

แบบฟอร์มกรอกข้อมูลการขอเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ
International Standard Book Number (ISBN) Request Form

1. ชื่อหนังสือ (Title) ศาสนาสากล World Religion

2. ชื่อผู้แต่ง (Author)

3. ผู้แปล (Translator)

แปลจากเรื่อง

แปลจากประเทศ

แปลจากหมวดหมู่

4. ผู้วาดภาพประกอบ (Illustrator)

5. ครั้งที่พิมพ์ (Edition) 1

6. ชื่อชุด (Series)

จำนวน

เล่มต่อชุด

7. ผู้รับผิดชอบจัดการพิมพ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศน์พล ชื่นจิตต์

ประเภทผู้รับผิดชอบจัดการพิมพ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศน์พล ชื่นจิตต์

ตั้งอยู่ เลขที่ 38 หมู่ที่ 7

อาคาร -

ชั้น -

เลขที่ห้อง -

หมู่ที่ -

ซอย -

ถนน -

ตำบล/แขวง นองแฝก

อำเภอ/เขต สารภี

จังหวัด เชียงใหม่

รหัสไปรษณีย์ 50140

โทรศัพท์ 0899680871

โทรสาร -

เบอร์มือถือ 0899680871

อีเมลล์ Thatsapol2015@gmail.com

เว็บไซต์ -

Publisher's name Assistant Professor Thatsapol Chuenchit

Address 38 moo 7

Building -

Floor -

Room -

Moo -

Soi -

Road -

Sub-district Nong Faek

District Saraphi

Province Chiang Mai

Zipcode 50140

Telephone 0899680871

Fax -

Mobile 0899680871

E-mail Thatsapol2015@gmail.com

Web site -

8. โรงพิมพ์ ป๊อแนดน้อง

ตั้งอยู่ เลขที่ 132/7 หมู่ 4

อาคาร -

ชั้น -

เลขที่ห้อง -

หมู่ที่ -

ซอย 412/98

ถนน -

ตำบล/แขวง บ้านดู่

อำเภอ/เขต เมืองเชียงราย

จังหวัด เชียงราย รหัสไปรษณีย์ 57100
โทรศัพท์ 0936311487 โทรสาร 053776320 เบอร์มือถือ 0936311487
อีเมลล์ pee.nong.copy@gmail.com
เว็บไซต์ -

9. ปีที่พิมพ์ (Year) 2569
10. จำนวนหน้า (Page) 483
11. ราคา (Price/Baht) 285.00
12. จำนวนที่จัดพิมพ์ (Copies) 100
ลักษณะการพิมพ์ ออฟเซต

13. ประเภทสิ่งพิมพ์ (Type of Publication) หนังสือ
เว็บไซต์ หรือ URL

14. ผู้จัดจำหน่าย (Distributor's name) ป๊อแนดน้อย
ตั้งอยู่ เลขที่ 132/7 หมู่ 4 อาคาร - ชั้น -
เลขที่ห้อง - หมู่ที่ - ซอย -
ถนน - ตำบล/แขวง บ้านดู่ อำเภอ/เขต เมืองเชียงราย
จังหวัด เชียงราย รหัสไปรษณีย์ 57100
โทรศัพท์ 0936311487 โทรสาร - เบอร์มือถือ 0936311487
อีเมลล์ pee.nong.copy@gmail.com
เว็บไซต์ -

15. วันที่เข้าโรงพิมพ์ 10/6/2569
16. วันที่เผยแพร่ 15/6/2569
17. มีความประสงค์ต้องการให้จัดทำข้อมูลทางบรรณานุกรม ของสำนักหอสมุดแห่งชาติ (CIP) ไม่ต้องการ CIP

ลงชื่อ

ผู้ยื่น (นางสาว kawinsara jaimuk)

ศาสนาสากล

World Religion

ศึกษาศาสนา เข้าใจความหลากหลาย สู่สังคมสันติสุข

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทัศนพงษ์ ชื่นจิตต์
สาขาวิชาการศึกษา แขนงวิชาสังคมศึกษา
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
2569

**แผนบริหารการจัดการเรียนรู้ประจำวิชา
รายละเอียดของรายวิชา (Course Implementation)**

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

คณะ/วิทยาลัย : คณะครุศาสตร์

โปรแกรมวิชา : สังคมศึกษา

หมวด 1 ข้อมูลทั่วไป

1. รหัสและชื่อวิชา : SOSED1201 ศาสนาสากล

World Religion

2. จำนวนหน่วยกิต : 3 หน่วยกิต 3(2-2-5)

3. ประเภทของรายวิชา : เป็นรายวิชาที่อยู่ใน

หลักสูตร : หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา (4 ปี)

สาขาวิชา : การศึกษา

แขนงวิชา : สังคมศึกษา

หมวดวิชา : หมวดวิชาเอก

กลุ่มวิชา : กลุ่มวิชาเอกบังคับ

4. อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาและอาจารย์ผู้สอน:

4.1 อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชา

1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศน์พล ชื่นจิตต์

สถานที่ติดต่ออาจารย์ : ห้องโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มร.ชร.

โทรศัพท์ : 089-9680871 E-mail : thatsapol2015@gmail.com

ช่องทางการสื่อสารอื่น ๆ - Facebook : Thatsapol Chuenchit / ID LINE : 0899680871

4.2 อาจารย์ผู้สอน

1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทศน์พล ชื่นจิตต์

5. ภาคการศึกษา/ชั้นปีที่เรียน : ภาคการศึกษา 2569 ชั้นปีที่ 1

6. รายวิชาที่ต้องเรียนมาก่อน:-.....

7. รายวิชาที่ต้องเรียนควบคู่กัน :-.....

8. สถานที่เรียน : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

9. วันที่จัดทำหรือปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด : 8 พฤษภาคม 2568

หมวด 2 จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

1. จุดมุ่งหมายของรายวิชา

เพื่อให้ผู้ศึกษาได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการ บ่อเกิด ประเภท หลักปรัชญา และองค์ประกอบของศาสนาต่างๆ ในโลก สามารถวิเคราะห์หลักธรรมคำสอนของศาสนาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสามารถปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีตามศาสนพิธีและพิธีกรรม เข้าใจคุณค่าและความสำคัญของศาสนาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างสันติสุข

2. วัตถุประสงค์ในการพัฒนา/ปรับปรุง

การปรับปรุงเนื้อหา รายละเอียด กระบวนการจัดการเรียนการสอนในครั้งนี้ สืบเนื่องจาก

1. เพื่อปรับปรุงให้รายวิชาสอดคล้องกับกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF) และหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2567 ซึ่งเน้นการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา การเสริมสร้างจรรยาบรรณวิชาชีพ และการยกระดับสมรรถนะของผู้เรียนให้มีคุณภาพตามเป้าหมายของการผลิตครูมืออาชีพในศตวรรษที่ 21

2. เพื่อปรับเนื้อหาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม ความเป็นครู และจิตวิญญาณความเป็นครูให้ลึกซึ้งมากขึ้น รวมถึงบูรณาการการเรียนรู้ร่วมกับกรณีศึกษาและสถานการณ์จริงทางการศึกษา

3. เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการประเมินผลที่เน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ ให้เหมาะสมกับลักษณะวิชาชีพครู โดยส่งเสริมให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ วิเคราะห์ สะท้อนคิด และสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานการณ์การสอนจริง

4. เพื่อสอดแทรกและส่งเสริมคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของมหาวิทยาลัย ได้แก่ การเป็นนวัตกรมืออาชีพ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีการออกแบบกิจกรรมและชิ้นงานที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และจิตสำนึกต่อวิชาชีพครู

3. วัตถุประสงค์การเรียนรู้

ได้แบ่งตามมิติด้านพุทธิพิสัย (Knowledge), ทักษะพิสัย (Skill) และจิตพิสัย (Attitude) เพื่อให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวัง

ด้านความรู้ (Knowledge)

1. เพื่อให้นักศึกษาสามารถอธิบาย พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ บ่อเกิด ลักษณะสำคัญ ประเภทของศาสนา (ทั้งศาสนาที่มีพระเจ้าและไม่มีพระเจ้า) รวมถึงองค์ประกอบพื้นฐานของศาสนาได้อย่างถูกต้อง

2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถอธิบาย หลักปรัชญา แนวคิดสำคัญ และหลักธรรมคำสอนของศาสนาสำคัญในโลก เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และอื่นๆ ได้อย่างเป็นระบบ

3. เพื่อให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ ความเหมือน ความต่าง และความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาต่างๆ ตลอดจนอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อวัฒนธรรม ประเพณี และสังคมโลก

ด้านทักษะ (Skill)

1. เพื่อให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ หลักธรรมทางศาสนาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวัน การพัฒนาตนเอง และการเสริมสร้างทักษะการดำเนินชีวิต
2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ หลักคำสอนทางศาสนาในการวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคมร่วมสมัย เพื่อเสนอแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสันติวิธี
3. เพื่อให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติ ตนตามบทบาทของศาสนิกชนที่ดีได้อย่างเหมาะสม โดยเคารพศาสนาพิธีและพิธีกรรมของตนเองและศาสนาอื่น

ด้านคุณธรรม จริยธรรม และเจตคติ (Attitude)

1. เพื่อให้นักศึกษามีเจตคติที่ดี เห็นคุณค่า และตระหนักถึงความสำคัญของการนับถือศาสนาที่มีผลต่อการดำรงชีวิต การสร้างความหมายของชีวิต และการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม
2. เพื่อให้นักศึกษาแสดงออกถึงความเคารพ ยอมรับ และเข้าใจในความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างของบุคคลอื่น รวมถึงสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางความเชื่อได้อย่างมีความสุขและปราศจากอคติ

หมวด 3 ลักษณะและการดำเนินการ

1. คำอธิบายรายวิชา

อธิบายพัฒนาการ บ่อเกิด ประเภทของศาสนา หลักปรัชญาทางศาสนา และองค์ประกอบของศาสนา วิเคราะห์หลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคม ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ตามคำสอน ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา เห็นคุณค่าและความสำคัญของการนับถือศาสนาที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

Explain the origin and evolution, types, philosophy and elements of religion. Analyze Dharma principles for application in life and social development. Demonstrate understanding of religious teachings, ceremonies, and rituals. Appreciate the value and importance of religious beliefs that affect daily living.

2. จำนวนชั่วโมงที่ใช้ต่อภาคการศึกษา : จำนวนหน่วยกิต 3(2-2-5)

จำนวนชั่วโมงบรรยายต่อสัปดาห์	2 ชั่วโมง
จำนวนชั่วโมงฝึกปฏิบัติการต่อสัปดาห์	2 ชั่วโมง
จำนวนชั่วโมงการศึกษาด้วยตนเอง	5 ชั่วโมง
จำนวนชั่วโมงที่สอนเสริมในรายวิชา	- ชั่วโมง

3. จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่อาจารย์ให้คำปรึกษาและแนะนำทางวิชาการแก่นักศึกษาเป็นรายบุคคล

จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่อาจารย์ให้คำปรึกษาและแนะนำทางวิชาการแก่นักศึกษาเป็นรายบุคคล
วิธีการให้คำแนะนำ : ใช้ห้องพักอาจารย์ ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และช่องทางออนไลน์ส่วนตัว ในทุกวันศุกร์ ตั้งแต่เวลา 15.30-16.30 น. จำนวน 1 ชั่วโมง

หมวด 4 การพัฒนาผลการเรียนรู้ที่คาดหวังระดับรายวิชาของนักศึกษา

1. รูปแบบวิธีการสอนและการวัดผลประเมินผล

รายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล ได้กำหนดรูปแบบวิธีการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล ในการพัฒนาผลการเรียนรู้ (Learning Outcome) ของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้

มาตรฐานการเรียนรู้ และเนื้อหาหรือทักษะรายวิชา	วิธีการสอน	วิธีการวัดและประเมินผล
1. ด้านความรู้ – ความเข้าใจในพัฒนาการ บ่อเกิด ประเภทของศาสนา หลักปรัชญา และองค์ประกอบของศาสนา – ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอน ศาสนพิธี และพิธีกรรมของศาสนาสำคัญ (พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ฯลฯ) – การวิเคราะห์ความเหมือน ความต่าง และอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม	– การบรรยายเชิงโต้ตอบ (Interactive Lecture) เพื่อปูพื้นฐานแนวคิดและพัฒนาการทางศาสนา – การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ผ่านการนำเสนอศาสนาต่างๆ โดยผู้เรียน – การใช้แผนที่ความคิด (Mind Mapping) เพื่อเชื่อมโยงองค์ประกอบและหลักคำสอนของแต่ละศาสนา – การอภิปรายกลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบศาสนา	– การสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ข้อเขียน/ปรนัย) ครอบคลุมองค์ความรู้พื้นฐานของศาสนาต่างๆ – การนำเสนอรายงานกลุ่มเกี่ยวกับศาสนาที่ได้รับมอบหมาย – การประเมินแผนที่ความคิด (Mind Map) เพื่อตรวจสอบความเข้าใจในโครงสร้างและองค์ประกอบของศาสนา – การตอบคำถามเชิงวิเคราะห์ในชั้นเรียน
2. ด้านทักษะ – การวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักธรรมทางศาสนาเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคม – การประยุกต์ใช้หลักคำสอนในการวิเคราะห์สถานการณ์สังคมร่วมสมัย (พหุวัฒนธรรม ความขัดแย้งทางความเชื่อ) – การปฏิบัติตามศาสนพิธีและพิธีกรรมอย่างเหมาะสม	– การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา (Case Study Method) เช่น กรณีความขัดแย้งทางศาสนา หรือการประยุกต์หลักธรรมในชีวิตประจำวัน – การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning: PBL) เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมโดยใช้หลักธรรมทางศาสนา – การสาธิตและฝึกปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาขั้นพื้นฐาน หรือกิจกรรมจำลอง) – การจัดกิจกรรม “เรียนรู้ผ่านวัด/โบสถ์/มัสยิด”	– การประเมินจากรายงานการวิเคราะห์กรณีศึกษา (Case Study Report) – การประเมินจากโครงงานประยุกต์หลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตหรือสังคม – แบบประเมินทักษะการปฏิบัติพิธีกรรมหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจำลองสถานการณ์ทางศาสนา – การประเมินจากบันทึกการเรียนรู้หลังการไปศึกษาดูงาน (Reflection Note)
3. ด้านจริยธรรม – การแสดงออกถึงการเป็นศาสนิกชนที่ดีตามหลักคำสอนของตน	– การสะท้อนคิดเชิงจริยธรรม (Ethical Reflection) ผ่านการเล่าประสบการณ์ส่วนตัวเกี่ยวกับการปฏิบัติตนทางศาสนา	– แบบประเมินพฤติกรรมและการพบความคิดเห็นและความเชื่อที่แตกต่างในชั้นเรียน (Rubric)

มาตรฐานการเรียนรู้ และเนื้อหาหรือทักษะรายวิชา	วิธีการสอน	วิธีการวัดและประเมินผล
- การเคารพและยอมรับในความเชื่อทางศาสนาของผู้อื่น - การตัดสินใจบนพื้นฐานของหลักธรรมและความถูกต้องเหมาะสม	- การอภิปรายประเด็นilemmaทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและศาสนา - การเรียนรู้ผ่านการฟังบรรยายจากผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาต่าง ๆ - กิจกรรม “จิตอาสาทางศาสนา” เช่น การช่วยเหลืองานวัด งานกุศลต่าง ๆ	- การสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนและการมีส่วนร่วม - การสะท้อนคิดด้วยตนเองผ่านบันทึกการเรียนรู้ทางจริยธรรม - การประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาและรายงานสรุปผล
4. ด้านลักษณะบุคคล - การสื่อสารและแลกเปลี่ยนมุมมองทางศาสนากับผู้อื่นอย่างเคารพและสร้างสรรค์ - การทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางความเชื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ - การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจในสังคมพหุวัฒนธรรม	- การทำงานกลุ่มแบบคละความเชื่อหรือภูมิหลังทางศาสนา - การอภิปรายกลุ่มย่อย (Group Discussion) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม - การจัดกิจกรรม “เวทีเสวนาศาสนสัมพันธ์” โดยให้นักศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ - การเรียนรู้ผ่านเกมจำลองสถานการณ์ เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย	- การประเมินการทำงานกลุ่ม (Group Work Assessment) โดยเพื่อนร่วมกลุ่มและผู้สอน - แบบประเมินทักษะการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Cross-cultural Communication) - การประเมินการมีส่วนร่วมและบทบาทในการจัดกิจกรรมเสวนา - การประเมินจากแบบสังเกตพฤติกรรมการทำงานร่วมกับผู้อื่น
5. ด้านคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ - การแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองโลก (Global Citizen) ที่เข้าใจและยอมรับความหลากหลายทางศาสนา - ความสามารถในการปรับตัวและเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างกลุ่มคนต่างความเชื่อ - ความรับผิดชอบต่อสังคมในการส่งเสริมสันติภาพและความเข้าใจระหว่างศาสนา	- การออกแบบโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา - การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เช่น การผลิตสื่อเพื่อส่งเสริมสันติภาพทางศาสนา - การมีส่วนร่วมในกิจกรรมจิตอาสาหรือกิจกรรมพัฒนาสังคมที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม - การจัดนิทรรศการ “หนึ่งโลกหลายศรัทธา” เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน	- การประเมินจากโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Project) - แบบประเมินความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมจากสื่อ/ผลงานที่ผลิตขึ้น - การประเมินผลจากกิจกรรมจิตอาสา/โครงการบริการสังคมพร้อมรายงานสะท้อนผลการเรียนรู้ - การประเมินจากการนำเสนอผลงานนิทรรศการต่อสาธารณชน

2. ผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะที่คาดหวัง (Program Learning Outcomes (PLOs))

รหัสวิชา	ชื่อวิชา	PLO1	PLO2	PLO3	PLO4	PLO5	PLO6
SOSED1201	ศาสนาสากล	●				●	●

ตารางแสดงคำอธิบายรายวิชา กับผลลัพธ์การเรียนรู้เชิงสมรรถนะที่คาดหวัง (PLOs)

PLOs	รายละเอียด	กลยุทธ์การสอน	กลยุทธ์การประเมิน
PLO1	ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ในวิชาสังคมศึกษา และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม	1. การบรรยาย เชิงโต้ตอบ (Interactive Lecture) เพื่อปูพื้นฐานพัฒนาการ บ่อเกิด หลักปรัชญา และองค์ประกอบของศาสนาต่างๆ ในโลก 2. การสอนโดยเน้นปฏิบัติ ผ่านการฝึกวิเคราะห์หลักธรรมคำสอนของศาสนาสำคัญ (พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ฯลฯ) และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน 3. การอภิปรายกลุ่ม แลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับบทบาทของศาสนาต่อสังคม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 4. การทำงานเป็นทีม ในการศึกษาและนำเสนอศาสนาที่ได้รับมอบหมายอย่างลึกซึ้งทั้งในมิติประวัติศาสตร์ หลักธรรม พิธีกรรม และอิทธิพลทางสังคม 5. การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผ่านกิจกรรม “หนึ่งวันเรียนรู้ศาสนา” การเยี่ยมชมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ หรือการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเชื่อต่างกัน 6. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ในประเด็น “ศาสนากับสังคมร่วมสมัย” เพื่อแลกเปลี่ยนข้อค้นพบและสังเคราะห์องค์ความรู้ 7. การสอนโดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research-based Learning) ผ่านการทำวิจัยขนาดเล็กเกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม หรือบทบาทของศาสนาในชุมชนท้องถิ่น	1. การทดสอบความรู้ เช่น การสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ข้อเขียน/ปรนัย) ครอบคลุมองค์ความรู้พื้นฐานของศาสนาต่างๆ และหลักปรัชญาทางศาสนา 2. การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี ผ่านการตอบคำถามเชิงวิเคราะห์ในข้อสอบ การอภิปรายประเด็น dilemma ทางศาสนา และรายงานการวิเคราะห์เปรียบเทียบศาสนา 3. ประเมินผลงานและชิ้นงาน เช่น แผนที่ความคิด (Mind Map) เชื่อมโยงองค์ประกอบของศาสนา รายงานการวิจัยขนาดเล็ก (Mini Research Report) และโครงงานประยุกต์หลักธรรม 4. ประเมินการนำเสนอ การนำเสนอศาสนาเปรียบเทียบ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย และการนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมในวิชาชีพครู 5. การสังเกตพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมการเรียน การตั้งคำถาม การตอบคำถาม การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นทางศาสนา อย่างมีเหตุผล และการทำงานตามสภาพจริง

PLOs	รายละเอียด	กลยุทธ์การสอน	กลยุทธ์การประเมิน
		8. กรณีศึกษา (Case Study) วิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งทางศาสนา การจัดการความหลากหลายทางความเชื่อในสังคมพหุวัฒนธรรม หรือการประยุกต์หลักธรรมในการแก้ปัญหาชีวิต	
PLO5	บูรณาการองค์ความรู้ศาสตร์ การสอนสังคมศึกษา ศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ลงสู่การปฏิบัติในการพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษา และท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม	1. สอดแทรกเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอนทุกรายวิชาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยบูรณาการศาสนากับศาสตร์ต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ศาสนา (ประวัติศาสตร์) ภูมิศาสตร์ศาสนา (ภูมิศาสตร์) นิติศาสตร์กับศาสนา สังคมวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์กับศาสนา และปรัชญาศาสนา (ปรัชญา) 2. กำหนดเป็นแนวปฏิบัติในการทำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของนักศึกษาทั้งกิจกรรมรายบุคคลและกลุ่ม เช่น โครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาในโรงเรียน โครงการพัฒนาชุมชนโดยใช้หลักธรรมเป็นฐาน 3. การบรรยาย เกี่ยวกับแนวคิดการบูรณาการข้ามศาสตร์และการประยุกต์สู่วิชาชีพครู 4. การสอนโดยเน้นปฏิบัติ ผ่านการฝึกจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการศาสนากับศาสตร์ต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม 5. การอภิปรายกลุ่ม วิเคราะห์ตัวอย่างการบูรณาการข้ามศาสตร์ที่ประสบความสำเร็จและแนวทางการนำไปประยุกต์ 6. การทำงานเป็นทีม ในการออกแบบและดำเนินโครงการบูรณาการเพื่อพัฒนาผู้เรียน สถานศึกษา และท้องถิ่น 7. การเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการลงมือปฏิบัติ โครงการบูรณาการจริงและการสะท้อนผลการเรียนรู้	1. การทดสอบความรู้ เช่น การทดสอบความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการข้ามศาสตร์และการประยุกต์ใช้ในบริบทต่างๆ 2. การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี ผ่านการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างศาสนากับศาสตร์อื่นๆ และการประเมินคุณค่าของการบูรณาการ 3. ประเมินผลงานและชิ้นงาน เช่น โครงการบูรณาการ รายงานผลการดำเนินโครงการ สื่อ/นวัตกรรมที่เกิดจากการบูรณาการข้ามศาสตร์ 4. ประเมินการนำเสนอ การนำเสนอโครงการและผลการบูรณาการต่อกลุ่มเพื่อน อาจารย์ และผู้เกี่ยวข้อง 5. การสังเกตพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมการบูรณาการความรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง

PLOs	รายละเอียด	กลยุทธ์การสอน	กลยุทธ์การประเมิน
PLO6	ประพัตินเป็นพลเมือง ยอมรับความแตกต่างความหลากหลายความเป็นชาติพันธุ์และความเป็นพหุวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ อย่างเท่าเทียม การรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัล การรู้เท่าทันการเมือง สิ่งแวดล้อม และสิทธิมนุษยชน	1. สอดแทรกเนื้อหาในการจัดการเรียนการสอนทุกรายวิชาทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยสอดแทรกประเด็นความหลากหลายทางศาสนา พหุวัฒนธรรม สิทธิมนุษยชนในการนับถือศาสนา และการรู้เท่าทันสื่อเกี่ยวกับศาสนา ผ่านการเรียนการสอนทุกรายวิชา โดยอาจารย์ผู้สอนปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการเคารพความเชื่อที่แตกต่าง 2. กำหนดเป็นแนวปฏิบัติในการทำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของนักศึกษาทั้งกิจกรรมรายบุคคลและกลุ่ม เช่น การจัดกิจกรรม “เสวนาศาสนาสัมพันธ์” การร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ การรณรงค์ต่อต้านอคติทางศาสนา 3. การบรรยาย เกี่ยวกับแนวคิดพหุวัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน ความหลากหลายทางศาสนา และการรู้เท่าทันสื่อ 4. การสอนโดยเน้นปฏิบัติ ผ่านการฝึกวิเคราะห์สื่อเกี่ยวกับศาสนา การแยกแยะข้อมูลจริง-เท็จ การตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลทางศาสนา 5. การอภิปรายกลุ่ม ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางศาสนา การเลือกปฏิบัติ การละเมิดสิทธิมนุษยชนทางศาสนา 6. การทำงานเป็นทีม ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาและพหุวัฒนธรรม 7. การเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของต่างความเชื่อ การเรียนรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาต่าง ๆ และการผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา	1. การทดสอบความรู้ เช่น การทดสอบความรู้เกี่ยวกับพหุวัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน ความหลากหลายทางศาสนา และการรู้เท่าทันสื่อ 2. การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี ผ่านการวิเคราะห์ประเด็น dilemma ทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และพหุวัฒนธรรม การวิเคราะห์ผลกระทบของสื่อต่อทัศนคติทางศาสนา 3. ประเมินผลงานและชิ้นงาน เช่น รายงานการวิเคราะห์สื่อ รายงานการวิเคราะห์กรณีศึกษาการละเมิดสิทธิมนุษยชนทางศาสนา โครงการรณรงค์ สื่อสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา 4. ประเมินการนำเสนอ การนำเสนอผลการวิเคราะห์และการดำเนินโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา 5. การสังเกตพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมการเคารพความแตกต่าง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมพหุวัฒนธรรม การแสดงออกถึงการยอมรับในความเชื่อของผู้อื่น และการรู้เท่าทันสื่อทางศาสนา

3. ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา (Course Learning Outcome : CLOs)

เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาในรายวิชานี้แล้ว สามารถ

CLO1 อธิบายพัฒนาการบ่อเกิด ประเภท หลักปรัชญาทางศาสนาและองค์ประกอบของศาสนา (k2)

CLO2 วิเคราะห์หลักธรรมของศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคม (k3)

CLO3 ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ตามคำสอน ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา (S1)

CLO4 เห็นคุณค่าความสำคัญของการนับถือศาสนาที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน (A3)

ตารางแสดงคำอธิบายรายวิชา กับผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา (CLOs)

รหัส และ ชื่อวิชา	คำอธิบาย รายวิชา	วัตถุประสงค์	วิธีการสอน และ การประเมินผล	ผลลัพธ์การเรียนรู้ของรายวิชา (CLOs)
SOSED1201 ศาสนาสากล	อธิบายพัฒนาการบ่อเกิด ประเภท ของศาสนา หลักปรัชญาทางศาสนา และองค์ประกอบของศาสนา วิเคราะห์หลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคม ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ตามคำสอน ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา เห็นคุณค่าและความสำคัญของการนับถือศาสนาที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน	ด้านความรู้ 1. เพื่อให้นักศึกษาสามารถอธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ บ่อเกิดลักษณะสำคัญ ประเภทของศาสนา (ทั้งศาสนาที่มีพระเจ้าและไม่มีพระเจ้า) รวมถึงองค์ประกอบพื้นฐานของศาสนาได้อย่างถูกต้อง 2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถอธิบาย หลักปรัชญา แนวคิดสำคัญ และหลักธรรมคำสอนของศาสนาสำคัญในโลก เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู และอื่นๆ ได้อย่างเป็นระบบ ด้านทักษะ 1. เพื่อให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ หลักธรรมทางศาสนาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไข ปัญหาชีวิตประจำวัน การ	(1) วิธีการสอน ด้านความรู้ - การบรรยายเชิงโต้ตอบ, การเรียนรู้แบบร่วมมือ , การใช้แผนที่ความคิด , การอภิปรายกลุ่ม ด้านทักษะ - การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา (Case Study), การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL), การทำโครงการ, การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี , การสาธิตและฝึกปฏิบัติ, การศึกษาดูงานนอกสถานที่ ด้านเจตคติ - การสะท้อนคิดเชิงคุณค่า, การอภิปรายประเด็นคุณค่า, การเรียนรู้ผ่านผู้ทรงคุณวุฒิ, การจัดกิจกรรม	CLO1 อธิบายพัฒนาการบ่อเกิด ประเภท หลักปรัชญาทางศาสนาและองค์ประกอบของศาสนา (k2) CLO2 วิเคราะห์หลักธรรมของศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชีวิตและสังคม (k3) CLO3 ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีตามคำสอน ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา (S1) CLO4 เห็นคุณค่าความสำคัญของการนับถือศาสนาที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน (A3)

		พัฒนาตนเอง และการเสริมสร้างทักษะการดำเนินชีวิต 2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถประยุกต์ใช้ หลักคำสอนทางศาสนาในการวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคมร่วมสมัย เพื่อเสนอแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสันติวิธี 3. เพื่อให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติ ตนตามบทบาทของศาสนิกชนที่ดีได้อย่างเหมาะสม <u>ด้านคุณธรรม จริยธรรม และเจตคติ</u> 1. เพื่อให้นักศึกษามีเจตคติที่ดี เห็นคุณค่า และตระหนักถึงความสำคัญของการนับถือศาสนาที่มีผลต่อการดำรงชีวิต การสร้างความหมายของชีวิต และการดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม 2. เพื่อให้นักศึกษาแสดงออกถึงความเคารพ ยอมรับ และเข้าใจในความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างของบุคคลอื่น รวมถึงสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางความเชื่อได้อย่างมีความสุขและปราศจากอคติ	เสวนาศาสนา สัมพันธ์ , การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง, การผลิตสื่อสร้างสรรค์ (2) วิธีการประเมินผล <u>ด้านความรู้</u> - การสอบวัดผลสัมฤทธิ์ (ข้อเขียน/ปรนัย), การประเมินแผนที่ความคิด, การประเมินการนำเสนอรายงานกลุ่ม, การตอบคำถามเชิงวิเคราะห์ <u>ด้านทักษะ</u> - การประเมินรายงานวิเคราะห์กรณีศึกษา, การประเมินโครงงานประยุกต์หลักธรรม, การประเมินการอภิปรายกลุ่ม, การประเมินการสาธิต/แสดงบทบาทสมมติ <u>ด้านเจตคติ</u> - การประเมินบันทึกสะท้อนคิดเชิงคุณค่า, การสังเกตพฤติกรรม, การประเมินจากกลุ่มเพื่อน	

หมวด 5 แผนการสอนและการประเมินผล

1. แผนการสอน				
สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้(ถ้ามี)	ผู้สอน
1	การปฐมนิเทศ - แนะนำรายวิชา/คำอธิบาย รายวิชา/และข้อตกลงในการเรียน - กำหนดภาระชิ้นงาน/การวัดผล และประเมินผล/วัดความรู้ประจำ วิชา - ทบทวนความรู้/ปรับเปลี่ยน ทัศนคติ	2	กิจกรรม 1. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่มสัมพันธ์ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint	อ.ทัศนพลา
2	บทที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา - ความหมายของศาสนา - ลักษณะของศาสนา - องค์ประกอบของศาสนา - วิวัฒนาการของศาสนา - มूलเหตุการณเกิดของศาสนา - ประเภทของศาสนา - บทบาทและหน้าที่ของศาสนา - ความสำคัญและคุณค่าของ ศาสนา - ประโยชน์ของศาสนา - จุดหมายของศาสนา - ศาสนากับลัทธิต่างกันอย่างไร	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้ด้วยกรณีศึกษา 2. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 3. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม 4. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 1 - แบบทดสอบก่อนเรียนประจำ บท - แบบทดสอบหลังเรียนประจำบท สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint - เอกสารประกอบการสอน - วิดีทัศน์การศึกษา	อ.ทัศนพลา
3	บทที่ 2 ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู - ความเป็นมา - ศาสดา - คัมภีร์ในศาสนา - หลักคำสอนสำคัญ - นิภายในศาสนา - พิธีกรรมสำคัญ - ศาสนสถาน	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม 3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล	อ.ทัศนพลา

1. แผนการสอน				
ลำดับ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้ /สื่อที่ใช้(ถ้ามี)	ผู้สอน
	- สัญลักษณ์ของศาสนา - ฐานะปัจจุบันของศาสนา		- ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 2 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint/วีดิทัศน์ การศึกษา - เอกสารประกอบการสอน	
3	บทที่ 3 พระพุทธศาสนา - ความเป็นมา - ศาสดา - คัมภีร์ในศาสนา - หลักคำสอนสำคัญ - นิภายในศาสนา - พิธีกรรมสำคัญ - ศาสนสถาน - ศาสนบุคคล - สัญลักษณ์ของศาสนา - ฐานะปัจจุบันของศาสนา	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้คำถาม 3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 3 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint - เอกสารประกอบการสอน - วีดิทัศน์การศึกษา	อ.ทัศนพลฯ
4	บทที่ 4 ศาสนาคริสต์ - ความเป็นมา - ศาสดา - คัมภีร์ในศาสนา - หลักคำสอนศาสนาคริสต์ - นิภายในศาสนา - พิธีกรรมสำคัญ - ศาสนสถาน - สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ - ฐานะปัจจุบันของศาสนา	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้คำถาม 3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 4 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint/วีดิทัศน์ การศึกษา - เอกสารประกอบการสอน	อ.ทัศนพลฯ

1. แผนการสอน				
สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้(ถ้ามี)	ผู้สอน
5	บทที่ 5 ศาสนาอิสลาม - ความเป็นมา - ศาสดา - คัมภีร์ในศาสนา - หลักคำสอนศาสนาอิสลาม - นิกายในศาสนา - พิธีกรรมสำคัญ - ศาสนสถาน - สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ - ฐานะปัจจุบันของศาสนา	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม 3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 5 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint/วีดิทัศน์ การศึกษา - เอกสารประกอบการสอน	อ.ทัศนพลฯ
6	บทที่ 6 เทศกาลและพิธีกรรมทาง ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู - เทศกาลสำคัญของศาสนา พราหมณ์ ฮินดู - ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดูกับ สังคมไทย - พิธีกรรมสำคัญของศาสนา พราหมณ์ ฮินดู - พระราชพิธีสำคัญพราหมณ์-ฮินดู ในไทย	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม 3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 6 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint/วีดิทัศน์ การศึกษา - เอกสารประกอบการสอน	อ.ทัศนพลฯ
7	บทที่ 7 เทศกาลและพิธีกรรมทาง ศาสนาคริสต์ - เทศกาลในศาสนาคริสต์ - เทศกาลในศาสนาคริสต์นิกาย โรมันคาทอลิก - พิธีกรรมของศาสนาคริสต์	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม	อ.ทัศนพลฯ

1. แผนการสอน				
สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้(ถ้ามี)	ผู้สอน
	- พิธีกรรมสำคัญของศาสนาคริสต์ - วันสำคัญทางศาสนาคริสต์		3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 7 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint/วีดิทัศน์ การศึกษา - เอกสารประกอบการสอน	
8	สอบกลางภาคเรียน			
9	บทที่ 8 เทศกาลและพิธีกรรมทาง ศาสนาอิสลาม - เทศกาลสำคัญทางศาสนาอิสลาม - พิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลาม - ข้อห้ามในศาสนาอิสลาม - การแต่งงานแบบอิสลามหรือ พิธีนิกะห์ - หลักศรัทธาของมุสลิม - วันสำคัญทางศาสนาอิสลาม	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม 3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 8 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint/วีดิทัศน์ การศึกษา - เอกสารประกอบการสอน	อ.ทัศน์พลา
10	บทที่ 9 เทศกาลและพิธีกรรมทาง ศาสนาพุทธ - พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ - พิธีกรรมวันมาฆบูชา - พิธีกรรมวันวิสาขบูชา - พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา - พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา - พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรม สานะ พิธีกรรมวันเข้าพรรษา	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 2. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม 3. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 9 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน	อ.ทัศน์พลา

1. แผนการสอน				
สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้(ถ้ามี)	ผู้สอน
	พิธีกรรมวันออกพรรษา		สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint - เอกสารประกอบการสอน	
11	บทที่ 10 ศาสนพิธีและพิธีกรรม ทางศาสนา - ความเป็นมาการสืบทอดพิธีกรรม และประเพณี - ความหมายพิธีกรรม/ศาสนาพิธี - ประเภทของศาสนาพิธี - องค์ประกอบของพิธี - ประโยชน์ของศาสนาพิธี - การปฏิบัติงานศาสนาพิธี - มารยาทไทยในศาสนาพิธี	3	กิจกรรม 1. การจัดการเรียนรู้แบบใช้ คำถาม 2. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม 3. การแสดงบทบาทสมมุติ การวัดและประเมินผล - ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 10 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint - เอกสารประกอบการสอน	อ.ทัศนพลฯ
12	บทที่ 11 ศาสนพิธีและพิธีกรรม ทางศาสนา - ความเป็นมาการสืบทอดพิธีกรรม และประเพณี - ความหมายพิธีกรรม - ความหมายศาสนาพิธี - ประเภทของศาสนาพิธี - องค์ประกอบของพิธี - ประโยชน์ของศาสนาพิธี - การเตรียมการของศาสนาพิธี - การปฏิบัติงานศาสนาพิธี - ศาสนพิธี : จัดทานพิธี - มารยาทไทยในศาสนาพิธี			
13	บทที่ 12 การบูรณาการสู่วิชาชีพ ครู - การจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษาใน โรงเรียน - การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อ การเรียนรู้ด้านศาสนา	3	กิจกรรม 1. การเรียนรู้แบบสืบเสาะหา ความรู้ 2. จัดการเรียนรู้โดยกระบวนการ กลุ่ม การวัดและประเมินผล	อ.ทัศนพลฯ

1. แผนการสอน				
สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้ /สื่อที่ใช้(ถ้ามี)	ผู้สอน
	- การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา - การวิจัยด้านศาสนาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน - ศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง		- ทำกิจกรรมท้ายบทที่ 11 - แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน - สื่อการสอน - สื่อ PowerPoint	
14	Project - Based Learning - โครงการฯ / โครงการงาน	3	กิจกรรม - การเรียนรู้แบบใช้โครงงานเป็นฐาน	อ.ทัศน์พลฯ
15	สรุปทบทวน - สรุปองค์ความรู้ที่ได้เรียนมา - สะท้อนคิด (ย้อนกลับ)	2	กิจกรรม 1. กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ 2. การใช้คำถาม	อ.ทัศน์พลฯ
16	สอบปลายภาค			

2.รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการร่วมกับการวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม

1) การบูรณาการการเรียนการสอนร่วมกับการวิจัย

รายวิชา ศาสนาสาธิต จัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการกระบวนการวิจัยผ่านรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้วิจัยเป็นฐาน (Research-based Learning) เพื่อให้นักศึกษาเกิดทักษะการสืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง นักศึกษาจะได้ลงมือทำโครงการวิจัยขนาดเล็ก (Mini Research) ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อในชุมชนท้องถิ่น เช่น การศึกษาพิธีกรรมทางศาสนาที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน การสำรวจทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อศาสนาในยุคดิจิทัล หรือการศึกษายาสมุนไพรของวัด โบสถ์ มัสยิด ในการพัฒนาชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยทั้งการวิจัยเอกสาร การวิจัยเชิงสำรวจ และการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำทางศาสนาและผู้มีประสบการณ์

นอกจากนี้ นักศึกษายังได้ฝึกการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสรุปสถานะองค์ความรู้ และนำเสนอผลงานวิจัยในชั้นเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ขณะเดียวกันผู้สอนก็ใช้กระบวนการวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Research) เพื่อพัฒนาปรับปรุงวิธีการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) การบูรณาการการเรียนการสอนร่วมกับการบริการวิชาการแก่สังคม

รายวิชา ศาสนาสาธิต จัดการเรียนการสอนโดยบูรณาการกับการบริการวิชาการผ่านรูปแบบการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม (Service Learning) เพื่อให้นักศึกษาได้นำความรู้ด้านศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อสังคม

นักศึกษาได้เข้าร่วมโครงการจิตอาสาทางศาสนา เช่น การช่วยเหลืองานวัด โบสถ์ มัสยิด และการร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา รวมทั้งออกแบบและดำเนินโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Project) ผ่านการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนต่างศาสนาในชุมชน โครงการ

พัฒนาชุมชนโดยใช้หลักธรรมเป็นฐาน เช่น โครงการเยาวชนจิตอาสาตามหลักธรรม โครงการผู้สูงอายุเรียนรู้ธรรมะ และการจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชน

ในด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สาธารณชน นักศึกษาได้จัดนิทรรศการ “หนึ่งโลก หลายศรัทธา” ผลิตสื่อสร้างสรรค์เพื่อสังคม เช่น คลิปวิดีโอ อินโฟกราฟิก บทความ และพัฒนานวัตกรรมเพื่อชุมชน เช่น ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ศาสนาสำหรับเยาวชน สื่อการเรียนรู้เรื่องศาสนาเปรียบเทียบ รวมถึงเกมหรือแอปพลิเคชัน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา

3. กรอบการวัดผลประเมินผล

เกณฑ์การวัดผล

1. คะแนนระหว่างภาค 70 คะแนน ประกอบด้วย

- โครงการส่งเสริมศาสนาฯ (งานกลุ่ม)	10	คะแนน
- รายงานการศึกษาค้นคว้า “ศาสนาสากล” (งานกลุ่ม)	15	คะแนน
กลุ่มที่ 1 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	กลุ่มที่ 2 ศาสนาพุทธ	
กลุ่มที่ 3 ศาสนาคริสต์	กลุ่มที่ 4 ศาสนาอิสลาม	
กลุ่มที่ 5 ศาสนาซิกข์		
- วิทยากรข่าวประเด็นทางศาสนา (งานคู่)	10	คะแนน
- ใบงาน/กิจกรรม/แบบทดสอบกลางภาคเรียน (งานบุคคล)	15	คะแนน
- ทศนศึกษาตามรอยหลักคำสอน(ศาสนาสากล)	10	คะแนน
- จิตพิสัยในชั้นเรียน (รายบุคคล) ได้แก่	10	คะแนน
- การเข้าชั้นเรียน **ขาด/ลา/มาสาย (5)		
- การตรงต่อเวลา (3)		
- บุคลิกภาพ เช่น การแต่งกาย (2)		

2. คะแนนปลายภาค 30 คะแนน ประกอบด้วย

- คะแนนสอบทฤษฎี/สอบปฏิบัติ	30	คะแนน
รวมทั้งสิ้น	100	คะแนน

เกณฑ์การประเมินผล

ช่วงคะแนน	80 - 100	ได้ระดับผลการเรียน	A
ช่วงคะแนน	76 - 79	ได้ระดับผลการเรียน	B+
ช่วงคะแนน	70 - 75	ได้ระดับผลการเรียน	B
ช่วงคะแนน	66 - 69	ได้ระดับผลการเรียน	C+
ช่วงคะแนน	60 - 65	ได้ระดับผลการเรียน	C
ช่วงคะแนน	56 - 59	ได้ระดับผลการเรียน	D+
ช่วงคะแนน	50 - 55	ได้ระดับผลการเรียน	D
ช่วงคะแนน	0 - 49	ได้ระดับผลการเรียน	F

หมวด 6 ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน

1. ตำราและเอกสารหลักที่ใช้ในการเรียนการสอน

ทัศนพล ชื่นจิตต์.(2569). ศาสนาสากล.คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,เชียงราย : ปี แอน์ดน้อง. จำนวน 469 หน้า.

ทัศนพล ชื่นจิตต์.(2567). เอกสารประกอบการสอน รายวิชา SOE3102 หลักพุทธธรรมและธรรมวิทยา (Principles of Buddhism and Dharma). คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

ทัศนพล ชื่นจิตต์.(2566). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา EDUCR1101 คุณธรรม จริยธรรม ความเป็นครู (Moral and Ethics for Teachers). คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

2. เอกสารและข้อมูลสำคัญที่นักศึกษาจำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 9).กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมการศาสนา. (2531). ศาสนพิธี.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2550). หลักพระพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 9).กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

3. เอกสารและข้อมูลแนะนำที่นักศึกษาควรศึกษาเพิ่มเติม

คณะสงฆ์จีนนิกาย. (2531). พุทธศาสนมหายาน.กรุงเทพฯ : มูลนิธิสังฆปริณายก.

ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ. (2546). ความรู้พื้นฐานทางศาสนา.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ส. คิวกัษ. (2542). ความเข้าใจเรื่องมหายาน.กรุงเทพฯ : ศูนย์ไทยทิเบต.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2528). พระไตรปิฎกฉบับประชาชน.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). พุทธศาสนมหายาน.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). ปรัชญามหายาน.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2539). พุทธศาสนมหายาน.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หมวด 7 การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

1. กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชาโดยนักศึกษา

รายวิชา ศาสนาสาธิต เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการประเมินประสิทธิผลของรายวิชาผ่านระบบการประเมินผู้สอนในแต่ละรายวิชา โดยนักศึกษาสามารถประเมินการสอนได้ผ่านระบบส่งเสริมวิชาการของนักศึกษาโดยตรง ซึ่งครอบคลุมการประเมินตั้งแต่การวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน คุณภาพของสื่อหรือเอกสารประกอบการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ โดยผลการประเมินดังกล่าวจะถูกนำไปใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการปรับปรุงและพัฒนาวิชาในภาคการศึกษาต่อไป

2. กลยุทธ์การประเมินการสอน

2.1 การประเมินจากการสอบข้อเขียนและการทดสอบความรู้ เช่น การสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งข้อเขียนและปรนัย ที่ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับพัฒนาการ บ่อเกิด หลักปรัชญา องค์ประกอบของศาสนา และหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่างๆ ในโลก

2.2 การประเมินจากการสอบปฏิบัติและการวัดผลภาคปฏิบัติ/ทักษะการปฏิบัติ เช่น การประเมินการนำเสนอรายงานกลุ่มเกี่ยวกับศาสนาต่างๆ การประเมินโครงงานประยุกต์หลักธรรมเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม การประเมินโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Project) การประเมินรายงานการศึกษาค้นคว้า และการประเมินการจัดเสวนาและการอภิปรายประเด็นทางศาสนา

2.3 การประเมินจากผลงานหรือชิ้นงาน เช่น การประเมินแผนที่ความคิด (Mind Map) ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบของศาสนา การประเมินสื่อสร้างสรรค์ที่สะท้อนคุณค่าของศาสนา (คลิปวิดีโอ อินโฟกราฟิก บทความ) และการประเมินนวัตกรรมหรือชุดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนา

2.4 การสังเกต เช่น การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การทำงานตามสภาพจริง การปฏิบัติตามศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนา การเข้าร่วมกิจกรรมจิตอาสาทางศาสนา และการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู

2.5 การประเมินกรณีศึกษาและการจัดรายงานการพัฒนาตนเอง (ID Plan) เช่น การประเมินรายงานการวิเคราะห์กรณีศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งทางศาสนาหรือการประยุกต์ใช้หลักธรรมในสถานการณ์ต่างๆ และการประเมินแผนพัฒนาตนเองด้านคุณธรรมจริยธรรมตามหลักคำสอนทางศาสนา

2.6 การใช้แบบวัดทางจิตวิทยา เช่น แบบวัดคุณธรรมจริยธรรม แบบวัดเจตคติต่อศาสนาและความหลากหลายทางความเชื่อ แบบวัดค่านิยมและจิตวิญญาณความเป็นครูที่บูรณาการหลักธรรมทางศาสนา และแบบวัดทักษะการเรียนรู้และความรอบรู้ด้านศาสนา

2.7 การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี โดยประเมินจากความสามารถของนักศึกษาในการวิเคราะห์ประเด็น dilemma ทางจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างระหว่างศาสนา และการวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้งทางความเชื่ออย่างมีเหตุผลและรอบด้าน

3. การปรับปรุงการสอน

การปรับปรุงการสอนของรายวิชา ศาสนาสาธิต ดำเนินการโดยอาจารย์ผู้สอนนำผลการประเมินการสอนจากนักศึกษา ผลการทวนสอบผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาโดยคณะกรรมการทวนสอบระดับกระบวนวิชา รวมถึงข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ใช้บัณฑิต มาวิเคราะห์และนำไปใช้ในการปรับปรุงรายวิชาในด้านต่างๆ ได้แก่ การปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการพัฒนาวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้มีความเที่ยงตรงและครอบคลุมผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวัง ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

4. การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาในรายวิชา

รายวิชา ศาสนาสาธิต กำหนดให้มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาตามผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังในระดับรายวิชา (CLOs) โดยคณะกรรมการทวนสอบระดับกระบวนวิชา ซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ประจำหลักสูตร ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่เกี่ยวข้องในศาสตร์ด้านศาสนา สังคมศึกษา และพหุวัฒนธรรม รวมถึงผู้ใช้บัณฑิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยืนยันว่าอาจารย์ผู้สอนสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตลอดจนการพัฒนาสื่อและเอกสารประกอบการสอน สอดคล้องตามที่ได้กำหนดความรับผิดชอบไว้ใน มคอ.3 และผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา (CLOs) ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การอธิบายพัฒนาการและองค์ประกอบของศาสนา การวิเคราะห์และประยุกต์ใช้หลักธรรม การปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และการเห็นคุณค่าของศาสนาที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

5. การดำเนินการทบทวนและการวางแผนปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา

วิธีการประเมิน	ระบบและกลไกการวางแผนการประเมิน	การปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา
1. การประเมินผลการสอนของอาจารย์โดยนักศึกษา	กำหนดให้มีการประเมินทุกภาคการศึกษา โดยให้นักศึกษาประเมินการสอนในรายวิชา ศาสนาสาธิต ผ่านระบบส่งเสริมวิชาการของนักศึกษาโดยตรง ซึ่งครอบคลุมการประเมินตั้งแต่การวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้อุณหภูมิของสื่อและเอกสารประกอบการสอน การเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นและซักถามเกี่ยวกับเนื้อหาทางศาสนา ตลอดจนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อนำผลการประเมินมาวิเคราะห์วางแผนและปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา	ใช้ประกอบการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้มีความหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน เช่น การเพิ่มกิจกรรมศึกษาดูงาน สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การปรับปรุงสื่อการสอนให้มีความน่าสนใจ การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม และการปรับปรุงรายวิชาให้ทันสมัยสอดคล้องกับบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงการปรับปรุงหลักสูตรในภาพรวม
2. มีการประเมินผลการเรียนรู้ของนักศึกษาโดยการสอบ	กำหนดให้มีการประเมินทุกภาคการศึกษา โดยมีกวดและประเมินผลการเรียนรู้ที่หลากหลายในรายวิชา ศาสนาสาธิต ได้แก่ การสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ข้อเขียน/ปรนัย) การประเมินแผนที่	ใช้ในการกำหนดระดับคะแนนให้นักศึกษาในรายวิชาอย่างเป็นธรรมและสอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น นำผลการวิเคราะห์ข้อสอบและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมาใช้ปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน

วิธีการประเมิน	ระบบและกลไกการวางแผนการประเมิน	การปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา
	ความคิด (Mind Map) การประเมินการนำเสนอรายงานกลุ่ม การประเมินโครงงานประยุกต์ หลักสูตร การประเมินการสาธิต และปฏิบัติตนตามศาสนพิธี และการประเมินสื่อสร้างสรรค์ที่สะท้อนคุณค่าของศาสนา เพื่อนำผลการประเมินมาวิเคราะห์วางแผนและปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา	เช่น การเพิ่มเนื้อหาที่นักศึกษาให้ความสนใจน้อย การปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับระดับความพร้อมของผู้เรียน การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้มีความเที่ยงตรงมากขึ้น รวมถึงการปรับปรุงรายวิชาและการปรับปรุงหลักสูตรในภาพรวม
3. มีการวิเคราะห์ปัญหาการเรียนของนักศึกษา จุดอ่อนและจุดแข็งของนักศึกษา	กำหนดให้มีการประชุม คณะกรรมการบริหารหลักสูตรทุกภาคการศึกษา โดยมีการนำข้อมูลผลการเรียนของนักศึกษาในรายวิชา ศาสนาสากล มาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อหาแนวโน้มของปัญหา จุดอ่อน และจุดแข็งของผู้เรียน เช่น การวิเคราะห์เนื้อหาที่นักศึกษาเข้าใจยาก การวิเคราะห์ทักษะที่นักศึกษายังพัฒนาได้ไม่เต็มที่ การวิเคราะห์เจตคติของนักศึกษาต่อความหลากหลายทางศาสนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนข้อเสนอแนะจากอาจารย์ผู้สอนเกี่ยวกับอุปสรรคและความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาวางแผนและปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชาอย่างเป็นระบบ	ใช้ประกอบการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้ตอบสนองต่อปัญหาการเรียนรู้ของนักศึกษา เช่น การพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการเสริมสร้างจุดแข็งและแก้ไขจุดอ่อนของผู้เรียน การออกแบบสื่อและวิธีการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีความหลากหลาย การจัดกิจกรรมเสริมทักษะเฉพาะด้านสำหรับนักศึกษาที่มีปัญหา รวมถึงการปรับปรุงรายวิชาให้มีความชัดเจนและเหมาะสมมากขึ้น และการปรับปรุงหลักสูตรเพื่อพัฒนาสมรรถนะของนักศึกษาครูด้านสังคมศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1
เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา

เนื้อหาประจำบท

1. ความหมายของศาสนา
2. ลักษณะของศาสนา
3. องค์ประกอบของศาสนา
4. วิวัฒนาการของศาสนา
5. มูลเหตุการณเกิดของศาสนา
6. ประเภทของศาสนา
7. บทบาทและหน้าที่ของศาสนา
8. ความสำคัญและคุณค่าของศาสนา
9. ประโยชน์ของศาสนา
10. จุฬหมายของศาสนา
11. ศาสนากับลัทธิต่างกันอย่างไร

สาระสำคัญ

1. มูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนานั้นเกิดจากอวิชา ความกลัว ความรักดี ความต้องการ ความรู้แจ้งความจริงของชีวิต ความต้องการความสงบสุขของสังคมและด้วยความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมและความเชื่อ จึงทำให้เกิดศาสนาหลายรูปแบบ

2. นักการศาสนาจัดไว้ โดยจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้ 1. ศาสดา 2. ศาสนธรรม 3. ศาสนพิธี 4. สาวก 5. ศาสนสถาน องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ ในบางศาสนาอาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไป แต่ก็ยังถือว่าเป็นศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขาดองค์ประกอบข้อที่หนึ่ง คือ ศาสดาไม่ได้มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ หรือ ศาสนาอิสลามขาดองค์ประกอบข้อ 5 คือ ศาสนบุคคล เพราะผู้นับถือศาสนา อิสลาม ไม่มีการถือเพศเป็นบรรพชิต คงมีแต่เพศฆราวาสเท่านั้น

3. วิวัฒนาการทางศาสนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความเชื่อของมนุษย์ในด้านศาสนาที่มีความก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ จากความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติไปสู่ความเชื่อและพิธีกรรมที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

4. ทุกศาสนาจะต้องมีหลักคำสอน : หลักคำสอนทาง ศาสนามีหน้าที่สั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติดี เพื่อนำมนุษย์ไปสู่เป้าหมายที่สำคัญของศาสนา อีกทั้งทำให้มนุษย์ได้พบกับสัจธรรมในชีวิต ซึ่งเมื่อพิจารณาตามนัยยะนี้แล้วจะเห็นว่า คำสอนทางศาสนานั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของศาสนาแต่ละปัจเจกบุคคลนับถืออยู่

5. หลักคำสอนของทุกศาสนาจะมีลักษณะเป็นเรื่องราวของความเชื่อมากกว่าเหตุผล : เนื่องจากหลักคำสอนของแต่ละศาสนามุ่งสร้างความเชื่อ ความศรัทธาในคำสอนของศาสนานั้น ๆ ให้เกิดขึ้นแก่มนุษย์ อีกทั้งการยอมรับศาสนาของมนุษย์เกิดจากความเชื่อทางศาสนา ที่ (บางศาสนา) สามารถยอมรับศาสนานั้น ๆ ได้โดยไม่สนใจความถูกต้องในเชิงเหตุผล หรือบทพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์

6. ศาสนาทุกศาสนานั้นเน้นเรื่องของระดับจิตใจมากกว่าเรื่องทางวัตถุ : โดยเรื่องที่ให้ความรู้สึทางอารมณ์ หรือจิตใจนั้นจะถูกแสดงออก

โดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อทางศาสนา และการแสดงออกผ่านทางการกระทำ เป็นต้นว่า ผู้ที่เคร่งศาสนา มักจะมีความมั่นคงทางจิตใจสูง เพราะเขามีความเชื่อและศรัทธาในสิ่งที่เขาเชื่อมั่นอย่างแนบแน่น ทำให้จิตใจสงบ เป็นต้น

7. จากลักษณะทั่วไปที่ศาสนาต่าง ๆ มีอยู่ร่วมกัน ทำให้สรุปความหมายของคำว่า “ศาสนา” ได้ว่า “ศาสนา หมายถึง หลักคำสอนที่เป็นแบบแผนของความเชื่อ ความมั่นคงทางจิตใจ และเป็นแบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อนำมนุษย์ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งงามในชีวิต”

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. อธิบายความหมายและคำจำกัดความของศาสนาได้ (K)
2. อธิบายปัจจัยที่ทำให้เกิดศาสนาและองค์ประกอบของศาสนาได้ (K)
3. อธิบายบทบาทของศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในโลกยุคปัจจุบันได้ (K)
4. วิเคราะห์ความสำคัญของศาสนากับการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบันได้ (P)
5. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างศาสนากับลัทธิได้ (P)
6. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของศาสนาได้ (P)
7. เห็นคุณค่าความสำคัญของการนับถือศาสนาที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวันได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 1 / (15 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/QZtfsQ6kXY4tZPND7>
2. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/1yKNYNvuQVwjBnxn7>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry Method : 5E)

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engage) / (15 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า “ศาสนาคืออะไรในความคิดของนักศึกษา” “นักศึกษาคิดว่าศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร” “การก่อตั้งศาสนาควรมีองค์ประกอบอะไรบ้าง” “องค์ประกอบที่สำคัญของศาสนาคืออะไร” นักศึกษาร่วมกันอภิปราย โดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและคอยกระตุ้นเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิด

2. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในประเด็นที่ว่า “นักศึกษาเล่าประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมของศาสนาตนเอง หรือศาสนาอื่น ๆ ว่ากิจกรรมนั้นมีความเชื่ออย่างไร ให้ข้อคิดอะไร มีความสำคัญอย่างไร หากนักศึกษาเคยเข้าร่วมกิจกรรม/พิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ นักศึกษาคิดว่ามีความเหมือนและความแตกต่างทางความเชื่อต่อศาสนาที่ตนเองนับถืออย่างไร (ให้นักศึกษานำกิจกรรมหรือพิธีกรรมนั้นมาเล่าให้เพื่อนฟัง) เป็นต้น

***ผู้สอนพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน

ขั้นที่ 2 สำรวจและค้นหา (Explore) / (60 นาที)

1. ผู้สอนให้นักศึกษาแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน โดยให้แต่ละกลุ่มสร้างศาสนาของกลุ่มของตนเอง โดยใช้หลักองค์ประกอบของศาสนาที่ได้เรียนมา จากนั้นให้นักศึกษาเลือกประเภทของศาสนาด้วยตนเอง พร้อมให้เหตุผลว่าเพราะเหตุใดจึงอยู่ประเภทในลักษณะดังกล่าว เมื่อแต่ละกลุ่มทำชิ้นงานเสร็จให้ออกมานำเสนอหน้าชั้นเรียน

2. ผู้สอนตั้งคำถามชวนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า

- “ศาสนามีความสำคัญต่อชีวิตเราอย่างไร”
- “ถ้าโลกนี้ไม่มีศาสนา การดำเนินชีวิตของโลกของมนุษย์จะเป็นอย่างไร”
- “หากไม่มีศาสนา เราจะใช้หลักการอย่างไรในการดำเนินชีวิต”

ผู้สอนอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับ บทบาทและการเปลี่ยนแปลงของศาสนาในสังคมปัจจุบัน โดยรับชมวิดีโอ เรื่อง “คนไม่มีศาสนา : โตแล้วจะนับถืออะไรก็ได้ | My Life My Choice”

จากนั้นผู้สอนตั้งประเด็นคำถามให้นักเรียนร่วมกันตอบเพื่อสรุปประเด็นจากวิดีโอ ดังนี้

- บทบาทของศาสนาในโลกยุคปัจจุบันมีอะไรบ้าง และนอกจากศาสนาแล้ว ยังมีสิ่งใดอีกบ้างที่ช่วยขัดเกลาให้มนุษย์เป็นคนดี

- การเป็นคนดีของคนที่นับถือศาสนา กับคนที่ไม่นับถือศาสนาแตกต่างกันอย่างไร
- คุณสมบัติที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ไม่ว่าจะนับถือศาสนา หรือไม่นับถือศาสนา คืออะไร

- นักเรียนคิดว่าในโลกปัจจุบันศาสนามีความสำคัญอย่างไร

- ศตวรรษที่ 21 โลกแห่งการตั้งคำถาม การเปลี่ยนแปลงของศาสนาในโลกยุคปัจจุบันควรเป็นไปในทิศทางใด

***นักเรียนร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

3. ในขณะปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 3 อธิบายความรู้ (Explain) / (30 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ไปตามลำดับหัวข้อเนื้อหาบทที่ 1 พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

2. ผู้สอนนำประเด็นคำถาม “ศาสนาคืออะไร” “ศาสนาเกิดขึ้นได้อย่างไร” “การก่อตั้งศาสนาควรมีองค์ประกอบอะไร” “องค์ประกอบที่สำคัญของศาสนาคืออะไร” นำมาอธิบายเพิ่มเติมความรู้ให้นักศึกษาฟัง โดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา

ขั้นที่ 4 ขยายความเข้าใจ (Expand) / (20 นาที)

3. ผู้สอนให้นักศึกษาทำกิจกรรม “ขอ 3 คำ ศาสนา คืออะไร” โดยให้นักศึกษาแต่ละคนนิยามเกี่ยวกับศาสนาด้วยคำพูดเพียง 3 คำ เช่น ทำความดี , เชื่อถูกต้อง เป็นต้น (ผู้สอนอาจจะเพิ่มเติมโดยให้นักศึกษาวาดรูปลักษณะไปด้วยก็ได้)

4. นักศึกษานำคำ 3 คำที่ตนนิยาม และเลือกของเพื่อนที่ตนสนใจมาอีก 3 คน มาสร้างคำจำกัดความว่า “ศาสนา ในนิยามของนักศึกษาคืออะไร”

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบผล (Evaluate) / (20 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า
 - “ศาสนามีความสัมพันธ์อย่างไรกับการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามคุณธรรม จริยธรรม”
 - “ศาสนามีความสำคัญต่อชีวิตเราอย่างไร”
 - “นักศึกษายกตัวอย่างบทบาทของศาสนาที่มีต่อสังคมในปัจจุบัน”

แนวทางการตอบ : ศาสนา เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน โดยคนไทยส่วนใหญ่เมื่อเกิดมาทุกคน ต้องมีศาสนาตั้งแต่กำเนิด อีกทั้งศาสนายังเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคม โดยศาสนาทุกศาสนาจะมีหลักคำสอนและวิธีการในการนำไปสู่จุดหมายที่คล้ายกัน คือ การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด แต่ขณะเดียวกันศาสนายังทำหน้าที่ในการจรรโลงจิตใจของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิด แลกเปลี่ยนพูดคุย เกี่ยวกับ จากที่นักศึกษาได้เรียนรู้และได้ทำกิจกรรมนักศึกษามีความรู้อะไรบ้าง มีกระบวนการเรียนรู้อย่างไร สิ่งใดบ้างที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม และจะศึกษาเรียนรู้จากแหล่งใด

การสรุปการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 1 / (20 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย โดยสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/bbZHcSQ9Db38R9DQA>
3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/MELFyrAVzEGrQGRM6>

สื่อการเรียนรู้การสอน

1. หนังสือ ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา (เนื้อหาการสรุปเพิ่มเติม)
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา
5. คำถามท้ายบท เรื่อง ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา
6. สื่อวีดิทัศน์ เรื่อง “คนไม่มีศาสนา : โตแล้วจะนับถืออะไรก็ได้”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/1yKNYNvuQVwjBnxn7>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/bbZHcSQ9Db38R9DQA>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/MELFyrAVzEGrQGRM6>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/sQE3YAbZcfay3JDGA>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 1

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/tWmPLdDQNerRWY6z7> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/sQE3YAbZcfay3JDGA> หรือที่ QR Code

สื่อวิทัศน์ เรื่อง “คนไม่มีศาสนา : โตแล้วจะนับถืออะไรก็ได้”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/xRxVqOZeJv8>

บทที่ 1

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา

มนุษย์ในครั้งโบราณกาล เมื่อแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับโลกและจักรวาลได้คำตอบเป็นที่น่าพอใจแล้วว่า มนุษย์เป็นสัตว์เจ้าปัญญา เริ่มเกิดความรู้สึกสงสัยเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ จึงมีปัญหามาทางปรัชญาเกี่ยวกับชีวิต เกิดขึ้นเพื่อหาคำตอบว่า ฉันคืออะไร ตัวฉันประกอบด้วยอะไร ฉันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เกิดมาเพื่ออะไร ทำไมฉันจึงต้องตาย ตายแล้วฉันยังมีอยู่หรือไม่ มีอยู่อย่างไร เป็นต้น จึงได้ค้นคว้า ค้นหาคำตอบของคำถามต่าง ๆ เหล่านั้นจนในที่สุดจึงเกิดระบบคำสอนต่าง ๆ ขึ้นตามความเชื่อ แนวคิดและวิถีปฏิบัติของผู้รู้ทั้งหลาย และได้วิวัฒนาการมาเป็นระบบที่เรียกว่า “ศาสนา” อาจกล่าวได้ว่า ในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติไม่มียุคสมัยใดและไม่มีเผ่าใดเลย ที่ไม่นับถือศาสนาซึ่งในสังคมปัจจุบันนี้มีประเทศต่าง ๆ ในโลกมากกว่า 200 ประเทศ และมีประชากรมากกว่า 7,900 ล้านคน ต่างก็นับถือศาสนาด้วยกันแทบทั้งสิ้น ศาสนาจึงมีอิทธิพลและแพร่หลายไปทั่วในสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่สังคมปฐมภูมิเก่าแก่ที่สุดจนถึงยุคปัจจุบัน ศาสนาจึงเป็นค่าที่มนุษย์คุ้นเคยได้ยืนนานและมีความหมายมากที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด อีกทั้งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์มากที่สุดด้วย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งที่เราจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงภูมิหลังของศาสนาต่าง ๆ ที่มีมนุษย์นับถือกันอยู่ทั่วโลก

ความหมายของศาสนา

การศึกษาและเข้าใจเรื่องของชีวิตถือว่ามีความสำคัญต่อการมีชีวิตของมนุษย์เพราะชีวิตเป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่น่าค้นหาคำตอบยิ่งนัก ซึ่งสิ่งที่มนุษย์ทั้งในยุคโบราณและยุคปัจจุบันหรือในยุคไหน ๆ ได้พยายามแสวงหาคำตอบกันมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นประเด็นปัญหาทางปรัชญาเกี่ยวกับชีวิตไว้มากมาย ทำให้เราต้องค้นหากันต่อไปในปัจจุบันก็คือปัญหาเกี่ยวกับชีวิต เช่น ชีวิต คืออะไร ชีวิตมาจากไหน ชีวิตเป็นอย่างไร ชีวิตเกิดมาทำไม เราควรดำเนินชีวิตอย่างไรจึงจะมีค่า อะไรคือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต เราจะไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นอย่างไร เป็นต้น ปัญหาทางปรัชญาเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรให้ความสำคัญในการศึกษาเพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง ถึงแม้ว่าเราจะเรียนรู้สิ่งอื่น ๆ มากมาย แต่สิ่งที่เรายังไม่รู้และรู้น้อยที่สุด ได้แก่การรู้จักและเข้าใจตนเอง

คำว่า "ศาสนา" นักปราชญ์ได้นิยามความหมายของศาสนาไว้แตกต่างกันอยู่มาก จึงขอนำเสนอความหมายที่ควรทราบ ดังนี้

1. ความหมายตามรูปศัพท์เดิม

ในภาษาสันสกฤต คือ ศาสน์ และตรงกับในภาษาบาลีว่า ศาสน์ แปลว่า คำสั่งสอน คำสอน หรือการปกครอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556). ซึ่งมีความหมายเป็นลำดับ ได้แก่

1.1) คำสั่งสอน แยกได้เป็น คำสั่ง หมายถึง ข้อห้ามทำความชั่ว เรียกว่า ศีล หรือ วินัย คำสอน หมายถึง คำแนะนำให้ทำความดี ที่เรียกว่า ธรรม เมื่อรวมคำสั่งและคำสอน จึงหมายถึง ศีลธรรม หรือศีล กับธรรม นั่นคือมีทั้งข้อห้ามทำความชั่ว และแนะนำให้ทำความดี ซึ่งคำสั่งสอน ต้องมีองค์ประกอบ คือ

1. กล่าวถึงความเชื่อในอำนาจของสิ่งที่มีอาจมองเห็นได้ด้วยตา เช่น

ก. ศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ เชื่อในอำนาจแห่งพระเจ้า

3. ไม่มีหลักความเชื่อไปตามคำสอน โดยไม่คำนึงถึงข้อพิสูจน์ แต่มีหลักให้พิสูจน์คำสอนนั้น(สนธิญาณโก อากาลโก เอหิปสสิโก โอปนยิโก ปจจตต เวทิตพโพ วิญญูหิ - อันผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตัวเอง ไม่จำกัดด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชน พึงรู้เฉพาะตน)

4. ไม่มีหลักการยอมมอบตนให้แก่พระเจ้า แต่มีหลักการมอบตนให้แก่ตนเอง (อตุตา หิ อตุต โน นาโถ - ตนแลเป็นที่พึ่งของตน)

ตามที่ได้กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า ศาสนาตามความหมายของทางตะวันออก โดยเฉพาะทางศาสนาพุทธ กับคำว่า Religion ตามความหมายของทางตะวันตก ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของศาสนาในแต่ละประเภท ศาสนาตามความหมายของทางตะวันออก โดยเฉพาะทางศาสนาพุทธนั้น มีจุดยืนตั้งอยู่บนหลักของเหตุและผล รวมทั้งเป็นเรื่องของมนุษย์กับธรรมชาติโดยตรง ส่วนศาสนาของทางตะวันตก มีจุดยืนอยู่ที่ศรัทธาหรือความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ ซึ่งเหตุผลต่าง ๆ ย่อมถูกนำมาสนับสนุนความเชื่อ ต่าง ๆ โดยไม่ต้องมีการพิสูจน์

3. ความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายของคำว่าศาสนาไว้ว่า ศาสนา คือ ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์ อันมีหลักคือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิที่จะกระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือ นั้น ๆ

4. ในพระศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551) ได้ให้แสดงทัศนะไว้ว่า ศาสนา คือ คำสอน, คำสั่งสอน; ปัจจุบันใช้ หมายถึงลัทธิความเชื่อถืออย่างหนึ่งๆ พร้อมด้วยหลักคำสอน ลัทธิพิธี องค์กร และกิจการทั่วไปของ หมู่ชนผู้นับถือลัทธิความเชื่อถืออย่างนั้น ๆ ทั้งหมด

5. ในพระศนะของหลวงวิจิตรวาทการ (2546) ให้ความหมายว่า ศาสนาเป็นเรื่องที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีคำสอนทางจรรยา มีศาสนา มีคณะบุคคลที่รักษาความศักดิ์สิทธิ์และคำสอนไว้ เช่น พระหรือนักบวช และมีการกวดขันเรื่องความจงรักภักดี

6. ในพระศนะของ Emile Durkheim (1912). ให้ความหมายว่า ศาสนา คือ ระบบรวม ว่าด้วยความเชื่อและการปฏิบัติเพื่อความสัมพันธ์ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

7. ในพระศนะของเสถียร พันธ์รังสี (2546) กล่าวสรุปไว้ว่า “ศาสนา คือหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์กลายสภาพ จากความเป็นสัตว์ป่า และมีใช้มีสภาพเป็นสัตว์...”

จากพระศนะต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดในตอนต้นนั้น สามารถสรุปให้ครอบคลุมความหมายของศาสนา ทั้งที่เป็นเทวนิยมและอเทวนิยมได้ว่า ศาสนา คือ คำสอนที่ศาสนานำมา เผยแผ่ สั่งสอน แจกแจงแสดงให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่ว กระทำแต่ความดี เพื่อประสบสันติสุขในชีวิต ทั้งในระดับธรรมดาสามัญและความสุขสงบนิรันดร์ ซึ่งมนุษย์ยึดถือปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพเลื่อมใสและศรัทธา คำสอนดังกล่าวนี้ จะมีลักษณะเป็นสัจธรรมที่มีอยู่ในธรรมชาติแล้วศาสนาเป็นผู้ค้นพบ หรือจะเป็นโอองการที่ศาสดารับมาจากพระเจ้าก็ได้

ลักษณะของศาสนา

ศาสนาเป็นศูนย์รวมของความเคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์ ศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็นที่พึ่งทางใจ ศาสดาเป็นผู้นำศาสนาเผยแผ่ สั่งสอนแก่มวลมนุษย์ ศาสนามีสาระสำคัญอยู่ที่การ สอนให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่วกระทำแต่ความดี คำสอนในศาสนามีทั้งระดับโลกียะและระดับ โลกุตระ มนุษย์ต้องปฏิบัติตามคำสอน ในศาสนาด้วยความเคารพเลื่อมใสและศรัทธา ศาสนาต้องมี พิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ และมีสัญลักษณ์อันเป็นเครื่องหมาย การให้ความหมายและคำจำกัดความของคำว่า “ศาสนา” แสดงให้เห็นว่า ศาสนาทั้งหลายที่อุบัติขึ้นมาในโลกที่ยังดำรงอยู่หรือตายไปแล้ว ล้วนมีจุดหมายสำคัญที่สอดคล้องกัน คือให้ผู้นับถือเชื่อในคำสอนและนำไปปฏิบัติเพื่อบรรลุผล อันเป็นอุดมของชีวิต จากระดับต่ำจนกระทั่งสูงสุดอันเป็นจุดหมายหมายของแต่ละศาสนา จุดมุ่งหมาย ของศาสนาอยู่ความสุข ความสงบ ความดีงาม แต่หลักหรือวิธีการที่จะไปสู่จุดหมายของแต่ละ ศาสนาอาจคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน จุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกันของศาสนาต่าง ๆ นำคุณค่ามาแก่ผู้นับถือ

ดังนั้น จากความหมายของศาสนาที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น สรุปลักษณะของศาสนาได้ดังนี้

1. ศาสนาเป็นศูนย์รวมของความเคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์
2. ศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว เป็นที่พึ่งทางใจ
3. ศาสดาเป็นผู้นำศาสนาเผยแผ่ สั่งสอนแก่มวลมนุษย์
4. ศาสนามีสาระสำคัญอยู่ที่การสอนให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่วกระทำแต่ความดี
5. คำสอนในศาสนามีทั้งระดับโลกียะและระดับโลกุตระ
6. มนุษย์ต้องปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาด้วยความเคารพเลื่อมใสและศรัทธา
7. ศาสนาต้องมีพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ และมีสัญลักษณ์อันเป็นเครื่องหมาย

สรุป ลักษณะของศาสนานั้นมีหลายประการ อาทิ มีความศักดิ์สิทธิ์ มีศาสนธรรม มีศาสนสถานมีศาสนบุคคล มีศรัทธา มีศาสนพิธี มีสถาบันและมีศาสนสถาน เป็นต้น

องค์ประกอบของศาสนา

ศาสนาที่จะเป็นศาสนาอย่างสมบูรณ์ได้ต้องมีองค์ประกอบครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ทางวิชาการที่นักการศาสนาจัดไว้ โดยจะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ศาสดา

ศาสดา (The Founder) ได้แก่ ผู้ก่อตั้งหรือสถาปนาศาสนา ประกาศสั่งสอนคำสอน ซึ่ง ศาสนาส่วนมากจะมีองค์ประกอบอันนี้อยู่ทุกศาสนา แต่ก็มีศาสนาที่ไม่สามารถระบุนามของศาสดาผู้ ก่อตั้ง แต่นับถือสืบทอดคำสั่งสอนจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น ศาสนา พราหมณ์-ฮินดู แต่ศาสนาที่ปรากฏนามของศาสดาได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะของศาสนา คือ

1.1 ศาสดาพยากรณ์หรือประกาศ (Prophet) ได้แก่ ศาสดาที่รับคำสั่งสอนมาจากเบื้องบน ท่านเหล่านั้นเป็นแต่เพียงตัวแทน หรือสื่อกลางเชื่อมต่อระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ โดยรับ หน้าที่รับคำสั่งสอนจากพระเจ้าแล้วนำไปเผยแพร่สู่มนุษย์เท่านั้น เช่น ศาสดาเยซู ศาสดานะบีมะหะหมัด ศาสดาโมเสส เป็นต้น

1.2 ศาสดาผู้ตรัสรู้เอง (The enlighten ment One) ได้แก่ ศาสดาที่คิดค้นคำสอนเอง แล้วนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ค้นพบนั้นไปเผยแพร่แก่ชาวโลก มีลักษณะเหมือนนักปรัชญาเมธี หรือนักวิทยาศาสตร์ทางด้านชีวิตและจิตวิญญาณ โดยมากได้แก่ศาสดาของศาสนาประเภท อเทวนิยม (Atheism) เช่น พระพุทธเจ้า ศาสดาของศาสนาพุทธ ศาสดามหาวิระของศาสนาเซน ศาสดาขงจื้อ ของศาสนาขงจื้อ ศาสดาเหลาจื๊อ ศาสนาเต๋า เป็นต้น

2. ศาสนธรรม

ศาสนาธรรมหรือคำสอน (Teachings) ได้แก่ หลักธรรมและบทบัญญัติของศาสนาที่ศาสนาได้ประกาศที่สาวกจารึกไว้ในคัมภีร์ทางศาสนา เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎกของศาสนาพุทธ พระคัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ พระคัมภีร์อัลกุระอานของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

3. ศาสนพิธี

ศาสนาพิธี (Religious Activities) ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาที่ศาสนากำหนดขึ้นเพื่อให้ ศาสนิกชนได้ปฏิบัติ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือ เป็นการน้อมนำผู้ที่เลื่อมใสแล้ว และยังไม่เลื่อมใสเป็นเครื่องนำพาศาสนิกชนให้ปฏิบัติในหลักธรรม หลักจริยธรรมและจุดมุ่งหมาย สูงสุดของศาสนาโดยทางอ้อม และเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในศาสนาที่ตนนับถือ เช่น พิธีศีลจุ่ม พิธีล้างบาป พิธีสารภาพบาป การสวดมนต์ เป็นต้น ศาสนิกชน พิธีถือศีลอด พิธีรักษาศีลอุโบสถ พิธีศพ และ พิธีอุปสมบท เป็นต้น

4. สาวก

สาวก (Religious Disciple) กลุ่มชนที่ยอมรับในหลักธรรมและปฏิบัติตามความเชื่อและคำสั่งสอน โดยน้อมนำมาเป็นหลักปฏิบัติใช้เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งบางศาสนาแบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิตหรือนักบวช แต่บางศาสนาไม่ได้แบ่งแยก เพราะถือว่าทุกคนจะต้องเรียนรู้หลักธรรมคำสั่งและปฏิบัติเสมอกัน เช่น ศาสนาอิสลาม ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ และศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่ในโบสถ์เป็นแต่เพียงผู้สอนศาสนา เรียกว่า ศาสนาจารย์ (Minister) ผู้นำประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ไม่ได้ถือว่าตัวเองเป็นนักบวช

5. ศาสนสถาน

ศาสนสถาน (The Holly Place) ได้แก่ สถานที่ใช้ในประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น โบสถ์ สุเหร่า วัด รวมถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น สถานที่เกิด ตรัสรู้ ปรีชาญาณของ ศาสดา และสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น ไม้กางเขน รูปธรรมจักร พระพุทธรูป เจดีย์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้ ในบางศาสนาอาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไป แต่ก็ยังถือว่าเป็นศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขาดองค์ประกอบข้อที่หนึ่ง คือ ศาสดาไม่ได้มีชีวิตอยู่จริงใน ประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลามขาดองค์ประกอบข้อ 5 คือ ศาสนบุคคัล เพราะผู้นับถือศาสนา อิสลาม ไม่มีการถือเพศเป็นบรรพชิต คงมีแต่เพศฆราวาสเท่านั้น

วิวัฒนาการของศาสนา

ไม่ว่ายุคสมัยใด มนุษย์ต่างก็ต้องการให้ชีวิตมีความสุข ความปลอดภัยและมีชีวิตยืนยาว จะทำอะไรทุกอย่างก็เพื่อจุดหมายดังกล่าว อันเป็นที่มาของการนับถือศาสนา โดยมีวิวัฒนาการ ดังนี้

วิญญานนิยม

มนุษย์สมัยปฐมบรรพ์ ยังมีประสบการณ์ชีวิตน้อย ยังไม่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจึงคิดและเชื่อไปตามความรู้ของตน เมื่อเห็นสิ่งต่าง ๆ เช่น ก้อนหินที่มีลักษณะแปลก ๆ หรือมีสีสันพิเศแตกต่างกว่าปกติ ก็จะคิดว่ามีสิ่งลี้ลับอยู่ภายใน จึงทำให้สิ่งนั้น ๆ แปลกประหลาดไป สิ่งลี้ลับนี้เรียกว่า “มนะ” หรืออำนาจที่ไม่มีตัวตน แต่มีชีวิตจิตใจ มีพลังวิเศษ ที่จะบันดาลให้คุณหรือโทษแก่มนุษย์ได้ จึงเกิดการเคารพนับถือมนะขึ้นมา ระยะนี้เรียกว่า สมัยมนะ ต่อมาจึงเกิดหมอผี (Shaman) ซึ่งเป็นบุคคลที่จะอัญเชิญพลังวิเศษของ มนะออกมาใช้ตามจุดประสงค์ต่างยุค ที่หมอผีมีความสำคัญนี้เรียกว่า สมัยมายา ต่อมามนุษย์ได้พยายาม

ทำความเข้าใจในเรื่องมนะให้มากขึ้น ก็เกิดความเข้าใจว่า มนะก็คือวิญญาณนั่นเอง ซึ่งวิญญาณนี้สถิตอยู่ในที่ทั่วไป ไม่จำเป็นต้องมีอยู่ในสิ่งแปลกประหลาดเท่านั้น อาจสิงอยู่ในตัวสัตว์ ในต้นไม้ ภูเขา และทะเล ก็ได้ จึงเกิดการนับถือสัตว์ที่ตนคิดว่าน่าจะมีวิญญาณสถิตเช่น นับถือจระเข้ เต่า แมว สิงโต เป็นต้น ทั้งยังนำสัตว์หรือสิ่งที่ตนเคารพมาเป็นที่เคารพกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำเผ่าต่าง ๆ ชาวพื้นเมืองบางเผ่าของประเทศนิวซีแลนด์ได้แกะสลักรูปคนนั่งซ้อนกันหรือที่เรียกว่า รูปเคารพตีกิ การนำสัตว์หรือรูปแกะสลักมาเป็นสัญลักษณ์ประจำเผ่า เรียกว่า รูปเคารพประจำเผ่า (Totemism)

ธรรมชาติเทวนิยม

ต่อมามนุษย์ได้พยายามทำความเข้าใจในเรื่องวิญญาณให้ชัดเจนขึ้นไปอีก ก็ได้มีความเข้าใจว่าวิญญาณมีความศักดิ์สิทธิ์พิเศษเกินกว่าวิสัยของมนุษย์ จึงเรียกวินญาณว่า เทวดา หรือเทพเจ้า ซึ่งเทพเจ้าเหล่านี้สถิตอยู่ในธรรมชาติทั่วไป จึงเกิดการเรียกว่า พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระรุณ พระอัคนีและพระคงคา ฯลฯ เช่นในศาสนากรีกโบราณและศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนับถือผู้ที่ตนเคารพ เช่น บิดา มารดา บรรพบุรุษ พระมหากษัตริย์ และวีรบุรุษ ฯลฯ ว่าเมื่อตายไปแล้วก็จะกลายเป็นเทพเจ้าสถิตอยู่ในที่ทั่วไป เช่น บ้านเรือน เป็นต้น ที่เรียกกันว่าเจ้าที่เจ้าทาง หรือผีบ้านผีเรือน

เทวนิยม

ในสมัยต่อมา มนุษย์บางพวกเกิดความคิดว่า เทพเจ้าต่าง ๆ น่าจะมีฐานะสูงต่ำลดหลั่นอย่างมนุษย์ ทั้งน่าจะมีเทพเจ้าสูงสุดเหนือกว่าเทพเจ้าทั้งหลาย ดุจพระราชเป็นใหญ่กว่าปวงประชา พระองค์ทรงมีอำนาจสูงสุด เช่น ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ตลอดจนกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ ดูแลความเป็นไปของโลก พวกที่มีความเชื่อดังกล่าว ยังมีความคิดแตกต่างกันไปอีก บางคนมีความเห็นว่าเทพเจ้าสูงสุดมีหลายองค์ เช่น ศาสนาพราหมณ์ ก็เรียกว่า พหุเทวนิยม บางคนมีความเห็นว่า เทพเจ้าสูงสุดมี 2 องค์ ดอยทัดทานอำนาจกัน ฝ่ายหนึ่งสร้างแต่สิ่งที่ดี แต่อีกฝ่ายหนึ่งสร้างแต่สิ่งไม่ดี ดังที่มีสิ่งคู่กันอยู่ในโลก เช่น ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ก็เรียกว่า ทวิเทวนิยม และบางคนมีความเห็นว่า เทพเจ้าสูงสุดหรือพระเจ้ามีเพียงองค์เดียวเท่านั้น เช่น พระเจ้าในศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ก็เรียกว่า เอกเทวนิยม

อเทวนิยม

กาลต่อมามนุษย์บางคนมีความเห็นว่า .พระเจ้าสูงสุดดังที่เชื่อกันนั้นไม่มี เป็นเพียงมนุษย์คิดกันขึ้นมาเอง เห็นได้จากการที่คุณลักษณะต่าง ๆ ของเทพเจ้าเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และเพิ่มมากขึ้นทุกทีทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์เป็นต้นเหตุแล้วก็หลงเคารพนับถือในสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมา ความจริงทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุปัจจัยจะเกิดขึ้นได้ก็เพราะเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกันขึ้นมา ดำรงอยู่ไม่ได้ด้วยตัวเอง สำหรับมนุษย์แล้ว กรรมหรือการกระทำของมนุษย์ต่างหากที่สำคัญที่สุด สามารถลดบันดาลชีวิตให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ ความเชื่ออย่างนี้เรียกว่า อเทวนิยม

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า วิวัฒนาการของศาสนามีอยู่ 4 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มวิญญาณนิยม มีความเชื่อว่ามี อำนาจลี้ลับที่สถิตอยู่ในวัตถุแปลกประหลาดหรือสถิตอยู่ในต้นไม้ภูเขา ทะเลและสัตว์ทั่วไป กลุ่มธรรมชาตินิยม เชื่อว่าในทุก ๆ สิ่งมีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่และวิญญาณเหล่านั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ จึงเรียกวินญาณว่าเทวดาหรือเทพเจ้า กลุ่มเทวนิยม เชื่อว่ามีเทพเจ้าสร้างสรรพสิ่งและเป็นผู้กำหนดทุกอย่างให้เป็นไปและกลุ่มอเทวนิยม เชื่อว่าไม่มีเทพเจ้าสร้างสิ่งใด แต่ทุกสิ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันเอง

มูลเหตุการเกิดของศาสนา

มูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนานั้นมีมากมายหลายอย่าง แล้วแต่สภาพแวดล้อมของแต่ละกลุ่มชนและยุคสมัย ซึ่งนักการศาสนาได้ตั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับมูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนา ดังนี้

1. เกิดจากอวิชชา อวิชชาในที่นี้ หมายถึง ความไม่รู้หรือความเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง เช่น ไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ธรรมชาติรอบตัวว่า เหตุใดจึงเกิดฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า หรือฝนตก เมื่อไม่รู้ ไม่เข้าใจจึงหาคำตอบออกมาในลักษณะต่าง ๆ เช่น เข้าใจว่าฟ้าแลบเนื่องจากนางมณีเมขลาเอาแก้วมาล่อรามสุรและฟ้าผ่าเพราะรามสุรขว้างขวานไปถูกแก้วแตก เป็นต้น และเมื่อไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริงของปรากฏการณ์ธรรมชาติ จึงพากันคิดว่าจะต้องมีสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งอาจเป็นเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือมนุษย์ จึงมีการบูชาบวงสรวงอ่อนวอนให้เมตตาปราณี ความคิดเช่นนี้จึงเป็นให้เกิดศาสนาขึ้น ศาสนาของคนโบราณจึงมีมูลเหตุมาจากอวิชชา หรือความไม่รู้

2. เกิดจากความกลัว ความกลัวเป็นมูลเหตุที่ต่อเนื่องจากอวิชชา เมื่อเกิดความรู้หรือไม่เข้าใจแจ่มแจ้งขึ้น สิ่งก็ตามมาก็คือ ความกลัว กลัวในสิ่งที่ตนไม่รู้ไม่เข้าใจ จึงคิดหาทางเอาอกเอาใจในสิ่งนั้น ในรูปของการเคารพกราบไหว้ เช่นสรวงบูชา ตลอดจนบนบานศาลกล่าว เพื่อไม่ให้บันดาลภัยพิบัติแก่ตน แต่ให้บันดาลความสุขสวัสดิมาให้ เป็นต้น

3. เกิดจากความภักดี ความภักดีในทางศาสนา หมายถึง ความเชื่อและความเลื่อมใส ด้วยมั่นใจว่าสิ่งที่ตนเชื่อและเลื่อมใส นั้น เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถอำนวยการประโยชน์แก่ตนได้ ศาสนาที่มีมูลเหตุเกิดจากความภักดีได้แก่ศาสนาประเภทเทวนิยม เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น

4. เกิดจากความต้องการความรู้แจ้งความจริงของชีวิต ความต้องการความรู้แจ้งเป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาที่เน้นความรู้ประจักษ์แจ้งความจริงเป็นสำคัญ

5. เกิดจากความต้องการความสงบสุขของสังคม

กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และกติกา ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้สังคมสงบสุขได้จำเป็นต้องมีคำสอนของศาสนาช่วยขัดเกลาลบปรนจิตใจของคนในสังคมให้มีความละอายต่อการทำชั่ว กลัวต่อการทำผิดเมื่อใช้กฎหมายควบคุมกับคำสอนทางศาสนาแล้วย่อมทำให้สังคมมีความสงบสุขยิ่งขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า มูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนานั้นล้วนเกิดมาจากหลากหลายสาเหตุดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น อาทิ 1) เกิดจากความรู้ คือไม่รู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและความรู้รู้เหตุผลทั้งปัจจัยภายในและภายนอก 2) เกิดจากความกลัว คือสืบเนื่องจากความรู้จึงทำให้เกิดความกลัวตามมาเป็นมิติที่สอง โดยเฉพาะเมื่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฝนตกหนัก ลูกเห็บตก หิมะตก น้ำท่วม ไฟไหม้ ความมืด ความสว่าง แผ่นดินไหว ดินสไลด์ ฯลฯ จึงเข้าใจผิดคิดว่าน่าจะมีผู้ทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา 3) ความศรัทธาหรือความเชื่อ เมื่อเชื่อสิ่งใดแล้วอย่างปักใจก็จะทำให้เกิดความภักดีหรือเคารพนับถือในสิ่งนั้น 4) ความต้องการเหตุผล คือการเกิดความรู้ในเหตุผลที่แน่ชัดก็เลยทำให้เกิดการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือความรู้อันแท้จริง เช่น ศาสนาพุทธ 5) ต้องการที่พึ่งทางใจ เมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่ปรารถนาหรือเป็นโทษต่อตนเอง เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย ในที่นี้รวมถึงการป่วยทางกายและทางใจด้วย และ 6) ความต้องการความสงบสุขของสังคม เมื่อคนอยู่รวมกันเป็นหมู่มาจะย่อมจะมีการกระทบกระทั่งกันเพราะพฤติกรรมและค่านิยมหรือมีความเห็นไม่ตรงกัน จึงพยายามหาวิธีที่จะทำให้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข โดยการหาจุดร่วมเดียวกัน นั่นก็คือศาสนา นั่นเอง

ประเภทของศาสนา

เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อถือ จึงทำให้เกิดศาสนาหลายรูปแบบขึ้น เพื่อความสะดวกในการศึกษา ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะของศาสนา แบ่งออกเป็น 4 ประเภท (กองวิชาการมหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. 2550)

1.1 เอกเทวนิยม (Monotheism) เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นต้น

1.2 พหุเทวนิยม (Polytheism) เชื่อในพระเจ้าหลายองค์ เช่น ศาสนาฮินดู และศาสนากรีกโบราณ เป็นต้น

1.3 สัพพัตถนิยม (Pantheism) เชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าสถิตอยู่ในทุกคน ทุกแห่ง เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู (บางลัทธิ) ถือว่าพระพรหมสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง

1.4 อเทวนิยม (Atheism) ไม่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้าง ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาเซน

ทั้ง 4 ประเภทนี้ อาจย่อลงเป็น 2 คือ

- เทวนิยม (Theism) เป็นศาสนาที่เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลก ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู ศาสนายิว (ยูดาเย) ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ฯลฯ

- อเทวนิยม (Atheism) เป็นศาสนาที่ปฏิเสธเรื่องพระเจ้าสร้างโลก ได้แก่ ศาสนาพุทธศาสนาเซน

2. แบ่งตามสภาพการณ์จริงในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 ศาสนาที่ตายแล้ว (Dead Religions) หมายถึง ศาสนาที่เคยมีผู้นับถือในอดีตกาลแต่ปัจจุบันไม่มีผู้นับถือแล้ว คงเหลือแต่ชื่อในประวัติศาสตร์เท่านั้น มี 12 ศาสนา ได้แก่

1). ในทวีปแอฟริกา 1 ศาสนา คือ ศาสนาของอียิปต์โบราณ

2). ในทวีปอเมริกา มี 2 ศาสนา คือ

(1) ศาสนาของเปรูโบราณ

(2) ศาสนาของเม็กซิกันโบราณ

3). ในทวีปเอเชีย มี 5 ศาสนา คือ

(1) ศาสนามิถรา (Mithraism) ได้แก่ ศาสนาที่นับถือพระอาทิตย์ ของพวกเปอร์เซีย

(2) ศาสนามนิกี (Manichaeism) มีผู้นับถือ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 3-5 ชื่อศาสนาตั้งขึ้นตามชื่อผู้ตั้งศาสนานี้ เรียกทั่วไปว่า มนิกี ศาสนานี้ถือว่าพระเจ้ายกบาตาน(พญามาร)เป็นของคู่กันชั่วนิรันดร์

(3) ศาสนาของชนเผ่าบาบิโลเนีย

(4) ศาสนาของชนเผ่าฟินิเซีย

(5) ศาสนาของพวกฮิตไตต์ (Hittes)

4). ในทวีปยุโรป มี 4 ศาสนา คือ

(1) ศาสนาของพวกกรีกโบราณ

(2) ศาสนาของพวกโรมันโบราณ

(3) ศาสนาของพวกติวตันยุคแรก

(4) ศาสนาของพวกที่อยู่ ณ แหลมสแกนดิเนเวีย (สวีเดน นอร์เวย์ และเดนมาร์ก)

2.2 ศาสนาที่ยังมีชีวิตอยู่ (Living Religion) หมายถึง ศาสนาที่ยังมีผู้นับถืออยู่ในปัจจุบันมี 12 ศาสนา ดังนี้

1). ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก

- 1.1 ศาสนาเต๋า
- 1.2 ศาสนาขงจื้อ
- 1.3 ศาสนาชินโต

2). ศาสนาที่เกิดในเอเชียใต้

- 2.1 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
- 2.2 ศาสนาเชน
- 2.3 ศาสนาพุทธ
- 2.4 ศาสนาซิกข์

3). ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก

- 3.1 ศาสนาโซโรอัสเตอร์
- 3.2 ศาสนายูดาห์ หรือยิว
- 3.3 ศาสนาคริสต์
- 3.4 ศาสนาอิสลาม
- 3.5 ศาสนาบาไฮ

3. แบ่งตามลำดับแห่งวิวัฒนาการของศาสนา แบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

3.1 ศาสนาธรรมชาติ (Natural Religion) คือศาสนาที่นับถือธรรมชาติ มีความรู้สึกไว้ในธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ฯลฯ มีวิญญาณสิงอยู่ จึงแสดงความเคารพนับถือโดยการเซ่นสรวงสังเวย เป็นต้น การที่มนุษย์เห็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติแล้วใช้ความรู้สึกสามัญของมนุษย์ตัดสินกระทั่งทำให้เกิดความเชื่อว่าทุกอย่างต้องมีผู้สร้าง ธรรมชาตินั้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่เหนือธรรมชาติคอยควบคุมอยู่ ซึ่งเป็นการแสดงออกของศาสนาดั้งเดิม และเป็นขั้นแรกที่มนุษย์แสดงออกเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3.2 ศาสนาองค์กร (Organized Religion) ศาสนาประเภทนี้มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ มีการจัดรูปแบบ มีการควบคุมเป็นระบบ จนถึงกับก่อตั้งในรูปสถาบันขึ้น อาจเรียกว่า ศาสนาทางสังคม (Associative Religion) ซึ่งมีการจัดระบบความเชื่อตอบสนองสังคม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมแก่สถานะของแต่ละสังคมเป็นหลัก และก่อรูปเป็นสถาบันทางศาสนาขึ้น เป็นเหตุให้ศาสนาประเภทนี้มีระบบและรูปแบบของตัวเอง มีความมั่นคงถาวรในสังคมสืบมา เช่น ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ ศาสนาพุทธ เป็นต้น

4. แบ่งตามประเภทของผู้นับถือศาสนา แบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ

4.1 ศาสนาเผ่า (Tribal Religion) คือ ศาสนาของคนในเผ่าใดเผ่าหนึ่ง เป็นความเชื่อของกลุ่มชนในเผ่า เช่น ศาสนาของคนโบราณเผ่าต่าง ๆ ซึ่งได้พัฒนาการขึ้นเป็นศาสนาชาติ เช่น ศาสนาเชน และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นับถือกันเฉพาะในประเทศอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ศาสนาโซโรอัสเตอร์นับถือเฉพาะในหมู่ชนเผ่าเปอร์เซีย ศาสนายูดาห์หรือศาสนายิว นับถือกันเฉพาะในประเทศอิสราเอลหรือหมู่ชาวยิว ศาสนาชินโตนับถือเฉพาะในหมู่ชาวจีน และศาสนาขงจื้อก็นับถือเฉพาะในหมู่ชาวจีน

4.2 ศาสนาโลก (World Religion) คือ ศาสนาที่มีผู้นับถือกระจายอยู่ทั่วโลก ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และที่ใดที่หนึ่ง เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า ศาสนาสากล

4.3 ศาสนานิกราย (Segmental Religion) คือ ศาสนาที่เกิดจากศาสนาใหญ่ หรือนิกายย่อยของ ศาสนาสากล ซึ่งเกิดขึ้นจากสาเหตุความกดดันทางสังคม เช่น การเหยียดสีผิวสิทธิทางกฎหมาย ความไม่เท่าเทียมกัน ฯลฯ กลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบทางสังคมจึงหาทางแก้ไขปัญหาลำบากนี้และอ้างไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน จึงฟื้นฟูพิธีศาสนาและระบบทางสังคมให้เป็นของตัวเองขึ้นมาใหม่ โดยรวบรวมผู้คนให้เห็นด้วยทำการเผยแผ่ ศาสนาและวัฒนธรรมของตนในต่างแดน เช่น กลุ่มชาวพุทธในอินโดนีเซีย กลุ่มมุสลิมดำในอเมริกา กลุ่มโซโรอัสเตอร์ในอินเดีย กลุ่มฮินดูในแอฟริกาใต้ เป็นต้น โดยอาศัยศาสนาเป็นพลังชี้นำ

สรุปได้ว่า ศาสนาที่ตายไปแล้วทั้งหมดที่กล่าวมา ถึงแม้ว่าจะไม่มีผู้นับถือแล้ว แต่ความหลักความเชื่อ และหลักคำสอนทางศาสนาบางประการ ยังคงมีอิทธิพลต่อชนชาติที่บรรพบุรุษเคยนับถืออยู่ ตลอดทั้งความเชื่อเรื่องเทพเจ้ายังมีลักษณะและวิวัฒนาการจนกลายเป็นเทพเจ้าของลัทธิและศาสนา อื่นที่ยังมีชีวิตอยู่บางศาสนา นอกจากนี้ ศาสนาที่ตายไปแล้วยังคงมีอิทธิพลต่อความเชื่อความนับถือ ของมนุษย์ในสมัยโบราณ มีอิทธิพลมากต่ออารยธรรม ศิลปวัฒนธรรมในสมัยนั้น และยังเป็นที่สนใจของคนในยุคปัจจุบัน มีผู้สนใจพยายามศึกษาค้นคว้ามาโดยตลอด ทำให้เห็นวิวัฒนาการทางความเชื่อ ต่อยอดพัฒนาการมาเป็นศาสนาในปัจจุบัน และบางศาสนาที่ตายไปแล้ว ยังคงมีสิ่งลึกลับที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ จึงทำให้คนในปัจจุบันสนใจใคร่รู้ยิ่งนัก เช่น ศาสนาอียิปต์โบราณ กรีกโบราณ โรมันโบราณ เป็นต้น

บทบาทและหน้าที่ของศาสนา

ศาสนาและสังคมมีความสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันตลอดเวลา โดยเฉพาะในยามที่มีเหตุการณ์ไม่ปกติต่าง ๆ เกิดขึ้นต่อบุคคล สังคมและประเทศชาติศาสนามีความใกล้ชิดกับบุคคลตั้งแต่เกิดไปจนตาย จะมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่สถานะของบุคคลและระดับจิตใจ (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2549)

นอกจากนี้ วรรณ วิไลรัตน์ ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทและหน้าที่ของศาสนาจำแนกออกได้ 6 ประการ ดังนี้

- 1) ช่วยในการตอบสนองความต้องการทั้งที่เป็นความหวังและทั้งที่เป็นความกลัว ช่วยให้สังคมมนุษย์คงอยู่
- 2) ช่วยอธิบายให้มนุษย์รู้ในสิ่งที่ไม่รู้ที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติของมนุษย์ที่จะควบคุมได้ และช่วยอธิบายสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ซึ่งเป็นหน้าที่ของศาสนาที่จะให้ความเข้าใจได้
- 3) ช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนภายในกลุ่มให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
- 4) ช่วยควบคุมและปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนให้สูงขึ้น โดยจะมีการลงโทษแก่ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามและให้การตอบแทนแก่ผู้ปฏิบัติดี ผู้ประพฤติผิดจารีตย่อมได้รับการลงโทษทางศาสนาด้วย
- 5) ช่วยเป็นแรงผลักดันหรือกระตุ้นในทางเศรษฐกิจในสังคมที่ไม่เจริญนัก กิจกรรมทางศาสนามักไปช่วยกระตุ้นในการทำมาหากินอยู่มาก เช่น เวลาประกอบงานอะไร ก็มักจะรวมเอาพิธีทางศาสนามารวมไว้ด้วย
- 6) หน้าที่อื่น ๆ เช่น หน้าที่ในทางการศึกษาอบรมเยาวชน ตั้งโรงเรียนสอนเด็กยากจน เลี้ยงดูเด็กที่ขาดอุปการะ เป็นต้น ช่วยขจัดปัดเป่าความผิหวาง ความทุกข์ยากต่าง ๆ

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ศาสนานั้นมีบทบาทและหน้าที่สร้างสัมพันธภาพให้แก่มนุษย์ เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาสามัคคีของกลุ่มคนและสร้างแนวทางให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นหลักในการดำรงชีวิต การจัดระเบียบสังคม ศาสนามีอิทธิพลสามารถจัดปัญหาเรื่องชนชั้นได้ นอกจากนี้ ศาสนายังช่วยกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมให้มีแนวทางหรือรูปแบบการปฏิบัติที่เป็นแบบเดียวกันได้

ความสำคัญของศาสนา

ศาสนานั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ว่าศาสนาใด ๆ ก็ตาม ล้วนแต่มีลักษณะร่วมสำคัญ คือ สอนคนให้เป็นคนดี มีศีลธรรมประจำใจ อยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ และมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและปลอดภัย ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม ไม่ว่ามนุษย์จะเจริญหรือล้าหลังก็ตาม ก็ย่อมมีศาสนาประจำบ้านเมือง ประจำหมู่คณะ หรืออย่างน้อยก็ประจำตระกูลหรือครอบครัว ความสำคัญของศาสนานอกจากที่กล่าวมาแล้วนั้นน่านับการ ได้แก่

1. ศาสนาเป็นเครื่องสั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์ ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ
2. ศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งศีลธรรมจรรยาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ خوب อันเป็นเครื่องประกอบให้เกิดความสมัครสมานสามัคคี มีเอกลักษณ์ อารยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงามเป็นของตนเอง
3. ศาสนาเป็นเครื่องบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้แก่มนุษย์ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ
4. ศาสนาเปรียบเสมือนดวงประทีปโคมไฟที่ให้ความสว่างไสวแก่เส้นทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ผู้อาศัยอยู่ในโลก
5. ศาสนาช่วยให้ครอบครัวอบอุ่น เป็นแหล่งผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าให้แก่สังคม
6. ศาสนาเป็นพลังใจให้มนุษย์สามารถเผชิญชีวิตด้วยความกล้าหาญ ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรมทำให้มีความสงบสุขและผาสุกในชีวิต
7. ศาสนาช่วยยกระดับจิตใจ ทำให้เป็นผู้ควรแก่การเคารพนับถือ อีกทั้งยังช่วยสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ให้กับคนในสังคมอีกด้วย
8. ศาสนาช่วยสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยขจัดช่องว่างทางสังคม สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้น เป็นรากฐานแห่งความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน และสร้างความสงบสุข ความมั่นคงให้แก่ชุมชน
9. ศาสนาช่วยให้มนุษย์ได้ประสบการณ์สุขสงบและสันติสุขขั้นสูง จนกระทั่งบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ หมดทุกข์โดยสิ้นเชิงได้
10. ศาสนาเป็นมรดกล้ำค่าแห่งมนุษยชาติ เป็นความหวังและวิถีทางสุดท้ายแห่งความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ

สรุปได้ว่า ศาสนาเป็นกลไกพัฒนาจิตใจและส่งเสริมพฤติกรรมของคน เป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมและประเพณี เป็นบ่อเกิดของคุณธรรม จริยธรรม และเป็นแนวทางให้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นคนมากขึ้น ตลอดจนทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เดรัจฉานอย่างชัดเจน แต่ตรงกันข้ามถ้าศาสนาใดมีคำสอนที่ส่งเสริมให้มีการโกรธเกลียดมนุษย์ด้วยกันจนเกิดความเห็นต่างนำไปสู่การทำลายล้างหรือเข่นฆ่ามนุษย์ด้วยกัน ศาสนานั้นก็ไม่สามารถยกระดับจิตใจคนให้สูงขึ้นได้เช่นกัน

คุณค่าของศาสนา

ศาสนามีคุณค่าอันน่าปการ คุณค่าของศาสนาที่มีต่อมนุษย์เป็นคุณค่าทางจิตใจ อันถือว่าสูงกว่าคุณค่าทางวัตถุ คุณค่าของศาสนาที่พอประมวลได้ เช่น

1. เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ คือ เป็นที่พึ่งทางใจ ทำให้ไม่รู้สึกอ้างว้าง ว่าเหงาจนเกินไป
2. เป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีของหมู่คณะ รวมถึงความสามัคคีในหมู่มวลมนุษยชาติ
3. เป็นบ่อเกิดแห่งการศึกษาทั้งในด้านพุทธิศึกษา จริศึกษา และศีลธรรมจรรยา
4. เป็นบ่อเกิดแห่งจริยธรรม ศีลธรรม และคุณธรรม
5. เป็นบ่อเกิดแห่งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทั้งหลาย
6. เป็นเครื่องดับความเร่าร้อนทางใจ ทำให้ใจสงบเย็น
7. เป็นดวงประทีปส่องโลกที่มีมืดมิด
8. เป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ เพราะสัตว์ไม่มีศาสนา

ประโยชน์ของศาสนา

เมื่อมนุษย์ได้นำหลักศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอแล้ว ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเนืองอนันต์ต่อตนเองอย่างแน่นอน ประโยชน์ของศาสนาโดยภาพรวมมีดังนี้

1. ศาสนาช่วยให้คนมีจิตใจสูงและประเสริฐกว่าสัตว์
2. ศาสนาช่วยให้คนมีวินัยในตัวเองสูง
3. ศาสนาช่วยให้คนในสังคมอยู่กันได้อย่างสงบสุข
4. ศาสนาช่วยส่งเสริมและสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรมแก่สังคม
5. ศาสนาช่วยให้คนมีความอดทน ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ไม่ดีใจจนเกินเหตุเมื่อประสบกับอารมณ์ดี และไม่เสียใจจนเสียตนเมื่อเผชิญกับเหตุร้าย
6. ศาสนาช่วยประสานรอยร้าวในสังคมมนุษย์
7. ศาสนาทำให้มนุษย์ปกครองตนเองได้ในทุกสถานและทุกเวลา
8. ศาสนาสอนให้มนุษย์มีจิตใจสะอาด ไม่กล้าทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง
9. ศาสนาทำให้มนุษย์ผู้ประพฤติตาม พ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อน และช่วยให้ประสบความสำเร็จทางจิตใจอย่างเป็นลำดับขั้นตอนจนบรรลุเป้าประสงค์สูงสุดของชีวิต
10. ศาสนาช่วยให้มนุษย์มีความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะได้อย่างมีความสุข
11. ศาสนาช่วยให้มีหลักในการดำเนินชีวิต ให้ชีวิตมีความหมายและความหวัง และช่วยให้เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม

สรุปได้ว่า ศาสนามีคุณค่ามีประโยชน์ต่อมนุษย์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิต เพราะศาสนาช่วยให้มีหลักที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต ทำให้ชีวิตมีความหมายและความหวัง เป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่ดีงามของสังคม เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่ชีวิตที่ประเสริฐกว่าสัตว์

จุดหมายของศาสนา

จุดหมายของศาสนาแต่ละศาสนา จะมีทั้งความหมายและความแตกต่าง แต่ขอให้นักศึกษาเข้าใจว่า ทุกศาสนาล้วนมีหลักคำสอนที่กล่าวถึงเป้าหมายสูงสุดของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม เอกเทวนิยม เทวนิยม พหุเทวนิยม ฯลฯ ล้วนแต่มีจุดหมายสูงสุดทั้งนั้น แต่จุดหมายสูงสุดจะเข้าถึงได้วิธีการอย่างไร หรือสูงสุดแค่ไหน ก็อยู่ที่พระศาสดาว่าจะมีสติปัญญาชี้ทางบอกให้ศาสนิกเข้าถึงได้หรือไม่ จึงขอยกตัวอย่างเป้าหมายสูงสุดของศาสนา 4 ศาสนามาเป็นแนวทางพอสังเขป เช่น

ศาสนาพุทธ : ชี้ไปที่พระนิพพานเป็นที่สุดแห่งการประพาสปฏิบัติธรรม

ศาสนาคริสต์ : ชี้ไปยังการได้ไปอยู่ในอาณาจักรพระเจ้าหรือการเข้าไปถึงพระเจ้า

ศาสนาอิสลาม : ชี้ไปยังองค์พระอัลเลาะห์ว่าเป็นสิ่งสูงสุด

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู : ชี้ไปยังการได้อยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพรหม

เป้าหมายอันสูงสุดของทั้ง 4 ศาสนานี้ หมายถึง ความสุขที่แท้จริงทั้งสิ้น ศาสนาทุกศาสนาย่อมมีรายละเอียดปลีกย่อยแห่งการสั่งสอนแตกต่างกันออกไป แต่เมื่อกล่าวโดยนัยรวมจะมีจุดร่วมที่เหมือนกัน คือ ความสุขที่แท้จริงและการมีหลายศาสนาเป็นการเปิดโอกาสให้มวลมนุษยชาติได้มีโอกาสเข้าไปถึงเป้าหมายของชีวิตอันเป็นความสุขนิรันดร์ด้วยวิถีทางที่มนุษย์คิดว่าเหมาะสมที่สุด

ศาสนากับลัทธิต่างกันอย่างไร

คำว่า “ลัทธิ” หมายถึง คติความเชื่อ ความคิดเห็น ซึ่งมีข้อแตกต่างระหว่าง “ศาสนา” และ “ลัทธิ” ในประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

ในแง่ของขอบเขต

ศาสนา เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของคนทั่วไป เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั่วโลก มีศาสดาผู้นำ สัจธรรมหรือนำคำสั่งสอนของพระเจ้ามาบอกชาวโลก

ลัทธิ เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลเฉพาะกลุ่ม เจ้าลัทธิประกาศเพียงหลักการของตนเองซึ่งเป็นทัศนะส่วนตัว

ในแง่คำสอน

ศาสนา มีคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรมเป็นหลัก มีคำสอนเกี่ยวกับจุดหมายสูงสุดของชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม คำสอนมีลักษณะศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สักการบูชาของศาสนิกชน

ลัทธิ ไม่มีหลักการที่จะต้องมีคำสอนเกี่ยวกับศีลธรรมโดยตรง อาจมีแต่คำสั่งไม่มีคำสอนทางศีลธรรมเลยก็ได้ เน้นจุดหมายสูงสุดของชีวิต

ในแง่การสืบทอดหลักการและคำสอน

ศาสนา มีสถาบันและคัมภีร์สืบทอดคำสอน โดยไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งใดในคัมภีร์ได้ มีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ลัทธิ มีคัมภีร์ไว้เป็นหลักการ และมีสถาบันไว้ปฏิบัติให้บรรลุหลักการ ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ และไม่จำเป็นต้องมีพิธีการเสมอไป

สรุปท้ายบท

การให้นิยามความหมายของศาสนาจากทัศนะต่าง ๆ สรุปได้ว่า ศาสนา คือ คำสอนที่ศาสนานำมาเผยแพร่สั่งสอนแจกแจงแสดงให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่ว กระทำแต่ความดีเพื่อประสบสันติสุขในชีวิตทั้งในระดับธรรมดาสามัญและความสุขสงบนิรันดร์ ซึ่งมนุษย์ยึดถือปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพเลื่อมใสและศรัทธาและจะต้องมีพิธีกรรม มีสัญลักษณ์อันเป็นเครื่องหมายทางศาสนา และคำสอนในศาสนามีทั้งระดับโลกียะและระดับโลกุตระ

มูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนานั้นเกิดจากอวิชชา ความกลัว ความรักดี ความต้องการ ความรู้แจ้งความจริงของชีวิต ความต้องการความสงบสุขของสังคมและด้วยความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมและความเชื่อ จึงทำให้เกิดศาสนาหลายรูปแบบ เมื่อมนุษย์ได้นำหลักศาสนาไปประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างอนันต์ต่อบุคคลผู้นั้น และยังช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุขอีกด้วย

ดังนั้น ทุกศาสนาสอนศาสนิกชนของตนให้ละเว้นความชั่ว ประพฤติความดี ให้มีความรักความเมตตา รู้จักการเสียสละเพื่อผู้อื่นและลดความเห็นแก่ตัว เพราะไม่ว่าคนจะนับถือศาสนาต่างกันไป ก็เป็นพลเมืองที่ดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาอย่างเคร่งครัด ก็จะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : ให้นักศึกษาแสดงทัศนะกับประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

1. ศาสนาคืออะไร ศาสนามีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างไร จงอธิบาย
2. องค์ประกอบของศาสนามีอะไรบ้าง องค์ประกอบใดที่ศาสนาจะขาดไม่ได้ จงอธิบาย
3. ศาสนามีวิวัฒนาการอย่างไร จงอธิบายมาพอเข้าใจ
4. มูลเหตุที่ทำให้เกิดศาสนามีอะไรบ้าง จงอธิบาย
5. ศาสนาแบ่งเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง เหตุใดจึงต้องแบ่งศาสนาออกเป็นประเภทต่าง ๆ
6. จงยกตัวอย่างศาสนาที่ตายแล้ว มา 3 ศาสนา พร้อมอธิบายลักษณะของศาสนาดังกล่าว
7. ศาสนาที่ยังมีคนนับถืออยู่ในปัจจุบันมีอะไรบ้าง และสามารถแบ่งตามแหล่งกำเนิดของศาสนาได้อย่างไรบ้าง
8. ศึกษานำหลักคำสอนของศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างไร
9. นักศึกษาคิดว่าถ้าโลกนี้ไม่มีศาสนา การดำเนินชีวิตของโลกของมนุษย์จะเป็นอย่างไร และจะใช้หลักการอย่างไรในการดำเนินชีวิต
10. คำว่า “ศาสนา” กับ “ลัทธิ” มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). ศาสนศึกษา. ปทุมธานี :
มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย.
- เดือน คำดี. (2541). ศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
ภาควิชาปรัชญาและศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 17.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ :
บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น จำกัด (มหาชน).
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2543).
หลักพระพุทธศาสนา พิมพ์ครั้งที่ 7 . กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- เสฐียร พันธงศรี. (2546). ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- หลวงวิจิตรวาทการ. (2546). ศาสนาสากล เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- Durkheim, E. (1912). The Elementary Form of the Religious Life. New York: The Free Press.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 2
เรื่อง ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

ขอบเขตเนื้อหาประจำบท

1. ความเป็นมา
2. ศาสดา
3. คัมภีร์ในศาสนา
4. หลักคำสอนสำคัญ
5. นิกายในศาสนา
6. พิธีกรรมสำคัญ
7. ศาสนสถาน
8. สัญลักษณ์ของศาสนา
9. ฐานะปัจจุบันของศาสนา

สาระสำคัญ

1. พัฒนาการของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู แบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคอารยัน ยุคพระเวท ยุคพราหมณะ และยุคฮินดู

2. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไม่มีศาสดาผู้ก่อตั้งเหมือนศาสนาอื่น ๆ เพราะคำสอนต่าง ๆ พวกพราหมณ์หรือฤๅษีผู้ศักดิ์สิทธิ์ได้ยืมหรือฟังมาจากพระเจ้าด้วยตนเอง แล้วมีการจดจำไว้และถ่ายทอดต่อกันทางความทรงจำ

3. คัมภีร์สำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนที่เป็นศรุต ได้แก่ คัมภีร์พระเวททั้ง 4 คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอาถรรพเวท 2) ส่วนที่เป็นสมฤติ ได้แก่ คัมภีร์ที่ปราษฎ์ทางศาสนาได้แต่งขึ้นเพื่ออธิบายเนื้อหาและสนับสนุนให้การศึกษาคัมภีร์พระเวทเป็นไปโดยถูกต้อง เช่น คัมภีร์อุปนิษัท คัมภีร์มनुสาศตร์ คัมภีร์ปุราณะ คัมภีร์ภควัทคีตา มหาภารตและมหาภารตชาดและมหาภารตชาดชาดเป็นต้น

4. หลักคำสอนสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ หลักคำสอนเรื่องอาศรม หรือวิธีปฏิบัติของพราหมณ์ 4 ประการ หลักคำสอนเรื่องตรีมูรติหลักคำสอนเรื่องปรมาตมัน หรือพรหมันและชีวาตมัน หลักคำสอนเรื่องการหลุดพ้นหรือโมกษะ

5. นิกายสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มี 4 นิกาย คือ นิกายไวษณะหรือ ไวษณพ นิกายไศวะ นิกายศักติ และนิกายตันตระ

6. พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ กฎสำหรับบรรณะ พิธีประจำบ้าน พิธีศราถ์ และพิธีบูชาเทวดา

7. สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ เครื่องหมาย โอม ที่หมายถึง สัญลักษณ์แห่งพลังทั้ง 3 คือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ

8. ขบวนการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือ สมาคมพรหมสมาช สมาคมอารยสมาช สมาคมกฤษณะมิชชั่น ขบวนการสรโศทัย

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. อธิบายประวัติความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้ (K)
2. อธิบายลักษณะความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ (K)
3. อธิบายหลักการปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้ (K)
4. อธิบายพิธีกรรมต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้ (K)
5. วิเคราะห์และเชื่อมโยงคำสอนของนิกายต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้ (P)
6. วิเคราะห์และเชื่อมโยงยุคสมัยต่าง ๆ ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้ (P)
7. วิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ส่งผลต่อสังคมได้ (P)
8. วิเคราะห์และเชื่อมโยงหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่เชื่อมโยงกับศาสนาอื่น ๆ ได้ (P)
9. เห็นคุณค่าความสำคัญทางอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่ส่งผลต่อสังคมไทย (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 2 / (15 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสตาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/oVQqF5Jznxm3DsXK6>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/mpocgPf7z49QX1i79>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry Method : 5E)

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engage) / (15 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า “ถ้าไม่มีศาสนา...มีศาสนาได้อย่างไร” นักศึกษาร่วมกันอภิปราย โดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและคอยกระตุ้นเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิด
2. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในประเด็นที่ว่า “นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในเรื่องใดบ้าง” , “ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มีองค์ประกอบทางศาสนาอะไรบ้างจงอธิบาย” , “วรรณะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีอะไรบ้าง และส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอย่างไรบ้าง” , “หลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตมีอะไรบ้าง” (ให้นักศึกษานำกิจกรรมหรือพิธีกรรมนั้นมาเล่าให้เพื่อนฟัง) เป็นต้น

***ผู้สอนพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน

ขั้นที่ 2 สำรวจและค้นหา (Explore) / (60 นาที)

1. ผู้สอนทำกิจกรรม “ปริศนาภาพ....ตอบได้ให้แต้ม” โดยผู้สอนจะนำปริศนาภาพ จำนวน 5 ชุด ภาพ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของคำสำคัญในเรื่องที่เรียนมาให้นักศึกษาทาย โดยนักศึกษาจะต้องตอบว่าคำนั้นคืออะไร และเกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรียนอย่างไร
2. ผู้สอนให้นักศึกษาทำกิจกรรม “อาศรม 4 วิถีคนรุ่นใหม่” โดยให้นักศึกษาเขียนแนวทางการดำเนินชีวิตของช่วงวัยต่าง ๆ ของวัยรุ่นในโลกยุคปัจจุบัน โดยให้สอดคล้องกับหลักอาศรม 4 ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ทำลงในกระดาษ A4 ตกแต่งให้สวยงาม จากนั้นครูจะสุ่มตัวแทนนำเสนอ
3. ในขณะปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 3 อธิบายความรู้ (Explain) / (30 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ไปตามลำดับหัวข้อเนื้อหาบทที่ 2 พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

2. นักศึกษารับชมวิดีโอ เรื่อง “จิตนาการ ชีวิตที่ต่ำต้อย” จากนั้นนักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า “อิทธิพลของศาสนากับการดำเนินชีวิตของคนในโลกยุคปัจจุบัน”

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 4 ขยายความเข้าใจ (Expand) / (20 นาที)

1. ผู้สอนให้นักศึกษาทำกิจกรรม “หนึ่งศาสนา นานาความเชื่อ” โดยให้นักศึกษาทำตารางสรุปความเหมือนและความต่างในทางความเชื่อและพิธีกรรมของนิกายต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ทำลงในกระดาษ A4 ตกแต่งให้สวยงาม จากนั้นครูจะสุ่มตัวแทนนำเสนอ

2. ในขณะปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคล

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบผล (Evaluate) / (20 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า

- “ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีอิทธิพลกับการดำเนินชีวิตของสังคมไทยในมิติด้านใดบ้าง”
- “นักศึกษายกตัวอย่างบทบาทของศาสนาที่มีต่อสังคมในปัจจุบัน”
- “หลักธรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ผู้ที่ไม่นับถือ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไร”

แนวทางการตอบ : ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก ที่มีการผสมผสานกันระหว่างศาสนาดั้งเดิมของชาวอารยันกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวพื้นเมืองอย่างกลมกลืน ลงตัว และได้มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับอย่างต่อเนื่องโดยเป็นรากฐานของศาสนาต่าง ๆ ในปัจจุบัน ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม ที่มีการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ ปัจจุบันศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในมิติต่าง ๆ เช่น งานราชพิธีต่าง ๆ หรือแม้แต่ด้านความเชื่อในการดำรงชีวิตของคนในสังคมไทย

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีหลักคำสอนที่สำคัญ ได้แก่ หลักธรรม 10 ประการ มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ปฏิบัติรู้จักควบคุมตนเอง ไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งผิด และหลักอาศรม 4 เป็นขั้นตอนของชีวิต หรือทางปฏิบัติเพื่อยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

2. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิด แลกเปลี่ยนพูดคุย เกี่ยวกับ จากที่นักศึกษาได้เรียนรู้และได้ทำกิจกรรมนักศึกษามีความรู้อะไรบ้าง มีกระบวนการเรียนรู้อย่างไร สิ่งใดบ้างที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม และจะศึกษาเรียนรู้จากแหล่งใด

การสรุปการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 2 / (20 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย โดยสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)

2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/q2cTPqPJXQYFLfLYA>

3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/We1fCm3nTkHbB2RFA>

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู (เนื้อหาการสรุปเพิ่มเติม)
4. สื่อ Computer และ Projector
5. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู
6. คำถามท้ายบท เรื่อง ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู
7. สื่อ วิดิทัศน์เรื่อง “จันทาล ชีวิตที่ต่ำต้อย”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/mpocgPf7z49QX1i79>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/q2cTPqPJXQYFLfLYA>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/We1fCm3nTkHbB2RFA>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/QgQ5rrE4D98mtYnu5>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 2

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/g5y1RykFw74rryP6> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/QgQ5rrE4D98mtYnu5> หรือที่ QR Code

สื่อ วิดิทัศน์เรื่อง “จันทาล ชีวิตที่ต่ำต้อย”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/koN1jOJZOqA>

บทที่ 2

ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดของโลก ไม่อาจประมาณเวลาได้ คาดว่าน่าจะมีอายุมากกว่า 5,000 ปี เมื่อเริ่มต้นเรียกศาสนาว่า สนาตนธรรม แปลว่า กายอันไม่รู้จักตาย หมายถึง พระวิษณุ มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าวิษณุธรรม คือคำสั่งสอนของพระวิษณุผู้เป็นเจ้าของ ต่อมาอีกหลายพันปีเรียกว่า ไวทิกธรรม อีกหลายพันปีต่อมา มีผู้ตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า อารยธรรม แปลว่า ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดีงาม ต่อมาอีกหลายพันปีเปลี่ยนไปเรียกว่า พราหมณธรรม แม้จะมีชื่อตามยุคต่าง ๆ แท้จริงแล้วคือธรรมะอันเดียวกันทั้งสิ้น (กรมการศาสนา, 2560) ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ชาวอารยันอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ คงคา แล้วก็ปรากฏว่าเจริญกว่าชนพื้นเมือง ชาวอารยันมีความเชื่อว่าชีวิตมนุษย์ขึ้นอยู่กับอำนาจของเทพเจ้า ทุกสิ่งเทพเจ้าเป็นผู้กำหนด เมื่ออยากที่จะสมปรารถนาก็ต้องอ้อนวอนให้เทพเจ้าอำนวยสิ่งที่ตนปรารถนา จึงได้เกิดพิธีเช่นสรวง สังเวยและอ้อนวอนและบุคคลผู้ทำพิธีดังกล่าวนี้ เรียกว่า พราหมณ์เมื่อชนพื้นเมืองแพ่งสงคราม จึงยอมเป็นทาสของชาวอารยัน ทำให้เกิดการปะปนทางเชื้อชาติขึ้น ต่อมาจึงได้ห้ามไม่ให้มีการสมสู่กันระหว่างชาวอารยันกับชนพื้นเมือง ศาสนาพราหมณ์มีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนาน นับตั้งแต่การเริ่มตั้งถิ่นฐานของชาวอารยันเริ่มตั้งถิ่นฐานในชมพูทวีป ต่อมาในสมัยหลังพุทธกาล ศาสนาพราหมณ์ได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์ใหม่ ซึ่งมีหลักคำสอนที่ผิดแผก แตกต่างไปจากต้นกำเนิดเดิมของศาสนา จึงนับว่าศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่มีอายุยาวนาน ที่สุดของโลกศาสนาหนึ่ง

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่นในโลกเพราะเป็น ศาสนาที่ไม่มีศาสดาผู้ก่อตั้ง เพราะมีจุดเริ่มต้นมาจากความเชื่อว่ามีเทพเจ้าผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง ต่อมาชาวอารยันผู้ทำหน้าที่ติดต่อกับเทพเจ้า ได้สอนหลักการ เรื่องกำเนิดของสรรพสิ่งว่า เทพเจ้าหรือพระพรหม เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในลักษณะต่าง ๆ ต่อมา สรรพสิ่งที่พระพรหมสร้างก็ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของเทพเจ้าองค์อื่นๆ ด้วย ทำให้มีเทพเจ้ามากมายและทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน ในที่สุดศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูจึงกลายมาเป็นศาสนา ประเภทพหุเทวนิยมในปัจจุบัน

ความเป็นมา

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาที่เก่าแก่และไม่มีศาสดาเหมือนศาสนาอื่น เพราะคำสอนต่าง ๆ กลุ่มพราหมณ์หรือพระฤๅษีผู้ศักดิ์สิทธิ์ได้ยินหรือฟังมาจากเสียงทิพย์ หรือเสียงสวรรค์ (ศรuti) ด้วยตนเอง แล้วมีการจดจำไว้และถ่ายทอดต่อกันทางความทรงจำ (สมฤติ) ซึ่งในเรื่องนี้มีหลักฐานยืนยันปรากฏอยู่ในพระสุตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ในเทววิซสุตตราว่า พวกฤๅษีผู้เป็นบูรพาจารย์และปฐมาจารย์ ผู้สอนคัมภีร์พระเวทให้แก่พราหมณ์นั้นมี 10 คน คือ ฤๅษีอภูรุทะ ฤๅษีวามกะ ฤๅษีวามเทวะ ฤๅษีเวสสามิตร ฤๅษีมถคคิ ฤๅษีอังคิรส ฤๅษีภารทวาชะ ฤๅษีวาเสฏฐะ ฤๅษีกัสสปะ และฤๅษีภฤคุ ซึ่งต่อมาก็ได้มีหัวหน้าลัทธิหรือผู้แต่งตำราที่ทำหน้าที่คล้ายศาสดาได้ช่วยกันเผยแพร่คำสอนต่าง ๆ ให้แพร่หลายยังยืนมาจนถึงปัจจุบันนี้

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลาอันยาวนาน ถ้าแบ่งโดยย่อจะประกอบด้วย 4 ยุค ได้แก่ ยุคอารยัน ยุคพระเวท ยุคพราหมณ์ และยุคฮินดู มีรายละเอียดดังนี้

ยุคอารยัน

เดิมทีเดิวยุคชมพูทวีปหรือดินแดนที่เป็นประเทศอินเดียในปัจจุบัน เป็นที่อยู่ของ พวกชนพื้นเมือง เรียกว่า ทราวิท (Dravidian) ซึ่งมีเผ่าย่อยอีกหลายเผ่า มีรูปร่างเล็ก ผิวดำ เช่น เผ่ามองโกลอยด์ เผ่าเปรโต ออสเตรลอยด์ และเผ่าเนกริตอย เป็นต้น ต่อมาชนชาติใหม่คือ พวกอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European) อพยพ มาตั้งถิ่นฐานอยู่ตามลุ่มแม่น้ำสินธุ จึงเรียกชื่อ ชนชาติใหม่นี้ว่า พวกสินธุ สันนิษฐานว่าคงจะเป็นเพราะตั้งถิ่น ฐานอยู่ที่ลุ่มน้ำสินธุ แต่ชนชาติ อื่นเรียกเพี้ยนไปเป็นอินดัส (Indus) บ้าง ฮินดู (Hindu) บ้างและกลายเป็นอินดิ ยาหรืออินเดีย (India) ในยุคหลัง ๆ เมื่ออพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ คงคาและยมนาแล้ว ก็ ปรากฏว่าเจริญกว่าคนพื้นเมือง

ชาวอารยันในชมพูทวีปยกย่องธรรมชาติขึ้นเป็นเทพ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ท้องฟ้า พายุ ฝน เป็นต้น โดยเชื่อว่าความเป็นไปของชีวิตมนุษย์ขึ้นอยู่กับอำนาจของเทพเจ้า ถ้าปรารถนาจะให้หรือไม่ให้เทพเจ้า แสดงฤทธิ์เดช ก็ต้องอ่อนน้อมให้เทพเจ้าอำนวยสิ่งที่ตน ปรารถนา จึงเกิดมีพิธีเช่นสรวง สังเวยและอ่อนน้อม และมีบุคคลผู้ทำพิธีดังกล่าว เรียกว่า พราหมณ์ นอกจากเทพเจ้าที่มีอยู่ในธรรมชาติแล้ว ชาวอารยันยังเชื่อว่า บรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ก็มีอำนาจเช่นเดียวกับเทพเจ้าด้วยในการที่จะให้คุณและโทษแก่ลูกหลาน จึงต้อง สังเวย บวงสรวงเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังเชื่อว่า พ่อแม่ที่ไม่มีบุตรจะตกนรกชื่อ ปุตระ ถ้าไม่มีลูกชาย ทำพิธี เช่นสรวงบูชาดวงวิญญาณของตน ดังนั้น ลูกชายจึงเป็นที่ปรารถนาของชาวชมพูทวีปมาจนทุกวันนี้

เมื่อชาวอารยันเข้ามาปกครองดินแดนชมพูทวีปแล้ว คนพื้นเมืองที่ไม่ยอมอพยพ หนีไปเมื่อพ่ายแพ้ สงครามก็จะยอมเป็นทาสของชาวอารยัน เรียกว่า ทาสย์ ส่วนชาวอารยันก็ถือ ตัวว่าเจริญกว่าคนพื้นเมือง จึงไม่ ยอมจะหนีไปที่อื่น ทำให้เกิดการปะปนทางเชื้อชาติขึ้น จึงได้ห้ามไม่ให้มีการสมสู่กันระหว่างชาวอารยันกับชาว พื้นเมือง และสงวนอาชีพสำคัญ ๆ และมีเกียรติไว้สำหรับชาวอารยัน สำหรับชาวอารยันนั้นแบ่งออกเป็น 3 พวกตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งมีฐานะ ไม่เท่าเทียมกัน ส่วนชนพื้นเมืองเดิมนั้นมีฐานะต่ำที่สุด และประกอบอาชีพที่ ชาวอารยันไม่ปรารถนาแล้ว ในที่สุดจึงกลายมาเป็นระบบวรรณะ (Caste system) ขึ้นมา ได้แก่

- 1) วรรณะพราหมณ์ ได้แก่ ชาวอารยันที่มีหน้าที่เล่าเรียนวิชาการ เวทมนตร์ กระทำพิธีกรรมต่าง ๆ และสั่งสอนผู้อื่น
- 2) วรรณะกษัตริย์ ได้แก่ ชาวอารยันที่มีหน้าที่ปกครองและรักษาบ้านเมือง
- 3) วรรณะไวยาณะ ได้แก่ ชาวอารยันที่มีอาชีพหน้าที่ในการทำสิกรรม การค้าขาย และเสียดาชี ชาว อารยันกลุ่มนี้เป็นผู้ควบคุมระบบเศรษฐกิจของสังคม
- 4) วรรณะศูทร ได้แก่ พวกชนพื้นเมืองเดิมที่ถูกกดขี่ และถูกกีดกันในด้านอาชีพและสังคม ถูกเหยียด หยามว่าเป็นพวกทาสหรือทาสย์ เพราะไม่มีอาชีพที่จะทำ จึงจำเป็นต้องคอย รับใช้พวกอารยัน ได้รับค่าจ้างพอ ยังชีพเล็ก ๆ น้อย ๆ

ยุคพระเวท : ยุคสมัยแห่งคัมภีร์พระเวท

ชาวอารยันได้พัฒนาการนับถือเทพเจ้าให้มีระเบียบแบบแผนดียิ่งขึ้น มีพิธีกรรม ต่าง ๆ มากมายและมีความวิจิตรพิสดารมากยิ่งขึ้น พราหมณ์ผู้ทำพิธีได้รับการยกย่องมากยิ่งขึ้นในฐานะเป็นผู้ที่สามารถติดต่อกับเทพ เจ้าได้ ยุคพระเวทเป็นยุคเริ่มต้นของวรรณคดีของ ชาวอารยัน เพราะมีการแต่งคัมภีร์ขึ้นโดยพวกพราหมณ์ ซึ่ง เป็นการรวบรวมบทสวดอ่อนน้อม เทพเจ้าที่ใช้กันอยู่ในวงศ์ตระกูลขึ้นเป็นหมวดหมู่ เรียกว่า เวท หรือวิทยา หมายความว่ารู้ต่าง ๆ เป็นความรู้จากสวรรค์ที่พวกฤๅษี ได้ยินได้ฟังมาจากพระพรหม ซึ่งวิธีการเช่นนี้เรียกว่า ศรuti คัมภีร์พระเวทมี 3 หมวดจึงเรียกว่า ไตรเพทหรือ ไตรเวท ต่อมาในปลายสมัยพราหมณ์ มีการแต่งเพิ่มอีก คัมภีร์หนึ่ง คือ อาถรรพเวท

ในสมัยพระเวทยังไม่มีตัวอักษร คัมภีร์ต่าง ๆ จึงยังคงเป็นการนำสืบทอดกันมาจากการท่องจำปากเปล่าสืบ ๆ มา เรียกว่า มุขปาฐะ คัมภีร์พระเวทถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ พระเจ้าประทานลงมาห้ามคนนอกศาสนาเรียน พวกพราหมณ์ กษัตริย์ และไวยาณะเท่านั้น ที่เรียนได้ พวกศูทรเรียนไม่ได้เลย พวกสตรีในวรรณะสูงทั้งสามก็เรียนไม่ได้ ในยุคพระเวทชาวอารยันนับถือเทพเจ้า 3 กลุ่ม คือ

- 1) เทพเจ้าบนพื้นโลก ได้แก่ พระปฤถวี พระอัคนี พระยม พระพฤหัสติ เป็นต้น
- 2) เทพเจ้าในอากาศ ได้แก่ พระอินทร์ พระมารุต พระวายุ เป็นต้น
- 3) เทพเจ้าบนสวรรค์ ได้แก่ พระวรุณ พระอาทิตย์ เทพอิอุษา เทพราตรี เป็นต้น

เทพเจ้าเหล่านี้เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน ไม่ขึ้นต่อกันและกัน เทพเจ้าที่ได้รับการยกย่องมากที่สุด คือ พระอินทร์ เป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม พระวรุณ เป็นเทพเจ้าแห่งการเกษตร พระพฤหัสติ เป็นเทพเจ้าแห่งวิชาความรู้

ยุคพราหมณะ : ยุคสมัยแห่งคัมภีร์พิธีกรรม

สมัยพราหมณะ เป็นสมัยที่ชนวรรณะพราหมณ์เรืองอำนาจ มีอิทธิพลเหนือวรรณะอื่น ๆ เพราะเป็นผู้มีอำนาจผูกขาดในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ประชาชนให้ความนับถือว่า เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า เป็นผู้กำหนดชะตากรรมของประชาชน เพราะเป็นผู้ตีความคำสอนในคัมภีร์พระเวทเอง คนในวรรณะอื่นไม่มีโอกาสได้ศึกษาคัมภีร์พระเวท การที่พราหมณ์ได้รับการยกย่องอย่างสูงทำให้พวกพราหมณ์หลงอำนาจ เริ่มมองคนในวรรณะอื่นต่ำต้อยกว่าตน เพราะเชื่อมั่นว่า พระเจ้าสร้างวรรณะพราหมณ์มาจากพระโอษฐ์ของ พระเจ้าซึ่งเป็นอวัยวะสูงส่ง และเพราะถือว่า การที่จะเป็นพราหมณ์นั้นทำได้ยากมาก ต้องมีคุณธรรมต่าง ๆ มากมาย (สมัคร บรูราวด, 2554)

พวกพราหมณ์ยกย่องพระศิวะ และพระนารายณ์ให้มีศักดิ์สูงเสมอกับพระพรหม จึงเรียกว่า ตรีมูรติ มีประเพณี พิธีกรรม และธรรมเนียมต่าง ๆ ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น การสงวนวรรณะ ไม่ยอมสมสู่คบหาสมาคมกับคนในวรรณะอื่น ๆ สามีไม่ยอมรับประทานอาหารกับภรรยา มีลัทธิยกย่องสัตว์บางชนิด เช่น โค ในฐานะพาหนะของพระศิวะ จนเกิดแนวคิดเรื่องการนำวัตถุที่เกิดจากวัว (ปัญจโคมัย) มาเป็นวัตถุมงคลในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ยังนับถือลิง และงู อีกด้วย

ในสมัยนี้เชื่อว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในจักรวาล พระพรหมได้สร้างมนุษย์โดยแบ่งภาคจากพระองค์เอง ดังนี้

- 1) พวกพราหมณ์สร้างมาจากปากของพระพรหม ให้มีหน้าที่สั่งสอน
- 2) พวกกษัตริย์ สร้างมาจากแขนของพระพรหม ให้มีหน้าที่รบ
- 3) พวกไวยาณะสร้างมาจากสะโพก ให้มีหน้าที่ทำงานหนัก
- 4) พวกศูทร สร้างมาจากเท้า ให้มีหน้าที่รับใช้วรรณะอื่น ๆ

เนื่องจากพวกพราหมณ์พากันคิดค้นพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย และแต่ละพิธีก็มีค่าใช้จ่ายทำให้ประชาชนพากันเบื่อพิธีกรรมไม่ยอมปฏิบัติตาม ยุคนี้พวกพราหมณ์พากันละทิ้งการศึกษาเล่าเรียนและขาดคุณธรรมของการเป็นพราหมณ์ หันมาคบงายผลประโยชน์จากการประกอบพิธีกรรมที่ประชาชนจำใจต้องปฏิบัติตาม เพราะกลัวพระเจ้าจะลงโทษตามคำขู่ของพวกพราหมณ์

ในปลายสมัยพราหมณะ พวกพราหมณ์ได้แต่งคัมภีร์ขึ้นมาอีกเล่มหนึ่ง คือ อาถรรพเวท โดยอาศัยพื้นฐานจากคัมภีร์พระเวทสามคัมภีร์แรก โดยแต่งเป็นคาถาอาคมเพื่อสวดทำพิธีให้เกิดอาถรรพ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์สำคัญอีกคัมภีร์หนึ่ง คือ คัมภีร์อุปนิษัท ซึ่งเป็นอรรถาธิบายเนื้อความในคัมภีร์พระเวท ได้

ก่อให้เกิดความเห็นแตกแยกออกไปเป็นระบบปรัชญาอีก 6 สำนัก คือ ปรัชญาสาขชยะ โยคะ มีมางสา นยายะ ไวเศชิกะ และเวทาคะ

สรุปได้ว่า ยุคพราหมณะ ชาวอารยันยังคงเชื่อและนับถือเทพเจ้า และเพื่อให้เทพเจ้าโปรดปรานจึงมีพิธีกรรมการบวงสรวงที่วิจิตรพิสดารมากยิ่งขึ้นทำให้พวกพราหมณ์มีบทบาทสำคัญในการทำพิธีดังกล่าว จนทำให้เป็นวาระที่ได้รับการยกย่องนับถืออย่างมาก ในสังคมในยุคนี้ พระพรหมมีบทบาทมากกว่าเทพเจ้าองค์อื่นในฐานะเป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในจักรวาล

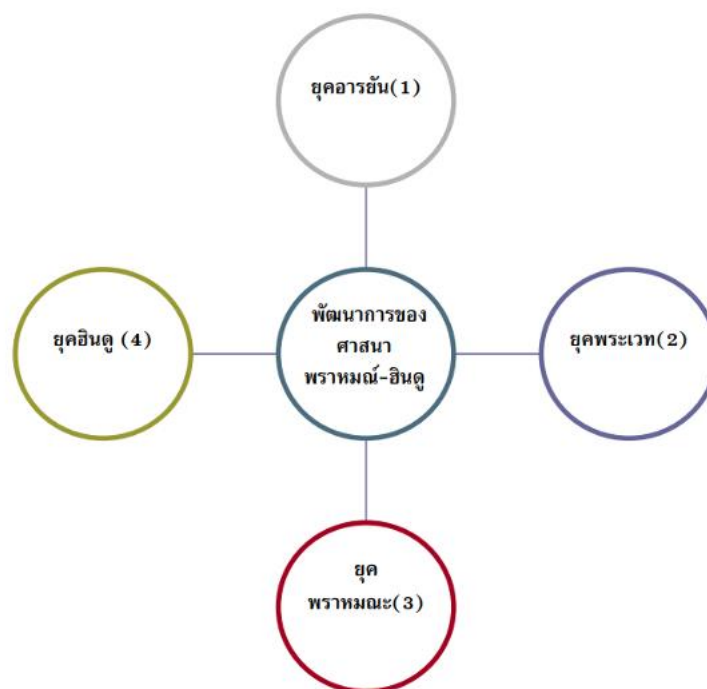
ยุคฮินดู : ยุคสมัยการปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่

สมัยฮินดูเป็นสมัยที่ความเชื่อยังคงเหมือนเดิมเช่นยุคที่ผ่านมา แต่ความคิดทางปรัชญามีความลุ่มลึกขึ้น เป็นแนวความคิดใหม่ เพราะเป็นยุคที่มีการแข่งขันกันระหว่างศาสนา เพราะในยุคนี้ได้เกิดศาสนาใหม่ คือ ศาสนาเชนและพุทธศาสนา จนทำให้ศาสนาพราหมณ์ต้องปรับกระบวนการในการสอนศาสนาใหม่จนต้องเรียกตนเองใหม่ว่า ศาสนาฮินดู โดยความคิดในยุคฮินดู มีดังต่อไปนี้

- 1) โลกเป็นส่วนหนึ่งของพรหมัน ไม่มีความเป็นจริง เป็นเพียงสิ่งที่สะท้อน ออกมาจากพรหมันเท่านั้น
- 2) วิญญาณทั้งหลายเกิดมาจากพรหมันหรือพระพรหม แล้วถือกำเนิดเรื่อยไป เพราะกรรม จนกว่าจะบรรลุความหลุดพ้น หรือโมกษะ ซึ่งเป็นการกลับไปสู่พรหมันนั่นเอง
- 3) ถ้าปรารถนาจะเข้าถึงความหลุดพ้น ต้องละทิ้งการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน ออกไปอยู่ป่าเป็นนักบวช

4) คติเรื่องการสร้างโลก และการสร้างโลกใหม่ของพระเจ้า เพื่อทำลายระบบ การเวียนว่ายตายเกิดของวิญญาณทั้งหลาย เมื่อสร้างโลกใหม่อีก ชาติต่าง ๆ ก็หมุนเวียนกันขึ้นใหม่ วิญญาณทั้งหลายซึ่งกลับไปพร้อมกับพรหมัน ก็จะออกจากพรหมันมาเกิดเป็นสัตว์โลกอีกเป็น การเริ่มระบบใหม่

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2-1 พัฒนาการของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เกิดในประเทศอินเดีย ไม่มีพระศาสดา เป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม หมายความว่า เป็นศาสนาที่มีความเชื่อว่ามีเทพเจ้ามากกว่า 2 สิ่งขึ้นไป เป็นศาสนาเก่าแก่ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ แรกเริ่มเดิมทีเป็นศาสนาพราหมณ์นับถือพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว ต่อมาพัฒนาการมาเป็นฮินดู มีนักบวช และเพิ่มบทบาทให้เทพเจ้าองค์อื่นด้วย เช่น พระศิวะ พระวิษณุ และมีเทพเจ้าอีกหลายองค์ตามมา ซึ่งจะได้กล่าวถึงประเด็นเหล่านี้ต่อไป

ศาสนา

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นศาสนาเดียวที่ไม่มีศาสดาที่เป็นบุคคลอุบัติมาเพื่อประกาศศาสนาและทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่มวลมนุษยชาติอย่างเช่นหลาย ๆ ศาสนา หากมีแต่พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น (กรมการศาสนา, 2560) พวกพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าพระเจ้าอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากพระพรหมก็คือพระพรหมทั้งสิ้น แต่แสดงออกในรูปหน้าที่ต่างกันเท่านั้น ภายหลังได้มีการดัดแปลงแก้ไขศาสนา จึงรวมพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายเป็นสามพระองค์เรียกว่า ตรีมูรติ คือ 1) รวมปัญจนาคาและเมฆเทวพรุณเข้าเป็นพระอิศวรหรือพระศิวะ เป็นผู้ทรงคุณผู้ประสาทพรในส่วนของารรักษาปกครองโลกตามความต้องการในสมะเพท 2) รวมศาสนาพระอาทิตย์พระจันทร์พระอัคนี และอื่นเข้าเป็นพระนารายณ์หรือพระวิษณุ พระผู้ทรงเดช ผู้ประสิทธิฤทธิ์อำนาจในยุทธตามความต้องการในยชุรเวท 3) รวมพระผู้เป็นเจ้าของภาระตะเป็นพระพรหม เป็นพระผู้ทรงธรรมอันวยผลและประสิทธิตามความต้องการในอัศวรเพท

ดังนั้น เผยแผ่หลักธรรมคำสอนแก่มวลมนุษยชาติ พวกพราหมณ์หรือฤๅษีผู้ศักดิ์สิทธิ์ได้ยินหรือฟังมาจากพระเจ้า เรียกว่า ศรุต ด้วยตนเอง แล้วมีการจดจำไว้และถ่ายทอดต่อกันทางความทรงจำ

คัมภีร์ในศาสนา

คัมภีร์สำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแบ่งออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ

1. ส่วนที่เป็นศรุต แปลตามรูปศัพท์ว่า ได้ยิน ได้ฟัง ได้แก่ คัมภีร์ที่ถือว่าได้ยินได้ฟังมาจากพระผู้เป็นเจ้าโดยตรง ไม่มีผู้แต่ง เป็นสัจธรรมที่มีความจริงแท้ เพราะเป็นคำสอนของพระเจ้า เป็นประมวลความรู้ต่าง ๆ อันเป็นความรู้ทางศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นบทสวดสรรเสริญอันวอน พิธีกรรมเพื่อการบูชาพระเจ้า เวทมนต์คาถา และกวีนิพนธ์อันไพเราะ บันทึกด้วยภาษาสันสกฤต เรียกว่า คัมภีร์พระเวท แบ่งออกเป็น 4 คัมภีร์หรือหมวดเรียกว่า สंहिता (หลวงวิจิตรวาทการ, 2546). คือ

1) ฤคเวท เป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด เป็นบทสวดหรือมนต์สรรเสริญอันวอนพระผู้เป็นเจ้า บทสวดในคัมภีร์ฤคเวทเป็นบทร้อยกรอง

2) ยชุรเวท เป็นคัมภีร์ที่เป็นคู่มือประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ ซึ่งเป็นบทร้อยแก้วที่อธิบายวิธีการประกอบพิธีกรรม บวงสรวงและการทำพิธีบูชายัญ

3) สามเวท เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมบทสวดมนต์ ซึ่งเป็นบทร้อยกรอง ใช้สำหรับสวดในพิธีถวายน้ำโสมและขับกล่อมเทพเจ้า

4) อาถรรพเวท เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นใหม่ในปลายสมัยพราหมณ์เป็นคาถาอาคมมนต์ขลังศักดิ์สิทธิ์สำหรับทำพิธีขับไล่เสนียดจัญไร และอปมงคลให้กลับมาเป็นมงคลนำความชั่วร้ายไปบังเกิดแก่ศัตรู

คัมภีร์พระเวท แม้จะมีจำนวน 4 เล่ม แต่ก็เรียกว่า ไตรเพทหรือไตรเวท เพราะพวกพราหมณ์ได้แต่งคัมภีร์อาถรรพเวท ขึ้นมาในภายหลังยุคพระเวท

พระเวทแต่ละคัมภีร์แบ่งออกเป็น 2 ภาค เรียกว่า กาดนทะหรือกัณท์ ได้แก่

- ภาคกรรมกานตะ เป็นภาคที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีกรรมการบูชา
 - ภาคขณณกานตะ เป็นภาคที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้หรือปรัชญาเกี่ยวกับความจริงสูงสุด ได้แก่ พรหมัน อาตมันและโลกที่เป็นสิ่งที่ปรากฏออกมาจากพรหมัน นอกจากนี้คัมภีร์พระเวทแต่ละคัมภีร์ยังแบ่งออกเป็น 4 ตอนเช่นเดียวกัน คือ

1) มंत्रะ เป็นส่วนที่รวบรวมมนตร์ต่าง ๆ สำหรับเป็นบทบริกรรมและขับกล่อม อ้อนวอน สดุดีเทพเจ้า ในพิธีกรรมบูชาบวงสรวง

2) พราหมณะ เป็นบทร้อยแก้ว หรือเรียงความ อธิบายระเบียบการประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด

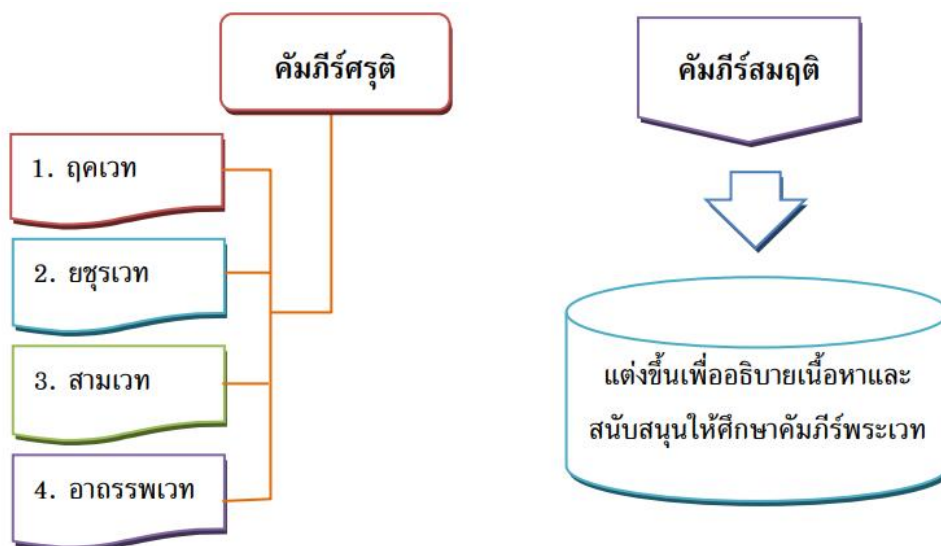
3) อารัณยกะ เป็นบทร้อยแก้ว ใช้เป็นคู่มือการปฏิบัติของพราหมณ์ ที่ต้องการ ดำรงชีวิตเป็นผู้อยู่ป่า (วนปรสฺส) เพื่อหาความสุขสงบ ตัดขาดจากการอยู่ครองเรือน

4) อุปนิษัท เป็นตอนสุดท้ายแห่งพระเวท เป็นส่วนที่เป็นแนวคิตทางปรัชญาอย่างลึกซึ้ง เป็นบทสนทนาโต้ตอบ อธิบายถึงธรรมชาติและจักรวาล วิญญาณของมนุษย์ การเวียนว่ายตายเกิด กฎแห่งกรรม

ส่วนที่เป็นมंत्रะ และพราหมณะ จัดอยู่ในภาคกรรมกานตะ ส่วนอารัณยกะและ อุปนิษัทอยู่ในขณณกานตะ

2. ส่วนที่เป็นสมฤติ แปลตามรูปศัพท์ว่า สิ่งที่ย้ำไว้ได้จึงเป็นคัมภีร์ที่จดจำและ ถ่ายทอดกันสืบต่อมาได้แก่ คัมภีร์ที่ปราชญ์ทางศาสนาได้แต่งขึ้นเพื่ออธิบายเนื้อหาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สนับสนุนให้การศึกษา คัมภีร์พระเวทเป็นไปโดยถูกต้อง เช่น คัมภีร์อุปนิษัท คัมภีร์มनुสาศตร์ คัมภีร์ปุราณะ คัมภีร์ภควัทคีตา มหาภารตมหากาพย์และมहाกาพย์รามายณะ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2-2 คัมภีร์สำคัญในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

หลักคำสอนศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

หลักคำสอนสำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีดังต่อไปนี้

1. อาศรม หรือวิธีปฏิบัติของพราหมณ์ 4

หลักอาศรม 4 หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เฉพาะที่เป็นพราหมณ์วัยต่าง ๆ โดยกำหนดเกณฑ์อายุคนไว้ 100 ปี แบ่งช่วงของการใช้ชีวิตไว้ 4 ช่วง ช่วงละ 25 ปี ช่วงชีวิตแต่ละช่วงเรียกว่า อาศรม (วัย) อาศรมทั้ง 4 ช่วง มีดังนี้

อาศรมที่ 1 (ปฐมวัย) เรียกว่า พรหมจรรย์อาศรม เริ่มตั้งแต่อายุ 8-25 ปี ผู้เข้าสู่อาศรมนี้ เรียกว่า พรหมจารี ภายในช่วงระยะเวลา 25 ปีแรกนี้ พรหมจารีผู้อยู่ในพรหมจรรย์อาศรม มีหน้าที่ดังนี้

- 1) ตั้งใจเรียนวิชาการในวาระของตน
- 2) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์
- 3) ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศ
- 4) ไม่คบกับเพศตรงกันข้าม
- 5) เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต้องทำพิธีเกศนตสันสกา (ตัดผม) และพิธีครุทักษิณา มอบสิ่งตอบ

แทนครูอาจารย์

ผู้ทำหน้าที่ครบทั้ง 5 ข้อนี้แล้วถือว่าเป็นพราหมณ์โดยสมบูรณ์ จากฐานะพรหมจารีจะมีสิทธิพิเศษ 5 ประการ ดังนี้

- 1) ศึกษาคัมภีร์พระเวทได้
- 2) สอนพระเวทแก่คนอื่นได้
- 3) ทำพิธียัคนัม (เกี่ยวกับการบริจาคน้ำ) ได้
- 4) รับทานจากผู้ศรัทธาได้
- 5) บริจาคทานแก่คนยากจน (ผู้อยู่ในวาระต่ำ) ได้

อาศรมที่ 2 (มัชฌิมวัย) เรียกว่า คฤหัสถ์อาศรม อยู่ในช่วงอายุ 25-50 ปี มีหน้าที่ดังนี้

- 1) ช่วยพ่อแม่ทำงาน
- 2) แต่งงานมีครอบครัว
- 3) ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว

อาศรมที่ 3 (ปัจฉิมวัย) เรียกว่า วานปรสธอาศรม อยู่ในช่วงอายุ 50-75 ปี มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติดังนี้

- 1) มอบสมบัติให้บุตรธิดา
- 2) บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม
- 3) ออกบวชปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า วานปรสธ
- 4) ทำประโยชน์แก่สังคมด้วยการเป็นครูอาจารย์

อาศรมที่ 4 คือ สันยัสตาศรม อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 75 ปีขึ้นไป สำหรับผู้ปรารถนาความหลุดพ้น (โมกษะ) จะออกบวชเป็นสันยาสี เมื่อบวชแล้วจะสึกไม่ได้ บำเพ็ญสมาธิแสวงหาความหลุดพ้น ตามหลักกรรม โยคะต่อไป (เสฐียร พันธงชัย, 2546)

2. หลักการปฏิบัติระหว่างบุคคล

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีหลักคำสอนที่คล้ายคลึงกับคำสอนเรื่องทิศ 6 ในศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่ว่าด้วยการปฏิบัติระหว่างบุคคล ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. ปิตฤทธรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของบิดาต่อบุตร โดยบิดาต้องมีหน้าที่ รับเลี้ยงดูบุตรจนบุตรมีอายุบรรลุนิติภาวะ ในการเลี้ยงดูบุตร

2. มารดาฤทธรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของมารดาต่อบุตร มารดาจะต้องรับหน้าที่เหมือนบิดาแต่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพื่อสร้างอนาคตให้กับบุตรและต้องเป็นครูคนแรกของบุตร ดังนั้นมารดาจึงต้องระมัดระวังในการสร้างอุปนิสัยให้แก่บุตรในทางที่ดีเสมอ

3. อาจารย์ธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของครูอาจารย์ต่อศิษย์ ครูอาจารย์จะต้อง รับหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์อย่างถูกต้องและเป็นธรรม เลี้ยงดูศิษย์เหมือนบิดามารดาเลี้ยงดูบุตร พยายามสร้างและแก้ไขความประพฤติอุปนิสัยของศิษย์ร่วมกับบิดามารดาของศิษย์

4. บุตรธรรมและศิษย์ธรรม คือ การปฏิบัติของบุตรต่อบิดามารดาและการปฏิบัติหน้าที่ของศิษย์ต่อครูอาจารย์

5. ภราตฤทธรม คือ การปฏิบัติของพี่ที่มีต่อน้องและน้องต่อพี่ น้องต้องปฏิบัตินับถือพี่เหมือนพ่อเหมือนแม่ ครูอาจารย์จึงมีบัญญัติไว้ว่า จงถือว่าครูอาจารย์เป็นรูปปรมาตมัน บิดาเป็นรูปพระประชาบดี มารดาเป็นรูปพระแม่ธรณี และพี่เป็นรูปพระครูจงอย่าดูถูกทั้งบิดามารดา ครูอาจารย์และพี่ ไม่ว่าตัวเองจะอยู่ในฐานะอันใดก็ตาม หากเป็นพราหมณ์ก็ขอให้ปฏิบัติพิเศษขึ้นไปอีก เช่นเดียวกันพี่ก็ต้องเลี้ยงดูน้องแบบแม่เลี้ยงดูบุตร พี่ต้องอบรมสั่งสอนน้องเหมือนบิดามารดาสั่งสอนบุตร

6. ปติธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของสามีต่อภรรยา ผู้ชายต้องเลือกเจ้าสาวที่เหมาะสมแก่ตระกูลของตน เหมาะสมกับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ฉะนั้นเมื่อจะเลือกเจ้าสาวต้อง ได้รับการเห็นชอบจากผู้ใหญ่ก่อน เมื่อผ่านผู้ใหญ่หรือผู้ใหญ่ยินยอมแล้วจึงยอมรับเจ้าสาวนั้นมาเป็นภรรยา เมื่อเป็นภรรยาแล้วก็ต้องเลี้ยงดูกันไปตลอดชีวิต และถือว่าผู้หญิงอื่นๆ เปรียบเสมือนพี่น้องหรือลูกหลานหรือมารดาของตน

7. ปัตนิธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาต่อสามี ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสามีอย่างบริสุทธิ์ใจต้องเอาใจใส่สามีอย่างจริงจัง

8. สวามี-เสวกธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของสวามี(นายจ้าง) ต่อเสวก (ลูกจ้าง) และการปฏิบัติหน้าที่ของเสวกต่อสวามี

9. ราชาธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ของพระราชาต่อประชาชน หรือการปฏิบัติของประชาชนต่อพระราชาผู้เป็นองค์ประมุขของชาติ

3. หลักคำสอนเรื่องตรีมูรติ

เทพเจ้าที่สำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ รวมเรียกว่าตรีมูรติเทพเจ้าแต่ละองค์มีหน้าที่ ดังต่อไปนี้

1) พระพรหม

พระพรหมเป็นผู้สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ในแนวคิดยุคแรก ๆ พระพรหมมีลักษณะที่ไม่มีตัวตน แต่ครั้นเวลาต่อมา พวกพราหมณ์ได้พบข้อบกพร่องว่า เมื่อ พระพรหมไม่มีตัวตน ประชาชนเคารพบูชาไม่ได้ พวกพราหมณ์จึงได้กำหนดให้พระพรหมมี ตัวตน มี 4 พักตร์ สามารถมองดูได้ทุกทิศ และเพื่อให้ประชาชนได้เคารพบูชา ดังนั้น ลักษณะ ของพระพรหมจึงเป็นทั้งนามธรรมและรูปธรรม กล่าวคือ พระพรหมที่มีลักษณะเป็นนามธรรม นั้น หมายถึงสิ่งที่เป็นแก่นแท้ของสรรพสิ่งในจักรวาล ส่วนพระพรหมที่เป็นรูปธรรมเป็น เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง พระพรหมมีพระชายาชื่อพระสรัสวดี ซึ่งเป็นเทพี แห่งวาจาและการศึกษาเล่าเรียน เป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปะวิทยาทั้งปวง

2) พระศิวะ

พระศิวะ เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย มีหลายชื่อ เช่น อิศวร รุทระ และ นาฏราช เป็นต้น ประทับอยู่ที่ภูเขากิโระลาส มีโคนันที่เป็นพาหนะ และมีศิวลึงค์เป็นเครื่องหมายของพลังแห่งการสร้างสรรค์

ลักษณะของพระศิวะเป็นรูปฤๅษี มี 4 กร นุ่งห่มหนังสัตว์ ประทับนั่งบนหนังเสือโคร่ง ถือนาฏตรีศูล ธนู และคทาหัวกะโหลกมนุษย์ ห้อยพระศอกด้วยประคำร้อยด้วย กะโหลก มีงูเป็นสังวาล พระศอมีสีดำสนิท กลางพระนลาฏมีพระเนตรดวงที่ 3 ถ้าพระศิวะ ลืมพระเนตรดวงที่ 3 เมื่อใด ไฟจะไหม้โลกเมื่อนั้น เหนือพระเนตรดวงที่ 3 มีรูป พระจันทร์ครึ่งซีก

พระศิวะมีพระชายาชื่ออูมา ซึ่งมีหลายลักษณะและมีรายชื่อเรียก เช่น ปารวตีเทวี ผู้เป็นธิดาแห่งหิมวัตหรือหิมาลัย ทูรคาเทวีผู้เป็นเจ้าแม่แห่งสงคราม และกาลิเทวีผู้มีกายสีดำ เป็นต้น

3) พระวิษณุหรือพระนารายณ์

พระวิษณุหรือพระนารายณ์ เป็นเทพเจ้าผู้รักษาและคุ้มครองโลกให้เป็นสุข พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าที่มีพลังทางทำนุบำรุงโลก เมื่อเวลาใดโลกเกิดยุคเข็ญ เมื่อเวลานั้น พระนารายณ์จะเสด็จไปช่วยบำบัดทุกข์ ปราบยุคเข็ญ เรียกว่า อวตาร พระนารายณ์ประทับอยู่ในเกษียรสมุทร มีพระยานันตราชเป็นบัลลังก์ ทรงครุฑ เป็นพาหนะ มีพระชายาชื่อ ลักษมี ผู้เป็นเทพีแห่งความงาม ผู้อำนวยการโคลาภ ความมั่งคั่ง และ ผู้มีใจเมตตาปราณี เมื่อพระนารายณ์อวตารลงมาเป็นวามน ปรศุราม และพระราม พระชายาลักษมีก็เสด็จลงมาเป็นนางปทุมมาหรือกมลมา นางธรรณีและนางสีดาตามลำดับ

พระนารายณ์จะอวตารลงมาจากสวรรค์และเกิดเป็นสัตว์หรือมนุษย์ต่าง ๆ เพื่อ ช่วยเหลือโลกเรียกว่า นารายณ์อวตาร จำนวน 10 ปาง ดังต่อไปนี้

(1) มัตสยวตาร ลงมาเกิดเป็นปลาเพื่อปราบยักษ์ชื่อ หยครีวะ ซึ่งทำให้มนุษย์หลงผิดจนเกิดน้ำท่วมโลก

(2) กูรมาวตาร ลงมาเกิดเป็นเต่าในเกษียรสาคร (ทะเลน้ำนม) ให้หลังรองรับ ภูเขาชื่อ มันทาระ เทวดาใช้ลำตัวพญานาคมาต่อกันทำเป็นเชือกผูกภูเขาเพื่อใช้เป็นสายโยง สำหรับดึงภูเขาให้เคลื่อนไหว เพื่อกวนน้ำในมหาสมุทรจนกลายเป็นน้ำอมฤต

(3) วราหาวตาร ลงมาเกิดเป็นหมูป่า เพื่อปราบยักษ์ หิรัณยาคษะ ผู้จับโลกกอดให้ จมน้ำทะเล โดยใช้เขี้ยวตุนให้โลกพ้นน้ำ สัตว์โลกจึงได้เกิดมา

(4) นรสิงหาวตาร ลงมาเกิดเป็นสัตว์ครึ่งคนครึ่งสิงห์ เพื่อปราบยักษ์ชื่อ หิรัณยกติปุ ผู้ได้พรจากพระพรหมว่าจะไม่มีใครฆ่าให้ตายได้จึงก่อความเดือดร้อนทั่ว 3 โลก

(5) วามนาวตาร ลงมาเกิดเป็นคนค่อมผู้มีฤทธิ์เพื่อปราบยักษ์ชื่อ พลี มิให้มิ อำนาจครองโลกทั้งสาม และได้ไถ่ยักษ์พลีให้ไปอยู่ใต้บาดาล

(6) ปรศุรามาวตาร ลงมาเกิดเป็นรามผู้มีชวามเป็นสัญลักษณ์เป็นบุตรของ พรหมณ์พยายามป้องกันไม่ให้กษัตริย์มีอำนาจเหนือวาระพรหมณ์ได้ชำระโลกถึง 21 ครั้ง เพื่อทำลายกษัตริย์

(7) รามาวตาร ลงมาเกิดเป็นพระราม (รามจันทร์) ในมหากาพย์รามายณะ เพื่อปราบท้าวราพณ์หรือทศกัณฐ์

(8) กฤษณาวตาร ลงมาเกิดเป็นพระกฤษณะ ผู้มีผิวกายดำ เป็นสารถิษัรบรคึกให้ อรชุนเพื่อปราบคนชั่วในมหากาพย์มหาภารตะ

(9) พุทธาวตาร ลงมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า ประกาศหลักธรรมช่วยมนุษย์ให้พ้น ทุกข์ซึ่งเป็นการปฏิรูป คำสอนของศาสนาพราหมณ์ เหตุผลที่ศาสนาฮินดูตั้งเอาพระพุทธเจ้ามา เป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ นั้น นับเป็นการกลืนพระพุทธศาสนาอีกวิธีหนึ่ง

(10) กัลกยวตาร หรืออัสวาวตาร ลงมาเกิดเป็นบุรุษอาชาไนยหรืออัศวิน ผู้ขี่ม้าขาว (กัลกิ) ถือดาบ อันมีฤทธิ์มีแสงแปลบปลาดังดาวหาง เพื่อปราบคนชั่วและสถาปนา ระบบธรรมะขึ้นใหม่ในโลก

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่า โลกมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และสลายไปในที่สุด การบูชาเทพเจ้าทั้ง 3 องค์ เหล่านี้เป็นลักษณะของบุคลาธิษฐาน เป็นการบูชาเพื่อให้รู้แจ้งสภาวะธรรม 3 ประการ นั่นคือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และสลายไปของโลกนั่นเอง

4. หลักคำสอนเรื่องปรมาตมันหรือพรหมัน และชีวาตมัน

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เชื่อว่า “ปรมาตมัน” บางครั้งเรียกว่า “พรหมัน” ปรมาตมันกับพรหมจึงเป็นสิ่งเดียวกัน มีฐานะเป็นวิญญานดั้งเดิมหรือความจริงสูงสุดของโลกและสรรพสิ่งในโลก เพราะสรรพสิ่งมาจาก ปรมาตมันหรือพรหมันดำรงอยู่ และในที่สุดก็จะกลับคืนสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกันปรมาตมันหรือพรหมัน

ปรมาตมันหรือพรหมัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง ไม่มีรูปร่างปรากฏ มีอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นศูนย์รวมแห่งวิญญานทั้งปวงเป็นความจริงแท้หรือสัจธรรมเพียงสิ่งเดียว ส่วนโลก และสรรพสิ่งล้วนเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงมายาหรือภาพลวงตาที่มีอยู่เพียงชั่วครั้งคราวเท่านั้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2541)

ส่วนชีวาตมัน เป็นตัวตนย่อย หรือวิญญานที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ หรือสัตว์ วิญญานของมนุษย์และสรรพสัตว์ย่อมเกิดมาจากวิญญานสากลคือปรมาตมันหรือพรหมัน เมื่อวิญญานที่ออกมาจาก ปรมาตมันหรือพรหมันแล้วต้องเข้าไปสิงสถิตอยู่ในรูปแบบ ต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตนับชาติไม่ว่าแล้วและต้องมี ลักษณะสภาวะที่ไม่เหมือนกันจนกว่าจะเข้าถึงความหลุดพ้น กระบวนการนี้เรียกว่า การเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสารวัฏ ดังนั้น การที่อาตมันหรือ ชีวาตมันย่อยนี้เข้าไปรวมกับปรมาตมันหรือพรหมัน จึงจะเรียกว่า การพ้นจากทุกข์ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

5. หลักคำสอนการหลุดพ้นหรือโมกษะ

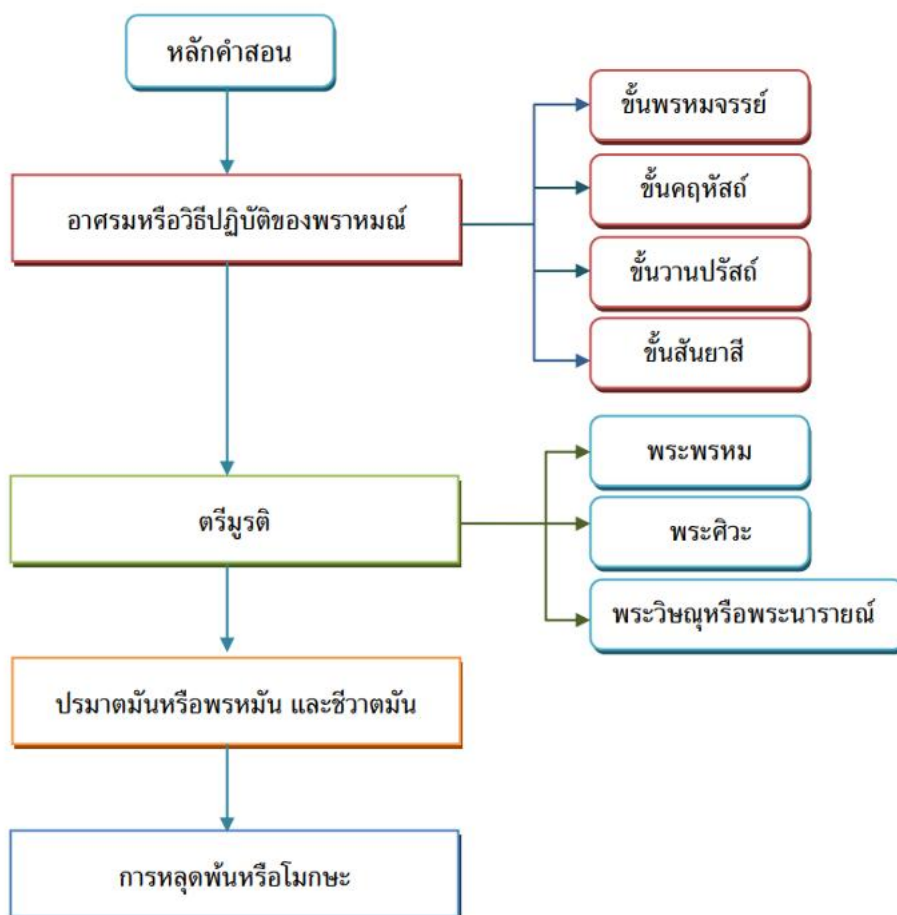
ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเชื่อว่าพระพรหมเป็นเทพเจ้าสูงสุด ทรงเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งตลอดทั้ง กำหนดโชคชะตาของคนและสัตว์ เพราะฉะนั้นวิถีชีวิตของแต่ละคนจึงเป็นไปตามพรหมลิขิตแต่คนก็อาจเปลี่ยนวิถีชีวิตได้หากทำให้พระพรหมเห็นใจและโปรดปราน โดยการบวงสรวงอันนอบน้อมและกระทำความดีต่อพระองค์ ชาวฮินดูเชื่อว่าวิญญานเป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกาย ที่ว่าตายนั้นเป็นเพียงวิญญานออกจากร่างกาย เพราะ ร่างกายทรุดโทรมจนอาศัยอยู่ไม่ได้เท่านั้น วิญญานก็จะไปถือเอาร่างใหม่ หรือที่เรียกว่า เกิดใหม่ ดุจคนสวมเสื้อผ้าเมื่อใช้นานไปก็เก่าคร่ำคร่า ก็ไปหาชุดใหม่สวมก็ฉนั้น เพราะฉะนั้นวิญญานจึงไม่มีเกิดมีตาย การเกิดตายเป็นเพียงเรื่องร่างกายเท่านั้นเอง วิญญานจะไปถือเอาร่างใหม่หรือที่เรียกว่าสังสารวัฏ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ รำไปตรบที่ยังไม่บรรลุมอกษะ อันเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ผู้เข้าถึงโมกษะจะไปอยู่กับพระพรหมชั่วนิรันดร์ ไม่ต้องมาเวียนว่าย ตายเกิดอีกต่อไป สำหรับการปฏิบัติเพื่อบรรลุมอกษะนั้น มีหลักปฏิบัติ 4 ประการ คือ

1) กรรมมรรค (กรรมโยคะ) คือ การปฏิบัติด้วยการประกอบการทำงานตามหน้าที่ ด้วยความขยันขันแข็ง ทำงานด้วยจิตใจสงบ ไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ผู้ปฏิบัติเรียก กรรมโยคิน

2) ขยานมรรค (ขยานโยคะ) คือ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงว่า ปรมาตมันเป็นสิ่งเดียวที่มีอยู่ วิญญานที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล (ชีวาตมัน) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับปรมาตมันหรือวิญญานสากล

3) ภักติมรรค (ภักติโยคะ) คือ ความจงรักภักดีต่อเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ภักติโยคิน

4) ราชมรรค (ราชโยคะ) คือ การปฏิบัติเกี่ยวกับการฝึกทางใจ บังคับใจให้อยู่ในอำนาจด้วยการบำเพ็ญโยคะ ผู้ปฏิบัติเรียกว่า ราชโยคิน
จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2-3 หลักคำสอนสำคัญในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงสรุปได้ว่า คำสอนหลักของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ยึดหลักอหิงสา ก็คือการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีหลักธรรมศาสตร์ไว้แบ่งช่วงวัยของคนในสังคม ให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแต่ละช่วงชีวิตเช่น วัยเล่าเรียนศึกษา วัยแต่งงานหรือครองเรือน วัยเกษียณปลี๊กหามุมสงบ และวัยออกบวชเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น บำเพ็ญพรต จาริกไปอาศัยอยู่ตามเทวาลัย ตามหลักการของฮินดูมีแนวความเชื่อเรื่องกรรมเก่า วิญญาณเป็นอมตะ หากยังไม่บรรลุนิโมกษะก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดเพราะกรรมเก่า และยอมจำนนต่ออำนาจของพระเจ้าผู้สร้างจึงเกิดลืที่ว่า พรหมลิขิต ชาวฮินดูจะต้องทำพิธีกรรมบูชาเทพเจ้าทุกวัน เพื่อให้พระเจ้าผู้เป็นเจ้าพิงพอใจจะได้ประทานพรให้ นอกจากนี้ ยังยึดมั่นในระบบบรรณะอย่างเข้มแข็งจนถึงปัจจุบัน

นิกายในศาสนา

นิกายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีอยู่ 4 นิกายใหญ่ ๆ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) นิกายไวษณะ หรือไวษณพ

ผู้ก่อตั้งนิกาย คือ ท่านนาถมุณี ดำเนินการเผยแผ่ลัทธิอยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย นิกายไวษณะ หรือไวษณพ เชื่อในการอวดารของพระนารายณ์ว่า พระนารายณ์อวดาร 24 ครั้ง เพื่อช่วยมนุษย์โลกในคราว

ทุกข์เชษฐ นิิกายนี้้เคารพบูชาพระราม พระกฤษณะ หนุมาน และพระพุทธเจ้า โดยอ้างว่าเป็นอวตารปางที่ 5 ของพระนารายณ์ นิิกายนี้้ไม่เน้นพิธีกรรม เรียกตนเองว่า เป็นศาสนาฮินดู เคารพบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ และคตินิยมสร้างเทวรูปไว้บูชาแบบพหุนิยม

นิิกายไวัษณะนี้้จะมีรอยเจิมหน้าผากเป็น 3 จุด เป็นเครื่องหมายแสดงความเคารพ พระวิษณุ นิิกายนี้้มีอิทธิพลมากที่สุดในอินเดียภาคเหนือ และบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันตกของนครบอมเบย์ การเคารพพระวิษณุมีแนวปฏิบัติตามลัทธิภักติ (การเสียสละ) มากกว่าการเข้าฌาน

นิิกายนี้้เน้นหนักการนับถือในพระวิษณุหรือพระนารายณ์ว่าสำคัญกว่าเทพเจ้าองค์อื่น หน้าที ของพระนารายณ์ไม่ใช่เพียงรักษาโลกให้ดำรงอยู่เท่านั้น แต่ยังเป็นผู้สร้างและผู้ทำลายโลกอีกด้วย นิิกายนี้้จึงเป็นเอกนิยม นับถือพระวิษณุเพียงองค์เดียว ยุบเอาลักษณะและความเชื่อในพระเจ้าทั้ง 3 มารวมไว้ในพระวิษณุองค์เดียว ในพุทธศตวรรษที่ 19 นิิกายไวัษณะ ได้แยกแยกออกเป็น 2 สาขาใหญ่ คือ เตกโล ซึ่งเป็นนิิกายฝ่ายใต้ กับ วทกโล ซึ่งเป็นนิิกายฝ่ายเหนือ นอกจากนี้ยังแตกแยกออกเป็นนิิกายย่อยอีก 3 นิิกาย คือ

(1) นิิกายรามานูข มีสัญลักษณ์ประจำคือ มีดิลก (จุด) และเครื่องหมายเป็น ชิดเส้นสีขาว 2 เส้นที่หน้าผาก โดยชิดจากตีนผมลงมาจรดคิ้ว และมีเส้นขวางที่ตั้งจุมูก

(2) นิิกายมาธวะ มีความเชื่อว่า สิ่งที่เกิดจากสิ่งที่ไม่มียุ่จริง ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีแหล่งกำเนิดของมัน

(3) นิิกายวัลลภะ ไม่ถือการบำเพ็ญพรตและการทรมานตนเหมือนนิิกายอื่น นิิกายนี้้เขียนหน้าผากเป็น 4 แบบ คือ 1) ชิดเส้นคู่ 2 ข้าง แต้มจุดหรือดิลกตรงกลาง 2) เขียนเป็นรูปเกือกม้าแต้มจุดหรือดิลกตรงกลาง 3) เขียนเป็นรูปเกือกม้าและชิดเส้นตรงเส้นหนึ่งตรงกลาง 4) เขียนเป็นรูปไข่

2) นิิกายไศวะ

นิิกายนี้ถือว่าพระศิวะเป็นผู้สร้างโลก เป็นแก่นแท้ของจักรวาล การนับถือของนิิกายนี้้มี 2 ลักษณะ คือ

(1) นับถือและบูชาลึงคะ หรือ ศิวลึงค์ คือ เครื่องหมายเพศบุรุษ เป็นเครื่องแทน พระศิวะในฐานะเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง

(2) นับถือและบูชาโคนันที ซึ่งเป็นพาหนะของพระศิวะ เป็นผู้ให้น้ำนมและเนื้อแก่มนุษย์ เปรียบเหมือนเป็นมารดาของคนอินเดีย เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู สัญลักษณ์ของคนนี้นับถือนิิกายนี้ คือ การใช้ขี้เถ้าของขี้วัวเขียนหน้าผากเป็นเส้น และจุดดิลก 4 แบบ คือ 1) ชิดเส้นที่หน้าผาก 2 ชิด แต้มดิลกข้างใต้ 2) เขียนเส้น 3 ชิด แต้ม ดิลกใหญ่ตรงกลาง 3) เขียนเป็นรูปสี่เหลี่ยม 4) เขียนเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวแต้มดิลกตรงกลาง

นิิกายนี้้ประพฤติตนตามแบบอัตตกิลมถานุโยค ซึ่งพระพุทธเจ้าก็เคยทดลองปฏิบัติมาแล้ว พระศิวะเป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย และเทพเจ้าแห่งการสืบพันธุ์ด้วยรูปศิวลึงค์ เป็นรูปอวัยวะเพศของผู้ชาย เป็นสัญลักษณ์ของการกำเนิด มีรูปศิวลึงค์ทำด้วยหินตั้งอยู่ในโบสถ์เป็นที่นิยมเคารพสักการะ

นิิกายไศวะนี้้ ภายหลังแตกแยกออกเป็นนิิกายย่อยใหญ่ ๆ 2 นิิกาย คือ

2.1) นิิกายกาศมีไรไศวะ หรือ กัชมีไศวะ เป็นนิิกายฝ่ายเหนือ เกิดขึ้นในแคว้นแคชเมียร์ เชื่อว่าพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดองค์เดียว และทรงแฝงอยู่ในสรรพสิ่ง

2.2) นิิกาย ลิงคายัต เป็นนิิกายฝ่ายใต้ มีศิวลึงค์เป็นสัญลักษณ์ ก่อตั้งโดย ท่านลกุลิศะ ซึ่งนิิกายนี้้เชื่อกันว่าเป็นพระมหেশวร คือ การอวตารเป็นครั้งสุดท้ายของพระศิวะ

3) นิภายคักติ

คำว่า คักติ แปลว่า ความสามารถ อำนาจ พลัง ความสูงส่ง บุคคลผู้มีพลังดังกล่าวคือเทวีหรือเทพเจ้า ผู้หญิง นิภายนี้จึงนับถือมเหสีของมหาเทพทั้ง 3 องค์ คือ พระนางสุรัสวดี มเหสีของพระพรหม พระนางอูมา มเหสีของพระศิวะ และพระนางลักษมี มเหสีของพระวิษณุ คำว่า คักติ แปลว่า อำนาจ หรือสมรรถนะ หรือพลัง หมายถึงพลังที่จะนำความสำเร็จดังประสงค์มาให้ผู้ที่นับถือ คำว่า คักติหรือมหาเทวี ไม่ได้แยกออกเป็น นิภายเอกเทศ แต่แฝงอยู่ในนิภายไศวะ และไวษณะ นั้นเอง กล่าวคือ

ในนิภายไศวะก็นับถือพระชายาของพระศิวะซึ่งมีเพียงองค์เดียวแต่มีหลายชื่อ เช่น อูมา กาลี ทูรคา เป็นต้น ส่วนนิภายไวษณะก็นับถือพระนางลักษมีซึ่งเป็นพระชายาของ พระวิษณุหรือพระนารายณ์ นิภายที่ นับถือพระพรหมก็นับถือพระนางสุรัสวดีซึ่งเป็นมเหสีของ พระพรหม เป็นต้น

แต่โดยทั่วไปคนส่วนใหญ่จะนับถือพระนางอูมายิ่งกว่าเทพองค์อื่น ๆ เพราะ พระนางเป็นมเหสีของ พระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้าที่คนเกรงกลัว ดังนั้น พระนางอูมาจึงมี พระนามหลายอย่าง คู่กับพระศิวะ เช่น มหาเทวี คู่กับมหาเทพ,โยคินีคู่กับมหาโยคี,ชคันมาตริ(มารดาของโลก) คู่กับอัสวร, ทูรคาหรือไกรวีคู่กับไกรวะ(ผู้นำกลัว) , กาลี (ผู้ทำลาย) คู่กับมหากาล เป็นต้น

การบูชาของนิภายคักติแปลกกว่าการบูชาของนิภายอื่น ๆ เช่น ตัดคอแพะบูชาเจ้าแม่กาลี หรือการ ประกอบพิธีกรรม นิภายคักติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) ทักขินาจารย์ คือ พวกบูชาด้านขวา หมายถึง ผู้นับถือนิภายคักติที่บูชาพระศิวะ พระวิษณุ พระกฤษณะและพระชายาในฐานะเป็นมหาเทพ ไม่ใช่ด้วยความพึงพอใจต่อพระเทวี ในแง่กามารมณ์ มีการทำ พิธีอย่างเปิดเผย สุภาพ ไม่ลามกอนาจาร ตามคำสอนในคัมภีร์ปุราณะ

(2) วามาจารย์คือ พวกบูชาด้านซ้าย หมายถึง ผู้นับถือนิภายคักติที่บูชา พระนาง ทูรคามากกว่าพระ ศิวะ บูชาพระนางรามาากกว่าพระกฤษณะ และบูชาพระนางลักษมี มากกว่าพระวิษณุ นิภายนี้บูชาพระเทวี ทูรคาไม่ใช่ในฐานะพระชายาของมหาเทพ แต่ในฐานะ พระเทวีที่เป็นประธานในการร่วมเพศ และพิธีให้เกิด ฤทธิเดช การบูชาต้องทำพิธีในที่ลับ ตามพิธีที่เรียกว่า ปัญจการ หรือ ม 5 ประการ คือ

1) มัทยะ หรือมัชชะ คือ น้ำเมา

2) มางสะ คือ เนื้อสัตว์ ตลอดทั้งมัตสยะ เนื้อปลาสด

3) มันตระ คือ บทสวดที่จะทำให้เกิดความกำหนัด

4) มุทะระ คือ การแสดงทำยั่วชวน

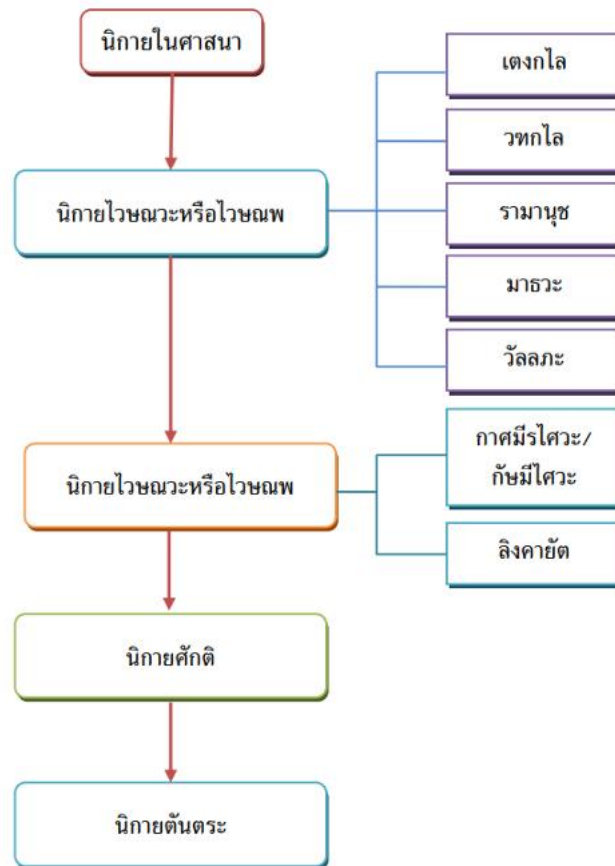
5) ไมถุน คือ เสพเมถุนหรือการร่วมเพศ เพราะเชื่อกันว่าเจ้าแม่ทูรคาหรือเจ้าแม่กาลีทรง โปรดการบูชายัญและการเสพเมถุน ดังนั้น การประกอบกิจดังกล่าวจึงทำให้พระนางพอพระทัย และอีก จุดประสงค์หนึ่งก็เพื่อให้เปื้อน่ายในกาม โดยสนองความต้องการให้เต็มทีก็จะมาถึงจุดเปื้อน่าย แบบหนาม ยอกเอาหนามบ่ง ส่วนผู้ที่นับถือเจ้าแม่องค์อื่นก็นำไปปฏิบัติเช่นกัน จะได้ไม่น้อยหน้าพวกที่ปฏิบัติแบบลามก เรียกว่า พวกวามาจารย์ ส่วนพวกปฏิบัติอย่างสุภาพไม่ลามกก็เรียกว่า พวกทักขินาจารย์

4) นิภายตันตระ

คำว่า ตันตระ แปลว่า พิธีการ แบบแผน หรือกฎเกณฑ์ หมายถึงแบบแผนของ พิธีกรรมต่าง ๆ ของ ฮินดูยุคหลังพุทธกาล นิภายนี้เกิดมาจากการนับถือคักติฝ่ายซ้าย เน้นหนัก ไปในทางกามารมณ์ การบูชาคักติที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะของนิภายนี้คือ การทำพิธีให้คักติ หรือมหาเทพที่เป็นสามีพอใจ ได้แก่ การเริ่มต้นด้วยการพรรณนาคุณแห่งความรักความใคร่ ของสตรีและบุรุษแล้วจบลงด้วยการเสพเมถุน พิธีกรรมดังกล่าวเป็น ของพวกวามาจารย์หรือ กาฬจักร เพราะจะต้องประกอบพิธีในเวลาเที่ยงคืนของข้างแรม ผู้เป็นศาสนิกจะพา

กันมาชุมนุม กันหน้าเทวรูปของ พระอุมาเทวีหรือเจ้าแม่ทุรคา แล้วเริ่มกระทำพิธีกรรมตามขั้นตอนของ “ม” ทั้ง 5 (ปัญจการ) ดังกล่าวแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2-4 นิกายในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีนิกายหลัก ๆ อยู่ 4 นิกาย ได้แก่ นิกายไวษณพ เคารพและนับถือพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุด นิกายไศวะ เคารพพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุด นิกายศักติ นับถือเทพเจ้าผู้หญิงซึ่งเป็นพระชายาของเทพเจ้าฝ่ายชาย นิกายตันตระ นิกายนี้เกิดมาจากการนับถือศักติฝ่ายชาย เน้นหนักไปในทางกามารมณ์

พิธีกรรมสำคัญ

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นศาสนาที่มีพิธีกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของศาสนา เพราะชาวฮินดูทุกระดับย่อมมีขนบธรรมเนียมประเพณีเฉพาะที่ต้องประพฤติ ตามที่กำหนดไว้สำหรับวรรณะของตน และกฎประเพณีส่วนรวม ที่ต้องปฏิบัติสำหรับทุกชั้น วรรณะ โดยแบ่งออกเป็น 4 หมวด ดังนี้

1. กฎสำหรับวรรณะ ศาสนาฮินดูปฏิบัติอย่างเคร่งครัดหลายเรื่อง เช่น

1) กฎเกี่ยวกับการแต่งงาน จะแต่งงานนอกวรรณะของตนไม่ได้ แม้ในวรรณะเดียวกันก็ยังจำกัดด้วยตระกูลและโคตรอีกชั้นหนึ่งด้วย ผู้ใดฝ่าฝืน มีโทษถูกประณามหรือถูกตัดขาดจากโคตร จากวรรณะ ผู้นั้นจะไม่มีใครคบสมาคมด้วย แม้ญาติมิตร บุตร และภรรยาที่รังเกียจไม่ยอมคบหาสมาคมด้วย แต่ผู้ชายเป็น พราหมณ์

จะแต่งงานกับผู้หญิงในวรรณะอื่นได้ เรียกว่า อนุโลม ส่วนผู้หญิงเป็นพราหมณ์จะแต่งงานกับผู้ชายวรรณะอื่นไม่ได้ เรียกว่า ปฏิโลม

2) กฎเกี่ยวกับอาหารการกิน มีข้อกำหนดว่าสิ่งใดกินได้ สิ่งใดกินไม่ได้ และข้อกำหนดสำหรับวรรณะนั้น ๆ ไม่กินอาหารร่วมกับคนต่างวรรณะ คนวรรณะสูงไม่กินอาหารที่คนวรรณะต่ำกว่าปรุง แต่ของที่ จำต้องใช้ร่วมกัน เช่น ใช้น้ำในสระเดียวกัน ก็ให้แบ่งเขตกันใช้ หรือปีนระยะที่จะต้องอยู่ห่างกัน เช่นวรรณะนั้นห่างจากวรรณะนี้ 96 ก้าว 40 ก้าว 15 ก้าว 12 ก้าว และวรรณะพราหมณ์ไม่ กินอาหารที่คนวรรณะอื่นทำ เป็นต้น

3) กฎเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ต้องประกอบอาชีพที่กำหนดไว้สำหรับคนใน วรรณะนั้น ๆ เท่านั้น เช่น พวกพราหมณ์จะมีอาชีพเป็นนักบวช หรือครูอาจารย์ หรือประกอบพิธีกรรม พวกกษัตริย์เป็นนักปกครอง ดูแลความสงบสุขบ้านเมือง พวกแพศย์เป็นพวกค้าขายและประกอบกสิกรรม ส่วนพวกศูทรเป็นกรรมกร

4) กฎเกี่ยวกับสถานที่อยู่อาศัย ในสมัยโบราณมีกฎหมายห้ามชาวฮินดูมีถิ่นฐาน บ้านเรือนนอกเขตประเทศอินเดีย และห้ามเดินเรือในทะเล แต่ปัจจุบันไม่ถือกันแล้ว

2. พิธีประจำบ้าน

พิธีนี้เป็นพิธีที่กำหนดไว้ในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์หรือมนูศาสตร์เรียกว่าพิธีสังสการ เป็นพิธีกรรมที่คนในวรรณะกษัตริย์วรรณะพราหมณ์และวรรณะไวศยะจะต้องทำโดยมีพราหมณ์หรือนักบวชเป็นผู้ทำพิธีจำนวน 12 ประการ คือ

1) ครรภาฐาน	เป็นพิธีที่จัดขึ้นเมื่อทราบว่าตั้งครรภ์ ถัดจากวันวิवाห์
2) ปุงสวัน	เป็นพิธีปฏิบัติต่อเด็กในครรภ์ที่เข้าใจว่าเป็นเพศชาย
3) สีมน์โตนยัน	เป็นพิธีตัดผมหญิงมีครรภ์ เมื่อตั้งครรภ์ได้ 4, 6 หรือ 8 เดือน
4) ชาตกรรม	เป็นพิธีคลอดบุตร
5) นามกรรม	เป็นพิธีตั้งชื่อเด็ก ในวันที่ 12 หรือ 14 ถัดจากวันคลอด
6) นิษกรรมณ	เป็นพิธีนำเด็กออกไปดูแสงอาทิตย์ยามเช้า เมื่ออายุได้ 4 เดือน
7) อันนปราศน์	เป็นพิธีป้อนข้าวเด็ก เมื่ออายุได้ 7 เดือนหรือ 8 เดือน
8) จูทากรรม	เป็นพิธีโกนผมไว้จุก เมื่ออายุได้ 3 ขวบ
9) เกศานตกรรม	เป็นพิธีตัดผม ถ้าเป็นวรรณะพราหมณ์ตัดเมื่ออายุ 16 ปี ถ้าวรรณะกษัตริย์

ตัดเมื่ออายุ 22 ปี ถ้าวรรณะพราหมณ์ตัดเมื่ออายุ 24 ปี

10) อุปานยัน เป็นพิธีเข้ารับการศึกษา พวกวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ จะต้อง ทำพิธีเข้ารับการศึกษา และเมื่ออาจารย์ในสำนักนั้น ๆ รับเด็กไว้แล้วก็จะสวมสายธูรา หรือ ยัชโญปวีต ผู้ที่ได้สวมสายนี้แล้ว ก็เรียกว่า ทวิขหรือทริชาชาติได้แก่เกิด 2 ครั้ง คือครั้งแรกเกิดจากครรภ์มารดา และครั้งที่ 2 เกิดจากการสวมสายยัชโญปวีต ส่วนพวกศูทรและจัณชาลเป็นเอกชาติ คือ เกิดครั้งเดียวไม่อาจเป็นทริชาติได้

11) สมวารตน์ เป็นพิธีกลับบ้าน จัดขึ้นเมื่อสำเร็จการศึกษาและเตรียมตัวกลับบ้าน

12) วิวหะ เป็นพิธีแต่งงาน

พิธีสังสการทั้ง 12 ประการ ถ้าเป็นผู้หญิงห้ามทำพิธีอุปานยันอย่างเดียว นอกนั้นทำได้หมด และห้ามสวดคัมภีร์พระเวท เพราะเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่สงวนเฉพาะผู้ชาย และคนบางวรรณะเท่านั้น ในปัจจุบันนี้ชาวฮินดูผู้เป็นทริชาติคงปฏิบัติอยู่ใน 4 พิธีเท่านั้น คือ พิธีนามกรรม พิธีอันนปราศน์ พิธีอุปานยัน และพิธีวิวหะ ที่เหลือออกนั้นไม่ค่อยปฏิบัติกันแล้ว ยกเว้นผู้ที่เคร่งครัดจริง ๆ เท่านั้น (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2541)

3. พิธีศราทธ

พิธีศราทธเป็นพิธีทำบุญอุทิศให้มารดาบิดา หรือบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ในเดือน 10 ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ การทำบุญอุทิศนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปิณฑะ

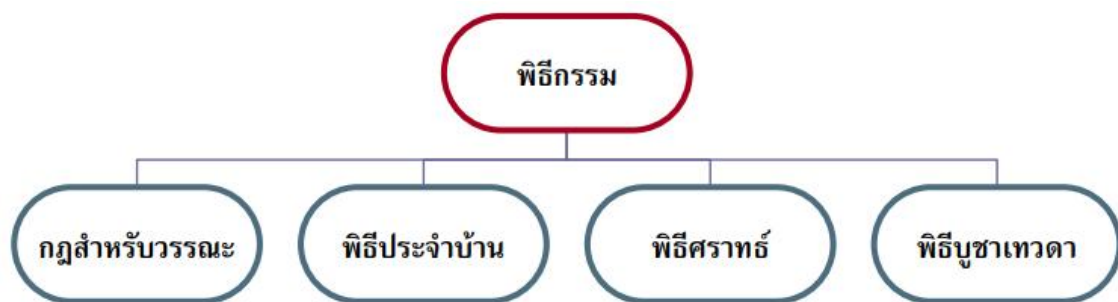
4. พิธีบูชาเทวดา

ชาวอินเดียมีเทพเจ้าที่เคารพมากมายหลายองค์ที่เกิดขึ้นในวรรณะสูงสมัยก่อนได้บูชา พระศิวะและพระวิษณุ เป็นต้น เวลาต่อมาเกิดลัทธิอวตารขึ้น มีการบูชาพระกฤษณะและพระรามขึ้นอีก แต่บุคคลในวรรณะต่ำมักถูกกีดกันมิให้ร่วมบูชาเทพเจ้าของบุคคลในวรรณะสูง ดังนั้น บุคคลในวรรณะต่ำจึงต้องสร้างเทพเจ้าของตนเองขึ้น เช่น เจ้าแม่กาลี เทพลิง เทพงู เทพเต่า รุกขเทพ เทพช้าง เป็นต้น การทำพิธีบูชานั้นก็มีความแตกต่างกันออกไปตามวรรณะ แต่บุคคลในวรรณะสูงมีพิธีในการบูชาพอจะกำหนดได้ ดังนี้

1) สวดมนต์ภาวนา สนานกาย ชำระและสังเวทเทวดาทุกวัน สำหรับผู้เคร่งครัด ในศาสนาต้องทำเป็นกิจวัตร ส่วนพวกที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่มักไม่ค่อยปฏิบัติกัน

2) พิธีสมโภช ถือศีล และวันศักดิ์สิทธิ์ เช่น ลักษมีบูชา วันบูชาเจ้าแม่ ลักษมีสร้อยสวตีบูชา วันบูชาเจ้าแม่สร้อยสวตี ทูรคาบูชา วันบูชาเจ้าแม่ทูรคา เป็นต้น ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไปในแต่ละนิกายและท้องถิ่น

3) การไปนมัสการบำเพ็ญกุศลตามเทวาลัยต่าง ๆ เพื่อแสดงความเคารพเทพเจ้าที่ตนนับถือ จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2-5 พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเน้นพิธีกรรมเป็นส่วนมากตั้งแต่เกิดจนตาย ก็ว่าได้ ในแต่ละวรรณะจะมีขนบธรรมเนียมปฏิบัติเป็นประจำ เช่น การแต่งงาน อาหารการกิน การประกอบอาชีพสถานที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังมีพิธีประจำบ้านซึ่งสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลามากกว่า 2,000 ปี อาทิ พิธีตั้งครรภ์ ตัดผมหญิงเมื่อมีครรภ์ พิธีคลอดบุตร การตั้งชื่อ การโกนจุก การคล้องด้ายศักดิ์สิทธิ์การกลับสู่บ้านหลังเรียนจบ โดยมีพิธีสันสกฤตเป็นตัวกำหนด และยังมีพิธีบูชาเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายที่เรียกว่าพิธีศราทธ อีกด้วย กิจกรรมทุกอย่างนั้นจะเนื่องด้วยความเชื่อทางศาสนาทั้งสิ้น

ศาสนสถาน

ศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเรียกว่า โบสถ์พราหมณ์ ในภาษาไทยนิยมเรียกว่า เทวสถาน ภาษาสันสกฤตหรือภาษาฮินดีเรียกว่า มนเทียร ภาษาแคนนาดาเรียกว่าเทวสถาน ภาษาเตลูกู เรียกว่าเทวาลัย หรือเทวสถาน โบสถ์พราหมณ์สร้างขึ้นเพื่อนำมนุษย์กับเทพเจ้าเข้าหากันผ่านทาง สัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงแนวคิดและความเชื่อศาสนาพราหมณ์-ฮินดูโบสถ์พราหมณ์มีรากฐานใน ความเชื่อแบบพระเวท ประกอบการ

ใช้วงกลมและสี่เหลี่ยมจัตุรัส (Stella Kramrisch, 1946) มนเทียรหนึ่ง ๆ จะนำเอาองค์ประกอบทั้งปวงของจักรวาลวิทยาฮินดูเข้าด้วยกัน แสดงให้เห็นถึง สวรรค์หรือพระเจ้า มนุษย์และความชั่วร้าย มนเทียรนั้นมีลักษณะรูปแบบที่หลากหลายรูปแบบความ เชื่อ สัญลักษณ์ และกรรมวิธีก่อสร้างที่แตกต่างกันไปตามภูมิภาค ชุมชน วัฒนธรรม ความเชื่อ ลัทธิ และเทพเจ้าเฉพาะองค์(Alice Boner, 1990) มนเทียรสามารถพบได้ในเอเชียใต้โดยเฉพาะใน ประเทศอินเดีย เนปาล ศรีลังกาและประเทศอื่น ๆ ที่มีประวัติศาสตร์ของฮินดูหรือมีชาวฮินดูอาศัยอยู่เป็นชุมชน

สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ

สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

สัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ที่สำคัญและเป็นกลาง ๆ ที่ทุกนิกายยอมรับก็คือ เครื่องหมายอันเป็นอักษรเทวนาครี ที่อ่านว่า “โอม” คำว่า “ โอม” เป็นคำที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อันหมายถึงพระเจ้าทั้ง 3 คือ

“อ” อักษร ได้แก่ พระวิษณุหรือพระนารายณ์

“อุ” อักษร ได้แก่ พระศิวะหรือพระอิศวร

“ม” อักษร ได้แก่ พระพรหม

เพราะฉะนั้น อ+อุ+ม เท่ากับ “โอม” สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้บางครั้งเรียกว่า “สวัสติ” หรือสวัสติกะ เครื่องหมาย “โอม” สัญลักษณ์แห่งพลังทั้ง 3 อัน หมายถึง พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ

ภาพ 1 สัญลักษณ์ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู

ที่มา : อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.(2548).

ลักษณะเฉพาะศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

เป็นลักษณะเฉพาะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เป็นจุดเด่น มีดังนี้

- 1) เป็นศาสนาที่เก่าแก่และยืนยาว มีอายุราว 5,000 ปี และปัจจุบันยังคงมีอยู่
- 2) เป็นศาสนาที่ไม่มีพระศาสดาเป็นผู้ก่อตั้ง
- 3) เป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม คือ บูชาหรือเชื่อในพระเป็นเจ้าหรือเทพเจ้าหลายองค์
- 4) มีระบบการแบ่งชนชั้นของมนุษย์อย่างชัดเจน เช่น ระบบวรรณะ
- 5) มีระเบียบและหลักปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตสู่จุดหมายสูงสุดอย่างเคร่งครัด
- 6) ยึดหลักอหิงสา คือการไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น
- 7) มีความเชื่อว่าโลกมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และสลายไปในที่สุด การบูชาเทพเจ้าทั้ง 3 องค์ เป็นลักษณะของบุคลาธิษฐาน เป็นการบูชาเพื่อให้รู้แจ้งสภาวะธรรม 3 ประการ นั่นคือการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และสลายไปของโลก
- 8) มีความเชื่อว่าพิธีเซ่นสรวงสังเวยและอ้อนวอนต่อเทพเจ้า จะทำให้ได้รับพรสมปรารถนา

9) มีความเชื่อว่าโมกษะเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ผู้เข้าถึงโมกษะจะไปอยู่กับพระพรหมชั้นนิรันดร (วราภรณ์ พูลสวัสดิ์, 2560)

ฐานะปัจจุบันของศาสนา

ฐานะของศาสนาในปัจจุบัน นับตั้งแต่อินเดียถูกจักรพรรดิอิสลามปกครอง ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงไม่ได้รับการอุปถัมภ์ และขาดการปรับปรุงพัฒนา จนเกือบจะล่มสลาย สาเหตุหลักเนื่องจากคนวรรณะพราหมณ์ ลุ่มหลงในอำนาจและผลประโยชน์ และต่อมาอินเดียตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษในปี ค.ศ.1857 เป็นเวลา 200 ปี ยิ่งทำให้ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูขาดเอกภาพ เพราะถูกผู้ปกครองกดขี่ดูไปแล้วศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแทบจะไม่มีบทบาทเหมือนเดิม ทำการปรับปรุงจุดบกพร่องต่าง ๆ จนเกิดมีขบวนการปฏิรูปศาสนาขึ้นมา โดยประยุกต์คำสอนในคัมภีร์พระเวทให้ใช้ได้กับชีวิตประจำวันอย่างกลมกลืน ขบวนการต่อสู้นำไปสู่ทางการเมืองเพื่อเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ ขบวนการปฏิรูปศาสนาเหล่านี้ ได้แก่

1. สมาคมพรหมสมาช

ท่านราม โมหัน รอย เป็นผู้ก่อตั้งสมาคมนี้เกิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2371 ณ เมือง กัลกัตตา ประเทศอินเดีย โดยหลักการสำคัญของสมาคมพรหมสมาช คือ

- 1) เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่มีองค์เดียว คือ พระพรหม ทรงมีตัวตนแต่ไม่เคยอวตารลงมาเป็นอะไร
- 2) อาตมัน เป็นอมตะ ไม่มีวันตาย
- 3) บุคคลสามารถบรรลุความหลุดพ้นได้โดยการสำนึกผิด และทำความดี
- 4) ปฏิเสธคำสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด (สังสาร) และระบบวรรณะ
- 5) สนับสนุนให้หญิงหม้ายแต่งงานได้ และออกกฎหมายห้ามชายมีภรรยาหลายคน และห้ามทำพิธีสุต

ตี กล่าวคือ พิธีที่หญิงหม้ายต้องกระโดดเข้ากองไฟตายตามสามี

ในปี พ.ศ. 2408 สมาคมนี้ได้แตกแยกเป็น 2 สาขา คือ

- 1) อาทิพรหมสมาช มีระพินทร์นาถะกอร์ เป็นผู้นำ สาขานี้มุ่งรักษาหลักการ ดั้งเดิมของสมาคมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง
- 2) สาธารณพรหมสมาช มี เกษบจันทร์เสน เป็นผู้นำสาขานี้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักการ บางอย่าง เช่น การประดิษฐ์สัญลักษณ์ของนิกายนี้ขึ้นมาใหม่ เป็นรูปตรีศูล ไม้กางเขนและดวงจันทร์เสี้ยว เป็นเชิงรวมเอาสามศาสนา คือ ฮินดู คริสต์ และอิสลาม เข้าด้วยกัน เป็นต้น

2. สมาคมอารยสมาช

ท่าน สวามี ทยานันทะ สรัสวดีเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมนี้ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2418 ณ เมือง บอมเบย์ประเทศอินเดีย หลักการใหญ่ของสมาคมนี้คือ 1) ถือนหลักคำสอนในคัมภีร์พระเวทเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ 2) ศึกษา คัมภีร์พระเวทอย่างจริงจัง 3) นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขึ้นมาเป็นอุดมการณ์ของชาติ 4) เทพเจ้าสูงสุดมีเพียงหนึ่งเดียว คือ พระพรหม 5) ปฏิเสธระบบวรรณะ ทฤษฎีอวตารและกุมารสมรส 6) การอนุญาตให้หญิงหม้ายแต่งงานใหม่ได้

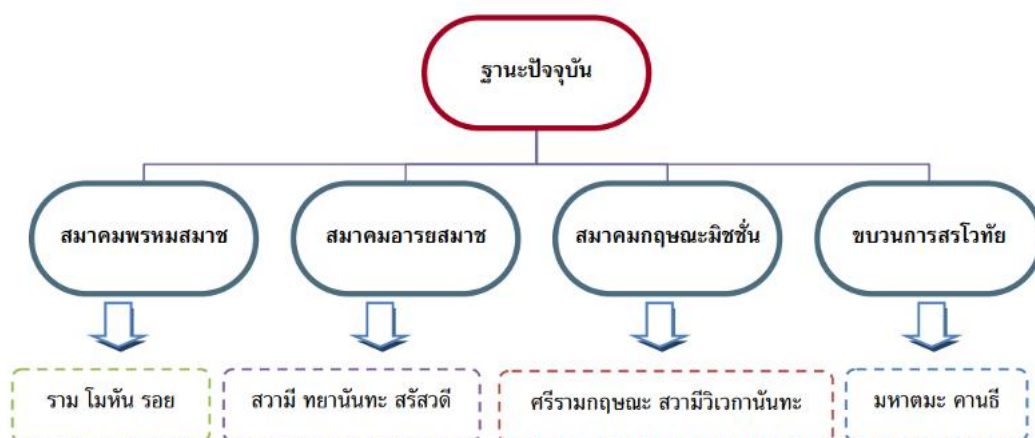
3. สมาคมกฤษณะมิชชั่น

ท่าน ศรีรามกฤษณะ สวามีวิเวกานันทะ เป็นผู้ก่อตั้งสมาคมนี้ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2440 สมาคมนี้ยึดหลักการประนีประนอม ยอมรับคำสอนของทุกศาสนาที่มีผู้นับถือในอินเดียว่า ไม่มีความขัดแย้งกัน เป็นศาสนาแห่งความนิรันดร เน้นการเข้าถึงคัมภีร์อุปนิษัท และเน้นหลักอภิปายพระเวท โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีในชาติ ความเสมอภาคทางสังคม เศรษฐกิจ การบริการสังคม และเพื่อเข้าถึงพระเจ้า

4. ขบวนการสรุบทาย

ขบวนการนี้มาโดยท่าน มหาตมะ คานธี ได้นำหลักอหิงสา คือ การไม่เบียดเบียน มาเป็นอุดมการณ์ให้ปรากฏในบุคคลและสังคม ขบวนการเหล่านี้ นอกจากปฏิรูปศาสนาฮินดู แล้วยังได้นำการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชกลับคืนมาจนสำเร็จ ทำให้ประเทศอินเดียได้รับอิสรภาพ ที่มาจากคนในศาสนาฮินดูเป็นผู้บริหารประเทศ แต่เนื่องจากคำสอนอุดมคติและรูปแบบการดำเนินชีวิต รวมทั้งความเชื่อที่แตกต่างกันของศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในอินเดีย เช่น ศาสนา ฮินดู ศาสนาอิสลาม ศาสนาซิกข์ เป็นต้น จึงเกิดปัญหาความขัดแย้งลุกลามเป็นการปะทะกัน อย่างกว้างขวางอยู่เสมอ เช่น กรณีมีสยิดปาปรี ระหว่างอิสลามกับฮินดู กรณีการบุกรุก วิหารทองคำเมืองอมฤตสระ ระหว่างศาสนาซิกข์กับศาสนาฮินดู เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2-6 ขบวนการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

สรุปท้ายบท

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูถือว่าเป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก เป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยมที่มีผู้นับถือมากที่สุดเป็นอันดับ 3 ของโลก มีสิ่งเคารพสูงสุดในศาสนา 3 อย่างเรียกว่า ตรีมูรติ อันได้แก่ มหาเทพ 3 องค์ คือ พระพรหม พระวิษณุและพระศิวะ หลักคำสอนที่สำคัญมีอยู่ 3 ประการ คือ หลักอาศรม 4 หลักธรรมศาสตร์ หลักปรมาตมันและหลักโมกษะ ซึ่งทั้ง 3 อย่างนี้ถือว่าเป็นหลักความดีอันสูงสุดในศาสนา อันเป็นหนทางไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตอันเป็นความสงบสุขชั่วนิรันดร์อย่างแท้จริง คือความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพรหมหรือปรมาตมัน จึงขอสรุปภาพรวมตามประเด็นหลัก ดังนี้

พระศาสดา : ไม่มีแต่มีพระเจ้าซึ่งมีจำนวนมากมายไม่ต่ำกว่า 200 องค์

คัมภีร์ : พระเวท ฤคเวท ยชุรเวทและอาถรรพเวท

นิกาย : นิกายไวษณะ นิกายไศวะ นิกายศักติ นิกายตันตระ

หลักคำสอน : อหิงสา , อาศรม , ปรมาตมัน เป็นต้น

เป้าหมาย : พรหมันหรือปรมาตมัน

ศาสนพิธี: พิธีสังการ , พิธีศราทธ , พิธีบูชาเทวดา เป็นต้น

ศาสนสถาน : โบสถพราหมณ์และเทวาลัย

ลักษณะเฉพาะ : เป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : ให้นักศึกษาแสดงทัศนะกับประเด็นคำถามดังต่อไปนี้

- 1) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จัดเป็นศาสนาประเภทใด ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น อธิบาย
- 2) พระตรีมูรติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คืออะไร ประกอบด้วยอะไรบ้าง อธิบาย
- 3) พระเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีลักษณะเป็นอย่างไร อธิบายพอสังเขป
- 4) เป้าหมายสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นอย่างไร
- 5) พิธีการบูชาของชาวฮินดู ทำอย่างไร อธิบาย
- 6) จงอธิบายหลักคำสอนเรื่อง อาศรม 4 มา พอเข้าใจ นักศึกษาเห็นด้วยกับหลักคำสอน ดังกล่าวหรือไม่ เพราะเหตุใด

- 7) นิยามสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีนิยามใดบ้าง แต่ละนิยามมีจุดเน้นอย่างไร
- 8) หลักในการปฏิบัติเพื่อเข้าสู่พรหมันหรือปรมาตมคืออะไร และทำอย่างไร อธิบาย
- 9) จงอธิบายอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต่อสังคมไทยมาดู พร้อมยกตัวอย่าง
- 10) เพราะเหตุใดถึงเกิดการปฏิรูปของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู โดยขบวนการปฏิรูปศาสนาต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.(2560). ศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วรากรณ์ พูลสวัสดิ์.(2560). ศาสนศึกษา. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรีนติ้ง เฮ้าส์.

สมัคร บุรวาศ.(2554). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศยาม.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2541). ประวัติศาสตร์ศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.

เสฐียร พันธงชี.(2546). ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

หลวงวิจิตรวาทการ.(2546). ศาสนาสากล เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.

อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.(2548). ข้อกำหนดของอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ

Boner, A.(1990). Principles of Composition in Hindu Sculpture : Cave Temple

Period. N.p. : n.p.

Kramrisch, S.(1946). The Hindu Temple. Motilal Banarsidass.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 3
เรื่อง พระพุทธศาสนา

เนื้อหาประจำบท

1. ความเป็นมา
2. ศาสดา
3. คัมภีร์ในศาสนา
4. หลักคำสอนสำคัญ
5. นิกายในศาสนา
6. พิธีกรรมสำคัญ
7. สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ
8. ฐานะปัจจุบันของศาสนา

สาระสำคัญ

1. พุทธศาสนาก่อตั้งขึ้นโดยเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระพุทธเจ้าเมื่อ 2554 ปีมาแล้ว เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม ซึ่งไม่เน้นความสำคัญของพระเจ้า ไม่มีคำสอนเรื่องพระเจ้าสร้างโลก ควบคุมโลก หรือพระเจ้าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต

2. ศาสดาของพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้า โดยมีพระนามเดิมก่อนการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงประสูติเมื่อวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ก่อนพุทธศักราช 80 ปี

3. คัมภีร์ของพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า พระไตรปิฎก ประกอบด้วยคัมภีร์พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ส่วนคัมภีร์ของพุทธศาสนามหายาน เรียกว่า พระสูตร ศาสตร์และตันตระ

4. หลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท คือ หลักไตรลักษณ์ กฎแห่งกรรม อริยสัจ 4 และนิพพาน ส่วนหลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนามหายาน คือ หลักคำสอนเรื่องพระโพธิสัตว์ แนวคิดเรื่องตรีกาย แนวคิดเรื่องตริยาน แนวคิดเรื่องจตุรมาหาภิธาน แนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้า และแนวคิดเรื่องพุทธเกษตร

5. นิกายสำคัญของพุทธศาสนามี 2 นิกาย คือ นิกายเถรวาท เป็นนิกายอนุรักษนิยม ส่วนนิกายมหายาน เป็นนิกายหัวสมัยใหม่ นิยมตีความคำสอน

6. พิธีกรรมของพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็นพิธีกรรมที่เป็นกุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธีและพิธีกรรมย่อยอื่นๆ ส่วนพิธีกรรมของพุทธศาสนามหายาน คือ พิธีตรุษจีน พิธีกินเจ พิธีทิ้งกระจาดไทยทาน และพิธีกุงเต็ก เป็นต้น

7. สัญลักษณ์ของพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูป ธรรมจักร ต้นโพธิ์และรอยพระพุทธบาท

8. ฐานะปัจจุบันของพระพุทธศาสนา ได้เจริญอยู่ในประเทศแถบเอเชีย เช่น ประเทศไทย เวียดนาม ลาว กัมพูชา พม่า เป็นต้น จนได้นามว่าประเทศที่พบพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เพราะพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. อธิบายประวัติความเป็นมาของศาสนาพุทธได้ (K)
2. อธิบายลักษณะความเชื่อของศาสนาพุทธในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ (K)
3. อธิบายหลักการปฏิบัติตนตามหลักของศาสนาพุทธได้ (K)

4. ถ่ายทอดเกี่ยวกับพิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนา นิภายในศาสนา สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาพุทธในปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง (P)

5. วิเคราะห์และมองเห็นภาพรวมประเด็นที่เป็นสาระสำคัญทางศาสนาของศาสนาพุทธได้อย่างสมบูรณ์ (P)

6. ถ่ายทอดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสดา คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุดในศาสนาของศาสนาพุทธได้อย่างถูกต้อง (P)

7. เห็นคุณค่าและความสำคัญทางอิทธิพลของศาสนาพุทธ ที่ส่งผลต่อสังคมไทยได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 3 / (15 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/mkBeKiN1hCoi3Hzq9>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/xHVLEHNNWAJ67PWr8>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry Method : 5E)

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engage) / (15 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามให้นักศึกษาช่วยกันตอบ ดังนี้
 - นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย เพื่ออะไร
 - การสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย มีประโยชน์ต่อนักศึกษาอย่างไรบ้าง
 - นักศึกษาได้ข้อคิดจากการสวดมนต์บทสรรเสริญพุทธคุณอย่างไรบ้าง
2. ผู้สอนนำภาพเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มาให้นักศึกษาดู แล้วให้นักศึกษาช่วยกันเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับภาพนั้น ๆ เช่น
 - ภาพที่ผู้สอนมาให้นักศึกษาดูนั้น เป็นภาพพุทธประวัติตอนใด
 - เหตุการณ์ในภาพดังกล่าว มีความสำคัญต่อชาวพุทธอย่างไรบ้าง
 - ภาพดังกล่าว มีความสำคัญอย่างไร
 - ภาพนี้มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร

โดยภาพที่นำมาใช้ในการสอนเกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ประจำบทที่ 3

***ผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและคอยกระตุ้นเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิด

3. ผู้สอนให้นักศึกษาดูแผนที่ประเทศอินเดียปัจจุบันและสถานที่ในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับแผนที่และประเทศอินเดีย โดยเฉพาะเรื่องที่เป็นแหล่งกำเนิดพระพุทธศาสนาซึ่งในสมัยโบราณบริเวณแถบนี้เรียกว่าชมพูทวีป จากนั้นผู้สอนพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน

ขั้นที่ 2 สำรวจและค้นหา (Explore) / (60 นาที)

1. ผู้สอนให้นักศึกษาแบ่งกลุ่ม ๆ ละ 4-5 คน ร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องสังคมชมพูทวีปสมัยก่อนพุทธกาล ตามหัวข้อต่อไปนี้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ศึกษาเกี่ยวกับด้านการเมืองการปกครอง

กลุ่มที่ 2 ศึกษาเกี่ยวกับด้านสังคม

กลุ่มที่ 3 ศึกษาเกี่ยวกับด้านศาสนาหรือลัทธิความเชื่อ

2. ผู้สอนให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ว่า สังคมชมพูทวีปสมัยก่อนพุทธกาล ในด้านที่กลุ่มตน ได้รับมอบหมายมีลักษณะเป็นอย่างไร

3. ผู้สอนให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์มาแลกเปลี่ยนความรู้กันในห้องเรียน โดยร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มได้ร่วมกันศึกษาวิเคราะห์มาแล้วสรุปผลการคิดวิเคราะห์บันทึกลงในสมุดจดทำเป็นผลงานกลุ่ม

4. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 3 อธิบายความรู้ (Explain) / (30 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง สังคมชมพูทวีปสมัยก่อนพุทธกาล

2. ผู้สอนซักถามนักศึกษาว่า ชมพูทวีปคืออะไรให้นักศึกษาพลัดเปลี่ยนกันตอบคำถามตามความคิดเห็นของตนเอง ผู้สอนพยายามเติมเต็มข้อมูลเฉลยคำตอบที่ถูกต้องเพื่อเป็นการทบทวนความรู้ให้กับนักศึกษาและเพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาสนใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว

3. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง ศาสนาพุทธ ไปตามลำดับหัวข้อเนื้อหาบทที่ 3 พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

4. ผู้สอนให้นักศึกษา ร่วมกันอภิปรายกลุ่มย่อย โดยให้นักศึกษาแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 4-6 คน อภิปรายในประเด็นที่ว่า “การประกาศและก่อตั้งพระพุทธศาสนามีผลต่อชาวโลกอย่างไร”

***ผู้สอนให้นักศึกษาดูคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “การค้นพบพระพุทธรเจ้า”

5. ผู้สอนอธิบายเชื่อมโยงให้นักศึกษาเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีพระคุณต่อชาวโลก ทรงสั่งสอนแนวทางการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐแก่บุคคลทั่วไป การศึกษาพุทธประวัติย่อมทำให้เห็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ดีมีคุณค่า ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตได้

ขั้นที่ 4 ขยายความเข้าใจ (Expand) / (20 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง การค้นพบหลักคำสอนและการทำสังคายนาตลอดจนคัมภีร์ของศาสนาพุทธ พร้อมทั้งคำถามเพื่อเชื่อมโยงเกี่ยวกับ คัมภีร์ของศาสนาพุทธ โดยให้นักศึกษาร่วมกันตอบ เช่น พระไตรปิฎกคืออะไร , พระไตรปิฎกมีทั้งหมดหมู่อะไรบ้าง , พระไตรปิฎกมีความสำคัญอย่างไร , ถ้าเราศึกษาพระไตรปิฎกจนเข้าใจจะเกิดผลดีอย่างไร , เราจะมีวิธีการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกหรือหลักธรรมอย่างไรให้เข้าใจถูกต้อง

2. ผู้สอนขออาสาสมัครนักศึกษาจำนวน 10 คน ออกมายืนเข้าแถวหน้าชั้นเรียนเพื่อเล่นเกมผู้สื่อข่าวโดยปฏิบัติดังนี้

1) ผู้สอนแจกกระดาษซึ่งมีข้อความสั้น ๆ ความยาวประมาณ 3-4 บรรทัด ให้แก่นักเรียนคนที่ 1 ของแถว

2) ให้นักเรียนคนที่ 1 ของแถวอ่านข้อความให้คนที่ 2 ฟัง แล้วให้คนที่ 2 เก็บใจความสำคัญแล้วเล่าให้คนที่ 3 ฟัง คนที่ 3 เก็บใจความสำคัญแล้วเล่าให้คนที่ 4 ฟัง ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนถึงคนที่ 10

3) ให้นักเรียนคนที่ 10 ของแถวออกไปเล่าข้อความที่ได้รับการถ่ายทอดมาสมาชิกคนที่ 1-9 ของกลุ่ม ซึ่งแต่ละคนจะเล่าข้อความแตกต่างกันไปไม่เหมือนกัน จากนั้นให้นักเรียนคนที่ 1 ของแถวอ่านข้อความที่ได้รับจากผู้สอนเป็นลำดับแรก ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างจากใจความที่สมาชิกคนที่ 10 เล่าหน้าชั้นเรียน

ตัวอย่างข้อความสั้น ๆ

ข้อความที่ 1 = “สังคายนามีความหมายว่า การสวดพร้อมกันหรือร่วมกันสวด ด้วยเหตุผลว่า พระสงฆ์ทั้งหลายท่านได้พิจารณาประเด็นต่าง ๆ แห่งพระธรรมวินัย เมื่อตกลงเห็นพร้อมกันแล้ว ก็ร่วมสวดพร้อมกันเพื่อทรงจำต่อไปเนื่องจากการนี้เป็นการรวบรวมหรือจัดหมู่แห่งพระธรรมวินัยให้เป็นระบบ เพราะฉะนั้น คำว่า “สังคายนา” จึงมีความหมายถึง “การร้อยกรอง” หรือ “การจัดหมวดหมู่” พระธรรมวินัยได้อีกด้วย”

ข้อความที่ 2 = “อริยสัจ 4 ช่วยให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหา ทำให้เกิดแสงสว่างแห่งปัญญา และปัญญาที่เป็นเครื่องนำทางของชีวิต ชีวิตดำเนินไปตามปัญญาย่อมสงบสุข ไม่เห็นแก่ตัว จิตใจก็คำนึงถึงผู้อื่น พร้อมจะรับรู้ความสุขความทุกข์ของเพื่อนร่วมโลก ก่อให้เกิดความกรุณาขึ้นแล้วบำเพ็ญทานให้เป็นประโยชน์สุขแก่คนทั่ว ๆ ไปรวมทั้งสัตว์ทั้งหลายด้วย”

3. ผู้สอนอธิบายให้นักศึกษาเข้าใจว่า การถ่ายทอดความรู้ด้วยการบอกเล่าข้อมูลสืบต่อ ๆ กันไปหลาย ๆ ทอดอาจทำให้ข้อมูลเปลี่ยนแปลงไปได้ เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่นเดียวกับพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์สาวกได้รับการถ่ายทอดกันมาตามลำดับนั้นอาจจะมีแตกต่างกัน จึงเป็นที่มาของการทำสังคายนา

4. ผู้สอนอธิบายความหมายของการสังคายนาและลักษณะเด่นของการทำสังคายนาทั้ง 5 ครั้ง ให้นักศึกษาฟังโดยเน้นเฉพาะประเด็นสำคัญ จากนั้นให้นักศึกษาร่วมกันสรุปเหตุการณ์การทำสังคายนาแต่ละครั้ง โดยกำหนดให้ประเด็น ได้แก่ 1).การสังคายนาครั้งที่ 2).สาเหตุ 3).ผู้เป็นประธานและคณะ 4).จำนวนพระสงฆ์ที่เข้าร่วม 5).สถานที่ 6).เวลาที่กระทำ 7).ผู้อุปถัมภ์

5. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบผล (Evaluate) / (20 นาที)

1. ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันศึกษาหลักพุทธธรรมและหลักธรรมซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาตามหลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน และเถรวาท

2. ผู้สอนให้นักศึกษาทำกิจกรรมการวิเคราะห์บทเพลง โดยได้คัดเพลงตามยุคสมัยและตามที่นักศึกษาชื่นชอบ โดยหยิบเพลงมี 2-3 บทเพลง จากนั้นผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันวิเคราะห์บทเพลง ตามประเด็นดังนี้ 1). เพลงนี้สื่อสะท้อนสังคมไทยอย่างไร 2). เพลงนี้สอดแทรกหลักพุทธธรรมอะไร 3). หลักจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในเพลงได้แก่อะไรบ้าง 4). เพลงนี้ให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตอย่างไร เป็นต้น

3. ผู้สอนบอกกับนักศึกษาว่า “การสะสมปฏิบัติทุกอย่างละทิ้งความสุขสบายนานัปการและเสด็จออกผนวช เป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปอย่างเรากระทำได้ยากแต่พระพุทธเจ้าทรงกระทำด้วยมีพระประสงค์ที่จะให้ชาวโลกพ้นจากความทุกข์พระองค์จึงเป็นเอกบุรุษที่เป็นศาสดาเอกของโลกเราจึงควรศึกษาพุทธประวัติให้รู้และเข้าใจที่ถูกต้อง” ***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

4. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิด แลกเปลี่ยนพูดคุย เกี่ยวกับ จากที่นักศึกษาได้เรียนรู้และได้ทำกิจกรรมนักศึกษามีความรู้อะไรบ้าง มีกระบวนการเรียนรู้อย่างไร สิ่งใดบ้างที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม และจะศึกษาเรียนรู้จากแหล่งใด

การสรุปการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 3 / (20 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย โดยสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/pgdyDy1Ui8B8RhPz6>
3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/Xvy5Zd4yhe8ZJeM88>

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง พระพุทธศาสนา (เนื้อหาการสรุปเพิ่มเติม)
5. สื่อ Computer และ Projector
6. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง พระพุทธศาสนา
7. คำถามท้ายบท เรื่อง พระพุทธศาสนา
8. สื่อ วิดีทัศน์เรื่อง “การค้นพบพระพุทธเจ้า”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/xHVLEHNNWAJ67PW8>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/pgdyDy1Ui8B8RhPz6>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/Xvy5Zd4yhe8ZJeM88>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/a2k48ofCSukT54w67>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 3

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/LAs6CPBNxiAHTG32A> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/a2k48ofCSukT54w67> หรือที่ QR Code

สื่อ วิดิทัศน์เรื่อง “การค้นพบพระพุทธเจ้า”

ที่ลิงก์ <https://www.youtube.com/watch?v=XOxUd9poWO4>

บทที่ 3

พระพุทธศาสนา

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่นักปราชญ์ทั่วโลกยกย่องว่าเป็นเพชรน้ำเอกที่สั่งสอนให้บุคคลรู้จักตนเอง รู้จักคุณค่าชีวิต มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) พระพุทธ 2) พระธรรม และ 3) พระสงฆ์ เรียกว่า รัตนตรัย แปลว่า แก้ว 3 ดวง พระพุทธ คือ ผู้ค้นพบกฎแห่งความจริงของโลกและชีวิต พระธรรม คือ กฎของโลกและชีวิต ที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้ว มาเปิดเผย และพระสงฆ์ คือ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนรู้แจ้งเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์ที่ทรงเห็นแล้ว ศาสนาพุทธ มีคำสอนหลักคือสอนให้เชื่อกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่เห็นกงจักร เป็นดอกบัว ไม่เห็นชั่วเป็นดี (ชัยวัฒน์ อัตพัฒนและทวี ผลสมภพ, 2550) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาอเทวนิยม คือ ไม่เชื่อและไม่สอนเรื่องพระเจ้าสร้างโลก ไม่สอนโดยมีเทวดาเป็นจุดศูนย์กลาง แต่สอนให้เน้นหนักในเรื่องศีลธรรมและปัญญาชั้นสูง เป็น 1 ใน 3 ที่นับว่าเป็นศาสนาของโลก คือมีผู้นับถือในหลายประเทศ ไม่จำเพาะในประเทศที่เกิดศาสนาขึ้น พระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลไม่ถือบุคคลเป็นใหญ่ ไม่ถือโลกเป็นใหญ่ แต่ถือธรรมเป็นใหญ่ ใครก็ตามแม้จะนับถือศาสนาอื่นหรือสอนศาสนาอื่นแต่ถ้าคำสอนนั้นถูกมีเหตุผล พระพุทธศาสนาก็รับรองว่าถูก พระพุทธศาสนาเป็นทั้งศาสนาและปรัชญา เพราะเป็นคำสอนรวมยอดจริยคติกับสัจธรรมแห่งปรัชญาเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระพุทธศาสนาเกิดก่อนพุทธศักราช 45 ปี คือ ประมาณ 2500 ปีมาแล้ว พระศาสดาผู้ตั้งศาสนาได้ทรงใช้สติปัญญาค้นคว้าพิจารณาด้วยเหตุผลตามที่เป็นจริง จนกระทั่ง ได้พบกับสัจธรรมด้วยพระองค์เอง เมื่อค้นคว้าทรงปฏิบัติพระองค์เองด้วย กาย วาจาและใจ ตามวิถีของสัจธรรมและได้รับผลแห่งการปฏิบัตินั้นโดยสมบูรณ์แล้ว จึงทรงประกาศแก่โลก เพื่อความสุข เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์โดยพระมหากรุณาพระพุทธศาสนาจึงชื่อว่า เป็นศาสนาแห่งความจริง เป็นความจริงซึ่งมนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ ไม่ผูกขาดเฉพาะศาสดาผู้เดียว เหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของปัญญาชน

ความเป็นมา

ก่อนพุทธกาลระบบสังคมของชาวอินเดีย หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าชาวชมพูทวีป เป็นระบบศักดินา แบ่งชนชั้นของคนออกเป็น 4 ระดับที่เรียกว่า วรรณะ ตามหน้าที่ของคนใน วรรณะนั้น ๆ คือ วรรณะกษัตริย์ เป็นผู้ปกครองและเป็นนักรบ วรรณะพราหมณ์เป็นผู้สอน พระเวทและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ วรรณะแพศย์เป็นผู้ประกอบอาชีพทั่วไป และวรรณะศูทร เป็นวรรณะต่ำ ประกอบอาชีพรับใช้คนในวรรณะที่สูงกว่าตน นอกจากนั้นยังมี พวกนอกวรรณะ คือ พวกจัณฑาล หากวรรณะสูงแต่งงานกับวรรณะต่ำ หรือ วรรณะต่ำแต่งงานข้ามวรรณะกันเอง เช่น แพศย์แต่งงานกับศูทร บุตรที่เกิดจะถูกจัดเป็นอยู่ในพวกจัณฑาล หรือไม่มีวรรณะ พวกศูทรและพวกจัณฑาลมักถูกคนในวรรณะอื่นถูกเหยียดหยามและตั้งข้อรังเกียจ โดยเฉพาะ พวกจัณฑาลไม่มีโอกาสศึกษาคัมภีร์พระเวทและไม่มีโอกาสเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ แต่ถ้าวรรณะสูงแต่งงานข้ามวรรณะกัน เช่น วรรณะพราหมณ์กับวรรณะกษัตริย์ บุตรที่เกิดมาไม่ถือว่าเป็นจัณฑาล เนื่องจาก เป็นวรรณะในระดับสูงจึงไม่ถูกรังเกียจเหมือนกับวรรณะต่ำอื่น ๆ

ความเชื่อทางศาสนาในสมัยก่อนและสมัยพุทธกาล

ชาวอินเดียส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพราหมณ์ และให้ความเคารพยำเกรงต่อพวกวรรณะพราหมณ์เป็นอย่างยิ่ง โดยถือว่า พวกพราหมณ์เป็นผู้แทนของพระผู้เป็นเจ้าในการเผยแผ่สัจธรรมคำสอนของพระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าสูงสุดของชาวอินเดียในยุคนั้น คือ พระพรหม เป็นผู้สร้างโลกและมนุษย์ มีอำนาจ สูงสุดเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง ชีวิตมนุษย์ตกอยู่ในอำนาจของพระพรหม ที่นิยมเรียกว่า พรหมลิขิต ชะตาชีวิตของมนุษย์จะยากดีมีจนหรือประสบโชคดีหรือเคราะห์หกล้วนเกิดจากพระพรหม บันดาลให้เป็นไปทั้งสิ้น ดังนั้น หน้าที่ของมนุษย์จึงต้องบูชา บวงสรวงและอ่อนน้อมต่ออำนาจ พระพรหมซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดและเทพเจ้าอื่น ๆ ตามที่ระบุไว้ใน คัมภีร์พระเวทอีกด้วย

ในยุคก่อนการอุบัติขึ้นของพระพุทธศาสนานั้น ชาวอินเดียมีทัศนะเกี่ยวกับชีวิตเป็น 2 แนวทาง คือ

1) พวกที่เชื่อว่า ตายแล้วต้องเกิดอีก เพราะมีตัวตนหรือที่เรียกว่า อาตมัน ที่เที่ยงแท้แม้ร่างกายจะตายไป แต่ตัวปรมาตมันหาได้ตายไปตามร่างกายไม่ ต้องเวียนว่าย ตายเกิดอย่างไม่มีที่สิ้นสุดจนกว่าจะบรรลุถึงความหลุดพ้น คือ การเข้าไปรวมเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกันกับพระเจ้าสูงสุดที่เรียกว่า ปรมาตมันหรือพรหมัน มนุษย์จึงควรทำความดีตามหลัก คำสอนในศาสนาเพื่อบังเกิดในภพภูมิที่ดีจนกระทั่งเข้าสู่ความหลุดพ้นดังกล่าว กลุ่มที่มีความคิดเห็นเช่นนี้ เรียกว่า สัสตติภูมิ กลุ่มนี้ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ พวกฤๅษีหรือนักพรตอื่น ๆ โดยเฉพาะศาสนาเซนที่มุ่งการทรมานตนเพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลส ในธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าเรียกวิธีการเช่นนี้ว่า อตตกิลมถานุโยค เป็นสิ่งที่ประกอบด้วยความทุกข์ไม่ประเสริฐและไม่ประกอบด้วยประโยชน์เป็นสิ่งที่ควรเว้น

2) พวกที่เชื่อว่า ตายแล้วสูญสิ้นทุกอย่าง ไม่มีอะไรเหลืออยู่ ร่างกายแตกสลาย จิตก็แตกดับไปด้วย ไม่มีวิญญาณอมตะ ไม่มีสิ่งที่ยั่งยืนหรืออาตมันอีกต่อไป คนกลุ่มนี้ มักเน้นการเสพวัตถุเพื่อให้ตนมีความสุข ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยไม่ต้องคิดถึงโลกหน้า สวรรค์ นรก ภพภูมิที่สัตว์จะไปเกิดอื่น ๆ หรือพระเจ้าสูงสุด เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่มีอยู่จริง เนื่องจากไม่สามารถพิสูจน์ทดสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส การทำความดีความชั่ว ไม่มีผลอะไร ความดีคือ การได้เสพสุขทางกายเท่านั้น ความชั่วคือการทำให้ตนเองเป็นทุกข์โดยการทรมานตนให้ลำบาก ตามหลักการศาสนาพราหมณ์ หรือศาสนาอื่น ๆ ที่เน้นสอนเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด กลุ่มที่มีความเห็นเช่นนี้เรียกว่า อุกเขตติภูมิ กลุ่มนี้ได้แก่ พวกจารวาก ในธรรมจักรกัปปวัตตนสูตร พระพุทธเจ้าเรียกวิธีการเช่นนี้ว่า กามสุขัลลิกานุโยค คือ พวกบำรุงบำเรอตนเองด้วยกาม เป็นสิ่งที่เลวทราม ไม่ประเสริฐและไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นสิ่งที่ควรเว้น

พุทธศาสนากับหลักแห่งความเชื่อ

รากฐานของศาสนส่วนใหญ่ในโลกนี้ ล้วนแต่เกิดจากความเชื่อถือ ความเคารพ ความนอบน้อม และความจงรักภักดีต่อองค์พระศาสดา หรือต่อพระผู้เป็นเจ้าผู้เป็นต้นกำเนิดของศาสนาทั้งนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสนาประเภทเทวนิยม จะขาดความเชื่อดังกล่าวนี้ไม่ได้ เพราะถ้าปราศจากความเชื่อ ความภักดี เป็นต้นแล้ว ศาสนาก็จะสิ้นสูญและหมดความหมายไปทันที

นอกจากลักษณะสำคัญดังกล่าวแล้ว ศาสนาประเภทเทวนิยมยังเน้นความสำคัญของการการมอบตัวในพระผู้เป็นเจ้าและให้ความเคารพยำเกรงในพระผู้เป็นเจ้าอีกด้วย ศาสนาตามความเข้าใจของชาวตะวันตกยังต้องประกอบด้วยองค์คุณ 4 ประการ อันขาดไม่ได้อีกด้วย คือ

1) มีหลักความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์และสร้างสรรค์สิ่งในโลก

2) มีหลักความเชื่อว่า คำสอนต่างๆตลอดทั้งคัมภีร์ทางศาสนามาจากพระผู้เป็นเจ้าเปิดเผยโดยพระผู้เป็นเจ้า ข้อความในพระคัมภีร์ที่มีนักบุญ (Saint) เขียนขึ้นภายหลังนั้นก็ตั้งใจให้เขียนโดยพระองค์ท่านตลอดทั้งกฎหมายในสังคมมนุษย์ ก็มาจากพระผู้เป็นเจ้า

3) มีหลักความเชื่อบางสิ่งบางอย่างเป็นอจินไตย คือให้เชื่อไปตามหลักคำสอนโดยไม่ต้องพิสูจน์หรือทดลองด้วยวิชาการหรือเครื่องมือใด ๆ ให้ถือว่าคำสอนนั้นสมบูรณ์แล้ว ถูกต้องแล้ว เพราะอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าจึงเหลือวิสัยของมนุษย์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์ได้

4) มีหลักการยอมมอบตัวกับพระผู้เป็นเจ้า คือ การมอบชีวิตของตนให้แก่พระเจ้าด้วยความจงรักภักดีอย่างสุดจิตสุดใจ

แต่ในทางตรงกันข้าม พระพุทธศาสนามีรากฐานและหลักการที่แท้จริงขัดแย้งกับหลักของศาสนาประเภทเทวนิยมใน ประเด็นดังต่อไปนี้

1) ไม่สอนในเรื่องพระเจ้าสร้างโลก แต่สอนว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติที่อยู่ตามธรรมชาติและจะดับไปตามธรรมชาติ

2) มีหลักความเชื่อในศาสนาและในพระศาสดาเหมือนกัน แต่ต้องมีปัญญาประกอบอยู่ด้วย ดังจะเห็นตัวอย่างในหลักธรรมคำสอนทั่ว ๆ ไป คือ เมื่อกล่าวถึงความเชื่อไว้ที่ใดแล้ว จะต้องกล่าวถึงปัญญาไว้ที่นั่นเสมอ เพื่อป้องกันความเชื่อที่มลาย

3) ให้เชื่อกรรม คือการกระทำของตนว่าเป็นสิ่งสำคัญ คือให้เชื่อว่าความสุขหรือความทุกข์ ความดีหรือความชั่ว ความโง่หรือความฉลาด เป็นต้น เป็นเรื่องของตนเอง เราเป็นผู้ทำเอง เป็นผู้รับผลแห่งความดี ความชั่ว ความสุขหรือความทุกข์เอง ไม่มีเทวดาอินทร์ พรหม หรือพระผู้เป็นเจ้า ผู้วิเศษคนใดมาดลบันดาลให้

4) มีหลักความเชื่อว่า พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น เป็นคำสอนของท่านผู้รู้ ที่เป็นมนุษย์ เช่นกับเรา คือ พระพุทธเจ้าทรงแสวงหา ทรงค้นคว้า ทรงทดลอง ทรงพิสูจน์ จนพบกฎแห่งความจริง คือกฎหรือสูตรแห่งความพ้นจากอำนาจของอวิชชา โมหะ และกิเลสตัณหาทั้งหลาย และทรงหลุดพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนโดยประการทั้งปวงมีแต่ความสะอาด สว่าง สงบ ภายในจิตใจ

5) สอนให้เราพึ่งตนเอง เอาชนะใจตนเอง สร้างคุณงามความดี ความเจริญความก้าวหน้าด้วยตนเอง ไม่ให้คอยคิดที่จะพึ่งแต่คนอื่น ไม่ว่าจะในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ ในด้านการทำงานในด้านการอบรม หรือการฝึกฝน ในด้านการทำความดี เป็นต้น ล้วนแต่เป็นเรื่องของตนเองทั้งสิ้น ที่จะต้องใส่ใจ สนใจ และไม่ทอดธุระจะต้องปรับปรุงแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น เพราะพระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น หน้าที่หรือการเดินทางนั้น เป็นเรื่องของพุทธบริษัทจะต้องทำเองและเลือกเดินเองตามความสมัครใจและตามความสามารถ

6) สอนไม่ให้เชื่ออย่างมงายไร้เหตุผล ไม่ให้เชื่อโดยปราศจากหลักฐานหรือข้อมูลอันเกิดจากการทดลอง การปฏิบัติ และการพิสูจน์จนได้พบข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องถ่องแท้แล้วจึงให้เชื่อ

มูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา

มูลเหตุให้เกิดศาสนานั้นมีหลายอย่างต่างกันตามจะเป็นศาสนาประเภทใด ถ้าเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม ก็จะมีมูลเหตุมาจากความเชื่อในพระเจ้า ความเชื่อเรื่องการบันดาลต่าง ๆ ถ้าเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม มักมีมูลเหตุมาจากความเชื่อในเรื่องการกระทำของมนุษย์ สำหรับมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนานั้นสรุปแล้วน่าจะมี ดังนี้

1) เกิดจากความกลัว คือพระพุทธเจ้าตอนที่ท่านเป็นเจ้าชายสิทธัตถะนั้นทรงกลัวทุกข์ จึงเสด็จหนีออกบวชโดยสละทรัพย์สมบัติอันน่ายินดีนั้นไป

2) เกิดจากความคิดคำนึง เมื่อทรงออกบวชแล้วก็ได้ทรงศึกษาหาความรู้มากมายจากอาจารย์ที่มีชื่อเสียง แล้วจึงทรงนำมาพิจารณาไตร่ตรอง จนเกิดดวงปัญญาใหม่ขึ้น และในที่สุดก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

3) เกิดจากพระมหากรุณาของพระศาสดา เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ได้ทรงคำนึงถึงบุคคลทุกคนในโลกที่ตกอยู่ในความทุกข์ยากลำบากมากมายโดยเขาเหล่านั้นไม่รู้จะหาทางออกได้อย่างไร ก็ทรงสงสารจึงตัดสินใจแสดงธรรมจนมีผู้เห็นด้วยมากมายจนกลายเป็นศาสนา มาจนถึงปัจจุบัน

พุทธศาสนาก่อตั้งขึ้นโดยเจ้าชายสิทธัตถะหรือพระพุทธเจ้าเมื่อประมาณ 2,000 กว่าปีมาแล้ว นับตั้งแต่พระองค์ทรงตรัสรู้และประกาศสัจธรรมที่แท้จริงต่อชาวโลกทั่วไป เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม ซึ่งไม่เน้นความสำคัญของพระเจ้ากับเทพเจ้า ไม่มีคำสอนเรื่องพระเจ้าสร้างโลก ควบคุมโลก หรือพระเจ้าเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต แม้ในคำสอนจะพบการกล่าวถึงเทพ ต่างๆ แต่ก็ได้แสดงบทบาทและอิทธิพลของเทพเหล่านั้นเหนือชีวิตมนุษย์ ทั้งมนุษย์และ เทพเจ้ายังคงอยู่ภายใต้แห่งกฎกรรมเช่นเดียวกัน จึงไม่มีใครมีอำนาจเหนือใครได้อย่างแท้จริง หากมนุษย์หรือเทวดาทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว เป็นกฎเกณฑ์ตายตัว

คำว่า พุทธศาสนา มาจากคำว่า พุทธ แปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น จากความลุ่มหลงเพราะ อำนาจของกิเลส หรือ ผู้เบิกบาน เพราะไม่มีกิเลสในใจ กล่าวคือ บุคคลผู้รู้จริง ผสมกับคำว่า ศาสนา (ภาษาบาลี คือ สาสณ) แปลว่า คำสั่งสอน รวมความแล้วหมายถึง คำสอนของผู้รู้จริง ที่เรียกว่า พระพุทธเจ้า

คำว่า พระพุทธเจ้า ไม่ใช่ชื่อเฉพาะของพระศาสดา แต่เป็นสมญานามที่ใช้หมายถึง บุคคลผู้ไม่มีกิเลสที่ทำให้ลุ่มหลงเปรียบเหมือนบุคคลผู้ตื่นและมีปัญญารู้แจ้งความเป็นจริงแล้วดังนั้น เจ้าชายสิทธัตถะเมื่อทรงตรัสรู้และค้นพบความจริงของโลกและชีวิต จึงได้สมญานามว่า พระพุทธเจ้า

พุทธศาสนาเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้กรุงพาราณสี แคว้นกาสิ (ปัจจุบันคือ สารนาถ ในรัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย) กล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเกิดขึ้นในบรรยากาศที่มีลัทธิความเชื่ออื่น ๆ แพร่หลายอยู่แล้ว

นักวิชาการมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพุทธศาสนาแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

1) นักวิชาการฝ่ายที่มีทัศนะว่า พุทธศาสนาพัฒนาการมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะพระพุทธเจ้าเคยศึกษาคัมภีร์พระเวทและการบำเพ็ญเพียรทางจิตจากท่านอาจารย์ดาบส และอุทกดาบสซึ่งเป็นคณาจารย์ในศาสนาพราหมณ์ ทำให้มองเห็นข้อบกพร่องในหลักคำสอน และแนวปฏิบัติในศาสนาพราหมณ์ จึงทรงแก้ไขปรับปรุงและปฏิรูปให้เป็นหลักคำสอนของพระองค์ เช่น การปฏิเสธระบบวรรณะ ปฏิเสธอำนาจของเทพเจ้า เป็นต้น แต่คำสอนหลัก ๆ เช่น กรรม นิพพาน เหล่านี้ก็มีปรากฏในศาสนาพราหมณ์ แต่มีการอธิบายคนละอย่าง ดังนั้น พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทำให้ศาสนาพราหมณ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เนื่องจากธรรมที่พระองค์ตรัสสอนทำให้ชาวอินเดียในยุคนั้นมีความเชื่อมั่นศรัทธาพระผู้เป็นเจ้าแพร่หลายมากขึ้นและพระสาวกองค์สำคัญ ๆ ก็เป็นพราหมณ์ทั้งสิ้น

2) นักวิชาการฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับทัศนะข้างต้นนั้น ให้ความเห็นว่าพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่แตกต่างจากศาสนาพราหมณ์อย่างสิ้นเชิง พุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะพระพุทธเจ้า ทรงไม่เห็นด้วยกับหลักคำสอนและวิธีการในศาสนาพราหมณ์ พระองค์ทรงมิได้มองเห็น ข้อบกพร่องและคิดปรับปรุงขึ้นมาเป็นคำสอนของพระองค์เท่านั้น แต่ยังทรงคัดค้านและติเตียนอีกด้วย เช่น ทรงติเตียนการบูชาอัญมณีในศาสนาพราหมณ์ และทรงเน้นหนักความเมตตากรุณาต่อ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ตลอดจนทรงอนุญาตให้ทุกคนทุกวรรณะเข้าอุปสมบทได้อย่างเท่าเทียมกันในพุทธศาสนา เป็นต้น

ทัศนะเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาดังกล่าวข้างต้น ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้ ต่างฝ่ายต่างก็ยืนยันว่าทัศนะของตนเองถูกต้อง

องค์ประกอบสำคัญของพุทธศาสนา

องค์ประกอบสำคัญของพุทธศาสนานั้นมี 3 ประการ คือ

1. พระพุทธเจ้า

พระศาสดาหรือพระพุทธเจ้านับเป็นองค์ประกอบสำคัญอันดับแรก ไม่มีศาสดาก็ไม่มีพุทธศาสนาแน่นอน พระพุทธเจ้าในที่นี้ หมายถึง พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นบุคคล ทรงมีพระคุณ 3 ประการ คือ

- 1) ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดยิ่งกว่าคนธรรมดาสามัญ ปัญญาของพระองค์ไม่มีขอบเขตจำกัด ทรงคิดได้กว้างไกล ลึกซึ้ง ละเอียดยิ่งข้อนี้เราเรียกว่า พระปัญญาคุณ
- 2) ทรงมีความบริสุทธิ์ยิ่ง คือไม่ติดข้องอยู่ในความโลภ ความโกรธ ความหลง สิ่งเหล่านี้ไม่มีในพระทัยอีก ทรงเป็นผู้เสียสละเพื่อชาวโลก โดยไม่หวังผลตอบแทนสละทรัพย์สมบัติ สละข้าทาสบริวาร ไม่ทำร้ายใคร ข้อนี้เรียก บริสุทธิคุณ
- 3) ทรงมีพระมหากรุณาต่อสัตว์โลกทั้งมวล ด้วยพระมหากรุณานี้ได้ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ซึ่งจะพึงมีพึงได้ออกเที่ยวสั่งสอนสัตว์ทั่วไป ทรงเหนื่อยยากพระวรกายอยู่กว่า 45 ปี จนทำให้คำสอนแพร่หลายและหลือมาให้เราได้ศึกษาปฏิบัติอยู่เช่นปัจจุบัน เรียกว่า พระมหากรุณาธิคุณ

2. พระธรรม

พระธรรมนับว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่ง เป็นแก่นของศาสนาเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปศึกษาและปฏิบัติเป็นต้น ศาสนาแทนพระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว

คำว่า ธรรม แบ่งกันศึกษาได้หลายรูปแบบ เช่น

- 1) แบ่งเป็น สภาวธรรม คือสิ่งที่มีอยู่และอยู่ตามธรรมชาติของมันเอง กับคุณธรรมคือข้อปฏิบัติที่คนปฏิบัติแล้วเกิดความสุขรุ่งเรือง
- 2) แบ่งเป็น รูปธรรม คือ สิ่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาททั้ง 5 กับนามธรรม คือ ธรรมะฝ่ายที่ไม่อาจสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า
- 3) แบ่งเป็น โลกียธรรม คือธรรมสำหรับคนสามัญทั่วไปปฏิบัติ กับโลกุตระธรรม คือ ธรรมที่ผู้บรรลุความเป็นพระอรหันต์ปฏิบัติ
- 4) แบ่งเป็น กุศลธรรม คือฝ่ายธรรมที่เป็นความดี อกุศลธรรม คือฝ่ายธรรมที่ไม่ดีกับอัปมงคลธรรม คือ ธรรมกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว
- 5) แบ่งเป็น สังขตธรรม คือธรรมฝ่ายที่มีการปรุงแต่ง หรือผสมกันขึ้นกับอสังขตธรรม คือ ธรรมฝ่ายที่ไม่มีการปรุงแต่ง
- 6) แบ่งเป็น ความจริงสมมุติ (สมมุติสัจจะ) คือ ความจริงที่เราสมมุติเอากับความแท้จริง (อริยสัจจะ) คือความแท้จริงในตัวเองเป็นต้น

การแบ่งเหล่านี้แบ่งเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาคำสอนให้มองเห็นได้ง่าย ในปัจจุบันธรรมะได้จัดรวบรวมเป็นหมวดหมู่ เขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า พระไตรปิฎก โดยพระธรรมคำสอนมีลักษณะที่สำคัญ คือ

- 1) อกาลโก หมายถึง ไม่มีกาลเวลาในเรื่องการปฏิบัติธรรม ใครทำเมื่อไรก็ได้ผลเมื่อนั้น
- 2) เอหิปัสสิโก หมายถึง พิสูจน์ได้ เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนาสามารถพิสูจน์ความจริงตามหลักเหตุผลได้
- 3) สันติภูมิโก ได้แก่ ผู้ปฏิบัติจะเห็นความจริงเอง ได้รับผลของการปฏิบัติเอง

3. พระสงฆ์

พระสงฆ์นั้นแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. สมมุติสงฆ์ หมายถึง บุคคลผู้ที่ออกบวช ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามแนวคำสอนของพระพุทธเจ้าแต่ยังไม่ได้บรรลุนิพพานถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งคือ

- 1) พระโสดาบัน
- 2) พระสกทาคามี
- 3) พระอนาคามี
- 4) พระอรหันต์

2. อริยสงฆ์ หมายถึง บุคคลผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนได้บรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น

หน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ มีมากมายอาจพอสรุปได้ดังนี้

- 1) ปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด
- 2) รักษาพระศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอดไป
- 3) นำคำสอนมาเผยแพร่ สอนอบรมประชาชน

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งสามประการนี้ เมื่อกล่าวโดยลักษณะที่แท้จริง (ปรมาตตสัจ) ย่อมเป็นสิ่งเดียวกัน พระพุทธองค์เคยตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา แสดงว่าตัวเรากับธรรมะนั้นเป็นอันเดียวกัน

พระพุทธเจ้าคืออะไร

ปัญหานี้มีคำตอบมากมาย ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียง 2 ความหมายคือ

- 1) พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคล หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ผู้ก่อตั้งศาสนาพุทธ ผู้เป็นพระศาสดาของศาสนาพุทธ ผู้มีพระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ ผู้เสียสละเพื่อชาวโลก ผู้มีความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ เป็นต้น
- 2) พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นความรู้หรือดวงปัญญา เป็นความจริงเช่นคำว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา คำว่า “เรา” ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นธรรมะเป็นดวงปัญญา

พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่

ปัญหานี้มีผู้สงสัยมาก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กหนุ่มสาวปัจจุบันคำตอบปัญหานี้ต่อเนื่องกับปัญหาที่แล้วคือปัญหาที่ว่า พระพุทธเจ้าคือใคร ในปัญหานี้เราได้ทราบแล้วว่า พระพุทธเจ้ามี 2 ฐานะ คือ ฐานะที่เป็นบุคคล และฐานะที่เป็นตัวธรรมะ

พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นธรรมะนั้นมีอยู่อย่างแน่นอน คือ ปัญญาความรู้แจ่มแจ้ง มีอยู่และเป็นสิ่งที่ทุกคนเห็นจะรู้ได้

พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคลเป็นพระศาสดานั้นเป็นสิ่งที่น่าพิจารณาหลักฐานที่แสดงว่าพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นบุคคลมีจริงนั้น น่าจะมีดังต่อไปนี้

1) หลักฐานทางประวัติศาสตร์

พระพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลทางประวัติศาสตร์ เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่ามีมหาบุรุษ ผู้มีพระนามเช่นนี้จะได้ปฏิบัติภารกิจเช่นนี้กับชาวโลกจริง เช่นเดียวกับมหาบุรุษทั้งหลายในรุ่นหลังต่อมาเช่น ซีซาร์แห่งโรมัน หรือ โสเครตีสแห่งกรีซ อโศกมหาราชแห่งอินเดีย พระเยซูคริสต์แห่งศาสนาคริสต์ พระมุฮัมมัดแห่งศาสนาอิสลาม สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งประเทศไทย เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ล้วนเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ที่ชาวโลกทั่วไปยอมรับว่ามีจริง ข้อนี้จึงไม่น่าสงสัย

2) หลักฐานทางโบราณสถานโบราณวัตถุ

หลักฐานเหล่านี้มีอยู่มากมายในอินเดีย ตั้งแต่สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และเสด็จปรินิพพาน รวมทั้งวัดวาอาราม ถ้ำต่าง ๆ เจดีย์ สถูปมากมาย ซึ่งแสดงเป็นอนุสรณ์สถานสร้างเป็นที่ระลึกแห่งพระพุทธองค์หรือพระสาวกสำคัญๆทั้งนั้นหลักฐานเหล่านี้มีมาจนถึงปัจจุบัน

ศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชนับว่าเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญยิ่งอันหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงความมีอยู่ของศาสนาความเจริญรุ่งเรืองของศาสนานั้นก็หมายถึงความมีอยู่ของพระพุทธเจ้าด้วย

3) หลักฐานที่เป็นคำสอน

สิ่งนั้นเราเห็นอยู่มากมาย ปัจจุบันประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างก็มีตำราของตนอาจเหมือนกันหรือต่างกันบ้างตามลัทธิในกายที่นับถือ แต่แท้ที่จริงแล้วก็รับมาจากต้นเค้าอันเดียวกัน คือหลักคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้านั่นเอง แต่นำมาตีความหมายต่างกัน

ตำราที่บันทึกคำสอนนี้เรียกกันทั่วไปว่าพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์พระไตรปิฎกแปลเป็นภาษาต่าง ๆ กว่า 50 ภาษา ในประเทศไทยมีทั้งฉบับภาษาบาลี ภาษาไทยและภาษาอื่น ๆ ที่ประเทศผู้นับถือพระพุทธศาสนาส่งมาเพื่อแลกเปลี่ยนศึกษาค้นคว้า

หลักฐานทั้ง 3 ประการนี้ น่าจะพอแสดงให้เห็นได้ว่า พระพุทธเจ้านั้นมีอยู่จริง โดยเฉพาะหลักฐานทางคำสอนนั้น ถ้าใครศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังแล้วจะมองเห็นความละเอียดลึกซึ้งของคำสอน ยากที่คนสามัญธรรมดาจะมีความคิดความเข้าใจได้ถึงขนาดนั้น ผู้ที่จะสอนคำสอนเช่นนั้นได้จึงต้องเป็นคนที่ปัญญาฉลาดอย่างยิ่งกว่าคนธรรมดาในสมัยเดียวกัน

ศาสนา

1. ชาตินิยม

ศาสนาของพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้า โดยมีพระนามเดิมก่อนการตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าว่า เจ้าชายสิทธัตถะ ประสูติ ณ ลุมพินี ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างชายแดนของกรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงเทวทหะ ปัจจุบันอยู่ในประเทศเนปาล

เจ้าชายสิทธัตถะทรงประสูติเมื่อวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ก่อนพุทธศักราช 80 ปี พระราชมารดา คือ พระนางสิริมหามายา พระราชบิดาคือ พระเจ้าสุทโธทนะแห่ง กรุงกบิลพัสดุ์ ต่อมาภายหลังนามว่าอสิตดาบสได้ข่าวว่าพระเจ้าสุทโธทนะทรงได้พระโอรส จึงเดินทางมาเฝ้า ครั้นเห็นพระกุมารแล้ว จึงทำนายว่า หากพระกุมารทรงครองตนเป็นฆราวาส จะได้เป็นพระมหาจักรพรรดิ หากทรงออกบวชก็จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลังจากที่พระกุมารประสูติได้ 5 วัน พระเจ้าสุทโธทนะโปรดให้มีพิธีขนานนาม พระราชโอรสว่า เจ้าชายสิทธัตถะ อันมีความหมายว่า “ประสบความสำเร็จสมความปรารถนา” เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระชนมายุได้ 7 วัน พระนางสิริมหามายาก็เสด็จสวรรคต พระเจ้าสุทโธทนะก็ทรงให้พระนางนางคือ พระนางประชาบดีโคตรมีเป็นผู้เลี้ยงดูต่อมา

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะทรงเจริญวัยขึ้นได้ทรงศึกษาศิลปวิทยาการกับอาจารย์ วิศวามิตร ทรงประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดี เมื่อพระชนมายุได้ 16 พรรษา ได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธราหรือพระนางพิมพา ราชธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะแห่งกรุงเทวทหะ และทรงได้รับการบำรุงบำเรอให้พลีตพลินอย่างเต็มที่ กล่าวคือ พระเจ้าสุทโธทนะได้ให้ชุดสระปลูกบัวขึ้น 3 สระ ในพระราชวัง สระแรกปลูกบัวเขียว สระที่สอง ปลูกบัวหลวง สระที่สามปลูกบัวขาว ทรงโปรดให้สร้างปราสาท 3 หลัง สำหรับเจ้าชาย

สิทธิณะ หลังที่หนึ่งสำหรับประทับในฤดูหนาว หลังที่สองสำหรับฤดูร้อนและหลังที่สามสำหรับฤดูฝน และมีสตรีงามขับดนตรีให้ความบันเทิงเพลิดเพลินตลอดเวลา เจ้าชายสิทธิณะทรงพระเกษม สาราญ ปราศจากความทุกข์ทั้งปวง จนพระชนมายุได้ 29 พรรษา ก็ทรงมีพระโอรสพระองค์หนึ่ง คือพระราหุล (สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธเถร), 2548)

2. การออกผนวช

เมื่ออายุประมาณ 29 พรรษา เจ้าชายสิทธิณะได้เสด็จประพาสอุทยานและทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช ภาพคนแก่ คนเจ็บ คนตาย ทำให้ พระองค์สลดสังเวชในความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนของชีวิต และความสงบเยือกเย็นและทำให้เปี่ยมไปด้วยความสุขของนักบวชทำให้พระองค์รู้สึกเลื่อมใสชื่นชม เมื่อเสด็จกลับพระราชวัง และทรงทราบว่าพระโอรสได้ประสูติแล้วก็ทรงมองเห็นปัญหาของการครองเรือน อันมีภาระแลเครื่องผูกมัดอันทำให้เกิดความทุกข์ จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะเสด็จออกบรรพชาในคืนนั้น และ ได้ทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต ณ ริมฝั่งแม่น้ำอนามะ

3. การตรัสรู้

หลังจากทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิตแล้ว ได้เข้าไปศึกษาในสำนักของ อาจารย์ดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร ทรงศึกษาจนจบก็ยังมิได้พบทางหลุดพ้น ทุกข์ จึงออกจากสำนักของอาจารย์ และทรงเดินทางไปบำเพ็ญเพียรด้วยพระองค์เอง ณ ตำบล อูรูเวลาเสนานิคม ในแคว้นมคธ โดยทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรมานพระองค์ตามวิธีการที่นิยมกัน ในยุคนั้น เช่น การทรงกดพระทนต์ (ฟัน) ด้วยพระทนต์การกดเพดานปากด้วยลิ้น ทำให้ ลมหายใจเดินไม่สะดวก เกิดความทุกข์ทรมานอย่างสาหัส การผ่อนลมหายใจเข้าออกให้หายใจเข้าออกแต่เพียงเล็กน้อย เมื่อหายใจไม่พอเพียงจึงทำให้เกิดหุ้อื้อ ตาลายและปวดพระเศียรทรงเสียดพระอุทร การอดอาหารจนกระทั่งพระวรกายซูบผอม และพระโลหิตหลุดร่วง จนไม่อาจทรงพระวรกายได้ วิธีการทั้งสามก็ไม่อาจนำไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ จึงทรงเลิกทรมาน พระองค์และกลับมาเสวยพระกระยาหารตามเดิม ปัญจวัคคีย์หรือนักบวชทั้ง 5 ที่คอยเฝ้าปรนนิบัติเจ้าชายสิทธิณะขณะที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยานั้นเข้าใจผิดว่า พระองค์ทรงละความ พยายามเสียแล้ว จึงพากันละทิ้งพระองค์ไว้ตามลำพัง

เจ้าชายสิทธิณะทรงหันมาเลือกทางสายกลางที่ไม่ตึงหรือหย่อนจนเกินไป โดย การบำเพ็ญเพียรทางจิตพิจารณาเหตุการณ์ทั้งหลายตามเหตุตามผล ในที่สุดก็ตรัสรู้ธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 เป็นพระพุทธเจ้า ด้วยพระมหากรุณาต่อสรรพสัตว์ จึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จออกเผยแผร์พระธรรม

4. การเผยแผ่พระธรรม

บุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงตัดสินพระทัยจะแสดงธรรมโปรดเป็นพวกแรกคือ อาจารย์ของพระองค์ ได้แก่ อาจารย์ดาบสและอุทกดาบส แต่เมื่อเสด็จไปถึงก็ทรง พบว่า อาจารย์ทั้งสองได้สิ้นชีวิตเสียแล้ว จึงทรงระลึกถึงพวกปัญจวัคคีย์ ที่เคยปรนนิบัติรับใช้พระองค์มาก่อน พระองค์ได้เสด็จไปแสดงพระธรรมเทศนาครั้งแรก คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดพวกปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 นับเป็นการประดิษฐานพุทธศาสนาขึ้นครั้งแรกในโลก หลังจากนั้นก็ได้มีเหล่า พระสาวกช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนกระทั่งมีความมั่นคงในชมพูทวีป

5. การปรินิพพาน

พระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเวลา 45 ปี และในปีสุดท้ายของการ ประกาศศาสนา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 พระพุทธเจ้าทรงอาพาธอย่างหนักและทรงแสดง ปัจฉิมโวาทหรือคำสอนครั้งสุดท้าย ก่อนเสด็จปรินิพพานแก่พุทธบริษัททั้งฝ่ายบรรพชิตและ ภราวาสที่มาเฝ้าพระองค์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปและความสิ้นไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยัง

กิจทั้งหลายให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาทเถิด” โดยทรงเน้นย้ำให้ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอนในสิ่งทั้งหลาย เพื่อที่จะได้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ประมาท เมื่อถึงวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาละวันอุทยาน เมืองกุสินารา ขณะมีพระชนมายุ 80 พรรษาบริบูรณ์

สรุป พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้สืบเชื้อสายกษัตริย์ออกมาฝึกหัดใจกาย จนเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง แล้วทรงนำคำสอนที่ทรงค้นพบมาเผยแผ่แก่สรรพบุคคล จนรู้แจ้งเห็นจริงตามวิสัยแห่งตนตลอดระยะเวลา 45 ปี โดยอาศัยพระมหารุณาทิคุณอันยิ่งใหญ่จึงทำให้เสด็จไปทั่วชมพูทวีป ได้สร้างประโยชน์และความสุขให้แก่มหาชนเป็นจำนวนมหาศาล โดยทรงทำพุทธกิจเป็นนิตยเพื่ออนุเคราะห์แก่สัตว์โลก อาทิ ตอนเช้าออกบิณฑบาต บ่ายแสดงธรรม พลบค่ำให้อโวาท เที่ยงคืนให้โอกาสเทวดาเข้าเฝ้าถามปัญหา เกือบถึงเข้านอนตรวจผู้สมควรอนุเคราะห์ ทรงกระทำอย่างนี้ จนกระทั่งเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงเป็นผู้ให้แสงสว่างแก่แวไนยสัตว์เป็นแบบอย่างของผู้คิดดี พุทธิ และทำดี มีอิสระจากเครื่องร้อยรัดทั้งปวง แม้กาลผ่านไปเกียรติกษัตริย์อันงามยังคงปรากฏแก่มนุษยโลกจนถึงปัจจุบัน และคำสอนที่ทรงแสดงไว้อย่างล้ำสมัยเสมอ ตลอดทุกยุคเหนือกาลเวลา เพราะคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนนั้น เป็นเรื่องจริงที่เนื่องด้วยชีวิตและจิตใจของมนุษยชาติโดยแท้

คัมภีร์ในศาสนา

เนื่องจากในปัจจุบัน พุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 นิกาย ใหญ่ คือ นิกายเถรวาท และมหายาน ดังนั้นจึงจะนำเสนอคัมภีร์สำคัญของทั้ง 2 นิกาย นั้น ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

คัมภีร์ของพุทธศาสนาเถรวาท

1) พระไตรปิฎก

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้มีขึ้นครั้งแรกอย่างสมบูรณ์เมื่อพุทธปรินิพพานแล้วได้ 450 ปีเศษ เดิมทีเขียนเป็นภาษาลังกาหรือภาษาสิงหล ต่อมา ได้มีพระเถระคือพระพุทธโฆษาจารย์มาแปลเป็นภาษาบาลี ถือว่าเป็นภาษาพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน หลักฐานชั้นที่หนึ่ง เป็นหนังสือชั้นบาลี ต่อมา ก็มีอาจารย์ได้แต่งคำอธิบายบาลีเป็นหนังสือชั้นอรรถกถา และอธิบายอรรถกถาเป็นหนังสือชั้นฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเศษ เป็นลำดับคำอธิบายเป็นชั้น ๆ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, 2551) คัมภีร์ที่ศาสนาพุทธใช้เรียกว่า พระไตรปิฎก แปลว่า ปิฎกสาม ปิฎก แปลตามศัพท์พื้น ๆ ว่า กระเจดหรือตะกร้า อันเป็นภาชนะสำหรับใส่รวมของต่าง ๆ เข้าไว้ นำมาใช้ในความหมายว่าเป็นที่รวบรวมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้ว ไตรปิฎก จึงแปลว่าคัมภีร์ที่บรรจุพุทธพจน์และเรื่องราวชั้นเดิมของพระพุทธศาสนา 3 ชุด เป็นประมวลแห่งคัมภีร์ที่รวบรวมพระธรรมวินัย 3 หมวด ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 คัมภีร์ คือ 1) วินัยปิฎก คัมภีร์ว่าด้วย ระเบียบวินัยของภิกษุและภิกษุณี 2) สุตตันตปิฎก คัมภีร์ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่ว ๆ ไป มีประวัติและท้องเรื่องประกอบ 3) อภิธัมมปิฎก คัมภีร์ว่าด้วยข้อธรรมล้วน ๆ ไม่มีประวัติและท้องเรื่องประกอบ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2560)

คัมภีร์ฉบับอักษรไทยที่นิยมนำมาใช้ในการศึกษา เรียกว่า ฉบับสยามรัฐ มีทั้งหมด 45 เล่ม ที่แยกเป็น 45 เล่ม ก็เพื่อให้ได้จำนวนตรงกับปีที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ภายหลังตรัสรู้ จนกระทั่งถึงปรินิพพาน ซึ่งนับได้ 45 ปี ในหนังสือ 45 เล่มนี้ แบ่งให้เข้าใจได้ง่าย ดังนี้

- 1) วินัยปิฎก 8 เล่ม (เล่มที่ 1-8)
- 2) สุตตันตปิฎก 25 เล่ม (เล่มที่ 9-33)
- 3) อภิธรรมปิฎก 12 เล่ม (เล่มที่ 34-45)

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า พระไตรปิฎกมีเนื้อความทั้งหมด 84,000 พระธรรมชั้น แบ่งเป็น พระวินัยปิฎก 21,000 พระธรรมชั้น พระสุตตันตปิฎก 21,000 พระธรรมชั้น และคัมภีร์สุดท้าย พระ

อภิธรรมปิฎก 42,000 พระธรรมขันธ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) ส่วนพระไตรปิฎกฝ่ายมหายาน เป็นพระไตรปิฎกภาษาสันสกฤต ภายหลังได้แปลเป็นภาษาจีน ญี่ปุ่นและทิเบต และฉบับสันสกฤตในปัจจุบันได้สูญหายไปเป็นจำนวนมาก คงมีเหลืออยู่เพียงไม่กี่เรื่อง (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, 2560) และจะพิมพ์เป็นชุดรวมทั้งคำอธิบาย ที่เรียกว่าอรรถกถาและคัมภีร์ที่แต่งขึ้นใหม่รวมอยู่ด้วย

ความเป็นมาของพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกกำเนิดมาจากการสังคายนา คำว่า สังคายนา แปลว่า การร้อยกรองพระธรรมวินัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) ด้วยการประชุมสงฆ์จัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวณะ แล้วรับทราบทั่วกันในที่ประชุมกันว่า ตกลงกันอย่างนี้ ก็มีการท่องจำนำสืบต่อ ๆ มา ในชั้นเดิมการสังคายนา ปรารภเหตุความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา จึงจัดระเบียบหมวดหมู่พระพุทธรวณะไว้ในครั้งต่อ ๆ มาปรากฏมีการถือผิดตีความหมายผิด ก็มีการชำระวินิจฉัยข้อที่ถือผิด ตีความหมายผิดนั้น ชี้ขาดว่าที่ถูกควรเป็นอย่างไร แล้วก็ทำการสังคายนาโดยการทบทวนระเบียบเดิมบ้าง เพิ่มเติมของใหม่อันเป็นทำนองบันทึกเหตุการณ์บ้าง จัดระเบียบใหม่ในบางข้อบ้าง ในชั้นหลัง ๆ เพียงการจารึกลงในใบลาน การสอบทานข้อผิดในใบลาน ก็เรียกกันว่า สังคายนา (สุชีพ ปุณฺณานุกาพ, 2560) ให้เป็นแบบแผนเดียวกัน และมีการจารึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรในการสังคายนา ครั้งที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 450

การสังคายนา

ตามประวัติศาสตร์พุทธศาสนาที่ยอมรับกันเฉพาะในนิกายเถรวาท มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจำนวน 9 ครั้ง โดยกระทำที่ประเทศอินเดียจำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 1-3 กระทำที่ศรีลังกา จำนวน 4 ครั้ง ได้แก่ ครั้งที่ 4-7 แต่การสังคายนาครั้งที่ 6 ไม่ได้นับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกหรือการชำระพระไตรปิฎก แต่เป็นการอธิบายพระไตรปิฎกให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดการแปลความหมายหลากหลายตามใจชอบ ส่วนการสังคายนาครั้งที่ 7 ก็ไม่ได้นับเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎก แต่เป็นการเรียบเรียงคำอธิบายพระไตรปิฎกเป็น ภาษาบาลี โดยท่านพุทธโฆษาจารย์ได้แปลและเรียบเรียงอรรถกถา (คำอธิบายพระไตรปิฎก) จากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี ส่วนการสังคายนาครั้งที่ 8 เป็นการตรวจชำระอักษร พระไตรปิฎก กระทำที่วัดโพธาราม จังหวัดเชียงใหม่ นับเป็นการสังคายนาเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ส่วนการสังคายนาครั้งที่ 9 เป็นการชำระพระไตรปิฎกและจารึกลงในใบลาน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 2 ในประเทศไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้ (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2561)

การสังคายนาครั้งที่ 1 ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์ หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน 3 เดือน โดยพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นศาสนูปถัมภก ใช้เวลา 7 เดือนจึงแล้วเสร็จ การสังคายนาในครั้งนี้นี้ปรารภเรื่องสุภททภิกษุผู้บวชเมื่อแก่ กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย โดยเฉพาะกล่าวจ้วงจาบพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธองค์ปรินิพพานก็ดีแล้ว จะได้ไม่ต้องมีใครมาแนะนำว่ากล่าวตักเตือนหรือชี้โทษ ทำให้พระมหากัสสปะดำริเรื่องการสังคายนาครั้งนี้ ก็เพื่อทำให้ธรรมรุ่งเรืองอยู่สืบไป

การสังคายนาครั้งที่ 2 ที่วาฬาราม เมืองเวสาลี เมื่อพุทธศักราช 100 โดยพระเจ้ากาลาโศกราชเป็นศาสนูปถัมภก ใช้เวลา 8 เดือนจึงแล้วเสร็จ การสังคายนาในครั้งนี้นี้ปรารภพวกภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ 10 ประการ ที่ไม่ชอบด้วยธรรมวินัยเกิดการถกเถียงกันอย่างรุนแรงจนเป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกในสังฆมณฑล นำมาสู่สาเหตุที่ทำให้สังคายนาครั้งที่ 2

การสังคายนาครั้งที่ 3 ที่โอศการาม เมืองปาฏลิบุตรเมื่อพุทธศักราช 234 โดยพระเจ้าอโศก หรือศรีธรรมาสโศกราชเป็นศาสนูปถัมภก ใช้เวลา 9 เดือนจึงแล้วเสร็จ การสังคายนาในครั้งนี้นี้ปรารภเดียรฉัตรมากมายปลอมบวชในพระศาสนา เพราะมีลาภสักการะเกิดขึ้นมาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) เมื่อทำ

สังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จแล้ว พระมหินทเถระพระโอรสของพระเจ้าอโศก พร้อมด้วยพระเถระอื่น ๆ รวมกันครบ 5 รูป ได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลังกา

การสังคายนาครั้งที่ 4 ทำขึ้นที่อุปัราคม เมืองอนูราธปุรี ประเทศศรีลังกา เมื่อ พ.ศ.236 โดยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะเป็นศาสนูปถัมภก ใช้เวลา 10 เดือนจึงแล้วเสร็จ การสังคายนาในครั้งนี้ปรารภให้พระศาสนาประดิษฐานมั่นคงในลังกาทวีป เหตุที่สังคายนาครั้งนี้ห่างจากครั้งแรกประมาณ 3-4 ปี บางมติจึงไม่ยอมรับเป็นสังคายนา เช่น มติของฝ่ายพม่า (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2560) เป็นต้น และเป็นที่ยอมรับในแง่เหตุการณ์น้อยกว่าครั้งที่ 5

การสังคายนาครั้งที่ 5 ที่อาโลกเถรสถาน ในมัลลชนบท ในลังกาทวีป เมื่อพุทธศักราช 450 บางตำราว่า 436 โดยพระเจ้าวัฏฏคามณิภักย์เป็นศาสนูปถัมภก การสังคายนาในครั้งนี้ปรารภพระสงฆ์แตกกันเป็น 2 พวก คือพวกมหาวิหารกับพวกอภิกษิรวีหาร และคำนึงว่าสืบไปภายหน้ากุลบุตรจะถอยปัญญา ควรจารึกพระธรรมวินัยลงในใบลาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558)

การจารึกพระไตรปิฎกในประเทศไทย

จารึกการพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทย แบ่งออกได้เป็น 4 สมัย ดังนี้

สมัยที่ 1 ชำระและจารลงในใบลาน กระทำที่เมืองเชียงใหม่สมัยพระเจ้าติโลกราช ประมาณ พ.ศ. 2020 ตัวอักษรที่ใช้ในการจารึกพระไตรปิฎก ในครั้งนี้เป็นอักษรแบบไทยลานนา คล้ายอักษรพม่า มีติดเพี้ยนกันบ้างและพอเดาออกเป็นบางตัว

สมัยที่ 2 ชำระและจารลงในใบลาน กระทำที่กรุงเทพฯ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 พ.ศ.2331 การสังคายนาครั้งนี้ ผู้ทรงความรู้รุ่นหลังมักจะพูดล้อว่า เป็นการสังคายนาเต็มหัวตะ เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในพระราชวิจารณ์โดยเล็งไปถึงว่า ไม่ได้ทำอะไรมาก นอกจากแก้ไขตัวหนังสือที่ผิด

สมัยที่ 3 ชำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพมหานคร ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2431 ถึง พ.ศ.2436 การพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มหนังสือ แม้ในขั้นแรกจะไม่สมบูรณ์ แต่ก็ประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าทางพระพุทธศาสนาสะดวกยิ่งขึ้น เป็นการวางรากฐานอย่างสำคัญแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นพระราชกรณียกิจอันควรสรรเสริญยิ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมัยที่ 4 ชำระและพิมพ์เป็นเล่ม กระทำที่กรุงเทพมหานคร สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พ.ศ.2468 ถึง พ.ศ.2473 (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2560)

สรุป การสังคายนา ก็คือการที่พระสงฆ์ผู้ทรงธรรมวินัยได้ช่วยกันตรวจทาน และได้รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้ามิให้คลาดเคลื่อนหรือผิดเพี้ยนไปจากเดิม จะสังเกตได้ว่า เมื่อมีมูลเหตุที่จะก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนหรือบิดเบือนพระธรรมวินัย คณะสงฆ์ผู้ทรงศีลก็จะทำการสังคายนา ซึ่งเหตุการณ์ใหญ่ ๆ ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนานั้น จะถือการสังคายนา 5 ครั้งเป็นหลัก คือ ครั้งแรกถึงครั้งที่ 3 ทำที่ประเทศอินเดีย ส่วนครั้งที่ 4-5 ทำที่ประเทศศรีลังกา โดยครั้งที่ 5 นี้ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดการจารึกคำสอนเป็นตัวหนังสือครั้งแรก โดยจารลงในใบลานและพัฒนารูปแบบตามสมัยมาเป็นเล่มพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น 3 ชุดหรือ 3 หมวด คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน คัมภีร์พระไตรปิฎกได้รับการจัดพิมพ์ครั้งแรกในประเทศไทยในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยจัดพิมพ์เป็นอักษรไทยในการพิมพ์ครั้งนี้พิมพ์ ไม่ครบชุด โดยมีเพียง 39 เล่มเท่านั้นต่อมาได้มีการจัดพิมพ์จนครบชุด 45 เล่ม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยได้ส่งไปเผยแผ่ยังประเทศต่าง ๆ ด้วย

2) คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา

คัมภีร์อรรถกถา ได้แก่ คัมภีร์ที่อธิบายเนื้อความในพระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นโดยพระภิกษุผู้ทรงความรู้ในทางพระพุทธศาสนาหลังสมัยพุทธกาลที่เรียกว่า พระอรรถกถาจารย์

คัมภีร์ในระดับรองลงไป ซึ่งเป็นการอธิบายเนื้อความของคัมภีร์อรรถกถาอีกทีหนึ่งเรียกว่า คัมภีร์ฎีกา พระที่เขียนหนังสือฎีกาเหล่านี้ เรียกว่า พระฎีกาจารย์

ส่วนคัมภีร์ในระดับสุดท้ายซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายเนื้อความในคัมภีร์ฎีกาอีกที หนึ่งเรียกว่า อนุฎีกา พระที่เขียนหนังสือประเภทนี้ ก็เรียกว่า พระอนุฎีกาจารย์

อย่างไรก็ตาม ตามทัศนะของพุทธศาสนานิกายเถรวาท คัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุด และเป็นหลักฐานในการตรวจสอบความถูกต้องของคำสอนในคัมภีร์ หรือหนังสือที่แต่งขึ้นมาในภายหลังว่าเป็นคำสอนในพุทธศาสนาหรือไม่ ถ้าเป็นไปตามพระไตรปิฎกก็นับว่าถูกต้อง หากขัดแย้งก็ถือว่าคำสอนนั้นไม่ถูกต้อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า คัมภีร์ที่สำคัญของพุทธศาสนานิกายเถรวาทมี 4 ระดับ คือ พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญที่สุด คัมภีร์อรรถกถาเป็นคัมภีร์ที่อธิบายเนื้อความพระไตรปิฎก คัมภีร์ฎีกา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายเนื้อความในคัมภีร์อรรถกถา และคัมภีร์อนุฎีกา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายเนื้อความในคัมภีร์ฎีกาอีกทีหนึ่ง คัมภีร์พระไตรปิฎกจัดเป็นคัมภีร์ปฐมภูมิ ส่วนคัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกา จัดเป็นคัมภีร์ทุติยภูมิ

คัมภีร์ของพุทธศาสนamahayan

คัมภีร์ต่างๆของพุทธศาสนamahayanประพันธ์ขึ้นภายหลังพุทธกาล ส่วนใหญ่เป็น ภาษาสันสกฤต และนำมาแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาอื่นๆในเวลาต่อมา เช่น ภาษาจีน ภาษา ทิเบต ภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น เรื่องราวทั้งหลายเกี่ยวกับพุทธศาสนamahayanได้มาจากข้อมูลในคัมภีร์เหล่านี้ คัมภีร์ของพุทธศาสนamahayanแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ดังต่อไปนี้

1) พระสูตร

พระสูตรเป็นคัมภีร์ที่สำคัญและยอมรับกันมากที่สุด เป็นคัมภีร์ที่ถือว่าเป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้าโดยตรง ในตอนต้นของพระสูตรจึงมีการระบุถึงสถานที่ไม่ว่าจะเป็นโลกมนุษย์หรือบนสวรรค์ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนั้นๆ

พระสูตรที่เขียนขึ้นในสมัยหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานเกิน 500 ปี ล้วนเป็นเรื่อง ที่แต่งขึ้นด้วยความเลื่อมใสศรัทธา พระสูตรฝ่ายมหายานที่นักวิชาการทั่วไปถือว่าประณีตงดงาม ที่สุดทางวรรณกรรม คือ พระสังฆธรรมปุนทริกสูตร และพระสูตรที่มีคำสอนอันลึกซึ้งที่สุดคือ ปรัชญาปารมิตาสูตร ประพันธ์ขึ้นระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 13 พระสูตร ฝ่ายมหายานที่สำคัญ และถือว่าเป็นพระพุทธานุญาตโดยตรงตลอดจนเข้าใจว่าบันทึกขึ้นใน ครั้งแรกในอินเดีย และถ่ายทอดมาเป็นภาษาจีน มีอยู่ 5 เรื่อง เรียงลำดับตามพุทธประวัติฝ่ายมหายาน คือ

(1) อวตังสกสูตร เป็นพระสูตรที่ทรงเทศนาในระยะแรกหลังการตรัสรู้ กล่าวถึงสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ธรรมกายของพระพุทธเจ้า และจิตมนุษย์ที่มีธาตุพุทธสามารถตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ เป็นต้น

(2) ไวลุยสูตร เป็นพระสูตรที่อธิบายพุทธธรรมอย่างกว้างขวาง

(3) ปรัชญาปารมิตาสูตร เป็นพระสูตรที่อธิบายหลักการเรื่องศูนยตา คือ ความว่างเปล่า ไร้แก่นสารในตัวเองของสรรพสิ่งในจักรวาล

(4) สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นพระสูตรที่สอนถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ของพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์กับพระพุทธเจ้าที่อยู่เหนือโลก ตลอดจนการบรรลุนิพพาน ของมนุษย์ด้วยความช่วยเหลือของพระโพธิสัตว์

(5) มหาปริณิรวานสูตร เป็นพระสูตรสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าแสดงก่อนปรินิพพาน กล่าวถึงธรรมกายของพระพุทธเจ้าอันเป็นอมตะและความสามารถในการเข้าถึงพุทธภาวะหรือ ความเป็นพระพุทธเจ้าของมนุษย์ทุกคน

2) ศาสตร์

ศาตร์เป็นงานเขียนของนักปราชญ์ผู้รู้ มีเนื้อหาอธิบายพระสูตร หรือเป็นคัมภีร์ต่างหากโดยเฉพาะ โดยอาจเขียนขึ้นเองหรือมีผู้อื่นเขียนโดยใช้ชื่อของท่านก็ได้ นักปราชญ์ คนสำคัญที่เรียบเรียงศาสตร์ทั้งหลายขึ้น ได้แก่ นาคารชุนและอารยเทพ (ประมาณ พ.ศ. 750) เป็นผู้ก่อตั้งนิกายมาธยมิกะ และอสังคะและวสุพันธุ (ประมาณ พ.ศ. 1000) ผู้ก่อตั้งนิกาย โยคจาร เป็นต้น

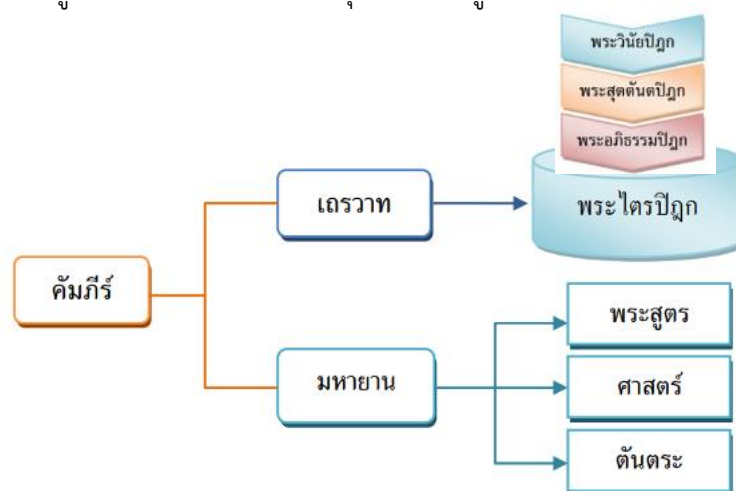
ศาตร์สำคัญที่เป็นงานประพันธ์ของนาคารชุนได้แก่ มาธยมิกศาตร์ ทวาทศนิกายศาตร์ และมหาปรัชญาปารมิตาศาตร์ เป็นต้น อารยเทพได้ประพันธ์ศาตร์ที่สำคัญ เช่น ศตศาตร์ วสุพันธุได้ประพันธ์ศาตร์ที่สำคัญ เช่น ทศภูมิศาตร์ และอสังคะได้ประพันธ์ ศาตร์ที่สำคัญ เช่น อภิธรรมสังยุตตสังคีตศาตร์ เป็นต้น

3) ตันตระ

ตันตระเป็นคัมภีร์ลึกลับส่งทอดให้เฉพาะสาวกผู้ผ่านการเลือกสรรเพียงไม่กี่คน ผู้ส่งทอดหรือประสิทธิ์ประสาทตันตระให้คืออาจารย์หรือคุรุ บุคคลผู้ที่ไม่ผ่านพิธีกรรมรับสืบทอดที่เรียกว่า อภิเชก จะไม่มีทางได้รู้ตันตระ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้คนนอกได้ล่วงรู้เนื้อหาสาระของ ตันตระ ข้อความในตันตระจึงใช้ภาษาลับเฉพาะรู้กันเพียงคนวงในเท่านั้น

ตันตระเป็นคัมภีร์ที่ประพันธ์ขึ้นประมาณตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา มีทั้งสิ้นประมาณนับพัน ๆ เรื่อง คัมภีร์ตันตระแพร่หลายในนิกายวัชรยานหรือพุทธศาสนาใน ประเทศทิเบตเชื่อกันว่า ตันตระเป็นคัมภีร์หรือคำสอนจากพระพุทธเจ้าในตำนานต่าง ๆ ซึ่ง ส่งทอดมาสู่คุรุเป็นรุ่น ๆ สืบต่อกัน ความเชื่อและแนวปฏิบัติในตันตระมักเกี่ยวกับสิ่งลึกลับ พิธีกรรม อำนาจญาณและอิทธิฤทธิ์ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าคัมภีร์ที่สำคัญของพุทธศาสนamahayanแบ่ง ออกเป็น 3 ระดับตามความสำคัญของคัมภีร์ คือ สูตร ศาตร์และตันตระ สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 3-1 คัมภีร์ในพุทธศาสนา

หลักคำสอนพระพุทธศาสนา

คำสอนของพระพุทธเจ้ามีมากมายสอนโดยวิธีการต่าง ๆ กันตามอุปนิสัยของแต่ละบุคคลหรือที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า จริต คนมีจริตต่าง ๆ กัน จึงต้องใช้วิธีสอนที่ต่างกัน ลักษณะคำสอน ก็ย่อมมีต่างกันไปด้วย ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. คำสอนปฏิรูป เป็นคำสอนชนิดที่ปฏิรูปคำสอนเดิมของศาสนาพราหมณ์ เช่น การทำบุญ ศาสนาพราหมณ์สอนให้คนทำบุญกับพวกพราหมณ์โดยกำเนิด พระพุทธเจ้าสอนว่าการทำบุญควรทำกับพราหมณ์หรือผู้ที่บริสุทธิ์ผลบุญจึงจะมีมาก

2. คำสอนปฏิวัติ เป็นคำสอนประเภทปฏิวัติคำสอนของพวกพราหมณ์เดิมไปอีกทางหนึ่ง แบบกลับหน้ามือเป็นหลังมือ เช่น คำสอนเดิมของพวกพราหมณ์สอนว่าคนเป็นพราหมณ์ (ผู้ประเสริฐ) โดยกำเนิดใครที่มีพ่อ แม่เป็นพราหมณ์ ตัวเองเกิดมาก็เป็นพราหมณ์หรือคำสอนเดิมสอนว่า การบำเพ็ญกุศลด้วยการฆ่าสัตว์บูชายันต์เป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่บันดาลให้ได้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรารถนา พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า การทำบุญด้วยการไม่ฆ่าสัตว์และในขณะเดียวกันให้เป็นคนมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั่วไปเป็นมหากุศล

3. คำสอนที่ตั้งขึ้นมาสอนใหม่ ไม่ได้คัดค้านหรืออนุโลมคำสอนเก่าเป็นเรื่องที่สอนนอกเหนือไปจากหลักศาสนาพราหมณ์เดิม ซึ่งไม่มีคำสอนเช่นนี้ เช่น คำสอนเรื่องอริยสัจ 4 คำสอนเรื่องปฏิจกสมุปบาท เป็นต้น

สำหรับวิธีสอนนั้นพระพุทธองค์ได้ใช้หลายวิธีตามอุปนิสัย หรือจริตของแต่ละบุคคล ซึ่งพอสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ

1. ทรงสอนให้รู้ยั้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น หมายความว่า ทรงสอนอย่างแจ่มแจ้งสอนให้เห็นทะลุปรุโปร่ง สอนให้รู้อย่างละเอียด และสอนสิ่งที่ควรสอนไม่ใช่สอนทุกสิ่งทุกอย่างเช่น ทรงสอนให้เอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่สอนให้ขี้เกียจ คอยขโมยเขากิน

2. ทรงสอนอย่างมีเหตุผล ผู้ฟังตรึกตรองตามได้ หมายความว่า คำสอนเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ตามเหตุตามผล ไม่ใช่คำสอนที่พิสูจน์ไม่ได้ เช่น คำสอนเรื่องตัณหา (ความอยาก) ทำให้เกิดทุกข์ ถ้าเราพิจารณาดูจะเห็นว่า เป็นจริงอย่างนั้น เราอยากรู้จึงมาเรียน การเรียนทำให้ไม่สบาย (ทุกข์) กาย ไม่สบายใจ เมื่อเกิดความอยากเมื่อไรทุกข์เมื่อนั้น

3. ทรงสอนเป็นอัครจริย คือผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ผลจริง เช่น หลักคำสอนเรื่องสังคหวัตถุ ใครปฏิบัติตามย่อมได้ผลคือทำให้คนรักใคร่ทั่วไป อาจเรียกว่า ธรรมแห่งความรัก หรือมนต์แห่งรักก็ได้ มีการให้หรืออนุเคราะห์ซึ่งกันและกันการพูดไพเราะ อ่อนหวาน การช่วยทำประโยชน์แก่ผู้อื่น การวางตัวดี ถ้าปฏิบัติได้ครบทุกข้อจะเป็นคนมีเสน่ห์ น่ารัก และคนทั่วไปก็รักด้วย แต่ถ้าไม่ปฏิบัติ คนก็จะเกลียดทั่วไปเช่นกัน

การตีความคำสอนในพระพุทธศาสนา

คำสอนในพระพุทธศาสนานั้น ผู้ศึกษาควรมีหลักเกณฑ์พอสมควร เพราะคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นท่านจารึกไว้หลายวิธีด้วยกัน และแยกเป็นหมวด ๆ ซึ่งมีโดยย่อคือ พระสูตร คือธรรมคำสอนที่เขียนรวบรวมไว้โดยมีเรื่องประกอบ พระอภิธรรม คือธรรมคำสอนที่แสดงเป็นธรรมล้วน ๆ ไม่มีเนื้อเรื่องหรือนิทานประกอบ และพระวินัย คือธรรมคำสอนที่เป็นพวกคำสั่ง เป็นข้อบังคับห้ามหรือข้อกระทำการต่าง ๆ เนื้อเรื่องฝ่ายพระสูตรนั้นมีการบรรยายมีเรื่องมีนิทานประกอบมากมาย เพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัยของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่มที่ได้เข้าฟังพระธรรมคำสอน การบันทึกพระคัมภีร์ก็ทำไว้อย่างที่พระพุทธองค์ทรงเทศนาไว้จริง ๆ ดังนั้น เมื่อศึกษาธรรม จึงต้องเข้าใจหาแก่นแท้ธรรมจากคำสอนนั้น ๆ

ตัวอย่างเรื่องการตีความคำสอนในพระพุทธศาสนา

1) การลอยเถาทองคำ

เรื่องตอนนี้มีอยู่ว่า ในวันที่พระพุทธองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ในเวลาเช้าขณะประทับ ณ โพธิบัลลังก์ นางสุชาดาซึ่งเป็นบุตรินายบ้านเสนานิคมได้นำข้าวมธุปายาสมาถวาย เมื่อทรงรับและเสวยเสร็จได้ทรงตั้งพระทัยเสี่ยงทายว่า “ถ้าหากว่าจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจริง ๆ แล้วขอให้เถาทองคำใบนี้จกลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปทางเหนือด้วยเถิด” เมื่อทรงอธิษฐานเสร็จก็ทรงลอยเถาทองคำในแม่น้ำ เถาทองคำใบนั้นก็ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปทันที

การที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาท่านเขียนไว้เช่นนี้ ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาต้องทำดังนี้

ก. ความเป็นจริงน่าจะเป็นเช่นที่ท่านเขียนไว้ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

ข. ถ้าเป็นเช่นนั้นไม่ได้น่าจะเป็นอย่างไร

นี่คือปัญหาที่นักศึกษาพุทธศาสนาต้องพิจารณาเสมอต้องเป็นไปตามหลักกาลามสูตรเพราะการศึกษาในยุควิทยาการศาสตร์ผู้ศึกษาจะต้องใช้ปัญญาประกอบอยู่ตลอดเวลา ถ้าเรายังไม่เห็นว่าการตีความที่มีในหนังสือจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เราก็มีสิทธิ์ที่จะตีความหมายใหม่ที่มีเหตุผลมากกว่าที่ย่อมทำได้ ความตอนนี้อาจจะลองตีความหมายใหม่ก็อาจจะได้ดังนี้

ข้อที่ว่า “พอพระองค์ทรงลอยเถาทองคำใบนั้นก็ลอยทวนกระแสน้ำทันที” นั้นหมายความว่า “เริ่มแต่นี้เป็นต้นไปพระหฤทัยของพระพุทธองค์อันเปรียบเสมือนเถาทองคำ จะไหลทวนกระแสกิเลส อันเปรียบเสมือนกระแสน้ำ จะไม่ไหลตามกระแสกิเลสอีกต่อไป” หมายความว่าต่อไปความเห็นของพระพุทธเจ้าจะต่างจากความเห็นของคนสามัญทั่วไป เช่น คนทั่วไปเห็นว่า โลกเป็นสิ่งที่สวยงามพระพุทธเจ้าจะทรงเห็นว่า โลกไม่ใช่สิ่งสวยงาม คนทั้งปวงเห็นว่าทุกสิ่งในโลกเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอน พระพุทธองค์เห็นว่าทุกสิ่งในโลกเป็นของไม่แน่นอน คนทั่วไปเห็นว่าสิ่งภายนอก เช่น เงินทอง ข้าวของ เครื่องใช้ เป็นสิ่งที่ให้ความสุขอย่างเพียงพอแก่คน พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดความทุกข์แก่คน

การตีความหมายพระธรรมเช่นนี้เรียกว่าตีความหมายแบบธรรมาธิษฐานหรือเรียกว่าการตีความหมายเป็นภาษาคนภาษาธรรม

2) การเดินได้ 7 ก้าว

ความในแง่บุคคลาธิษฐานหรือภาษาคน พุทธประวัติตอนที่กล่าวว่า เมื่อประสูติ ณ สวนลุมพินี นั้นพอประสูติพ้นพระครรภ์มารดาก็เสด็จดำเนินไปได้ 7 ก้าว

ตีความเป็นธรรมาธิษฐานหรือภาษาธรรม ได้ว่า การประสูติหรือการเกิดนั้นหมายถึงการเกิดเป็นพระพุทธเจ้าและเมื่อเป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็เสด็จไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาวันต่าง ๆ ในสมัยนั้นได้ 7 แคว้น

3) การรับบาตรจากท้าวจุลโลกบาล

ในขณะที่ตรัสรู้ใหม่ๆ ยังไม่ได้เสด็จไปเทศนาประชาชน วันหนึ่งขณะประทับใต้ต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งมีนายพานิชสองคนพี่น้องชื่อ ตปุสสะและภัลลิกะเดินทางมาพบเกิดความเลื่อมใสศรัทธาจึงนำข้าวสัตตูก้อนสัตตุมงเข้าไปถวาย พระพุทธเจ้าไม่มีภาชนะสำหรับใส่อาหาร ขณะนั้นก็ปรากฏว่ามีเทพรักษาโลกที่เรียกว่าท้าวจุลโลกบาล คือเทวะผู้คุ้มครองโลก 4 องค์ได้นำบาตรมาถวายแต่พระพุทธองค์พระองค์ทรงรับไว้ทั้ง 4 ใบแล้วอธิษฐานให้เป็นใบเดียวกัน ต่อจากนั้นก็ทรงรับอาหารจากนายพานิชทั้งสอง

ตีความเป็นธรรมาธิฐานได้ว่า การที่ท้าวจาดโลกบาลทั้งสี่นำบาตรมาถวายนั้น แสดงความหายว่าต่อไปจะทรงเป็นพระศาสดาสั่งสอนคนทุกชั้นวรรณะในอินเดียจะไม่มีวรรณะอีกต่อไป ส่วนข้อที่ว่าทรงรับบาตรจากเทพทั้งสี่แล้วทรงอธิฐานให้เป็นใบเดียวกันนั้น หมายความว่าตั้งนี้เป็นต้นไปวรรณะทั้งสี่ในอินเดีย ถ้าเข้ามาอยู่ในพระพุทธศาสนาแล้ว จะไม่มีการแบ่งแยกวรรณะคือทุกคนอยู่ในวรรณะเดียวกัน

4) การประทับบนบัลลังก์ดอกบัว

ข้อนี้ตีความเป็นธรรมาธิฐานได้ว่า หมายถึง การทรงประทับอยู่บนความเศร้าหมองอยู่เหนือกิเลส ตัณหาทั้งปวง เป็นเครื่องแสดงว่านับแต่เป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็ทรงอยู่เหนือความเชื่อทั้งปวง ความชั่วร้ายเข้าถึงพระทัยไม่ได้อีกต่อไป

5) การประทับบนบัลลังก์หย้าคาในวันตรัสรู้

ข้อนี้ตีความเป็นธรรมาธิฐานได้ว่า ในวันนั้นพระองค์ทรงใช้ปัญญาอันแหลมคมประคุดปลายหย้าคม มองทะลุซึ่งความมืดมนทั้งปวงเป็นค้ำที่ทรงชนะความโง่ด้วยความฉลาด ทรงชนะอวิชชาด้วยวิชา

การตีความหลักธรรมที่ท่านนักปราชญ์เขียนไว้ทางพระพุทธศาสนาเขียนไว้เป็นบุคลาธิฐานให้ได้ ความเป็นธรรมาธิฐานนั้นเป็นสิ่งที่นักศึกษาพุทธศาสน์ทั้งหลายควรต้องมีควรต้องฝึกให้มีจึงจะเห็นแก่นแท้ของศาสนาและธรรมปฏิบัติ

แก่นแท้ของหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนา

แก่นแท้ของหลักคำสอนแห่งพระพุทธศาสนานั้นสรุปย่อลงได้ 3 ประการ ตามที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ หรือคำสอนหลักของพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

1) การละความชั่วทุกอย่าง

หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นสอนให้มนุษย์งดเว้นจากการทำความชั่วต่าง ไม่ว่าจะเป็นความชั่วทางกาย ที่เรียกว่า กายทุจริต ทางวาจาที่เรียกว่า วาจาทุจริต และทางใจที่เรียกว่า มโนทุจริต นอกจากนี้ก็ยังมีหลักคำสอนต่าง ๆ ที่เป็นข้อห้ามไม่ให้กระทำ เช่น เรื่องเบญจศีล หรือ ศีล 5 คือ

- (1) เว้นจากการฆ่าสัตว์
- (2) เว้นจากการลักทรัพย์
- (3) เว้นจากการประพฤติดีกในกาม
- (4) เว้นจากการพูดเท็จ
- (5) เว้นจากการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามต่าง ๆ อีกมากมายที่สอนไม่ให้เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน เช่น อนันตริยกรรม หรือกรรมหนัก 5 อย่าง เป็นต้น

2) การสร้างความดีทุกชนิด

หลักคำสอนที่เน้นเรื่องการทำความดีเพื่อตนเองและผู้อื่นอีกมากมาย เช่น หลักคำสอนเรื่องเบญจธรรม 5 อย่าง คือ

- (1) มีเมตตากรุณา (เมตตากรุณา)
- (2) มีสัมมาอาชีพ (สัมมาอาชีพะ)
- (3) มีความสำรวมในกาม (กามสังวร)
- (4) มีสัจจะ (สัจจวาจา)
- (5) มีสติไม่ประมาท (สติสัมปชัญญะ)

นอกจากหลักคำสอนอื่น ๆ ที่เน้นให้มนุษย์ทำความดี เช่น บุญกิริยาวัตถุ หรือหลักการทำความดี 3 ประการ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา หลักการเรื่องกุศลกรรมบถหรือวิธีการทำบุญ 10 ประการ เป็นต้น

3) การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส

หลักคำสอนในข้อนี้เน้นให้มนุษย์เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ทำจิตใจให้ปราศจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความอยากได้ ความไม่พอใจ และความไม่รู้จริงในสรรพสิ่งเป็นต้น เพราะพระพุทธศาสนาเน้นจิตใจในฐานะเป็นแกนกลางของสิ่งมีชีวิต การที่มนุษย์จะละเว้นความชั่วทุกอย่างและสร้างความดีทุกชนิดตามที่กล่าวมาในข้อที่ 1 และ 2 ได้นั้น จะต้องเกิดจากจิตใจที่ประกอบด้วยปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงเสียก่อนจึงจะทำได้

ดังนั้น พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจึงสรุปรวมลงให้เหลือ 3 ข้อ ได้แก่ การไม่ทำชั่วทุกอย่าง สร้างความดีทุกชนิด และทำจิตใจให้ผ่องใส ถ้าจะสรุปลงให้เหลือหนึ่งก็ได้แก่ ความไม่ประมาท เพราะธรรมะทั้งหลายย่อมรวมลงในความไม่ประมาททั้งสิ้น กล่าวคือ ตัวปัญญาที่รู้สรรพสิ่งตามความเป็นจริงจนปราศจากความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเป็นตนนั่นเอง ซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

นิกายสำคัญ

หลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เกิดความวุ่นวายขึ้นในหมู่พระสงฆ์โดยหลักใหญ่มีสาเหตุมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องพระธรรมวินัย โดยเฉพาะข้อปฏิบัติของพระภิกษุจนทำให้เกิดการสังคายนาขึ้นหลายครั้ง โดยเฉพาะการสังคายนาครั้งที่ 2 หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วประมาณ 100 ปี ซึ่งเป็นผลให้ภิกษุสงฆ์แตกแยกกันเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือฝ่ายเถรวาท หมายถึง พวกที่ถือตามความคิดเห็นหรือมติของพระเถระ คือ ผู้สังคายนาครั้งแรก กลุ่มที่สอง คือ พวกมหาสังฆิกะ แปลว่า พวกมาก ต่อมากลุ่มนี้ได้มีการพัฒนาไปตามลำดับของเวลาจนกระทั่งกลายมาเป็นพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ดังนั้นในปัจจุบันพุทธศาสนาจึงมีนิกายที่สำคัญ 2 นิกาย ดังต่อไปนี้

1. พุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า เถรวาท แปลตามตัวว่า วาทะของพระเถระ เป็นพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม คร่งครัดในพระธรรมวินัย พยายามรักษาแนวความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติตามที่พระเถระรุ่นแรก ๆ ในพุทธกาล เช่น พระมหากัสสปะ พระอุบาลี และพระอานนท์เป็นต้นได้ทำการ สังคายนาไว้ นิกายเถรวาทนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทักขิณิกาย (นิกายฝ่ายใต้) เพราะภายหลังที่มีนิกายมหายานเกิดขึ้นแล้ว นิกายเถรวาทได้ปักหลักอยู่ที่ภาคใต้ของอินเดีย

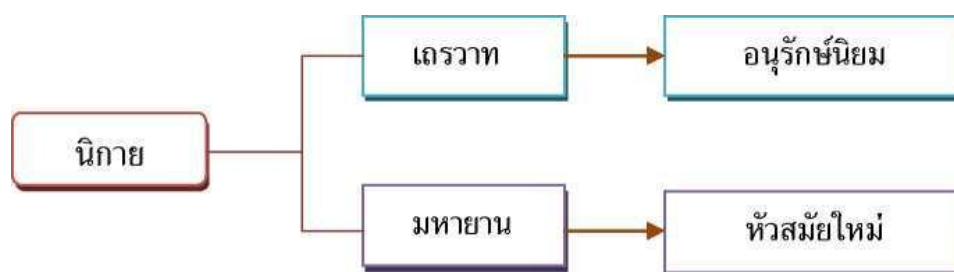
นิกายเถรวาทถือคำสอนหลังทางพระพุทธศาสนาคือการพึ่งตนเอง และ การพยายามปฏิบัติตนเพื่อความหลุดพ้นด้วยตนเอง เนื่องจากเห็นว่าความหลุดพ้นจากทุกข์ เป็นเรื่องเฉพาะตัว ถ้าไม่พยายามแก้ไขปัญหาคือข้อขัดข้องด้วยตนเองแล้วย่อมไม่มีผู้ใดช่วยเหลือได้ ฝ่ายมหายานเข้าใจว่าฝ่ายเถรวาทเป็นพวกเห็นแก่ตัว คิดจะพ้นทุกข์ตามลำพังไม่คิดช่วย ผู้อื่นให้พ้นทุกข์พร้อมกันไปด้วย จึงเรียกฝ่ายเถรวาทว่า หินยาน แปลว่า ยานอันคับแคบ เพราะไม่สามารถบรรทุกผู้โดยสารเป็นจำนวนมากให้ข้ามห้วงทุกข์ไปได้พร้อม ๆ กันทีเดียว อย่างไรก็ตามในการประชุมขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกครั้งที่ 1 ในประเทศศรีลังกา ที่ประชุมได้มีมติให้ยกเลิกการใช้คำว่า หินยาน เพราะเป็นคำแสดงการดูหมิ่นดูแคลน และให้ใช้คำว่าเถรวาทเป็นชื่อนิกาย

ในปัจจุบัน ประเทศที่นับถือศาสนานิกายเถรวาทเป็นศาสนาประจำชาติมีเพียง 3 ประเทศ คือ ประเทศไทย ประเทศพม่า และประเทศศรีลังกา (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2552)

2. พุทธศาสนามหายาน

คำว่า มหายาน แปลตามตัวว่า “ยานใหญ่” หรือ “ยานอันกว้างขวาง” เพราะสามารถบรรจุทุกคนเป็นจำนวนมากข้ามความทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดไปสู่นิพพานได้ในคราวเดียว นิกายนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า อุดตรนิกาย (นิกายฝ่ายเหนือ) เพราะมีฐานอยู่ทางภาคเหนือของอินเดีย นอกจากนั้นอาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า อาจริยวาท แปลตามตัวว่า วาทะ หรือคำกล่าวของอาจารย์ เพราะยอมรับวาทะหรือคำสอนของบรรดาอาจารย์รุ่นหลัง ๆ ซึ่งมีได้ อยู่ในยุคเดียวกันกับพระพุทธเจ้า การปรับปรุงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ทันสมัยทันเหตุการณ์ มีการปรับปรุงแก้ไขวินัยสงฆ์ให้เหมาะสมกับประเทศนั้น ๆ เรื่อยไป (วศิน อินทสระ, 2541) ส่วนใหญ่อยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน ญี่ปุ่น ไต้หวัน เกาหลี เวียดนามและสิงคโปร์ นอกจากนี้ ยังมีนิกายสำคัญอีก เรียกว่า นิกายวัชรยาน หรือ มหายาน จะยึดถือหลักคำสอนที่แปลคัมภีร์ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทิเบต (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชัญญเสน, 2554) ส่วนใหญ่อยู่ในเขตปกครองตนเองทิเบต ภูฏาน มองโกเลีย และรัสเซีย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 3-2 นิกายในพุทธศาสนา

สรุป นิกายเอรวาทเป็นกลุ่มที่ยังคงยึดหลักคำสอน จาริต ธรรมเนียม ประเพณีแบบดั้งเดิม เอาไว้ทุกประการ นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา ส่วนนิกายมหายานได้มีการปรับเปลี่ยนหรือ ประยุกต์หลักพระธรรมวินัยไปตามเหตุผลที่เห็นว่า ควรเป็นไปตามยุคสมัยนิยมหรือบริบทความเชื่อ ค่านิยมของสังคมและพื้นที่ สภาพภูมิอากาศ เป็นกลไกในการเปลี่ยนแปลง ปัจจุบันนี้พระพุทธศาสนา มหายานจึงมีมากกว่า 28 นิกาย

พิธีกรรมสำคัญ

ศาสนา จำเป็นต้องมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือ ในการให้ศาสนิกชนของตนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมร่วมกัน ศาสนพิธีและศาสนธรรมทั้งสองส่วน ย่อมมีความสำคัญเสมอกันต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะหากไม่มีศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา ศาสนพิธีก็คงจะอยู่ได้ไม่นานหรือหากมีเฉพาะศาสนธรรม อันเป็นแก่นแท้ของพุทธศาสนา แต่ไม่มีศาสนพิธี แก่นแท้ของศาสนาก็ย่อมอยู่ได้ไม่นานเช่นกัน ปราชญ์ทั้งหลายจึงได้ให้ความสำคัญของศาสนพิธีไว้ว่า เป็นดังเปลือกของต้นไม้ซึ่งทำหน้าที่ห่อหุ้มแก่นของต้นไม้ คือเนื้อแท้อันเป็นสาระสำคัญของศาสนาไว้ (กรมการศาสนา, 2556) ศาสนพิธี ก็จัดเป็นแบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ เป็นสื่อในการทำความดีในพระพุทธศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการทำกิจกรรมเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยนั่นเอง (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553)

ดังนั้น ศาสนพิธีจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าส่วนอื่นเลย จะขอนำเสนอเป็น 2 ประเภทตามนิกายสำคัญของพุทธศาสนา กล่าวคือ พุทธศาสนานิกายเอรวาท และพุทธศาสนามหายาน ดังต่อไปนี้

1. พิธีกรรมของพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรมของพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ วินัยของพระสงฆ์ ซึ่งเกิดขึ้นจากข้อบัญญัติทางพระวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น เช่น การถวาย ผ้าอาบน้ำฝน การถวายผ้าจำนำพรรษา การทอดกฐินและผ้าป่า การบรรพชา อุปสมบท เป็นต้น และพิธีกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวินัยของพระสงฆ์ แต่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น การทำบุญเลี้ยงอาหารในโอกาสต่าง ๆ ส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนา แล้วนำมาแปลงเป็นข้อปฏิบัติในศาสนพิธี

เมื่อกล่าวโดยรายละเอียด พิธีกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นที่นิยมและรับรองปฏิบัติสืบ ๆ มาจนเป็นประเพณีมีมากมาย แต่เมื่อแยกเป็นหมวดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้ คือ

1) หมวดกุศลพิธีว่าด้วยการบำเพ็ญกุศล เป็นเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องด้วยการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคล คือ เรื่องสร้างสติแก่ตนทางพระพุทธศาสนาตามพิธีนั่นเอง พิธีในประเพณีนี้มีมากด้วยกัน เมื่อจัดเข้าเป็นหมวดเดียวกัน จึงให้ชื่อหมวดว่าหมวดกุศลพิธี แต่กุศลพิธีเฉพาะที่พุทธบริษัทพึงปฏิบัติในเบื้องต้นทั่วไปมี 3 ประเภท คือ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีรักษาอุโบสถศีล และพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญ ทางศาสนาได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชาวันอาสาฬหบูชาและวันอัฐมีบูชา

2) หมวดบุญพิธี ว่าด้วยพิธีทำบุญ เป็นพิธีทำบุญที่เนื่องกับประเพณีใน ครอบครัว ประกอบด้วยพิธีดังต่อไปนี้ คือ การทำบุญเลี้ยงพระซึ่งนิยมทำทั้งในงานบุญมงคล เช่น การแต่งงาน งานฉลองบวชใหม่ งานทำบุญต่ออายุ งานทำบุญเอาฤกษ์ชัยมงคล และการทำบุญงานอวมงคล เช่น การทำบุญหน้าศพ การทำบุญอุทิศการสวดพระอภิธรรม เป็นต้น

3) หมวดทานพิธี ว่าด้วยพิธีถวายทาน เป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับการถวายสิ่งของแก่พระสงฆ์ เช่น การถวายสังฆทาน การถวายสลากภัต การตักบาตรข้าวสาร การตักบาตรน้ำผึ้ง การถวายเสนาสนะต่าง ๆ การถวายผ้าอาบน้ำฝน การทอดผ้าป่า การถวายดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น

4) หมวดปณิณกะ ว่าด้วยพิธีเบ็ดเตล็ด เป็นพิธีที่เกี่ยวกับข้อปฏิบัติทั่วไปซึ่งไม่ เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทั้ง 3 ข้างต้น เช่น วิธีการถวายความเคารพพระ วิธีการประเคนของพระ วิธีทำหนังสืออาราธนาและทำใบปวารณา ถวายจตุปัจจัย วิธีอาราธนาศีล วิธีอาราธนาพระปริตร และอาราธนาธรรม วิธีการรดน้ำ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พุทธศาสนพิธีเป็นเรื่องที่ให้ความรู้เกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่าง ที่พึงปฏิบัติในทางพระศาสนา เกี่ยวกับการอบรมความดีงามเฉพาะตัวบุคคล พิธีทำบุญเนื่อง ด้วยประเพณีในครอบครัว พิธีถวายทานแก่พระสงฆ์ ข้อปฏิบัติในการประกอบพุทธศาสนพิธี และพิธีเบ็ดเตล็ดบางประการ พระราชพิธี พระราชกุศล และรัฐพิธี ที่ชาวพุทธทั้งบรรพชิตและ คฤหัสถ์ ควรจะได้ศึกษาให้รู้และเข้าใจเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้อง อันเป็นการส่งเสริมให้ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวจนถึงอนุชนคนรุ่นหลังต่อไป

2. พิธีกรรมของพุทธศาสนาเถรวาท

พิธีกรรมของพุทธศาสนาเถรวาทในบพนี้ จะกล่าวเฉพาะพิธีกรรมของ พุทธศาสนาเถรวาทที่ยอมรับนับถือกันในประเทศไทย 2 นิกาย ได้แก่ จินนิกาย และอนัมมิกาย ซึ่งมีพิธีกรรมปฏิบัติเป็นการเฉพาะตนตามหลักศรัทธา และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคม แต่นอกจากจะมีพิธีกรรมที่เป็นไปตามหลักคำสอนแล้ว เมื่อเข้ามาในประเทศไทยก็ได้ อนุวัติข้อวัตรปฏิบัติบางส่วนให้สอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของชาวไทยที่ยึดแบบอย่างฝ่ายเถรวาท พิธีกรรมสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท มีดังนี้

1) พิธีตรุษจีน

ตรุษจีนนั้นเป็นเทศกาลที่กำหนดวันสิ้นสุดปีเก่า และเริ่มต้นปีใหม่ตามปีจันทรคติ ของชาวจีน ซึ่งจะอยู่ระหว่างประมาณเดือนมกราคมกับเดือนกุมภาพันธ์ ตรุษจีนนั้นมิได้เป็น พิธีกรรมทางพุทธศาสนาโดยตรง แต่สืบเนื่องมาจากลัทธิเต๋าและขงจื้อ

ในเทศกาลตรุษจีนนี้ ลูกหลานจะพากันไปคารวะผู้อาวุโสในตระกูลเพื่อขอพร และ ผู้ใหญ่หรือนายจ้าง ก็จะแจกเงินแก่ลูกหลานหรือลูกจ้าง เรียกว่า เงินแต๊ะเอีย (หมายความว่า ถ่วงไว้ที่เอว กล่าวคือ รับเงินโบราณมีรูตรงกลาง แล้วร้อยเชือกไว้ที่เอว) หรืออั่งเปา (แปลว่า ห่อแดง ซึ่งนิยมใช้มากในปัจจุบัน) ผู้ประกอบธุรกิจก็อาจถือโอกาสหยุดกิจการเพื่อตนเองและ ครอบครัว รวมทั้งลูกจ้างได้หยุดพักผ่อน หลังจากที่ได้ตรากตรำกับภารกิจมาตลอดทั้งปี เพื่อจะได้มีพลังกายและพลังความคิดไว้ดำเนินธุรกิจในปีใหม่

2) พิธีกินเจ

กินเจเป็นพิธีปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะสำหรับชาวนานและจีน รวมถึงชาวไทยเชื้อสายจีนและญวนด้วย และปัจจุบันนี้ ก็มีชาวไทยจำนวนมากที่นิยมกินเจในเทศกาล กินเจด้วยเช่นกัน โดยเทศกาลกินเจเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 ถึง 9 ค่ำ เดือน 9 ตาม ปฏิทินจีน จุดมุ่งหมายของพิธีกินเจคือ เพื่อบูชาพุทธเจ้า 7 องค์ และพระโพธิสัตว์อีก 2 องค์ ซึ่งผู้ที่สมาทานกินเจจะพากันสละโลกียวัตร บำเพ็ญศีล ถือตบะข้อมมังสวิรัต บริโภคแต่ผักและ ผลไม้ไม่กระทำกิจอันเป็นการเบียดเบียนก่อความเดือนร้อนแก่สัตว์ทั้งมวล ได้ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อชำระกาย วาจา และใจหมดจด นุ่งห่มผ้าขาวอันเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ มุ่งปฏิบัติธรรมในวัดหรือโรงพิธีกรรม โดยการจัดดอกไม้ธูปเทียนไปจุดบูชาเทพเจ้าทั้ง 9 องค์ และต้องจัดหาเครื่องกระดาดทำเป็นรูปเครื่องทรง เสื้อผ้า หมวก รองเท้า กระดาดเงิน และกระดาดทอง ไปน้อมถวายเป็นสักการะเพื่อขอพรให้ประทานความสมบูรณ์พูนสุขให้

3) พิธีหั่งกระจาดแจกไทยทาน

พิธีหั่งกระจาดแจกไทยทาน (ซิโกวโพ่วโต่ว) เป็นพิธีโปรดวิญญานผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว พิธีนี้จะเริ่มพิธีจากพระสงฆ์สวดอัญเชิญพระรัตนตรัยเป็นประธาน พระภิกษุผู้เป็นประธาน สงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธี เรียกว่า พระวัชรธรรมาจารย์ (เสียงซือ) เป็นตัวแทนของพระโพธิสัตว์ ประกอบพิธีโปรดสรรพสัตว์ด้วยการเจริญพระพุทธมนต์ ชำระมณฑลพิธีให้บริสุทธิ์ด้วยพลัง แห่งพระสัทธรรม ในระหว่างประกอบพิธี พระวัชรธรรมาจารย์จะใช้กระดิ่งวัชระ (วัชรฆณา) วัชรารูและวัชรคชา (รูปวัชระเป็นตัวแทนของธรรมซึ่งเปรียบประดุจอาวุธของพระโพธิสัตว์ที่ ใช้ในการปราบมาร คือ กิเลสทั้งหลายให้หมดสิ้นไปจากเหล่าสัตว์โลก) จากนั้น จึงถวายรูปมณฑลบูชาเพื่อเป็นตัวแทนโลกธาตุต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อทรงโปรดสรรพสัตว์ และ ประกอบพิธีถวายเครื่องพุทธบูชาทั้ง 6 ได้แก่ ดอกไม้ เครื่องหอม ตะเกียง น้ำหอม ผลไม้ และ ดนตรีแด่พระรัตนตรัย และ อัญเชิญพระบาโรมีแห่งอดีตพระพุทธเจ้าทั้ง 7 พระองค์

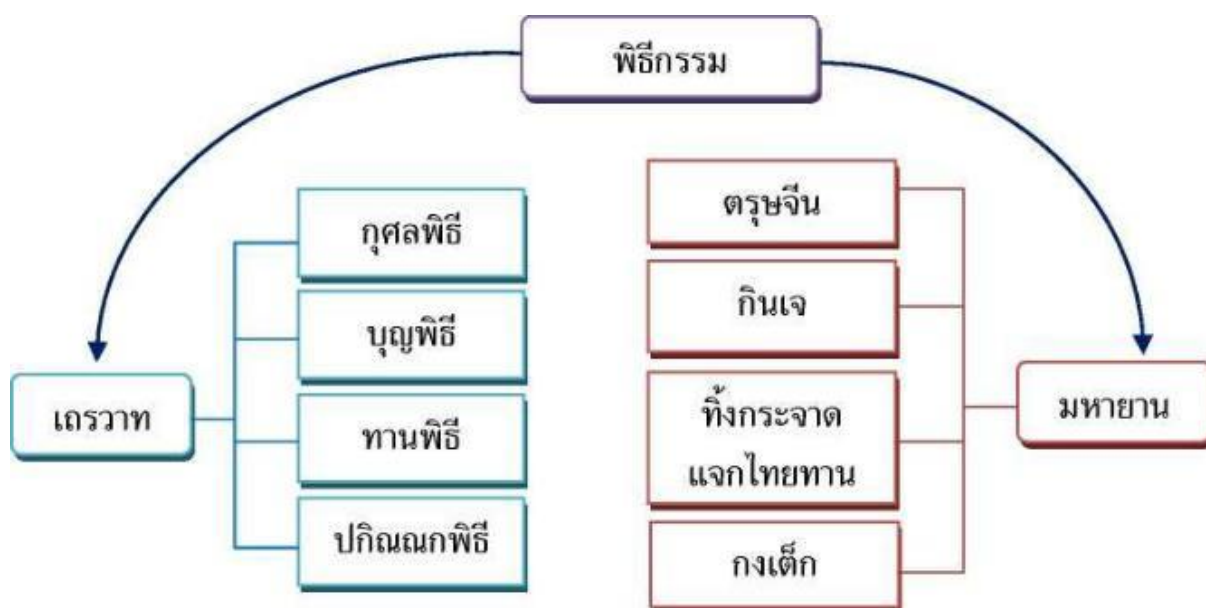
เมื่อสวดสาธยายอัญเชิญพระบาโรมีพระพุทธเจ้า 7 พระองค์แล้วประกอบ มุทรา คือ การทำมือเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์การเพ่งจิตไปยังสัตว์ในไตรภูมิแห่งสัตว์โลกทั้งหลายที่ทนทุกข์ทรมานให้ยึดถือพระสัทธรรมเป็นดุจมหาธรรมนาวาช่วยขนสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกขเวทนา

ในตอนสุดท้าย พระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์ส่งวิญญานของเหล่าสรรพสัตว์ไป ยังแดนสุขาวดี และอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้บำเพ็ญทานและผู้เข้าร่วมในพิธีทุกท่าน ให้ได้รับ อานิสงส์ผลบุญผลทานจากการประกอบพิธีโยคะกรรมเปรตพลินี้โดยทั่วอันกัน

4) พิธีงเด็ก

การประกอบพิธีงเด็กในปัจจุบันนี้ยังคงยึดถือกระทำกันในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีน อยู่โดยมีการจัดทำกันในศาลาสวดศพในวัดต่าง ๆ หรือสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ ซึ่งจะต้องมีบริเวณในการทำพิธีที่กว้างขวาง ซึ่งในปัจจุบันนี้ การประกอบพิธีงเด็กนั้น แบ่งได้ 2 แบบตาม ช่วงเวลาของระยะเวลาการประกอบพิธี คือ งานเข้าเป็นการจัดทำพิธีงเด็ก ในช่วงเช้าถึงเที่ยง และงานบ่ายเป็นการจัดทำพิธีงเด็กในช่วงบ่ายถึงค่ำ ประมาณ 14.00 น. - 22.00 น.

ในปัจจุบันนี้ ขั้นตอนหรือลำดับขั้นตอนของการทำพิธีบางพิธีได้มีการเปลี่ยนแปลงไปกับลำดับขั้นตอนการประกอบพิธีงเด็กในอดีต เนื่องจากบางพิธีมีการเพิ่มเข้ามา และมีบางพิธีไม่มีการประกอบแล้วในปัจจุบัน จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 3-3 พิธีกรรมของพุทธศาสนา

สรุป ศาสนพิธีเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระพุทธศาสนา มีไว้เพื่อสื่อสารหรือส่งต่อเพื่อการปฏิบัติให้เป็นรูปแบบเฉพาะ ซึ่งทำให้เกิดขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม เกิดความเป็นระเบียบ เกิดความสวยงาม เชื่อมโยงหรือโน้มน้าวจิตใจให้เกิดความเชื่อ และเชื่อมโยงเข้าไปสู่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธให้เข้าใจง่าย ๆ ว่า ศาสนพิธีนี้เป็นนวัตกรรมให้เกิดปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของพระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นจารีตประเพณี ขนบประเพณี และธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของพุทธศาสนิกชน เนื่องจากศาสนพิธีเป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้จึงสามารถส่งผ่านจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างชัดเจน กลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

ศาสนสถาน

ศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มีดังนี้

1) สังเวชนียสถาน

เป็นศาสนสถานสำคัญหลักของพระพุทธศาสนาที่ยังปรากฏให้พุทธศาสนิกชนทั่วโลกได้สักการะและมีหลักฐานชั้นสำคัญที่สุดคือศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช พระเจ้าอโศกมหาราชหลังอภิเษกได้ 12 พรรษา พ.ศ.226 ได้โปรดให้ทำศิลาจารึกเพื่อบูชาและเป็นอนุสรณ์ต่อช่วงชีวิตสำคัญของพระพุทธเจ้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555) เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ทราบว่า สถานที่ที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานเพื่อให้กุลบุตรผู้ศรัทธาควรเห็นควรระลึกถึง ประดิษฐานอยู่ที่ไหนบ้าง สังเวชนียสถาน 4 ตำบล คือสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนาและปรินิพพาน ผู้จารึกไปยังเจดีย์สถานด้วยความเลื่อมใสจักเข้าถึงโลกสวรรค์ได้ สังเวชนียสถานอันเป็นที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรจะมี 4 แห่ง (ที.ม. 10/203/185) คือ

- 1.1) ปาลุมพินิวัน เมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ทรงประสูติประเทศเนปาล
- 1.2) ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ตำบลพุทธคยา สถานที่ทรงตรัสรู้ประเทศอินเดีย
- 1.3) สารนาถหรืออสิปตมฤคทายวัน เมืองพาราณสี สถานที่ทรงปฐมเทศนา ประเทศอินเดีย
- 1.4) สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา สถานที่ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ประเทศอินเดีย

2) วัด อาราม วิหารต่าง ๆ

เป็นศาสนสถานสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นสถานที่อยู่อาศัยหรือที่จำพรรษาของพระภิกษุและสามเณร เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมประจำวันของพระภิกษุสงฆ์ เช่น การทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น และสังฆกรรมในอุโบสถ อีกทั้ง ยังใช้ประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เช่น การเวียนเทียน การสวดมนต์ การทำสมาธิ เป็นต้น และยังเป็นศูนย์รวมในการมาร่วมกันทำกิจกรรมช่วยกันส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น การมาทำบุญในวันพระของแต่ละท้องถิ่นของพุทธศาสนิกชน เป็นต้น (กรมการศาสนา, 2560)

สรุป ศาสนสถานในพระพุทธศาสนามีมากมายหลายแห่ง อาทิ สังเวชนียสถานอันเป็นสถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรมครั้งแรก และสถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ส่วนศาสนสถานอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นวัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป ทั้งนี้ ก็เพื่อเป็นสถานที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ตลอดทั้ง เป็นสถานที่ประกอบศาสนพิธีของพุทธศาสนิกชนในโอกาสต่าง ๆ อีกด้วย

ศาสนบุคคล

ศาสนบุคคลหรือผู้สืบทอดในพระพุทธศาสนา คือ พุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา อันหมายถึง พุทธศาสนิกชน พุทธภิกษุ พุทธภิกษุณี พุทธสาวก อันเป็นกลุ่มผู้ร่วมกันนับถือร่วมกันศึกษาและรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้

- 1) ภิกษุ หมายถึง ชายที่บวชในพระพุทธศาสนาถือสิกขาบท 227 ข้อ
- 2) ภิกษุณี หมายถึง หญิงที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา มีสิกขาบทและขนบธรรมเนียม ทำนองเดียวกับภิกษุ แต่ถือสิกขาบทมากกว่าภิกษุ คือ 311 ข้อ
- 3) อุบาสก หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ชายที่แสดงตนเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ
- 4) อุบาสิกา หมายถึง คฤหัสถ์ผู้หญิงที่แสดงตนเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (กรมการศาสนา, 2560)

สรุป พุทธบริษัท 4 ถือว่าเป็นศาสนบุคคล ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา รวมเรียกว่า พุทธบริษัท หมายถึง กลุ่มของชาวพุทธ และมีบทบาทหน้าที่ในการรักษาส่งเสริมพระพุทธศาสนา ต่างกันออกไป เช่น ภิกษุ ภิกษุณี ก็มีหน้าที่ในการศึกษาพระธรรมวินัยให้แจ่มชัดแล้วสอนให้ชาวบ้านได้รู้เห็น ตาม ส่วนอุบาสก อุบาสิกา ก็มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์ค้ำจุนพระภิกษุ ภิกษุณีด้วยปัจจัย 4 อันประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และเป็นหูเป็นตาคอยป้องกันมิให้ใครคนใดคนหนึ่งมาทำให้ พระพุทธศาสนาฉกฉวย หรือหากเข้าใจผิดแจ้งในพระธรรมคำสอนแล้ว อุบาสก อุบาสิกา ก็ยังสามารถสอน ธรรมและเผยแผ่ธรรมได้ด้วยอาการต่าง ๆ ตามหน้าที่ของความเป็นพุทธบริษัท

สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ

1. สัญลักษณ์

พุทธศาสนามีสัญลักษณ์หลายประการ แต่มีสัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปมีดังต่อไปนี้

พระพุทธรูป

พุทธศาสนิกชนนิยมสร้างพระพุทธรูปขึ้นในอิริยาบถต่าง ๆ ไว้เป็นเครื่องเคารพสักการะบูชาแทนองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเหมือนเครื่องเตือนสติให้ผู้พบเห็นน้อมระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาธิคุณของพระพุทธองค์ พระพุทธรูปมีหลาย อิริยาบถที่เรียกว่า ปาง เช่น พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ปางประทานพร ปางห้ามญาติ ปางมารวิชัย เป็นต้น นอกจากพระพุทธรูปแบบ ยังมีคตินิยมทำพระบูชาองค์เล็กๆ ที่เรียกว่า พระเครื่อง ไว้สำหรับห้อยคอ หรือเก็บไว้ บูชาในบ้านอีกด้วย

พระพุทธรูปนั้นมีจุดกำเนิดมาจากชนชาติกรีกที่หันมาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา คติของชาวกรีก คือการสร้างเทวรูปดุนมนุษย์เพื่อเคารพและก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็นพุทธมามกะ ก็ได้สร้างเทวรูปที่มีส่วนคล้ายดงาม จน จัดเป็นสัญลักษณ์อันหนึ่งแห่งศิลปกรรมของชาติกรีกโบราณ ครั้นเมื่อเปลี่ยนใจมานับถือพระพุทธศาสนา นิสัย ความเคยชินที่เคยกราบไหว้บูชาเทวรูป ทำให้พวกกรีกเกิดมโนภาพคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้น เพื่อให้เป็นทสสนา นุตตรียะยามรำลึกถึงพระบรมศาสดา ไม่ให้เกิดความว่าเหว่เปลี่ยนใจ จึงได้เกิดคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้นในหมู่ ชาวกรีกเป็นครั้งแรก (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2544)

ธรรมจักร

ธรรมจักร หมายถึง วงล้อแห่งพระธรรม เป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่แสดงหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนา กล่าวคือ มรรค 8 ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักคำสอนเรื่องอริยสัจข้อที่ 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง ตรัสรู้และแสดงเป็นพระธรรมเทศนาครั้งแรก หรือเป็นการแสดงถึงการประกาศหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ เปรียบเหมือนการหมุนล้อของธรรมให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน จึงนิยมใช้ธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ ซึ่งมีจำนวน 8 ก้าน (ซี่ล้อ) ธรรมจักรนี้ได้รับการรับรองให้เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในระดับชาติ

ต้นโพธิ์ หรือใบโพธิ์

ต้นโพธิ์ เป็นต้นไม้ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับนั่งระหว่างที่ทรงบำเพ็ญเพียร และได้ตรัสรู้จึง เป็นสัญลักษณ์แทนพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เพราะคำว่า โพธิ นั้นแปลว่า การรู้แจ้ง การตื่นจากความ ลุ่มหลงเพราะอำนาจกิเลส ดังนั้น จึงใช้เป็นสัญลักษณ์ของการเป็นศาสนาแห่งปัญญาของพระพุทธศาสนา

รอยพระพุทธบาท

ในสมัยที่ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป ชาวพุทธนิยมสร้างรอยพระพุทธบาทซึ่งแทนองค์พระสัมมาสัม พุทธเจ้า อันเป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงร่องรอยแห่งความดีที่พระพุทธองค์ ทรงประทับไว้เป็นแบบอย่าง

ธงฉัพพรรณรังสี

ธงฉัพพรรณรังสี นับเป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ธงนี้มี 6 สี เรียกว่า ธงฉัพพรรณรังสี ที่ใช้กันอยู่ในประเทศศรีลังกาได้รับการให้ใช้เป็นธงแห่งพระพุทธศาสนาระดับชาติ แต่ในประเทศไทย นิยมใช้ธงธรรมจักรพื้นสีเหลืองและมีตราธรรมจักรอยู่ตรงกลางมากกว่า

สรุป สัญลักษณ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของศาสนา ในพระพุทธศาสนาเองก็มีหลายอย่าง อาทิ พระพุทธรูป รอยพระพุทธรบาท ใบโพธิ์ ต้นโพธิ์ ธงธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสีและรูปธรรมจักร สัญลักษณ์ที่ได้รับการรับรองให้เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาระหว่างชาติคือ รูปธรรมจักร วงล้อแห่งชีวิตหรือธรรมจักร หรือในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงใช้สัตว์ 4 ชนิดมาเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า เช่น ช้าง ม้า วัว สิงห์โต แต่ไม่ว่าจะใช้สิ่งใดมาเป็นสัญลักษณ์ก็ตามทำให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อที่จะทำให้พุทธศาสนิกชน ได้นึกถึงคุณของพระรัตนตรัย นั่นเอง

2. ลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา คือศาสนาที่ถือว่าธรรมะเป็นความจริงสากล ที่ใครก็ตามหากปฏิบัติตามหลักคำสอน ก็จะละกิเลสได้และเห็นธรรมได้ด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางลัทธิศาสนาทั้งหลายในอินเดีย ซึ่งมีทั้งอำนาจและอิทธิพล เป็นการยากที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้นและแผ่กระจายไปให้กว้างขวาง อยู่กับชีวิตจิตใจของคนเป็นจำนวนมาก เพราะชีวิตจิตใจของคนอินเดียในสมัยนั้นมีแบบแผนการปฏิบัติตามลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่มามาก่อนแล้วนั้น จึงอาศัยบุคลิกภาพอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า กับคำสอนอันประกอบไปด้วยเหตุผล พระพุทธศาสนาจึงเป็นปีกแผ่นเจริญก้าวหน้ามาด้วยดีแบ่งลักษณะเฉพาะที่สำคัญออกได้ดังนี้

ลักษณะเฉพาะ

- 1) เป็นคำสอนโดยการปฏิรูป เช่น การอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเป็นการล้างบาป พระองค์ได้ปฏิรูปให้เป็นการทำสุจริตทางกาย ทางวาจาและทางใจ
- 2) เป็นคำสอนโดยการปฏิวัติ เช่นว่า ศาสนาอื่นให้พึ่งอาตมมัน แต่พระองค์สอนตรงกันข้าม คือ สอนหลักอนัตตา
- 3) สอนโดยตั้งหลักธรรมขึ้นมาใหม่ เช่น หลักธรรมอริยสัจ 4
- 4) ไม่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก โลกปรากฏขึ้นตามธรรมชาติ กรรมเป็นผู้สร้างสรรค์สรรพสัตว์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว
- 5) คำสอนในพระพุทธศาสนา ไม่ผูกขาดโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง สอนให้พึ่งตนเอง
- 6) พระพุทธศาสนาปฏิเสธการนับถือขึ้นวรรณะ ให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้นับถือทุกคน
- 7) พระพุทธศาสนาสอนให้ดำเนินชีวิตตามมัชฌิมาปฏิปทา คือ ศีล สมาธิและปัญญา
- 8) พระพุทธศาสนาปฏิเสธการบูชาอัยย ซึ่งเป็นการเบียดเบียนคนอื่น ทำคนอื่นให้ได้รับทุกข์ทรมาน

ลักษณะเด่นเฉพาะ

- 1) พระพุทธศาสนาไม่ได้มีรากฐานมาจากฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ แต่เป็นศาสนาที่มีเหตุผลและคุณงามความดีที่เห็นได้จริง
- 2) พระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่างประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดของโลก มีหลักการและพิธีการที่ทันสมัยมาถึงปัจจุบัน
- 3) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ภายในให้เป็นอิสระจากกิเลส ภายนอกให้เลิกทาสและห้ามไม่ให้ภิกษุมีทาสไว้รับใช้

4) พระพุทธศาสนาสอนไม่ให้ดูหมิ่นเหยียดหยามกันเพราะเรื่องวรรณะ เพราะเรื่องชาติวงศ์ตระกูล ให้ถือเรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องวัดคุณค่าของคน

5) พระพุทธศาสนาสอนให้ปฏิบัติเรื่องการทำบุญจากเรื่องการฆ่าสัตว์หรือมนุษย์เพื่อบูชายัญ มาเป็นการให้การสงเคราะห์คนอื่น

6) พระพุทธศาสนาสอนให้กล้าเผชิญความจริง เช่น สอนให้รู้จักการเกิด แก่ เจ็บ ตายและนำเอาประโยชน์ จากการศึกษาเรื่องนี้มาใช้แก้ไขความไม่แน่นอนของร่างกาย

7) พระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาคความเสื่อมทางศีลธรรมโดยไม่ละเลยต่อปัญหาทางเศรษฐกิจ

8) พระพุทธศาสนาสอนให้พึ่งตนเอง เชื้อกฎแห่งกรรม

9) พระพุทธศาสนาปฏิเสธตรรกศาสตร์ ให้ถือคุณค่าอื่นที่สูงกว่า

10) พระพุทธศาสนามีหลักเกณฑ์และมีคำสอนที่เป็นวิทยาศาสตร์

11) พระพุทธศาสนาสอนให้มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา

12) พระพุทธศาสนาสอนทางสายกลาง ไม่ทรมานตนเองให้เดือดร้อนและไม่ปล่อยตัวเองให้หลงระเหิรเดินไป คือการไม่ประมาท

13) พระพุทธศาสนาสอนให้รักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อย คือให้มีศีล

14) พระพุทธศาสนาสอนเน้นให้กตัญญูกตเวทิตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สอนไม่ให้เห็นคนอื่น ศาสนาอื่นเป็นศัตรู(สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2551)

ฐานะปัจจุบันของศาสนา

ปัจจุบันพุทธศาสนา ได้เจริญอยู่ในประเทศแถบเอเชีย เช่น ประเทศไทย เวียดนาม ลาว กัมพูชา พม่า เป็นต้น จนได้นามว่าประทีปแห่งทวีปเอเชีย โดยเฉพาะประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ เพราะพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ ชาวไทยกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ เป็นพุทธศาสนิกชน จนพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย แม้จะมีได้ตราไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญก็ตาม แม้กระทั่งองค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งพุทธินัยและนิกาย

ประเทศไทยยังได้รับเลือกให้เป็นที่ตั้งถาวรขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกอีกด้วย แต่ละปีจะมีชาวต่างประเทศจำนวนไม่น้อยเข้ามาบรรพชาอุปสมบทอยู่เสมอ จึงมีพระภิกษุ สามเณรชาวต่างชาติเป็นจำนวนมากในประเทศไทย เช่น วัดป่าป่านาชาตจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น และบรรดาท่านเหล่านั้น บางรูปก็ได้เดินทางกลับไปเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศของตน กลายเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาพุทธเป็นอย่างดี จึงทำให้ศาสนาพุทธขยายไปสู่ประเทศต่างๆ ที่นับถือศาสนาอื่น ทั้งในเอเชีย ยุโรป อเมริกาและออสเตรเลีย

ประเทศทั่วโลกที่พุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไปถึง มีการจัดตั้งสมาคมพุทธศาสนา การจัดตั้งสำนักสงฆ์และวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาและปฏิบัติธรรมตลอดทั้งการเผยแผ่พุทธศาสนาจึงทำให้มีองค์กรทางพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

นอกจากนี้ ประเทศที่เคยนับถือพุทธศาสนามาก่อน เช่น ประเทศจีน เป็นต้น เมื่อระบอบคอมมิวนิสต์ล่มสลาย ก็ได้หันมานับถือศาสนาพุทธอีก ทำให้มีจำนวนพุทธศาสนิกชนทั่วโลกเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกก็ค่อยเป็นศูนย์กลางจัดให้ชาวพุทธทั่วโลกมาประชุม ทำให้ทราบความเป็นไปของพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ หากมีอุปสรรคอันใดก็ช่วยกันแก้ไข ทั้งคอยประสานความแตกต่าง

ระหว่างนิกายต่าง ๆ จึงทำให้พุทธศาสนามีเอกภาพ และเป็นนิมิตหมายที่สำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนาให้แพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้นไป

สรุปท้ายบท

พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นศาสนาแห่งสากล เพราะมีหลักคำสอนที่เข้าได้กับทุกยุคทุกสมัย สอนให้บุคคลรู้จักตนเอง รู้จักคุณค่าชีวิต สอนให้รู้จักพึ่งพาตนเองโดยไม่อาศัยการอ่อนน้อมขอรับรองความสำเร็จจากพระเจ้า สอนให้เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่เห็นกงจักรเป็นดอกบัว หรือเห็นผิดเป็นถูก สอนให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเหตุและผล อาศัยหลักปฏิบัติคือทางสายกลาง เรียกว่าอริยมรรค เพื่อเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือพระนิพพานอันเป็นความสงบที่แท้จริง จึงขอสรุปภาพรวมตามประเด็นหลัก ดังนี้

พระศาสดา : พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพระโคตมพุทธเจ้า

คัมภีร์ : พระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก)

นิกาย : หินยานหรือเถรวาทและมหายาน

หลักคำสอน : เป็นความแท้จริงที่มีอยู่ในสภาวะ อาทิ อริยสัจ อริยมรรค กรรม ฯลฯ

เป้าหมาย : พระนิพพาน

ศาสนพิธี : บุญพิธี กุศลพิธี ทานพิธี ปกิณกพิธี

ศาสนสถาน : วัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร ลาน เจดีย์ ฯลฯ

ศาสนบุคคล : พุทธบริษัท 4 ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : นักศึกษาตอบคำถามประเด็นต่อไปนี้

1. พระพุทธเจ้าในความหมายของศาสนาพุทธนิกายมหายานหมายถึงอย่างไร
2. ชาวพุทธควรมีความเชื่ออย่างไรจึงจะมั่นคง อะไรเชื่ออะไร อธิบาย
3. จงบอกลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนามาพอเข้าใจ โดยแยกเป็นประเด็น
4. จงอธิบายการสังคายนาคืออะไร มีกี่ครั้ง แต่ครั้งมีมูลเหตุมาจากอะไร อธิบาย
5. พระพุทธศาสนามีพื้นฐานทางประวัติและภูมิศาสตร์อย่างไร
6. คำสอนอันเป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนาคืออะไร มีกี่อย่าง อะไรบ้าง
7. ในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและนิกายมหายานมีความแตกต่างกันอย่างไร
8. หากเป็นพุทธศาสนิกชนจะมีวิธีรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่กับสังคมไทยอย่างไร
9. จงตีความคำสอนในพระพุทธศาสนา โดยยกเหตุการณ์พุทธประวัติมา 1 เหตุการณ์
10. นักศึกษาคิดว่าปัจจัยอะไรที่จะทำให้ศาสนาพุทธมีความเสื่อมถอยและความเจริญรุ่งเรือง อธิบาย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). พิธีกรรมและประเพณี. นครปฐม : มหามกุฏราชวิทยาลัย
 ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน. (2554). พระพุทธศาสนาแบบธิเบต. กรุงเทพฯ : ส่องสยาม.
 ชัยวัฒน์ อัตพัฒนและทวี ผลสมภพ. (2550). หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
 นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2553). วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
 ประพจน์ อศววิรุฬหการ. (2546). โพธิสัตว์จรรยา : มรรคาเพื่อมหาชน. กรุงเทพฯ :
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ :
 มหจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
 พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 9.
 กรุงเทพฯ : มหจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก. กรุงเทพฯ : ผลิธัมม.
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2558). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ : ผลิธัมม.
 พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. (2561). สังคายนาในพระพุทธศาสนา. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
 ภัทรพร สิริกาญจนและคณะ. (2546). ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. กรุงเทพฯ : ธรรมศาสตร์.
 วังระ งามจิตรเจริญ. (2552). พุทธศาสนาเถรวาท. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
 สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. (2545). ความเข้าใจในเรื่องมหายาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ส่องสยาม.
 สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. (2547). พุทธศาสนาและประชาธิปไตยไทยจากมุมมองของ ส.ศิวลักษณ์.
 กรุงเทพฯ : ส่องสยาม.
 สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2550). หลักพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 9
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย.
 สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2551). 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า.
 กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
 สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถระ). (2548). สากลศาสนา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
 สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2539). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 16.
 กรุงเทพฯ มหามกุฏราชวิทยาลัย.
 สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2560). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน.
 สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). พุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : ศยาม.
 เสถียร โพธิ์นันทะ. (2544). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.
 อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2539). พุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 4
เรื่อง ศาสนาคริสต์

เนื้อหาประจำบท

1. ความเป็นมา
2. ศาสดา
3. คัมภีร์ในศาสนา
4. หลักคำสอนสำคัญ
5. นิกายในศาสนา
6. พิธีกรรมสำคัญ
7. สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ
8. ฐานะปัจจุบันของศาสนา

สาระสำคัญ

1. ศาสนาคริสต์เกิดในประเทศปาเลสไตน์ เมื่อประมาณ พ.ศ. 543 โดยคิดตามปีเกิดของพระเยซูผู้เป็นศาสดา เป็นศาสนาที่วิวัฒนาการมาจากศาสนายิว เพราะทั้งสองศาสนาต่างนับถือพระเจ้าองค์เดียว คือพระเยโฮวาห์ (Yehowah) และยอมรับนับถือคัมภีร์พันธสัญญาเดิม (Old testament) ของศาสนายิว

2. ศาสดาของศาสนาคริสต์ ทรงมีนามว่า "เยซู" หรือ "จีสัส" ถือกำเนิดในหมู่ชนชาติอิสราเอล (ยิว) พระมารดาชื่อ มารีย์ และบิดาชื่อ โยเซฟ มีอาชีพเป็นช่างไม้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บ้านกาลิลี (Callilee) เมืองนาซาเรธ (Nazareth)

3. คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ คือ คัมภีร์ไบเบิล (Holy Bible) แบ่งออกเป็น 2 ตอนใหญ่ๆ คือ พระคัมภีร์เก่า หรือ พันธสัญญาเดิม (Old Testament) และพระคัมภีร์ใหม่หรือพันธสัญญาใหม่ (New Testament)

4. ศาสนาคริสต์มีหลักคำสอนที่สำคัญ คือ หลักตรีเอกานุภาพ หลักความรัก อาณาจักรของพระเจ้า พระเจ้าทรงเป็นความจริงสูงสุด และคำเทศนาบนภูเขา

5. นิกายสำคัญของศาสนาคริสต์ มี 3 นิกาย คือ นิกายโรมันคาทอลิก นิกายออร์ทอดอกซ์ นิกายโปรเตสแตนต์ และนิกายย่อย ๆ อีก 16 นิกาย

6. พิธีกรรมของศาสนาคริสต์ได้แก่ ศีลล้างบาปหรือศีลจุ่ม ศีลกำลัง ศีลมหาสนิท ศีลแก้บาปหรืออภัยบาป ศีลเจิมคนป่วย ศีลบวช ศีลสมรส และพิธีกรรมอื่น ๆ เช่น การไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ การเฉลิมฉลองวันคริสต์มาส เป็นต้น

7. สัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ ได้แก่ ไม้กางเขน เพราะพระเยซูสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเช่นนั้น คริสต์ศาสนาจึงถือว่า ไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเจ้า อันแสดงถึงความรักที่พระเจ้ามีต่อมนุษย์

8. ฐานะปัจจุบันของศาสนาคริสต์ ศาสนาคริสต์ในปัจจุบันมีผู้นับถือมากที่สุดในโลก มีคริสตศาสนิกชนกระจายไปทั่วโลก แต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปยุโรป อเมริกาและออสเตรเลีย แม้ศาสนาคริสต์จะเป็นศาสนาใหญ่ แต่ก็อยู่ในฐานะที่รวมกันได้แค่เพียงหลวม ๆ หรือรูปลักษณะภายนอกเท่านั้น ตลอดทั้งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีในโลกปัจจุบัน ก็มีการขัดแย้งกับคำสอนในศาสนาคริสต์ จึงทำให้ชาวคริสต์รุ่นใหม่ไม่สนใจศาสนาถึงกับประกาศตัวไม่มีศาสนาและหันไปนับถือศาสนาอื่น ก็มีมากขึ้นตามลำดับ

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. สามารถอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสดา คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและ จุดหมายสูงสุดในศาสนาของศาสนาคริสต์ได้อย่างถูกต้อง (K)
2. สามารถอธิบายเกี่ยวกับการแพร่ขยายของศาสนา กำเนิดและวิวัฒนาการนิกายสำคัญในศาสนา พิธีกรรมที่สำคัญ สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาในปัจจุบันของศาสนาคริสต์ได้อย่างถูกต้อง (K)
3. สามารถวิเคราะห์และเชื่อมโยงการกำเนิดของมนุษย์กับการดำเนินชีวิตอย่างเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้ (P)
4. สามารถวิเคราะห์ความเชื่อของศาสนาคริสต์ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของศาสนิกชนได้ (P)
5. สามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดนิกายต่าง ๆ ในศาสนาคริสต์ได้ (P)
6. เห็นคุณค่าและความสำคัญทางอิทธิพลของศาสนาคริสต์ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้ (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้ประจำบทที่ 4 / (15 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/topEjG8Y6RGqYuc5A>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/yYBhm5Jm5pWCsD7r9>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry Method : 5E)

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engage) / (15 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า “ความรักในมุมมองของศาสนาคริสต์ที่นักเรียนเข้าใจ” จากนั้นผู้สอนนำภาพ “กิจกรรม 14 กุมภาพันธ์ วันแห่งความรักในปี 2023” มาให้อภิปรายความรักในรูปแบบต่าง ๆ และร่วมกันอภิปราย เรื่อง “บริบทวันแห่งความรักในสังคมปัจจุบัน โดยมีครูคอยเชื่อมโยงให้นักศึกษาทราบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในศาสนาคริสต์”
2. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในประเด็นที่ว่า “นักศึกษาคิดว่าวันสิ้นโลกมีจริงหรือไม่ เพราะเหตุใด” นักศึกษาร่วมกันตอบคำถาม โดยมีครูร่วมคอยกระตุ้นเพื่อสร้างเสริมทักษะการคิด
3. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็น “หนึ่งศาสนา หลายนิกาย อยู่ร่วมกันอย่างไรไม่ให้แตกแยก”

***ผู้สอนพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียนในวันนี้

ขั้นที่ 2 สำรวจและค้นหา (Explore) / (60 นาที)

1. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “กำเนิดศาสนาคริสต์” (ยุคพระเยซู นักบุญเปาโล จักพรรดิคอนสแตนติน เมสสิยาห์) ลิงก์ <https://youtu.be/OfEpftM9L5o>
2. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง การสร้างโลกและการกำเนิดศาสนาคริสต์ ไปตามลำดับหัวข้อ พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้
3. นักศึกษาทำกิจกรรม “เมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์...” โดยให้นักศึกษาเชื่อมโยงความรู้เรื่อง การสร้างโลกและกำเนิดศาสนาคริสต์ว่าเมื่อพระเจ้าให้มนุษย์ทุกคนเกิดขึ้นมาบนโลกแล้วนั้น มนุษย์ควรนำความเมตตา

ที่พระเจ้ามอบให้ไปสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ อะไรสู่สังคมบ้าง

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทักษะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 3 อธิบายความรู้ (Explain) / (30 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

2. นักศึกษาทำกิจกรรม “พิธีศักดิ์สิทธิ์ ฤกษ์โลบบายทำให้คนทำความดี” นักศึกษาเลือกพิธีศักดิ์สิทธิ์มา 3 พิธี พร้อมทั้งเขียนอธิบายว่าพิธีดังกล่าวสอดแทรกเรื่องการทำความดีและวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีของคริสต์ศาสนิกชนในด้านใดบ้าง

3. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง หลักคำสอนของศาสนาคริสต์

4. นักศึกษาทำกิจกรรม “ทำความดีง่ายนิดเดียว” โดยให้นักศึกษาสืบค้นภาพของตนเองในอดีตที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมหรือทำความดีในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเขียนอธิบายว่าการทำความดีในครั้งนั้นสอดคล้องกับคำสอนของศาสนาคริสต์ในข้อใด ทำลงในกระดาษ A4 ตกแต่งให้สวยงาม จากนั้นครูจะสุ่มตัวแทนนำเสนอ

5. ในขณะปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทักษะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 4 ขยายความเข้าใจ (Expand) / (20 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง หลักจริยธรรมและนิกายของศาสนาคริสต์

2. นักศึกษาทำกิจกรรม “หนึ่งศาสนา นานานิกาย” โดยให้นักศึกษาสรุปลักษณะสำคัญของ 3 นิกายสำคัญในศาสนาคริสต์ถึงรายละเอียดที่แตกต่างกัน และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับหลักจริยธรรม ทำลงในกระดาษ A4 ตกแต่งให้สวยงาม จากนั้นครูจะสุ่มตัวแทนนำเสนอ

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทักษะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบผล (Evaluate) / (20 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า

- “นักศึกษาคิดว่าหากมนุษย์ทุกคนนำความเมตตาที่พระเจ้ามอบให้ไปใช้ในทางเป็นประโยชน์ต่อสังคมจะส่งผลต่อโลกใบนี้อย่างไร”

- “จากการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ นักศึกษาประทับใจหรือชื่นชอบความเชื่อหรือพิธีกรรมใด เพราะเหตุใด”

- “นักศึกษาชื่นชอบหรือประทับใจหลักคำสอนใดในศาสนาคริสต์มากที่สุด เพราะเหตุใดและสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตได้อย่างไร”

แนวทางการตอบ : ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่มีความเชื่อเรื่อง พระเจ้า และความรัก เป็นศาสนาที่ใช้ความรัก ในการสอนศาสนา ดังคำกล่าวที่พูดถึงจุดหมายของศาสนาคริสต์ที่ว่า “พระเจ้า ความรัก การรับใช้” ซึ่งศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม มีการนับถือเทพเจ้า และมีความเชื่อว่า พระเจ้า คือ ผู้สร้างทุกสรรพสิ่งบนโลก ชาวคริสต์ เชื่อว่า พระเจ้าเป็นคำตอบของทุกสิ่งบนโลก ซึ่งปัจจุบัน ศาสนาคริสต์ มีการแบ่งแยก ออกเป็นหลายนิกาย อีกทั้งบริบทต่าง ๆ ของศาสนาคริสต์ ส่งผลต่อวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตของสังคมโลกเป็นอย่างมาก

พิธีกรรมในศาสนาคริสต์ เรียกว่า “พิธีศีลศักดิ์สิทธิ์” อันหมายถึง เครื่องหมายภายนอกที่พระเยซูคริสต์ทรงตั้งขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้คนไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ นิกายโรมันคาทอลิกและนิกายออร์ทอดอกซ์ถือว่าศีลศักดิ์สิทธิ์มี 7 ศีล คือ ศีลล้างบาป ศีลกำลัง ศีลอภัยบาป ศีลมหาสนิท ศีลเจิมคนไข้ ศีลสมรส และศีลอนุกรม ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์ถือว่าศีลศักดิ์สิทธิ์มีเพียง 2 ศีล คือ ศีลล้างบาป และศีลมหาสนิท

ศาสนาคริสต์มีรากฐานมาจากศาสนายิว โดยยิวมีโมเสสเป็นศาสดาและเป็นผู้รับแผ่นศิลาพระโอวาทหรือแผ่นศิลาพระบัญญัติ 2 แผ่นบนภูเขาซีนาย จากพระเจ้า(พระยาห์เวห์) โดยบัญญัติถึงหลักธรรมคำสอนที่จารึกโดยลายพระหัตถ์ของพระเจ้าเอง ในบัญญัตินั้นมีคำสอนหลัก คือ ศาสนิกชนต้องมีความศรัทธาในพระเยซูสูงสุดในชีวิต ตลอดถึงเพื่อนมนุษย์ ดังปรากฏในหลักบัญญัติ 10 ประการ

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม มีการนับถือเทพเจ้าและมีความเชื่อว่า พระเจ้า คือ ผู้สร้างทุกสรรพสิ่งบนโลก โดยแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ พระบิดา เป็นผู้สร้างโลกมนุษย์และสรรพสิ่ง พระบุตร เป็นพระเยซูคริสต์ และพระจิต เป็นพระเป็นเจ้าในฐานะที่ปรากฏในจิตวิญญาณของมนุษย์ ชาวคริสต์ เชื่อว่า พระเจ้าเป็นคำตอบของทุกสิ่งบนโลก ซึ่งปัจจุบันศาสนาคริสต์มีการแบ่งแยกออกเป็นหลายนิกาย อีกทั้งบริบทต่าง ๆ ของศาสนาคริสต์ ส่งผลต่อวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของสังคมโลกเป็นอย่างมาก

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

2. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิด แลกเปลี่ยนพูดคุย เกี่ยวกับ จากที่นักศึกษาได้เรียนรู้และได้ทำกิจกรรมนักศึกษามีความรู้อะไรบ้าง มีกระบวนการเรียนรู้อย่างไร สิ่งใดบ้างที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม และจะศึกษาเรียนรู้จากแหล่งใด

การสรุปการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 4 / (20 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย โดยสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/jeJg2JpC6sMMRVnK9>
3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/NpdaN4QAMEK62YTL8>

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง ศาสนาคริสต์(เนื้อหาการสรุปเพิ่มเติม)
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง ศาสนาคริสต์
5. คำถามท้ายบท เรื่อง ศาสนาคริสต์
6. คลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “กำเนิดศาสนาคริสต์”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/yYBhm5Jm5pWCsD7r9>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/jeJg2JpC6sMMRVnK9>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/NpdaN4QAMEK62YTL8>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/vXVbR3pXrVvSi6Bd8>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 4
ที่ลิงก์ <https://forms.gle/XXj7ej1KZ87g3Fb98> หรือที่ QR Code

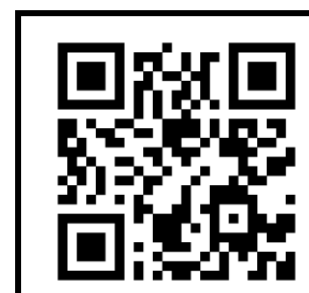
การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน
ที่ลิงก์ <https://forms.gle/vXVbR3pXrVvSi6Bd8> หรือที่ QR Code

คลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “กำเนิดศาสนาคริสต์”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/OfEpftM9L5o>

บทที่ 4

ศาสนาคริสต์

ในยุคที่ชาวอิสราเอลอยู่ภายใต้อำนาจการกดขี่ของกรุงโรม ชาวยิวถูกกองทหารโรมันเย็บย่าอยู่ตลอดแดนทหารไปถึงไหนที่นั่นก็ต้องนองเลือดทุกหมู่บ้าน โรมันเข้ามายึดครองพร้อมทั้งให้เคารพบูชาพระรูปจักรพรรดิแห่งกรุงโรมซึ่งเป็นเทวราช แต่ชาวยิวไม่ยอมและแสดงอาการต่อต้านอย่างบ้าคลั่งดื้อดึงไม่ยอมเคารพบูชา เมื่อชาวยิวแสดงอาการกระด้างขี้แข็งเรื่องเช่นนี้อยู่บ่อย ๆ ในที่สุดชาวโรมันก็เกลียดเกลียดชัง มีการเหยียดหยามหรือประหารชีวิตไม่ลดหย่อนผ่อนผัน ชาวยิวต้องถูกลงโทษได้รับทุกขุทรมานแสนสาหัสตกอยู่ในฐานะที่ลำบาก ซึ่งในสถานการณ์เช่นนี้ชาวยิวยังเชื่อมั่นและใฝ่ฝันอยู่เสมอถึงเรื่องพระเมสสิยาห์ จะต้องมาตรัส แต่ชาวยิวไม่รู้ว่าพระเมสสิยาห์จะมาถึงเมื่อไรและลักษณะเป็นอย่างไร ก่อนจะถึงวันอันเป็นมงคลนั้นชาวยิวคงต้องตายกันหมด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวยิวมีความคิดแตกแยกออกเป็น 2 พวกคือ พวกซีลลิต มีแนวคิดที่ว่าเพื่อเร่งให้วันอันเป็นความหวังมาถึงโดยเร็ว ต้องใช้กำลังรุนแรง เข้าประหัดประหารต่อสู้ด้วยอาวุธกับพวกโรมัน เป็นการนองเลือดในหมู่เพื่อนร่วมชาติของตน แต่ชาวยิวอีกกลุ่มมีจิตใจเข้มแข็ง มีความเห็นว่า อาณาจักรแห่งสันติจะอุบัติขึ้นได้ ก็ด้วยวิธีสันติเป็นปัจจัย ชาวยิวกลุ่มนี้จึงอ้อนวอนประชาชนร่วมชาติ ให้ต่อสู้เอาชนะใจตนเอง ดีกว่าไปต่อสู้เอาชนะอำนาจของกรุงโรม ด้วยการเทศนาปลูกใจประชาชนนี้ ผลที่ได้รับครั้งใหญ่ก็คือ การถือกำเนิดของศาสนาคริสต์แม้ลัทธิเกิดใหม่นี้จะไม่ได้ช่วยให้ชาวอิสราเอลได้ประสบความสำเร็จตาม แต่ก็ศาสนาที่ช่วยให้มนุษยชาติเป็นจำนวนมากได้รับความรอดพ้น

ศาสนาคริสต์เกิดในปาเลสไตน์ตอนเหนือ เมื่อ พ.ศ.543 โดยคิดตามปีเกิดของพระเยซูศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่วิวัฒนาการมาจากศาสนายิว เพราะศาสนาคริสต์ก็นับถือพระเจ้าองค์เดียวกับศาสนายิวคือ พระยาห์เวห์ หรือ พระยะโฮวาห์อีกทั้ง ได้รับคัมภีร์พันธสัญญาเดิม (Old Testament) พระเยซูเป็นผู้นำถือศาสนายิวและพยายามปรับพระคัมภีร์เดิมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทำให้ชาวยิวกลุ่มบุโรฮิตที่มีความคิดดั้งเดิมแสดงอาการขัดขวางด้วยวิธีต่าง ๆ จนในที่สุดพระเยซูก็ถูกประหารชีวิต คำว่า ศาสนาคริสต์ เกิดขึ้นและนำมาใช้หลังจากพระเยซูสิ้นชีพแล้ว หลังการสิ้นชีพของพระเยซูทำให้เกิดเรื่องราวอภินิหารต่าง ๆ ของพระเยซูขึ้น ชาวยิวส่วนหนึ่งได้เรียกพระเยซูว่าเป็นศาสนาใหม่ พวกกันแยกตัวออกจากศาสนายิวและตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า ศาสนาคริสต์

พระเยซูใช้วิธีการสอนแบบปรับปรุงคัมภีร์เดิมให้ผู้ที่ได้รับฟังมีความเข้าใจง่ายขึ้น สอนให้สาวกมีความเมตตากรุณา ให้อภัยแก่ศัตรู รวมไปถึงคำสอนที่เป็นปฏิบัติต่อโมเสสศาสดาของตน คือ แนวคิดปฏิบัติข้อแรกคือโมเสสให้สามีภรรยาขาดจากกันได้ พระเยซูไม่ยอมให้มีการหย่าขาดจากกัน แนวคิดปฏิบัติข้อสองคือโมเสสวางบัญญัติเคร่งครัดว่า มนุษย์ต้องหยุดงานวันสะบาโต พระเยซู ไม่เคร่งครัดเรื่องนี้ เมื่อมีคนเจ็บป่วยมารักษาในวันสะบาโตก็รักษาให้พระเยซูยังกล่าวโจมตีนักบวชบุโรฮิตว่าเป็นพวกหน้าซื่อใจคดปิดกั้นพสกนิกรไว้ไม่ให้มนุษย์เข้าถึง กล่าวอ้างตนเองเป็นคนนำทางให้ให้มนุษย์แต่ตัวเองกลับตาบอด (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558)

นอกจากนี้ยังได้ประกาศลัทธิใหม่ว่าตนเป็นผู้ที่จะพาคนทั้งปวงไปสู่สวรรค์หรืออาณาจักรแห่งพระเจ้า ในทำนองว่าตนเองเป็นบุตรหรือผู้แทนของพระเจ้า ทำให้พวกนักบวชบุโรฮิตและกรุงโรมไม่พอใจ ด้วยเกรงว่าพระเยซูจะยุยงพลเมืองให้แข็งข้อต่อต้านต่อโรมัน ในที่สุดพระเยซูก็ถูกจับและถูกตัดสินให้ประหารชีวิตในข้อหาเป็นกบฏต่อกรุงโรม พระเยซูไม่ใช่ผู้ทรงตั้งศาสนาคริสต์เพราะพระองค์มีชีวิตและสิ้นชีพอยู่ในศาสนายิว (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธรรณ), 2548) หลังจากพระเยซูสิ้นชีพ ได้มีข่าวเรื่องราวที่เป็นอภินิหาร ทำให้ผู้คน

ต่างเกิดศรัทธาอย่างมาก เซนต์ปอล ได้ประกาศศาสนาองค์ใหม่คือพระเยซู ประกาศแยกตัวออกจากศาสนายิว และตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า ศาสนาคริสต์

ความเป็นมา

คำว่าคริสต์หรือไครสต์ (Christ) มาจากภาษาโรมันว่า คริสตัส (Christus) ซึ่ง คำนี้มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ Christos ซึ่งแปลมาจากคำว่า เมสสิอาห์หรือเมสไซฮา (Messiah) ในภาษาฮีบรู

คำว่า เมสสิอาห์ หรือเมสไซฮา แปลว่า พระผู้ปลดปล่อยทุกข์ภัย หรือพระผู้ช่วยให้รอดพ้น ไม่ตกนรก จากคำพิพากษาในวันตัดสินโลก ซึ่งพระเจ้าจะส่งบุคคลนั้นลงมารับทุกข์ ทรมานแทนมนุษย์ทั้งหลาย เมสสิอาห์ จะเป็นผู้ช่วยเหลือมวลมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ทรมาน

ศาสนาคริสต์เกิดในประเทศปาเลสไตน์ เมื่อประมาณ พ.ศ. 543 โดยคิดตามปีเกิดของพระเยซูผู้เป็นศาสดา เป็นศาสนาที่วิวัฒนาการมาจากศาสนายิว เพราะทั้งสองศาสนา ต่างนับถือพระเจ้าองค์เดียวกันคือพระเยโฮวาห์ (Yehowah) และยอมรับนับถือคัมภีร์พันธสัญญาเดิม (Old testament) ของศาสนายิว แม้พระเยซูเองก็ไม่เคยประกาศตั้งศาสนาคริสต์ มีแต่บอกว่าท่านนับถือศาสนายิว การที่ท่านเทียวยสั่งสอนธรรมต่าง ๆ ก็เพื่อให้ศาสนายิวมีความสมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น

คำว่า ศาสนาคริสต์ เพิ่งเกิดขึ้นและนำมาใช้หลังจากพระเยซูสิ้นชีพแล้ว มีสาเหตุจากเนื่องจากความโกรธแค้นของเหล่าพระสาวกที่ศรัทธาในพระเยซูที่เห็นท่านถูกใส่ร้ายจากพวกหัวเก่าที่นับถือศาสนายิว จนเสียชีวิตทั้ง ๆ ที่ไม่มีความผิด รวมกับความศรัทธาที่เกิดมาจากการได้ฟังข่าวการฟื้นคืนชีพของพระเยซูจึงพากันแยกตัวออกจากศาสนายิว โดยตั้งชื่อศาสนาใหม่ว่า ศาสนาคริสต์ โดยนักบวชเซนต์ปอล เป็นผู้ตั้งขึ้น

ในสมัยที่พระเยซูยังมีชีวิตอยู่ ศาสนาคริสต์เจริญเติบโตแพร่หลายไปได้ไม่น้อยมาก เพราะมีผู้คอยขัดขวางทำลายล้าง พระเยซูเองก็มีเวลาเป็นศาสดาเพียง 3 ปีเท่านั้นก็สิ้นชีพโดยการถูกตรึงไม้กางเขน ศาสนาคริสต์มีเจริญเติบโตหลังจากพระเยซูสิ้นชีพแล้ว โดยการเผยแผ่ศาสนาอย่างจริงจังของเหล่าพระสาวกและผู้สืบถือ ศาสนาคริสต์มีความเจริญแพร่หลายมาก ที่สุดในสมัยของพระเจ้าคอนสแตนตินที่ทรงเลื่อมใสและอุปถัมภ์ ค้ำชูศาสนาคริสต์ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างศาสนสถาน การออกกฎหมายมิลาโนในปี ค.ศ. 313 ให้สำนักวาติกัน เป็นรัฐอิสระปกครองตนเอง ไม่ต้องขึ้นกับการปกครองของฝ่ายอาณาจักร ฝ่ายอาณาจักรจะเข้าไปแทรกแซงกิจการในศาสนจักรไม่ได้ ให้สันตะปาปามีอำนาจเท่าราชา มีอำนาจปกครองศาสนจักรทั้งปวง ทรงนำไม้กางเขนมาเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ และสิ่งที่ทำให้ศาสนาคริสต์ได้รับความนับถือมากที่สุด คือ ในปี ค.ศ. 325 ทรงออกกฎหมายให้ทุกคนนับถือศาสนาคริสต์เท่านั้น ที่เรียกว่า ศรัทธาทางการ (วีโรจน์ นาคชาติรี, 2558) ดังนั้น ตั้งแต่ ค.ศ. 325-1,054 ศาสนาคริสต์จึงได้เจริญเติบโตขนานใหญ่จากศาสนาประจำชาติของประเทศอิตาลีกลายมาเป็น ศาสนาประจำชาติของทุกประเทศในทวีปยุโรป และต่อมาได้ขยายไปยังประเทศต่าง ๆ ในทวีป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้และทวีปออสเตรเลียด้วย

ศาสนา

ชาตินิยม

ศาสนาของคริสต์ศาสนา ทรงมีนามว่า "เยซู" หรือ "จัส" ถือกำเนิดในหมู่ชนชาติอิสราเอล (ยิว) พระมารดาชื่อ มารีย์ และบิดาชื่อ โยเซฟ มีอาชีพเป็นช่างไม้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ บ้านกาลิลี (Callilee) เมืองนาซาเรธ (Nazareth)

ข้อความในพระคัมภีร์ไบเบิลแสดงไว้ว่า พระนางมารีย์ ผู้เป็นมารดาของพระเยซูนั้นมีครรภ์ด้วยอำนาจของพระวิญญาณบริสุทธิ์ตั้งแต่ยังไม่ได้แต่งงานกับโยเซฟ การที่โยเซฟรับนางเป็นภรรยาเพราะเหตุสวรรค์กาเบรียลของพระเจ้ามาปรากฏแก่โยเซฟในความฝันโดยให้เขารับนางมารีย์เป็นภรรยา เนื่องจากผู้ที่ปฏิสนธิในครรภ์ของนางนั้นเป็นเพราะอำนาจของ พระวิญญาณบริสุทธิ์ นางจะประสูติบุตรชาย แล้วให้ตั้งชื่อว่า เยชู

พระเยซู ประสูติเมื่อปีที่ 1 แห่งคริสต์ศักราช (นับตั้งแต่พระเยซูประสูติ) ที่เมือง เบธเลเฮม (Bethlehem) แขวงยูดาเย กรุงเยรูซาเลม ชาวคริสต์ในยุคแรกเชื่อว่า พระเยซูเกิดที่ เบธเลเฮม สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์เดวิด (ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของชาวอิสราเอล) เพื่อเชื่อมโยงกับพระคัมภีร์เก่า ในเรื่องของเมสสิอาห์ (Messiah) แต่ผู้เขียนพระวรสารทั้งหมดเห็นตรงกันว่า ครอบครัวของพระเยซูอาศัยอยู่ที่นาซาเรธ

การรับศีลจุ่ม

พระเยซูทรงสนใจในการศึกษาศาสนาเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะพระคัมภีร์เก่า (Old Testament) จนมีความรู้แตกฉานในพระคัมภีร์ พระเยซูได้ไปฝากตัวเป็นศิษย์ของยอห์น (John the Baptist) และได้รับศีลจุ่มโดยวิธีลงบาปในแม่น้ำจอร์แดน ซึ่งพิธีล้างบาป (Baptism) นี้เป็นการแสดงถึงพระเจ้าทรงให้อภัยคนบาปโดยการใช้น้ำเป็นสัญลักษณ์

การเผยแผ่ศาสนา

ในการเผยแผ่ศาสนาของพระเยซูคริสต์ นอกจากพระองค์จะสอนธรรมง่าย ๆ แต่ลึกซึ้งและกินใจแล้ว พระองค์มีคุณลักษณะพิเศษ คือ มีความสามารถในการรักษาโรค พระเยซูจะรักษาโรคควบคู่ไปกับการสอนธรรมทุกครั้ง จึงปรากฏว่าการเผยแผ่ธรรมของพระเยซูได้ผลเร็ว พระองค์ออกเดินทางท่องเที่ยวประกาศพระธรรมคำสอนบริเวณชายฝั่งแม่น้ำ จอร์แดน ผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในคำสอนของพระองค์ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนยากจน เช่น เป็นชาวประมง ช่างไม้ ซึ่งอาศัยอยู่ในชนบทที่ทุรกันดาร เพราะพระองค์ไม่สามารถจะเข้าไปเผยแผ่ในเมืองใหญ่ได้ พระองค์ไม่พยายามประกาศธรรมอันลึกซึ้ง แต่พยายามให้คนทั่วไป เข้าใจคำสอน ซึ่งเป็นคำสอนที่ฟังแล้วเข้าใจง่าย ๆ

คำสอนของพระองค์บางครั้งก็ขัดแย้งกับความเชื่อเก่า จึงทำให้พระองค์มีทั้งคนรัก เลื่อมใส และมีศัตรูมากเช่นเดียวกัน ศัตรูก็คือพวกศาสนายิวหรือยูดายซึ่งเห็นว่าคำสอนของพระองค์ผิดแผกแตกต่างจากหลักคำสอนของโมเสส ทั้ง ๆ ที่พระเยซูรับรองว่าไม่มีเจตนาจะลบหลู่ทำลายบัญญัติหรือคำสอนของศาสนายิวเดิม แต่จริง ๆ แล้วคำสอนของพระเยซูก็ขัดแย้ง กับหลักคำสอนของโมเสสหลายข้อ เช่นโมเสสสอนให้สามีภรรยาหย่าขาดจากกันได้ แต่พระเยซูไม่สอนให้มีการหย่าขาดจากความเป็นสามีภรรยากัน โดยพระเยซูให้เหตุผลว่า เมื่อพระเจ้าสร้างอาดัมกับอีวาให้เป็นเพื่อนชีวิตอยู่ด้วยกันได้ ไม่ได้ทรงอนุญาตว่าจะให้เลิกใช้ ชีวิตร่วมกันได้เมื่อใด พระเจ้าสร้างอีวาโดยดึงเอาซี่โครงซี่หนึ่งของอาดัมมาสร้าง จึงถือว่าผิวหนัง เป็นคนคนเดียวกัน ผิวหนังจะแยกกันไม่ได้ เป็นต้น

สาวกสำคัญ

ในการประกาศศาสนาของพระเยซูนั้น มีพระสาวกที่เป็นกำลังสำคัญ คือ

- 1) ซีโมน หรือเปโตร
- 2) อันเดรอา หรืออังดรูว์ เป็นน้องชายของเปโตร
- 3) ยาโคโบ
- 4) โยฮัน น้องชายยาโคโบ
- 5) ฟิลิปส์
- 6) บาร์โธโลมา
- 7) โธมัส
- 7) มัทธาย
- 8) ยาโคโบ บุตรของอาละฟาย
- 9) เลบบายส์หรือ ธาดาย
- 10) ซีโมน ชาวคานาอัน
- 11) ยูดาห์ อิสการิโอต

ในบรรดาสาวกทั้งหมดนี้ โยฮัน กับมัทธาย เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการเขียนคัมภีร์ไบเบิล (คัมภีร์ใหม่) และเขียนประวัติต่าง ๆ ของพระเยซู ส่วนสาวกคนสุดท้ายที่ชื่อ ว่า ยูดาห์ อิสการิโอต นั้น เป็นผู้ทรยศต่อพระเยซู โดยการรับสินบน และเป็นผู้ซื้อค้อนพระเยซูให้ โรมันจับ สุดท้าย ยูดาห์ อิสการิโอต อดสูต่อพฤติกรรมอันเลวร้ายของตัวเองจึงแขวนคอตาย

การส่งสาวกออกไปประกาศศาสนายังประเทศใกล้เคียง พระเยซูเริ่มทำการสอนธรรมแก่ศิษย์ได้ไม่นานนักต้องหยุดลงชั่วคราว เนื่องจากอาจารย์หรือยอห์นของตนถูกจับ และถูกต้องข้อหาว่า ทำการสอนนอกเหนือคำสอนของพระเจ้าในศาสนาอิว พอทราบข่าวพระเยซูก็เดินทางออกจาก นาซาเรธ ไปอาศัยอยู่ที่เมืองคาเปอร์นัม เป็นการชั่วคราวแล้วจึงเริ่มสอนธรรมต่อ พระเยซูได้แสดงปฐมเทศนาครั้งแรกบนภูเขา คำสอนในครั้งนีถือว่าเป็นหลักคำสอนที่สำคัญ ซึ่งมีคนฟังเป็นจำนวนมาก นอกจากพระองค์จะสอนธรรมแล้ว พระองค์ยังมีคุณลักษณะพิเศษ คือมีความความสามารถในการรักษาโรคและมีพลังจิตที่สูง อาทิ การรักษาโรคเรื้อนให้หายได้ รักษาคนเป็นง่อยให้เดินได้ รักษาคนใบ้ให้พูดได้ รักษาคนตาบอดให้กลับมาแลเห็นได้ เป็นต้น

พระองค์ท่องเที่ยวประกาศพระธรรมคำสอนบริเวณชายฝั่งแม่น้ำจอร์แดน ส่วนมากผู้ที่ศรัทธาเลื่อมใสในพระองค์มักจะเป็นคนยากจนมีอาชีพกรรมกร พระองค์ไม่ประกาศธรรมอันลึกซึ้ง แต่จะพยายามให้คนทั่วไปเข้าใจคำสอน ซึ่งเข้าใจง่าย น่าฟัง ไม่น่าเบื่อ คำสอนของพระองค์บางครั้งก็ขัดแย้งกับความเชื่อเก่าจึงทำให้มีทั้งคนรักและมีศัตรูมากเช่นกัน (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พมพ์ ธรรมธเถร), 2548)

พระเยซูไม่เกรงกลัวต่ออำนาจอิทธิพลของกรุงโรมและนักบวชปุโรหิต เมื่อความศรัทธาของประชาชนมากล้นบาร์มีเกินจะต้านทาน จึงทำให้นักบวชปุโรหิตกล่าวหาว่า พระเยซูชองสมกำลังเพื่อก่อการกบฏต่อโรมัน และจะสถาปนาตัวเองขึ้นเป็นกษัตริย์อิว ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงถูกจับและได้ถูกนำไปที่บ้านของมหาปุโรหิตหรือสังฆราชอิว ผู้เป็นประธานศาลสูงสุดอิว ชำระความทันทีที่บ้านนั้น โดยเรียกคนหลายคนมาเป็นพยานในการปรักปรำพระเยซู โดยอ้างว่าพระเยซูตั้งตนเป็นกษัตริย์องค์ใหม่อิว อ้างตนเป็นลูกของพระเจ้า อ้างตนเป็นเมสสิยาห์ ในที่สุดที่ประชุมจึงมีมติให้ลงโทษประหารชีวิตพระเยซู(กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550) หลังจากสภาการศาสนาได้พิพากษาประหารชีวิตพระเยซูแต่การที่จะปฏิบัติลงโทษ

ประหารต้องได้รับความเห็นชอบจากโรมันก่อน โดยพระเยซูได้ถูกนำตัวให้ผู้สำเร็จราชการโรมัน โดยมีข้อหาว่า พระเยซูจะตั้งตนเป็นกษัตริย์ยิว ซึ่งเป็นการกบฏต่อกษัตริย์ซีซาร์แห่งกรุงโรม ผู้สำเร็จราชการโรมันถามว่า ท่านได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ยิวจริงหรือ?

พระเยซูตอบว่า

อาณาจักรของข้าพเจ้าไม่ได้อยู่ในโลกนี้ (วิโรจน์ นาคชาติ, 2558) ผู้สำเร็จราชการโรมันจึงมองว่าพระเยซูไม่ได้มีความผิดใด แต่ด้วยชาวยิวจำนวนมากไม่ชอบและเกลียดชังต่อพระเยซู และสาวกของพระเยซูก็ไม่มีใครมาแสดงตัวเพื่อปกป้องเป็นพยานให้ ผู้สำเร็จราชการโรมันจึงเห็นว่าให้เป็นหน้าที่และมติดของมหาชน จึงส่งให้ลงโทษด้วยวิธีการเขียนตี เอาจมูกทำด้วยหนามให้สวมใส่เป็นเครื่องเยาะเย้ยพร้อมกับพูดว่า นี่คือนกฏของพระราชอาชญาของข้าพเจ้า ซึ่งวันนั้นใกล้จะถึงวันอีสเตอร์ เป็นวันพิธีการทางศาสนาหนึ่งของชาวยิว (นงเยาว์ ชาญณรงค์, 2553) ในวันนั้นจะมีการอภัยโทษแก่นักโทษประหาร

ผู้สำเร็จราชการโรมันจึงคอยดูว่ามหาชนจะอภัยโทษแก่พระเยซูหรือไม่ ปรากฏว่ามหาชนไม่ได้ อภัยโทษแก่พระเยซู ผู้สำเร็จราชการโรมันก็นำน้ำมาล้างมือและประกาศว่าขอวางเฉย ไม่ขอเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ต่อไป ชาวยิวเห็นเช่นนั้นจึงได้จับพระเยซูไปตรึงบนไม้กางเขน แล้วเอาตะปูตอกตรึงหัตถ์และบาททั้งสองข้างไว้บนไม้กางเขน ที่ปลายของไม้กางเขนก็จารึกตัวอักษรเย้าหยันว่ากษัตริย์แห่งยิวที่ภูเขาซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กรุงเยรูซาเล็ม พระเยซูก็สิ้นชีพในเวลาบ่ายวันนั้น ขณะนั้นพระเยซูมีพระชนม์เพียง 33 ปี หลังจากประกาศศาสนาได้ 3 ปีเท่านั้น

การสิ้นพระชนม์

พระเยซูถูกตรึงบนไม้กางเขนในเวลาเที่ยงและสิ้นพระชนม์ในเวลาบ่ายวันนั้น ที่ภูเขาเหนือเมือง เยรูซาเลม คำวิงวอนสุดท้ายที่พระเยซูตรัสต่อพระเจ้าซึ่งพระเยซูเรียกว่า พระบิดาเสมอนั้น มีว่า "ขอพระบิดาได้โปรดประทานอภัยให้แก่คนที่ทำร้ายครั้งนี้ เพราะเขาไม่รู้ ว่าเขาทำอะไรลงไป" พระคัมภีร์บันทึกไว้ว่า หลังจากพระเยซูได้สิ้นพระชนม์แล้ว 3 วัน พระองค์ ได้ทรงกลับคืนชีพและเสด็จสู่สวรรค์

สรุป พระเยซูเป็นผู้สนใจในศาสนาามาตั้งแต่เด็ก สามารถท่องจำคัมภีร์ไบเบิลได้ทั้งหมด และท่านสามารถเผยแผ่คำสอนให้คนเข้าใจตามได้อย่างง่ายดาย จนเกิดมีลูกศิษย์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตามตำนานบอกว่า พระองค์สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ จนเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวยิว แต่คำสอนของพระเยซูบางอย่างก็ขัดแย้งกับคำสอนกับความเชื่อดั้งเดิมจึงทำให้มีทั้งคนชอบและคนเกลียด ต่อมาโรมันเห็นว่าพระเยซูมีสาวกและผู้ศรัทธามากมาย จึงหาทางกำจัดพระเยซูโดยกล่าวหาว่าตั้งตนเป็นกบฏต่อโรมันและสถาปนาตนเองเป็นกษัตริย์ของชาวยิว ผนวกกับชาวยิวส่วนใหญ่ไม่พอใจพระเยซูอยู่แล้ว จึงสนับสนุนให้กษัตริย์แห่งกรุงโรมลงโทษประหารชีวิตโดยการถูกตรึงไม้กางเขน

คัมภีร์ในศาสนา

คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ คือ คัมภีร์ไบเบิล (Holy Bible) คำว่า Bible มาจากภาษาละตินและภาษากรีกกว่า Biblia แปลว่า หนังสือหลายเล่ม (The Books) เป็นคำพหูพจน์ของ คำว่า Biblion คัมภีร์ไบเบิลเป็นการเขียนขึ้นของมนุษย์โดยการดลใจจากพระเจ้า ชาวคริสต์ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นพระวาจาของพระเจ้า แบ่งออกเป็น 2 ตอนใหญ่ ๆ คือ

พระคัมภีร์เก่า หรือ พันธสัญญาเดิม (Old Testament)

พระคัมภีร์เก่าได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันทั้งศาสนายิว และศาสนาคริสต์ บันทึกเป็นภาษาฮีบรูโบราณ ภายหลังได้แปลเป็นภาษาละตินและภาษาอังกฤษ แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

(1) เพนทาทุก (Pentateuch) แปลว่า "หนังสือ 5 เล่ม" บางครั้งเรียกว่า คัมภีร์โตราห์ (Torah) แปลว่า "กฎหมาย" เป็นคัมภีร์ส่วนที่ได้บันทึกไว้ถึงการกระทำและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่พระเจ้าได้ทรงกำหนดให้ชาวยิวยึดถือปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่า เพนทาทุกเป็น หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเริ่มต้นของชาวยิว แบ่งออกเป็น 5 เล่ม (วิโรจน์ นาคชาติรี, 2558) คือ

(1.1) ปฐมกาล (Genesis) มีเนื้อหากล่าวถึงความเป็นมาของจักรวาลและมนุษยชาติ รวมทั้งเรื่องราวของมนุษย์คู่แรก คือ อาดัมและอีวา เรื่อยมาจนถึงอับราฮัมได้ทำสัญญาพิเศษต่อพระเจ้า สัญญานี้ได้สืบทอดต่อมาในบรรดาลูกหลานของอับราฮัม ซึ่งเป็นต้นตระกูลของชาวอิสราเอลนั่นเอง

(1.2) อพยพ (Exodus) มีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องที่พระเจ้าได้ช่วย ชาวอิสราเอลให้รอดพ้นจากการเป็นทาสในประเทศอียิปต์โดยทรงมอบหมายให้โมเสสเป็นผู้นำ ชาวอิสราเอลออกมาสู่ความเป็นอิสระ นอกจากนั้นพระเจ้ายังทรงสำแดงปาฏิหาริย์ให้ปรากฏ แก่สายตาของชาวอิสราเอลด้วย เช่น การช่วยให้ชาวอิสราเอลรอดพ้นจากเงื้อมมือของพวกอียิปต์ที่ทะเลแดง เป็นต้น จากนั้นก็กล่าวถึงพันธสัญญาที่พระเจ้ามอบหมายให้แก่ชาวอิสราเอล ผ่านโมเสสที่ภูเขาซีนาย เรียกว่า "บัญญัติ 10 ประการ"

(1.3) เลวีนิติ (Leviticus) มีเนื้อหากล่าวถึงวิธีประกอบศาสนพิธี ในกรณีต่าง ๆ รวมทั้งกฎข้อห้าม โดยเฉพาะกฎที่พระองค์ต้องถือปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าคัมภีร์อพยพ และเลวีนิติเป็นรากฐานแห่งกฎเกณฑ์ที่จะรักษาไว้ซึ่งพันธสัญญาที่ชาวอิสราเอลได้ถวายไว้แก่ พระเจ้า

(1.4-1.5) ก็นดาร์วิที (Numbers) และเฉลยธรรมบัญญัติ (Deuteronomy) ทั้งสองเล่มมีเนื้อหากล่าวถึงประวัติของชาวอิสราเอลที่ เรร่อนอยู่นานถึง 40 ปี จนได้เข้าไปสู่ที่ราบโมอับ และในที่สุดก็จะได้เข้าสู่ดินแดนคานาอันซึ่งถือเป็นดินแดนแห่งพันธสัญญา (Promised Land)

(2) ศาสดาพยากรณ์ (Prophets) เป็นบันทึกเรื่องราวคำสอน และคำทำนายของศาสดาพยากรณ์ของชาวยิวซึ่งเกิดขึ้นในสมัยต่าง ๆ กัน แบ่งเป็นบทย่อยได้ถึง 21 ตอน โดยเนื้อหาสาระแล้วอาจแบ่งเป็นภาคใหญ่ ๆ ได้ 3 ภาค คือ ภาคประวัติศาสตร์ ภาคศาสดาพยากรณ์ และภาคศาสดาพยากรณ์ย่อย (เพราะเรื่องราวของศาสดาพยากรณ์เหล่านี้ มีน้อยกว่า)

(3) ฮาจิโอกราฟา (Hagiographa) เป็นส่วนที่ไม่อาจจัดอยู่ในประเภทที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นเรื่องทั่วไป เช่น เป็นวรรณคดีหลักของพันธสัญญาเดิมที่มีความไพเราะในเชิงกวีสูง ได้แก่ เพลงสดุดีสุภาพิต เพลงคร่ำครวญ และเป็นพงศาวดาร เป็นต้น

พระคัมภีร์ใหม่ หรือพันธสัญญาใหม่ (New Testament)

พระคัมภีร์ใหม่เป็นที่ยอมรับนับถือกันเฉพาะในศาสนาชาวคริสต์เท่านั้น ส่วนศาสนายิวจะไม่ยอมรับพระคัมภีร์ใหม่ โดยพระคัมภีร์ใหม่แบ่งเป็น 4 ตอน ดังต่อไปนี้

(1) พระวรสาร (The Gospels) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเทศน์สอนของเหล่าพระสาวกเพื่อยืนยันสิ่งที่พวกเขาได้ประสบมาในขณะที่มีชีวิตอยู่ร่วมกับพระเยซู และยืนยันว่าพระเยซูเป็นพระเมสสิอาห์และเป็นบุตรของพระเจ้า ดังนั้น พระวรสารจึงเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับชีวิต และคำสอนของพระเยซู เป็นหนังสือที่เป็นหลักฐานยืนยันและพิสูจน์ว่าพระเยซู เป็นบุตรของพระเจ้า แบ่งออกเป็น 4 คัมภีร์ คือ

(1.1) พระวรสารของนักบุญมัทธิว (มธ.) มีจำนวน 28 บท กล่าวถึงกำเนิดของพระเยซู การเทศนาสั่งสอนโดยเฉพาะ "การเทศนาบนภูเขา" ซึ่งถือเป็นคำสอนเกี่ยวกับการปฏิรูปแนวทางดำเนินชีวิตของมนุษย์ครั้งแรกของพระเยซู เทศนาบทนี้นับเป็นตอนที่มีเนื้อหาไพเราะที่สุดในงานนิพนธ์ของนักบุญมัทธิว

(1.2) พระวรสารของนักบุญมาระโก (มก.) หรือมาร์ค (Mark) มีจำนวน 16 บท มีเนื้อหาที่เน้นเฉพาะการเป็นพระเมสสิอาห์ของพระเยซูมากกว่าเน้นสอนคำสอน

(1.3) พระวรสารของนักบุญลูกา (ลก.) หรือลูค (Luke) มีจำนวน 24 บทเน้นเฉพาะในเรื่องคำสอนของพระเยซู แต่มีการจัดลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ตามแบบพระวรสารของนักบุญมัทธิว

(1.4) พระวรสารของนักบุญยอห์น (ยน.) มีจำนวน 21 บท เน้นการประกาศว่า พระเยซูเป็นพระเมสสิอาห์หรือพระคริสต์ เพื่อมาไถ่บาปมนุษย์ด้วยการรับ ทรมานต่างๆ จนต่อมาได้กลับคืนชีพ และได้ส่งสาวกออกไปประกาศคำสอนพร้อมด้วยพระจิต ของพระเจ้าและอำนาจในการยกบาป นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพิธีกรรมและศีลศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในภารกิจของพระเยซูเช่น ศีลล้างบาป ศีลมหาสนิท และศีลอภิบาล ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาคริสต์

พระวรสารทั้ง 3 เล่มข้างต้นมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันมาก แตกต่างจากพระวรสารของนักบุญยอห์นซึ่งเนื้อหาบางส่วนที่มีลักษณะเฉพาะตนและไม่ปรากฏในพระวรสารเล่มอื่น ๆ เพราะท่านผู้ที่ใกล้ชิดและใช้ชีวิตร่วมกับพระเยซูมากที่สุด จึงรู้หลักคำสอนต่างๆ มากมาย

(2) หนังสือกิจการของอัครทูต (The Acts of the Apostles) มีเนื้อหากล่าวถึงการเผยแผ่ศาสนาธรรมของอัครสาวก หลังจากพระเยซูสิ้นพระชนม์แล้ว โดยการเผยแผ่ธรรมนี้ อัครสาวกได้ทำเหตุอัศจรรย์หลายอย่างให้ปรากฏแก่หมู่ประชาชน เพราะพวกท่านได้รับมอบอำนาจจากพระเจ้าและพระบุตรของพระองค์ ทำให้มีผู้นับถือเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเผยแผ่ศาสนาธรรมของท่านเซนต์ปอลและเซนต์ปีเตอร์มีส่วนทำให้ คริสต์ศาสนาได้แพร่หลายออกไปจนถึงต่างแดน ไม่ได้จำกัดเฉพาะชนชาติยิวเท่านั้น

(3) จดหมายของบรรดาสาวก (The Pauline and Catholic Epistles) เป็นจดหมายของบรรดาสาวกต่างๆ ที่ส่งไปถึงชาวคริสต์ในที่ต่าง ๆ มีทั้งหมด 21 เล่ม ตัวอย่างเช่น

(3.1) จดหมายของนักบุญเปาโล (The Pauline Epistles) ที่เขียนถึงชาวคริสต์ในที่ต่าง ๆ เช่น ชาวคริสต์ในกรุงโรม คริสตจักรในเมืองโครินธ์ คริสตจักรในแคว้นกาลาเทีย และศิษย์ชื่อทิโมธี เป็นต้น มีทั้งสิ้นรวม 13 ฉบับ มีเนื้อหาแสดงความคิดเห็นและตีความคำสอนของพระเยซู

(3.2) จดหมายของนักบุญยาโคบ (James หรือ Jacob) ผู้เป็นญาติพี่น้องของพระเยซูเขียนถึงชาวยิวในดินแดนต่าง ๆ เช่น ซีเรีย และอียิปต์ แสดงแนวทางปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์

(3.3) จดหมายของนักบุญยอห์น (John) ที่เขียนขึ้นโดยมิได้ระบุ ผู้รับจดหมาย มีเนื้อหาแสดงประสบการณ์ทางศาสนาของท่าน

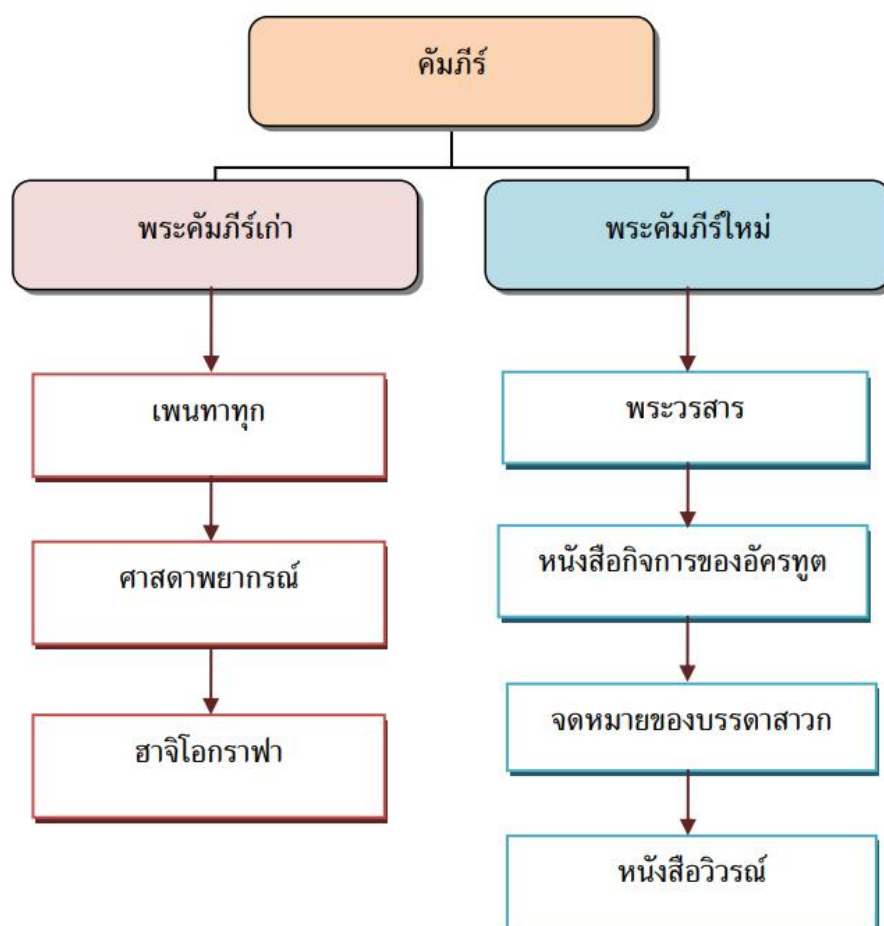
(3.4) จดหมายของยูดา (Jude) ที่เขียนขึ้นเพื่อเตือนชาวคริสต์ให้ ตระหนักถึงความหลงผิด และการถูกชักจูงโดยนักเทศน์จอมปลอม และกล่าวถึงการลงโทษของพระเจ้า

(3.5) จดหมายของนักบุญเปโตร (Peter) ที่เขียนถึงชาวคริสต์เชื้อสายยิวที่มีอยู่ตามแคว้นต่าง ๆ นอกดินแดนปาเลสไตน์เพื่อให้อดทนต่อการถูกเบียดเบียน และความทุกข์ทรมานโดยยึดแนวทางของพระเยซูเป็นแบบอย่าง

(4) หนังสือวิวรณ์ (Revelation) เป็นหนังสือที่กล่าวถึงการเปิดเผยของพระเจ้าผ่านทางบรรดาประกาศก โดยได้กล่าวถึงชัยชนะของพระเจ้าและการสถาปนาอาณาจักรสวรรค์ โดยพระองค์ทรงเลือกนักบุญยอห์นให้เป็นพยานในพระวาระของพระเจ้าและเป็นพยาน ของพระเยซูคริสต์ในทุกเหตุการณ์ที่ท่านได้พบเห็น และมีเนื้อหาเกี่ยวกับการพยากรณ์เรื่องราว ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เมื่อถึงวันที่โลกถึงเวลาแตกดับ พระเจ้าจะเสด็จมาอีกครั้งหนึ่งเพื่อพิพากษาโลก ผู้ทำตามพระบัญญัติท่านนั้นจะมีสิทธิ์อยู่ในอาณาจักรพระเจ้า ผู้ทำลาย

โลกและ ผู้อยู่นอกคำสอนของพระเจ้าจะต้องถูกทำลายล้าง หนังสือวิวรณ์มีลักษณะเป็นวรรณกรรมที่มุ่ง สร้าง ศรัทธาให้ทำความดีและเว้นการทำความชั่ว (Robert E. Van Voorst, 2003)

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 4 -1 คัมภีร์ในศาสนาคริสต์

หลักคำสอนศาสนาคริสต์

หลักคำสอนของศาสนาคริสต์เป็นคำสอนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์และจริยธรรมทางสังคม โดยมีหลักคำสอนสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. หลักตรีเอกานุภาพ (Trinity)

คำว่า "ตรีเอกานุภาพ" ได้แก่ ความเชื่อว่าพระเจ้าทรงมี 3 ภาค ในองค์เดียวกัน ได้แก่ พระบิดา (The Father) พระบุตร (The Son) และพระจิต หรือพระวิญญาณบริสุทธิ์ (The Holy Spirit) โดยมีความหมายดังต่อไปนี้ (ศูนย์พระคัมภีร์นานาชาติ, 2561)

(1) พระบิดา หมายถึง พระเจ้าผู้สถิตอยู่ในสวรรค์ ทรงสร้างโลก มนุษย์ และสรรพสิ่ง ทรงรักมนุษย์มากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เปรียบเหมือนบิดาที่มีความรักในบุตร

(2) พระบุตร หมายถึง พระเยซูคริสต์ซึ่งมีฐานะเป็นพระบุตรของพระเจ้า ผู้เสด็จลงมาเกิดในโลกเพื่อไถ่บาปแก่มนุษย์ผู้หลงผิดให้กลับคืนไปหาพระเจ้า ทรงมีธรรมชาติแท้จริงเป็นพระเจ้า แต่เมื่อทรงบังเกิดเป็นมนุษย์ก็ทรงทนทุกข์ทรมานเช่นมนุษย์ทั้งหลาย ทรงสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเพื่อไถ่บาปแก่มนุษย์ และทรงฟื้นขึ้นจากความตาย เช่นเดียวกับ พระเจ้าผู้ทรงอยู่เหนือความตาย

(3) พระจิต หรือ พระวิญญาณบริสุทธิ์ หมายถึง พลังอำนาจของพระเจ้า อันเป็นพลังแห่งความรักที่เชื่อมระหว่างพระบิดากับพระบุตรเข้าด้วยกัน และเป็นพลังอำนาจของพระเจ้าที่ทรงแสดงต่อมนุษย์ เพื่อดลใจให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของพระเจ้า พระคริสต์ธรรมใหม่ได้กล่าวถึงพระวิญญาณบริสุทธิ์อยู่หลายตอน เช่น ตอนที่ทูตสวรรค์ได้แจ้งให้มารีย์ทราบว่าจะตั้งครรภ์ด้วยอำนาจของพระเจ้า เป็นต้น หลังจากที่พระเยซูทรงฟื้นคืนพระชนม์และเสด็จขึ้นสู่สวรรค์แล้ว พระวิญญาณบริสุทธิ์ยังคงมีบทบาทอยู่ในโลกนี้เพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์และนำทางมนุษย์ให้ประจักษ์ในอำนาจของพระเจ้า

2. หลักความรัก (Love หรือ Agape)

หลักความรักเป็นหลักคำสอนทางจริยธรรมที่สำคัญที่สุดของศาสนาคริสต์ หมายถึง ความเป็นมิตรและความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข พระคริสต์ธรรมเก่าและ พระคริสต์ธรรมใหม่ กล่าวถึงความรัก 2 ประเภท ได้แก่ ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

ในพระคริสต์ธรรมเก่า ความรักเป็นเรื่องของความผูกพันระหว่างพระเจ้ากับชนชาติอิสราเอลโดยที่พระเจ้าทรงเป็นผู้ให้ความรักแก่ชนชาติอิสราเอลก่อน จากนั้นชาวอิสราเอลจึงสนองตอบความรักของพระเจ้าโดยการศรัทธาต่อพระเจ้าและปฏิบัติตามแนวทางที่พระเจ้าทรงวางไว้

ส่วนในพระคริสต์ธรรมใหม่ คำสอนเรื่องหลักความรักนั้นกำหนดให้พระเยซูเป็นสัญลักษณ์ของความรักสูงสุดที่พระเจ้าทรงมีต่อมนุษย์ เห็นได้จากการที่พระเยซูทรงยอมสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเพื่อให้ผู้มีศรัทธาในพระองค์จะได้พ้นจากความผิดบาป โดยพระเยซู ทรงสอนให้มนุษย์แผ่ความรักไปรอบด้าน ไม่เลือกที่รัก ผิดที่ชัง หลักคำสอนสำคัญนี้มีอยู่ใน บทเทศนาบนภูเขาแสดงถึงความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งแสดงออกได้ด้วยความเมตตา กรุณาและความเสียสละ ส่วนความรักที่มนุษย์มีต่อพระเจ้าแสดงออกโดยความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้า เช่น ศรัทธาว่าพระเจ้าคือพระเยโฮวาห์เป็นพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว ศรัทธาว่าพระเจ้าทรงรักมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ศรัทธาว่าพระเยซูเป็นพระบุตรของพระเจ้า ศรัทธาว่า พระเยซูเป็นพระเจ้าผู้ช่วยให้รอด และศรัทธาในอาณาจักรของพระเจ้าที่กำลังจะมาถึง

3. อาณาจักรของพระเจ้า

อาณาจักรของพระเจ้าหมายถึง หลักการดำเนินชีวิตที่แทรกซึมเข้าไปในจิตใจ และช่วยยกระดับจิตของผู้ที่ยอมรับคำสอนและปฏิบัติตามให้สูงขึ้น คำสอนของพระเยซูทรงเน้นให้มนุษย์มุ่งหวังชีวิตที่ดีกว่า คือชีวิตในอาณาจักรของพระเจ้าหรือแผ่นดินสวรรค์ โดยอาณาจักรของพระเจ้านี้มีความหมาย 2 ประการ คือ

(1) อาณาจักรของพระเจ้าในโลกนี้ หมายถึง อาณาจักรของพระเจ้าที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ในชีวิตนี้เป็นรากฐานสำหรับอาณาจักรของพระเจ้าในโลกหน้าซึ่งเรียกว่า แผ่นดินสวรรค์ การที่มนุษย์จะเข้าถึงอาณาจักรของพระเจ้าในโลกนี้ได้ นั้น จะต้อง ดำเนินชีวิตให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักคำสอนที่พระเยซูทรงแสดงไว้ โดยมีความรักในพระเจ้า อย่างสุดจิตสุดใจ และรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง ต้องรู้จักสละทรัพย์สมบัติภายนอกและมีความมานะพากเพียร เพราะอาณาจักรแห่งพระเจ้าเป็นสิ่งที่มิมีคุณค่าทางวิญญาณ ผู้ที่ยังไม่สามารถสละสมบัติทางโลกได้ย่อมไม่อาจเข้าถึงอาณาจักรของพระเจ้าได้

(2) อาณาจักรของพระเจ้าในโลกหน้า หมายถึง การเข้าถึงชีวิตนิรันดร์ หลังจากตายแล้วโดยพระเจ้าจะเป็นผู้ทรงตัดสิน ผู้ใดปฏิบัติตามพระบัญญัติของพระองค์อย่างครบถ้วน และเชื่อในพระองค์ จะได้เข้า

แผ่นดินสวรรค์ หรืออาณาจักรของพระเจ้า จะมีชีวิตนิรันดร์ ไม่มีความทุกข์ใด ๆ ตลอดไป ส่วนผู้ฝ่าฝืนบัญญัติ จะถูกตัดสินให้ลงนรก ได้รับความทุกข์อย่างสาหัสจากไฟเผาผลาญ

4. พระเจ้าทรงเป็นความจริงสูงสุด

ศาสนาคริสต์และศาสนายิวมีความเชื่ออย่างเดียวกันว่า พระเจ้า คือ พระเยโฮวาห์ เป็นผู้ทรงอำนาจอย่างยิ่งใหญ่ในจักรวาล ไม่มีผู้ใดจะยิ่งใหญ่กว่าพระองค์ มีคำสอนมากมายที่พรรณาลักษณะของพระเจ้าไว้ในฐานะทรงเป็นความจริงสูงสุดเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น ทรงมีคุณลักษณะพิเศษต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (ศุภนิพนธ์พระคัมภีร์ นานาชาติ, 2561)

- (1) ทรงเป็นจิตบริสุทธิ์ ไม่มีรูปร่าง
- (2) ทรงมีอยู่นิรันดร์ ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย
- (3) ทรงสถิตอยู่ทุกหนทุกแห่ง
- (4) ทรงรอบรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง
- (5) ทรงมีพลังอำนาจทุกอย่าง
- (6) ทรงมีอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่สุด
- (7) ทรงบริสุทธิ์ทุกประการ ไม่มีบาปเลย
- (8) ทรงมี 3 ภาค เรียกว่า ตริเอกานุภาพ คือ พระบิดา พระบุตร และพระจิตหรือพระ

วิญญาณบริสุทธิ์

ลักษณะพิเศษของพระเจ้าต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น เป็นลักษณะเดียวกันกับศาสนาที่มีพระเจ้าสูงสุดทุกศาสนา เช่น พระเจ้าในศาสนาอิสลาม และศาสนาซิกข์ เป็นต้น อาจจะต่างกันตรงชื่อเรียกพระเจ้าสูงสุดเท่านั้น แต่คุณลักษณะพิเศษไม่แตกต่างกัน

5. คำเทศนาบนภูเขา

คำสอนของพระเยซูที่เทศนาบนภูเขา (Sermon on the Mount) นั้น เป็นคำสอนที่มีระบบมากที่สุด เป็นหลักจริยธรรมที่พระเยซูทรงวางไว้แก่นุชนายได้ปฏิบัติเพื่อความสุข เป็นหลักคำสอนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวคริสต์ มีรายละเอียดโดยย่อ ดังต่อไปนี้

(1) การเป็นผู้มีสุข

คำสอนในตอนนี้อยู่ในมัทธิวบทที่ 4 ข้อ 3-12) กล่าวถึงลักษณะของบุคคลผู้จะมีความสุข 8 ประการ โดยแสดงไว้ว่า บุคคลใดก็ตามมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ บุคคลที่รู้สึกว้าวนั่นเองยังมีความบกพร่องและยังไม่ได้พอเป็นคนมีความโศกเศร้า เป็นคนจิตอ่อนโยน เป็นคนรักความชอบธรรม เป็นคนจิตใจกรุณา เป็นคนจิตใจบริสุทธิ์ เป็นคนสร้างสันติภาพ และเป็นคนที่ถูกกลั่นแกล้งข่มเหงเพราะเหตุแห่งความชอบธรรม บุคคลเหล่านี้เรียกได้ว่าผู้เป็นสุข เนื่องจากได้ยึดพระคริสต์ธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

(2) การเป็นเกลื่อของโลก

คำสอนนี้มุ่งให้มนุษย์ดำรงรักษาความดีงามเหมือนเกลื่อรักษาความเค็ม เพราะถ้ามนุษย์ทิ้งความดีงามไปแล้วก็ไม่ต่างไปจากเกลื่อที่หมดรสเค็ม ไม่มีประโยชน์และไม่มีคุณค่าใดๆ (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 13)

(3) บุคคลผู้เป็นความสว่างของโลก

คำสอนนี้เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้ทำความดี และปฏิบัติตามธรรมบัญญัติ อย่างมั่นคง ความดีที่ทำไว้นั้นจะมีผลต่อโลกและผู้อื่น ทำให้ผู้ที่เห็นความดีนั้นสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าผู้เป็นบิดา เปรียบเหมือนกับเมื่อลูกดี บิดาย่อมได้รับการยกย่องเพราะความดีของลูกนั้น (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 14-16)

(4) การไม่ได้บัญญัติพระธรรมบัญญัติใหม่

คำสอนตอนนี้ พระเยซูต้องการชี้แจงให้บุคคลทั้งหลาย (ชาวยิว) ในขณะนั้น เข้าใจว่าการเผยแพร่งานของพระองค์ไม่ได้เป็นไปเพื่อการล้มล้างหรือยกเลิกพระบัญญัติ เดิมที่ชาวยิวได้นับถือสืบกันมา แต่เป็นการปฏิรูปคำสอนเดิมให้มีความเข้มข้นและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 17)

(5) การห้ามไม่ให้มีความโกรธ

คำสอนตอนนี้ พระเยซูได้อธิบายข้อห้ามในพระบัญญัติเดิมที่ว่าอย่าฆ่าคน ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยสอนให้ระวังอารมณ์โกรธที่จะเกิดขึ้นในจิตใจ การฆ่าคนอื่นจะไม่เกิดขึ้น ถ้าไม่มีความโกรธมากระตุ้น บุคคลจึงต้องระวังไม่ให้เกิดความโกรธขึ้น เพราะเมื่อบุคคลมีความโกรธ เกิดขึ้น ย่อมสามารถจะทำร้ายหรือฆ่าผู้อื่นได้ (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 21-26)

(6) การห้ามล่วงประเวณี

คำสอนตอนนี้ สอนให้คนเว้นแม้กระทั่งการล่วงประเวณีด้วยใจ (การคิดที่จะล่วงประเวณี) ไม่ใช่เพียงแค่การล่วงประเวณีทางกายและทางวาจาเท่านั้น การสูญเสียทางกายที่เกิดขึ้นก็ไม่รุนแรงเท่ากับการสูญเสียทางจิตวิญญาณ ดังนั้น ถ้าร่างกายของเราส่วนใดส่วนหนึ่งทำผิดทำชั่ว เราควรทำลายร่างกายส่วนนั้นทิ้งเสีย เพราะถึงจะเสียอวัยวะอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ดีกว่าตัวเราจะต้องลงนรก (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 27-30)

(7) การห้ามหย่าร้าง

คำสอนตอนนี้ พระเยซูห้ามไม่ให้คนที่แต่งงานกันหย่าร้างกัน เพราะแต่เดิมนั้นมีการอนุญาตให้บุคคลหย่าร้างกันได้อย่างง่ายดาย เพียงแค่ทำหนังสือหย่ากันก็เป็นการเพียงพอแล้วนั้น เปรียบเหมือนการเปิดโอกาสให้คนไม่เกรงกลัวต่อบาป การแต่งงานก็จะเกิดขึ้นเพราะความพอใจ แต่ขาดความรับผิดชอบและการหย่าร้างก็จะมีมากขึ้น (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 31-32)

(8) การห้ามสาบาน

คำสอนตอนนี้ พระเยซูห้ามไม่ให้บุคคลทำการสาบาน เพราะต้องการสอนให้บุคคลยึดมั่นในสัจจะและความจริงใจอย่างมั่นคง โดยไม่จำเป็นต้องไปอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งอื่น ๆ เพื่อเป็นหลักประกันคำพูดของตนเอง คนที่มีจิตใจมั่นคงในคำสอนของศาสนาย่อมไม่กล่าวคำเท็จ และมีความเชื่อมั่นในตนเองที่จะพูด คิด และกระทำทุกอย่างด้วยความซื่อสัตย์ มั่นคง (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 33-37)

(9) การไม่ได้ตอบผู้ประทุษร้าย

คำสอนตอนนี้ พระเยซูไม่ต้องการให้เป็นคนมีจิตใจอาฆาตแค้น อย่าต่อสู้คนชั่ว ถ้าผู้ใดตบแก้มขวาของเรา ก็ให้หันแก้มซ้ายให้เขาตบด้วย เพราะหากบุคคลยังมีความอาฆาตแค้นก็ไม่สามารถรักผู้อื่นและทำดีต่อผู้อื่นได้ หรือแม้แต่ความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าก็ไม่บริสุทธิ์ เพราะจิตใจยังอาฆาตแค้นอยู่ก็ไม่สามารถรักใคร่ได้จริง ๆ (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 38-39)

(10) การรักศัตรู

คำสอนตอนนี้ พระเยซูเน้นให้บุคคลมีความรักความเมตตาต่อผู้อื่น แม้ผู้นั้นจะเป็นศัตรูก็ตาม (มัทธิวบทที่ 5 ข้อ 43-44)

(11) การทำความดี

คำสอนตอนนี้ พระเยซูต้องการให้บุคคลทำดีโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่ให้ทำความดีเพื่อหวังผลตอบแทน เพราะไม่ใช่ความดีที่แท้จริง เน้นให้เป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ (มัทธิวบทที่ 6 ข้อ 1-4)

(12) การสั่งสมทรัพย์สมบัติในสวรรค์

คำสอนตอนนี้ สอนไม่ให้สั่งสมทรัพย์สมบัติภายนอกกาย แต่ความสั่งสมความดีซึ่งจะทำให้ได้ทรัพย์สมบัติในสวรรค์ (มัทธิวบทที่ 6 ข้อ 19-21)

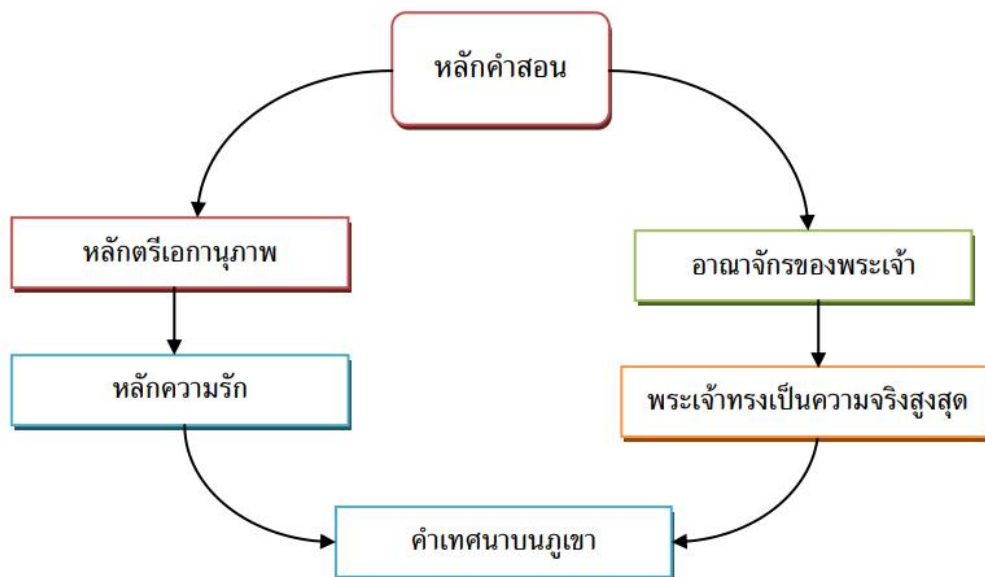
(13) การไม่กล่าวโทษผู้อื่น

คำสอนตอนนี้ สอนไม่ให้กล่าวโทษบุคคลอื่น เรากล่าวโทษผู้อื่นอย่างไร และเราก็จะถูกกล่าวโทษ เช่นนั้นบ้าง คนส่วนมากไม่ชอบมองดูความผิดของตนเอง มักจะมองว่าเป็นความผิดของบุคคลอื่น จึงมองไม่เห็นความผิดพลาดของตนเอง (มัทธิบที่ 7 ข้อ 1-6)

(14) อยากได้ก็ต้องขอ อยากพบก็ต้องหา (ขอ หา เคาะ)

คำสอนนี้ สอนว่า พระเจ้าย่อมมีน้ำพระทัยเมตตาแก่ผู้ทุกข์ยากที่ร้องขอความช่วยเหลือ พระเจ้าไม่ทอดทิ้งแต่จะประทานสิ่งที่ดีให้แก่พวกเขา พระองค์ดีต่อพวกเขาอย่างไร พวกเขาก็ควรที่จะดำเนินตามรอยพระองค์ด้วยการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่เขาปรารถนา จะให้ผู้อื่นปฏิบัติเช่นนั้นต่อพวกเขา (มัทธิบที่ 7 ข้อ 7-12) เช่นคำกล่าวในข้อที่ 8 ว่า “จงขอแล้วจะได้ จงหาแล้วจะพบ จงเคาะแล้วจะเปิดให้แก่พวกท่าน เพราะว่าทุกคนที่ขอก็ได้ และทุกคนที่แสวงหาก็กพบ ทุกคนที่เคาะก็จะเปิดให้เขา ในพวกท่านมีใครบ้างที่จะเอาก้อนหินให้ลูกเมื่อเขาขอขนมปัง? หรือให้งูเมื่อลูกขอปลา? เพราะฉะนั้น ถ้าพวกท่านเองผู้เป็นคนบาปยังรู้จักให้ของดีแก่ลูกของตน ยิ่งกว่านั้นสักเท่าใด พระบิดาของท่านผู้สถิตในสวรรค์จะประทานสิ่งดีแก่พวกที่ขอต่อพระองค์ จงปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างที่ท่านต้องการให้พวกเขาปฏิบัติต่อท่าน เพราะนี่คือธรรมเนียมปฏิบัติและคำสั่งสอนของบรรดาผู้เผยพระวจนะ”

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 4 -2 หลักคำสอนในศาสนาคริสต์

นิกายในศาสนา

ความแตกแยกของคริสต์ศาสนาได้ค่อยๆ เริ่มขึ้นตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4-5 เพราะเหตุผลทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ในยุคนั้นจักรพรรดิคอนสแตนตินมหาราชได้ทรงย้ายราชธานีไปอยู่ในภาคตะวันออกของอาณาจักร ทรงตั้งชื่อราชธานีนี้ว่า คอนสแตนติโนเปิล หรือ กรุงโรมตะวันออก อาณาจักรโรมันจึงแบ่งการปกครองออกเป็น 2 เขต คือ (1) โรมันตะวันตกซึ่งมีศูนย์กลางที่กรุงโรม และ (2) โรมันตะวันออกซึ่งมีศูนย์กลางที่ กรุงคอนสแตนติโนเปิล ทั้ง 2 เขตต่างก็มีความสำคัญมากเท่ากัน จึงมีความเป็นตัวของตัวเอง ในทางความคิด ประเพณี และวัฒนธรรม โดยโรมันตะวันตกใช้ภาษาละติน ส่วนโรมันตะวันออกใช้ภาษากรีก ดังนั้น จึงเกิดการแข่งขันกันทั้งทางการเมืองและวัฒนธรรม ทำให้มีผลกระทบต่อศาสนจักรด้วย

เมื่ออาณาจักรโรมันตะวันตกได้เริ่มสลายตัวลงไปในคริสต์ศตวรรษที่ 4-5 นั้น อาณาจักรโรมันตะวันออกซึ่งเรียกว่า ไบแซนไทน์หรือ ไบแซนทีน ก็ได้เข้มแข็งและเป็นอิสระในทุกด้าน และเริ่มแยกอำนาจการปกครองของสมเด็จพระสันตะปาปาซึ่งเป็นประมุขสูงสุดของทั้ง 2 ฝ่าย จนกระทั่งการแตกแยกออกเป็น 2 นิกายใหญ่ครั้งแรกคือ นิกายโรมันคาทอลิกฝ่ายตะวันตกมีศูนย์กลางที่กรุงโรม และนิกายออร์ทอดอกซ์ฝ่ายตะวันออก มีศูนย์กลางที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล และในเวลาต่อมาได้มีการแตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ ของคริสต์ศาสนาครั้งสำคัญครั้งที่ 2 ทำให้คริสต์ศาสนาเกิดมีนิกายที่สำคัญ 3 นิกาย ดังต่อไปนี้

นิกายโรมันคาทอลิก

คำว่า "คาทอลิก" แปลว่า "สากล" นิกายนี้มีความเชื่อดั้งเดิมว่า คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาสากล เพราะผู้นับถือนิกายนี้มีความเชื่อ ปฏิบัติตามคำสอนและประเพณีดั้งเดิม คริสต์ศาสนาโดยเคร่งครัด ไม่นิยมเปลี่ยนแปลงคำสอนที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพวกอนุรักษนิยมก็ได้ (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558)

นิกายถือว่า สมเด็จพระสันตะปาปาเป็นประมุขปกครองชาวคาทอลิกทั่วโลก โดยมีศูนย์กลางการปกครองที่นครรัฐวาติกันซึ่งเป็นรัฐอิสระตั้งอยู่ใจกลางกรุงโรม ประเทศสาธารณรัฐอิตาลีสมเด็จพระสันตะปาปาทรงบริหารงานโดยแบ่งหน่วยงานเป็นกระทรวงเหมือนรัฐทั่วไป และปฏิบัติหน้าที่เฉพาะในกิจการเกี่ยวกับคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกทั่วโลก โดยกระทรวงเหล่านั้น มีกระทรวงการปกครอง กระทรวงเผยแผ่ กระทรวงอบรมนักบวช กระทรวงคำสอน และกระทรวงอื่น ๆ

นิกายออร์ทอดอกซ์

นิกายนี้แยกออกจากนิกายโรมันคาทอลิกด้วยเหตุผลทางการเมืองและวัฒนธรรม พระสังฆราชเป็นประมุขสูงสุดของศาสนจักรประจำอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล ส่วนหลักธรรมที่สำคัญของนิกายนี้แทบไม่แตกต่างจากนิกายโรมันคาทอลิก แต่นิกายนี้ไม่ยอมรับอำนาจของสมเด็จพระสันตะปาปาที่นครรัฐวาติกัน แต่ละประเทศมีประมุขทางศาสนาของตน รูปแบบ พิธีกรรม ภาษา การปกครอง และระเบียบที่เกี่ยวกับนักบวชเปลี่ยนแปลงไป เช่น นักบวชมี สิทธิแต่งงานได้ เป็นต้น (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558)

ปัจจุบัน ผู้นับถือนิกายออร์ทอดอกซ์มีอยู่ในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออก เช่น กรีซ บัลแกเรีย โรมาเนีย แอลเบเนีย สหภาพโซเวียต และแอฟริกาเหนือในประเทศเอธิโอเปีย

นิกายออร์ทอดอกซ์ มีหลักความเชื่อและหลักคำสอน สรุปลงโดยย่อต่อไปนี้

- 1) ยอมรับศีลศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 7 ประเภท
- 2) การรับศีลล้างบาป (Baptism) ให้ใช้วิธีจุ่มลงไปใต้น้ำ และมักกระทำขณะที่ผู้รับศีลยังเป็นทารก
- 3) เด็กทารกมักถูกนำไปร่วมพิธีศีลมหาสนิท (Communion)
- 4) พิธีกรรมสำคัญในโบสถ์ใช้ภาษาท้องถิ่น

5) การเคารพบูชารูปเคารพของพระเยซู แม่พระและนักบุญต่างๆ มีอยู่อย่างแพร่หลาย โดยทำรูปเคารพบนแผ่นไม้หรือกระเบื้องขัดที่มีลักษณะแบนไว้สักการบูชา ทั้งในบ้านและในโบสถ์ เรียกว่า รูปไอคอน (Icon)

- 6) นักบวชตามโบสถ์ประจำท้องถิ่นแต่งงานมีครอบครัวได้ แต่บาทหลวง แต่งงานไม่ได้
- 7) มีความเชื่อว่าพระเยซู เป็นพระเจ้าในร่างกาย
- 8) ไม่ยอมรับอำนาจสูงสุดของพระสันตะปาปาที่กรุงโรม

นิกายโปรเตสแตนต์

นิกายโปรเตสแตนต์เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2063 โดย มาร์ติน ลูเธอร์ชาวเยอรมัน ซึ่ง ไม่ยอมรับพฤติกรรมของผู้นำทางศาสนาของนิกายโรมันคาทอลิก โดยเฉพาะการที่พระสังฆราช โลกเห็นแก่เงิน จนถึงมีการเปลี่ยนแปลงพิธีล้างบาปด้วยการเอาเงินไปให้แก่วัดแทนการสวดภาวนา จึงคัดค้านแล้วตั้งนิกายขึ้นใหม่ เพราะการกล้าคัดค้านข้อปฏิบัติของสมเด็จพระสันตะปาปาที่กรุงโรม จึงทำให้นิกายมีชื่อเรียกว่า "โปรเตสแตนต์" แปลว่า "นิกายคัดค้าน" (ศรีคำ บัวโรย, 2544)

นิกายโปรเตสแตนต์แพร่หลายอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือและบางส่วนของทวีป ยุโรป เช่นเยอรมนี อังกฤษ และกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย เป็นต้น มีหลักความเชื่อและหลักคำสอนโดยสังเขป คือ

- 1) มีความเชื่อในเรื่องตรีเอกานุภาพ
- 2) เชื่อว่าพระเยซูทรงมีธรรมชาติ 2 ประการ คือ เป็นทั้งพระเจ้าและมนุษย์ ในขณะเดียวกัน
- 3) เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีบาปกำเนิด (Original sin) อันนำไปสู่ความพินาศ ทำให้มนุษย์ตกต่ำและเหินห่างจากพระเจ้า
- 4) เชื่อว่าบาปกำเนิดและความผิดบาปต่าง ๆ ในภายหลังและลบล้างได้โดยการไถ่บาปของพระเยซู
- 5) เชื่อว่าพระเยซูทรงคืนพระชนม์และเสด็จกลับสู่สวรรค์
- 6) ไม่ยกย่องแม่พระมารีย์และนักบุญต่าง ๆ ที่ว่ามีความสำคัญเทียบเท่าพระเยซู ไม่มีการสักการบูชาแม่พระและนักบุญ

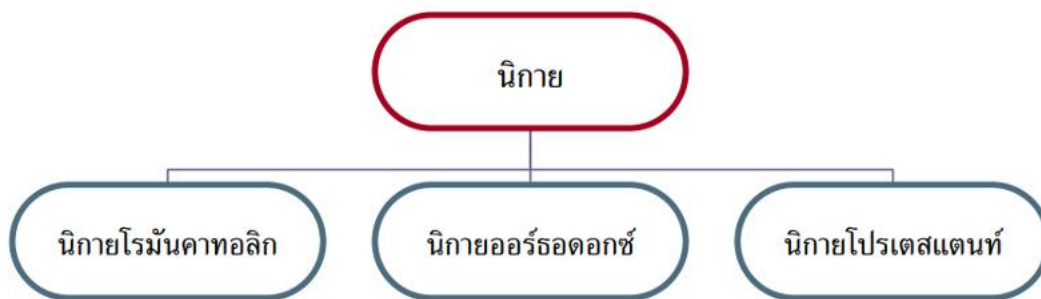
- 7) ปฏิเสธอำนาจสิทธิขาดของศาสนาจักรที่กรุงโรมในการตีความพระคัมภีร์
- 8) ปฏิเสธอำนาจการปกครองของศาสนาจักรที่กรุงโรม
- 9) ถือว่าพระบัญญัติของพระเจ้าเท่านั้นที่มีอำนาจบังคับสูงสุด แม้คนแต่ละคนจะเข้าใจพระคัมภีร์แตกต่างกัน แต่ก็มีมาตรฐานพื้นฐานของศาสนาคริสต์ เช่นเดียวกัน

10) ในด้านเกี่ยวกับพิธีกรรม นิกายโปรเตสแตนต์ให้ความสำคัญต่อศีล ล้างบาป (Baptism) และศีลมหาสนิท (Mass) มากกว่าพิธีกรรมอื่น ๆ

นอกจากนิกายใหญ่ 3 นิกายนั้นแล้ว ยังมีนิกายอื่นๆ ที่คริสต์ศาสนิกชนนับถือกันอยู่ทั่วโลกในปัจจุบัน นิกายเหล่านี้จะไม่ขอล่าวโดยรายละเอียด ประมาณ 16 นิกาย ดังต่อไปนี้

- 1) นิกายเอปิสโคปัล (Church of England) เป็นนิกายของประเทศอังกฤษ
- 2) นิกายคาทอลิกฝรั่งเศส เรียกว่า คณะเยซูอิต (Jesuit)
- 3) นิกายควอเกอร์ (Quaker)
- 4) นิกายดีอิส์ม (Deism)
- 5) นิกายมอร์มอน (Mormonism)
- 6) นิกายคริสเตียนไซแอนซ์ (Christian Science)
- 7) นิกายยูนิเตเรียน (Unitarianism)

- 8) นิกายพยานพระยะโฮวาห์(Jehovah's Witnesses)
 - 9) นิกายเซเวนตี้เดย์แอดเวนติสต์ (Seventy-day Adventists)
 - 10) นิกายอัสสัมชัญ (Assumption)
 - 11) นิกายเซนต์คาเบรียล (Gabriel)
 - 12) นิกายแบปติสต์ (Baptist) แบ่งแยกออกเป็นแบปติสต์ย่อยๆ อีกกว่า 10 นิกาย
 - 13) นิกายคาลวิน
 - 14) นิกายเพรสไบทีเรียน (Presbyterian)
 - 15) นิกายเมธอดิสต์ (Methodist)
 - 16) นิกายฟรานซิสกันส์ (Franciscans)
- จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 4-3 นิกายในศาสนาคริสต์

พิธีกรรมสำคัญ

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาคริสต์ เรียกว่า พิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ (Sacraments) 7 ประการ คือ

1. ศีลล้างบาป หรือศีลจุ่ม (Baptism)

คริสต์ศาสนิกชนทุกคนต้องผ่านพิธีศีลล้างบาปเสียก่อนจึงจะเป็นชาวคริสต์ที่ สมบูรณ์แต่นิกายโปรเตสแตนต์เรียกพิธีกรรมนี้ว่า ศีลจุ่ม การรับศีลล้างบาปปรับได้ครั้งเดียวเท่านั้นแล้วไม่ต้องรับอีกจนตลอดชีวิต แม้จะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่นแล้ว ในภายหลังกลับมานับถือศาสนาคริสต์อีกก็ไม่ต้องรับศีลล้างบาป การเรียกพิธีกรรมนี้ว่า ศีลล้างบาป เพราะคริสต์ศาสนามีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวมาตั้งแต่เกิด ที่เรียกว่าบาปกำเนิด ตามพระคัมภีร์เก่าแสดงไว้ว่า บาปนี้ติดมาจากบรรพบุรุษได้แก่มนุษย์คู่แรกคืออาดัมและอีฟ การล้างบาปทำได้โดยเอาน้ำรดที่หน้าผาก จะให้ผู้ใดเป็นผู้ล้างบาปให้ก็ได้ไม่จำเป็นต้องเป็นชาวคริสต์ด้วยกัน เมื่อเอาน้ำเทรดหน้าผากให้กล่าวว่า "ฉันล้างท่านในนามของ พระบิดา พระบุตร และพระจิต" นอกจากนั้นเป็นพิธีประกอบอาจทำหรือไม่ทำก็ได้ เช่น การสวดมนต์ รับศีล และอดอาหาร เป็นต้น

2. ศีลกำลัง (Confirmation)

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ผู้ให้ศีลกำลัง โดยปกติต้องมีตำแหน่งเป็นพระสังฆราช และผู้รับศีลต้องอยู่ในวัยที่รู้เหตุผลแล้ว กล่าวคือ อายุ ระหว่าง 9-14 ปี ในการทำพิธี พระสังฆราชจะเอามือทั้งสองวางที่ศีรษะของผู้รับศีล แล้วเจิมหน้าผากด้วยน้ำมันมะกอกเป็นรูปกางเขนและประกาศว่าผู้รับศีลนั้นได้รับความรอดพ้นในนาม ของพระบิดา พระบุตร และพระจิต

3. ศีลมหาสนิท (Holy Communion)

นิกายโรมันคาทอลิกเรียกพิธีกรรมนี้ว่า ศีลมหาสนิท ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์ เรียกพิธีกรรมนี้ว่า มิสซา(Missa) เป็นพิธีกรรมเพื่อน้อมจิตระลึกถึงการสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนของพระเยซู บุคคลที่สมควรได้รับศีลนี้ต้องเป็นผู้ที่เชื่อหรือยอมรับว่า พระเยซูทรงสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนแทนเขา และแสดงว่าเป็นการร่วมกับฝ่ายจิตและวิญญาณระหว่าง พระเยซูกับชาวคริสต์เป็นการยอมรับว่าพระเยซูมาสถิตอยู่ในร่างกายตน ก่อนเข้าพิธีต้องมีการ เตรียมจิตใจให้มีความเชื่อตรง แต่งกายสุภาพ และต้องอดอาหารเพื่อรับศีล ก่อนรับศีลต้องสวด มนต์ภาวนาโดยสวดบทแสดงความเชื่อ และแสดงความวางใจในศีล บทแสดงความทุกข์ของบาป และความรักต่อพระองค์ ตลอดจนแสดงความปรารถนาดีที่จะรับศีล

พระผู้ทำพิธีจะแจกขนมปังและเหล้าองุ่น ซึ่งมีความหมายถึงเนื้อและเลือดของ พระเยซูปัจจุบันแจกแต่ขนมปัง เพราะมีผู้เข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก ส่วนนิกายโรมันคาทอลิก ถือว่าขนมปังและเหล้าองุ่นเป็นเนื้อและเลือดของพระเยซูจริงๆ ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์ถือว่า พระเยซูเสด็จมาประทับท่ามกลางพิธีและขนมปังก็คือขนมปัง ไม่ใช่เนื้อของพระเยซู

4. ศีลแก้บาปหรืออภัยบาป (Confession)

ชาวคริสต์เชื่อว่า พิธีกรรมนี้เป็นการสำนึกว่าตนได้ทำบาปลงไป จะต้องไปหาบาทหลวง เพื่อสารภาพถึงการทำความผิดนั้น และขอร้องโทษจากพระเจ้า บาทหลวงในฐานะผู้แทนของพระเจ้าจะเป็นผู้ยกบาปนั้นให้ แต่การที่จะได้รับอภัยโทษจากพระเจ้าได้ก็ต่อเมื่อมีความสำนึกผิดอย่างจริงใจ ส่วนโทษของบาปหรือบาปกรรมที่ติดตัวไป หาได้หมดสิ้นไปไม่ จนกว่าจะใช้กรรมให้หมดสิ้นด้วยการทำความดี

5. ศีลเจิมผู้ป่วย (Holy Unction)

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีที่ทำเพื่อให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย ศีลนี้จะรักษาโรคทางกายให้บรรเทาเบาบางหรือให้หายได้หากพระเจ้าทรงเห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์แก่วิญญาณของผู้รับศีลนั้น ในการทำพิธีนั้นพระผู้ทำพิธีจะให้ศีลด้วยการเจมน้ำมันศักดิ์สิทธิ์ตามร่างกายของผู้ป่วย เช่น ที่ตา หู จมูก ปาก มือ และเท้าของผู้ป่วย พร้อมทั้งสวดอ้อนวอนขอให้พระเจ้าโปรดอภัยบาปอันได้กระทำให้ไปแล้วแม้ด้วยอวัยวะดังกล่าว

6. ศีลบวชเป็นบาทหลวง (Ordination)

พิธีกรรมนี้เป็นพิธีที่เจ้าอาวาสในวัดทำให้แก่ผู้เข้าพิธีบวชเพื่อจะเป็นพระหรือ บาทหลวงในศาสนาคริสต์และมอบอำนาจที่จะทำหน้าที่สงฆ์ต่อไป การเป็นบาทหลวงในศาสนาคริสต์ถือเป็นกิจอันยิ่งใหญ่และเป็นเกียรติอันสูงส่ง เพราะบาทหลวงจะบำเพ็ญกรณียกิจแทน พระเยซูเพื่อเป็นสิริมงคลของพระเจ้าและเพื่อความรอดของวิญญาณ

7. ศีลสมรส (Matrimony)

พิธีนี้เป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงการรวมชายหญิงคู่หนึ่งต่อพระพักตร์พระเจ้า เพื่อจะได้สร้างครอบครัวชาวคริสต์ที่สมบูรณ์ต่อไป สามิภรรยาจะอยู่ร่วมกันได้ต้องมีความรักและ ซื่อสัตย์ต่อกัน ยอมรับลูกทุกๆ คนที่พระเจ้าประทานมาให้ พิธีแต่งงานต้องทำต่อหน้าบาทหลวง เจ้าอาวาสหรือผู้แทนและต่อหน้าพยานอีกสองคน ซึ่งพิธีจะทำในโบสถ์ โดยคู่บ่าวสาวหมอบ ลงหน้าแท่นบูชารับพรจากพระผู้ทำพิธี เป็นการประกาศความรักและความซื่อสัตย์ระหว่างตน ให้พระเจ้าทรงทราบ

ศีลทั้ง 7 ประการนี้ ถือปฏิบัติกันทั้งนิกายโรมันคาทอลิก และนิกายออร์ทอดอกซ์ ส่วนนิกายโปรเตสแตนต์นับถือเฉพาะศีลล้างบาปและศีลมหาสนิทเท่านั้น

5. พิธีกรรมอื่น ๆ

นอกจากพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ชาวคริสต์ยังทำพิธีกรรมอีกมากมาย ดังต่อไปนี้

(1) การไปโบสถ์ในวันพระโดยชาวคริสต์ในสมัยแรกๆ จะถือวันเสาร์เป็น วันพระ และวันเริ่มต้นของสัปดาห์เหมือนอย่างศาสนายิว เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นวันอาทิตย์ในสมัย ของเซนต์ปอล และถือกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อถึงวันอาทิตย์ชาวคริสต์จะไปโบสถ์เพื่อปฏิบัติศาสนกิจเป็นการพัฒนาจิตใจ

(2) การเฉลิมฉลองวันคริสต์มาส ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองรื่นเริงเป็นการใหญ่ เพราะถือว่าเป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเยซู กล่าวคือ นิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ถือว่าวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปีเป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเยซู แต่นิกายออร์ทอดอกซ์ตะวันออกถือว่า วันเกิดของพระเยซูตกอยู่ในเดือนมกราคม

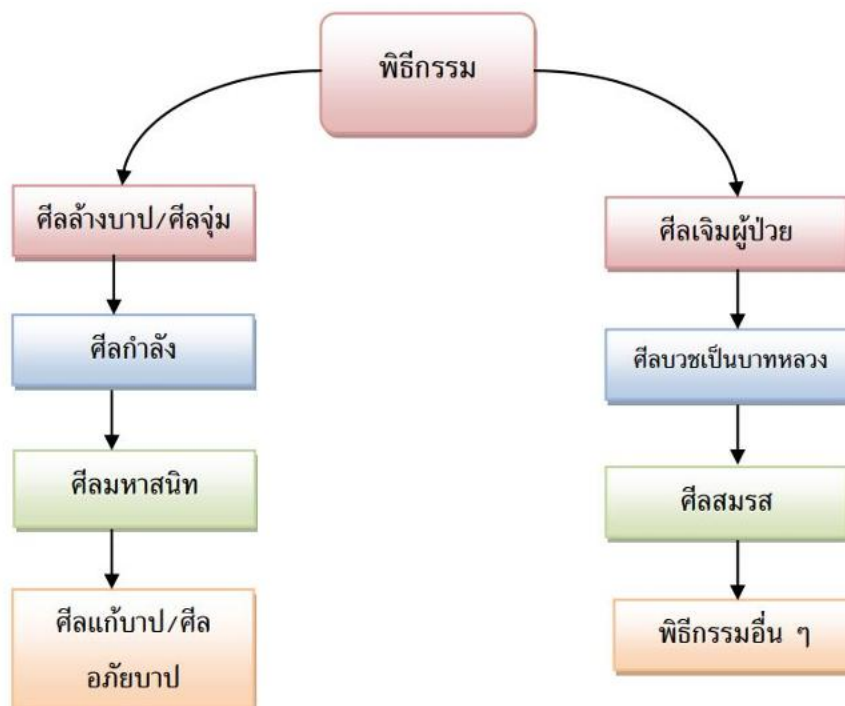
(3) เทศกาลแอดเวนต์ (Advent) ก่อนถึงวันคริสต์มาส 4 สัปดาห์ ชาวคริสต์จะพากันอ่านคัมภีร์พันธสัญญาเดิม เพื่อเตรียมตัวต้อนรับวันคริสต์มาส

(4) การเฉลิมฉลองวันอีพิฟานี(Epiphany) หลังจากวันคริสต์มาสผ่านไป แล้ว 12 วัน ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองเพื่อระลึกถึงวันที่มีนักปราชญ์ตะวันออกมาเยือนพระเยซู ตอนเกิดใหม่

(5) การเฉลิมฉลองเทศกาลอีสเตอร์ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองเพราะมีความเชื่อว่า เป็นวันกลับฟื้นคืนชีพของพระเยซู กล่าวคือ ชาวคริสต์เชื่อว่าพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนสิ้นชีพในเย็นวันศุกร์ครั้งรุ่งเช้าวันอาทิตย์ พระเยซู ก็ฟื้นคืนชีพสู่สวรรค์

(6) การเฉลิมฉลองวันเพนตีโคสต์ (Pentecost) หลังจากวันอีสเตอร์ไปอีก 50 เป็นวันที่ชาวคริสต์เฉลิมฉลองถึงวันที่โมเสสได้รับพระบัญญัติ 10 ประการ จากพระเจ้าบนยอดเขาซีนาย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 4-4 พิธีกรรมในศาสนาคริสต์

ศาสนสถาน

ศาสนสถานที่สำคัญของศาสนาคริสต์ เรียกว่า โบสถ์คริสต์หมายถึง สถานที่ที่ใช้ประกอบ พิธีกรรม ในทางศาสนาคริสต์ แบ่งออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

- 1) มหาวิหาร คือ โบสถ์ใหญ่ สถานที่สำคัญที่ได้รับแต่งตั้งโดยพระสันตะปาปา
- 2) อาสนวิหาร คือ คริสต์ศาสนสถานอันเป็นที่ตั้งคาทอลิกหรือบิชอปแห่งมุขานายก เป็น สถานที่ทางศาสนาที่ใช้ในการนมัสการพระเจ้า
- 3) โบสถ์ เป็นคำที่ใช้เรียกคริสต์ศาสนสถานโดยรวม แต่นิกายโรมันคาทอลิกและนิกายออร์ทอดอกซ์ ตะวันออกในไทยให้เรียกว่าวัด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ

สัญลักษณ์ศาสนาคริสต์

ในคริสต์ศาสนาทุกนิกายใช้เครื่องหมายเหมือนกันคือ ไม้กางเขน เพราะพระเยซูสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเช่นนั้น คริสต์ศาสนาจึงถือว่า ไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ของพระเจ้า อันแสดงถึงความรักที่พระเจ้ามีต่อมนุษย์

ลักษณะเฉพาะศาสนาคริสต์

- 1) ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม นับพระเจ้าองค์เดียว คือ พระเยซูฮาว์
- 2) ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่เน้นการมอบความรักที่บริสุทธิ์ให้พระเจ้าและให้มนุษย์ด้วยกัน เพราะตามหลักการของศาสนาคริสต์มนุษย์ทุกคนเป็นบุตรของพระเจ้าเหมือนกัน
- 3) ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่สืบเนื่องมาจากศาสนายิวหรือยูดา
- 4) คำสอนของศาสนาคริสต์เน้นเรื่องจริยธรรมศีลธรรมมากกว่าพิธีกรรม
- 5) ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดในโลก ประมาณ 2.4 พันล้านคนทั่วโลก คิดเป็นประมาณ 33 เปอร์เซ็นต์ หรือเกือบหนึ่งในสามของประชากรโลก
- 6) ศาสนาคริสต์สอนเรื่องวิธีรับความโกรธในแบบที่ถูกต้องและในวิธีของพระเจ้า คือ 1) จงนิ่ง 2) จงเงียบ 3) จงใช้ปัญญา 4) จงแยกแยะ 5) เอาชนะความโกรธวันต่อวัน 6) ความรัก (พิน ดอกบัว, 2549)

ฐานะปัจจุบันของศาสนา

ศาสนาคริสต์ในปัจจุบันมีผู้นับถือมากที่สุดในโลก มีคริสต์ศาสนิกชนกระจายไปทั่วโลกแต่ส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปยุโรป อเมริกา และออสเตรเลีย ทั้งนี้ก็เพราะศาสนาคริสต์ มีวิธีการเผยแพร่ดีพร้อมด้วยบุคลากรทุนทรัพย์ และอำนาจ

ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าศาสนาแห่งความรัก พระเยซูเน้นถึงความรักว่าสำคัญที่สุด มีความรักอย่างเดียวก็เพียงพอแล้ว รักพระเจ้า รักเพื่อนมนุษย์ รักเพื่อนบ้าน รักครอบครัว แล้วจะได้ความรักตอบแทนซึ่งมีค่ากว่าสมบัติใด ๆ ให้รักโลก ทำตนเป็นคนของโลก และก็ด้วยอิทธิพลคำสอนดังกล่าวจึงมีหมอสอนศาสนาคริสต์ออกไปเผยแผ่ศาสนาทั่วโลก ทั้งช่วยจัดตั้งโรงเรียนและโรงพยาบาลควบคู่ไปด้วย เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะดำเนินรอยตาม พระเยซูซึ่งเป็นทั้งหมอกายหมोज ช่วยเหลือคนเจ็บป่วยทั้งโรคกายโรคใจ ดังนั้นการช่วยเหลือกันในรูปแบบต่าง ๆ จึงมีอยู่ทั่วไปในหมู่ชาวคริสต์ สะท้อนถึงอิทธิพลของศาสนาคริสต์ดังกล่าวมาแล้ว

แต่ภายในศาสนาคริสต์เองกลับแตกแยกกันแบ่งเป็นนิกายใหญ่น้อยมากมาย และแต่ละนิกายต่างก็ยึดมั่นในปรัชญาของตนไม่ปรองดองเข้าหากัน ทั้งยังไม่มียุทธการใดที่คอยประสานรอยร้าวได้ดังนั้น ศาสนาคริสต์

ถึงแม้จะเป็นศาสนาใหญ่ แต่ก็อยู่ในฐานะที่รวมกันได้ แค่เพียงหลวม ๆ หรือรูปลักษณะภายนอกเท่านั้น ตลอดทั้งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยีในโลกปัจจุบัน ก็มีการขัดแย้งกับคำสอนในศาสนาคริสต์ จึงทำให้ชาวคริสต์รุ่นใหม่ ไม่สนใจศาสนาถึงกับประกาศตัวไม่มีศาสนาและหันไปนับถือศาสนาอื่น ก็มีมากขึ้นตามลำดับ

สรุปท้ายบท

คำว่า “คริสต์” เป็นภาษากรีก มีความหมายตรงกับ “เมสสิอาห์” ในภาษาฮีบรู ในระยะแรก ศาสนาคริสต์เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวยิว แต่ต่อมาได้แพร่หลายเข้าไปในหมู่ชาวกรีก และแพร่ขยายไปทั่วกรุงโรม จนกระทั่งกลายเป็น ศาสนาประจำ อาณาจักรโรมัน ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศต่าง ๆ ทั่ว ยุโรป มีนิกายสำคัญ 3 นิกายได้แก่ นิกายโรมันคาทอลิก นิกายออร์ทอดอกซ์และนิกายโปรเตสแตนต์ หลักคำสอนสำคัญได้แก่ หลักความรัก หลักตรีเอกานุภาพตรีเอกานุภาพและบัญญัติ 10 ประการ ในปัจจุบันมีผู้นับถือศาสนาคริสต์กระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั่วทุกมุมของโลกมากเป็นอันดับ 1 ของโลก

จึงสรุปภาพรวมตามประเด็นหลัก ดังนี้

พระเจ้า : พระยะโฮวา

พระศาสดา : พระเยซู

คัมภีร์ : ไบเบิล

นิกาย : โรมันคาทอลิก ออร์ทอดอกซ์ โปรเตสแตนต์

หลักคำสอน : บัญญัติ 10 ประการ ตรีเอกานุภาพ หลักความรัก

เป้าหมาย : สวรรค์

ศาสนพิธี : ศีล 7

ศาสนสถาน : โบสถ์

ลักษณะเฉพาะ : เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : จงตอบคำถามต่อไปนี้

- 1) คำว่า คริสต์ มีความหมายว่าอย่างไร อธิบาย
- 2) พระเจ้าในศาสนาคริสต์มีลักษณะอย่างไร อธิบาย
- 3) จงอธิบายความแตกต่างระหว่างพระคัมภีร์เก่าและพระคัมภีร์ใหม่ มาพอเข้าใจ
- 4) อธิบายหลักความรักในศาสนาคริสต์มาดู
- 5) เพราะเหตุใดคริสต์ศาสนิกชนทุกคนจึงต้องทำพิธีศีลจุ่มหรือศีลล้างบาป
- 6) พิธีกรรมใดที่คริสต์ศาสนิกชนได้แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเจ้า จงอธิบายมาพอสังเขป
- 7) จงอธิบายความแตกต่างของนิกายโรมันคาทอลิก นิกายออร์ทอดอกซ์และนิกายโปรเตสแตนต์
- 8) เป้าหมายสูงสุดในศาสนาคริสต์เป็นอย่างไร อธิบาย
- 9) คริสต์ศาสนิกชนสามารถเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้อย่างไร อธิบาย
- 10) อะไรคือสาเหตุสำคัญของการแยกนิกายของศาสนาคริสต์ อธิบาย

เอกสารอ้างอิง

- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2553). วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พิน ดอกบัว. (2549). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). ศาสนศึกษา. ปทุมธานี :
มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. กรุงเทพฯ :
บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น จำกัด (มหาชน).
- วิโรจน์ นาคชาตรี. (2558). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ศรีคำ บัวโรย. (2544). ศาสนายิว/ศาสนาคริสต์. ม.ป.ท. : ช่อเสลา.
- ศูนย์พระคัมภีร์นานาชาติ. (2561). พระคริสตธรรมคัมภีร์ ฉบับอ่านเข้าใจง่าย. ม.ป.ท. :
ศูนย์พระคัมภีร์นานาชาติ (ไบเบิลลีคนานาชาติ).
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถร).(2548).สากศาสนา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- Robert E. Van Voorst.(2003). Anthology of World Scriptures.Canada :
Wadsworth Thomson Learning.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 5

เรื่อง ศาสนาอิสลาม

เนื้อหาประจำบท

1. ความเป็นมา
2. ศาสดา
3. คัมภีร์ในศาสนา
4. หลักคำสอนสำคัญ
5. นิกายในศาสนา
6. พิธีกรรมสำคัญ
7. สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ
8. ฐานะปัจจุบันของศาสนา

สาระสำคัญ

1. ศาสนาอิสลามเกิดในประเทศดินแดนอาหรับ เมื่อ พ.ศ.1133 โดยคิดตามปีเกิดของศาสดา นบีมุฮัมมัด สอนให้ประชาชนชาวเมกกะเลิกเคารพบูชาเทวรูปต่าง ๆ และให้เคารพบูชาพระอัลเลาะห์เพียงองค์เดียว ท่านได้ปรับปรุงหลักการทางศาสนาและปฏิรูปจนสำเร็จสมปรารถนา ส่วนคำว่า อิสลาม มาจากศัพท์ว่า อัศลามะ แปลว่า การอ่อนน้อมถ่อมตนยอมจำนนต่อพระเจ้า โดยการมอบกายถวายชีวิตต่อพระอัลเลาะห์อย่างสุดจิต ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า มุสลิม แปลว่า ผู้ภักดีต่อพระอัลเลาะห์

2. ศาสดาของศาสนาอิสลาม คือ พระนบีมุฮัมมัด ท่านเป็น ร่อซูล หมายถึง ผู้แทนพระเจ้าหรือ ผู้ถูกส่งมาเป็นสื่อ ตามความเชื่อชาวมุสลิม มุฮัมมัด เป็นร่อซูลองค์สุดท้ายของพระผู้เป็นเจ้า เป็นชาวอาหรับ บิดาชื่อ अबดุลเลาะห์ มารดาชื่อ อามีนะฮ์ ท่านเกิดที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย นบีมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตผู้ถ่ายทอดศาสนาอิสลามองค์สุดท้าย โดยได้รับโองการมาจากพระอัลเลาะห์

3. คัมภีร์ของศาสนาอิสลาม แม้จะบอกว่ามีมากมายหลายเล่ม แต่สำหรับชาวมุสลิมเองก็เชื่อว่าคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุดก็คือ อัลกุรอาน เพราะเป็นคัมภีร์ที่พระอัลเลาะห์ได้ประทานให้แก่มุฮัมมัดโดยตรง ไม่ได้มีการแก้ไขหรือเพิ่มเติมเป็นของเดิมทั้งหมด

4. หลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาอิสลาม ได้แก่ หลักศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ โดยหลักปฏิบัติต่าง ๆ ที่กำหนดในศาสนาอิสลามจะครอบคลุมถึงวิถีชีวิตของศาสนิกชน ดังนั้นหลักธรรมและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามจึงเป็นธรรมนูญชีวิตของมุสลิมทุกคน

5. นิกายสำคัญของศาสนาอิสลาม มี 3 นิกายใหญ่ คือ นิกายชีอะห์ นิกายสุหนี่หรือซุนนี และนิกายซูฟี เป็นนิกายที่เกิดขึ้นใหม่

6. พิธีกรรมของศาสนาอิสลามเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่เน้นเรื่องพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้แนวความเชื่อมาจากศาสนายิวด้วย จะมีพิธีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การแต่งงาน การตัดผม พิธีสุนัต พิธีอุทิศผลบุญให้แก่ผู้ตาย พิธีศพ ส่วนเกี่ยวกับอาหารการกินก็คือพิธีฆ่าสัตว์เพื่อรับประทาน พิธีเพื่อพระเจ้านั้นก็คือการละหมาดวันละ 5 ครั้ง การฆ่าสัตว์เพื่อทำกุรบานแจกจ่ายให้คนยากจนและมิตรสหาย เป็นต้น

7. สัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม เคารพบูชาเฉพาะอัลเลาะห์องค์เดียว จึงไม่มีสัญลักษณ์ใด ๆ ให้เคารพบูชา แต่ที่เห็นรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวและมีดาวอยู่ข้างบน ที่พบเห็นอยู่ในสุเหร่าทั่วไปในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น ไม่ใช่สัญลักษณ์ทางศาสนา แต่เป็นเครื่องหมายของอาณาจักรออตโตมานเติร์กที่ยิ่งใหญ่รุ่งเรืองในอดีต มีอำนาจครอบงำยุโรปและตะวันออกกลาง บรรดาประเทศมุสลิมที่เคยตกอยู่ภายใต้อำนาจออตโตมานเติร์ก จึงยึดถือเอาเครื่องหมายนี้เป็นสัญลักษณ์ของตนในฐานะเป็นชนชาติมุสลิมเหมือนกันสืบต่อมา

8. ฐานะปัจจุบันของศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามในปัจจุบันมีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 2 รองจากศาสนาคริสต์ ผู้นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศต่าง ๆ แถบตะวันออกกลาง และในทวีปแอฟริกา ส่วนทวีปเอเชียก็มีมากในประเทศปากีสถาน บังกลาเทศ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย จำนวนมุสลิมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะความเข้มงวดในสังคมมุสลิมที่ไม่ยอมให้คนในออกแต่ให้คนนอกเข้า อย่างเช่น ห้ามแต่งงานกับคนต่างศาสนา ส่วนคนต่างศาสนาจะมาแต่งงานกับมุสลิมได้ แต่ต้องเปลี่ยนเป็นมุสลิมเสียก่อน ศาสนาอิสลามถึงจะมีศาสนิกมาก

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. อธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนา ประวัติศาสดา คัมภีร์สำคัญในศาสนา หลักคำสอนที่สำคัญในศาสนา หลักความเชื่อและ จุดหมายสูงสุดในศาสนาของศาสนาอิสลามได้อย่างถูกต้อง (K)
2. อธิบายเกี่ยวกับการแพร่ขยายของศาสนา กำเนิดและวิวัฒนาการนิกายสำคัญในศาสนา พิธีกรรมที่สำคัญ สัญลักษณ์ของศาสนา และฐานะของศาสนาในปัจจุบันของศาสนาอิสลามได้อย่างถูกต้อง (K)
3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักปฏิบัติ 5 ประการ กับการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมได้ (P)
4. วิเคราะห์ความแตกต่างของนิกายต่าง ๆ ในศาสนาอิสลามได้ (P)
5. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดศาสนาอิสลามได้ (P)
6. เห็นคุณค่าความสำคัญของศาสนาอิสลามในฐานะที่ส่งเสริมให้คนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 5 / (15 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/bf4r2hPXDVPwmp5u5>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/Dt6hQzmP8qJW1A2cA>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry Method : 5E)

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engage) / (15 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า “หากพูดถึงศาสนาอิสลาม นักเรียนนึกถึงสิ่งใดบ้าง , ศาสนาอิสลามจัดเป็นศาสนาประเภทใด เพราะอะไร , ใครคือศาสดาของศาสนาอิสลาม , หลักคำสอนของศาสนาอิสลามมีอะไรบ้าง , นักศึกษาลองยกตัวอย่างข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติที่ชาวมุสลิมต้องทำตามมาคนละ 1 ตัวอย่าง เป็นต้น” นักศึกษาร่วมกันตอบคำถาม โดยมีครูร่วมคอยกระตุ้นเพื่อสร้างเสริมทักษะการคิด ***ผู้สอนพยายามพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียนในวันนี้

ขั้นที่ 2 สำรวจและค้นหา (Explore) / (60 นาที)

1. นักศึกษาทำกิจกรรม “ไทม์ไลน์ศาสนา ความเป็นมาอิสลาม” โดยให้นักศึกษาสรุปความเป็นมาของศาสนาอิสลาม โดยจัดเป็นรูปแบบเส้นเวลา (Timeline)
2. นักศึกษารับชมวิดีโอ เรื่อง “พิธีฮัจญ์ของมุสลิมคืออะไร” จากนั้นผู้สอนอธิบายความรู้เพิ่มเติมให้กับนักศึกษา
3. นักศึกษาทำกิจกรรม “วิถีอิสลาม” โดยให้นักศึกษาสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมุสลิม

จากนั้นให้เขียนบรรยายว่าวิถีชีวิตนั้นสอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลามใดบ้าง

4. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 3 อธิบายความรู้ (Explain) / (30 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง ประวัติความเป็นมา นิกาย และหลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลาม ไปตามลำดับหัวข้อเนื้อหาบทที่ 5 พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

2. นักศึกษาทำกิจกรรม “อิสลามที่ฉัน(ได้)รู้จัก” โดยให้นักศึกษาทำตารางสรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม โดยแบ่งเป็น 2 คอลัมน์ ฝั่งด้านซ้ายมือ คือ ความรู้เดิมที่นักศึกษารับรู้มาก่อน ฝั่งด้านขวามือ คือ ความรู้ใหม่เกี่ยวกับศาสนาอิสลามที่นักศึกษารู้จากการเรียนรายวิชา จัดทำลงในกระดาษ A4 ตกแต่งให้สวยงาม จากนั้นครูจะสุ่มตัวแทนนำเสนอ

3. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นที่ 4 ขยายความเข้าใจ (Expand) / (20 นาที)

1. นักศึกษาทำกิจกรรม “อะไรบ้างนะที่ทำได้” โดยผู้สอนจะให้นักศึกษายกตัวอย่างข้อห้ามหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติตามหรือห้ามปฏิบัติ และร่วมกันอภิปรายว่า เพราะอะไรถึงต้องห้ามปฏิบัติหรือต้องปฏิบัติ ***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบผล (Evaluate) / (20 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า
 - “คำสอนของศาสนาอิสลามกับการเป็นธรรมนุญชีวิตของมุสลิมทุกคน”
 - “นักศึกษาชื่นชอบหรือประทับใจหลักคำสอนใดในศาสนาอิสลามมากที่สุด เพราะเหตุใดและสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตได้อย่างไร”
 - “นักศึกษาจะสามารถอยู่ร่วมกับผู้คนที่มีความคิด-ความเชื่อแตกต่างกัน อย่างสันติสุขได้อย่างไร”

แนวทางการตอบ : ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่มีความสำคัญศาสนาหนึ่งของโลก เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม กล่าวคือ นับถือพระเป็นเจ้าสูงสุดพระนามว่า “อัลเลาะห์” จะไม่เคารพบูชาเทพเจ้าอื่นใด นอกจากพระอัลเลาะห์เพียงพระองค์เดียว มีศาสดาพระนามว่า “มุฮัมมัด” เป็นศาสนาที่มีหลักธรรมและหลักปฏิบัติที่ไม่แยกออกจากการดำเนินชีวิต ศาสนาอิสลามจึงเป็นธรรมนุญชีวิตของมุสลิมทุกคน ซึ่งศาสนาอิสลามถือเป็นศาสนาหลักศาสนาหนึ่งของโลก

หลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาอิสลาม ได้แก่ หลักศรัทธา 6 ประการ และหลักปฏิบัติ 5 ประการ โดยหลักปฏิบัติต่าง ๆ ที่กำหนดในศาสนาอิสลามจะครอบคลุมถึงวิถีชีวิตของศาสนิกชน ดังนั้นหลักธรรมและหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามจึงเป็นธรรมนุญชีวิตของมุสลิมทุกคน

การแยกนิกายของศาสนาอิสลามลักษณะพิเศษ คือ ไม่ได้เกิดจากความขัดแย้งเรื่องคำสอนหรือหลักปฏิบัติในศาสนกิจ แต่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมือง การปกครอง กล่าวคือ ผู้นำของโลกมุสลิมนอกจากจะเป็นผู้นำด้านศาสนาแล้ว ยังเป็นผู้นำอาณาจักรในเวลาเดียวกันด้วย เมื่อท่านนบีมุฮัมมัดถึงแก่กรรม จึงหาข้อยุติไม่ได้ จึงนำไปสู่การแตกแยกและก่อตั้งลัทธินิกายต่าง ๆ

2. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิด แลกเปลี่ยนพูดคุย เกี่ยวกับ จากที่นักศึกษาได้เรียนรู้และได้ทำกิจกรรมนักศึกษามีความรู้อะไรบ้าง มีกระบวนการเรียนรู้อย่างไร สิ่งใดบ้างที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม และจะศึกษาเรียนรู้จากแหล่งใด

การสรุปการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 5 / (20 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย โดยสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)

2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/HK1zYgyg9YHmb1567>

3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/L15Drarx6Ddk6CTD9>

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง ศาสนาอิสลาม (เนื้อหาการสรุปเพิ่มเติม)
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง ศาสนาอิสลาม
5. คำถามท้ายบท เรื่อง ศาสนาอิสลาม
6. คลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “พิธีฮัจญ์ของมุสลิมคืออะไร”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/Dt6hQzmP8qJW1A2cA>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/HK1zYgyg9YHmb1567>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/L15Drarx6Ddk6CTD9>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/nknQZebTEK1sCvzA6>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 5

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/86JALb3p2ewCQkKE7> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/nknQZebTEK1sCvzA6> หรือที่ QR Code

วีดิทัศน์เรื่อง “พิธีฮัจญ์ของมุสลิมคืออะไร”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/hFV0fbaAuY4>

บทที่ 5

ศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม ถือว่ามีพระเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียวคือ พระอัลเลาะห์ หรือ พระอัลลาห์ พระองค์ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่ง ทรงกำหนดชะตากรรมของมนุษย์และสรรพสัตว์ ทรงเป็นผู้รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง มีมหิทธิฤทธิ์เหนือกว่าสิ่งใด ครอบงำทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีอะไรอยู่นอกเหนือพระองค์ มุสลิมเชื่อว่าพระอัลลอฮ์ทรงมีรูปร่างตัวตนไม่ใช่เป็นนามธรรมแต่เป็นร่างทิพย์ จึงไม่มีใครสามารถเห็นพระองค์ได้ พระองค์ทรงโปรดผู้ที่เคารพพระองค์ แต่ทรงโกรธกริ้วต่อ ผู้ตั้งภาคี (ซีริก) คือยกผู้อื่นหรือสิ่งอื่นมาเทียบเทียมพระองค์ ดังมีข้อความในคัมภีร์อัลกุรอาน ว่า “โอ! พระอัลลอฮ์อย่าอภัยโทษแก่ผู้ใดที่เทียบเทียมพระองค์ พระองค์ทรงอภัยให้เฉพาะผู้ที่ทรงโปรดเท่านั้น ผู้ใดพรรณนาถึงผู้อื่นเสมอเหมือนพระอัลลอฮ์ ผู้นั้นถือว่าทำบาปอันยิ่งใหญ่” มุสลิมถือว่าศาสนาอิสลามเป็นศาสนาของพระอัลลอฮ์เท่านั้น ดังโองการในคัมภีร์ อัลกุรอานว่า “แท้จริงศาสนาของพระอัลลอฮ์นั้น คือศาสนาของอิสลาม” หรือ “วันนี้เราได้ทำให้ศาสนาของสุเจ้าครบถ้วน...เราให้อิสลามเป็นศาสนาของสุเจ้า” นบีมุฮัมมัดหรือใคร ๆ ไม่อาจตั้งศาสนาอิสลามได้ (กะมารุล ชุกรี, 2540)

ดังนั้นมุสลิมจึงไม่ชอบที่ใครมาเรียกศาสนาอิสลามว่า ศาสนามุฮัมมัด (Mohamedanism) ดังที่ชาวตะวันตกเรียก และมุสลิมถือว่าอิสลามเป็นศาสนาที่องค์อัลลอฮ์ประทานให้มนุษย์ชาติโดยผ่านนบีมุฮัมมัด เพราะฉะนั้นศาสนาอิสลามจึงเป็นศาสนาที่ดีที่สุด ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ไม่มีอะไรบกพร่อง เป็นศาสนาของพระเจ้า ส่วน นบีมุฮัมมัด เป็นเพียงศาสดาที่นำศาสนาอิสลามมาเผยแผ่แก่มนุษย์อีกทอดหนึ่งเท่านั้น

ศาสนาอิสลามสมัยเริ่มแรกมีคนนับถือน้อย เพราะไปขัดกับความเชื่อของคนในสมัยนั้น แต่ต่อมาอาศัยความเด็ดเดี่ยวกับความเอาจริงเอาจังของนบีมุฮัมมัด ในการออกประกาศศาสนา ก็ทำให้ได้ศาสนิกมากขึ้นตามลำดับ และยิ่งในช่วงบั้นปลายชีวิต นบีมุฮัมมัดหันไปใช้กำลังทหารเข้าสนับสนุนด้วย ก็เป็นเหตุให้ศาสนาอิสลามเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว เพียงช่วงเวลาทีนนบีมุฮัมมัดมีชีวิตอยู่ก็สามารถแผ่ขยายศาสนาไปทั่วคาบสมุทรอาหรับ และหลังจากนบีมุฮัมมัดเสียชีวิตแล้ว กาหลิบ คนต่อมาได้ดำเนินนโยบายตามนบีมุฮัมมัด เช่น ยึดกรุงดาร์มัสกัสได้ในปีพ.ศ. 1178 ยึดเปอร์เซียได้ในปี พ.ศ. 1179 ยึดเยรูซาเล็มได้ในปี พ.ศ. 1181 ยึดอียิปต์ได้ในปี พ.ศ. 1183 ยึดทวีปแอฟริกาตอนเหนือได้ทั้งหมดภายใน คริสตศตวรรษที่ 7 และยึดสเปนได้ในปี พ.ศ. 1254 เหล่านี้ เป็นต้น ทำให้ศาสนาอิสลามยิ่งแผ่กว้างไกลออกไปอย่างมาก จนเป็นศาสนา 1 ใน 3 ของศาสนาในโลกปัจจุบันที่มีศาสนิกชนนับถือเป็นจำนวนมาก เกิดในประเทศอาหรับ เมื่อ พ.ศ.1133 โดยคิดตามปีเกิดของ นบีมุฮัมมัด ศาสดาของศาสนาอิสลาม ส่วนคำว่า อิสลาม มาจากศัพท์ว่า อัลละมะ แปลว่า การอ่อนน้อมถ่อมตนยอมจำนนต่อพระเจ้า โดยการมอบกายถวายชีวิตต่อพระอัลเลาะห์อย่างสุดจิต ผู้นับถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า มุสลิม แปลว่า ผู้ภักดีต่อพระอัลเลาะห์

ดังนั้นศาสนาอิสลามจึงนับว่ามีความสำคัญและมีบทบาทต่อสันติภาพและเศรษฐกิจโลกอยู่ไม่น้อย ควรที่เราจะได้ให้ความสนใจและศึกษาต่อไป

ความเป็นมา

ในดินแดนประเทศอาหรับซึ่งกว้างใหญ่ไพศาล ส่วนใหญ่มีแต่ทรายอันเปล่าประโยชน์ ผู้คนในแผ่นดินนี้มีคตินับถือผีสังเทวดา พวกเบดูอินเป็นพวกที่อยู่อาศัยในทะเลทราย แต่ละพวกก็นับถือสิ่งอันเป็นสรณะของตนเฉพาะกลุ่มไป เช่น เครื่องราง หินผา ต้นไม้ดวงดาว และของคลัง ของศักดิ์สิทธิ์ ที่นับถือร่วมกันในหมู่พวกเบดูอิน ก็คือหินดังก้อนหนึ่ง ซึ่งประดิษฐานไว้ในเทววิหารขนาดเล็กรูป สี่เหลี่ยมเรียกว่า กาบะ ในเมืองเมกกะ (วิโรจน์ นาคชาติ, 2558) หินดังก้อนนี้เป็นที่เคารพและกลัวเกรงมากในหมู่ชาวเบดูอิน ถือว่ามีเดชอำนาจอันร้ายแรง ซึ่งเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไป ทำให้เกิดคณะ นักบวชขึ้น คณะนักบวชมีหน้าที่จัดระเบียบการเดินทางมานมัสการหินอันศักดิ์สิทธิ์นี้ให้เป็นไปตามประเพณี ชาวเบดูอินไม่ว่าจะอยู่ที่ใดในทะเลทราย เมื่อถึงฤดูเทศกาลก็จะเดินทางมายังเมืองเมกกะนี้ เพื่อได้กราบไหว้ ในสมัยนั้น มุฮัมมัด เป็นผู้ที่นับถือเทพประจำโคตร คือ พระอัลเลาะห์ ซึ่งชนชาติอื่น ๆ ก็รู้จัก แต่ขนานพระนามเรียกแตกต่างกันออกไปในแต่ละเมือง อดีตศาสดาพยากรณ์ ผู้ยิ่งใหญ่ คือ อิบราฮิม และ พระเยซูได้ประกาศให้ประชาชนอยู่พ้นทะเลทรายไป และเป็นที่เคารพศรัทธาไปทั่วทุกหัวเมืองใหญ่ ยกเว้นนครเมกกะเท่านั้น ที่ยังเคารพบูชาวิญญาณผีสังเทวดาต่าง ๆ อยู่ มุฮัมมัด ผู้ที่ได้พ้น สภาพความยากจน มาเป็นสามีของหญิงมั่งมีที่สุดแห่งเมืองเมกกะ ได้คิดตรึกตรองในเรื่องนี้ จึงเห็นว่าถึงคราวจำเป็นแล้วที่จะต้องช่วยชาวเมกกะให้พ้นจากการถือผีสังเทวดา ท่านจึงต้องเป็น นบี ผู้แทนพระอัลเลาะห์ท่านได้นำธรรมอันเป็นแนวทางแห่งความรอดพ้นที่เรียกว่า อิสลาม มาเผยแผ่เพื่อกำจัดลัทธิแห่งการบูชาผีสังเทวดา จากนั้นสอนว่าต้องมอบตนให้พระเจ้า ไม่ใช่มอบตนไว้กับเทพที่สิงอยู่บนเขาหรือต้นไม้ ไม่ใช่บูชาผีสังเทวดาชั้นต่ำ ไม่ใช่เซ่นไหว้ด้วยเลือดเนื้อของสัตว์แล้วนำมาบูชาอ่อนหวานหรือขอร้องอย่างเด่นชัดเกินกว่า ทั้งได้ทำลายความเชื่อเก่าและสถานที่บูชาผีสังเทวดาทั้งหมด เหลือไว้เพียงแค่หินดังกาบะ

นโยบายของ นบีมุฮัมมัด คือการยึดหัวเมืองต่าง ๆ เช่น ยึดกรุงดามัสกัส ในปี พ.ศ.1178 ยึดเปอร์เซีย ในปี พ.ศ.1179 ยึดเยรูซาเล็มในปี พ.ศ.1181 ยึดอียิปต์ในปี พ.ศ.1183 ยึดทวีปอาฟริกาตอนเหนือได้ทั้งหมดภายในคริสต์ศตวรรษที่ 7 และยึดสเปนในปี พ.ศ.1254 เป็นต้น ศาสนาอิสลามจากเป็นศาสนาของกลุ่มชนมาเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศซาอุดีอาระเบีย และจากศาสนาประจำชาติซาอุดีอาระเบีย กลายเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศต่าง ๆ ทั่วอาหรับ เพียงช่วงเวลาภายใน 100 ปีเท่านั้น หลังจาก นบีมุฮัมมัด สิ้นชีพเหล่าสาวกได้นำนโยบายของท่านมาใช้ในการขยายศาสนา โดยใช้สงครามนำกองทัพไปทางทิศตะวันออก รุกเข้าเปอร์เซีย เติร์กิสถาน ส่วนทางทิศตะวันตกได้ยกกองทัพเข้าเขตซีเรีย ปาเลสไตน์และอียิปต์แล้วเลยไปถึงภาคเหนือของทวีปแอฟริกา ตรีโปลี ตูนิเซีย แอลเบเนียและโมร็อกโก การขยายศาสนาอิสลามโดยใช้สงครามนำไปอย่างรวดเร็วและได้ผล ทุกประเทศประกาศยอมแพ้และรับนับถือศาสนาอิสลาม (กองวิชาการมหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550)

สรุป ในเบื้องต้นศาสนาอิสลามเกิดมาเพื่อต้องการกำจัดลัทธิที่นับถือผีสังเทวดาเท่านั้น ต่อมา นบีมุฮัมมัด สิ้นชีพลงผู้นำศาสนาในยุคต่อมาจึงใช้นโยบายการเผยแผ่ศาสนาในรูปแบบ สงคราม โดยมีกองกำลังขยายอาณาเขต เมื่อยึดพื้นที่ได้แล้วก็ต้องให้คนเหล่านั้นหันมานับถือศาสนาอิสลามตามด้วย จะเห็นได้ว่ามีหลายประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นของอิสลาม และจะต้องเปลี่ยนชื่อเมือง หรือประเทศตามไปด้วย เช่น รัฐอิสลามหรือสาธารณรัฐอิสลาม ตามด้วยชื่อประเทศ อาทิ สาธารณรัฐอิสลามปากีสถาน สาธารณรัฐอิสลามอาฟกานิสถาน สหพันธรัฐมาเลเซีย ฯลฯ นอกจากนี้ ยังใช้บทบัญญัติของศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการบัญญัติในรัฐธรรมนูญประเทศนั้น ๆ ด้วย ปัจจุบันศาสนาอิสลามมีศาสนิกชนมากกว่า 1.8 พันล้านคน เป็นศาสนาที่เติบโตเร็วที่สุดในโลก เพราะถือเป็นศาสนาที่เผยแผ่ทางสายเลือดห้ามคุมกำเนิดนั่นเอง

ประวัติพระศาสดา

ศาสดาของศาสนาอิสลาม คือ พระนบีมุฮัมมัด ท่านเป็น ร่อซูล หมายถึง ผู้แทนพระเจ้าหรือ ผู้ถูกส่งมาเป็นสื่อ ตามความเชื่อชาวมุสลิม มุฮัมมัด เป็นร่อซูลองค์สุดท้ายของพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นชาว อาหรับ บิดาชื่อ अबดุลเลาะห์ มารดาชื่อ อามีนะฮ์ ท่านเกิดที่เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 12 เดือนร่อบิอุลเอาวัล ประมาณปี พ.ศ.1113 บิดาของท่านเสียชีวิตตั้งแต่ท่านยังอยู่ในครรภ์ ส่วนมารดาของท่านเสียชีวิตตั้งแต่ท่านอายุได้ 6 ขวบ ในระยะแรกได้รับการเลี้ยงดูจากปู่ของท่านชื่อ अबดุลมุตตอลิบ เมื่ออายุได้ 8 ขวบ ปู่ของท่านก็สิ้นชีวิต ท่านจึงได้รับการเลี้ยงดูจากลุงของท่านชื่อ อับดุลอสิบ ลุงคนนี้นักและเอ็นดูท่านมาก เมื่อเติบโตใหญ่ท่านได้รับความยกย่องเชื่อถือจากปวงชนเป็นจำนวนมาก เพราะท่านเป็นผู้มีมรรยาทดี มีความโอบอ้อมอารีและมีความซื่อสัตย์มาก จนถึงกับได้รับขนานนามว่า อัลอะมิน แปลว่า ผู้ซื่อสัตย์ผู้ไว้วางใจได้ (วิโรจน์ นาคชาตรี,2558) เมื่ออย่างเข้าวัยหนุ่มท่านได้เป็นพ่อค้าเดินทางไปขายยังต่างแดน และได้ประสบความสำเร็จในการค้าด้วยความสามารถนี้ ทำให้ท่านเป็นที่ชื่นชอบของเศรษฐีนี้หม้ายชื่อ คอดิยะฮ์ ในที่สุดก็ได้แต่งงานกับนางเมื่ออายุได้ 25 ปี (การิม अबดุลเลาะห์,ม.ป.ป.) ซึ่งคอดิยะฮ์มีอายุมากกว่าท่านถึง 15 ปี มีบุตรด้วยกัน 6 คน เป็นชาย 2 คน หญิง 4 คน ขณะนั้นภาวะสังคมอาหรับ เต็มไปด้วยความโหดร้ายทารุณ ทาสถูกข่มเหง นานัปการ คนยากจนต้องผจญกับความลำเค็ญอย่างแสนสาหัส นบีมุฮัมมัด ได้พยายามหาหนทางที่จะช่วยเหลือคนยากจน และผู้ที่ไม่ได้รับความยุติธรรมจากสังคม นบีมุฮัมมัด เป็นคนใฝ่ศึกษา รักความสงบ หลังจากแต่งงานชีวิตมั่งคั่งร่ำรวยขึ้นเพราะภรรยาไม่ต้องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวไปอย่างแต่ก่อน จึงได้ใช้เวลาว่างจากการค้าขายออกไปหาความสงบตามขุนเขา ทุ่งกว้าง และทะเลทราย เพื่อหาความสงบทางใจ ศึกษาความเป็นไปของธรรมชาติอันกว้างขวางเปล่าตามที่เคยมีมานั้น ๆ เข้าจิตใฝ่สงบก็เพิ่มพูนมากขึ้น เมื่ออายุได้ 40 ปี นบีมุฮัมมัด ได้ขึ้นไปจำศีลอยู่ในถ้ำบนเขาหิรา จนกระทั่งคืนวันหนึ่งใน เดือน เรมะฎอน เป็นเดือน 9 ของอิสลาม เกิดนิมิตเห็นเทพบุตร ยิบราอิล มาบอกให้อ่านตามคำบอก มีใจความว่า “ให้มนุษย์ได้อ่านเขียน ค้นคว้าด้วยพระนามของอัลเลาะห์ และให้ศึกษาความรู้อันเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติ ทั้งยังได้เฉลยให้รู้ว่า พระผู้สร้างโลกสร้างทุกสิ่งทุกอย่าง ทรงอำนาจสูงสุดเหนือสิ่งอื่นใดทั้งปวงนั้น มีอยู่องค์เดียวคือ อัลเลาะห์” ด้วยเหตุนี้ มุฮัมมัด จึงได้เป็น นบี คือ ศาสดา ของมนุษย์ให้ยึดถือเดือนเรมะฎอน เป็นเดือนถือศีลอดของชาวมุสลิม

หลังจาก นบีมุฮัมมัด ได้รับโองการจากพระเจ้าเป็นเจ้าให้เป็นร่อซูลหรือผู้ถูกส่งมาเป็นสื่อ เพื่อเผยแผ่ศาสนาของอัลเลาะห์ท่านได้ทำหน้าที่นี้อยู่ในเมกกะ ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนของท่านอยู่ 13 ปี โดยได้ชี้แจงสั่งสอนคนใกล้เคียงให้ปฏิบัติตามเทวลิขิตของอัลเลาะห์ ให้เลิกเคารพเทวดาและบูชารูปปั้นทั้งปวง ให้ยึดมั่นในอัลเลาะห์เพียงองค์เดียว ซึ่งคอดิยะฮ์ผู้เป็นภรรยาได้ช่วยเป็นกำลังใจตลอดมา จนสิ้นชีวิตเมื่อ พ.ศ.1162 หรือ ค.ศ.619 นางได้รับการยกย่องเป็นปฐุมสาวิกา เป็นสตรีคนแรกที่เลื่อมใสศรัทธาตามคำสอนของ นบีมุฮัมมัด ส่วนบุรุษคนแรกคือ อับบารัก ซึ่งเป็นทั้งสาวกและสหาย ต่อมา ด้วยหลักคำสอนในศาสนาของมุฮัมมัด ได้ประกาศให้ทำลายรูปเคารพต่าง ๆ ทำให้กลุ่มคนและลัทธิที่นับถือบูชาเทวรูปและรูปเคารพต่าง ๆ ไม่พอใจอย่างมาก ต่างคอยปองร้ายจะเอาชีวิต มุฮัมมัด อยู่ตลอดเวลา ต่อมาไม่นาน มุฮัมมัด ได้หลบหนีจากเมกกะอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ไปถึงตอนเช้าวันศุกร์ โดยมีอับบารักสหายสนิทติดตามไปด้วย พอเที่ยงวัน นบีมุฮัมมัด ได้ชักชวนประชาชนให้สวดมนต์และได้แสดงเทศนา 1 กัณฑ์ กาลต่อมาวันศุกร์นี้ชาวอิสลามถือเป็นวันพระสำหรับสวดมนต์ภาวนาบูชาอัลเลาะห์และยังได้สร้างมัสยิดขึ้นที่มะดีนะฮ์เป็นแห่งแรก ในคืนที่ นบีมุฮัมมัด หนีจากเมกกะนั้น เป็นวันสำคัญที่สุดของศาสนาอิสลาม เรียกว่า เฮจิรา เป็นคืนแห่งการหนีภัย ประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ. 1165 หรือ ค.ศ.622 ซึ่งถือเป็นวันเริ่มศักราชอิสลาม ท่านได้ทำการเผยแผ่ศาสนาของพระเจ้าเป็น

เจ้า จนศาสนาอิสลามได้แผ่ขยายออกไปทั่วดินแดนอาหรับและประเทศใกล้เคียง (การิม อับดุลละฮ์, ม.ป.ป.) นบีมุฮัมมัด เผยแผ่ศาสนาอิสลามในเมืองมะดีนะฮ์ด้วยความสะดวก เพราะชาวเมืองแห่งนี้ ส่วนใหญ่ได้สมาคมกับชาวยิว ซึ่งเป็นพวกถือพระเจ้าองค์เดียวอยู่ก่อน อันเป็นลัทธิที่ไม่ขัดกับศาสนาอิสลาม จึงทำให้นบีมุฮัมมัด มีสาวกมากมาย ไม่นานนักศัตรูก่อชาวนครเมกกะก็ยกทัพมารุกรานก่อกวนทำสงคราม แต่ศัตรูก็ก็นพ่ายแพ้ไป นอกจากชาวนครเมกกะแล้ว ยังมีชาวยิวที่เคยเป็นมิตรในตอนแรก ๆ กับมาเป็นศัตรูก็กด้วย นบีมุฮัมมัด ได้ยกทัพเข้าตีเมืองเมกกะจนได้รับชัยชนะและอภัยโทษให้แก่ชาวนครเมกกะ ทั้งยังอบรมสั่งสอนให้นับถือศาสนาอิสลาม ให้ทำลาย รูปปั้นทั้งปวงในวิหารกาบะทั้งหมด คงเหลือแต่หินกาบะอันเป็นหินดำอันศักดิ์สิทธิ์ไว้เท่านั้น นบีมุฮัมมัด ใช้เวลาสอนศาสนาอิสลามอยู่นครมะดีนะฮ์อยู่ 10 ปี และในเมกกะอีก 13 ปี รวม 23 ปี ท่านสอนศาสนาโดยการบังคับทุกวันศุกร์จากนั้น นบีมุฮัมมัด ได้สิ้นชีวิตลงที่นครมะดีนะฮ์ เมื่อท่านอายุได้ 63 ปี ซึ่งเป็นเวลาที่ศาสนาอิสลามได้ประดิษฐานลงอย่างมั่นคงในดินแดนอาหรับแล้ว หลังจากนบีมุฮัมมัด ได้สิ้นไปแล้ว ทายาทผู้สืบทอดศาสนาต่อ คือ อับบักร์ ซึ่งเป็นสาวกคู่ทุกข์คู่ยากรุ่นแรก ได้รับการสืบสิทธิ์ครองบ้านเมืองและเป็นประมุขศาสนาแทน เรียกตำแหน่งนี้ว่า กาลิฟ มาจากภาษาอาหรับ กาลิฟา หรือ เคาะลีฟะฮ์แปลว่า ผู้สืบทอดตำแหน่งแทน (วิโรจน์ นาคชาติ, 2558)

สรุป ตามประวัติศาสตร์ นบีมุฮัมมัด เป็นศาสนทูตผู้ถ่ายทอดศาสนาอิสลามองค์สุดท้าย โดยได้รับโองการมาจากพระอัลเลาะห์ ตามประวัติท่านได้รับการเลี้ยงดูจากลุงเพราะบิดามารดาและปู่ได้ เสียชีวิตในขณะที่ท่านยังเป็นเด็กและได้แต่งงานกับเศรซันนีที่มีอายุมากกว่าถึง 15 ปี ทำอาชีพค้าขายจนร่ำรวย นบีมุฮัมมัด ได้รับโองการจากพระเจ้าให้เป็นผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดบทบัญญัติของพระเจ้า จึงกลายเป็น นบี คือ พระศาสดา ท่านได้เผยแผ่ศาสนาอิสลามทั้งในแผ่นดินมะดีนะฮ์และเมกกะจนวาระสุดท้าย

คัมภีร์

ศาสนาอิสลามถือว่าการศรัทธาต่อคัมภีร์ของอัลเลาะห์ ได้แก่ การที่ต้องเชื่อมั่นว่าตลอด ระยะเวลาอันยาวนานนับแต่อัลเลาะห์สร้างโลก พระองค์ได้ประทานคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมากแก่บรรดาศาสนทูตหรือร่อซูลของพระองค์ต่างยุคต่างสมัย คัมภีร์ต่าง ๆ มีทั้งหมด 104 เล่ม ในจำนวนนี้มี คัมภีร์ที่สำคัญอยู่ 4 เล่ม ดังนี้

1) คัมภีร์ซุบร ประทานแก่ท่าน นบีดาวูด เป็นภาษาเกอเบตี เป็นคำตักเตือน คำขอพร คำสรรเสริญ และสุภาชิตต่าง ๆ คัมภีร์นี้ไม่มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติ เรียกว่า ฮุกุม

2) คัมภีร์เตารอต ประทานแก่ท่าน นบีมูซา เป็นภาษาเฮบรูเป็นหลักในการประพาดิตนและการศรัทธา ที่ถูกต้องของประชากรในยุคนั้น คัมภีร์นี้ได้แจ้งว่าจะมีศาสดาที่สืบเชื้อสายมาจากชาว อาหรับกำเนิดขึ้นมาเพื่อชี้แจงข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่ทางแห่งศานติ

3) คัมภีร์อินญิลหรือคัมภีร์ไบเบิล ประทานแก่ นบีอีซา หรือ พระเยซูเป็นภาษาฮีบรูยานี มุสลิมถือว่า คัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์ เป็นเล่มหนึ่งของอัลเลาะห์ที่ได้ประทานให้แก่ นบีอีซา คัมภีร์นี้ได้ชี้ทางให้ไปสู่หนทางที่ถูกต้องและเรียกร้องมนุษย์ให้เชื่อว่าอัลเลาะห์เป็นพระผู้เป็นเจ้าผู้สร้างสรรพสิ่งทั้งปวง คัมภีร์นี้ยังได้แจ้งว่าจะมีศาสดาอีกคนหนึ่งเกิดขึ้นซึ่งเป็นศาสดาคนสุดท้าย นักปราชญ์ทางศาสนาอิสลามเชื่อว่า คัมภีร์อินญิลหรือ คัมภีร์ไบเบิล ฉบับนี้ที่ใช้อยู่ในศาสนาคริสต์ได้ถูกแก้ไข เพราะได้ถูกรวบรวมและบันทึกขึ้นหลังจาก นบีอีซา หรือ พระเยซูได้จากไป นับ 100 ปี จึงไม่ใช่คัมภีร์ฉบับที่แท้จริงและไม่น่าเชื่อถือ

4) คัมภีร์กุรอาน ประทานแก่ นบีมุฮัมมัด ซึ่งเป็นศาสนทูตคนสุดท้าย เป็นภาษาอาหรับ คัมภีร์นี้ถือเป็นคัมภีร์สูงสุดที่ได้ประทานมา เพื่อยกเลิกคัมภีร์เก่า ๆ ที่ถูกแก้ไขต่อเติม คัมภีร์นี้จะถูกประกาศใช้ต่อไปตรา

จนถึงวันอวสานของโลก โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข คัมภีร์กูรานมีความมหัศจรรย์มาก แม้จะมีโองการกว่า 6000 โองการ แต่ไม่มีโองการที่ขัดแย้งกันเลยและได้เปิดเผยความลึกลับต่าง ๆ ทั้งทางภูมิศาสตร์และทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งนักภูมิศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์พึงจะค้นพบ กูรานได้ให้หลักวิชาการต่าง ๆ ทั้งทาง การแพทย์และทางสังคมวิทยา (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558) คัมภีร์กูราน ในปัจจุบันยังอยู่ครบถ้วนสมบูรณ์ตาม ต้นฉบับเดิม ไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ใด ๆ มีอรรถรสลึกซึ้งและมีความไพเราะ จนนักอักษรศาสตร์ภาษา อาหรับยอมจำนนต่อความมหัศจรรย์ในอรรถรสของภาษา เพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่สามารถประพันธ์ขึ้นได้

สรุป คัมภีร์ของศาสนาอิสลามแม้จะบอกว่ามีมากมายหลายเล่ม แต่สำหรับชาวมุสลิมเองก็เชื่อว่าคัมภีร์ ที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุดก็คือ อัลกูราน เพราะเป็นคัมภีร์ที่พระอัลเลาะห์ได้ประทานให้แก่มุฮัมมัดโดยตรง ไม่ได้มีการแก้ไขหรือเพิ่มเติมเป็นของเดิมทั้งหมด จะสังเกตได้ว่ามีคัมภีร์หนึ่งที่ชาวมุสลิมเชื่อว่าเป็นของศาสนา อิสลามด้วยก็คือ ไบเบิล ซึ่งพระเจ้าได้ประทานผ่านพระเยซูหรือ นบี มูซา ชาวมุสลิมเชื่อว่า ไบเบิล เป็นคัมภีร์ที่ มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข จึงเป็นคัมภีร์ที่ไม่น่าเชื่อถือ แต่สำหรับชาวคริสต์ก็ปฏิเสธเรื่องนี้ว่าไม่จริง เพราะ ศาสนาคริสต์เกิดก่อนศาสนาอิสลาม เป็นการแอบอ้าง หรือการกลืนศาสนาอีกวิธีหนึ่งเท่านั้นเอง

นิกาย

หลังจาก นบีมุฮัมมัด สิ้นชีวิตลงก็เกิดความขัดแย้งในเรื่องการเป็น เคาะลีฟะฮ์ หรือผู้ปกครอง อาณาจักรอิสลามต่อจาก นบีมุฮัมมัด หรือ กาลิบ จึงทำให้ศาสนาอิสลามแตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนี้

1. นิกายซุนนี แปลว่า มรรคา หรือ จาริต นิกายนี้เคร่งครัดปฏิบัติตามคัมภีร์อัลกูรานและอัลหะดีษ เป็นคัมภีร์ที่บันทึกโองาตและจริยวัตรต่าง ๆ ของ นบีมุฮัมมัด และถือว่าเคาะลีฟะฮ์หรือกาลิบที่สืบต่อกันมา มีเพียง 4 คน คือ

1.1 อับูบักร์หรือ อาบูบักร์สหายของ นบีมุฮัมมัด ดำรงตำแหน่ง 2 ปีก็สิ้นชีพในปี พ.ศ.1177

1.2 โอมาร์ หรือ อุมัร พ่อตา นบีมุฮัมมัด ดำรงตำแหน่ง 10 ปีซึ่งเป็นผู้ยกกองทัพไปตีซีเรีย เปอร์เซียและอียิปต์ได้สำเร็จแต่ได้รับความผิดอันร้ายแรงคือการที่นำทัพเผาหอสมุดใหญ่ที่เมืองอะเล็กซานเดรีย ทำลายหลังสือกรีกและอียิปต์ ที่ชาวโลกถือว่าเป็นมหาสมบัติล้ำค่า และถูกฆ่าตายในปี พ.ศ.1187

1.3 อุซมาน ลูกชายของอับูบักร์ ได้รับเลือกให้เป็นเคาะลีฟะฮ์ องค์ที่ 3 ท่านได้ดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาอิสลาม โดยนำกองทัพบุสลิมไปปราบอาณาจักรคาบูลชาซะนี ดินแดนบริเวณบอลข่านเฮราต

1.4 อาลี บุตรเขยของ นบีมุฮัมมัด ได้ขึ้นเป็นเคาะลีฟะฮ์และเกิดเรื่องแตกแยกจนเป็นเหตุให้เกิดนิกายขึ้น เรียกว่า นิกายชีอะห์ (กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550)

มุสลิมส่วนใหญ่ในโลกรวมทั้งประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซียและไทย นับถือนิกายนี้ นิกายนี้ใช้หมวกสีขาวเป็นสัญลักษณ์ มีผู้นับถือมากที่สุดประมาณ 700 ล้านคน

2) นิกายชีอะห์ แปลว่า สาวก หรือ ผู้ปฏิบัติตาม ซึ่งหมายถึง สาวกของ อาลี นิกายนี้ถือว่าอาลีบุตรเขยของ นบีมุฮัมมัด คนเดียวเท่านั้นเป็นผู้ที่ถูกต้อง ผู้ถือนิกายนี้ส่วนใหญ่อยู่ในประเทศอิหร่าน อิรัก เยเมน อินเดียและประเทศในทวีปแอฟริกาตะวันออก (กรมการศาสนา, 2560)

นิกายนี้นิยมใช้หมวกสีแดงเป็นสัญลักษณ์ นิกายนี้ถือว่าผู้สืบต่อจากท่านอาลีย่อมเป็นผู้ที่ได้รับคำสอนของท่านอาลีโดยตรง ผู้สืบทอดนี้ชื่อว่า อิหม่าม หมายถึง หัวหน้าสุเหร่า หรือ มัสยิด ชีอะห์ถือว่าอิหม่ามเป็นผู้มีคุณสมบัติ ดังนี้

1) ผู้หมดมลทินจากบาป

- 2) เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า
- 3) เป็นผู้แปลถ้อยคำของพระเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์กุรอ่าน เรียกว่า อยาตุลเลาะห์ แปลว่า อายุแห่งอัลเลาะห์

นิกายชีอะห์ นับถืออิหม่ามที่ถูกต้อง จำนวน 12 คน คือ

- 1) อิหม่ามอาลี เป็นลูกพี่ลูกน้องและเป็นบุตรเขยของ นบีมุฮัมมัด
- 2) อิหม่ามหะซัน เป็นบุตรคนโตของอิหม่ามอาลี
- 3) อิหม่ามหุซัยน์ เป็นบุตรคนรองของอิหม่ามอาลี
- 4) อิหม่ามอาลี ซัยนุลอาบิติน เป็นบุตรของอิหม่ามหุซัยน์
- 5) อิหม่ามมุฮัมมัด อัลบาคิร เป็นบุตรของอิหม่ามอาลี ซัยนุลอาบิติน
- 6) อิหม่ามญะอ์ฟร์ อัศศอดิก เป็นบุตรของอิหม่ามมุฮัมมัด อัลบาคิร
- 7) อิหม่ามมุซา อัลกาซิม เป็นบุตรของอิหม่ามญะอ์ฟร์ อัศศอดิก
- 8) อิหม่ามอาลี อรรฎอ เป็นบุตรของอิหม่ามมุซา อัลกาซิม
- 9) อิหม่ามมุฮัมมัด อัตตะกี เป็นบุตรของอิหม่ามอาลี อรรฎอ
- 10) อิหม่ามอาลี อันนะกี เป็นบุตรของอิหม่ามมุฮัมมัด อัตตะกี
- 11) อิหม่ามหะซัน อัลอัสกะรี เป็นบุตรของอิหม่ามอาลี อันนะกี
- 12) อิหม่ามมุฮัมมัด ผู้ชื่อว่าอัลมะฮ์ดีเป็นบุตรของอิหม่ามหะซัน อัลอัสกะรี

กรณีที่ไม่มอิหม่ามท่านที่ 13 เนื่องจากว่า อิหม่ามอัลมะฮ์ดี ได้สูญหายไปในปี พ.ศ.1421 มุสลิมนิกายชีอะห์ เชื่อว่าท่านยังมีชีวิตอยู่แต่หลบซ่อนไม่ยอมปรากฏตัว นิกายนี้รอคอยเวลาแห่งการกลับมาของอิหม่ามอัลมะฮ์ดี เป็นอิหม่ามองค์ที่ 12 ในฐานะของมะฮ์ดีหมายถึง ผู้ถูกนำโดยพระเจ้า

สรุป หลังจากที่มี อาลี สิ้นชีวิต มุสลิมได้แตกนิกายออกมา ซึ่งสรุปมีอยู่ 3 นิกายใหญ่ คือ นิกายชีอะห์ เป็นกลุ่มที่เชื่อว่าอาลีเป็นเคาะลีฟะฮ์ที่ถูกต้อง ปฏิเสธเคาะลีฟะฮ์ 3 คนแรก ปัจจุบันนับถือมากในประเทศอิหร่าน อินเดีย ปากีสถาน แอฟริกาเหนือ นิกายต่อมาคือ สุนนีหรือซุนนี เป็นกลุ่มที่เชื่อในคำสอนของ นบีมุฮัมมัด และเชื่อในเคาะลีฟะฮ์ ทั้ง 4 โดยเคร่งครัด นับถือมากในอิรัก อินโดนีเซีย และนิกายสุดท้าย นิกายซุฟี เป็นนิกายที่เกิดขึ้นใหม่สอนให้คนละความทุกข์ทางโลก เพื่อให้ดวงจิตบริสุทธิ์มีการสวดมนต์ภาวนา นั่งสมาธิเพื่อให้เข้าใกล้ชิดพระเจ้า นิกายนี้แพร่หลายในอิหร่าน อัฟกานิสถาน แอฟริกากลาง

หลักคำสอนศาสนาอิสลาม

หลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาอิสลามปรากฏในคัมภีร์กุรอ่านและอัลฮะดีษ กล่าวถึงหลักคำสอนและการสำคัญต่าง ๆ ดังนี้

หลักการศรัทธา

ศาสนาอิสลาม เรียกว่า รุกนอีมาน คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องศรัทธายึดมั่น หลักศรัทธาที่เป็นหลักเบื้องต้นของการศรัทธามีอยู่ 6 ประการ (กรมการศาสนา, 2560) ดังนี้

1) ต้องศรัทธาต่ออัลเลาะห์

การศรัทธาต่ออัลเลาะห์แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ 1) การศรัทธาโดยสรุปความ คือ ต้องศรัทธาว่า พระองค์ทรงมีคุณสมบัติเลิศครบถ้วนสมบูรณ์ ปราศจากข้อบกพร่องใด ๆ ทั้งสิ้น 2) การศรัทธาตามลักษณะของพระองค์โดยละเอียด คือ การศรัทธาโดยการเรียนรู้ถึงคุณลักษณะหรือซิฟัตของพระองค์ว่า ตลอดทั่วพิภพและจักรวาล ทุกสิ่งต้องมีผู้สร้าง ทุกสิ่งต้องมีผู้ควบคุมบริหาร ผู้สร้างและผู้ควบคุมบริหารจะต้องมีอำนาจ

ยิ่งใหญ่ มีความรู้สูงเลิศ มีเดชานุภาพเหนือสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น พระองค์เป็นพระเจ้ามีพระนามมากมาย แต่ที่เรียกกันทั่วไปคือพระนามว่า อัลเลาะห์

2) ต้องศรัทธาต่อมลาอิกะฮ์หรือเทวทูตของอัลเลาะห์

การศรัทธาต่อเทวทูตของอัลเลาะห์นั้น คือต้องศรัทธาว่า อัลเลาะห์ทรงสร้างเทวทูตขึ้นจากรัศมีจำนวนมากมาย ไม่มีผู้ใดรู้จำนวนที่แท้จริงของเทวทูต นอกจากพระองค์เท่านั้น เทวทูตมีร่างที่ละเอียดมาก แต่สามารถจำแลงร่างได้ ไม่มีมนุษย์คนใดจะสามารถเห็นเทวทูตในสภาพเดิมได้นอกจากบรรดารอซูลหรือศาสนทูตเท่านั้น เทวทูตเป็นบ่าวของอัลเลาะห์ มีหน้าที่ปฏิบัติภารกิจตามคำบัญชาของอัลเลาะห์อย่างเคร่งครัด เทวทูตที่สำคัญกับมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายมี 10 ท่าน ดังนี้

- 1) ญิบริล มีหน้าที่นำพระบัญชาจากอัลเลาะห์มาประทานกับร่อซูล
- 2) มีกาอิล มีหน้าที่นำลาภผลมาให้แก่มวลสัตว์โลกทั้งหลาย
- 3) อิสรอฟีล มีหน้าที่เป่าสัญญาณให้รู้ว่า วาระสุดท้ายของโลกมาถึงแล้ว
- 4) อิสรออีล มีหน้าที่ปลิดชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย
- 5) ริตวาน มีหน้าที่ควบคุมดูแลรักษาสรวงสวรรค์
- 6) มาลิก มีหน้าที่ควบคุมดูแลนรก
- 7-8) มุ๊งกัรและนากีร มีหน้าที่ไต่สวนผู้ตายในหลุมฝังศพและลงโทษทัณฑ์
- 9-10) กิรอมังและกาติบีน ทั้งสองประจำอยู่ขวาและซ้ายของมนุษย์ เพื่อกอຍบันทึกกรรมดีและกรรมชั่วที่มนุษย์ได้กระทำขึ้น

บรรดาเทวทูตทั้ง 10 ท่านนี้ ท่านญิบริลมีเกียรติที่สุด เพราะเป็นผู้รับบัญชาจากอัลเลาะห์มาสู่บรรดาร่อซูลของพระองค์

3) ต้องศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ของอัลเลาะห์

การศรัทธาต่อคัมภีร์ของอัลเลาะห์ได้แก่ การที่เราต้องเชื่อมั่นว่าคัมภีร์ต่าง ๆ ที่อัลเลาะห์ทรงประทานให้แก่บรรดาศาสนทูต เป็นบทบัญญัติที่ใช้ให้ปฏิบัติความดีและละเว้นความชั่ว

4) ต้องศรัทธาต่อบรรดาร่อซูลหรือศาสนทูตของอัลเลาะห์

ร่อซูล หมายถึง ผู้รับใช้หรือผู้แทน ร่อซูลุลเลาะห์ หมายถึง ผู้แทนของอัลเลาะห์ซึ่งเป็นมนุษย์เพศชายที่ฉลาด เป็นคนดีมีคุณธรรม และอัลเลาะห์ได้ทรงแต่งตั้งให้ทำหน้าที่แนะนำสั่งสอนมนุษย์ให้ประกอบแต่ความดี ละเว้นการทำความชั่ว ร่อซูลคนแรกมีนามว่า อาดัม และคนสุดท้ายมีนามว่า มุฮัมมัด ในคัมภีร์กุรอ่านกล่าวไว้มี 25 ท่าน มุสลิมทุกคนต้องเชื่อถือศรัทธาว่า เป็นร่อซูลของอัลเลาะห์ทุกท่านมีรายนาม ดังนี้

- 1.อาดัม 2.อิद्रิส 3.นูฮ์ 4.ฮูด 5.ซอลิห์ 6.อิบรอฮีม 7.อิสมาอีล 8.ลูต 9.อิสฮัก 10.ยะกูบ 11.ยูซุฟ 12.อัยยูบ 13.ซุัยบ์ 14.มุซา 15.ฮารูน 16.ซุลกีฟลี 17.ดาอูด 18.สุลัยมาน 19.อิลยาส 20.อัลย៉าซะฮ์ 21.ยูनुส 22.ชะการียา 23.ยะฮ์ยา 24.อซา และ 25.มุฮัมมัด

ลักษณะร่อซูลของอัลเลาะห์จะต้องมีคุณสมบัติ 4 ประการ คือ 1.มีวาจาสัตย์ ไม่พูดเท็จ 2.ไว้วางใจได้ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่กระทำความชั่วฝ่าฝืนบัญญัติของอัลเลาะห์ 3.นำศาสนาออกเผยแผ่โดยทั่วถึงและไม่ปิดบังอำพราง 4.เฉลียวฉลาด ทันคน ไม่โง่เขลา (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558)

5) ต้องศรัทธาต่อวันอาคิเราะฮ์หรือวันสุดท้ายของโลก

การศรัทธาต่อวันอาคิเราะฮ์หรือวันสุดท้ายของโลก รวมถึงการศรัทธาต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย คือ

- 5.1 การศรัทธาต่อวันกิยามะฮ์หรือวันฟื้นคืนชีพ
- 5.2 การศรัทธาต่ออัลัมบัรซัคหรือความเป็นอยู่ในสุสาน

5.3 การศรัทธาต่อสวรรค์และนรก ฯลฯ

วันอาคิเราะฮ์ คือ กำหนดการสิ้นสุดของสรรพสิ่งทั้งปวง เว้นแต่สิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าประสงค์ให้รอดอยู่ เมื่อถึงเวลากำหนดนี้ พระผู้เป็นเจ้าจะทรงดลบันดาลให้สรรพสิ่งทั้งหลายอันได้แก่ สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตทั้งหมด ตลอดจนจักรวาลให้พินาศย่อยยับหมดสิ้นไป หลังจากนั้นจะเกิด วันกิยามะฮ์ ขึ้นมา คือ กำหนดการที่มนุษย์ทั้งหลายจะกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีก เพื่อรับฟังการพิจารณาสอบสวนและฟังคำพิพากษาจากพระผู้เป็นเจ้าถึงการกระทำของมนุษย์ในอดีต เมื่อการพิพากษาได้เสร็จสิ้นลง มนุษย์ทุกคนจะต้องเดินข้ามสะพานแห่งความเที่ยงตรง เป็นสะพานที่ทอดยาวข้ามหุบมรก ปลายสะพานเป็นทางไปสู่สรวงสวรรค์ผู้ที่ทำแต่ความดีจะสามารถข้ามไปยังสรวงสวรรค์ได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ผู้ทำความดีไว้น้อยจะข้ามไปอย่างยากลำบาก ส่วนผู้ทำแต่ความชั่วหรือไม่มีศรัทธา คือ กาฟิร จะไม่สามารถข้ามสะพานนี้ได้และจะตกลงไปนรกชั่วนิรันดร์ในนรก ทั้งสองวันนี้จะเกิดขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏในคัมภีร์ นอกจากพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวเท่านั้นที่รู้ (วิโรจน์ นาคชาตรี, 2558)

6) ต้องศรัทธาต่อการกำหนดของอัลเลาะห์ทั้งทางดีและทางร้าย

การศรัทธาต่อกำหนดของอัลเลาะห์คือการที่ต้องศรัทธาว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีการอุบัติขึ้นทั่วจักรวาล การโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกและดวงดาวต่าง ๆ การหมุนเวียนของฤดู การผันแปรของดินฟ้าอากาศจนเกิดพายุหรืออุทกภัยต่าง ๆ ตลอดจนการถือกำเนิดของมนุษย์ มีหน้าตารูปร่างอย่างไร จะหูหนวก ตาบอด เป็นใบ้หรือไม่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นกำหนดของอัลเลาะห์ทั้งสิ้น

หลักการปฏิบัติ

ศาสนาอิสลาม เรียกว่า รุกนอิสลาม คือ หลักการหรือบทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม 5 ประการ (กรมการศาสนา, 2560) ดังนี้

1) ต้องกล่าวปฏิญาณตน

การเป็นมุสลิมจะต้องกล่าวคำปฏิญาณตนอย่างเปิดเผย ชัดเจนและศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวปฏิญาณตนว่า

“อัสฮาดู อันลาอิลลาฮา อิลลัลลอฮู ว่าฮุฮ์ฮาดู อันน้ามุฮัมมาดี ร่อซูลุลลอฮิ”

แปลว่า ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า แท้จริงไม่มีพระเจ้าอื่นใด เว้นแต่อัลเลาะห์องค์เดียวและข้าพเจ้าของปฏิญาณว่า แท้จริงท่านนบีมุฮัมมัด เป็นร่อซูลของอัลเลาะห์

ท่อนี้จะต้องกล่าวเป็นภาษาอาหรับและจะต้องเข้าใจความหมายของคำปฏิญาณ

2) ต้องกระทำละหมาดทุกวัน ๆ ละ 5 เวลา

การละหมาดหรือการนมัสการพระเจ้า หมายถึง คือการแสดงความเคารพต่อพระเจ้า เป็นการปฏิบัติเพื่อแสดงความภักดีต่อพระเจ้า การสำรวมจิตระลึกถึงพระเจ้า การละหมาดเป็นการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี่ยังเป็นการสร้างพลังให้เข้มแข็ง การทำละหมาดเป็นกิจที่ต้องทำเป็นประจำในหลายวาระ โดยเฉพาะในรอบวัน ผู้เป็นมุสลิมจะต้องทำละหมาดวันละ 5 เวลา คือ

- ก. เวลาอรุรุ่ง เรียกว่า ละหมาด ซุบหฺ ปฏิบัติ 2 ร็อกอะฮ์
- ข. เวลากลางวัน เรียกว่า ละหมาด ดูฮฺริอฺ ปฏิบัติ 4 ร็อกอะฮ์
- ค. เวลาเย็น เรียกว่า ละหมาด อะฮฺรฺ ปฏิบัติ 4 ร็อกอะฮ์
- ง. เวลาพลบค่ำ เรียกว่า ละหมาด มัฆริบ ปฏิบัติ 3 ร็อกอะฮ์
- จ. เวลากลางคืน เรียกว่า ละหมาด อิฮฺรอฺ ปฏิบัติ 4 ร็อกอะฮ์

3) ต้องบริจาคทรัพย์หรือชะกาต

ชะกาต คือ ทรัพย์สินที่จะต้องแบ่งออกมาจากบรรดาทรัพย์สินที่เราเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เพื่อเอาไปบริจาคแก่ผู้มีสิทธิได้รับส่วนแบ่งตามที่ศาสนาได้กำหนดไว้ การบริจาคเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ชะกาต 5 ชนิด คือ

1) เงินทอง คือ บริจาคครบจำนวนตามบทบัญญัติหรือประมาณ 3,000 บาทครบรอบเวลาหนึ่งปีต้องบริจาคในอัตรา 2.5 %

2) สิ่งเพาะปลูก คือ ต้องเป็นสิ่งเพาะปลูกที่ปกติใช้บริโภคเป็นอาหาร เช่น ข้าวเจ้า ข้าวสาลี ข้าวเหนียว เผือก มัน เป็นต้น สิ่งเพาะปลูกเหล่านี้ต้องปลูกต้องน้ำมือมนุษย์ไม่ใช่เกิดขึ้นเอง หากเพาะปลูกด้วยตนเองต้องบริจาคอัตรา 1/10

3) สินค้า คือ บริจาคสินค้านั้นเมื่อครบรอบปีหนึ่ง ให้ตราราคาสินค้าที่ค้างปีตามราคาต้นทุนแล้วจึงบริจาคในอัตราร้อยละ 2.5

4) ปศุสัตว์ คือ ต้องเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้ขาย ไม่ใช่เลี้ยงไว้ใช้งาน และเป็นการเลี้ยงในทุ่งหญ้าหรือในป่าหรือหุบเขามีสี่ 5 ชนิด คือ อูฐ วัว ควาย แพะและแกะ อัตราการบริจาค คือ อูฐ 5 ตัว ต้องบริจาคเป็นแพะ 1 ตัว วัว 30 ตัว ต้องบริจาคลูกวัวตัวผู้อายุครบ 1 ปี 1 ตัว

5) ผลไม้ คือ อัตราส่วนบริจาคคิดเช่นเดียวกับอัตราสิ่งเพาะปลูก ส่วนผลไม้ที่ต้องบริจาคมี 2 ชนิดเท่านั้น คือ องุ่น กับอินทผลัม

การดำเนินการเพื่อรับบริจาคสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อนำไปแจกจ่ายแก่บุคคล 8 ประเภทนี้เท่านั้น ดังนี้

1) คนยากจน (ฟะกีย) เป็นผู้ที่มีความต้องการจำเป็นไม่เพียงพอในการดำรงชีพตามสมควรแก่สภาพ

2) คนอนาถา ผู้มีฐานะดีกว่าประเภทที่หนึ่งเล็กน้อย

3) ผู้ที่ศรัทธาในอิสลาม เพื่อเป็นการสนับสนุนให้กำลังใจ

4) มุสลิมที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว เพราะใช้จ่ายในทางกุศล ไม่ใช่หนี้การพนัน ฯลฯ

5) คนเดินทางที่แปลกถิ่น บังเอิญหมดทุนในการเดินทางกลับไปสู่ถิ่นเดิม

6) ใช้ในการพลีเพื่ออัลเลาะห์หรือฟัยซะบีลิลละฮ์ เป็นการบริจาคเฉพาะแก่ผู้ทำสงครามเพื่อศาสนาอิสลามหรือเกี่ยวกับกิจการนี้

7) พนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ที่ได้รับแต่งตั้งให้เก็บชะกาต

8) ทาสที่จะรับทรัพย์ไปไถ่ตัวเป็นอิสระ **ส่วนประเภทที่ 7 และ 8 ไม่มีในประเทศไทย ผู้ที่ไม่มีสิทธิรับบริจาคสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ได้แก่บุคคล 4 ประเภท ดังนี้

1) ผู้ที่มีทรัพย์สินหรือรายได้พอแก่การดำรงชีพแล้ว

2) ผู้ที่ได้รับการเลี้ยงดูแล้ว

3) เครือญาติของท่านนบีมุฮัมมัด

4) ผู้ที่ไม่ได้นับถืออิสลาม หากบริจาคให้คนต่างศาสนาถือว่าไม่มีผล

4) ต้องถือศีลอดทุกวันตลอดเดือนเราะมะฎอน

การถือศีลอด คือ งดเว้นจากการกระทำต่าง ๆ ตั้งแต่แสงอรุณขึ้นจนถึงตะวันตกในเดือนเราะมะฎอน ซึ่งเป็นเดือนที่ นบีมุฮัมมัด ออกไปบำเพ็ญเพียรที่ภูเขาหิราและได้ประสบเทพนิมิตแห่งความเป็น นบี (สุชีพ

บุญญาภาพ, 2541) เป็นเดือนที่ 9 ของ อิจเราะห์ศักราช (ใช้เป็นเวลา 1 เดือน) โดยงดเว้นจากการกระทำต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. งดการกินและการดื่ม
2. งดการมีเพศสัมพันธ์
3. งดการใช้วัตถุภายนอกเข้าไปในอวัยวะภายใน
4. งดการแสดงอารมณ์ร้ายและความผิดต่าง ๆ

การประพาศให้อยู่ในลักษณะสำรวมตน ละเว้นการกระทำที่ชั่วทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ

ผู้ที่จำเป็นต้องถือศีลอด มีกฎเกณฑ์ 5 ประการ คือ

- 1) ต้องเป็นมุสลิม
- 2) มีอายุครบกำหนดตามศาสนบัญญัติ
- 3) มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่วิกลจริต
- 4) มีร่างกายแข็งแรง สามารถถือศีลอดได้ตลอดทั้งวัน
- 5) ถ้าเป็นหญิงต้องไม่มีประจำเดือนหรือมีเลือดออกมาจากการคลอดบุตรในขณะนั้น ซึ่งถูก

ห้ามไม่ได้ถือศีลอดแต่ต้องชดใช้ตามวันที่ขาดไปในภายหลัง

ผู้ที่ได้รับการยกเว้นการถือศีลอดมีเกณฑ์ 5 ประการ คือ

- 1) คนป่วยมากจนไม่สามารถถือศีลอดทั้งวัน ต้องชดใช้ภายหลัง
- 2) หญิงมีประจำเดือนหรือมีเลือดหลังคลอดบุตร ต้องชดใช้ภายหลัง
- 3) คนเดินทางไกล ต้องชดใช้ภายหลัง
- 4) หญิงที่มีครรภ์ ต้องชดใช้ภายหลัง
- 5) คนแก่หรือป่วยจนรักษาไม่หาย ไม่ต้องชดใช้

สิ่งที่ต้องชดใช้หากไม่ถือศีลอด ต้องเสียค่าปรับหรือพิดยะฮ์คือแจกอาหารให้คนยากจน 1 ทะนานต่อการขาดศีลอด 1 วัน หากไม่ชดใช้จนเข้าปีที่ 2 ก็ต้องแจกอาหารวันละ 2 ทะนานต่อการขาดศีลอด 1 วัน และเพิ่มค่าปรับในอัตรานี้ไปเรื่อย ๆ

5) ต้องเดินทางไปบำเพ็ญพิธีฮัจญ์

การจาริกแสวงบุญที่นครเมกกะ มุสลิมไม่ว่าชายหญิง อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตของตนต้องเดินทางไปแสวงบุญให้ได้ 1 ครั้ง คือต้องเป็นมุสลิม ต้องบรรลุนิติภาวะ ต้องมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ต้องมีความสามารถทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์และต้องมีการคมนาคมหรือเส้นทางที่ปลอดภัย บริเวณที่ประดิษฐานมหาวิหารกาบะ มุสลิมถือว่าเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ห้ามคนที่ไม่ใช่มุสลิมเหยียบย่างเข้าไปในบริเวณนี้ แต่ปัจจุบันความเข้มงวดลดหย่อนลงไปบ้างแล้ว ก่อนออกไปทำพิธีฮัจญ์ที่เมืองเมกกะ จะต้องจัดแจงทรัพย์สมบัติและครอบครัวผู้อยู่ข้างหลังให้เรียบร้อย จะปล่อยความทุกข์ความยุ่งยากไว้ข้างหลังไม่ได้ จุดมุ่งหมายของการจาริกแสวงบุญ มีดังนี้

- 1) เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้าใจ รู้จักสภาวะเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้า กตัญญูทวนเวียนต่อบิตามารดา ให้ความรักเมตตาต่อผู้อื่น
- 2) เพื่อให้ผู้ศรัทธาสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ รวมถึงห้ามไม่ให้ดูหมิ่นความเชื่อศรัทธาของศาสนาอื่น ๆ ด้วย
- 3) เพื่อให้ผู้ศรัทธาได้ปฏิบัติตนเองอยู่ในวิถีทางที่ถูกต้อง มีความเอื้ออารีต่อผู้อื่น และเห็นคุณค่าของความเสมอภาคของมนุษยชาติ เคารพในสิทธิมนุษยชน
- 4) เพื่อให้ผู้ศรัทธายึดมั่นในวินัยบัญญัติในศาสนาอย่างเคร่งครัด

5) เพื่อให้ผู้ศรัทธามีประสบการณ์ต่อความยากลำบาก มีความอดทนและสามารถเผชิญกับอุปสรรคทั้งหลายได้

6) การเดินทางไปแสวงบุญที่นครเมกกะ และประกอบศาสนกิจถือว่าเป็นศาสนิกชนของอิสลามโดยสมบูรณ์ (สุชีฟ ปูญญานภาพ, 2541)

หลักจริยธรรม

ในศาสนาอิสลามเรียกว่า **อิห์ซาน** คือการกำหนดว่าสิ่งใดที่ควรปฏิบัติและสิ่งใดควรละเว้น ข้อกำหนดหรือบัญญัติเหล่านี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์กุรอ่าน แยกเป็น 2 ตอน คือ การกระทำที่อนุญาตเรียกว่า **ฮาลาล** หมายถึง การอนุญาตให้กระทำความดี ซึ่งความดีในศาสนาอิสลาม หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่ได้ระบุไว้ในคัมภีร์กุรอ่านว่าดี สิ่งนั้นต้องดี ไม่ว่าคนทั้งหลายจะไม่เห็นชอบก็ตาม **ฮารอม** หมายถึง การห้ามกระทำความชั่ว ซึ่งความดีในศาสนาอิสลาม หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่ได้ระบุไว้ในคัมภีร์กุรอ่านว่าชั่ว สิ่งนั้นต้องชั่ว ไม่ว่าคนทั้งหลายจะไม่เห็นชอบก็ตาม (กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550) ดังนี้

- 1) มุสลิมทุกคนไม่บริโภคเลือด เนื้อหมู เนื้อสัตว์ที่ตายเอง สัตว์ที่มีโรค สัตว์ที่ตายโดยไม่ได้เชือดให้เลือดไหล และสัตว์ที่เชือดคอโดยไม่ได้กล่าวนามของอัลเลาะห์
- 2) ไม่ดื่มน้ำตองของมีนเมา รวมทั้งยาเสพติด
- 3) ห้ามเล่นการพนันเด็ดขาด
- 4) ให้ดำเนินกิจการค้าเอากำไรได้ แต่ไม่อนุญาตให้ออกเงินกู้ด้วยวิธีเก็บดอกเบี้ย
- 5) การแต่งงาน แม้หญิงจะมีฐานะต่ำกว่าชาย ชายจะต้องปฏิบัติต่อภรรยาด้วยความเที่ยงธรรม
- 6) ชายมีภรรยาได้ 4 คน โดยจะต้องให้ภรรยาทุกคนมีความสุขและมีสิทธิเท่าเทียมกัน ถ้าเลี้ยงให้หญิงมีความสุขไม่ได้ก็ไม่ควรมี หรือฐานะไม่ดีก็ไม่ควรมีภรรยาหลายคน
- 7) ในกรณีหย่าร้าง ให้สามีภรรยาแบ่งสินสมรสออกไปฝ่ายละเท่า ๆ กัน ถ้าไม่ต้องการเอาคืน ก็ให้บริจาคแก่คนยากจนไป
- 8) ผู้ใดทำบาปจะตกนรก ส่วนผู้ทำกรรมดีจะได้ไปสวรรค์
- 9) ห้ามกราบไหว้บูชารูปปั้น วัตถุ ต้นไม้ ก้อนอิฐ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำ ภูเขา ฝูงสัตว์ เทวดา ห้ามเซ่นไหว้สิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น
- 10) ห้ามเชื่อเรื่องดวง ผูกดวง ดูหมอ ตรวจชะตาราศี ดูลายมือ ถือโชคกลาง เล่นเครื่องรางของขลัง
- 11) ห้ามประกอบอาชีพที่ไม่ชอบด้วยศีลธรรมหรืออาชีพที่จะนำไปสู่ความหายนะ เช่น ตั้งช่องโรงเหล้า บาร์ อาบอบนวดและเปิดสถานเรีงรมย์ทุกชนิด เป็นต้น
- 12) ห้ามใส่ร้ายป้ายสี นินทาหรือกระทำการใด ๆ ที่จะสร้างความเดือดร้อนต่อตนเอง เพื่อนบ้าน สังคมและประเทศชาติ
- 13) ให้ลูกปฏิบัติดีต่อพ่อแม่ สนองตอบด้วยความอ่อนโยน ถนอมน้ำใจ พุดจาไพเราะ เชื่อฟังและปฏิบัติตามในสิ่งที่ดี ในสิ่งที่ไม่ขัดต่อบัญญัติของอัลเลาะห์

สรุป หลักคำสอนในศาสนาอิสลามในยุคแรก ๆ ใช้การท่องจำเป็นหลัก ในยุคนั้นเชื่อกันว่าถ้าบุคคลใดจำไม่ได้ถือว่าสมองเสื่อม ครั้นต่อมาจึงมีการบันทึกลงบนหนังสือบ้าง กระดูกบ้าง ก้อนหินบ้าง ต่อมาจึงมีการรวบรวมคำสอนขึ้นเป็นคัมภีร์ก็คืออัลกุรอ่าน เป็นคัมภีร์สูงสุดของศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมต้องอ่านและศึกษาให้เข้าใจว่า พระเจ้าสั่งให้พวกเขาต้องทำอะไรบ้าง ให้ละเว้นอะไรบ้าง ห้ามสงสัยและห้ามปฏิเสธ ดังนั้น คำสอนในศาสนาอิสลามส่วนมากจะเป็นบทบัญญัติ เป็นคำสั่งให้ทำตาม ซึ่งหลักคำสอนหลัก ๆ ก็จะเน้นเรื่องความเชื่อเป็นสำคัญ อาทิ เชื่อในพระอัลเลาะห์ผู้เป็นเจ้า พระศาสดาหรืออนบี เชื่อในศาสนทูต เชื่อในวันสุดท้ายของโลก

วันพินิตินตายจากปรโลก วันพิพากษาโลก ฯลฯ สรุปลักษณะที่สุจริตคือให้มีศรัทธา 6 และหลักปฏิบัติ 5 ประการ ดังกล่าวมาแล้ว

พิธีกรรมสำคัญ

ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมที่สำคัญในศาสนาอิสลาม สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

1) พิธีแต่งงานหรือนิกะห์คู่สมรสจะต้องเป็นมุสลิมด้วยกัน การประกอบพิธีแต่งงานที่ดีที่สุดควรประกอบพิธีในมัสยิดจะต้องมีวะลีย์หรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง เมื่อตกลงกันทั้ง 2 ฝ่ายได้แล้วก็จะกำหนดวันทำพิธีแต่งงาน ก่อนทำพิธี 4 วันก็จะมีการสู่ขอและหมั้นเจ้าสาวจะต้องมีหม่อมแห่งมัสยิดเป็นผู้ทำพิธีโดยมีพยานเพศชาย 2 คน จะต้องเป็นผู้บรรมหรืออ่าน คุฎบะห์และจะต้องมีบะฮัร คือ สิ่งของหรือเงินที่จะให้แก่เจ้าสาว มุสลิมชายจะได้รับอนุญาตให้มีภรรยาได้ 4 คน แต่ฝ่ายชายต้องสามารถเลี้ยงดูให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาทั้ง 4 คนอย่างเท่าเทียม

2) พิธีการเชือดสัตว์เพื่อทำกุรบาน คือ การเชือดสัตว์เป็นพลีเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ยากไร้และมิตรสหาย เพื่อนำมาฉลองในวัน อีดิลอัฎฮา หรือ วันอีดใหญ่ โดยเชือดในตอนสายหลังจากเสร็จการละหมาด สัตว์ที่ใช้ทำกุรบาน ได้แก่ อูฐ วัว แพะ แกะ เพื่อแสดงความภักดีต่ออัลเลาะห์สัตว์ที่ทำกุรบานต้องมีอายุครบตามเกณฑ์จึงจะถือว่าแข็งแรง (กะมารุล ชุกรี, 2540) เช่น อูฐจะต้องมีอายุ 5 ปีขึ้นไป วัวมีอายุ 2 ปีขึ้นไป แพะมีอายุ 2 ปีขึ้นไป แกะมีอายุ 1 ปี หรือแกะที่ฟันของมันหลุดร่วงไป หลังจาก 6 เดือน ถึงแม้มีอายุไม่ครบ 1 ปีก็ถือว่าใช้ได้ บรรดาสัตว์ที่ทำกุรบานที่ดีที่สุด คือ อูฐ รองลงมาคือวัว จากนั้นคือแกะและแพะ กุศลที่เกิดจากการทำกุรบานคือบุญที่จะทำให้สะดวกง่ายต่อการข้ามสะพานในวัน กิยามะฮ์ เป็นวันที่พ้นจากความตายสู่ปรโลก ยิ่งสัตว์ดีมากและประเสริฐมากเท่าใดยิ่งทำให้เห็นถึงความภักดีต่ออัลเลาะห์มากเท่านั้น

3) พิธีตัดผมหรืออะกิเกาะห์ คือการทำพิธีตัดผมหรือโกนผมแก่เด็กที่เกิดใหม่และตั้งชื่อให้เด็ก ถ้าบิดามารดามีฐานะดีจะต้องเชือดสัตว์เป็นพลีเพื่อขอบคุณต่อพระเจ้าเป็นเจ้าที่ทรงประทานทารกมาให้ เมื่อเชือดสัตว์ทำอะกิเกาะห์แล้ว จึงทำพิธีตัดหรือโกนผมเด็กได้อะกิเกาะห์คือการเชือดสัตว์แจกแก่คนยากจน บุตรซึ่งมีสุนัตให้เชือดสัตว์ทำอะกิเกาะห์ในวันที่ 7 นับจากวันคลอด แต่จะเชือดหลังจากวันนั้นก็ได้ สัตว์ที่ใช้ทำอะกิเกาะห์คือ แพะ แกะ กิษั เด็กที่คลอดเป็นเพศชาย ควรทำอะกิเกาะห์ 2 ตัว ส่วนเด็กหญิงทำ 1 ตัว ที่ถูกเชือดจะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ไว้รับประทานเอง 1 ส่วน ให้ญาติพี่น้อง 1 ส่วน และบริจาคให้คนยากจน 1 ส่วน

4) พิธีอุทิศผลบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวมุสลิมจะนิยมประกอบพิธีนี้ในวันที่ 14 ของเดือนชะบาน โดยการบวงสรวงวิญญานของญาติพี่น้องด้วยขนมและอาหารที่หลุมฝังศพของญาติผู้ล่วงลับไป รวมทั้งวางดอกไม้และสวดมนต์ภาวนาอนุสรณ์ถึงผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

5) พิธีอิฎอซซูฮา เป็นพิธีสังเวยพระเจ้าผู้เป็นเจ้าด้วยแพะ มุสลิมจะประกอบพิธีนี้ในวันที่ 10 ของเดือนซุลฮิจญะฮ์ โดยการตื่นแต่เช้าไปสวดมนต์ที่มัสยิด เมื่อกลับมาถึงบ้านก็จะมีการเชือดแพะสังเวยต่ออัลเลาะห์เมื่อเสร็จสังเวยก็จะนำเอาเนื้อแพะมาปรุงเป็นอาหารเช้าและแจกจ่ายให้แก่ญาติพี่น้องรับประทาน เป็นการฉลองเนื่องในวันสังเวยพระเจ้าผู้เป็นเจ้าซึ่งหนึ่งปีมีครั้งเดียว

6) พิธีสุนัต เด็กชายมุสลิมอายุระหว่าง 2-10 ขวบ จะต้องได้รับพิธีสุนัต คือ การตัดหนังหุ้มปลายองคชาติ ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่และเป็นสิ่งที่ควรสรรเสริญ ทั้งเป็นธรรมเนียมเบื้องต้นของการแต่งงาน โดยจะเชิญญาติพี่น้องอย่างนี้ 2-3 คนมาร่วมเป็นสักขีพยาน มีการสวมพวงมาลัยให้เด็กก่อนแล้วจึงตัดหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศเสร็จแล้วจะให้ของขวัญแก่เด็ก แต่ในปัจจุบันเมื่อคลอดที่โรงพยาบาลอาจจะให้หมอที่ทำคลอดตัดหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศทารกนั้น เป็นการทำให้พิธีสุนัตด้วยเลยก็ได้

7) พิธีศพ เมื่อมีผู้ถึงแก่ความตาย ศาสนาอิสลามบัญญัติให้มุสลิมที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องการทำต่อผู้ตาย 4 ประการ คือ

- 1) ต้องอาบน้ำศพให้
- 2) ต้องห่อศพให้
- 3) ต้องละหมาดให้
- 4) ต้องนำศพไปฝังให้

เมื่อมีมัสยิด (คนตาย) ขึ้นในหมู่บ้าน เป็นหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องไปเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือโดยไม่ต้องรอรับค่าเชิฐหรือการตัดเชิฐ และการไปนั้นให้แต่งกายธรรมดา (ไม่ต้องแต่งชุดดำ) เพราะไม่มีการไว้ทุกข์ และการไปบ้านผู้ตาย จะต้องไม่ไปเป็นภาระแก่เจ้าของบ้านโดยไปรับประทานอาหารหรือแม้แต่ น้ำ ให้รับไปส่งผู้ตายหรือศพยังสุสานและให้รับละหมาด เมื่อเสร็จจากการละหมาดแล้ว จึงนำผู้ตายไปฝังยังหลุมที่ขุดเตรียมไว้ในที่นอน และต้องจัดการฝังให้เรียบร้อยภายใน 24 ชั่วโมง

สรุป ศาสนาอิสลามเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่เน้นเรื่องพิธีกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้แนวความเชื่อมาจากศาสนายิวด้วย จะมีพิธีเกี่ยวกับชีวิต เช่น การแต่งงาน การตัดผม พิธีสุนัต พิธีอุทิศผลบุญให้แก่ผู้ตาย พิธีศพ ส่วนเกี่ยวกับอาหารการกินก็คือพิธีฆ่าสัตว์เพื่อรับประทาน พิธีเพื่อพระเจ้าก็คือการละหมาดวันละ 5 ครั้ง การฆ่าสัตว์เพื่อทำกุรบานแจกจ่ายให้คนยากจนและมิตรสหาย ดังนั้น ศาสนพิธีในศาสนาอิสลามมีการผสมผสานความเชื่อจากศาสนาดั้งเดิม ผสมกับมุฮัมมัดได้นำทบัญญัติที่ได้รับจากพระอัลเลาะห์มาเป็นแบบแผนในการปฏิบัติสำหรับอิสลาม จนเกิดเป็นวัฒนธรรมสำหรับชาว

มุสลิม

ศาสนสถาน

ศาสนสถานในศาสนาอิสลาม ได้แก่ มัสยิด ซึ่งหมายถึงสถานที่สำหรับแสดงความภักดีต่อพระอัลเลาะห์และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับศาสนาและการดำเนินชีวิตประจำวัน ตามแนวทางของศาสนาอิสลาม มัสยิดยังเรียกต่างกันอีกว่า กุฎี สุเหร่า อิหม่ามบาราและบาแล (กรมการศาสนา, 2560)

มัสยิดแห่งแรกถูกสร้างขึ้น ณ เมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย คือ มัสยิดอัลฮะรออม เป็นที่ตั้งของอัลกะอ์บะฮ์ ซึ่งอัลกะอ์บะฮ์เป็นอาคารสี่เหลี่ยมที่ตั้งอยู่ใจกลางของมัสยิดอัลฮะรออม ปัจจุบันผนังทั้งสี่ด้านของอัลกะอ์บะฮ์คลุมด้วยผ้ากำมะหยี่สีดำ ปักด้วยด้ายทองซึ่งเป็นพระนามของอัลเลาะห์และใจความมาจากคัมภีร์กุรอาน เป็นภาษาอาหรับด้านที่มีหินดำเปิดผ้ายกขึ้นไว้ให้ผู้ประกอบพิธีฮัจญ์และอุมเราะฮ์ตามความเชื่ออิสลาม อุมเราะฮ์เป็นการเยี่ยมเยียนสถานที่พำนักของศาสดามุฮัมมัด ซึ่งถือเป็นการแสวงบุญย่อย แตกต่างจากพิธีฮัจญ์ซึ่งมุสลิมทุกคนควรปฏิบัติ แต่อุมเราะฮ์ไม่ได้เป็นข้อบังคับแต่แนะนำให้ปฏิบัติ ได้สัมผัสกับหินกาบะหรือหินดำ

หินดำมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางราว 8 นิ้ว สูงจากพื้นราว 5 ฟุต มีลวดเงินรัดไว้ มุสลิมเรียกหินนี้ว่า หัจญ์รูลฮะอ์ด ติดอยู่ที่ผนังของอัลกะอ์บะฮ์บนลานกว้างของอัลกะอ์บะฮ์มีที่ยืนของ นบิอิบราฮิม เรียกมะกอมอัลกะอ์บะฮ์นี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีฮัจญ์ที่มีมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยของ นบิอิบราฮิม เป็นที่รวมของพิธีกรรมในศาสนาต่าง ๆ เรื่อยมา จนกระทั่งถึงยุคของ นบีมุฮัมมัด ได้ทำลายรูปเคารพเหล่านั้นจนหมดสิ้น เหลือไว้แต่หินดำที่เชื่อกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มีมานานตั้งแต่สมัยของนบิอิบราฮิม

สัญลักษณ์และลักษณะเฉพาะ

สัญลักษณ์

ภาพ 2 พระจันทร์ครึ่งเสี้ยวกับดาวเครื่องหมายของศาสนาอิสลาม

ที่มา: <https://th.pngtree.com>

ศาสนาอิสลามเคารพบูชาเฉพาะอัลเลาะห์องค์เดียว จึงไม่มีสัญลักษณ์ใด ๆ ให้เคารพบูชา แต่ที่เห็นรูปพระจันทร์ครึ่งเสี้ยวและมีดาวอยู่ข้างบน ที่พบเห็นอยู่ในสุเหร่าทั่วไปในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น ไม่ใช่สัญลักษณ์ทางศาสนา แต่เป็นเครื่องหมายของอาณาจักรออตโตมานเติร์กที่ยิ่งใหญ่รุ่งเรืองในอดีต มีอำนาจครอบงำยุโรปและตะวันออกกลาง ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15-20 บรรดาประเทศมุสลิมที่เคยตกอยู่ภายใต้อำนาจออตโตมานเติร์ก จึงยึดถือเอาเครื่องหมายนี้เป็นสัญลักษณ์ของตนในฐานะเป็นชนชาติมุสลิมเหมือนกันสืบต่อมา (Busse, H., 1998) อาจกล่าวได้ว่า รูปพระจันทร์และดาวนี้เป็นเครื่องหมายของศาสนาอิสลาม แต่ไม่ใช่สัญลักษณ์ของศาสนาอิสลาม

ลักษณะเฉพาะ

จากที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าศาสนาอิสลามนั้นมีลักษณะเฉพาะหลายประการ สามารถสรุปได้ ดังนี้

- 1) ศาสนาอิสลาม เน้นเรื่องหลักการ 2 ประการ คือ 1) หลักการศรัทธา 2) หลักการปฏิบัติ
- 2) ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาเอกเทวนิยมนับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ พระอัลเลาะห์
- 3) ศาสนาอิสลามมี นบีมุฮัมมัด เป็นศาสดาและ นบีมุฮัมมัด เป็นร่อซูลหรือศาสนทูตองค์สุดท้ายของพระเจ้า
- 4) ศาสนาอิสลาม เชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ผู้ฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของอัลเลาะห์จะตกนรก ผู้ประพฤติดีปฏิบัติตามบทบัญญัติของอัลเลาะห์ จะขึ้นสู่สวรรค์
- 5) ศาสนาอิสลามไม่เคารพเทวรูป รูปเหมือน และไม่มีสัญลักษณ์เป็นตัวแทนศาสนา
- 6) ชาวมุสลิม ต้องเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มีการอุบัติขึ้นทั่วจักรวาล การโคจรของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกและดวงดาวต่าง ๆ การหมุนเวียนของฤดู การผันแปรของดินฟ้าอากาศจนเกิดพายุหรืออุทกภัย ตลอดจนการถือกำเนิดของมนุษย์ มีหน้าตารูปร่างอย่างไร จะหูหนวกตาบอดเป็นใบ้หรือไม่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นกำหนดของอัลเลาะห์ทั้งสิ้น
- 7) ชาวมุสลิมเชื่อว่า พระอัลเลาะห์จะช่วยนำพามนุษย์ไปสู่วิถีชีวิตที่เต็มเปี่ยมไปด้วยสันติภาพได้โดยตรง

ฐานะปัจจุบันของศาสนา

ศาสนาอิสลามในปัจจุบันมีผู้นับถือมากเป็นอันดับ 2 รองจากศาสนาคริสต์ โดยมี ศาสนิกกว่า 1,300 ล้านคน (กรมการศาสนา, 2560) ผู้นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศต่าง ๆ แถบตะวันออกกลาง และในทวีปแอฟริกา ส่วนทวีปเอเชียก็มีมากในประเทศปากีสถาน บังกลาเทศ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย จำนวนมุสลิมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะความเข้มงวดในสังคมมุสลิมที่ไม่ยอมให้คนในออกแต่ให้คนนอกเข้า อย่างเช่น ห้ามแต่งงานกับคนต่างศาสนา ส่วนคนต่างศาสนาจะมาแต่งงานกับมุสลิมได้ แต่ต้องเปลี่ยนเป็นมุสลิมเสียก่อน ศาสนาอิสลามถึงจะมีศาสนิกมาก แต่ดูเหมือนว่าเป็นการรวมตัวอย่างหลวม ๆ อีกทั้งปัจจุบันโลกกำลังเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ตลอดจนอารยธรรมตะวันตกก็ไหลบ่าเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ อย่างมากมาย ย่อมมีอิทธิพลส่งผลให้มุสลิมจำนวนไม่น้อยค่อยเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนให้คลายความเข้มงวดจากมุสลิมดั้งเดิม กลายเป็นมุสลิมใหม่มากขึ้นทุกที

สรุปท้ายบท

ศาสนาอิสลามถือว่าเป็นศาสนา 1 ใน 3 ของโลกที่มีผู้นับถือมากที่สุดในโลก เกิดในประเทศดินแดนอาหรับ เมื่อ พ.ศ.1133 โดยคิดตามปีเกิดของศาสดา นบีมุฮัมมัด สอนให้ประชาชนชาวเมกกะเล็กเคารพบูชาเทวรูปต่าง ๆ และให้เคารพบูชาพระอัลเลาะห์เพียงองค์เดียว ท่านได้ปรับปรุงหลักการทางศาสนาและปฏิรูปจนสำเร็จสมบูรณ์ โดยสอนให้ยึดหลักศรัทธา 6 ประการ หลักปฏิบัติตามศรัทธา 5 ประการ และหลักจริยธรรมในการดำเนินชีวิต มีหลักอุดมคติสูงสุดคือการได้เข้าสู่สรวงสวรรค์อันบรมสุขต่อไปตลอดกาล จึงสรุปภาพรวมตามประเด็นหลัก ดังนี้

พระเจ้า : พระอัลเลาะห์หรืออัลลาห์

พระศาสดา : พระนบีมุฮัมมัด

คัมภีร์ : อัลกุรอ่านหรือโกลาน

นิกาย : นิกายซุนนี นิกายชีอะห์

หลักคำสอน : ศรัทธา 6

เป้าหมาย : สวรรค์

ศาสนพิธี: ปฏิบัติ 5

ศาสนสถาน : สุเหร่า มัสยิด

ลักษณะเฉพาะ : เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : จงตอบคำถามต่อไปนี้

- 1) อิสลาม หมายถึงอะไร อธิบาย
- 2) จงยกตัวอย่างหลักคำสอนที่สำคัญของศาสนาอิสลามมา 2 ประเด็น พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นว่า นักศึกษาเห็นด้วยกับหลักคำสอนใด เพราะเหตุใด?
- 3) หลักศรัทธา 6 ของศาสนาอิสลาม คืออะไร อธิบาย
- 4) บทบัญญัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม 5 ประการ มีอะไรบ้าง อธิบาย
- 5) คัมภีร์ในศาสนาอิสลามมีคัมภีร์ใดบ้าง นักศึกษามีความคิดเห็นอย่างไรกับการยึดถือคัมภีร์อัลกุรอาน เป็นธรรมนูญสูงสุดในการดำเนินชีวิตของผู้นับถือศาสนา อิสลาม?
- 6) หลักปฏิบัติ 5 ประการที่ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติตามตลอดชีพมีอะไรบ้าง อธิบาย
- 7) ขั้นตอนการทำพิธีศพลของชาวมุสลิมมีวิธีการปฏิบัติอย่างไร อธิบาย
- 8) เหตุใดชาวมุสลิมต้องไผ่ฝนไปทำพิธีฮัจญ์ที่เมืองเมกะ อธิบาย
- 9) การถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร เหตุใดต้องถือศีลอด อธิบาย
- 10) เหตุใดศาสนาอิสลามจึงบัญญัติไม่ให้ศาสนิกชนรับประทานเนื้อหมู อธิบาย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2560). ศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). ศาสนศึกษา. ม.ป.ท. : มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.
- กะมารุล ชุกรี. (2540). กรูบานกับอะกีเกาะฮ์. กรุงเทพฯ : ส. วงศ์เสงี่ยม.
- การิม อับดุลเลาะห์. (ม.ป.ป.). คู่มือมุสลิมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมาณพ วงศ์เสงี่ยม.
- วิโรจน์ นาคชาตรี. (2558). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). ประวัติศาสตร์ศาสนา. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.
- Busse, H.(1998). Islam, Judaism, and Christianity: Theological and Historical Affiliations. N.p. : Markus Wiener.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 6
เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

เนื้อหาประจำบท

1. เทศกาลสำคัญของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู
2. ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดูกับสังคมไทย
3. พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู
4. พระราชพิธีสำคัญของพราหมณ์-ฮินดูในไทย

สาระสำคัญ

ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดูเจริญคู่อยู่กับพระพุทธศาสนามานานแล้ว แม้พระพุทธศาสนาหลักธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจะแพร่เข้ามาอีกระลอกก็ตาม คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู มีอิทธิพลมากขึ้นในการปกครองของชาวไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ยึดถือว่าพระมหากษัตริย์คือสมมติเทวราชการพระราชพิธีและพิธีกรรมทั้งปวงเพื่อความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ จึงต้องอยู่ในธรรมเนียมจารีตของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในลัทธิไวษณพ ซึ่งนับถือพระนารายณ์เป็นเจ้า ดังนั้น สถานะของพระมหากษัตริย์จึงประดุจพระนารายณ์อวตาร สืบเนื่องต่อถึงสมัยกรุงธนบุรี และการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี พ.ศ.2325 เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงสร้างบ้านสร้างเมืองแล้วเสร็จจึงสร้างบุชาพระผู้เป็นเจ้าสำหรับพระนคร

ในบริเวณที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ใจกลางพระนคร เพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญของบ้านเมืองตามราชประเพณี อันจะนำความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนในพระราชอาณาจักร ดังปรากฏรูปเคารพ คือ พระผู้เป็นเจ้าในศาสนาตาม ยุคสมัยที่กล่าวมาเป็นศิลาสำริดในศิลปกรรมหลายสมัย ลักษณะที่แสดงพละนาภาพ สง่างาม แผ่ไพศาลด้วยศรัทธาความเชื่อที่มั่นคง ได้แก่ ศิวลึงค์ พระปรมศรूर् พระพรหมชาดา พระนารายณ์ พระเทวกรรม พระพินเศศวร พระอุมาเทวี พระลักษมี เป็นอาทิ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของไทยที่ปรากฏถึงการเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู จะเห็นได้จากชื่อสถานที่ เช่น อโยธยา ลพบุรี ทวารวดี ฯลฯ ในวรรณคดี ได้แก่ รามเกียรติ์ อนิรุทธคำฉันท์ พาลีสนอนนึ่ง กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ แม้ในเทศกาลต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง โดยเฉพาะการพระราชพิธีที่ประกอบขึ้นเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และความสวัสดิ์มงคลของบ้านเมือง เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีตรียัมปวายตรีปวาย เป็นต้น

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. สามารถอธิบายพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ –ฮินดูได้ (K)
2. วิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ –ฮินดูที่มีผลต่อวัฒนธรรมไทยได้ (P)
3. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพิธีกรรมศาสนาพราหมณ์ –ฮินดูที่มีต่อสังคมไทยได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอน (30 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/5tRXVPsUR7PuSvyT6>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/DPH16BTxpiVLmHq2A>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดการรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

ชั้นนำ (30 นาที)

ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิดและร่วมกันอภิปรายถึงวัฒนธรรมของอินเดียในประเทศไทย เช่น “หากนึกถึงวัฒนธรรมในประเทศอินเดีย นักศึกษานึกถึงอะไรบ้าง , หากนึกถึงศาสนาในประเทศอินเดีย นักศึกษานึกถึงอะไร , และมีพิธีกรรม ความเชื่ออะไรบ้างที่นักศึกษารับทราบจากประสบการณ์การมานำมาเล่าให้เพื่อนในชั้นเรียนได้รับฟัง” เป็นต้น

***ผู้สอนพยายามตั้งคำถามกระตุ้นการคิดอยู่เรื่อย ๆ และพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน

ขั้นสอน (90 นาที)

1. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “พราหมณ์ : จากอินเดียสู่สุวรรณภูมิ”
2. ผู้สอนให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มเพื่อศึกษาค้นคว้า กลุ่มละ 4-5 คน โดยสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นดังนี้
 - 2.1 พิธีกรรมประจำวันของศาสนาพราหมณ์ –ฮินดู
 - 2.2 พิธีศราถ์ (ทำบุญเดือน 10)
 - 2.3 พิธีบูชาเทวดาของศาสนาพราหมณ์ –ฮินดู
 - 2.4 เทศกาลนวราตรี
 - 2.5 เทศกาลมหาศิวะราตรี
 - 2.6 เทศกาลตีปาวลี
 - 2.7 เทศกาลคเณศจุติ
3. จากนั้นนำข้อมูลมานำเสนอ โดยนำเสนอกลุ่มละไม่เกิน 10 นาที ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันสรุปผลการอภิปรายกลุ่ม และพิธีกรรมที่นักเรียนประทับใจของศาสนาพราหมณ์ –ฮินดู

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล
4. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาเพิ่มเติม โดยใช้สื่อ Power point เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์–ฮินดู พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้
5. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “พราหมณ์กรุงเทพฯ พระเวทย์แห่งรัตนโกสินทร์”
6. ในขณะปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นสรุป (30 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย โดยสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/JH8PgJTyktf24wscA>
3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/HWt51fGCUoBtmBPY7>

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู
5. คำถามท้ายบท เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

6. สื่อ ทัศนเรื่อง “พราหมณ์ : จากอินเดียสู่สุวรรณภูมิ”
7. สื่อ ทัศนเรื่อง “พราหมณ์กรุงเทพฯ พระเวทย์แห่งรัตนโกสินทร์”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/DPH16BTxpiVLmHq2A>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/JH8PgJTyktf24wscA>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/HWt51fGCUoBtmBPY7>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/NGaRjHZYMAAsVEWf2A>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 6

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/3QRki6YHUoZTv4h68> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/NGaRjHZYMAAsVEWf2A> หรือที่ QR Code

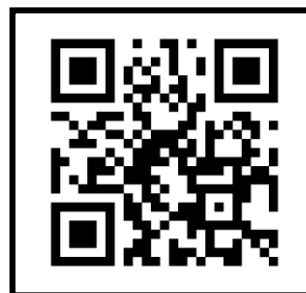
ทัศนเรื่อง “พราหมณ์ : จากอินเดียสู่สุวรรณภูมิ”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/IPaFmG6Wm9U>

ทัศนเรื่อง “พราหมณ์กรุงเทพฯ พระเวทย์แห่งรัตนโกสินทร์”

ที่ลิงก์ https://youtu.be/hiP99VFs-_s

บทที่ 6

เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก เริ่มแรกเรียกตัวเองว่า “พราหมณ์” คำว่า **พราหมณ์** หมายถึง คนในวรรณะที่สูงที่สุดของสังคมอินเดีย มีหน้าที่สอนความรู้ เกี่ยวกับพระเวทและทำหน้าที่ติดต่อเทพเจ้า ผู้ที่เป็นพราหมณ์เป็นโดยกำเนิด คือบุตรของพราหมณ์ก็จะ มีสถานภาพเป็นพราหมณ์ด้วย สำหรับศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทย นับว่ามีบทบาทสำคัญมากเป็น กลไกในการประกอบพิธีกรรมทั้งหลายในการพระราชพิธีแห่งพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทุกรัชกาล รวมไปถึงพิธีของพระราชวงศ์ ส่วนราชการ ตลอดจนอาณาประชาราษฎร์ทุกหมู่เหล่า แม้ว่าการพระราช พิธีหรือพิธีที่ประกอบขึ้น ๆ จะมีพิธีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นพิธีหลักก็ตาม แต่พิธีกรรมของศาสนา พราหมณ์ก็ไม่เคยลดความสำคัญลงไป หากแต่ได้ผสมผสานกลมกลืนกันอย่างลงตัวระหว่างศาสนา พราหมณ์และพุทธศาสนา เสริมสร้างกันและกันให้เกิดพลังความเข้มแข็งรวมกันตลอดมา แม้ว่า สังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลามากน้อยเพียงใดก็ตาม บทบาทสำคัญของศาสนาพราหมณ์ก็ ไม่เคยเปลี่ยนแปลงหรือลดน้อยลงไปจากสังคมไทยเลย พิธีกรรมในสังคมไทยจะมีลักษณะเป็นแบบ พราหมณ์-พุทธ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีเสน่ห์จับใจแก่ผู้ที่ได้เข้าร่วมพิธีอย่างน่าอัศจรรย์

เทศกาลสำคัญของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาเก่าแก่คู่กับโลกใบนี้มายาวนาน มีเทศกาลสำคัญๆ มากมาย ที่เกิดขึ้นมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนี้ เช่น พิธีกรรมสาธยายมนต์ พิธีประพรมน้ำมนต์ พิธีเจิม เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านั้นล้วนแต่มีต้นกำเนิดมาจากพราหมณ์ หากแต่เมื่อนำมาใช้ก็อาจจะมีการ ประยุกต์ใช้ตามสมควร สำหรับประเทศไทยเรานั้น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอยู่คู่กับประเทศไทยมา ยาวนาน ตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ จวบจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ทรงพระมหากรุณาส่งเสริมอุปถัมภ์กิจกรรมของศาสนาตลอด ในรัชสมัย รัชกาลที่ 9 แห่งพระบรมราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงให้หรือฟื้นฟูพิธีกรรมเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ ให้ปฏิบัติตามคติโบราณราชประเพณี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ผูกพัน สัมพันธ์วิถีชีวิตของคนไทยและได้สืบทอดกันมา ยาวนาน เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธี ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น เทศกาลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น มีจำนวนมาก ไม่อาจที่จะกล่าวได้หมด ถึงอย่างไรก็ตามสำหรับบทนี้ จะยกเอาเฉพาะเทศกาลที่สำคัญ ๆ ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเท่านั้นมากล่าวเป็นลำดับไป

1. เทศกาลคเณศจุติ

เทศกาลคเณศจุติเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของการบูชาพระพิฆเนศ จะกระทำในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 9 และวันแรม 4 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งถือว่าเป็นวันกำเนิดของพระพิฆเนศ เชื่อกันว่าพระองค์ จะเสด็จลงมาสู่โลกมนุษย์เพื่อประทานพรอันประเสริฐสูงสุดแก่ผู้ศรัทธาพระองค์ท่าน เทศกาลนี้มีการจัด พิธีกรรมบูชาและการเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ทั่วอินเดียและทั่วโลก มีการจัดสร้างเทวรูปพระพิฆเนศ ขนาดใหญ่โตมโหฬาร เพื่อเข้าพิธีบูชา จากนั้นจะแห่องค์เทวรูปไปทั่วเมืองและมุ่งหน้าไปสู่แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สายต่าง ๆ ถนนหนทางทั่วทุก

หนแห่งจะมีแต่ผู้คนออกมาชมการแห่องค์เทวรูปนับร้อยนับพันองค์ ผู้ศรัทธาทุกคนแต่งชุดสำหรับสีสันทสวยงาม ขบวนแห่จะไปสิ้นสุดที่แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์เช่น แม่น้ำคงคา แม่น้ำ สรัสวดี ฯลฯ แล้วทำพิธีลอยเทวรูปลงสู่แม่น้ำ หรือทะเล

เทศกาลคเณศจตุรถีและพิธีกรรมต่าง ๆ กระทำกันมาแต่โบราณ มีรายละเอียดปลีกย่อยอีกมากมาย และหนึ่งในพิธีกรรมที่กระทำกันก็คือ "เอกรีสติปตฺรบุชา" หรือการบูชาด้วยใบไม้ 21 ชนิดเป็นเวลา 21 วัน

ช่วงเดือนกันยายน พ.ศ.2538 มีเหตุการณ์ที่ฮือฮากันมากที่สุดก็คือ ปรากฏการณ์ที่เทวรูปคเณศที่ปรากฏขึ้นมาทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วยซึ่งตรงกับเทศกาลประกอบพิธีคเณศจตุรถีหรือพิธี อุทิศต่อพระคเณศพอดีทำให้ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้รับความสนใจไปทั่วโลก หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์ เรื่องราวดังกล่าวขยาดี้เป็นเทน้ำเทท่า ผู้คนแตกตื่นพากันไปดูเทวรูปคเณศที่นั่นกันแพร่หลาย

ในวันที่ประกอบพิธีคเณศจตุรธินั้น ประชาชนทั้งหลายต่างพากันมาทำการสักการะบูชารูปเคารพ ของพระคเณศที่ปั้นด้วยดิน (เผา) เครื่องบูชาจะประกอบไปด้วยดอกไม้ (โดยเฉพาะดอกไม้สีขาว เช่น สีแดง, สีเหลือง, สีแสด,) ขนมน้ำตาล, มะพร้าวอ่อน, กล้วย, อ้อย, นมเปรี้ยว, (แบบแขก) ขณะทำการบูชา ผู้บูชาจะท่องพระนาม 108 ของพระองค์หลังจากการบูชาแล้วก็จะเชิญพรหมณ์ ผู้ประกอบพิธีมาเลี้ยง ดูให้อิ่มหนำสำราญ และมีข้อห้ามในวันพิธีคเณศจตุรธินี้คือ ห้ามมองพระจันทร์อย่างเด็ดขาด และถือกัน ว่าถ้าผู้ใดได้มองพระจันทร์ (เห็นพระจันทร์) โดยพลาดพลั้งเผลอเผลอไป พวกชาวบ้านก็จะพากันแข่งตำผู้ นั้นทันที และที่ชาวบ้านดำนั้น ก็เป็นความหวังดี มิได้ตำด้วยความโกรธแค้น แต่ตำเพราะเชื่อว่าการ ตำการแข่งนั้นจะทำให้คน ๆ นั้นพ้นจากคำสาปไปได้ (สมพร สุขเกษม. 2532)

การเตรียมการวันคเณศจตุรถี

ก่อนถึงพิธีในวันคเณศจตุรธิจริง จะต้องจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เครื่องไหว้เช่นสังเวद्यต่าง ๆ ให้พร้อม โดยสิ่งที่จะต้องจัดเตรียมให้เกิดความพร้อมนั้น มีดังนี้

1. จัดเตรียมเทวรูป

ทำความสะอาดเทวรูป ที่มีประดิษฐานอยู่ในบ้านทั้งหมด หากเทวรูปองค์ไหนใช้น้ำล้างได้ก็ล้างให้สะอาด ใช้ผ้าเช็ดให้แห้ง หากองค์ไหนอาจเสียหายจากการถูกน้ำ ให้ใช้ผ้าหรือแปรงขัดฝุ่นให้เรียบร้อยให้ เลือกเทวรูปพระพิฆเนศ 1 องค์มาจากที่ผู้บูชามีประดิษฐานอยู่ในบ้าน โดยเลือกองค์ที่ขนาดไม่ใหญ่มาก ทำจากวัสดุที่โดนน้ำได้ เช่น หินแกะสลัก ทองเหลือง สำริด เรซิน ฯลฯ ไม่ควรเป็น เทวรูปไม้แกะสลัก เทวรูปปูนปั้น ดินปั้น หรือเทวรูปที่มีการตกแต่งประดับด้วยคริสตัลเพชรพลอย เพราะอาจทำให้เสียหาย องค์ที่เราเลือกมานี้ จะเรียกว่า “องค์บูชา”

2. จัดเตรียมอุปกรณ์

- รูป หรือ กายาน / พร้อมกระถางรูป หรือโลกายาน
- เทียน 2 เล่ม ช้ายขาว หากมีตะเกียงน้ำมันก็จัดเตรียมไว้
- โต้ะ 2 ตัว ตัวหนึ่ง เรียกว่า “โต้ะประดิษฐาน” สำหรับตั้งเทวรูป และถาดของ ตัว หนึ่ง เรียกว่า “โต้ะเตรียมของ” เพื่อวางของถวายเตรียมถวายไปที่โต้ะตัวแรก
- อ่าง หรือ ขามใบใหญ่ หรือ ถาด เพื่อนำเทวรูป “องค์บูชา” ประดิษฐานลงไป รอรับการสรงน้ำ

3. จัดเตรียมเครื่องสังเวद्य

- ปัญจอัมฤต ได้แก่ นมจืด, โยเกิร์ต, น้ำผึ้ง, เนย, น้ำอ้อย
- ผลไม้มงคล ตามแต่จัดหามา เน้นกล้วยหรือมะพร้าว รวมกันให้ได้ 5 ชนิดขึ้นไปผลไม้ให้บรรจุใส่ถาด ถ้วย จาน ขาม ฯลฯ สามารถใส่รวมกันหรือแยกภาชนะได้

– ขนมหวาน ไม่ใช้ขนที่มีส่วนผสมของไข่ จัดมาอย่างน้อย 5 อย่างขึ้นไป ใส่ถ้วยให้เรียบร้อย แต่ละถ้วยไม่ต้องมีซ้อน

– น้ำดื่มสะอาด เปิดขวดใหม่ จำนวน 2 ขวด ขวดแรก ใช้ถวายทั้งขวด เปิดฝาแล้ววางถวายได้เลย ขวดที่สอง ใช้สำหรับสร่งสนาน โดยต้องมีแก้วน้ำเปล่าหนึ่งใบ และมีช้อนเล็กๆ ใส่ลงในแก้วด้วย เพื่อใช้ตักน้ำ และสร่งที่องค์เทพรูป

– ดอกไม้ (ดาวเรือง มะลิ กุหลาบ ดอกบัว) จัดมาให้หลายๆ เน้นปริมาณ ให้ดูสดชื่น มีสีสัน

– เมล็ดข้าวสาร ใส่จาน

– เมล็ดถั่วต่างๆ ใส่จาน

ขั้นตอนการประกอบพิธีบูชาพระพิฆเนศ

หลังจากได้จัดเตรียมความวิศดอุปกรณ์ และเครื่องเซ่นสังเวยต่างๆ ไว้พร้อมแล้ว เมื่อถึงวันจริงสิ่งที่ต้องตระหนักก็คือการประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้อง โดยขั้นตอนในการประกอบพิธีนั้น มีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมพร้อม

– ตั้ง อ่าง หรือ ขามใบใหญ่ หรือ ถาด วางไว้บนโต๊ะประดิษฐาน

– อัญเชิญเทพรูป “องค์บูชา” ที่เลือกแล้ว (สามารถโดนน้ำได้) ประดิษฐานลงไปในถาดหรืออ่าง

– นำของอื่นๆ ทั้งหมดมาวางถวายไว้ที่โต๊ะเตรียม

ขั้นตอนที่ 2 อัญเชิญพระพิฆเนศ (อวาทะนม)

หยิบดอกไม้มากำหนดหนึ่ง ถือไว้ในมือ ตั้งจิตให้เป็นสมาธิ แล้วสวด คาถา “...โอม ศรี คเณศายะ นะ มะหะ...ข้าพเจ้าขออัญเชิญพระศรีมหาเศวต มหาเทพแห่ง ความสำเร็จ ผู้ทรงพลังแห่งการสร้างสรรค์ การ ปกปักรักษา และการทำลาย โปรดเสด็จมาเพื่อประทับอยู่ เป็นองค์ประธานในพิธีกรรมครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอถวาย อภิวาทแด่พระองค์ ด้วยจิตศรัทธาอย่างเปี่ยมล้น ขอ พระองค์โปรดเมตตาด้วยเถิด...โอม คัง คณปะตะเย นะ มะหะ...” จากนั้น วางดอกไม้ไว้ที่หน้า “พระ บาท” ของพระพิฆเนศ

ขั้นตอนที่ 3 ถวายที่ประทับนั่ง (อาสนะนม)

หยิบดอกไม้มากำหนดหนึ่ง ถือไว้ในมือ ตั้งจิตให้เป็นสมาธิ แล้วสวด คาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...ข้าพเจ้าขอถวายดอกไม้อันเปรียบเสมือนที่ประทับแห่ง พระองค์ ขอพระองค์โปรดรับเครื่อง บรรณาการนี้ด้วยเถิด...อาสนะนม สมะระปะยามิ...” จากนั้น วาง ดอกไม้ไว้ที่หน้า “พระบาท” ของพระ พิฆเนศแล้วหยิบเมล็ดข้าวสารจำนวนเล็กน้อย เทลงในกองดอกไม้

ขั้นตอนที่ 4 ถวายน้ำล้างพระบาท (ปาทยัม)

เปิดขวดน้ำ เทน้ำดื่มใส่แก้ว จากนั้นหยิบแก้วน้ำขึ้นมา มือซ้ายถือแก้วน้ำ มือขวาถือช้อนชูแก้วน้ำนี้ต่อ หน้าพระพิฆเนศ แล้วสวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ... น้ำจากสายพระคงคา และสายน้ำ ศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 7 สายจากการจารึกแสงบุญโดยพระฤๅษีผู้เป็นเลิศ บัดนี้ ได้ถูกนำมาแสดงต่อพระองค์แล้ว ข้าพเจ้าขอถวายน้ำล้างพระบาท ขอทรงสัมผัสความเย็นแห่ง สายน้ำนี้ด้วยเถิด...ปาทยัม สมะระปะยามิ...” ตักน้ำขึ้นมา เทลงไปที่ “พระบาท” ของพระพิฆเนศ จำนวน 3 ช้อน

ขั้นตอนที่ 5 ถวายน้ำล้างพระหัตถ์ (อะระฆะยม)

ถือแก้วน้ำไว้ สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...พระคเณศ ผู้ทรงหนุมสิกะเป็นพาหนะคู่ กาย พระองค์นำมาซึ่งความผาสุกแต่เหล่าสาวก ขอพระองค์ทรงรับเครื่อง บรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด...อะ ระฆะยม สมะระปะยามิ...” ตักน้ำขึ้นมา เทลงไปที่ “พระหัตถ์ (มือ)” ของพระพิฆเนศ เทให้ครบทุกข้างๆ ละ 1 ช้อน

ขั้นตอนที่ 6 ถวายน้ำดื่ม (อาจะมะนม)

ถือแก้วน้ำไว้ สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...พระคณศ ผู้ทรง อำนาจเหนือหมู่มาร พระองค์จัดแล้วซึ่งศัตรูทั้งปวง ขอพระองค์ทรงรับเครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด... อาจะมะนม สะมะระปะยามิ...” ตักน้ำขึ้นมา เทลงไปที่ “วง” ของพระพิฆเนศ จำนวน 3 ช้อน

ขั้นตอนที่ 7 ถวายน้ำนม (ปะยัสสะนานัม)

หยิบน้ำนมที่เตรียมไว้ขึ้นมา สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ... ด้วยน้ำนมจากพระโค ผู้เป็นมารดาแห่งสัตว์ทั้งปวง สามารถชำระล้างจิตใจข้าพเจ้าให้ขาวบริสุทธิ์ ข้าพเจ้าได้จัดหามาแล้ว ขอพระองค์ ทรงรับเครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด...ปะยัสสะนานัม สะมะระปะ ยามิ...” เทน้ำนมลงไปที่ “เศียร” ของพระพิฆเนศ จนหมดกล่อ่ง (เทให้ชุ่มไปทั้งองค์เทวรูป)

ขั้นตอนที่ 8 ถวายนมเปรี้ยว หรือ โยเกิร์ต (ทะยิสะนานัม)

หยิบโยเกิร์ต หรือ นมเปรี้ยวที่เตรียมไว้ขึ้นมา สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...นมเปรี้ยวอันมีรสชาติหอมชื่นใจ ดังอัมฤตจากพระจันทร์ หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ซึ่ง เป็นของขวัญจากพระองค์ ขอพระองค์ทรงรับเครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด...ทะยิสะนานัม สะมะระปะ ยามิ...” เทนมเปรี้ยวหรือโยเกิร์ต ลงไปที่ “เศียร” ของพระพิฆเนศ จนหมด (เทให้ชุ่มไปทั้งองค์เทวรูป)

ขั้นตอนที่ 9 ถวายน้ำผึ้ง (มะรุสะนานัม)

หยิบน้ำผึ้งขึ้นมา สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...น้ำผึ้งอันหอมหวานนี้ ได้จากดอกไม้ ธรรมชาติ ให้รสที่น่าพึงพอใจยิ่ง ขอพระองค์ทรงรับเครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วย เถิด...มะรุสะนานัม สะมะระปะ ยามิ...” เทน้ำผึ้ง (ตักจากโถ หรือ ปีบจากหลอด) ลงไปที่ “เศียร” ของ พระพิฆเนศ จนหมด (เทให้ชุ่มไปทั้งองค์เทวรูป)

ขั้นตอนที่ 10 ถวายเนย (ฆะรีตะสะนานัม)

หยิบเนยขึ้นมา สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...จากไขมัน ของพระโค พระองค์ ประทานมาเพื่อสร้างความอบอุ่นแก่ข้าพเจ้า จึงจัดหามาถวายแด่พระคณศ ขอพระองค์ทรงรับเครื่อง บรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด...ฆะรีตะสะนานัม สะมะระปะยามิ...” ใช้ช้อนตักเนย ป้ายไปที่วงพระพิฆเนศ จำนวน 1 ช้อน

ขั้นตอนที่ 11 ถวายน้ำอ้อย หรือ น้ำตาลทรายผสมน้ำ (น้ำเชื่อม) (สะระกะราสะนานัม)

หยิบขวดน้ำอ้อย หรือ แก้วน้ำเชื่อมขึ้นมา สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...น้ำจาก ต้นอ้อย มากด้วยประโยชน์นานาชนิด เป็นเครื่องบำรุงเลี้ยงชีวิตของข้าพเจ้าให้ แข็งแรง ป้องกันสิ่งสกปรกเข้าสู่ ร่างกาย จึงจัดหามาถวายแด่พระคณศ ขอพระองค์ทรงรับเครื่อง บรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด...สะระกะราสะ นานัม สะมะระปะยามิ...” เทน้ำอ้อยหรือน้ำเชื่อม ลงไปที่ “เศียร” ของพระพิฆเนศ จนหมด (เทให้ชุ่มไปทั้ง องค์เทวรูป)

ขั้นตอนที่ 12 ถวายน้ำอาบ (คงคาสะนานัม)

ขั้นตอนที่สำคัญที่สุด ให้เทน้ำเปล่าใส่แก้ว เตรียมช้อนสะอาดไว้ สวดคาถา “...โอม คัง คณปะตะเย นะมะหะ...น้ำจากสายน้ำคงคา สายน้ำยะมุนา สายน้ำโคทาวารี สายน้ำสรสวตี สายน้ำนัมมทา สายน้ำสินธุ และสายน้ำเควารี...น้ำจากสายน้ำอันศักดิ์สิทธิ์แห่งพระมหาเทพและพระมารดา ทั้งเจ็ดสายนี้ ได้มาแสดงต่อ หน้าพระองค์แล้ว ข้าพเจ้าขอถวายการสรงสนานแด่พระองค์นับแต่ บัดนี้...” ตักน้ำขึ้นมา แล้วส่งไปที่องค์ เทวรูป สรงให้ครบทุกส่วน สรงไปเรื่อย ๆ ทุก ๆ ช้อนที่เทลงไปที่ สวดพระคาถา “โอม ศรี คณเศษายะ นะมะ หะ” ถ้าน้ำหมดแก้ว ให้เทลงไปอีก จนนับได้ครบ 5 แก้ว

ขั้นตอนที่ 13 ถวายดอกไม้ (บุษปัม บุษปะมาลัม)

นำดอกไม้และพวงมาลัยทั้งหมดที่เตรียมไว้ที่ “โตะเตรียมของ” มาวางถวาย ไว้หน้าองค์พระพิฆเนศ แล้วเลือกพวงมาลัยมาถือไว้ในมือพวงหนึ่ง สวดคาถา “...โอม คัง คณะปะตะเย นะมะหะ...ขอถวายดอกไม้ นานาชนิด เพื่อประดับตกแต่งพระองค์ให้แลดูสวยงาม ขอพระองค์ทรงรับ เครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด... บุษปัม..บุษปะมาลัม สมะระปะยามิ...” นำพวงมาลัยที่ถือไว้วางลงไป บนกองดอกไม้ทั้งหมด (หากคนใน ครอบครัวมาร่วมด้วยก็ให้ถือคนละพวงและวางถวาย)

ขั้นตอนที่ 14 ถวายรูปและกำยาน (ฐปัม)

ถ้ามีกำยาน ให้จุดกำยานวางไว้ในโถเพียง 1 อัน การจุดรูป ถ้าไหว้คนเดียว จุดรูป 8 ดอก ถ้าไหว้หลายคน ผู้นำจุดรูป 5 ดอก คนในครอบครัวจุดคนละ 3 ดอก ถือรูปไว้ สวดคาถา... “...โอม คัง คณะปะตะเย นะมะหะ...กลิ่นหอมจากเปลือกไม้ แก่นไม้ และ ดอกไม้ นานาชนิด แปรสภาพสู่รูปและกำยานอย่างดี ข้าพเจ้าจึง ขอถวายคว้นรูปเหล่านี้ ขอพระองค์ทรงรับเครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด...ฐปัม สมะระปะยามิ...” จากนั้น ให้ทุกคนถือรูปด้วยมือขวา แกว่งมือเพื่อหมุนรูป ตามเข็มนาฬิกา 3 รอบ เพื่อให้ควันกระจายฟุ้งไปทั่วบริเวณ แล้วค่อยปักรูปลงกระถางที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 15 “ทีปัม” (ถวายแสงเทียน)

จุดเทียน 2 เล่ม หากมีตะเกียงน้ำมัน ให้จุดไว้ทั้งหมด ผู้นำหยิบเทียนขึ้นมาเล่มหนึ่ง สวด คาถา “...โอม คัง คณะปะตะเย นะมะหะ...แสงไฟจากพระสุริยะและพระอัคนี ส่องถึงพลังอำนาจอันไม่ มีที่สิ้นสุดแห่ง องค์มหาเทพ-มหาเทวีทุกพระองค์ ประทานความสว่างสดใสแก่ดวงจิตของข้าพเจ้าข้าพเจ้าจึงขอถวายแสงไฟ เหล่านี้ ขอพระองค์ทรงรับเครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด... ทีปัม สมะระ ปะยามิ...” จากนั้นชูเทียนขึ้น หมุนตามเข็มนาฬิกา 3 รอบ แล้วปักเทียนไว้ที่เดิม

ขั้นตอนที่ 16 ถวายเครื่องสังเวย (โนเวทะยัม)

นำข้าวสาร เมล็ดถั่ว ข้าวสุก ขนมหวาน ผลไม้ต่างๆ จากโตะเตรียม ถือไว้คนละจาน สวดคาถา “...โอม คัง คณะปะตะเย นะมะหะ...ข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้จัดหาเครื่องสังเวย เหล่านี้มาถวาย เพื่อสื่อถึงความ ศรัทธาแด่พระองค์ ขอพระองค์ทรงรับเครื่องบรรณาการนี้ไว้ด้วยเถิด... โโนเวทะยัม สมะระปะยามิ...” จากนั้น นำของถวายทั้งหมดมาวางถวายที่หน้าองค์พระพิฆเนศ

ขั้นตอนที่ 17 ถวายมนต์บูชา (มันตรัม)

คนที่ร่วมในพิธียืนขึ้นทั้งหมด พนมมือแล้วฟังผู้นำสวดคาถาดังต่อไปนี้ (หากใครสวดได้ก็ให้ร่วมสวด)

โอม ศรี คณะศายะ นะมะหะ (3 จบ) ให้ผู้นำกล่าวคำต่อไปนี้ ผู้ร่วมพิธีว่าตาม... ข้า แต่องค์พระพิฆเนศ ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ ประกอบพิธีบูชาเพื่อสรรเสริญพระองค์เนื่องในวันคล้ายวันประสูติของพระองค์ในเทศกาลคเณศจตุรถีนี้ ด้วยจิตใจที่ถึงพร้อมด้วยความศรัทธาอย่างเต็มเปี่ยม ข้าพเจ้าขอน้อมบูชาพระองค์ด้วย ความรัก ความศรัทธา พระองค์ผู้มีพระพักตร์อันงดงาม มีพระวรกายที่แข็งแกร่ง ทรงศาสตราวุธที่สามารถปราบอสูรร้ายให้ศิโรราบ ความสว่างอันเจิดจ้าดังแสงสุริยนับล้านดวงได้แผ่กระจายออกมาจากพระองค์...โอม...พระพิฆเนศผู้ทำลายความทุกข์โศก ขจัดอุปสรรคและความลำบากยากจนให้แก่ข้าพเจ้า นานาอุปสรรคที่ขัดขวาง ขอจงถูกทำลายด้วยน้ำมือของพระองค์ ...และขอพระองค์ โปรดประทานความสำเร็จทุกประการแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด โอม สานติ...สานติ...สานติ

หลังกล่าวคำอธิษฐานเสร็จ ให้ผู้ที่อธิษฐานได้ตั้งใจเพื่อขอพรบอกกล่าวได้ตามความประสงค์เป็นการส่วนตัวอีกครั้งหนึ่งก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีและหากจะลาของถวายก็ให้ร่อนรูปหมดดอกแล้วจึงลาของถวายได้

เทศกาลคณศจตุรธินั้นมีคติความเป็นมาอยู่ 2 คติโดยคติที่หนึ่งกล่าวไว้ว่า สืบเนื่องมาจากการที่พระคณศ พลัดตกจากหลังหนูจนท้องแตก (เพราะหนูตกใจที่มึงเห่าเลื้อยผ่านหน้า และพระคณศ เสวยขนมต้มมาก) ขนมต้มทะลักออกมาพระคณศ ก็รีบเก็บขนมต้มยัดกลับไปในพุงและจับงูเห่าตัวนั้นมารัดพุง ขณะเดียวกันพระจันทร์ก็เผลอเผลอมาเห็นเข้าก็อดขำไม่ได้หัวเราะออกมาดังสนั่นพระคณศ โกรธยิ่งนักเอาจางขว้างไปติดพระจันทร์จนแน่น ทำให้โลกมืดลงทันทีเพราะไฟดับ(เหมือนราหูอมจันทร์) พระอินทร์และทวยเทพทั้งหลายทราบเรื่อง ก็ต้องพากันไปอ้อนวอนพระคณศ จึงยอมถอยเอาจางออก แต่พระจันทร์ก็ต้องได้รับโทษอยู่ คือ จะต้องเว้า ๆ แหว่ง ๆ เป็นเสี้ยว ๆ ไม่เต็มดวงทุกคืน จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำ จึงจะเต็มดวง ส่วนอีกคตินั้นเล่าว่าพระคณศสาปคนที่มองดูพระจันทร์ในวันที่บูชาพระองค์ คือ หากใครมองดูพระจันทร์ในวันนี้ ผู้นั้นก็ต้องกลายเป็นคนจันทาลและคนจันทาลในสังคมอินเดียจะเป็นที่รังเกียจของคนวรรณะอื่น (เพราะถือว่าคนจันทาลไม่มีชนชั้นเป็นชนชั้นต่ำ) ดังนั้น คำสาปให้เป็นจันทาลจึงเป็นโทษร้ายแรงยิ่งนัก

2. เทศกาลนวราตรี

จุดเริ่มต้นของฤดูร้อนและจุดเริ่มต้นของฤดูหนาวเป็นจุดแตกต่างที่สำคัญทางภูมิอากาศ และ พลังงาน แสงอาทิตย์ ที่มีต่อโลกมนุษย์ และสองช่วงนี้ก็เป็น ช่วงเวลาอันศักดิ์สิทธิ์ สำหรับการบูชา พระแม่ศักติ ซึ่งถือเป็นเทศกาลสำคัญที่มีการกำหนดเอาไว้ตามปฏิทินจันทรคติฮินดู งานนวราตรีแบบ การบูชาใหญ่จะจัดขึ้นปีละสองครั้ง คือในช่วงขึ้นปีใหม่แบบฮินดู (ขึ้น 1 – 9 ค่ำ เดือน 5)เรียกว่าจิตตรา นวราตรี และในช่วงปลายปี (ขึ้น 1 -9 ค่ำ เดือน 9) เรียกว่า สารท นวราตรี ความเชื่อเก่าแก่ของชาวฮินดูนั้นถือกันว่าในหนึ่งปีประกอบไปด้วย ฤดูร้อน และฤดูหนาว ฤดูกาลที่ผลัดเปลี่ยนส่งผลต่อ ร่างกายและจิตใจมนุษย์ จึงเกิดการบวงสรวงเทพเจ้าผู้คุ้มครองเพื่อขอพลังแห่งชีวิต

นวราตรีเป็นเทศกาลของชาวฮินดูเพื่อทำการสักการบูชาแด่พระแม่ศักติมหาเทวี คำว่า “นวราตรี” หมายถึง เก้า ค่ำ ในภาษาสันสกฤต ความหมาย เก้า คือ “นว” และ “ราตรี” คือ กลางคืน หมายความว่า ในเก้าคืนกับอีกสิบวัน ในการบูชาศักติเทวี ทั้ง 9 ปาง (อวตารของพระแม่ทศคาเทวี) และเทวองค์อื่นๆในศาสนาฮินดูด้วยเช่นกัน ศักติเป็นเทพีแห่งอำนาจที่สูงที่สุดในจักรวาล ในช่วงเวลานวราตรีนี้ผู้ศรัทธาจะได้รับพรศักดิ์สิทธิ์จากพระแม่ โดยผู้ศรัทธาจะถือพรตอดอาหารและทำการสวดมนต์อธิษฐานต่อพระแม่ศักติในปางต่าง ๆ ในเก้าคืนแห่งวันนวราตรีเทพีศักดิ์จะปรากฏองค์ใน มิติที่แตกต่างกันเป็นสามรูปแบบคือ พระแม่ลักษมี พระแม่สร้อยสวดีและพระแม่ทศคาเทวี และวันนวราตรีจะถูกแบ่งการบูชาออกเป็นสามชุด ชุดละสามวันโดยมีพิธีบูชาโดยเฉพาะแต่ละองค์

โดยสามวันแรกจะทำการบูชาพระแม่ทศคาเทวี หรือเทวีแห่งพลังอำนาจ สามวันถัดไปจะบูชาพระลักษมีหรือเทพีแห่งความมั่งคั่งและสามวันสุดท้ายสำหรับการบูชาพระแม่สร้อยสวดีหรือเทพีแห่งวิชาความรู้พิธีโปรยผงเจิมศักดิ์สิทธิ์ เทศกาลนวราตรี

2.1 นวราตรีของลัทธิศักติตันตระ

สำหรับโบสถ์ฮินดูที่นับถือลัทธิศักติจะทำการบูชาพระแม่ทศคาทั้ง 9 ปาง ใน 9 วัน แห่งพิธีกรรมโดยแบ่งทำพิธีดังนี้

วันแรก - ทำการบูชาพระแม่ทศคาในปางที่ เรียกว่า ปางไศลปุตริธิดาของหิมพาน ราชาแห่งภูเขา ซึ่งเป็นรูปแบบของศักติที่เป็นสหายของพระอิศวร

วันที่สอง - จะทำการบูชาพระแม่ทศคาในปางที่ เรียกว่า ปางพรหมจารีณี ชื่อเป็นที่มาของคำว่า 'พระพรหม' ซึ่งหมายถึง 'ทาส' หรือ การลงทณฑ์(มาตา ศักติ)

วันที่สาม - ทำการบูชาพระแม่ทศรคาในปางที่เรียกว่า ปางจันทรธรรมาทศรคา ทรงปราบอสูรด้วยเสียงระฆัง สัญลักษณ์ของความงามและความกล้าหาญ

วันที่สี่ - ทำการบูชาพระแม่ทศรคาในปางที่เรียกว่า ปางกุชามานทา ผู้สร้างของจักรวาลทั้งหมด

วันที่ห้า - ทำการบูชาพระแม่ทศรคาในปางที่เรียกว่า ปางสกันทมาตา แม่ของ พระขันทกุมารนักรบผู้กล้าหาญ โอรสผู้เกิดจากพระศิวะ

วันที่หก - ทำการบูชาพระแม่ทศรคาในปางที่เรียกว่า ปางกตยานิทรงปราบอสูร ด้วยปางที่มีสามเนตรและสี่กร

วันที่เจ็ด - ทำการบูชาพระแม่ทศรคาในปางที่เรียกว่า ปางกาลราตรีหรือกาลี ทรงเสวยเลือดอสูร หมายถึงการทำให้ผู้ที่ชื่นชอบความกล้าหาญ

วันที่แปด - ทำการบูชาพระแม่ทศรคาในปางที่เรียกว่า ปางมหาเคารีทรงเป็น เจ้าแม่แห่งธาตุชาติทำให้พืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์

วันที่เก้า - ทำการบูชาพระแม่ทศรคาในปางที่เรียกว่า ปางสิทธิธাত্রีทรงเป็นเจ้าแม่แห่งความสำเร็จ

2.2 วันนาราตรี

วันนาราตรีจะมีขึ้นทุกปี และโดยปกติวันนาราตรีจะมีขึ้น ปีละ 5 ครั้ง ดังนี้

1) **วสันต นาราตรี**นี้มีการเฉลิมฉลองในช่วง **วสันตฤดู** (จุดเริ่มต้นของฤดูร้อน) (มีนาคมถึงเมษายน) นี่เป็นที่รู้จักกันในชื่อ จิตรา นาราตรี จะตกอยู่ในช่วงเดือน จิตรามาส

2) **คุปตะ นาราตรี** เรียกกันว่า **อาสาฬหะ นาราตรี** เป็นพิธีจัดขึ้นเก้าวัน เพื่อบูชาถวายแด่ เทพศักดิ์ทั้ง 9 ปาง ในเดือน อาสาฬหมาส (เดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม)

3) **สารท นาราตรี**(**ศารทียะ นาราตรี**) เป็นเทศกาลที่สำคัญที่สุดของเทศกาล นาราตรี (มหานาราตรี) และมีการเฉลิมฉลองในขึ้น 1 ค่ำของเดือนอัสวิณมาส เป็นการเฉลิมฉลอง ในช่วงฤดูสารท (จุดเริ่มต้นของฤดูหนาว, กันยายนตุลาคม)

4) **เปาษะนาราตรี** เป็นพิธีเก้าวันที่บูชาศักดิ์เทพทั้ง 9 ปาง ในเดือนปุชยะมาส (ธันวาคมมกราคม)

5) **มาฆะ นาราตรี** เป็นพิธีเก้าวันที่บูชาศักดิ์เทพทั้ง 9 ปาง ในเดือนมาฆะมาส (เดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์)

3. เทศกาลมหาศิวะราตรี

มหาศิวะราตรี ความยิ่งใหญ่แห่งพิธีกรรมการบูชาพระศิวะมหาเทพพระเทวาอิทเวะ มหาเทวะ (พระศิวะ) พระองค์ทรงเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ พระผู้สร้างทุกสิ่งทุกอย่าง พระผู้เกิดก่อนทุกสิ่ง พระผู้ไม่มีวันเกิดและตาย พระองค์มีพระนามมากมาย แต่ละพระนามนั้นมีความหมายดีในตัวเอง พระนามของพระมหาเทพที่กล่าวถึงในโคลกมี 240 พระนาม

พระนามทั้งหลายนี้ เป็นเพียงส่วนน้อยที่เคยได้พบเห็น ได้ยินกันมา และในบางครั้งก็นำเอา พระนามของพระมหาเทพเหล่านี้ มากล่าวสวดเพื่อขอพรในสิ่งที่ปรารถนา หรือในการทำพิธีกรรม บวงสรวงต่างๆ ซึ่งเรียกการสวดมนตร์นี้ว่า มนต์ นามวลี บูชา ท่านฤๅษีสุด นับได้ว่าเป็นฤๅษีที่มีความรู้ในเรื่องราวแห่งพระปุราณทั้งหลาย เป็นศิษย์เอกแห่งฤๅษีวยาส ได้กล่าวถึงเรื่องราวอันยิ่งใหญ่แห่งการรับฟัง เรื่องพระมหาศิวปุราณเพื่อที่จะได้รับผลบุญอันเท่าเทียมกับการได้กราบไหว้บูชาต่อพระศิวะมหาเทพ “ข้าพเจ้าขอน้อมรำลึกสมาธิถึงพระศิวเทพ เทพเจ้าแห่งพระแม่อัมพิกาปารวตี พระองค์ผู้ทรงเป็นมงคล ยิ่งจากจุดเริ่มต้นถึงกาลอวสาน พระองค์ผู้ทรงเป็นใหญ่ไม่มีผู้ใดเปรียบเทียบเท่าได้ พระองค์ผู้เป็นเทพเจ้า แห่งจักรวาล ผู้ไม่มีวันเกิดและตาย เทพเจ้าแห่งอาตมมัน วิญญานทั้งหลาย พระผู้มีห้าพักตร์ พระผู้ปิดเป่า ทำลายบาปชั่วร้ายทั้งหมด” พระเทวาอิ

เทวะ มหาเทวะ ทรงเป็นผู้ให้กำเนิดทุกสิ่งทุกอย่าง เรื่องราวของพระองค์เป็นเรื่องลึกลับซับซ้อน พระมหาเทวะ ทรงเคยตรัสเล่าเพียงคนเดียวต่อเหล่าบริวารของพระองค์ และต่อมาก็ได้มีการเล่ากันเรื่อย ๆ จนกระทั่งทุกวันนี้

ฤษีสูต ได้เล่าว่า อันพระปฺราณทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก 27 พระปฺราณนั้น พระศิวะปฺราณนับได้ ว่าเป็นบาทโคลงที่ยิ่งใหญ่ที่สุด แบ่งออกเป็น 24,000 บาทโคลง เป็นหัวข้อใหญ่ 7 สัมहिตา (เรื่อง โดยสังเขป) เป็นเรื่องราวระบุถึงพระศิวะเทพและการสำแดงฤทธิ์อำนาจทั้งหมดไว้อย่างละเอียด ด้วยการอ่าน ได้รับฟัง หรือการได้ท่องสวดพระศิวะปฺราณนี้แล้ว จะทำให้ผู้นั้นมีจิตใจอันบริสุทธิ์ขึ้น ในบั้นปลาย เขาจะได้ขึ้นไปสู่ยังอาณาจักรแห่งพระศิวะเทพ ใช้ชีวิตในโลกอันสูงสุด การได้รับฟังเรื่องแห่งพระศิวะ เทพเพียงเล็กน้อยด้วยดวงจิตที่ตั้งมั่นบูชาแล้ว จะทำให้เขาผู้รับฟัง มีจิตใจสะอาด พ้นจากความทุกข์และได้รับพรแห่งความผาสุกอันเป็นอิสระจากบาปทั้งหลายได้ จะได้รับซึ่งคุณงามความดี เท่ากับการได้ ประกอบพิธีกรรมแห่งราชสุริยะ และการบูชา พระเพลิง อัคนิษโอมะ เป็นจำนวนหนึ่งร้อยพิธีกรรม

เรื่องพระศิวปฺราณนี้ พระศิวเทพทรงสร้างขึ้น มา เพื่อให้เป็นน้ำอมฤตแก่ผู้ที่มีความจงรักภักดี ของพระองค์ได้ดื่มกิน เพื่อขจัดความทุกข์และบาปทั้งหลายให้หมดสิ้นไปพระปुरुषที่สูงที่สุดนั้น คือ พระมหาเทวะ (พระศิวเทพ) พระมหาเทวะทรงควบคุมพระมันทากินี (พระแม่คงคา) ไวบนเศียรของพระองค์และทรงมีพระจันทร์เสี้ยวเป็นพระมงกุฎประดับอยู่บนพระเกศา ทรงมีสามพระเนตร จึงเรียกพระองค์ว่า พระตรีเนตรเทพ พระองค์ทรงมีความร่าเริงเบิกบานอยู่ตลอดเวลา ทรงมี 10 กร พระวรกายของ พระองค์นั้นทาหุด้วยเถา ถ่านจากเชิงตะกอน ทรงมีงูทั้งหลายเป็นเครื่องประดับบนพระวรกาย ทรงถือ อาวุธที่ยิ่งใหญ่ที่สุดเหนืออาวุธทั้งหมด คือ พระตรีศูล (สามง่าม ซึ่งอาวุธนี้ไม่มีผู้ใดมีไว้ นอกจากบุคคลนั้น อยู่ในสายแห่งพระศิวเทพเท่านั้น)

พระมหาศิวเทพ ทรงแบ่งภาคมาในรูปร่างแห่งพระกาล (เทพเจ้าแห่งกาลเวลาและความตาย) พระมหาเทวะทรงพระสำราญสุขร่วมอยู่กับพระศักดิ์-ศิวะ พร้อมกันนั้นพระองค์ทรงสร้างสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาแห่งหนึ่ง เรียกสถานที่แห่งนี้ว่า พระศิวโลก เป็นสถานที่สูงสุดที่ทุกๆ คนใฝ่ฝันที่จะได้ขึ้นไปอยู่อาศัย เป็นบ้นปลายแห่งชีวิต เป็นสถานที่ไร้บาป มีแต่ความผาสุกสำราญ เป็นที่ที่มีแสงสว่าง สวยงามมาก สถานที่แห่งนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งตามพระเวทว่า พระกาศิกา นับว่าเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่สุด เป็นที่ที่มีแต่ความอิสระเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง สถานที่แห่งนี้จะไม่ปราศจากพระมหาเทวะศิวเทพและพระแม่ศักดิ์ศิวาเลย แม้ในเวลาแห่งการทำลายล้างอันยิ่งใหญ่เกิดขึ้น ดังนั้นสถานที่แห่งนี้จึงนับได้ว่าเป็นสถานที่อันสูงสุด ไม่มีวันดับสลายไปได้ จึงเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า พระวิมานอวิมุกตะ

พระมหาเทวะและพระแม่ศักดิ์ศิวา ทรงอยู่ร่วมสุขอยู่ในป่าแห่งความสุขนี้นับเป็นเวลายาวนาน นานเท่าไรนั้นไม่สามารถที่จะคำนวณออกมาได้ อันสถานที่แห่งนี้เต็มไปด้วยพันธุ์ไม้ทุกชนิด ดอกไม้อัน สวยงาม และส่งกลิ่นหอมอยู่ตลอดเวลา มีบ่อ สระน้ำ ทะเลสาบเป็นจำนวนมาก อุดมสมบูรณ์ไปด้วย ดอกบัวน้อยใหญ่ ออกดอกสวยงาม ดังนั้น พระมหาเทวะทรงเรียกสถานที่นี้ว่า “ป่าแห่งความสุข สำราญ” หรือพระวิมานอวิมุกตะ

เมื่อทั้งสองพระองค์ได้ทรงท่องเที่ยวไปทั่วทั้งป่าอย่างทรงพระสำราญพระทัยร่วมกันแล้ว พระมหาศิวเทพทรงรำลึกถึงพระปารณนาของพระองค์ที่ทรงตั้งพระทัยเอาไว้ ในการที่จะสร้างสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ขึ้นมาใหม่ พระองค์ทรงตั้งพระทัยว่า อันสิ่งมีชีวิตอื่นๆ จะต้องสร้างขึ้นมามีด้วยพระองค์เอง เพื่อที่จะให้ พวกเขาลำเนา ได้รับช่วงภารกิจที่ทรงมุ่งหมายเอาไว้โดยให้มีการสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาแทนพระองค์ ให้มี การปกป้องคุ้มครองรักษาสิ่งที่ได้สร้างขึ้นมามีอยู่คงทนมั่นคง ไม่มีการสิ้นสุดลงไป และในบ้นปลายจะ ให้มีการทำลายล้างเฉพาะสิ่งที่ไม่ดี คงเหลือไว้แต่สิ่งที่ดีงามเท่านั้น ในจักรวาลจะเต็มไปด้วยสิ่งสวยงาม มี แต่ความสงบสุข พระองค์ทรง

ประทับอยู่ ณ แคว้นกาศิกา และจะทรงท่องเที่ยวไปยังที่ต่างๆ เพื่อคอยให้การช่วยเหลือต่อดวงวิญญาณทั้งหลายให้หลุดพ้นจากบาป เป็นอิสระ ให้พรแห่งความสุข บำบัดทุกข์ของ จักรวาลให้แก่คนที่มียุติที่ได้สร้างสมเอาไว้ โดยที่พระองค์จะเป็นผู้เฝ้าดูการสร้างและจะไม่ทรงหวั่นไหวใน การสร้างนี้เลย (องค์การศาสนา พราหมณ์-ฮินดู, 2525)

พระศิวเทพทรงเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ พระองค์ทรงเป็น “นิชกล” ไร้พระนามและไร้รูปร่าง แต่ผู้บูชา จักรกราบไหว้รูปร่างของพระองค์ได้ ด้วยการปฏิบัติตนให้มั่นคงและบูชาต่อสัญลักษณ์ของพระองค์ คือ พระศิว ลึงค์ นั่นเอง พระมหาเทวะศิวเทพ ทรงเป็นพราหมณ์สูงสุดและเป็นประปรักฤติ ผู้อยู่เหนือธรรมชาติ คือไม่มีการเกิดและการตาย พระผู้สร้างธรรมชาติด้วย พรหมมัตวะ และ ชีวัตวะ (ผู้มีขนาด ใหญ่โตที่สุด และเป็น ต้นเหตุแห่งการเจริญเติบโต) พระมหาเทวะทรงเป็นอาตมัน (แห่งดวงจิต) ด้วยพระ สมัตวะ (ความเท่าเทียมกัน) และพระวยามัตวะ (การแผ่กระจายอยู่ทั่วไปทุกหนแห่ง) เทพเจ้าองค์อื่นๆ ทั้งหมดนับเป็นเพียง อนาตมัน (มี ดวงวิญญาณที่เป็นเอกเทศเท่านั้น) เทพเจ้าองค์อื่น ๆ จึงไม่สามารถมี สมญานามว่า พระอิศวรเทพ ได้

อันกิจกรรมทั้ง 5 ประการแห่งการสร้างจักรวาลนั้น (สร้าง อนุรักษ์ สंहาร มายา ให้พร) นั้น พระ มหาเทพเป็นผู้กำหนดให้บังเกิดขึ้นมา ด้วยพระองค์ทรงเป็นพระอิศวรเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่ไม่มีวัน เปลี่ยนแปลง พระมหาเทพศิวะทรงกล่าวถึงพระประสงค์ของพระองค์ว่า วงจักรแห่งความมั่นคงทั้ง 5 ประการนั้น ประกอบ ไปด้วย

- 1) พระสรคะ (การสร้างจักรวาล รวมถึงการสร้างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตขึ้นมา)
- 2) พระสฤติ (การอนุรักษ์เพื่อให้คงอยู่มั่นคงถาวรต่อไป)
- 3) พระสังหาร (การทำลายล้างสิ่งต่างๆ ทำลายสิ่งชั่วร้ายให้หมดสิ้นไป เพื่อให้จักรวาลอยู่ ด้วยความ ผาสุกต่อไป)
- 4) พระตรีโรภาวะ (การกระทำอันเร้นลับ ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ไม่มีผู้ใดสามารถเข้าใจได้)
- 5) พระปรักฤติ (ความเป็นอิสระจากวงเวียนแห่งชีวิตที่มีการเกิดและตาย การหลุดพ้น)

อันกิจกรรมยิ่งใหญ่ 4 หัวข้อแรก เกี่ยวกับการวิวัฒนาการแห่งจักรวาลนั้น เป็น กิจกรรมการสร้างสรร พลัง ส่วนข้อที่ 5 นั้นเป็นภารกิจที่ลึกซึ้งมาก เป็นหน้าที่แห่งพระศิวเทพพระองค์ เดียวที่ทรงทำหน้าที่นี้ เพื่อ การดูแลซึ่งกิจกรรมแห่งการสร้างทั้ง 5 ประการนี้ พระศิวมหาเทพจึงทรงมี พระพักตร์ 5 พระพักตร์

3.1 ความยิ่งใหญ่แห่งวันและพิธีกรรมคิราตรี

วันและพิธีกรรมใดเล่าที่เป็นที่โปรดปรานแห่งพระศิวมหาเทพ พระศิวมหาเทพ ทรงเคยรับสั่งไว้ว่า พิธีกรรมกราบไหว้บูชานั้นมีด้วยกันหลายพิธีกรรม ที่จะนำมาซึ่งความผาสุกในโลกนี้ และโลกหน้า และความ เป็นอิสระพ้นจากบาปได้ พิธีกรรมสำคัญทั้งหมดมีเพียง 10 พิธีกรรมเท่านั้น บุคคลทั้งหลายผู้เป็นใหญ่ในการ ประกอบพิธีกรรม “อาบาลศฤติ” ได้กล่าวถึง 10 พิธีกรรมบวงสรวงอัน เร้นลับแห่งพระศิวเทพ พิธีกรรมเหล่านี้ จะต้องประกอบขึ้นโดยผู้รู้ บากบั่นหมั่นเพียรตั้งมั่นในการเคารพ บูชาเป็นนิตย์ยิ่ง พิธีกรรมเหล่านี้จึงจะสำเร็จ ด้วยดี (อารี วิชาชัย, 2543.)

พิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่นั้น หนึ่งในพิธีกรรมก็คือ พิธีกราบไหว้บูชาต่อพระศิวเทพ ในวันคิราตรี ด้วยเหตุนี้ จึงควรประกอบพิธีนี้ให้เป็นประจำสม่ำเสมอทุกปี เพื่อให้สำเร็จสมความปรารถนา อันผลบุญที่จะได้รับและ นำมาซึ่งความสุขสมบูรณ์ ได้รับความเป็นอิสระพ้นจากบาปทั้งหลาย ไม่มีพิธีกรรมอื่นใดแล้วที่จะให้ผลบุญมากไปกว่าพิธีนี้

มีผลต่อบุคคลผู้ไม่หวังสิ่งใด ผู้หวังซึ่งความปรารถนา ผลอันเป็นพิเศษต่อคน ทั้งหมด ทุกชั้นวรรณะ แม้แต่เด็กเล็ก ๆ หรือต่อผู้หญิงก็ตาม พิธีกรรมนี้นับได้ว่านำมาซึ่งผลบุญให้สำเร็จ สมประสงค์และยิ่งใหญ่ที่สุด

ในข้างแรมของเดือนมาฆะ พิธีกรรมกราบไหว้บูชาต่อพระศิวเทพในวันศิวราตรี จะประกอบขึ้นเมื่อถึง วันจตุรทศี (วันแรม 14 ค่ำ) ประกอบตั้งแต่เช้าตรู่ถึงเที่ยงคืนของวันนั้น ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมนี้ จะได้รับผลบุญที่ยิ่งใหญ่ หลุดพ้นจากบาปทั้งหมดและได้ขึ้นไปอยู่ยังดินแดนแห่ง พระศิวมหาเทพต่อไป

3.2 วันมหาศิวราตรี

วันมหาศิวราตรี เป็นทั้งงานพิธีกรรมและงานถือพรต วันนี้มีความหมายว่าเป็นราตรี กาลแห่งองค์พระศิวเทพ ตรงกับวันแรม 14 ค่ำของเดือนผลศุณ นับว่าเป็นวันที่ผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ ทุกชั้นวรรณะต้องร่วมกันประกอบพิธีต่อองค์พระศิวมหาเทพ บรรดาผู้ที่เคารพบูชาต่อพระองค์จะใช้เวลาลอดคืบในการประกอบสมาธิ ท่องสวดมนตร์ ร้องเพลงสรรเสริญและเล่าเรื่องราวความยิ่งใหญ่ แห่งพระศิวเทพ (ศิวะ มหิมา หรือ ศิวะ ตันทวะ สโตตระ)

พระสัญลักษณ์ของพระศิวะ (ศิวลึงค์) จะต้องนำมากราบไหว้บูชาด้วยการรดน้ำคอง คายัล น้ำนม นมเปรี้ยว น้ำผึ้ง น้ำมันเนย ใบพลู ใบมะตูม ผลไม้ต่าง ๆ ชี่เถา ดอกไม้ต่าง ๆ อันล้วนเป็น สิ่งจำเป็นต่อการถวายบูชาพระศิวเทพ

ผู้บูชาพระศิวเทพจำนวนมหาศาลจะมาชุมนุมกันเพื่อประกอบพิธีกรรม ณ โบสถ์แห่ง พระศิวเทพ ใช้เวลายามราตรีประกอบพิธีบูชาและทำสมาธิถึงพระองค์ แคว้นพาราณสี ตารเกศวร ไพทนาถ วัลเกศวรธรรมเรศวรรม และที่อุชเชน ล้วนแล้วแต่เป็นสถานที่สำคัญที่ประดิษฐานพระศิวลึงค์

มีเรื่องราวอันวิเศษของพระศิวเทพในวันสำคัญนี้ กาลครั้งหนึ่ง นายพรานปาผู้หนึ่งมี นามว่า พรานสุสวาร อาศัยอยู่ใกล้กับแคว้นพาราณสี เลี้ยงชีพด้วยการล่าสัตว์และจับสัตว์ขายในเมือง วันหนึ่งเขาได้ออกไปล่าสัตว์ป่า แต่ไม่พบกับสัตว์แม้แต่ตัวเดียว เขาจึงได้เที่ยวหาสัตว์ในป่าลึกลับจนพลบค่ำ และด้วยความเกรงกลัวต่อสัตว์ร้ายในยามราตรี เขาจึงได้ปีนต้นไม้ใหญ่เพื่ออยู่บนนั้นให้ปลอดภัย ต้นไม้ ต้นนั้นคือต้นไทรใหญ่ และได้ต้นไทรนั้นก็มีพระศิวลึงค์ประดิษฐานอยู่องค์หนึ่ง

ป่าแห่งนั้นตกตึกยิ่งน่ากลัว พรานผู้นั้นจึงท่องสวดมนตร์ภาวนาต่อพระศิวเทพ เขามีความวิตกห่วงใยต่อภรรยาและลูก ๆ ว่าคงตั้งหน้าตั้งตารอคอยเขาด้วยความหิวเป็นแน่แท้ ด้วยอาการกระสับกระส่ายของเขานี้ เขาเริ่มร้องไห้ ดิ่งไปไม้ออกจากกิ่งให้ร่วงลงพื้น โดนพระศิวลึงค์ที่อยู่ใต้ต้นไม้ โดยมีได้ตั้งใจ เป็นโชคดีอะไรเช่นนั้น วันนั้นก็คือวันศิวราตรี นายพรานได้กราบไหว้ต่อพระศิวเทพ และ เป็นที่โปรดปรานของพระศิวะมาก ต่อมาภายหลังเมื่อเขาได้สิ้นลม เขาจึงได้ไปอยู่อย่างมีความสุขในศิวโลก เป็นพระบริวารแห่งพระองค์ (กรมการศาสนา, 2554)

3.4 การปฏิบัติกรกราบไหว้บูชาต่อพระศิวเทพในวันศิวราตร

ผู้บูชาตั้งแต่เช้าตรู่ อาบน้ำชำระร่างกายอย่างพิถีพิถัน แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่ สะอาด เมื่อได้ปฏิบัติซึ่งกิจวัตรตอนเช้าเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้บูชาจะต้องเดินทางมุ่งสู่วัดแห่งพระศิวเทพ เพื่อประกอบพิธีการกราบไหว้บูชา ภายหลังจากที่ได้กราบไหว้อุทิศบวงสรวงบูชาต่อพระศิวเทพแล้ว ผู้บูชาจะต้องปฏิบัติตนตามประเพณี โดยกล่าวว่า “ข้าแต่เทพเจ้าแห่งเทพ ข้าแต่พระตรีเนตรเทพ ขอน้อมกราบไหว้บูชาต่อพระองค์ ข้าแต่พระมหาเทพ ข้าพเจ้าปรารถนาประกอบพิธีกรรมในวันศิวราตรี อันเป็นพิธีบูชาที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อพระองค์ ข้าแต่พระมหาเทพ ขอสำนึกต่อพระอำนาจที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ที่นำผลให้พิธีกรรมนี้สำเร็จลงด้วยดี ขอทรงมอบความอุดมสมบูรณ์ และความผาสุกต่อข้าพเจ้าและบริวาร ด้วยเถิด”

เมื่อกล่าวดังนี้แล้ว ผู้บูชาจะนำเอาพระศิวลึงค์มาบูชาต่อในตอนกลางคืน ถวายเครื่องสังเวยต่อพระศิวเทพ เมื่อถวายเสร็จแล้วผู้บูชาจะอาบน้ำชำระร่างกายใหม่ สวมใส่เสื้อผ้าใหม่ สะอาดบำเพ็ญพรตบูชาต่อไป ด้วยการท่องสวดมนตร์ถึงพระศิวเทพด้วยมนตร์ 5 พยางค์

4. เทศกาลดีปาวลี

ดีปาวลีเทศกาลแห่งแสงสว่าง ที่เหล่าผู้บูชาเทพรู้จักกันดี ว่าเป็นวันบูชาพระแม่ลักษมี เทวีแห่งทรัพย์และการเงิน แต่ถึงกลไปมากกว่านั้นยังมีอีกหลายตำนานที่มาแห่งวันดีปาวลี

Diwali (ดิวาลี) หรือ ดีปาวลีหมายถึง แถวหรือแนวของตะเกียงไฟ ดังนั้น Diwali จึงเป็นเทศกาลแห่งแสงไฟและความรื่นเริง เพื่อต้อนรับปีใหม่ของชาวฮินดู อีกทั้ง ยังเป็นการเฉลิมฉลองชัยชนะของคุณงามความดี ที่มีต่อความชั่วร้าย และแสงสว่างที่อยู่เหนือความมืดมน ยังแสดงถึงการเริ่มต้นฤดูหนาวอีกด้วย จริง ๆ แล้ว Diwali นั้นเป็นการเฉลิมฉลองเพื่อเป็นเกียรติแด่พระรามและนางสีดา พระมเหสีในการเสด็จกลับมาสู่ พระนครโยธยา (Ayodhya) ตามความเชื่อของชาวฮินดู

4.1 ความเป็นมา

ตำนานที่มาของเทศกาลดีปาวลีสามารถสืบย้อนกลับไปในสมัยโบราณอินเดียเมื่อ เป็นเทศกาลแห่งการเก็บเกี่ยวอีกครั้ง แต่มีตำนานต่าง ๆ ขึ้นที่จุดเริ่มต้นของดีปาวลี หรือดีปาวลี บางรัฐในอินเดียเชื่อว่าเทศกาลนี้ เป็นงานฉลองการแต่งงานของพระลักษมีกับพระวิษณุ ในขณะที่ในรัฐเบงกอล ทางตะวันตกของอินเดียเทศกาลนี้จะเกิดขึ้นเพื่อเคารพสักการะพระแม่กาลีมหาเทวีความแข็งแกร่งและผู้ปราบมาร,พระพิฆเนศ พระเป็นเจ้าผู้มีเศียรเป็นช้าง ผู้เป็นพระเจ้าแห่งสัญลักษณ์ของความเป็นมงคล และภูมิปัญญาและยังบูชามากที่สุดตามจวบจนถึงปัจจุบันนี้ ในชนโน ดีปาวลีนั้นมีความสำคัญจาก เหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ของพระเจ้ามหิราผู้ได้บรรลุนิพพาน เทศกาลดิวาลี ยังเป็นการเฉลิมฉลองเอกราชที่ได้รับกลับมาโดยพระรามพร้อมกับนางสีดาและพระลักษมีจากสิบสี่ปีที่ถูกเนรเทศของเขายาวและการปราบปีศาจกษัตริย์แห่งยักษ์อสูรทศกัณฐ์ หรือ ราวณ (Ravana) และการเฉลิมฉลองความสุขของการกลับมาของกษัตริย์ของโยธยาเมืองแห่งพระรามผู้เป็นสวามีแห่งอาณาจักรด้วยตะเกียงดิน Diyas (ตะเกียงน้ำมันสร้างขึ้นด้วยดินปั้น) วันของเทศกาลดิวาลีนับขึ้น 4 วันโดยในแต่ละวันเพื่อเฉลิมฉลองแต่ละตำนานในแต่ละวัน และแต่ละตำนานมีเรื่องราวของเป็นตัวเองดังต่อไปนี้

ตำนานที่ 1 คือ วันแรกของเทศกาลนารากะจตุรตีซึ่งเฉลิมฉลองการสังหารอสูร Naraka (นาระกะ)โดยพระกฤษณะ

ตำนานที่ 2 บูชาพระแม่ลักษมีเทวีแห่งความมั่งคั่ง ทรัพย์สิน การเงิน พระองค์ ได้เมตตาที่จะประทานพรให้กับเหล่ามวลมนุษย์และสาธุศิษย์แห่งท่าน ตำนานยังได้กล่าวอีกว่า เป็นวันเฉลิมฉลองชัยชนะแห่งวามนาวตาร(พราหมณ์แคะซึ่งเป็นอวตารหนึ่งแห่งพระวิษณุ) ที่ได้รับชัยชนะจากการปราบอสูรพาลี

ตำนานที่ 3 หลังจากทีอสูรพาลีได้พ่ายแพ้ต่อพระวิษณุพระองค์ได้เมตตาให้พรอสูร พาลีมีโอกาที่จะได้ครองโลก 1 วันภายใน 1 ปี และก้าวออกมาจากนรกและสามารถที่จะปกครองโลก ได้เพียงวันเดียวเท่านั้น (ตำนานนี้เป็นตำนานแห่งเหล่าผู้บูชาอสูรพาลี เหล่าชาวเมืองพาลีก็นั่งจตุประทีป โคมไฟทั่วเมืองและแห่แห่นรืองรำทำเพลงเฉลิมฉลองการกลับมาแห่งราชาพาลี)

ตำนานที่ 4 Dvitiya ดวิติยา (เรียกว่า Bhai Dooj โบคุหรือบางทีก็จะ เรียกว่าวันโบคุย) ในวันนี้เหล่าน้องสาวที่แยกบ้านออกไปจะเชิญพี่ชายมาที่บ้านและเลี้ยงดูอาหารพี่ชายของตน จากนั้นเมื่อพี่ชายกินอิ่มก็จะเจิมหน้าผากให้กับน้องสาวและให้ของขวัญกับน้องสาวของตนเอง

4.2 ความสำคัญของไฟและประทัดในเทศกาล ดีวาล

พิธีกรรมที่เรียบง่ายมีความนัยยะสำคัญที่ความสว่างของบ้าน บ้านที่ควรจะมีไฟสว่างทั้งบ้านตลอดคืนและท้องฟ้าที่มีประทัด และ พลุ คือการแสดงออกถึงการกราบกรานขอพระคุณสรวงสวรรค์สำหรับความรัก ความสำเร็จ สุขภาพ ความมั่งคั่ง ความรู้ สันติภาพและความเจริญรุ่งเรือง เสียงของไฟประทุ เหล่าประทัด พลุที่จุดขึ้นบนท้องฟ้า บ่งชี้ของความสุขของคนที่ย้ายอยู่บนโลกทำให้ พระเป็นเจ้ารับรู้ว่เหล่ามวลมนุษย์

สำนึกยิ่งว่าตนได้รับพรและความกรุณาจากเพียงใด ระหว่างเทศกาล Diwali ชาวอินเดียจะทำความสะอาดบ้านเรือน ตกแต่งประดับประดาบ้านให้สวยงามเพื่อต้อนรับปีใหม่ และเปิดหน้าต่าง เพื่อต้อนรับพระลักษมี เทพธิดาแห่งความมั่งคั่ง มีการจุดตะเกียง หรือดวงไฟให้สว่างไสวไปทั่วบ้านเรือน เพื่อต้อนรับพระองค์ มีการสวมใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ และซื้อเสื้อผ้าชุดใหม่ ๆ ให้กับสมาชิกในครอบครัว มีการแลกเปลี่ยนของขวัญ ขนมหวาน อาหาร ต่าง ๆ นานา เตรียมขึ้นไว้เพื่อเฉลิมฉลอง และเพราะความหลากหลายด้านวรรณกรรมและภูมิภาค ทำให้การปฏิบัติตามประเพณีนี้มีความแตกต่างกัน (วิทยา ศักยาภินันท์, 2549)

ช่วงเวลานี้ชาวฮินดูจะทำความสะอาดบ้านเรือน เปิดหน้าต่างเพื่อต้อนรับ “พระ ลักขมี” เทวีแห่งความมั่งคั่ง ให้เข้ามาเยือนบ้านเรือนของตน การจุดเทียนและตะเกียง เป็นการต้อนรับ และบอกทางแก่พระนาง มีการแลกเปลี่ยนของขวัญและเตรียมอาหารมาเลี้ยงฉลองกันทุกบ้านเรือน ร้านค้า สถานที่ราชการ ต่างๆ จะตกแต่งประดับประดาด้วยแสงไฟตระการตา ทั้งที่มาจาก หลอดไฟ โคม ไฟ และตะเกียงน้ำมันดินเผา ที่เรียกว่า “ดिया” ที่วางตั้งเป็นแถวริมหน้าต่าง ประตู และวางไว้รอบนอก บริเวณบ้านในอินเดียยังนิยมจุด ดิยา ให้ลอยเป็นสายเหมือนกระต่ายในแม่น้ำต่าง ๆ โดยเฉพาะแม่น้ำคงคา ถ้าตะเกียงนั้นลอยไปได้ตลอดรอดฝั่งก็ถือเป็นนิมิตหมายที่ดี

การจุดดอกไม้ไฟและประทัด ยังเป็นส่วนสำคัญในการเฉลิมฉลองเทศกาลนี้ อย่างขาดไม่ได้ แม้ว่าจะส่งเสียงดัง สร้างมลพิษ และอาจทำให้ทั้งคนเล่นและคนดูบาดเจ็บเอาได้แต่คน อินเดียก็ไม่กลัว เล่นพลุและประทัดกันเป็นว่าเล่น อีกอย่างที่เป็นที่นิยมเล่นกันในช่วงเวลานี้ก็คือ การพนันขันต่อ ตามตำนานกล่าวว่า พระแม่ปารวตี ทรงเล่นพนันกับพระศิวะ พระสวามีในวันนี้ และทรงกล่าวไว้ว่าผู้ใดที่เล่นพนันในวันดิวัลลีก็จะได้ชัยชนะ

ดิวัลลี ยังเป็นช่วงเวลาซื้อขายและแลกเปลี่ยนของขวัญกันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะขนมหวานและผลไม้แห้ง เป็นของขวัญที่นิยมซื้อให้กัน รวมทั้งแจกจ่ายขนมหวานในหมู่ญาติ และมิตรสหาย ดิวัลลี จึงเป็นเทศกาลแห่งความสนุกสนานและเป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ มากเลยทีเดียว และไม่เฉพาะแต่ชาวฮินดูเท่านั้นที่เฉลิมฉลองเทศกาลนี้ ทั้งเซน ซิกข์ รวมทั้งศาสนาอื่น ๆ ชาวอินเดียก็มี ส่วนร่วมกันอย่างสนุกสนานในเทศกาลนี้ด้วยกัน ก็ขอให้เทศกาลแห่งแสงไฟนี้นำความสว่างสดใส และร่ำรวยมั่งคั่ง มาสู่ชีวิตของทุกคน

ศาสนาพราหมณ์- ฮินดูกับสังคมไทย

ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยนั้นคือช่วงที่เป็น ศาสนาพราหมณ์ โดยเข้ามายังประเทศไทยเมื่อใดนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานระยะเวลาที่แน่นอน นักประวัติศาสตร์ ส่วนมากสันนิษฐานว่าศาสนาพราหมณ์นี้ น่าจะเข้ามาก่อน สมัยสุโขทัย โบราณสถานและรูปสลักเทพ เจ้าเป็นจำนวนมาก ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนา เช่น รูปสลักพระนารายณ์ 4 กร ถือสังข์ จักร คทา ดอกบัว สวมหมวกกระบอก เข้าใจว่าน่าจะมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 9-10 หรือเก่าไปกว่านั้น (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ) นอกจากนี้ได้พบ รูปสลักพระนารายณ์ทำด้วยศิลา ที่ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โบราณสถานที่สำคัญที่ขุดพบ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี เทวสถานเมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

สมัยสุโขทัย ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ควบคู่ไปกับพุทธศาสนาใน สมัยนี้มีการค้นพบเทวรูป พระนารายณ์ พระอิศวร พระพรหม พระแม่อุมา พระหริหระ ซึ่งส่วนมากนิยมหล่อสำริด นอกจากหลักฐานทางศิลปกรรมแล้ว ในด้านวรรณคดี ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อของศาสนา พราหมณ์ เช่น

สำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศ หรือแม้แต่ ประเพณีลอยกระทง เพื่อขอขมา ลาโทษพระแม่คงคา ก็ได้อิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์เช่นกัน

สมัยอยุธยา เป็นสมัยที่ศาสนาพราหมณ์เข้ามามีอิทธิพลทางวัฒนธรรมประเพณี เช่นเดียวกับสุโขทัย พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ทรงยอมรับพิธีกรรมที่มีศาสนาพราหมณ์เข้ามามีส่วน เช่น พิธีแข่งน้ำ พิธีทำน้ำอภิเชกก่อนขึ้นครองราชสมบัติพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีจองเปรียง พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีตรียัมปวาย เป็นต้น โดยเฉพาะ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงนับถือทางเทวศาสตร์มาก ถึงขนาดทรงสร้างเทวรูปกุมด้วยทองคำทรงเครื่องลงยาราชาวดี สำหรับตั้งในการพระราชพิธีหลายองค์ ในพิธีตรียัมปวาย พระองค์ได้เสด็จไปส่งมหาเทพถึงเทวสถาน ทุก ๆ ปี

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พิธีกรรมต่าง ๆ ในสมัยอยุธยา ยังคงได้รับการยอมรับนับถือจากพระมหากษัตริย์และปฏิบัติต่อกันมา ซึ่งมีดังนี้ คือ

1. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีนี้มีความสำคัญเพราะเป็นการเกิดพระเกียรติขององค์พระประมุข พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดเกล้าฯ ให้ผู้รู้แบบแผนครั้งกรุงเก่าทำการค้นคว้าเพื่อ จะได้สร้างแบบแผนที่สมบูรณ์ตามแนวทางแต่เดิมมา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและเพิ่มพิธีสงฆ์เข้าไป

2. การทำน้ำอภิเชก

พระมหากษัตริย์ที่จะเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติบรมราชาภิเษก จะต้องทรงพระ มุรธาภิเษก และทรงรับน้ำอภิเชกก่อนได้รับการถวายสิริราชสมบัติตามตำราพราหมณ์ น้ำอภิเชกนี้ใช้น้ำ จากปัญจมหานที คือ คงคา ยมุนา มหิ อจิรวดี และสรภู ซึ่งทำเป็นน้ำที่ไหลมาจากเขาไกรลาส อันเป็นที่ สถิตย์ของพระศิวะ สมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 ใช้น้ำ 4 สระในเขตสุพรรณ คือ สระเกษ สระแก้ว สระคงคา และสระยมนา และได้เพิ่มน้ำจากแม่น้ำสำคัญในประเทศ 5 สาย คือ

- 1) น้ำในแม่น้ำบางปะกง ตักที่บึงพระอาจารย์ แขวงนครนายก
- 2) น้ำในแม่น้ำป่าสัก ตักที่ตำบลท่าราบ เขตสระบุรี
- 3) น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่ตำบลบางแก้ว เขตอ่างทอง
- 4) น้ำในแม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลดาวดึงส์ เขตสมุทรสงคราม
- 5) น้ำในแม่น้ำเพชรบุรี ตักที่ตำบลท่าไชย เขตเมืองเพชรบุรี

3. พระราชพิธีจองเปรียง (เทศกาลลอยกระทง)

พระราชพิธีจองเปรียง คือ การยกโคมตามประทีปบูชาเทพเจ้าตรีมูรติ กระทำในเดือนสิบสองหรือเดือนอ้าย โดยพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธีในพระบรมมหาราชวัง พระราชครูฯ ต้องกินถั่วกิน งาน 15 วัน ส่วนพราหมณ์อื่นกินคนละ 3 วัน ทุกเช้าต้องถวายน้ำมหาสังข์ ทุกวันจนถึงลดโคมลง

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ทรงโปรดให้เพิ่มพิธีพุทธศาสนาเข้ามาด้วย โดยโปรดให้มี สวดมนต์เย็นแล้วฉันเช้า อาลักษณ์อ่านประกาศพระราชพิธี จากนั้นแม่พระราชกุศลให้เทพยดาพระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ต่อไป จนได้ฤกษ์แล้วทรงหลั่งน้ำสังข์และเจิม เสาคอมชัย จึงยกโคมขึ้น ซึ่งเสาคอมชัยนี้ ที่ ยอดมีฉัตรผ้าขาว 9 ชั้น โคมเปรียบเทียบ 7 ชั้น ตลอดเสาท่าน้ำปูนขาว มี หงส์ติดลูกกระพรวน นอกจากนี้ มีเสาคอมบวิวารประมาณ 100 ต้น ยอดฉัตรมีผ้าขาวสามชั้น

4. พระราชพิธีตรียัมปวาย (ไล่ชิงช้า ณ เสาชิงช้า)

พระราชพิธีตรียัมปวาย เป็นพิธีส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ของพราหมณ์ เชื่อกันว่า เทพเจ้าเสด็จมาเยี่ยมโลกทุกปีจึงจัดพิธีต้อนรับให้ใหญ่โตเป็นพิธีหลงที่มามานานแล้ว ในสมัย รัตนโกสินทร์ได้จัดกันอย่าง

ใหญ่โตมาก กระทำพระราชพิธีนี้ที่เสาชิงช้าหน้าวัดสุทัศน์ ชาวบ้านเรียกพิธีนี้ว่า "พิธีไล่ชิงช้า" พิธีนี้กระทำในเดือนอ้าย ต่อมาเปลี่ยนเป็นเดือนยี่

5. พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ (พืชมงคล)

พระราชพิธีพืชมงคลแต่เดิมมาเป็นพิธีพราหมณ์ ภายหลังได้เพิ่มพิธีสงฆ์เข้าไปด้วย จึงทำให้ในพิธีแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือช่วงที่หนึ่ง พิธีพืชมงคล เป็นพิธีสงฆ์เริ่มตั้งแต่การนำพันธุ์พืช มาร่วมพิธี พระสงฆ์สวดมนต์เย็นที่ท้องสนามหลวง จนกระทั่งรุ่งเช้ามีการเลี้ยงพระ ส่วนช่วงที่สองจะเป็น พิธีจรดพระนังคัล ซึ่งเป็นพิธีของพราหมณ์ จะกระทำในตอนบ่าย

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

พิธีกรรมสำคัญของทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีมากมาย ซึ่งจะต้องปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญเรื่องพิธีกรรมเป็นอย่างมาก และมีหลายพิธีกรรมที่มีอิทธิพลต่อ สังคมไทยเรื่อยมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (คุน โทซันธ, 2537) แม้ว่าสังคมไทย จะมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก การประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาทุกครั้งก็จะมีพิธีกรรม ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ร่วมอยู่ด้วยเสมอ พิธีกรรมของ 2 ศาสนา อยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (วรากรณ์ พูลสวัสดิ์, 2560) พิธีกรรมที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ดังนี้

1. **พิธีปुरु** เป็นพิธีกรรมซึ่งทำกับเด็กฟังกตลอดได้ 3 วัน พิธีนี้ถูกจัดขึ้นโดยสมาชิกของ ครอบครัวโดย เชิญญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาร่วมพิธีพร้อมกับเลี้ยงอาหารกลางวันด้วย การจัดพิธีนี้ขึ้น ก็โดยมีจุดประสงค์ เพื่อขจัดมลทินของสมาชิกในครอบครัวและเป็นการต้อนรับสมาชิกใหม่ด้วย ในพิธี จะเชิญโหรมาทำนายดวงชะตาของเด็กน้อยและตั้งชื่อให้ด้วย

2. **พิธีสังการ** เป็นพิธีกรรมประจำบ้านที่ชาวพราหมณ์- ฮินดู จะต้องทำโดยผู้ทำพิธี ให้มีพิธีกรรมทั้งหมด 12 พิธีเช่น เริ่มจากพิธีกรรมชาตกรรมประกอบพิธีกรรมนี้ก่อนตัดสายสะดือ ต่อ ด้วยนามกรณะเป็นพิธีกรรมของการตั้งชื่อเด็กหลังจากคลอดได้แล้ว 10 – 12 วัน และเมื่อโตพอที่จะเข้ารับการศึกษาก็จะประกอบพิธีอุปนยนะ คือพิธีกรรมรับเด็กเข้าศึกษาโดยการจัดพิธีสวมสาย ยัชโญปวีต เพื่อแสดงถึงการเข้าสู่อาศรมที่ 1 คือ พรหมจารี วิวาหะเป็นพิธีการแต่งงาน เป็นต้น

3. **พิธีสวมยัชโยปวีต** คือ พิธีกรรมปฎิญาณตนว่านับถือศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู จะทำเมื่อเด็กชายหรือเด็กหญิงมีอายุระหว่าง 8 – 15 ปี โดยให้พราหมณ์หรือนักบวชฮินดูเป็นคนสวม ด้ายศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าสายธูราหรือสายยัชโญปวีต เพื่อเป็นสัญลักษณ์และเป็นการปฎิญาณตนว่าจะนับ ถือศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

4. **พิธีแต่งงาน** การแต่งงานถือว่าเป็นหน้าที่ในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เป็น ความสัมพันธ์อันศักดิ์สิทธิ์ระหว่างชายกับหญิง เพื่อจะทำให้เป็นเหตุให้ได้กำเนิดบุตรชาย ซึ่งมีความ จำเป็นต่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ และการปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา ด้วยเหตุนี้เองทุกคนจะต้องแต่งงาน

5. **พิธีสารท** เป็นพิธีกรรมทำบุญอุทิศให้กับพ่อแม่ปู่ย่าตายาย บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจะกระทำกันในเดือน 10 ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ ถึง วันแรม 15 ค่ำ

6. **พิธีศิวาราตรี** เป็นพิธีกรรมที่กระทำเพื่อบูชาพระศิวะเจ้า เพื่อล้างบาปหรือลอยบาป ซึ่งนิยมจัดขึ้นในวันแรม 14 ค่ำเดือนมาษะที่แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่น แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำสรภู เป็นต้น โดยพิธีจะมีการสวดมนต์บูชาพระศิวะทุกๆ 3 ชั่วโมง แบบไม่ต้องนอนตลอดทั้งคืน

7. พิธีบูชาเทวดา เป็นพิธีบูชาสักการะเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อเทพเจ้า พร้อมกับ สวดมนต์ สรรเสริญเทพเจ้าปฏิบัติศาสนกิจเป็นพิเศษในวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งจะมีการถือศีลบำเพ็ญภาวนา อุทิศบุญกุศลแด่เทพเจ้าหรือเทวดาที่ตนนับถืออาจแตกต่างกันออกไป

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้นมีมากมาย ขึ้นอยู่กับว่าใครจะเห็น ความสำคัญของพิธีใด แล้วหยิบยกมาปฏิบัติหรือประกอบพิธีนั้น ๆ เมื่อทำแล้วได้รับความสบายใจ ก็ทำ สืบต่อกันไป ถึงอย่างไรก็ตาม หากจะจัดพิธีกรรมสำคัญในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นหมวดหมู่ก็สามารถ จัดได้เป็น 4 กลุ่มพิธีกรรม ดังนี้

กลุ่มพิธีกรรม กฎหรือข้อปฏิบัติสำหรับวณะ

กฎกติกาคือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับวณะนั้นแต่เดิมมีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าใดนัก ดังนี้

- 1) การแต่งงาน จะแต่งงานกับคนนอกวณะไม่ได้ และในวณะเดียวกันก็ จำกัดโคตรตระกูลด้วย
- 2) อาหารการกิน จะมีข้อกำหนดว่าสิ่งใดกินได้หรือไม่ได้ คนในวณะต่ำจะปรุงอาหารให้คนวณะสูงกว่ากินไม่ได้
- 3) การประกอบอาชีพ บุคคลในวณะใดก็ต้องประกอบอาชีพที่กำหนดไว้สำหรับบุคคลในวณะนั้น
- 4) การตั้งถิ่นฐาน ห้ามตั้งบ้านเรือนอยู่นอกเขตประเทศอินเดีย ห้ามเดิมเรือไปใน ทะเลหรือมหาสมุทร เป็นต้น

กลุ่มพิธีกรรม พิธีประจำบ้าน หรือพิธีสังสการ

พิธีกรรมสังสการเป็นพิธีกรรมที่ทำให้บริสุทธิ์ คนที่เกิดในวณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ จะต้องผ่านพิธีนี้ก่อนจึงจะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยจะทำให้โอกาสต่าง ๆ ตามที่คัมภีร์มนูศาสตร์ บัญญัติไว้ใน 12 โอกาส เช่น พิธีตั้งครรภ์ พิธีคลอดบุตร พิธีโกนจุก เป็นต้น มีอยู่ 12 อย่าง ดังนี้

- 1) พิธีตั้งครรภ์ ครรภฐาน เป็นพิธีที่จัดขึ้นเมื่อทราบว่าตั้งครรภ์ ถัดจากวันวิวาห์
- 2) พิธีเมื่อเด็กมีลมปราณ ปุงสวัน เป็นพิธีปฏิบัติต่อเด็กในครรภ์ที่เข้าใจว่าเป็น เพศชาย
- 3) พิธีแยกหญิงตั้งครรภ์ สมันโตนยัน เป็นพิธีตัดผมหญิงมีครรภ์ เมื่อตั้งครรภ์ได้ 4, 6 หรือ 8 เดือน
- 4) พิธีคลอดบุตร ชาตกรรม พิธีคลอดบุตร
- 5) พิธีตั้งชื่อเด็ก นามกรรม พิธีตั้งชื่อเด็ก ในวันที่ 12 หรือ 14 ถัดจากวันคลอด
- 6) พิธีนำเด็กออกไปดูดวงอาทิตย์ นิษกรรมณ พิธีนำเด็กออกไปดูแสงอาทิตย์ยามเช้า เมื่ออายุได้ 4 เดือน

- 7) พิธีป้อนข้าว อันนปราศัน พิธีป้อนข้าวเด็ก เมื่ออายุได้ 7 เดือน หรือ 8 เดือน
- 8) พิธีโกนผม จูทากรรม พิธีโกนผมไว้จุก เมื่ออายุได้ 3 ขวบ
- 9) พิธีตัดผม เกศานตกรรม พิธีตัดผม ถ้าเป็นวณะพราหมณ์ตัดเมื่ออายุ 16 ปี ถ้าวณะกษัตริย์ตัดเมื่ออายุ 22 ปี ถ้าวณะพราหมณ์ตัดเมื่ออายุ 24 ปี

10) **พิธีเริ่มการศึกษา** อุปานยัน พิธีเข้ารับการศึกษา พวกวณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ จะต้องทำพิธีเข้ารับการศึกษา และเมื่ออาจารย์ในสำนักนั้น ๆ รับเด็กไว้แล้วก็จะสวมสายธูร่า หรือยัชโญปวีต ผู้ที่ได้สวมสายนี้แล้วก็เรียกว่า ทวิขหรือทริชาชาติ ได้แก่ เกิด 2 ครั้ง คือครั้งแรกเกิด จากครรภ์มารดา และครั้งที่ 2 เกิดจากการสวมสายยัชโญปวีต ส่วนพวกศุทรและจัณฑาลเป็นเอกชาติ คือ เกิดครั้งเดียวไม่อาจเป็นทริชาชาติได้

11) **พิธีกลับบ้าน** สมาวรตน์ พิธีกลับบ้าน จัดขึ้นเมื่อเด็กหนุ่มสำเร็จ การศึกษาและเตรียมตัวกลับบ้าน

12) พิธีแต่งงาน วิวาทะ พิธีแต่งงาน พิธีสังสารทั้ง 12 ประการ ถ้าเป็นผู้หญิงห้ามทาพิธีอุปนัยน อย่างเดียว นอกนั้นทำได้หมด และห้ามสวดคัมภีร์พระเวท เพราะเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่สงวนเฉพาะผู้ชายและคนบางวรรณะ เท่านั้น

กลุ่มพิธีกรรม พิธีสารท

พิธีสารทเป็นพิธีทำบุญอย่างหนึ่งที่ลูกหลานทำบุญอุทิศให้แก่บิดามารดาหรือบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว จะกระทำกันในเดือน 10 ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ การทำบุญอุทิศให้ ผู้ล่วงลับนี้ เรียกว่า ทำ ปิตุชา ซึ่งหมายถึง ก้อนข้าวที่จะถวายอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับ ปิตุชาจะทำ 8 ที่ ได้แก่ บิดา ปู่ ปุ่หวด ตา ตาทวด บิดาของตา และพระวิศเวทอีก 2 ที่เป็นการบูชาสังเวทบรรพบุรุษของตนที่ ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการถวายข้าว ปิณฑก่อนวันเฝ้าศพ 1 วัน และทำในระยะเวลาที่ไว้ทุกข์อยู่ ผู้ที่ทำพิธี บวงสรวงจะต้องเป็นลูกชายเท่านั้น เพราะมีความเชื่อว่าลูกชายจะช่วยให้ผู้ล่วงลับพ้นจากนรก

กลุ่มพิธีกรรม พิธีบูชาเทวดา

พิธีจะแตกต่างกันไปตามวรรณะ ถ้าเป็นวรรณะสูง จะมีพิธีสวดมนต์ภาวนา อาบน้ำ ชำระกาย และสังเวทเทวดาทุกวัน พิธีสมโภชถือศีล และในวันศักดิ์สิทธิ์จะไปนมัสการบำเพ็ญกุศลใน เทวาลัย แต่ถ้าเป็นวรรณะต่ำพิธีที่ปฏิบัติก็จะแตกต่างออกไป ผู้ที่เกิดในวรรณะสูงสมัยก่อนได้บูชาพระ ศิวะและพระวิษณุ เป็นต้น เวลาต่อมาเกิดลัทธิอวตารขึ้น มีการบูชาพระกฤษณะและพระรามขึ้นอีก แต่ บุคคลในวรรณะต่ำมักถูกกีดกันมิให้ร่วมบูชาเทพเจ้าของบุคคลในวรรณะสูง ดังนั้น บุคคลในวรรณะต่ำจึง ต้องสร้างเทพเจ้าของตนเองขึ้น เช่น เจ้าแม่กาลี เทพลิง เทพงู เทพเต่า รุกขเทพ เทพช้าง เป็นต้น การ ทาพิธีบูชานั้นก็มีความแตกต่างกันออกไปตามวรรณะ แต่บุคคลในวรรณะสูงมีพิธีในการบูชาพอจะ กำหนดได้ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2532) ดังนี้

- 1) สวดมนต์ภาวนา สนานกาย ชำระและสังเวทเทวดาทุกวัน สำหรับผู้เคร่งครัดใน ศาสนาต้องทำเป็นกิจวัตร ส่วนพวกที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่ไม่ค่อยปฏิบัติกัน
- 2) พิธีสมโภช ถือศีล และวันศักดิ์สิทธิ์ เช่น ลักขมีบูชา วันบูชาเจ้าแม่ลักษมี สรัสวดี บูชา วันบูชาเจ้าแม่สรัสวดี ทูคาบูชา วันบูชาเจ้าแม่ทูคา เป็นต้น ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไปในแต่ละ นิิกายและท้องถิ่น
- 3) การไปนมัสการบำเพ็ญกุศลตามเทวาลัยต่าง ๆ เพื่อแสดงความเคารพเทพเจ้าที่ตนนับถือ

พระราชพิธีสำคัญพราหมณ์-ฮินดูในไทย

สำหรับประเทศไทย ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยก่อนพระพุทธศาสนา ภายหลังพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยคนไทยก็หันมานับถือพระพุทธศาสนาแทน แม้ว่าจะหัน มานับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ตาม แต่การประกอบพิธีกรรมทางศาสนานั้น ไม่ได้ละทิ้งพิธีกรรมแบบพราหมณ์ไป ด้วยเลย หากแต่ยังคงไว้อย่างครบถ้วนอยู่ โดยเฉพาะในพระราชวัง การประกอบพิธียังคงไม่ เปลี่ยนแปลงอะไร และก็เรียกพิธีนี้ว่า “พระราชพิธี” ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดเป็นลำดับไป

1. พระราชพิธีตรียัมปวาย-ตรีปวาย

1.1 ความเป็นมาของพระราชพิธีตรียัมปวาย

พระราชพิธีตรียัมปวาย เป็นพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นการรับเสด็จพระอิศวรที่จะเสด็จมาเยี่ยมโลกมนุษย์เป็นเวลา 10 วัน ปัจจุบันประกอบการพระราชพิธีในเทวสถาน สำหรับพระนคร 2 หลัง ได้แก่ สถานพระอิศวร (สถานใหญ่ หรือโบสถ์ใหญ่) สถานพระมหาวิฆเนศวร (สถานกลาง หรือโบสถ์กลาง) โดยมีกำหนดพิธี เริ่มตั้งแต่คณะพราหมณ์ผู้ประกอบ พระราชพิธี เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเทวรูปหลวง ประกอบด้วย พระอิศวร พระอุมา และมหาวิฆเนศ ระหว่างนั้น คณะพราหมณ์ผูกพรต กระทำการสวดบูชา

สรรเสริญและยกอุลูป (การถวายเครื่องบูชาใส่โตก สวดคำถวาย) เป็นการพิเศษทุกคืน โดยมีเครื่องถวายสักการะ ประกอบด้วย ข้าวตอก กล้วย ส้ม เป็นต้น

จากนั้นจึงเชิญกระดานแกะสลักรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระธรรณี ลงวางในหลุม หมายถึง การเชิญเทวดาเหล่านั้นมารับเสด็จ เดิมมีกำหนด วันสำหรับโลกบาลทั้งสี่ (นาลิวัน) กระทำการโล้ชิงช้า ถวายและมีการรำเสนงสาดน้ำเทพมนต์ ปัจจุบันวันสุดท้ายของพระราชพิธี มีการเชิญเทวรูปขึ้นภัทรบุษบา กลศสังข์ เบญจคัพย์ แล้วจึงเชิญขึ้นหงษ์ เชิญเครื่องบูชาพวกข้าวตอก กล้วย ส้ม เข้าไปถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยการยกอุลูป สวดถวายพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับหน้าเทวรูป เป็นเสร็จการพระราชพิธี

ในรัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีตรียัมปวายให้พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยตั้งเครื่องบูชา ข้าวตอก กล้วย ส้ม เช่นตั้งหน้าเทวรูปในเทวสถาน และให้ราชบัณฑิต สวดสรรเสริญพระพุทธคุณ และยกอุลูปถวายเช่นในเทวสถาน แต่เปลี่ยนคำเป็นการถวายบูชาพระพุทธเจ้า

แต่เดิมนั้นพระราชพิธีตรียัมปวายจะจัดในเดือนอ้าย(ธันวาคม) ครั้นล่วงเข้าสู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์จึงได้เปลี่ยนมาจัดในเดือนยี่ (มกราคม) พิธีนี้ถือเป็นพิธีขึ้นปีใหม่ของพราหมณ์

พิธีโล้ชิงช้ามีที่มาจากคัมภีร์เฉลิมไตรภพกล่าวไว้ว่าพระอุมาเทวีทรงมีความปริวิตกว่าโลกจะถึงกาลวิบัติพระนางจึงทรงพนันกับพระอิศวร โดยให้พญานาคขึงตนระหว่างต้นพุทราที่แม่น้ำ แล้วให้พญานาคแกว่งไกวตัวโดยพระอิศวรทรงยืนขาเดียวในลักษณะไขว่ห้าง เมื่อพญานาค ไกวตัว เท้าพระ อิศวรไม่ตกลงแสดงว่าโลกที่ทรงสร้างนั้นมั่นคงแข็งแรง พระอิศวรจึงทรงชนะพนัน ดังนั้นพิธีโล้ชิงช้าจึง เปรียบเสาชิงช้าเป็น 'ต้นพุทรา' ช่วงระหว่างเสาคือ'แม่น้ำ' นาลิวันผู้โล้ชิงช้าคือ'พญานาค' โดยมีพระยา ยืนชิงช้านั่งไขว่ห้างอยู่บนไม้เบญจมาศ

อีกตำนานหนึ่งเชื่อว่า พระพรหมเมื่อสร้างโลกแล้ว ได้เชิญให้พระอิศวรทดสอบความแข็งแรง ของโลก พระอิศวรจึงใช้วิธีการเช่นเดียว กันกับข้างต้น ในการทดสอบ คตินี้สอนเรื่องการไม่ประมาท

พิธีโล้ชิงช้าซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีได้ยกเลิกไปในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ปัจจุบันการประกอบ พระราชพิธีนี้จะกระทำภายในเทวสถานเท่านั้น

1.2 นางกระดานกับพระราชพิธีตรียัมปวาย

ในคตินิยมทางศาสนาพราหมณ์นั้นเชื่อว่า พระอิศวรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกมนุษย์ ในช่วงเดือนบุษยามาส (เดือนยี่) ทุกปีเมื่อพระอิศวรผู้เป็นเจ้าของเสด็จมาก็จะประทานพรให้โลกมนุษย์อยู่ด้วย ความร่มเย็นเป็นสุข พระองค์จะบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่พืชพันธุ์ธัญญาหาร ฝนฟ้าตกต้อง ตามฤดูกาล น้ำท่าบริบูรณ์ดังนั้นจึงได้จัดประเพณีโล้ชิงช้าหรือประเพณีตรียัมปวายขึ้นในเดือนยี่ทุกปีและก่อนที่จะถึงเวลาที่พระอิศวรจะเสด็จมาถึงนั้น ก็จะทำพิธีอัญเชิญเทพสิ่งศักดิ์ คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระธรรณี และพระคงคา มาเตรียมการรอรับเสด็จพระอิศวรก่อนด้วย

1.3 ข้าเจ้าหงส์ : การขับกล่อมถวายพระเป็นเจ้าในพระราชพิธีตรียัมปวาย

การข้าหงส์ มีลักษณะการอ่านเวทเป็นทำนองฉันทที่ใช้ขับกล่อมบูชาเทวรูปพระอิศวรหรือเทวรูปพระนารายณ์ ที่ถูกนำไปประดิษฐานอยู่ในบุษบกหงส์รูปร่างคล้ายเปล พร้อมกับแกว่งไกวไปด้วยในพระราชพิธีตรียัมปวาย ตรียัมปวาย จึงเรียกอีกอย่างว่า กล่อมหงส์ ทำนองฉันทกล่อมหงส์มี ทั้งหมด 4 ทำนอง แต่ละทำนองก็มีท่วงทำนองลีลาเฉพาะตัว ผู้ที่เคยได้ฟังมักกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า เป็นลีลาของเสียงอันไพเราะนุ่มนวลยากจะหาฟังจากที่อื่น พราหมณ์ทั้งหลายมักจะกล่าวอ้างว่า ฉันท กล่อมหงส์ดังกล่าวได้รจนามานับเป็นพัน ๆ ปีก่อนพุทธกาลแล้ว โดยยังคงรักษาท่วงทำนองการออกเสียง ของอักขระและพยัญชนะ (เป็นอักขระคุณธ์) อย่างโบราณไว้ทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าลือต่อกันมา ว่าน้ำตาเทียนที่หยดจากเทียนติดตามไฟที่จุดอยู่ที่ปาก

หงส์ตลอดพิธีที่เรียกกันอย่างติดปากว่า "สี่มั่งปาก หงส์" เป็นที่ปรารถนาของเหล่าขุนนางข้าราชการ ตลอดจนประชาชนที่เข้าร่วมพิธี เพราะถือว่าเป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ สามารถลบบันดาลให้สำเร็จสิ่งต่าง ๆ ได้นั่นเอง (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

1.4 การสวดมนุโรย : บทบูชาพระเป็นเจ้าในพระราชพิธีตรียัมปวาย

จากหนังสือเก่าของเทศสถานที่ใช้ในการสวดขณะประกอบพิธีตรียัมปวายในสถาน พระอิศวรและสถานพระคเณศคือ “บูชามุโรยโบสถ์ใหญ่” และ “บูชามุโรยโบสถ์กลาง” ตามลำดับ ข้อความที่ปรากฏอยู่ในตำราทั้งสองฉบับ เป็นข้อความเดียวกับที่ปรากฏในบทสวดภาษาทมิฬของคัมภีร์ “ติรุวาจกม” ซึ่งประพันธ์ขึ้นทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย

ตำราที่ชื่อ “เปิดประตูศิวาลัย” ใช้ในการสวดสำหรับเปิดประตูศิวาลัยไกรลาสใน ตอนต้นของพิธีตรียัมปวายและตรีปวาย มีข้อความแบ่งออกเป็นสามบทคือ เปิดประตูศิวาลัย เปิดประตูศิวาลัยตำหนักแก้วไกรลาส และเปิดประตูไกรลาส ซึ่งทั้งหมดก็มีที่มาจากบทสรรเสริญพระศิวะ เป็นภาษาทมิฬอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งพราหมณ์ทางอินเดียใต้เรียกว่า “เทวารม” ด้วย

พราหมณ์ในไศวนิกายทางอินเดียใต้นิยมที่จะสวดมนต์ที่เขียนอยู่ในคัมภีร์ติรุวาจกม ควบคู่ไปกับเทวารม ในการบูชาพระศิวะหรือที่คนไทยนิยมเรียกว่า พระอิศวร ภายในศาสนสถานของ พระองค์เป็นพิเศษ ทั้งนี้ชาวทมิฬนิยมเรียกชื่อคัมภีร์สำคัญทั้งสองฉบับดังกล่าวรวมเข้าด้วยกันว่า “ติรุมุโรย”

คำว่า “ติรุ” เป็นคำที่ชาวทมิฬใช้นำหน้าชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นสิ่งที่ตนเคารพสักการะ ส่วนคำว่า “มุโรย” แปลว่า คำวิงวอน ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่าพราหมณ์ที่เข้ามาในสยามตั้งแต่ ดั้งเดิมยังพองจดจำคำความแต่เก่าก่อนของตนฉบับได้บางส่วน จึงเรียกชื่อตำราที่ใช้ในการสวดขณะ ประกอบพิธีตรียัมปวายในสถานพระอิศวรและสถานพระคเณศดังกล่าวว่า “บูชามุโรยโบสถ์ใหญ่ และ บูชามุโรยโบสถ์กลาง” นั่นเอง

ส่วนในพิธีตรีปวาย พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะใช้หนังสือที่มีชื่อว่า “สวดมุโรยสถาน พระนารายณ์” ในการสวดประกอบพิธี ข้อความในตำราโบราณฉบับนี้ตัดตอนมาจากบทมนต์ภาษาทมิฬ

ในคัมภีร์ “มาลายิรทิวัย ปุรพณม” หรือที่เรียกอีกชื่อว่า “ทิวัยปุรพณม” ที่พราหมณ์ไวยศพนิกายในอินเดียใต้ใช้สวดหรือขับร้องบูชาพระวิษณุหรือที่เรียกอีกอย่างว่าพระนารายณ์ในศาสนสถานของ พระองค์เช่นเดียวกับที่พราหมณ์สวดบูชาติรุมุโรย

หนังสือ “ปิดประตูศิวาลัย” ที่ใช้ในการสวดตอนปลายพระราชพิธีตรียัมปวาย ตรีปวาย นั้นน่าจะเป็นการตั้งชื่อให้กับบทเปิดประตูศิวาลัยที่ใช้ในตอนต้นของพิธีได้ปรากฏคำว่า “เท วะเมะหิ” อยู่ที่ตอนปลายของบท คำดังกล่าวอาจจะพร่องมาจาก “ติรุวาโยโมหิ” ที่แปลว่า คำปากอัน ประเสริฐ โดยถือเป็นคาถาบทหนึ่งในคัมภีร์ทิวัยปุรพณม เช่นเดียวกับข้อความในหนังสือสวดมุโรยสถาน พระนารายณ์

1.5 ไฉ่ซิงซำ : พิธีสำคัญในพระราชพิธีตรียัมปวาย

พิธี “ไฉ่ซิงซำ” ได้เริ่มมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ “เสาชิงช้า” ที่เห็น ในปัจจุบันนั้นสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1) เมื่อ วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2327 มูลเหตุของการสร้างเสาชิงช้าเนื่องมาจาก มีพราหมณ์ชาวเมืองสุโขทัยผู้ หนึ่งได้กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ว่า ตามธรรมเนียมของการประกอบ “พิธีตรียัมปวาย” นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการไฉ่ซิงซำด้วย แต่ด้วยความที่ขณะนั้นเป็นช่วงเวลาที่ยังจะสร้างกรุงเทพฯ เสร็จใหม่ ๆ ยังไม่มี “เสาชิงช้า” ให้ประกอบพิธี พระองค์จึงทรงโปรด ฯ ให้สร้างเสาชิงช้าขึ้นในบริเวณที่ดินหน้าวัดสุทัศน์เทพวรารามในปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมที่ดินในบริเวณนี้เป็นเพียงป่ารก ยังไม่มีผู้คนอาศัยอยู่มากนัก

พิธีการโล้ชิงช้า มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน การโล้ชิงช้าก็คือการแสดงการเล่น อันสนุกสนาน เพื่อถวายต่อองค์พระอิศวร โดยเป็นการสรรเสริญบูชาคุณของพระองค์เนื่องในวาระที่เสด็จ มาเยี่ยมโลกมนุษย์ ปีละครั้ง

การกำหนดวันประกอบพิธี “โล้ชิงช้า” นั้นถือนับเอาตามระบบจันทรคติซึ่งตรงกับ เดือนอ้าย ขึ้น 7 ค่ำ 8 ค่ำ และ 9 ค่ำรวม 3 วัน สำหรับวันแรกและวันสุดท้ายจะเป็นการประกอบพิธี โล้ชิงช้า ส่วนวันที่สองเป็นการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียวที่โบสถ์พราหมณ์ซึ่งอยู่ บริเวณใกล้เสาชิงช้าข้างวัดสุทัศน์ เทพวราราม

ก่อนเริ่มพิธีโล้ชิงช้าในวันแรก ตอนเช้าจะมีการจัดริ้วขบวนแห่งพระยายืนชิงช้าออกจากวัด ซึ่งแล้วแต่จะกำหนดว่าเป็นวัดใด จากนั้นจึงเคลื่อนขบวนเข้าสู่ปะรำพิธีพระยาจะจุดเทียนชัย ส่งไปบูชาที่เทวสถาน ต่อจากนั้นพระยายืนชิงช้าก็จะนั่งเป็นประธานดูนาฬิกาน (นักบวชพราหมณ์) ขึ้นโล้ ชิงช้าจนครบ 3 กระดาน แล้วจึงเคลื่อนขบวนกลับเข้าวัดเป็นอันเสร็จพิธีและในวันสุดท้ายก็ปฏิบัติ เช่นเดียวกับวันแรกทุกประการ

การโล้ชิงช้าเป็นพระราชพิธีที่ปกติจะต้องทำการโล้ชิงช้าหน้าพระที่นั่ง แต่เนื่องจากบางปี พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชภารกิจมากมาย จึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งข้าราชการผู้ใหญ่ระดับชั้น พระยามาเป็นผู้แทนพระองค์ในงานพระราชพิธีตรียัมปวาย ตัวแทนที่ทรงตั้งขึ้นนี้จึงเรียกว่า “พระยายืนชิงช้า” ดังนั้นเมื่อถึงวันประกอบพระราชพิธีจึงต้องมีการจัดริ้วขบวนเกียรติยศโดยมีพระยานั่งอยู่บนเสลี่ยงแห่มาตลอดทางตามด้วยขบวนของข้าราชการ กระทรวง กรมต่าง ๆ ที่ได้รับการจัดแต่งอย่างสวยงามอลังการ

การแต่งตั้งพระยายืนชิงช้าในสมัยนั้นมักแต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาพรเทพซึ่งอยู่ในตำแหน่งเกษตราธิบดีแต่เพียงผู้เดียว ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 4 จึงทรงมีพระราชดำริเปลี่ยนแปลงว่า ถ้าเจ้าพระยาพลเทพจะต้องแห่ทุกปีอาจทำให้ขบวนแห่ดูจืดชืด ไม่ครึกครื้นเท่าที่ควร จึงโปรดฯ ให้บรรดาข้าราชการผู้ใหญ่ที่ได้รับพระราชทานพานทอง (พระยาพานทอง) ได้มีโอกาสแห่แทนเป็นเกียรติยศกันคนละครั้ง หมุนเวียนไปทุกปีและได้ยึดถือเป็นประเพณีสืบมา

ส่วนการแต่งกายของพระยายืนชิงช้า นั้น กำหนดให้นุ่งผ้าเยียรบับ (เป็นผ้าทอด้วยไหม กับทองแดง) วิธีนุ่งนั้นเรียกว่าบ่าวขุน คือมีชายผ้าห้อยอยู่ตรงกลางเบื้องหน้า สวมเสื้อเยียรบับ คาดเข็ม ขัด สวมเสื้อครุย และลมพอกเกี้ยว (หมวกยอดแหลมคล้ายขลุ่ย) สำหรับพิธีการสำคัญของพิธี ตรียัมปวายคือ “การโล้ชิงช้า” ซึ่งผู้ที่ขึ้นไปทำหน้าที่โล้ชิงช้า นั้นเรียกว่า “นาฬิกาน” โดยจะเลือกจาก พราหมณ์หนุ่มที่มีอายุระหว่าง 18-20 ปี และมีร่างกายแข็งแรง ได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีสำหรับแผ่นไม้กระดานนั้นจะชิงโยงลงมาจากคานบนของเสาด้วยเชือก 8 เส้น ตัวเชือกทำด้วยหนังวัวเผือก โดยถือ เค็ดว่าวัวเป็นพาหนะของพระอิศวร ที่แผ่นกระดานมีรูสำหรับร้อยเชือก 8 รู มีช่วงระยะห่างเท่าๆ กัน เชือกทั้ง 8 เส้นนี้ นอกจากจะใช้ผูกติดกระดานแล้ว ยังช่วยยึดเหนี่ยวในขณะโยกตัวมิให้ร่วงหล่น ซึ่งอาจ เกิดอันตรายได้ การโล้ชิงช้าจะแบ่งเป็น 3 ชุด หรือเรียกว่า 3 กระดาน คือ

กระดานเอก มีเงินรางวัลสูงที่สุดถึง 12 บาท กระดานโท 10 บาท และกระดานตรี 8 บาท ในแต่ละกระดานจะมี “นาฬิกาน” ขึ้นไปโล้โลดโผนถึงครั้งละ 4 คน รวม 3 ชุด 12 คน ส่วน เงินรางวัลจะบรรจุในถุงซึ่งแขวนอยู่บนหัวเสาไม้ที่ปักไว้ข้างเสาชิงช้า ก่อนที่ “นาฬิกาน” ทั้ง 4 คน จะขึ้น ไปโล้ชิงช้า ทุกคนจะต้องนั่งลงกราบถวายบังคมพระเจ้ายู่หัว 3 ลา แล้วจึงสวมหัวนาคโดยสมมติว่าเป็น พญานาค เมื่อขึ้นบนแผ่นกระดานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว พวก “นาฬิกาน” ที่อยู่เบื้องล่างจะช่วยกันดึงเชือก ให้แผ่นกระดานแกว่งตัวไปมาทีละน้อยจนแรงขึ้นสูงขึ้นทุกขณะ ส่วน “นาฬิกาน” ที่ยืนอยู่บนกระดานเริ่ม กระแทกน้ำหนักส่งจังหวะให้เกิดแรงเหวี่ยง

จนเมื่อกระดานโยกตัวสูงขึ้นใกล้กับยอดเสาไม้ไผ่ที่ปักล่อเงิน รางวัล แต่มีกฎเกณฑ์ว่าห้ามใช้มือเอื้อมหยิบ ต้องใช้ปากคาบอย่างเดียว

ดังนั้น คนที่ยืนอยู่หัวกระดานจะต้องยื่นศีรษะคอยคาบถุงเงินออกมา ส่วนคนหลังจะบังคับกระดานให้โยนตัวตรงเป้า ในช่วงนี้จะเป็นนาที่ระทึกใจ เพราะผู้ชมที่อยู่เบื้องล่างจะส่งเสียงช่วยลุ้น ช่วยเชียร์กันอย่างกึกก้อง เมื่อคาบถุงเงินได้สำเร็จในแต่ละกระดานก็จะมีเสียงโห่ร้องแสดงอาการดีอกดีใจดังไปทั่วบริเวณ หลังจากไล่ชิงช้างจนครบ 3 กระดานแล้ว “พวกนาลิวัน” ทั้ง 4 คน ก็จะได้ลงมาข้างล่างเพื่อกราบถวายบังคมพระเจ้ายู่หัวอีกครั้งหนึ่งตามประเพณี

พระราชพิธีตรียัมปวาย “ไล่ชิงช้าง” มาสิ้นสุดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) เมื่อปี พ.ศ. 2474 โดยมี พระยาปวิพพัฑ์บุบาล (คอยู่เหล ณ ระนอง) เป็นพระยายืนชิงช้างคนสุดท้ายแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เหตุที่รัชกาลที่ 7 ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ยกเลิก พระราชประเพณีนี้เป็นเพราะในขณะนั้นสภาพบ้านเมืองประสบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และการจัดพิธีนี้ในแต่ละครั้งก็ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ทั้งที่ในขณะนั้นประเทศจำเป็นต้องประหยัดงบประมาณแผ่นดิน จึงทรงเห็นสมควรให้ยกเลิกพระราชพิธีตรียัมปวาย “ไล่ชิงช้าง” ตั้งแต่นั้นตราจนปัจจุบัน

2. พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพระราชพิธี 2 พิธีรวมกัน คือ พระราชพิธีพืชมงคลอันเป็นพิธีสงฆ์อย่างหนึ่งซึ่งจะประกอบพระราชพิธีวันแรกในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กับพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญอันเป็นพิธีพราหมณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งจะประกอบพระราชพิธีในวันรุ่งขึ้น ณ มณฑลพิธีสนามหลวง

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า พิธีแรกนา เป็นพระราชพิธีที่มีมาแต่โบราณ ตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น พระมหากษัตริย์ไม่ได้ลงมือไถเอง เป็นแต่เพียงเสด็จไปเป็นองค์ประธานในพระราชพิธีเท่านั้น

ครั้งถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ไม่ได้เสด็จไปเป็นองค์ประธานเหมือนกับสมัยกรุงสุโขทัย แต่จะมอบอาญาสิทธิ์ให้โดยทรงทำเหมือนอย่างออกอำนาจจากกษัตริย์และจะทรงจำศีลเจี๊ยก 3 วัน ซึ่งวิธีนี้ได้ใช้ตลอดมาถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการประกอบพระราชพิธีนี้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 แต่ผู้ทำการแรกนาเปลี่ยนเป็นเจ้าพระยาพหลพลพยุห์ศักดินา ยืนชิงช้า แต่พอถึงรัชกาลที่ 3 ให้ถือว่าผู้ใดยืนชิงช้าผู้นั้นเป็นผู้แรกนาด้วย ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดมีพิธีสงฆ์เพิ่มขึ้นในพระราชพิธีต่าง ๆ ทุกพิธี ดังนั้น พระราชพิธีพืชมงคลจึงได้เริ่มมีขึ้นแต่บัดนั้นมา โดยได้จัดรวมกับพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และมีชื่อเรียกรวมกันว่า พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ความมุ่งหมายอันเป็นมูลเหตุให้เกิดมีพระราชพิธีนี้ขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือนว่า "การแรกนาที่ต้องเป็นธุระของผู้ซึ่งเป็นใหญ่ในแผ่นดิน เป็นธรรมเนียมนิยมมีมาแต่โบราณ เช่น ในเมือง จีนส์พันปีล่วงมาแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงลงไถนาเองเป็นคราวแรก พระมหาลีเลี้ยงตัวใหม่ ส่วนจดหมายเรื่องราวอันใดในประเทศสยามที่มีปรากฏอยู่ในการแรกนาก็มีอยู่เสมอเป็นนิจไม่มีเวลาว่างเว้น ด้วยการซึ่งเป็นใหญ่ในแผ่นดินลงมือทำเองเช่นนี้ ก็เพื่อจะให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร ชักนำให้มีใจ หมั่นในการที่จะทำนา เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะได้อาศัยเลี้ยงชีวิตทั่วหน้า เป็นต้นเหตุของความตั้งมั่นและ ความเจริญไพบูลย์แห่งพระนครทั้งปวง แต่การซึ่งมีพิธีเจือปน

ต่างๆ ไม่เป็นแต่ลงมือไถนาเป็นตัวอย่าง เหมือนอย่างชานาทั้งปวงลงมือไถนาของตนตามปกติก็ด้วยความหวาดหวั่นต่ออันตราย คือ น้ำฝนน้ำท่า มากไปน้อยไปดวงเพลิงและสัตว์ต่างๆ จะบังเกิดเป็นอันตรายไม่ให้ได้ประโยชน์เต็มภาคภูมิ และมีความปรารถนาที่จะให้ได้ประโยชน์เต็มภาคภูมิเป็นกำลัง จึงต้องหาทางที่จะแก้ไขและหาทางที่จะอุดหนุนและ ที่จะเสี่ยงทายให้รู้ล่วงหน้า จะได้เป็นที่มั่นอกมั่นใจโดยอาศัยคำอธิษฐานเอาความสัตย์เป็นที่ตั้งบ้าง ทำการซึ่งไม่มีโทษนับว่าเป็นการสวัสดิมงคลตามซึ่งมาในพระพุทธานุศาสน์บ้าง บ้างเช่นสรวงตามที่มาทางไสยศาสตร์บ้าง ให้เป็นการช่วยแรงและเป็นที่มั่นใจตามความปรารถนาของมนุษย์ซึ่งคิดไม่มีที่สิ้นสุด”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ความมุ่งหมายของพิธีแรกนาอยู่ที่จะทำให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรเพื่อชักนำให้มีความมั่นใจในการทำนา แม้จะเป็นความจำเป็นสำหรับบ้านเมืองในสมัยโบราณอย่างไร ถึงปัจจุบันนี้คงเป็นอยู่อย่างนั้น เพราะการเกษตรซึ่งมีการทำนาเป็นหลักนั้น เป็นสิ่งสำคัญแก่ชีวิตความเป็นอยู่และการเศรษฐกิจของประเทศทุกสมัย

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพิธีการเพื่อความเป็นสิริมงคลและบำรุงขวัญเกษตรกร กำหนดจัดขึ้นในเดือนหกของทุกปี ซึ่งระยะนี้เป็นระยะเหมาะสมที่จะเริ่มต้นการทำนาอันเป็นอาชีพหลักของประชาชนคนไทย แต่ไม่ได้กำหนดวันที่แน่นอนไว้เหมือนกัวันในพระราชพิธีอื่น ส่วนจะเป็นวันใดในเดือนหกหรือเดือนพฤษภาคมที่มีฤกษ์ยามที่เหมาะสมต้องตามประเพณีก็ให้จัดขึ้นในวันนั้น

การจัดงานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ได้กระทำเต็มรูปแบบประเพณีครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2479 แล้วก็ว่างเว้นไปจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2503 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ฟื้นฟู พระราชประเพณีนี้ขึ้นใหม่ และได้กระทำติดต่อกันมาทุกปีจนถึงปัจจุบันด้วยเห็นว่าเป็นการรักษาพระราชประเพณีอันดีงาม มีผลในการบำรุงขวัญและจิตใจของคนไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ พระประมุขปัจจุบันทรงมีพระราชกระแสให้ปรับปรุงพิธีการบางอย่างให้เหมาะสมกับยุคสมัย และเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานในพระราชพิธีนี้ทุกปีสืบมามิได้ขาด

เมื่อได้มีการฟื้นฟูพระราชประเพณีผู้ใหญ่มากในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ภายหลังพระยาแรกนาได้แก่ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยตำแหน่ง ส่วนผู้ที่มาทำหน้าที่เป็นเทพีคู่หาบทองและคู่หาบทองนั้น ได้ทำการพิจารณาคัดเลือกจากข้าราชการหญิงโสดในสังกัดกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ที่มีตำแหน่งตั้งแต่ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโทขึ้นไป

พระราชพิธีพืชมงคลเป็นพิธีทำขวัญพืชพันธุ์ธัญญาหารที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิษฐานเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหารแห่งราชอาณาจักรไทย ข้าวนั้นถือว่าเป็นอาหารหลักของประชาชนในภาษาบาลีเรียกว่า ปุพฺพพัฒฺตะ หรือบุพพัฒฺตะ หรือบุพพัฒฺตชาติ ส่วนพืชอื่น ๆ ที่เป็นอาหารเรียกว่า อปรฺธณ หรืออปรฺธนชาติ หมายถึง พืชจำพวกถั่ว งา เป็นต้น ถ้าเรียกควบทั้งสองอย่าง ก็เรียกว่า บุพพัฒฺตปรฺธนชาติ ที่หมายถึงพืชที่เป็นอาหารทุกชนิด จรดพระนังคัลแรกนาขวัญขึ้นมาใน ระยะแรกนั้นพระยาแรกนา ได้แก่ อธิบดีกรมการข้าวโดยตำแหน่ง สำหรับเทพีทั้งสี่พิจารณาคัดเลือก จากภริยาข้าราชการชั้น บุพพัฒฺตปรฺธนชาติที่นำเข้าพิธีพืชมงคลนั้น เป็นข้าวเปลือกมีทั้งข้าวเจ้าและ ข้าวเหนียว นอกจากนี้มีเมล็ดพืชต่างๆ รวม 40 อย่าง แต่ละอย่างบรรจุถุงผ้าขาวกับเปลือกมันต่าง ๆ พันธุ์พืชเหล่านี้เป็นของปลูกงอกได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีข้าวเปลือกที่หว่านในพิธีแรกนาบรรจุกระเช้าทองคำ หนึ่งและเงินคู่หนึ่ง เป็นข้าวพันธุ์ดีที่โปรดให้ปลูกในสวนจิตรลดา และพระราชทานมาเข้าพิธีพืชมงคล พันธุ์ข้าวพระราชทานนี้จะใช้หว่านในพระราชพิธีแรกนาส่วนหนึ่งอีกส่วนหนึ่งที่เหลือทางการจะบรรจุ ซองแล้วส่งไปแจกจ่ายแก่ชาวนาและประชาชนในจังหวัดต่างๆ ให้เป็นมิ่งขวัญและเป็นสิริมงคลแก่พืชผล ที่จะเพาะปลูกในปีนี้

อนึ่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาลงมติให้วันพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนี้เป็นวันเกษตรกรประจำปีอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้มีอาชีพทางการเกษตรพึงระลึกถึงความสำคัญของการเกษตรและร่วมมือกันประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่อาชีพของตน ทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจของประเทศชาติ จึงได้จัดงานวันเกษตรกรควบคู่ไปกับการพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญตลอดมา (กรมการศาสนา, 2554)

2.1 ช่วงเวลาของพระราชพิธี

ช่วงเวลาของจะมีขึ้นประมาณเดือนหกของทุกปี

2.2 ความสำคัญ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพระราชพิธีเก่าแก่ที่แสดงถึงการเริ่มต้นฤดูกาลนา ซึ่งเป็นแบบอย่างและเสริมสร้างให้เกิดขวัญกำลังใจ รวมทั้งสิริมงคลแก่เกษตรกรไทย

2.3 ขั้นตอนพิธีกรรม

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนั้นเป็นพิธีเก่าแก่โบราณและความสำคัญ อย่างมากต่อประชาชนชาวไทย ในส่วนของขั้นตอนพิธีการนั้นประกอบด้วย 2 พิธีรวมกัน ดังนี้

2.3.1 พระราชพิธีพืชมงคล พิธีสงฆ์ (ศาสนาพุทธ)

พระราชพิธีทางสงฆ์ที่ประกอบพิธีกรรมพระราชพิธีพืชมงคลนั้น กระทำกันในวันแรก ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีขั้นตอนพิธีที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังเชิญพระพุทธรูปประจำรัชกาลต่าง ๆ รวมทั้งรัชกาลปัจจุบัน และเทวรูปองค์สำคัญมาตั้งบนม้าหมู่ในธรรมาสน์ศิลา หน้าฐานชุกชีพุทธบัลลังก์ บุษบกพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากร ใต้ธรรมาสน์ศิลาเป็นกระบุงเงิน กระบุงทองอย่างละคู่ ซึ่งบรรจุ ข้าวเปลือกพันธุ์ดี และถั่วบรรจุ เมล็ดพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ เช่น ผักกาด ข้าวโพด แตงกวา ถั่ว ฯลฯ

2) ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งดำรงตำแหน่งพระยาแรกนา แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเทพีทั้ง 4 แต่งกายชุดไทย ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ จุฑารูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากร แล้วไปนั่งที่เก้าอี้เฝ้า

3) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระอุโบสถ ทรงจุฑารูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากรและพระพุทธรูปสำคัญ พระราชาคณะถวายศีลจบ แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระสุหร่ายถวายดอกไม้บูชาแก่พระพุทธรูปคันธารราษฎร์ ทรงอธิษฐานเพื่อความสมบูรณ์แห่งพืชผลของราชอาณาจักรไทย

5) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงหลั่งน้ำสังข์ พระราชทานใบมะตูม ทรงเจิมพระราชทานอำมรงค์กับพระแสงปฏิมาแก่พระยาแรกนา ส่วนเทพีทั้ง 4 ทรงหลั่งน้ำสังข์ พระราชทานใบมะตูม ทรงเจิม พนักงานประโคมฆ้องชัย

6) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนจุฑูปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก

2.3.2 พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพิธีพราหมณ์

กระทำกันในตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น ณ มณฑลท้องสนามหลวง ซึ่งจัดตั้งโรงพิธี ประดิษฐานเทวรูปสำคัญ เช่น พระอิศวร พระพรหม หนารายณ์ ฯลฯ มีขั้นตอนพิธีสำคัญตามลำดับดังนี้

1) พระยาแรกนาพร้อมด้วยเทพีทั้งแต่งกายตามแบบประเพณีโบราณ เดินทางออกจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไปยังมณฑลพิธีสนามหลวง

2) พระยาแรกนาเข้าสู่โรงพิธี จูดยูปเทียนบูชาเทวรูปสำคัญ หัวหน้าพราหมณ์ หลังน้ำสังข์ที่มือ และให้โบริมคุมแก่พระยาแรกนาและเทพีทั้ง 4

3) พระยาแรกนาตั้งสัตยาธิษฐาน หยิบผ้านุ่งแต่งกายหรือเสี่ยงทายผ้านุ่ง โดยการสอดมือหยิบผ้านุ่งที่วางเรียงรายอยู่ใต้ผ้าคลุม ซึ่งมีผ้านุ่งรวม 3 ผืน คือ ขนาดกว้าง 4 คืบ 5 คืบและ 6 คืบ เมื่อพระยาแรกนาหยิบได้ผ้านุ่งผืนใด จะสวมผ้านุ่งนั้นทับลงบนผ้านุ่งเดิม คำพยากรณ์ของผ้านุ่งเสี่ยงทายมีดังนี้

ผ้า 4 คืบ พยากรณ์ว่าน้ำจะมาก นาที่ดอนสมบูรณ์ นาที่ลุ่มเสียหายบ้าง

ผ้า 5 คืบ พยากรณ์ว่าน้ำมีปริมาณพอดี นาที่ดอนเสียหายบ้าง น้ำที่ลุ่มสมบูรณ์

ผ้า 6 คืบ พยากรณ์ว่าน้ำน้อย นาที่ดอนเสียหายบ้าง นาที่ลุ่มสมบูรณ์

4) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานในพระราชพิธี พระยาแรกนาเข้ากราบถวายบังคม 3 ครั้ง และเดินเข้าสู่ลานแรกนาเพื่อเจิมคันไถ เจิมพระโค

5) ถึงเวลามงคลอุดมฤกษ์ ไห่หลวงลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เชิญเทวรูปเดินนำหน้าพระโค ตามด้วยพระยาแรกนาเดินไถตะไค้ 3 รอบ โดยขวาง 3 รอบ พร้อมทั้งหว่านธัญญาพืชจากกระบุง เงิน กระบุงทองของเทพีทั้ง 4 ลงบนดิน จากนั้นไถกลับอีก 3 รอบ

6) พระยาแรกนาและเทพีทั้ง 4 เดินกลับไปโรงพิธีพราหมณ์ เจ้าพนักงานปลดพระโคออกจากแอก พราหมณ์จัดวางอาหารเสี่ยงทาย 7 สิ่ง คือ ข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งา เหล้า น้ำ หน้า เมื่อพระโคกินสิ่งใด ไห่หลวงจะถวายคำพยากรณ์

7) เจ้าหน้าที่ย่านรายชื่อเกษตรกรผู้ชนะเลิศการประกวดข้าว เพื่อเบิกตัวเข้ารับ พระราชทานโล่เกียรติคุณ

8) พระยาแรกนาและเทพีทั้ง 4 ขึ้นรถยนต์หลวงจากมณฑลพิธีสนามหลวง ไปยัง แปลงนาทดลองในพระราชฐานสวนจิตรลดา หว่านพืชพันธุ์ธัญญาหารที่ได้รับพระราชทานจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ลงในแปลงนาทดลอง สำหรับนำไปใช้ในงานพระราชพิธีพืชมงคลจรด พระนังคัลแรกนาขวัญของปีต่อไป

2.4 สารสำคัญ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ถือเป็นพระราชพิธีเก่าแก่ที่กระทำต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร์ จนถึง พ.ศ.2479 วางเว้นไป ระยะเวลาหนึ่งจนถึง พ.ศ. 2503 คณะรัฐมนตรีมีมติฟื้นฟูพระราชพิธีขึ้นใหม่อีกครั้ง และทำสืบเนื่องมา จนถึงทุกวันนี้ ตั้งแต่ พ.ศ.2509 เป็นต้นมา คณะรัฐมนตรีลงมติให้วันพระราชพิธีพืชมงคลแรกนาขวัญ เป็นวันเกษตรกรประจำปี

ในสมัยโบราณพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลเป็นพิธีเฉพาะทางพราหมณ์เท่านั้น ต่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้เพิ่มพิธีทางสงฆ์ด้วย ปัจจุบันยังคงยึดถือ ตามแบบธรรมเนียมการปฏิบัติโบราณ มีการดัดแปลงบางส่วนเพื่อให้เหมาะสมกับสมัยนิยม เช่น พระราชพิธีพืชมงคลเพื่อทำขวัญพืชพันธุ์ต่าง ๆ ด้วยพิธีทางสงฆ์ จะทำกันที่ท้องสนามหลวง ส่วนพระราชพิธี จรดพระนังคัลแรกนาขวัญทำที่ทุ่งสัมปทายนอกเขตพระนครหรือที่อื่น ๆ บ้าง แต่ในปัจจุบันพระราชพิธีพืชมงคลทำที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญทำที่ท้อง สนามหลวง เป็นต้น

เป้าหมายสำคัญของการประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เพื่อ เป็นการทำขวัญและเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย และเกษตรกรรมก็เป็นอาชีพหลักของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้นประเพณีไทยหลายอย่างมักเกี่ยวข้องกับวิถี

ชีวิตของเกษตรกร พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญจึงถือว่าเป็นสิริมงคล แก่พืชผลที่จะเพาะปลูกประจำปี

กำหนดเวลาการประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ทำกันประมาณเดือนหกของทุกปีเพราะเป็นระยะเวลาที่เหมาะสมในการเริ่มต้นทำนาในประเทศไทย แต่ไม่มีการกำหนดวันที่แน่นอนเนื่องจากต้องพิจารณาฤกษ์ยามที่เหมาะสมในแต่ละปี

3. พระราชพิธี "ไถ่เรือเถลิงพิธีตรียัมปวาย"

พระราชพิธีเดือนอ้ายตามที่ปรากฏในกฎหมายตราว่า "ไถ่เรือเถลิงพิธีตรียัมปวาย" พิธีนี้ เป็นพิธีไถ่น้ำ หรือจะให้น้ำลตเร็ว ๆ เพื่อให้การเกี่ยวข้าวได้สะดวกและได้ผลดี แต่ไม่ได้จัดทำสม่ำเสมอ ทุกปี มักทำในปีที่น้ำลตเท่านั้น ในพิธีนี้ขบวนแห่คล้ายเสด็จพระราชดำเนินพระกฐิน และให้อาลักษณ์ หรือราชบัณฑิตอ่านคำประกาศตั้งสัตยาธิษฐาน นมัสการพระรัตนตรัยเทพยดา และพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่ง นับเป็นสมมติเทพยดา แล้วอ้างความสัตย์ซึ่งมีต่อเทพยดาทั้งสาม คือ วิสุทธิเทพยดา อุปาติเทพยดา และสมมติเทพยดา ขอให้บันดาลให้น้ำลตลง

พระราชพิธีไถ่เรือในเดือนอ้ายนั้นมีมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประกอบขึ้นเพื่อ ต้องการให้น้ำลตเร็ว ๆ เพราะในเดือนต่อไปถือว่าเป็นการเข้าฤดูเพาะปลูก เป็นที่ทราบกันว่า สภาพทางภูมิศาสตร์ของกรุงศรีอยุธยามีแม่น้ำล้อมรอบถึง 3 สายด้วยกัน แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำทั้ง 3 นี้ ให้คุณให้โทษพร้อมกัน กล่าวคือ เมื่อเกิดศึกสงครามล้อมกรุง ชาวกรุงศรีอยุธยาจะใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโดยการใช้ด้านข้าศึกครั้งล้อมกรุง เมื่อน้ำขึ้นมาข้าศึกต้องหนีน้ำกลับไป ยังกรุงของตนเพื่อรอ น้ำลตในครั้งต่อไป นับว่าเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่สำคัญในการป้องกันกรุงศรีอยุธยา อีกทั้งยังเป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคมขนส่ง ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองท่าสำคัญในภูมิภาคนี้ ที่ให้โทษคือ ถ้าฤดูน้ำหลากครั้งไหนมีน้ำมากจนไม่สามารถระบายออกได้ จะสร้างความเสียหายให้แก่การเก็บเกี่ยว ดังนั้น ในสมัยอยุธยาจึงได้มีพิธีกรรมไถ่เรือขึ้นมาเพื่อให้ น้ำลตเร็ว ๆ

พระราชพิธีไถ่เรือมิได้ประกอบขึ้นทุกปี เพราะถ้าปีไหนน้ำไม่มากก็ไม่ต้องประกอบพิธี มีกฎหมายตราว่าในการประกอบพิธีนี้ พระเจ้าแผ่นดิน พระอัครมเหสี พระเจ้าลูกยาเธอ หลานเธอ และพระสนม แต่งอย่างเต็มยศโบราณลงเรือพระที่นั่ง มีพระยามหาเสนาตี่ฆ้อง เสด็จไปตามลำน้ำ โดยสมมติพระเจ้าแผ่นดินเป็นเทพยดา โดยขอให้ น้ำถอยลงไป แล้วทำการเชิญพระพุทธรูปมาลงเรือพระที่นั่ง แล้วมีเรือสำหรับพระสงฆ์ตามหลัง เรือลำหนึ่งมีพระราชอาคัน 1 รูป มีฐานที่ นั่ง 2 ข้าง ตรงกลางตั้งเครื่องนมัสการ ทำการสวดคาถาหล่อพระชัยเป็นคาถาไถ่น้ำ (บางครั้งจึงเรียกพิธี ไถ่เรือว่าเป็นพิธีไถ่น้ำด้วย) ในขณะที่เรือกลับมายังประตูชัยกระทำพิธี เมื่อเสร็จพิธีไถ่เรือ จะประกอบพิธีตรียัมปวาย ตรีปวาย อันพิธีเกี่ยวเนื่องกันมา กล่าวคือ พิธีไถ่เรือกระทำเพื่อน้ำลต พิธีตรียัมปวาย ตรีปวาย เป็นพิธีเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ การเก็บเกี่ยว และการเตรียมตัวเพาะปลูกต่อไป

ในครั้งกรุงรัตนโกสินทร์ได้กระทำพิธีนี้เพียง 2 ครั้ง คือรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3 การทำพิธีนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปประชุมกันที่วัดท้ายเมือง แขวง เมืองนนทบุรี มีอาลักษณ์อ่านคำประกาศตั้งสัตยาธิษฐาน นมัสการพระรัตนตรัย เทพยาดารวมทั้งพระเจ้า แผ่นดิน (สมมติเทพ) แล้วอ้างความสัตย์ ซึ่งได้นับถือต่อเทพยดาทั้งสามคือ วิสุทธิเทพยดา อุปาติเทพยดา และสมมติเทพยดา ขอให้ น้ำลตลงไปตามประสงค์ พระพุทธรูปที่ใช้ในพระราชพิธีเดิมมีแต่ชื่อ พระชัย พระคันธาราชภู่ ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นพระห้ามสมุทร การทำพิธีคล้ายเสด็จพระราชดำเนินพระ กฐิน (สมพร สุขเกษม, 2535)

พิธีนี้ล้มเลิกไปครั้งรัชกาลที่ 5 เป็นการถาวรจะประกอบแต่พระราชพิธีตรียัมปวาย - ตรีปวายเท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะชัยภูมิของกรุงรัตนโกสินทร์นั้นอยู่สูงกว่าระดับน้ำพอสสมควรจึงไม่ต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยา

สรุปท้ายบท

พราหมณ์เข้ามาในประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัยโดยผ่านมาจากเขมรทางลุ่มน้ำเจ้าพระยาและทางใต้ ศาสนาพราหมณ์คือ ศาสนาฮินดูดั้งเดิม ชาวอินเดียได้เข้ามาพร้อมกับศาสนาฮินดู โดยเฉพาะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ คัมภีร์ดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คือคัมภีร์พระเวท แปลว่า ความรู้มาจากพระเจ้าพระผู้ประเสริฐ คือ พรหม คัมภีร์พระเวทจึง เป็นคำสอนของพระเจ้า มีเทพเจ้าทั้งหลายเป็นที่เคารพนับถือ เช่น พระอัคนีเทพ พระอินทรเทพ พระอัศวินเทพ สาวีตรีเทพ สุริยเทพ วรุณเทพ อสูราเทพ โสมนเทพ วิษณุเทพ เป็นต้น พราหมณ์มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมทั้งของหลวงและของราษฎร์ ในพระราชพิธีสำคัญ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น นอกนั้นพิธีซึ่งราษฎร์ทั่วไปก็กระทำโดยมีพราหมณ์เป็นผู้ ประกอบพิธีให้ โดยเฉพาะพิธีเกี่ยวกับขวัญ เช่น พิธีทำขวัญเดือนโกนผมไฟ พิธีโกนจุก พิธีสมรส พิธีศพ พิธีตั้งศาลพระภูมิ เป็นต้น พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเองมีอยู่ประจำเกือบทุกเดือน นอกนั้นก็มีการประกอบ ศาสนกิจเป็นประจำทุกวัน ด้วยการสวดมนต์การบูชาพระเจ้าโดยการร้องเพลงสวดดี พระองค์ชาวฮินดูถือว่า ดนตรี การขับร้อง และการเต้นรำเป็นสิ่งที่พระเจ้าทรงโปรดปรานเป็นพิเศษ ชาวฮินดูซึ่งเข้ามาในประเทศไทยระยะร้อยปีเศษมานี้ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า จึงทำมาค้าขายในสังคมเหมือนพ่อค้าทั่วไปเป็นหลัก

คำถามทบทวนประจำบท

คำชี้แจง : จงตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดูมีที่มาอย่างไร อธิบาย
2. หลักคำสอนสำคัญของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู คืออะไร
3. จงบอกหลักความเชื่อที่สำคัญของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ที่เป็นแก่นของศาสนา
4. เทศกาลคเณศจุติมีพิธีกรรมการปฏิบัติอย่างไร
5. เทศกาลนวราตรีคืออะไร จงแสดงขั้นตอน การปฏิบัติพิธีกรรมมาให้เห็นชัด
6. วงจักรแห่งความมั่นคง 5 ประการนั้น ประกอบไปด้วยอะไรบ้าง จงบอกมาให้ครบ
7. ตำนานของเทศกาลดิwaliในแต่ละตำนานนั้น มีเรื่องราวความเป็นมาอย่างไร อธิบาย
8. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับสังคมไทยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร อธิบาย
9. พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสังคมไทยมีอะไรบ้าง อธิบาย
10. จงแสดงพระราชพิธีสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในประเทศไทยให้เห็นชัด

เอกสารอ้างอิง

- กรมศาสนา. (2554). ความรู้ศาสนาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- คุณ โทจันทร์. (2537). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วรากรณ์ พูลสวัสดิ์. (2560). จริยธรรมและทักษะชีวิต. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วิทยา ศักยานันท์. (2549). ศาสนาฮินดู. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2532). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- องค์การศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู. (2525). ประวัติศาสตร์และหลักธรรมของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู.
กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 7
เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์

เนื้อหาประจำบท

1. เทศกาลในศาสนาคริสต์
2. เทศกาลในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก
3. พิธีกรรมของศาสนาคริสต์
4. พิธีกรรมสำคัญของศาสนาคริสต์
5. วันสำคัญทางศาสนาคริสต์

สาระสำคัญ

พิธีกรรมสำคัญในศาสนาเรียกว่า "พิธีศักดิ์สิทธิ์" มีดังนี้ 1. พิธีบัพติศมาหรือศีลล้างบาป เป็นพิธีแรกที่คริสตชนต้องรับ โดยบาทหลวงจะใช้น้ำศักดิ์สิทธิ์เทลงบนศีรษะพร้อมเจมน้ำมันคริสมาที่หน้าผาก 2. พิธีมหาสนิทศักดิ์สิทธิ์หรือศีลมหาสนิท เป็นพิธีกรรมรับศีลโดยรับขนมปังและเหล้าองุ่นมารับประทาน โดยความเชื่อว่าเป็นพระกาย และพระโลหิตของพระเยซู 3. ศีลถ้อยคำ เป็นการสารภาพบาปกับพระเจ้าโดยผ่านบาทหลวง โดยบาทหลวงจะเป็นผู้ตักเตือนสั่งสอนไม่ให้ทำบาปนั้นอีก และ ทำการอภัยบาปให้ในนามพระเจ้า 4. ศีลกำลัง เป็นพิธีรับศีลโดยการเจมน้ำมันที่หน้าผาก เพื่อยืนยันความเชื่อว่าจะนับถือศาสนาคริสต์ตลอดไปและได้รับพระพรของพระเจ้า ทำให้เข้มแข็งในความเชื่อมากขึ้น 5. ศีลสมรส เป็นพิธีประกอบพิธีแต่งงาน โดยบาทหลวงเป็นพยานในการแสดงความสัมพันธ์ว่าจะรักกันจนกว่าชีวิตจะหาไม่ 6. ศีลอนุกรม เป็นพิธีสำหรับการบวชเป็นนักบวช ได้แก่ มุขนายก บาทหลวง และพันธบริกร 7. ศีลเจมคนไข้ เป็นพิธีเจมคนไข้โดยบาทหลวงจะเจมน้ำมันลงบนหน้าผากและมือทั้งสองข้างของผู้ป่วย ให้ระลึกว่าพระเจ้าจะอยู่กับ ตนและให้พลังบรรเทาอาการเจ็บป่วยสำหรับนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายออร์ทอดอกซ์จะมีพิธีกรรมทั้ง 7 พิธี แต่สำหรับนิกายโปรเตสแตนต์ จะมีเพียง 2 พิธี คือ พิธีบัพติศมาและพิธีมหาสนิทศักดิ์สิทธิ์

เทศกาลของศาสนาคริสต์ ก็มาจากวันสำคัญทางศาสนาเช่นเดียวกัน เช่น เทศกาลคริสต์มาส จัดเป็นเทศกาลที่มีความสำคัญมากสำหรับชาว คริสต์ ซึ่งเป็นเทศกาลฉลองการประสูติ ของพระคริสต์ เทศกาลคริสต์มาสจะจัดขึ้น ใน วันที่ 24 และ 25 ธันวาคม ของทุกปี

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. สามารถอธิบายพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ได้ (K)
2. วิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ที่มีผลต่อวัฒนธรรมไทยได้ (P)
3. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพิธีกรรมศาสนาคริสต์ที่มีต่อสังคมไทยได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้ (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้ (30 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/P1UT3Xj2ywX7nz677>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/2qggmWiNPYWhSC2V8>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดการรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

ชั้นนำ (30 นาที)

1. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิดและร่วมกันอภิปรายถึงพิธีกรรมและกิจกรรมของศาสนาคริสต์ เช่น “หากนึกถึงศาสนาคริสต์นึกถึงอะไรบ้าง , หากนึกถึงพิธีกรรมของศาสนาคริสต์นึกถึงพิธีกรรมและพิธีกรรมนั้นมีขั้นตอนพิธีการอย่างไร โดยผู้สอนอาจให้นักศึกษาผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์มาแล้วประสบการณ์ในการร่วมพิธีกรรมในชั้นเรียน” เป็นต้น

2. ผู้สอนนำภาพเทศกาลและพิธีกรรมของศาสนาคริสต์นำมาให้นักศึกษาดู จากนั้นให้นักศึกษาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพและประสบการณ์ในการเข้าร่วมพิธีกรรม โดยตั้งคำถามว่า - ภาพนี้คือภาพเกี่ยวกับอะไร มีจุดประสงค์ของพิธีกรรมอย่างไร มีขั้นตอนพิธีการอย่างไร มีความสำคัญต่อศาสนาคริสต์อย่างไร เป็นต้น

***ผู้สอนพยายามตั้งคำถามกระตุ้นการคิดอยู่เรื่อย ๆ และพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน

ขั้นสอน (90 นาที)

- ดั่งนี้
1. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “ชีวิตของพระเยซูคริสต์” ผู้สอนซักถามเป็นระยะ ๆ
 2. ผู้สอนให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มเพื่อศึกษาค้นคว้า จำนวน 7 กลุ่ม โดยสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประเด็น
 - 2.1 พิธีศีลล้างบาป หรือ พิธีศีลจุ่ม
 - 2.2 พิธีศีลกำลัง
 - 2.3 พิธีศีลมหาสนิท
 - 2.4 พิธีศีลแก้บาป หรือ ศีลอภัยบาป
 - 2.5 พิธีศีลเจิมคนไข้
 - 2.6 พิธีศีลอนุกรม หรือ พิธีศีลบวช
 - 2.7 พิธีศีลสมรส (Matrimony)
 3. จากนั้นนำข้อมูลมานำเสนอ โดยนำเสนอกลุ่มละไม่เกิน 10 นาที ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันสรุปผลการอภิปรายกลุ่มแต่ละกลุ่ม และร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล
 4. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาเพิ่มเติม โดยใช้สื่อ Power point เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้
 5. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “พิธีมิสซา ก่อนวันคริสต์มาส”
 6. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นสรุป (30 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย
2. ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันสรุปองค์ความรู้ที่ได้เรียนกันในวันนี้ ในประเด็นสำคัญลงในสมุด ซึ่งสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/GfHsszQuCwSZefKS9>
4. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/48Ri3So73JxeV6bB9>

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์

5. คำถามท้ายบท เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์
6. สื่อ วิดีทัศน์เรื่อง “พิธีมิสซา ก่อนวันคริสต์มาส”
7. สื่อ วิดีทัศน์เรื่อง “ชีวิตของพระเยซูคริสต์”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/2qggmWiNPYWhSC2V8>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/GfHsszQuCwSZefKS9>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/48Ri3So73JxeV6bB9>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/qpEYefsFh1dEkGoW6>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 7
ที่ลิงก์ <https://forms.gle/uHWCwwP3QfAH8eEE8> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน
ที่ลิงก์ <https://forms.gle/qpEYefsFh1dEkGoW6> หรือที่ QR Code

วิดีโอทัศน์เรื่อง “พิธีมิสซา ก่อนวันคริสต์มาส”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/1nw52ld218M>

วิดีโอทัศน์เรื่อง “ชีวิตของพระเยซูคริสต์”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/fBXhaybrB0Y>

บทที่ 7

เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดในโลก การประกอบพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ ชาวไทยทั่วไปอาจจะไม่คุ้นเคย ไม่ค่อยได้เห็น อันเนื่องจากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของศาสนาคริสต์ส่วนใหญ่ประกอบพิธีในโบสถ์และพิธีกรรมที่เราพอจะเห็นบ้างนั้นก็คือพิธีกรรมแต่งงาน การประกอบพิธีกรรมของศาสนาคริสต์นั้น มีระเบียบแบบแผนทั้งงดงาม งามอย่างชวนให้หลงใหล ขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ทุกพิธีจะแสดงความเคารพสูงสุดต่อพระเจ้า พิธีกรรมในศาสนาคริสต์นั้น เรียกว่า “สาคักดีลธิ” อันหมายถึงเครื่องหมายภายนอกที่พระเยซูคริสต์ทรงตั้งขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้คนไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

เทศกาลในศาสนาคริสต์

เทศกาลของศาสนาคริสต์นั้นก็ได้ต่างไปจากศาสนาอื่น ๆ ซึ่งก็เกิดขึ้นมาจากวันสำคัญทางศาสนา เช่นเดียวกัน เช่น เทศกาลคริสต์มาส ก็ด้วยวันคริสต์มาสเป็นวันที่ชาวคริสต์ชนจะต้องจัดพิธีเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่เนื่องในวันคล้ายวันประสูติของพระเยซู จัดเป็นเทศกาลที่มีความสำคัญมากสำหรับชาวคริสต์ สำหรับเทศกาลอื่นๆ ก็เกิดขึ้นในทำนองเดียวกันนี้ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดแต่ละเทศกาลต่อไป

1. เทศกาลคริสต์มาส

เทศกาลคริสต์มาสจะจัดขึ้นในวันที่ 24 และ 25 ธันวาคมของทุกปี ในบางประเทศ คริสต์มาสอาจจะเริ่มก่อนหน้านั้นประมาณหนึ่งเดือน ช่วงเวลานี้เรียกว่า "แอตเวนท์" (มาจากภาษา ลาติน แปลว่า "กำลังมา") และจะสิ้นสุดลงในวันที่ 6 มกราคมซึ่งเป็นวันที่นักปราชญ์ 3 คนที่มาจากทิศ ตะวันออกนำของขวัญมามอบแก่พระกุมารเยซู ด้วยเหตุนี้ในคืนวันที่ 6 มกราคมจึงเป็นคืนแห่งการมอบของขวัญในหลาย ๆ แห่งของโลก เมื่อวันคริสต์มาสอันเป็นวัด สดุดยอดของเทศกาลมาถึง การเฉลิมฉลองก็จะเริ่มขึ้นในช่วงเทศกาลนี้บ้านเรือนจะถูกตกแต่งให้สดใส อบอุ่นด้วยต้นคริสต์มาสที่ประดับประดาเอาไว้อย่างสวยงาม ที่ได้ต้นคริสต์มาสจะมีของขวัญวางเรียงไว้ มากมายประตูป้านและขอบเตาผิงจะถูกตกแต่งด้วยหรีดกิ่งสนและฮอลลี่ในเดนมาร์กมีการประดับกิ่งเบร์รี่ด้วยผลแอปเปิ้ลสีแดงผลเล็ก ๆ และคนแคว้นตั้งจิตที่เรียกว่า "ฟิสเซอร์" ในนอร์เวย์และสวีเดนมีการทำสัตว์ตัวเล็ก ๆ จากฟางแล้วผูกด้วยริบบิ้นสีแดง

อาหารในวันคริสต์มาสจะมีอาหารพิเศษมากมายทั้งไก่ย่างที่แสนอร่อย เนื้ออบก้อน โตซอสแครนเบอร์รี่ ขนมพาย พุดดิ้ง เค้กและคุกกี้เป็นร้อย ๆ ชนิดที่ฝรั่งเศสมี การทำเค้กพิเศษ เป็นรูปขนมไม้ รสชาติเข้มข้นที่เรียกว่า บูช เดอ โนแอล (ขอยไม้คริสต์มาส) และหลังจากอาหารค่ำที่ แสนวิเศษผ่านไป นาที่อันน่าระทึกใจก็มาถึงนั่นคือการแกะของขวัญนั่นเอง คริสต์มาสเป็นเทศกาล แห่งความสุขที่มีเรื่องให้พูดถึงไม่รู้เบื่อสำหรับใครก็ตามที่กำลังจะฉลองเทศกาลนี้ก็ขอให้มีความสุขมาก ๆ

ทุกวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี จะมีการฉลองรื่นเริงในหมู่คริสต์ศาสนิกชนทั่วโลก กิจกรรมในวันนี้มีแต่สิ่งที่น่ารื่นรมย์ไม่ว่าจะเป็นการกินเลี้ยง แลกของขวัญแต่งบ้านด้วยต้นคริสต์มาส ร้องเพลงคริสต์มาสไปจนถึงเอาถุงเท้าไปแขวนรอชั้นตาลอสผู้อารี้นำของขวัญมาใส่ไว้ให้

ความสำคัญของวันคริสต์มาส

วันคริสต์มาสมีความสำคัญ คือเป็นวันประสูติของพระเยซู ศาสดาของศาสนาคริสต์ พระเยซูเป็นชาวยิวประสูติในประเทศปาเลสไตน์ ซึ่งเดิมตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศใกล้เคียงมา เป็นเวลาช้านานมีนักปราชญ์ชาวยิวหลายท่าน พยากรณ์ว่าวันหนึ่งข้างหน้าจะมีพระบุตรของพระเจ้า เสด็จลงมาปลดแอกชาวยิวให้ได้รับอิสระภาพ ในที่สุดวันนั้นก็มาถึงเมื่อพระเยซูประสูติที่หมู่บ้านเบธเลเฮม แคว้นยูดา มารดาของพระองค์ชื่อมาเรีย (ซึ่งเรารู้จักในนามแม่พระ) บิดาชื่อโยเซฟมีอาชีพเป็น ช่างไม้ (คริสตศาสนธรรมอัครสังฆมณฑลกรุงเทพมหานคร.2550).

พระเยซูทรงพระปรีชาสามารถมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์สามารถโต้ตอบกับพระชาวยิวในด้านศาสนาได้อย่างฉะฉาน ชีวิตในตอนต้นของพระองค์ดำเนินไปอย่างเรียบง่ายทรงมีอาชีพ เป็นช่างไม้ช่วยบิดาจนพระชนมายุราว 30 พรรษา จึงเสด็จออกประกาศคำสอนและทรงรักษาคนป่วย ประเภทต่าง ๆ เช่น คนตาบอด ย่อยเปลี้ย ให้กลับเป็นปกติดังเดิม

เพลงคริสต์มาส

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุดในโลก มีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสเป็นผู้แต่งเพลงร้องเป็นภาษาลาติน เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 5 ลักษณะของเพลงเป็นแบบสง่า เน้นถึงความหมายของการเสด็จมาของพระเยซูเจ้า แต่ในศตวรรษที่ 12 ได้มีวิวัฒนาการใหม่ในด้านเพลงนี้ เริ่มในประเทศอิตาลี โดยนักบุญฟรังซิส อัสซีซี และนักบวชคณะฟรังซิสกันเป็นผู้มีส่วนในการสนับสนุน ให้มีเพลงคริสต์มาสแบบใหม่ ซึ่งชาวบ้านชอบคือมีท่วงทำนองที่ร่าเริงกว่า และเน้นถึงความชื่นชมยินดี ในโอกาสคริสต์มาสนี้ เพลงเหล่านี้เป็นภาษาลาติน และภาษาพื้นเมือง เพลงหนึ่งที่แต่งใน สมัยนั้น (แต่งคำร้องในปี ค.ศ.1274) และยังใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน คือ เพลง Oh Come, All Ye Faithful หรือ Adeste Fideles ในภาษาลาติน เพลงคริสต์มาสที่เรานิยมร้องมากที่สุดในปัจจุบันได้แต่งขึ้นในศตวรรษที่ 19 จากประเทศเยอรมัน และประเทศอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ เพลงที่มีชื่อเสียงมาก ได้แก่ เพลง Silent Night, Holy Night

ความเป็นมาของเพลง Silent Night, Holy Night คือ วันก่อนวันฉลองคริสต์มาส ของ ปี ค.ศ. 1818 คุณพ่อโจเซฟ โมห์ เจ้าอาวาสวัดที่โอเบิร์นดอฟ ประเทศออสเตรีย ได้ข่าวว่าออร์แกน ในวันเสียทำให้งงซับซ้อนไม่สามารถร้องเพลงตามที่ซ้อมไว้ได้ คุณพ่อเองตั้งใจจะแต่งเพลงคริสต์มาสใหม่ หลังจากแต่งเสร็จ ก็เอาไปให้เพื่อนคนหนึ่งชื่อ ฟรานซ์กรูเบอร์ ที่อยู่หมู่บ้านใกล้เคียงใส่ทำนอง ใน คืนวันที่ 24 นั้นเอง สัตบุรุษวัดนี้ ก็ได้ฟังเพลง Silent Night เป็นครั้งแรก โดยการเล่นกีตาร์ ประกอบการขับร้อง ซึ่งกลายเป็นเพลงที่นิยมมากที่สุดทั่วโลก (อาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธิณิมล จันทบุรี.2548)

ชั้นตาคอลอส

ชั้นตาคอลอสที่เรารู้จักคุ้นเคยและเห็นภาพดังที่พรรณนามาตั้งแต่ตอนต้นเพ็งมีกำเนิด ขึ้นมาเมื่อไม่เกิน 200 ปีนี้เอง กลุ่มชนที่สร้างเรื่องราวของวันชาติตาคอลอสจนกลายเป็นตำนานสำคัญ ส่วนหนึ่งของเทศกาลคริสต์มาส คือ ชาวอเมริกันเชื้อสายดัตช์รุ่นบุกเบิกนั่นเอง

ตำนานเล่าขานเกี่ยวกับชั้นตาคอลอสเริ่มขึ้นในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 4 มีเด็กชาย คนหนึ่งเกิดในหมู่บ้านไมรา ซึ่งสมัยก่อนโน้นตั้งอยู่ระหว่างเกาะโรดส์กับไซปรัส แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น หมู่บ้านเดมรีมีบ้านเรือนตั้งเรียงรายบนสันทรายใกล้ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เด็กชายผู้เกิดในหมู่บ้านเล็ก ๆ มีชื่อว่า "นิโคลัส" ชีวิตของเขาอยู่บนกองเงินกองทองเพราะพ่อแม่มีฐานะร่ำรวยไม่ซ้ำไม้นานพ่อแม่ก็ ถึงแก่กรรม ทรัพย์สินจึงตกเป็นของเขาเพียงผู้เดียว แต่น่าแปลกที่นิโคลัสกลับมีใจโอบอ้อมอารีต่อคน ยากจนจนชอบแจกสมบัติช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้

ยากจนกลายเป็นขวัญใจของคนทุกเพศทุกวัย ครั้นนั้นก็ยังมีครอบครัวของชายชราคนจนครอบครัวหนึ่งกำลังมีปัญหาด้วยบุตรสาวทั้ง 3 ต้องการแต่งงานแต่ ไม่มีเงินจัดพิธีให้ สมเกียรติก่อนคนสุดท้าย ครอบครัวนี้จึงตกอยู่ในความทุกข์อย่างหนัก แต่เมื่อนิโคลัส ทราบข่าว จึงนำทองคำใส่ถุง 2 ถุงแอบย่องเข้าไปวางไว้ในบ้านของชายยากจนยามดึกสงัด ทำให้ 2 สาว ได้จัดพิธีแต่งงานได้อย่างใหญ่โตสมความปรารถนา ต่อมาก็ถึงเวลาของบุตรสาวคนสุดท้ายนิโคลัสก็นำ ถุงทองคำมาหย่อนลงทางปล่องไฟในยามค่ำคืน เหตุที่ต้องใช้ปล่องไฟเพราะคิโนนั้นหน้าต่างปิดสนิท (คริสต์ศาสนธรรมอัครสังฆมณฑลกรุงเทพมหานคร, 2550).

จากพฤติกรรมของนิโคลัสเป็นต้นเหตุให้พ่อแม่เด็ก ๆ ในสมัยต่อมาแอบนำของขวัญวางไว้ในเตียงนอนของลูก ๆ ในตอนกลางคืน แล้วบอกว่าซันตาคลอสนำของขวัญมามอบให้กลายเป็นพฤติกรรมเลียนแบบที่ยกย่องซันตาคลอสให้ฝังอยู่ในจิตสำนึกของเด็กๆ สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันและนี่ก็คือ ตำนานความเป็นมาของกำเนิดซันตาคลอสบิดาแห่งวันคริสต์มาส นั่นเอง เมื่อชาวดัตช์บางกลุ่ม อพยพมาอยู่ในอเมริกาก็นำเอาความเชื่อถือศรัทธาในนักบุญนิโคลัสติดมาด้วยยังมีการเฉลิมฉลองวัน เซนต์นิโคลัสกันทุกๆ ปี ในเดือนธันวาคมและในที่สุดก็ได้มีการดัดแปลงผสมผสานเข้ากับความเชื่อถือ ของชาวอเมริกันเชื้อสายอื่นๆ ทางแถบตะวันออกของอเมริกาตำนานเซนต์นิโคลัสก็เลยมาผูกโยงกับการเฉลิมฉลองเทศกาลคริสต์มาส "ซินเตอร์คลาส" ของชาวดัตช์ซึ่งต่อมาได้กร่อนกลายเป็น "ซันตา คลอส" ก็มีบทบาทและหน้าที่สำคัญ คือแจกของขวัญแก่เด็ก ๆ ในตอนเช้าตรู่ของทุกวันคริสต์มาส ดังที่รู้ ๆ กันอยู่ ทั้งนี้ ภาพซันตาคลอส ภาพแรกที่ปรากฏเป็นชายแก่ใจดี เคราขาวพุงพลุ้ย ใส่เฟอร์โค้ท ตัวหนาสีแดงขลิบขาว หอบข้าวของพะรุงพะรังเช่นที่เราคุ้นเคยกันนั้น เป็นฝีมือการวาดจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ผสมผสานกับจินตนาการส่วนตัวของนักเขียนการ์ตูนชื่อดังชาวอเมริกันที่ชื่อว่า "โรมัส แนนส์" ภาพแรกของซันตาคลอสนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกในนิตยสาร harper's illustrated weekly ปี พ.ศ. 1863

ต่อมาเรื่องราวของซันตาคลอสก็แพร่กระจายไปสู่คริสต์ศาสนิกชนประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จนกระทั่งหลาย ๆ ประเทศสามารถสร้างตำนานที่มีรายละเอียดแบบเอ็กชัลลูซีฟเกี่ยวกับซันตาคลอส เป็นของตนเองเช่น ซันตาคลอสประเทศฟินแลนด์ที่เป็นที่รู้จักกันดีที่สุดซันตาคลอสมีบ้านและออฟฟิศ อยู่ที่เมืองโรวานีมี เป็นเมืองท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักกันดีอยู่ในเขตแลปแลนด์ แคว้นหนึ่งของประเทศ ฟินแลนด์ แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าซันตาคลอสจะอยู่ที่ไหน จะเป็นของชาติใด แก่นแท้หรือสปีริตของ ความเป็นซันตาคลอสก็คือ ความรัก ความเมตตา กรุณา และความสดใสรุ่งเรืองซึ่งเป็นของสากล สำหรับมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาและทั่วทุกหนทุกแห่ง

เทศกาลในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

เทศกาลในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกนั้นจะมีภาคเทศกาลที่มีการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปตลอดปีและในแต่ละปีก็จะไม่เหมือนกัน ซึ่งจะนำมากล่าวเป็นลำดับไป

1. เทศกาลเตรียมรับเสด็จพระคริสตเจ้า (Advent)

เริ่มต้นวันอาทิตย์ 4 สัปดาห์ก่อนคริสต์มาสจนถึงวันที่ 24 ธันวาคมเป็นการเตรียมตัว เพื่อช่วงเวลาของพระคริสตสมภพ ที่กำลังจะมาถึงช่วงเวลาแห่งการเตรียมนี้ เรียกว่า "เทศกาลเตรียมรับ เสด็จฯ" เรารอคอยด้วยความหวังถึงการเสด็จมาของพระเยซูเจ้า พร้อมกับพระนางมารีอา

2. เทศกาลพระคริสตสมภพ (Christmastide)

เริ่มต้นจากวันคริสต์มาสถึงวันฉลองการรับพิธีล้างบาปของพระเยซูเจ้า ในระหว่าง สัปดาห์สุดท้ายของเดือนธันวาคมและสัปดาห์แรกของเดือนมกราคม คริสตชนยังคงอยู่ในเทศกาลพระคริสตสมภพ ในช่วงเวลาแห่งความชื่นชมยินดีเหล่านี้เราจะต้อนรับการเสด็จมาของพระผู้ไถ่ การประกาศถึงการแสดงองค์ของพระคริสต

เจ้า (God's epiphany) พระสิริรุ่งโรจน์ของพระเจ้ามายังแผ่นดิน ช่วงเวลาแห่งการเตรียมตัวและการเฉลิมฉลอง นำเราให้ผ่านพ้นปีเก่าและเข้าสู่ปีใหม่ สำหรับคริสตชนแล้วปีของเรามีใช่เพียงการหมุนเวียนไปของวันเวลาเท่านั้น แต่การเวียนไปจนครบรอบปีของ คริสตชนคือการนำออกนอกเวลาไปสู่ความรุ่งเรืองแห่งนิรันดร์กาลในพระเจ้า

3. เทศกาลมหาพรต (The Lent)

เริ่มจากวันพุธรับเถ้า (Ash Wednesday) มหาพรต คือ ช่วงเวลา 40 วัน แห่ง การเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่ปีสกา เลข 40 เตือนให้เราระลึกถึงฝนที่ตกตลอด 40 วัน 40 คืน ในสมัยโนอาห์ เพื่อชำระล้างความชั่วร้ายของแผ่นดินให้สะอาดหมดจด 40 ปี แห่งการเดินทางของชาวฮีบรู ใน ทะเลทราย เพื่อจะเข้าสู่ดินแดนแห่งพระสัญญา 40 วัน ที่พระเยซูเจ้าทรงอดอาหารและถูกประจญในถิ่นทุรกันดาร มหาพรต คือช่วงเวลาแห่งการภาวนาที่เข้มข้นการอดอาหาร การพลีกรรม และ ประกอบกิจศรัทธาห้วงเวลาแห่งการให้ความสดชื่นแก่โลกของเรา เพื่อไปสู่บ้านของพระเจ้า

สัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ (Paschal Triduum) เราคริสตชน จะรักษารับวันพระเจ้านี้ได้อย่างเหนียวแน่นเราอดอาหารในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ และชิตสนิทกับพระด้วยการตื่นเฝ้าในวันเสาร์ศักดิ์สิทธิ์ เพราะเราตื่นเฝ้าและรอคอยให้การเสด็จกลับคืนพระชนมชีพในวันอาทิตย์ปัสกาที่กำลังมาถึงเราด้วยความกระหาย และโหยหาพระองค์

การร่วมชิตสนิทและการอวยพร วันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ วันเสาร์ศักดิ์สิทธิ์ และวันอาทิตย์ปัสกาเรียรวมเรียกว่า "Paschal Triduum" หมายถึง 3 วันแห่งการผ่านพ้น Triduum คือหัวใจของปี พิธีกรรม ส่วนวันแห่งความตาย การถูกขังและการกลับคืนพระชนมชีพของพระเยซูคริสต์เจ้า ตลอดช่วง วันอันศักดิ์สิทธิ์นี้ เราจะฉลองการเสด็จผ่านความตายของพระเยซูเจ้า (และของเรา) ด้วยการโปรดศีล ล้างบาปพิธียืนยันการเป็นคริสตชน และการรับศีลมหาสนิทในช่วงปัสกา (แก่คริสตชนใหม่)

4. เทศกาลปัสกา (Eastertime)

เริ่มจากวันอาทิตย์ปัสกาจนถึงวันอาทิตย์สมโภชพระจิตเจ้า เทศกาลปัสกา คือ ช่วงเวลา 50 วัน แห่ง การเฉลิมฉลอง ซึ่งอยู่ถัด Triduum นับได้ว่าเป็นเทศกาลที่เก่าแก่และงดงาม ที่สุดของพระศาสนจักร วันแห่งความชื่นชมยินดีของโลก ซึ่งตั้งจากการหลับใหล 50 วัน (เพนเตกอสเต) คือ สัปดาห์ที่พิวิคูน $7 \times 7 = 49$ บวกอีก 1 วันอาทิตย์ปัสกา

ดังนั้น เทศกาลปัสกา จึงมีวันอาทิตย์ 8 ครั้ง (8 วัน) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ถึงความลึกกลับ ของนิรันดร์ภาพ แต่ละสัปดาห์เรามีวันพระเจ้า และแต่ละปีเรามีเทศกาลปัสกา 50 วันแห่งการเปล่ง เสียง "อัลเลลูยา" สรรเสริญพระเจ้า 50 วัน แห่งการใช้ชีวิตตามบทบัญญัติแห่งความยุติธรรม และ สันติสุข ซึ่งเต็มเปี่ยมในตัวเราเมื่อรวมทั้ง 3 ช่วงเข้าด้วยกัน คือ มหาพรต สัปดาห์ศักดิ์สิทธิ์ และปัสกา จึงกลายเป็นการผลิบันที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระศาสนจักร

5. เทศกาลธรรมดา (Ordinary Time)

เป็นเทศกาลที่แทรกอยู่ระหว่างเทศกาลพระคริสตสมภพ กับมหาพรต และระหว่าง เทศกาลปัสกากับเทศกาลเตรียมรับเสด็จพระคริสตเจ้า เป็นเวลาประมาณ 34 สัปดาห์ นอกเหนือไปจากเทศกาลสำคัญของพระศาสนจักรแล้ว สัปดาห์เหล่านี้เรียกว่า เทศกาลธรรมดา

ดังนั้น ในแต่ละสัปดาห์ จึงมีการนับเป็นตัวเลข เพื่อช่วยให้เราแบ่งการอ่าน บทอ่านบท สวดต่าง ๆ ในหนังสือพิธีกรรมได้อย่างถูกต้องและรวมทั้งหนังสือสวดเป็นทางการของพระศาสนจักร ที่ เรียกว่าหนังสือทำวัตรอีกด้วย

พิธีกรรมของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์นั้นประกอบไปด้วยหลายนิกาย แต่ละนิกายก็จะมีระเบียบแบบแผนในการ ปฏิบัติ พิธีกรรมในรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะในฝ่ายนิกายโรมันคาทอลิกจะยึดเอาเพียง พิธีกรรมหลัก 7 พิธี เป็นพิธีกรรมสำคัญของนิกายหรือของศาสนาและก็เรียกพิธีกรรมทั้ง 7 นั้นว่า ศีลศักดิ์สิทธิ์ ขณะที่นิกายอื่นนอกจากจะให้ความสำคัญพิธีกรรมทั้ง 7 นั้นแล้ว ยังให้ความสำคัญพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่ต้นของศาสนา ดังนี้

1. พิธีมิสซา

พิธีมิสซา คือ พิธีบูชาขอบพระคุณในความเป็นหนึ่งเดียวกันของคริสตชน โดยมี องค์พระเยซูเจ้าเองเป็นเครื่องบูชาเพื่อไถ่บาปแทนเรามนุษย์ อาศัยพระกายและพระโลหิต ที่ยอมสละและพลีชีวิตเพื่อเรา พิธีมิสซาเป็นพิธีของส่วนรวมในความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่คริสตชนจะขอบพระคุณพระเจ้า ที่ได้ทรงประทานพระบุตรของพระองค์ลงมาไถ่บาปแทนเรามนุษย์ทุกคน ใน ความเป็นจริง คำว่า “มิสซา” หมายถึง “การถูกส่งไป” เพื่อ ประกาศข่าวดี และเป็นแบบอย่าง รวมทั้ง มอบตนเอง และชีวิตให้มีคุณค่าต่อคนอื่นๆ เช่นเดียวกันกับที่เราได้รับจากพระเจ้าความหมายที่แท้จริง ของคำว่า มิสซา จึงไม่ถูกต้องตรงกับ ที่เป็นอยู่ในเวลานี้เราจึงควรเรียกพิธีกรรมในปัจจุบันว่า “พิธีบูชา ขอบพระคุณ” (Eucharistic Celebration) โดยเน้นที่ความหมายของพิธีกรรมว่าเป็นการขอบพระคุณ อย่างแท้จริง คือ พระเยซูเจ้า เป็นทั้งผู้ถวายและเป็นเครื่องบูชาเอง โดยผ่านทางพิธีการ หักปังบน พระแท่นเพื่อขอบพระคุณพระบิดาสำหรับการส่งพระบุตร ให้มาไถ่กู้มนุษยชาติ จะเห็นได้ว่า คำว่า มิสซาจึงไม่ตรงกับคำศัพท์ และ ความหมายทางพิธีกรรม เพียงแต่มีความเข้าใจ และถ้อยคำมาจากธรรมเนียมประเพณีเดิมมากกว่าพิธีมิสซา พิธีมิสซา คริสตชนเชื่อว่า องค์พระเยซูเจ้าประทับอยู่อย่าง แท้จริงใน 3 วิธีการ คือ

- 1) จากพระวาจาของพระองค์ในบทอ่านจากพระคัมภีร์พิธีมิสซา
- 2) ระหว่างการเสกปัง และเหล้าองุ่นเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดในการที่พระเยซูเจ้า จะสถิตอยู่ในพิธีมิสซาเพราะเป็นการ รื้อฟื้นการเลี้ยงอาหารค่ำมื้อสุดท้ายของพระเยซูเจ้า
- 3) การรับศีลมหาสนิท ซึ่งเป็น “ปังทรงชีวิต

เมื่อพิธีมิสซาสิ้นสุดแล้ว พระเยซูเจ้ายังคงประทับอยู่ใน ศีลมหาสนิทธรรมเนียมการเก็บ รักษาศีลมหาสนิทไว้หลังมิสซา จึงเกิดขึ้นเพราะความต้องการที่จะใช้เป็นศีลเสปียง สำหรับคน เจ็บป่วยและแจกศีลแก่ผู้ที่ไม่สามารถมาร่วมพิธีมิสซา ได้ จึงเกิดธรรมเนียม “การเผ่าศีล” เกิดขึ้นในภายหลังด้วยจะเห็นได้ว่า มิสซาเกี่ยวข้องกับชีวิตคริสตชน ไม่ใช่เฉพาะเพียงแค่พิธีกรรม ภายนอกเท่านั้น หรือการบริจาคตาน คริสตชนทุกคนควรมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่างๆที่ประกอบขึ้นทุก ขั้นตอนพิธีมิสซา

องค์ประกอบของพิธีมิสซา

การประกอบพิธีกรรมของพิธีกรรมมิสซามีความพิเศษ อันเนื่องมาจากต้อง ประกอบพิธีกรรมให้ครบองค์ประกอบ ความศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นสิริมงคลจะได้บังเกิดมีแต่ผู้ประกอบพิธี พิธีการต่างๆ ของพิธีมิสซานั้นประกอบด้วยภาคต่าง ๆ ดังนี้

1) ภาคเริ่มพิธี

เริ่มจากเพลงแห่งเช้า (ในความเป็นจริงจะไม่มีเพลงก็ได้แต่การที่มีเพลง เพื่อให้สัตบุรุษรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพื่อสรรเสริญพระเจ้า และถือเป็นการภาวนาอย่างหนึ่ง เพลงในพิธีกรรมที่ดีควรเป็นเพลงที่สื่อความหมาย ให้เข้าใจในพิธีกรรม และร่วมจิตใจได้) - คำทักทาย - การสารภาพความผิด - บทกิริเอ - (พัฒนามาจากบทสวดในอาในยุคแรกเริ่ม) - บทกลอรีอา และจบที่บท ภาวนาของประธานซึ่งเป็นช่วงเชื่อมต่อไปสู่ช่วงที่

สอง ในภาคจนพิธีกรรมองค์ประกอบของพิธีมิสซา สารโดยรวมของภาคเริ่มพิธีนี้ มีจุดประสงค์เพื่อเริ่มต้นนำและเตรียมให้บรรดาสัตบุรุษที่ชุมนุมอยู่ ด้วยกันมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันและเป็นการการโน้มน้าวจิตใจให้พร้อมที่จะฟังพระวาจาของพระเจ้าอย่างถูกต้องและให้เฉลิมฉลอง ศีลมหาสนิทอย่างสมควรองค์ประกอบของพิธีมิสซา

2) ภาคจนพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธี

ภาคจนพิธีกรรมตั้งแต่เริ่มพิธีไปจนถึงบทภาวนาของประธาน (Collecta) เริ่มจากบทอ่านแรกจากพันธสัญญาเดิม บทอ่านที่สองซึ่งเป็นบทจดหมายหรือหนังสืออื่นๆ ในพันธสัญญาใหม่ และพระวรสารซึ่งถือเป็นพระวาจาของพระเจ้าที่ตรัสผ่านทางองค์พระบุตร คือ พระเยซูเจ้า การเทศน์ เตือนใจของพระสงฆ์การประกาศยืนยันความเชื่อ และบทภาวนา ของมวลชน ภาคจน พิธีกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีที่ชาวอียิปต์ปฏิบัติกันมาแต่เดิม ก่อนยุคของพระเยซูคริสตเจ้าโดย ในพิธี มิสซา จะจัดให้มี “โต๊ะพระวาจา” หรือ ธรรมาสน์เพื่อใช้อ่านพระวาจาของพระเป็นเจ้า แยกออกจาก “โต๊ะศีลมหาสนิท” หรือพระแท่น อันเป็นจุดสำคัญที่สุดของพิธีกรรมองค์ประกอบของพิธีมิสซา

การอ่านบทอ่านไม่ใช่หน้าที่ของประธาน แต่เป็นหน้าที่ของศาสนบริกร เช่น สังฆานุกรหรือผู้อ่านพระคัมภีร์ สำหรับการอ่านพระวรสารนั้น เป็นหน้าที่ของสังฆานุกรหรือประธานในพิธี จะต้องแสดงออกถึงการคารวะอย่างยิ่งต่อพระวรสารที่อ่านโดยให้เกียรติอย่างพิเศษกว่าบทอ่าน อื่น ๆ ไม่ว่าในการเลือกผู้อ่านระดับศาสนบริกร หรือพระสงฆ์เอง สัตบุรุษเอง ก็ต้องแสดงความคารวะอย่าง พิเศษโดยการยืนฟัง และพนมมืออย่างสำรวม

องค์ประกอบของพิธีมิสซา ในระหว่างการอ่านบทอ่านจะมีการร้องเพลงคั่น ในช่วง แรกจะเป็นเพลงสดุดี (Psalms) และส่วนที่สองจะเป็นเพลงสรรเสริญ (Acclamation) หรือเพลง Hymn บทอัลเลลูยาซึ่งจะร้องก่อนการอ่านพระวรสารองค์ประกอบของพิธีมิสซา การเทศน์เตือนใจ (Homily) เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม เป็นส่วนที่จำเป็นในการหล่อเลี้ยงชีวิตคริสตชนและจะต้องอธิบายบางแง่ในบทอ่านจากพระคัมภีร์ของมิสซาประจำวันนั้น ๆ

การเทศน์เตือนใจ มีลักษณะพิเศษ แตกต่างจากการเทศน์ในรูปอื่น เพราะการเทศน์แบบนี้เป็นการเทศน์เพื่ออธิบาย หรือโน้มน้าวจิตใจผู้ฟัง ให้ปฏิบัติตาม พระวาจาของพระเจ้าที่ตรัส กับเราผ่านทางพระคัมภีร์มากกว่าจะมุ่ง เน้นแบบการสอนศาสนาให้คนกลับใจ (Evangelization) หรือ การเทศน์ แบบสอนคำสอน (Catechesis) เมื่อพระสงฆ์เทศน์เตือนใจแล้วจะเป็นการประกาศยืนยัน ความเชื่อ (Credo) เพื่อให้ประชากรเห็นพ้องและสนองตอบพระวาจาของ พระเจ้า ที่ได้ฟังในบทอ่าน และการเทศน์และให้ข้อคิดความเชื่อ ก่อนที่จะเริ่มพิธีศีลมหาสนิท และยังนับว่าเป็นบทสรุป “ประวัติศาสตร์แห่งความรอด” ซึ่งสัตบุรุษประกาศยืนยันความเชื่อของพระศาสนจักรที่มีมาแต่เดิม รวมทั้งแสดงความหวังที่จะมี ส่วนร่วมในชีวิตนิรันดร์กับพระเจ้าในชั้นปลายด้วย บทภาวนาเพื่อมวลชน มีขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของคริสตชนที่จะต้องภาวนาเพื่อมนุษยโลกในสังคมในเรื่องต่าง ๆ ที่ พระศาสนจักรได้กำหนดไว้

3) ภาคศีลมหาสนิท

เริ่มจากการเตรียมเครื่องบูชาโดยต้องเตรียมพระแท่น ซึ่งเป็นศูนย์กลางของ พิธีกรรมศีลมหาสนิททั้งมวล โดยปูผ้ารองถ้วยกาลิกส์ และจานศีล (C corporal) นำผ้าเช็ดถ้วยกาลิกส์ (Purificator) ถ้วยกาลิกส์และ

หนังสือมิสซาวางบนพระแท่น และนำแผ่นปัง และเหล้าองุ่นมาเตรียมไว้ รวมทั้งมีการบริจาคนำใส่ถุ้งทานสำหรับคนยากไร้ หรือทางวัดด้วยคำภาวนาแห่งศีลมหาสนิทหรือการเสกปัง และเหล้าองุ่นให้เป็นพระกายและพระโลหิตของพระเยซูเจ้าถือเป็นหัวใจสำคัญของ พิธีมิสซา ประกอบด้วยการเสกศีลเพื่อระลึกถึง และรื้อฟื้นถึงการตั้งศีลมหาสนิทของพระเยซูเจ้า ในอาหารค่ำมื้อ สุดท้ายก่อน ทรงรับทรมานและสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน การขับร้องเพลง ศักดิ์สิทธิ์บทข้าแต่พระบิดา การบิ๊งและการรับศีลมหาสนิทของสัตบุรุษ ซึ่งการรับศีลมหาสนิทนับว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในพิธีมิสซา บุษบาขอบพระคุณพระเจ้าการรับศีลมหาสนิทให้ความหมายหลายประการ เช่น

- (1) เป็นการร่วมสนิท เป็นหนึ่งเดียวกับพระเยซูเจ้า
- (2) เป็นการร่วมมีส่วนในงานกอบกู้ของพระเยซูเจ้า
- (3) เป็นการร่วมสนิทสัมพันธ์กับพี่น้องคริสตชนด้วยกัน

4) ภาคปิดพิธี

ภาคปิดพิธีนั้นจะเริ่มจากภาคถวายเครื่องบูชาจนถึงบทภาวนาหลังรับศีล คือ การ เตรียมเครื่องบูชา การเสกศีลและการรับศีล เป็นต้นองค์ประกอบของพิธีมิสซาการอวยพรและการส่งไป ที่ให้เรากลับไปสู่ชีวิตกับเพื่อนพี่น้องในสังคมของเราต่อไป เมื่อสัตบุรุษรับศีลเสร็จเรียบร้อยแล้วจะเข้าสู่ ภาคปิดพิธี ในภาคนี้ ทางวัดสามารถประกาศข่าวต่างๆ ให้สัตบุรุษทราบ จากนั้นจะเป็นการอ้อลาและอวยพร ข้อสังเกตที่คริสตชนบางกลุ่มอาจจะเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน เกี่ยวกับพิธีมิสซา คือ จริงๆ แล้ว การแก้บาป (ศีลอภัยบาป) ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพิธีมิสซาสัตบุรุษสามารถรับศีลอภัยบาปได้ ตลอดเวลา แม้ไม่ใช่เวลามิสซา แต่การที่มีการแก้บาปก่อนพิธีมิสซานั้น ก็เพื่อประโยชน์ในด้านการ อภิบาลสัตบุรุษ คืออำนวยความสะดวกแก่สัตบุรุษที่มาวัดอาทิตย์ละครั้ง รวมทั้งทำให้การร่วมพิธีมิสซา ของสัตบุรุษที่รับศีลอภัยบาปแล้ว มีความหมายมากยิ่งขึ้นเป็นการเสริมสร้างจิตใจ แต่สิ่งที่ควรส่งเสริม คุณค่าและความหมายของศีลอภัยบาปนั้น สัตบุรุษควรรับศีลอภัยบาปอย่างสม่ำเสมอในเวลาใดก็ได้ที่ เหมาะสมและมีความต้องการคืนดีกับพระเจ้าซึ่งไม่เพียงก่อนพิธีมิสซาเท่านั้น

2. อีสเตอร์ (Easter)

อีสเตอร์ หมายถึง การระลึกถึงการฟื้นคืนมาจากความตายของพระเยซูคริสต์หรือ วัน คืนพระชนม์ เข้าใจว่า อีสเตอร์ มาจากคำภาษาอังกฤษโบราณ คือคำว่า Eastre ซึ่งเป็นชื่อเทพธิดาของฤดูใบไม้ผลิ ผู้รู้บางท่าน กล่าวว่าอาจมาจากภาษาเยอรมันโบราณ คือ คำว่า Eostarun ซึ่ง แปลว่า รุ่งอรุณ ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าใครเป็นผู้นำเอาชื่อเทพธิดาฤดูใบไม้ผลิ Eastre หรือ คำว่า รุ่งอรุณ Eostarun ของภาษาเยอรมันมาดัดแปลงเป็นภาษาอังกฤษว่า Easter เพื่อใช้เรียกวันคืน พระชนม์ของพระเยซูคริสต์ นักวิชาการบางท่านได้ให้ข้อคิดว่าการฟื้นคืนพระชนม์ของพระเยซู เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับฤดูใบไม้ผลิต่ออย่างน้อย 2 ประการ

ประการแรก วันอีสเตอร์อยู่ในช่วงเกี่ยวกับฤดูใบไม้ผลิคือระหว่างเดือนมีนา และเมษายน

ประการที่สอง ฤดูใบไม้ผลิเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตใหม่เพราะระหว่างฤดูหนาวที่หิมะตก หรืออากาศหนาวเย็น ต้นไม้ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีใบ มีลักษณะเหมือนตายไปแล้ว แต่เมื่อฤดูใบไม้ผลิมาถึง ต้นไม้ที่ดูเหมือนตายไปแล้วก็ผลิใบ จึงอาจเป็นสาเหตุที่ใช้คำว่า Easter สำหรับวันฟื้นคืนพระชนม์

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์เรียกพิธีกรรมว่า พิธีศักดิ์สิทธิ์ (Sacrament) หมายถึง พิธีกรรมที่เชื่อว่า พระเยซูทรงกำหนดไว้ให้คริสตศาสนิกชน ำไปปฏิบัติเพื่อเป็นการระลึกถึงและนมัสการพระเป็นเจ้า และจะได้มีส่วนร่วมในแผนการแห่งความรอด ชาวโรมันคาทอลิกเรียกพิธีศักดิ์สิทธิ์ว่า "ศีลศักดิ์สิทธิ์" มีอยู่ 7 ศีล แต่ชาวโปรเตสแตนต์ถือว่าพระเยซูทรงกำหนดไว้เพียง 2 พิธีคือ พิธีบัพติศมาและพิธีมหาสนิทศักดิ์สิทธิ์ ผู้นำถือศาสนาคริสต์ (คริสตชน) เชื่อว่า ศีลศักดิ์สิทธิ์เป็น เครื่องหมายและเครื่องมือ นำความรอด เป็นพระคุณ หรือของประทานจากพระเป็นเจ้า เพื่อให้เราได้รับความรอดปลอดภัย อาศัยเครื่องหมายและสัญลักษณ์ภายนอกแบบมนุษย์ เพื่อเป็นสื่อ นำความหมายสร้างความสัมพันธ์กับพระ โดยทางความเชื่อภายใน เป็นความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างพระกับมนุษย์ เพื่อช่วยให้ได้มีส่วนใน ความศักดิ์สิทธิ์ และสัมผัสกับความรักของพระเจ้า ศีลศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่องหมายภายนอกที่พระเยซูเจ้า ทรงตั้งขึ้นโดยผ่านทางพระศาสนจักรที่ ประทานให้แก่มนุษย์ เพื่อเป็นอุปกรณ์เครื่องมือของพระ นำมา ซึ่งพระคุณ พระพรพรทานแห่งความรอด และความศักดิ์สิทธิ์ เป็นเครื่องหมายภายนอกที่มาจากความ เชื่อภายใน เพื่อทำให้ผู้รับศีลศักดิ์สิทธิ์ ได้รับพระพรพรทานจากองค์พระเป็นเจ้า สำหรับประทับประคอง การดำเนินชีวิตของคริสตชนคาทอลิก ตั้งแต่เกิดจนตาย (สุริยา รัตนกุล.2552)

พิธีกรรมในศาสนาคริสต์ จึงหมายถึง "ศีลศักดิ์สิทธิ์" ได้แก่ เครื่องหมายภายนอกที่ พระเยซูคริสต์ทรงตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้คนไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ พิธีกรรมสำคัญ ของศาสนาคริสต์ เรียกว่า พิธีรับศีลศักดิ์สิทธิ์ มี 7 ประการ (ธีรพล กอบวิทยากุล,ม.ป.ป.) ดังนี้

1. พิธีศีลล้างบาป (Baptism) หรือ พิธีศีลจุ่ม

เป็นพิธีกรรมแรกๆที่ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์จะต้องรับเพื่อเป็นการล้างบาปมลทิน ต่าง ๆ เพราะชาวคริสต์เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวมา เป็นการล้างบาปกำเนิดและบาปทุกอย่างที่ ติดตัวมาก่อนหน้านั้น เพื่อให้กลับไปเป็นบุตรของพระเจ้าและเป็นสมาชิกของคริสตจักร มีสิทธิและหน้าที่อย่างคริสตชนทุกประการ ศีลล้างบาป หรือ ศีลจุ่ม เป็นเครื่องหมายภายนอกที่มาจากความเชื่อ เพื่อเป็นการชำระหรือลบล้างบาปกำเนิด อาศัยการช่วยให้รอดขององค์พระเยซูคริสต์เจ้า

ประวัติความเป็นมา

พิธีล้างบาปสืบเนื่องมาจากความเชื่อของพวกอิสราเอลนับตั้งแต่ยุค พันธสัญญาเดิมที่เชื่อกันว่าการชำระล้างด้วยน้ำเป็นเครื่องหมายของการชำระทางจิตใจ การทำบัพติศมาหรือการ ทำพิธีล้างบาปนี้ นักบุญจอห์น (John the Baptism) เคยทำให้กับพระเยซูที่แม่น้ำจอร์แดนและพระเยซูเคยมีคำสั่งให้ผู้ที่จะเป็นสาวกนั้นต้องรับศีลล้างบาปในนามของพระบิดา พระบุตร และพระจิต ชาวคริสต์นับตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบันนี้จึงได้ถือปฏิบัติตามกันมา เพราะเชื่อว่าเป็นการชำระตนให้บริสุทธิ์จากบาป ยืนยันความเชื่อในพระคริสต์เจ้าผู้ทรงคืนชีพ ศีลล้างบาปเป็นศีลแรกๆที่ทุกคนต้องรับ เพื่อที่จะเป็นสมาชิกของพระศาสนจักร ตามที่พระเยซูเจ้าได้อธิบายให้โคเดมุสฟังว่า.."ผู้ที่จะเป็น ประชากรของ อาณาจักรพระเจ้าจะต้องเกิดใหม่จากน้ำและพระจิต"

คนที่รับศีลนี้ต้องแน่ใจว่า จะละทิ้งหนทางที่ไร้ความรัก ความเมตตาต่อมนุษยชาติ และหันมารับเอาหนทางของพระเยซูคริสต์ ตามที่จอห์นได้ประกาศเป็นแนวทางว่า "จง กลับใจเสียใหม่...ใครมีเสื้อ 2 ตัว จงเอาตัวหนึ่งให้คนที่ไม่มี และคนมีอาหาร จงแบ่งให้คนอดอยาก... ส่วนคนเก็บภาษีอย่าเก็บเกินพิภัก และพวกทหารอย่าบังคับขู่เข็ญเอาเงินจากผู้ใดหรือใส่ร้ายเขา จงพอใจ กับค่าจ้างที่ตนได้รับ..." ศีลศักดิ์สิทธิ์นี้ยังทำให้เขาเป็นสาวกของพระเยซู มีส่วนร่วมในบุญบารมีและ ศักดิ์ศรีของพระองค์คือการเป็น สงฆ์ ประกาศก และกษัตริย์ (ผู้นำ) ในชีวิตประจำวันของเขา

- 1) หน้าที่สงฆ์คือ ภาวนา และร่วมถวายบูชามิสซา

- 2) หน้าที่ประกาศคือ สั่งสอนด้วยคำพูดและตัวอย่างที่ดี
- 3) หน้าที่ของผู้นำคือ ต้องรักและช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก

ความสำคัญ

ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ทุกคนต้องผ่านพิธีรับศีลนี้ก่อน เพื่อแสดงว่าตนเองได้เข้ามาเป็นสมาชิกของศาสนจักรแล้ว จึงจะสามารถรับศีลอื่น ๆ ต่อไปได้อีก การรับศีลล้างบาปนี้กระทำได้ เพียงครั้งเดียวในชีวิตแม้ว่าจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอื่น แต่ถ้ากลับมานับถือศาสนาคริสต์อีกก็ไม่ต้องรับศีลนี้ เพราะถือได้ว่าทำการล้างบาปแล้ว ทั้งนี้เพราะชาวคริสต์เชื่อกันว่ามนุษย์มีบาปกำเนิดติดตัวมา ตั้งแต่เกิดสืบมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งตามพระคัมภีร์เก่าในศาสนาคริสต์บอกว่าบาปกำเนิดนี้มาจากมนุษย์คู่แรก คือ อาดัมและอีฟ ศีลล้างบาป มีความสำคัญดังนี้

- 1) เป็นพิธีกรรมสำหรับผู้เริ่มต้นนับถือศาสนาคริสต์ทั้งเด็กและผู้ใหญ่
- 2) เป็นพิธีกรรมที่บาทหลวงทำพิธีล้างบาป เพราะมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคน มีบาปติดตัวมาตั้งแต่เกิด
- 3) นิการโปเรสแตนส์เรียกพิธีนี้ว่า ศีลจุ่ม
- 4) บาทหลวงทำพิธีล้างบาปด้วยการเทน้ำมนต์ลงบนศีรษะ

พิธีกรรม

พิธีการรับศีลล้างบาปนี้ มีเครื่องหมายที่สำคัญคือการใช้ น้ำ และการชำระล้าง พร้อมกับคำกล่าวว่า ข้าพเจ้าล้างท่าน ในพระนามของ พระบิดา และพระบุตร และพระจิต ผลของศีล ล้างบาปมีความเชื่อว่าจะทำให้ได้รับพระพรหรรษาได้กลับเป็นลูกของพระ มีเกียรติและศักดิ์ศรีสมบูรณ์ แบบ เพื่อดำเนินชีวิตไปสู่เป้าหมายของความศักดิ์สิทธิ์ทั้งในชีวิตนี้และชีวิต นิรันดร์ในสวรรค์

ผู้รับศีลล้างบาปอาจกระทำได้ตั้งแต่เริ่มเกิดใหม่หรือกระทำได้ตอนโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจะดีกว่า เพราะเป็นการกระทำด้วยความศรัทธาของตนอย่างแท้จริง ผู้ทำพิธี คือ คุณพ่ออธิการ (ภาษาชาวบ้านเรียกคุณพ่อเจ้าวัด ซึ่งทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส) หรือผู้ที่คุณพ่ออธิการได้มอบหมาย แต่ใน ยามวิกฤตใกล้ตายก็โปรดศีลล้างบาปให้ได้ทั้งนั้น ผู้โปรดศีลล้างบาปจะต้องทำให้ถูกวิธี มิฉะนั้นจะเป็น โฆษะ

ผู้รับศีลล้างบาปแล้วตามปกติจะมีพ่อแม่ทูนหัวซึ่ง ไม่ใช่พ่อแม่ของตนเอง พ่อ แม่ ทูนหัวนี้ คือ ผู้ปกครองศีรษะผู้รับศีลล้างบาปขณะที่ผู้โปรดศีลล้างบาปจะเทน้ำลงบนศีรษะ ผู้ได้รับเกียรติเป็นพ่อแม่ทูนหัวนี้จะต้องดูแลลูกทูนหัวทางฝ่าย วิญญาณไปจนกระทั่งลูกทูนหัวสามารถช่วยตนเองได้ และพ่อแม่ทูนหัวนี้จะแต่งงานกับลูกทูนหัวของตนไม่ได้เด็ดขาด การทำพิธีล้างบาปนี้อาจ กระทำในวันคืนวันปัสกา หรือวันอาทิตย์ หรือวันที่เหมาะสม

2. พิธีศีลกำลัง (Confirmation)

เป็นพิธีเจิมน้ำมันที่หน้าผาก เพื่อเป็นการยืนยันความเชื่อในการนับถือศาสนาคริสต์ เป็น การเสริมสร้างการเติบโตฝ่ายจิตวิญญาณ ทำให้ได้รับพระพร 7 ประการ ของพระจิต และพร้อมที่จะอุทิศตนรับใช้คริสตจักร การรับศีลกำลังของการยืนยัน หรือเครื่องหมายบ่งบอกถึง "การบรรลุนิติ ภาวะทางความเชื่อ" หรือความศรัทธา คือการพัฒนาเติบโต มีกำลังเข้มแข็งในความเชื่อ สามารถเป็นพยานถึงความเชื่อ ทั้งด้วยความคิด คำพูด และการปฏิบัติ (สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย,2543)

ประวัติความเป็นมา

ห้าสิบวันหลังจากงานฉลองวันกู่ชาติ พวกสาวกของพระเยซู มาชุมนุมในที่แห่งเดียวกัน ทันใดนั้นมีเสียงลมพัดพัดพัดกระโชกเข้ามาในบ้านที่กำลังชุมนุมกันอยู่ พวกสาวกเห็นเปลวไฟ รูปร่างเหมือนลิ้นกระจายออกไปถูกทุกคน สาวกทุกคนได้รับพระจิต จึงเริ่มพูดภาษาอื่นตามที่พระจิต ทรงบันดาลให้เขาพูดในสมัยก่อน

ผู้ที่จะเป็นพระสงฆ์ ประกาศหรือกษัตริย์จะต้องได้รับการเจิมก่อน และในศัลบวชเป็นพระสงฆ์ในปัจจุบัน พระสังฆราชจะเจิมผู้สมัครบวชด้วยน้ำมัน คริสมา ซึ่งเป็นน้ำมันที่ใช้เจิมผู้รับศีลกำลังด้วยเช่นกัน

ความสำคัญ

การรับศีลกำลังนั้นจะทำให้ได้รับพลังจากพระเจ้า โดยมีความเชื่อว่าผู้ที่รับศีลกำลังนี้จะได้รับพระคุณของพระจิต 7 ประการ ได้แก่

- 1) พระดำริหรือปรีชาญาณ ให้เรา able สามารถเข้าใจถึงน้ำพระทัยของพระที่มีต่อเราอย่างผู้ที่ฉลาด
- 2) สติปัญญา ให้เรา able เข้าใจถึงความลึกซึ้ง และความจริงของคำสอน
- 3) ความคิดอ่าน ให้เรา รู้จักแยกแยะ วิเคราะห์ ตัดสิน และปฏิบัติอย่างเหมาะสมถูกต้อง
- 4) พละกำลัง ให้เรามีพลังที่จะต่อสู้กับความยากลำบาก และการถูกประจญ
- 5) ความรู้ ให้เรา able มีความเข้าใจในคำสอนและข้อความเชื่อทั้งทางโลก และทางธรรม
- 6) ความศรัทธา ให้เรามีความรัก เลื่อมใสศรัทธา ผูกพันและวางใจใน พระเจ้าเสมอ
- 7) ความยำเกรงพระเจ้า ให้เรามีความเคารพ ซื่อสัตย์ และรับผิดชอบต่อน้ำพระทัยพระเจ้าเสมอ

พิธีกรรม

พิธีกรรมของ การรับศีลกำลังคือการทำเครื่องหมาย โดยการปกมือ และการเจิมน้ำมันคริสมาที่หน้าผาก ผู้โปรตศีลกำลังนั้น โดยปกติจะเป็นพระสังฆราช (Bishop) ประจำท้องถิ่น ประธานปกมือเหนือศีรษะ ผู้รับศีลกำลัง ส่วนบาทหลวงอื่น ๆ ที่ร่วมพิธีจะร่วมปกมือเพื่อร่วมโปรตศีล กำลังด้วยในขณะที่ปกมือนั้น พิธีกรรมสำคัญของศีลกำลังก็คือ พระสังฆราชเจิมน้ำมันที่หน้าผากของเด็ก โตที่รู้รับผิดชอบแล้ว เป็นรูปกางเขน และพิธีที่แสดงว่าพระจิตเสด็จเข้าสู่จิตใจผู้นั้นแล้ว ถือเป็นคริสตชน โดยสมบูรณ์

การรับศีลนี้เป็นการแสดงสัมพันธ์ภาพระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ อันเป็นการแสดง ความมั่นคงทางจิตใจ หรือเป็นการรับพระจิตให้มาอยู่ในตน ดังนั้น ผู้ที่จะเข้ารับศีลนี้ควรอยู่ในวัยที่รู้เหตุผล นั่นคือ มีอายุประมาณ 9-14 ปี ในการโปรต ศีลกำลัง เป็นศีลที่พระศาสนจักรอัครทูตเยซูพระจิต เจ้าเสด็จลงมาเหนือผู้รับและประทานพระพรพิเศษให้ผู้รับ และประทานพระพรพิเศษให้ผู้รับได้มีพลังและ ปรีชาญาณในการทำหน้าที่ของคริสตชน ในฐานะที่มีภารกิจร่วมกับพระเยซูคริสต์ผู้ทรงเป็นสงฆ์ ประกาศ และกษัตริย์ เหมือนสมัยอัครสาวก

3. พิธีศีลมหาสนิท (Eucharist or Holy Communion)

ศีลมหาสนิทเป็นพิธีกรรมที่ชาวคริสต์จะต้องไปฟังมิสซาในโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ เพื่อระลึกถึงพระเยซู ชาวคริสต์จะสวดมนต์ รับขนมปังและเหล้าองุ่นจากบาทหลวงมารับประทาน ถือเป็นการให้เลือดของผู้เข้าพิธี กับเลือดของพระเยซูเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นการแสดงความเป็นหนึ่งเดียวกันของ เหล่าคริสตชนและความสนิทสัมพันธ์กับพระเจ้าผ่านการระลึกถึงการสิ้นพระชนม์และการคืนพระชนม์ของพระเยซู (สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2543)

ประวัติความเป็นมา

ศีลศักดิ์สิทธิ์ในข้อนี้สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ในสมัยที่พระเยซูยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งตรงกับคืนวันพฤหัสบดีก่อนที่จะถูกจับตัวไปตรึงไม้กางเขน คืนวันนั้นได้มีการรับประทานอาหารร่วมกับสาวกทั้ง 12 คน อันเป็นมื้อสุดท้าย (The Last Supper) ในการรับประทานอาหารครั้งนี้ ขนมปังและเหล้าองุ่นได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญแห่งพันธสัญญา ทั้งนี้เพราะในขณะที่ รับประทานอาหารนั้น พระเยซูได้ส่งขนมปังให้กับสาวกทั้ง 12 คน พร้อมกับกล่าวว่าขนมปังนี้แทนกายของท่าน จากนั้นพระเยซูได้ส่งเหล้าองุ่นให้กับสาวกและกล่าวว่าเหล้าองุ่นนี้แทนโลหิตที่หลั่ง ออกมาเพื่อยกบาปโทษให้แก่คนทั้งหลาย

ความสำคัญ

การรับศีลมหาสนิทครั้งแรก ในการกินอาหารค่ำมื้อสุดท้าย ศีลมหาสนิทเป็นศีลที่สำคัญที่สุดเป็นศูนย์กลางของชีวิตคริสตชน มีความเชื่อว่าองค์พระเยซูเจ้าประทับอยู่ในศีลมหาสนิทที่เข้า มาสนิทสัมพันธ์ เป็นหนึ่งเดียวในความรักของพระองค์ ทุกคนจึงเป็นหนึ่งเดียวกันในครอบครัว เป็นสมาชิกหรือส่วนต่าง ๆ ในพระกายทิพย์ของพระเยซู ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ต้องไปโบสถ์เพื่อทำพิธีบูชามิชซาหรือพิธีบูชาขอบพระคุณทุกวันอาทิตย์ และจะได้รับศีลมหาสนิท ซึ่งรับได้เพียงครั้งเดียวใน 1 วัน ศีลมหาสนิท หรือศีลกำลัง มีลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) การไปร่วมในโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ที่เรียกว่า "มิสซา" เพื่อระลึกถึงชีวิตและ คำสอนของพระเยซู
- 2) คริสตชนต้องอดอาหารก่อน 1 ชั่วโมง แล้วจึงสวดบทสวดต่าง ๆ ตามที่กำหนด ครึ่งถึงเวลารับศีลก็เดินไปคุกเข่าหรือยืนที่โต๊ะ รับขนมปังและเหล้าองุ่นอันเป็นสัญลักษณ์แทนพระกายและพระโลหิตของพระเยซูคริสต์จากบาทหลวงหรือพระสงฆ์มารับประทาน พิธีนี้สืบเนื่องมาจาก "การเลี้ยงอาหารค่ำมื้อสุดท้าย" ของพระเยซูคริสต์เรื่องราวทั้งหมดนี้จึงเป็นที่มาของ "ศีลมหาสนิท"

พิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมนี้ เรียกว่า "มิสซา" อันเป็นกิจกรรมของชาวคริสต์เพื่อร่วม สนิทกับพระเจ้าโดยการรับประทาน "พระกาย" และ "พระโลหิต" นี้ คือความหมายของ "มหาสนิท" ซึ่ง แนบแน่นเป็นหนึ่งเดียวในประชาคมเดียวกันและอยู่ร่วมกันด้วยความรัก (Agape) อีกทั้งเป็นการ ประกาศยอมรับว่าพระเจ้าได้สถิตอยู่ในกายตน

พิธีกรรมที่สำคัญคือการทำบูชามิชซา โดยมีเครื่องหมายที่สำคัญคือ แผ่นปังและเหล้าองุ่นที่เป็นพระกายและพระโลหิตของพระคริสต์เจ้า ซึ่งชาวคริสต์จะได้รับจากพระสงฆ์ หรือผู้แทนของพระศาสนจักร ในบูชามิชซา หรือพิธีบูชาขอบพระคุณผู้ที่ได้รับศีลมหาสนิทนี้ได้ต้องผ่านการเรียนคำสอนในพระคัมภีร์ก่อน และต้องประกอบพิธีบูชามิชซาเพื่อรับศีลมหาสนิทครั้งแรกก่อน จึงจะสามารถรับศีลมหาสนิทได้

ศีลมหาสนิท เป็นศีลที่พระเยซูตั้งขึ้นระหว่างทานเลี้ยงมื้อสุดท้ายกับสาวกพระองค์ ตรัสว่า เราปรารถนาเป็นอย่างมาก จะเลี้ยงฉลองกับพวกท่านก่อนที่เราจะถูกทรมาน แล้วพระองค์หยิบขนมปังขึ้นมา ขอบคุณ พระองค์ทรงหักออกแล้วส่งให้บรรดาสาวกพลางตรัสว่า นี่เป็นกายของเรา ซึ่งได้ อุทิศให้พวกท่าน จงทำอย่างนี้เป็นที่ระลึกถึงเรา พระองค์ทรงหยิบถ้วยขึ้นมา กล่าวขอบพระคุณพระเจ้า แล้วส่งให้พวกเขา ตรัสว่า พวกท่านทุกคนดื่มเถิด นี่เป็นโลหิตของเราซึ่งประทับตราพันธสัญญาของพระเจ้า โลหิตของเราต้องไหลออกเพื่อคนเป็นอันมากจะได้รับการอภัยบาป พระเยซูยังตรัสอีกว่า เราเป็น อาหารแท้ที่มาจากสวรรค์ คนที่กินอาหารนี้จะมีชีวิตนิรันดร์

4. พิธีศีลแก้บาป หรือ ศีลอภัยบาป (Penance of Sacrament of Reconciliation)

ศีลอภัยบาป (Penance) หรือศีลสารภาพบาป (Confession) เป็นการคืนดีกับพระและเพื่อนพี่น้อง มีความเสียใจ และตั้งใจที่จะกลับคืนดี เริ่มต้นชีวิตใหม่ในพระหรรษทานของพระเจ้า ศีลแก้บาปเป็นพิธีกรรมที่ชาวคริสต์จะต้องไปสารภาพบาปกับบาทหลวง ซึ่งบาทหลวงในฐานะที่เป็น ตัวแทนของพระเจ้าจะเป็นผู้ยกบาปนั้นให้ เป็นการสารภาพความผิดและขอโทษบาปเพื่อให้ตนได้ กลับไปคืนดีกับพระเจ้าและคริสตจักร

ประวัติความเป็นมา

พิธีสารภาพบาปนี้ ได้แบบอย่างมาจากพระจริยวัตรของพระเยซูเมื่อครั้งไปรักษา โรคให้แก่คนเป็นโรคเรื้อน และคนตาบอด คนเหล่านี้เมื่อได้รับการอภัยโทษจากพระเยซูแล้วก็หายจาก โรคภัยและคนตาบอด ได้

กลายเป็นคนตาดี การรักษาโรคของพระเยซู ก็คือ การใช้อำนาจจิตที่เต็มไปด้วยความรักและความเมตตาอันยิ่งใหญ่แก่คนทุกข์ยาก เหล่านั้น เพราะพวกเขาเป็นผู้ที่มีบาปอันกระทำ ไว้แล้ว จึงถูกพระเจ้าลงโทษและพระเยซูซึ่งเป็นพระเจ้าตามความเชื่อของชาวคริสต์สามารถยกบาปให้ ได้เพียงกล่าวแก่คนบาปเหล่านั้นว่า บาปของเจ้า เราได้ยกโทษให้แล้ว นับแต่นั้นมาการสารภาพบาปเป็น ศีลศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญยิ่ง

ศีลอภัยบาป เป็นศีลที่อภัยบาปของมนุษย์ เมื่อได้ทำผิดพลาดไป ไม่ว่าจะหนัก หนาแค่ไหน เพื่อจะได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ ตามที่สัญญาไว้ในตอนรับศีลล้างบาป พระศาสนจักรได้รับอำนาจ ยกบาปจากพระเยซูเจ้า เมื่อพระองค์ตรัสกับนักบุญเปโตรว่า "เปโตร ท่านคือศิลา บนศิลานี้เราจะสร้างศาสนจักรของเราไว้ แม้แต่ความตายก็ไม่อาจจะเอาชนะศาสนจักรของเราได้ เราจะมอบกุญแจเข้า อาณาของพระเจ้าให้ท่านไว้ สิ่งใดที่ท่านห้ามในโลกนี้ก็จะถูกห้ามในสวรรค์ และสิ่งใดที่ท่านอนุญาตในโลกนี้ก็จะได้รับอนุญาตบนสวรรค์ด้วย"

ความสำคัญ

การชดใช้บาปนั้น อาจารย์กิริติ บุญเจือ (2530 : 97) ได้กล่าวว่า เป็นการเสริม แต่งคุณภาพชีวิต เพื่อให้ชีวิตพระเจ้าพัฒนายิ่งขึ้นตามลำดับทั้ง ในตนเองและผู้อื่น กิจกรรมชดใช้บาปที่บาทหลวง กำหนดนั้น อาจเป็นการสวดบทบางบท หรือให้ทำตีสะระบางอย่างตามแต่สะดวกและใจรัก แต่ถ้าเป็นการชดใช้ความเสียหาย แก่เพื่อนมนุษย์จะต้องชดใช้ให้อย่างยุติธรรม มิฉะนั้นจะไม่พ้นบาปได้ การชดใช้บาปจึงเป็นการเปิดประตูเข้าสู่ชีวิตใหม่ที่ตนเองจะต้องวางแผนชีวิตโดยอาศัยคำ แนะนำจาก ผู้รู้ เพื่อให้ชีวิตของตนนั้น สามารถพัฒนา ก้าวหน้าต่อไปไม่หยุดยั้ง

ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินไม่อาจสารภาพบาปเป็นส่วนตัวได้ เช่น คนไข้ พุด ไม่ได้ เครื่องบินกำลังตก เรือกำลังล่ม หรือกำลังติดอยู่ในตึกที่ไฟไหม้ บาทหลวงจะอภัยบาปให้ทันที คนที่อยู่ในสภาพจำเป็นอย่างนี้หากมีบาปแม้แต่ชนิดเดียวก็ได้รับการอภัยบาปทันทีโดย ไม่ต้องมีพิธีอะไรเพิ่ม แต่ถ้ารอดชีวิตไปได้และมีโอกาสสารภาพบาปได้เมื่อใด จะต้องสารภาพทันทีกับบาทหลวงรูปใดก็ได้ทั้งนั้น ศีลอภัยบาป หรือเรียกอีกอย่างว่า ศีลแก้บาป ลักษณะสำคัญ ดังนี้

- 1) คุณเข่าลงต่อหน้าบาทหลวงและสารภาพความผิดที่ได้กระทำไปเป็นการ ปลดเปลื้องบาปของตน
- 2) แสดงความพอใจหรือความสบายใจหลังจากการได้สารภาพบาปแล้ว ผลของศีลอภัยบาปคือ ทำให้ผู้รับได้กลับคืนดีกับพระเจ้า และอยู่ในชีวิตพระพร พระทานสำนึกถึงความรักของพระเจ้า และตั้งใจที่จะปรับปรุงแก้ไข เริ่มต้นใหม่ให้สมกับความเป็นลูกของพระเจ้า ในความครบครัน เป็นอิสระจากบาป มีความบริสุทธิ์และมีสันติในจิต

พิธีกรรม

ศีลในข้อนี้เป็นการยกบาปที่ได้กระทำแล้ว หลังจากที่ทำกรับศีลล้างบาป มาแล้ว ผู้ที่มีอำนาจยกบาปให้ได้ต้องเป็นผู้ที่มีตำแหน่งระดับบิชอป (Bishop) หรือบาทหลวงที่ได้รับมอบ อำนาจจากบิชอป ถ้ายังชำระหรือชดใช้ไม่หมดก็ต้องไปใช้ในโลภหน้าในแดนชำระ ผู้ที่จะเข้ารับศีลมหาสนิทหากมีบาปอยู่ต้องแก้บาปก่อน จึงจะเข้ารับศีลมหาสนิทได้ โดยการบอกบาปของตนแก่บาทหลวง เพื่อว่าท่านจะได้ยกบาปให้ ในการสารภาพบาปนี้นิยมกระทำในห้องเล็ก ๆ ซึ่งจัดไว้ด้านข้างของโบสถ์ ภายในห้องเล็กมีม่านหรือฉากกั้นกลาง บางแห่งทำเป็นฝาประตูไว้เพื่อให้ได้ยินเสียงโดยไม่จำเป็นต้องเห็น หน้าผู้สารภาพบาป ผู้สารภาพบาปและบาทหลวงจะเข้ามาคนละด้านของห้อง เมื่อสารภาพแล้ว บาทหลวงคาทอลิก จะกล่าวว่า "พระเจ้าได้รับบาปของท่านแล้ว บาปที่ท่านทำให้แก่ผู้อื่นก็ได้ยกโทษให้ แล้ว" หลังจากนั้นผู้สารภาพแล้วจะต้องพยายามไม่ทำบาปที่ตนทำไว้ และจะต้องตั้งใจมั่นที่จะไม่กระทำ ผิดต่อพระเจ้าอีกต่อไป

5. พิธีศีลเจิมคนไข้ (Anointing of the Sick)

เป็นพิธีการเจิมคนไข้ด้วยน้ำเสก มีบาทหลวงเป็นผู้ทำพิธีเพื่อสร้างกำลังใจแก่ผู้ป่วยให้ มีกำลังใจที่จะเอาชนะความเจ็บไข้ เจิมคนไข้เป็นการช่วยให้ผู้ป่วยได้รับความรอด ศีลเจิมคนไข้เป็นศีล ที่โปรดให้สำหรับผู้ป่วยที่อ่อนกำลัง ในสภาพที่น่าเป็นห่วง หรือกำลังจะสิ้นใจ เพื่อเขาจะได้รับพระหรรษทานในยามเจ็บป่วย และเป็นการเตรียมจิตใจให้ยึดมั่นใน ความเชื่อ และเพื่อการฟื้นฟูสภาพทั้งกายและจิตใจ

ประวัติความเป็นมา

แต่เดิมมาสาวกของพระเยซูได้รักษาคนไข้โดยใช้น้ำมันขโลมเพื่อให้หายจากไข้ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พิธีขโลมน้ำมันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งคุณพ่อบาทหลวงผู้ทำพิธี อย่างไรก็ตามคนไข้ที่จะทำศีลเจิมนี้ ส่วนมากเป็นพวกที่กำลังจะตายหรือเจ็บหนัก การทำพิธีนี้จะช่วยฟื้นฟูจิตใจ ของพวกเขาให้ระลึกถึงพระเยซูคริสต์ที่สามารถชนะความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน และความตาย ดังนั้นการที่คนไข้จะรับศีลเจิมนี้ส่วนมากเป็นพวกอยู่ในขั้นร้ายแรง คุณพ่อบาทหลวงจะเป็นผู้ทำ พิธีกรรม โดยเริ่มตั้งแต่อ่านบทอ่านจากพระคัมภีร์เทศน์เตือนใจ ปกมือศีระคนไข้แล้วเสกน้ำมัน เจิม น้ำมันที่หน้าผากและมือ หรืออาจเพิ่มเติมในที่อื่น ๆ แล้วแต่ความเหมาะสม แต่ถ้าคนไข้ตายแล้วนักบวช จะไม่ประกอบพิธีนอกจากสวดภาวนาขอพระเจ้าอภัยบาปให้

ความสำคัญ

ศีลเจิมคนไข้เป็นศีลที่จะช่วยให้ผู้ป่วยได้รับสุขภาพดีคืนมา หรือรับการยกบาป ตามที่นักบุญยากอบเขียนไว้ว่า "มีใครในพวกท่านป่วยหรือ เขาควรจะเชิญผู้อาวุโสในศาสนจักรมา อธิษฐานเพื่อเขาแล้วให้ผู้อาวุโสนั้นขโลม น้ำมันให้นามพระเจ้า คำอธิษฐานที่กล่าวมาด้วยความเชื่อจะช่วยคนป่วยได้ พระเจ้าจะให้เขากลับมีสุขภาพดีดังเดิม และจะทรงอภัยบาปที่ได้กระทำไปแล้ว ฉะนั้น จงสารภาพบาปต่อกันและอธิษฐานเพื่อกัน เพื่อท่านจะได้หายโรค คำอธิษฐานของคนดีมีพลังยิ่งนัก" ศีลเจิม คนไข้ หรือเจิมครั้งสุดท้าย เป็นพิธีเจิมคนไข้ด้วยน้ำมันโดยบาทหลวง ต้องการให้คนไข้ระลึกถึงพระเจ้า เพื่อให้มีกำลังใจ ที่จะเอาชนะความเจ็บไข้ได้ป่วย

พิธีกรรม

พิธีกรรมมีเครื่องหมายสำคัญคือ การเจิมน้ำมันที่หน้าผาก และฝ่ามือทั้งสองข้าง คนไข้ที่จะรับศีลเจิมนี้ ส่วนมากเป็นพวกอยู่ในขั้นร้ายแรง บาทหลวงจะเป็นผู้ทำพิธีกรรม โดยเริ่มตั้งแต่ อ่านบทอ่านจากพระคัมภีร์เทศน์เตือนใจ ปกมือศีระคนไข้แล้วเสกน้ำมัน เจิมน้ำมันที่หน้าผากและมือ หรืออาจเพิ่มเติมในที่อื่น ๆ แล้วแต่ความเหมาะสม แต่ถ้าคนไข้ตายแล้ว บาทหลวงจะไม่ประกอบพิธี นอกจากสวดภาวนาขอพระเจ้าอภัยบาปให้

ผู้ที่รับศีลนี้มีความเชื่อว่าจะได้รับพระหรรษทาน และเข้มแข็งมั่นคงในความเชื่อ พร้อมทั้งจะยอมรับความเจ็บปวด และเห็นถึงพระพรในยามเจ็บป่วย มีส่วนร่วมในพระทรมาน และการกลับคืนชีพ ของพระคริสต์เจ้า ดังนั้น ควรจะให้ผู้ป่วยได้รับในขณะที่ยังรู้ตัว เพื่อการเตรียมจิตใจได้อย่างดี ทั้งนี้ผู้รับก็จะสามารถรับศีลอภัย และศีลมหาสนิท ซึ่งถือว่าเป็นศีลเสปียงที่สำคัญสำหรับผู้ป่วยเพื่อเป็นการเตรียม กลับไปหาพระ เป็นเจ้าในสภาพของชีวิตพระหรรษทานและความพร้อมของผู้ป่วย

6. พิธีศีลอนุกรม (Holy Orders or Ordinations) หรือ พิธีศีลบวช

เป็นพิธีกรรมในการรับผู้ที่จะเป็นบวชเข้าเป็นศาสนบริกรของศาสนจักรและรับใช้ ประชากรพระเจ้า เป็นพิธีสำหรับการบวชเป็นนักบวช ได้แก่ มุขนายก บาทหลวง และพันธบริกร ผู้ที่ จะเข้ารับการบวชเป็นบาทหลวงได้ ต้องได้ผ่านการรับศีลล้างบาปและศีลกำลังมาแล้ว และมีคุณสมบัติใน เรื่องการมีศีลธรรมอันดีงามมาแล้ว พร้อมกันนั้นก็ต้องเชื่อมั่นว่าตนเองได้รับการตลใจจากพระเจ้าให้มา เป็นสมาชิกศาสนบริกรพิเศษ

ของศาสนจักร อันเนื่องมาจากผู้ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้กระทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ต้องอุทิศตนเป็นผู้รับใช้พระเจ้า ด้วยการอภิบาลปกครอง ทำให้ศักดิ์สิทธิ์ และอบรมสั่งสอนชุมชนคริสตชน (สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2543)

ประวัติความเป็นมา

คริสตศาสนิกชนชาวคาทอลิกในประเทศไทยเรียกมุขนายกว่าพระสังฆราชกันมา ตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเลียนแบบการเรียกประมุขสงฆ์ของชาวไทยซึ่งใช้มาก่อนตั้งแต่สมัยสุโขทัยชาวคาทอลิกเชื่อว่ามุขนายกเป็นผู้สืบตำแหน่งจากอัครทูต ซึ่งติดตามพระเยซูอย่างใกล้ชิดในสมัยที่พระองค์ ยังคงดำรงชีพในโลกเมื่อ 2000 ปีมาแล้ว มุขนายกทำหน้าที่เป็นประมุขคริสตจักรโรมันคาทอลิก เป็นหัวหน้าปกครองคณะบาทหลวง คณะนักบวชคาทอลิกชาย-หญิง และคริสตศาสนิกชนชาวคาทอลิก ภายในเขตปกครองของตน ซึ่งเรียกว่าเขตมิสซัง (Diocese) หรือมุขมณฑล โดยในประเทศไทยแบ่ง ออกเป็น 10 เขตมิสซังผู้รับศีลบวชเป็นมุขนายกจะต้องบวชเป็นบาทหลวงมาก่อน และต่อมาได้รับ การแต่งตั้งจากพระสันตะปาปาโดยได้รับการอภิเษกเป็นมุขนายก ซึ่งเป็นศีลอนุกรมขั้นสูงสุด ตามประมวลกฎหมายพระศาสนจักรได้แบ่งมุขนายกออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) มุขนายกเขตมิสซัง (diocesan bishop) หรือบิชอปโดยทั่วไป คือมุขนายกที่พระสันตะปาปาแต่งตั้งให้มาปกครองเขตมิสซังใดเขตมิสซังหนึ่ง มุขนายกประเภทนี้แบ่งออกเป็น

(1) มุขนายกมหานคร (metropolitan bishop) คือมุขนายกที่ได้รับ แต่งตั้งให้ปกครองภาคคริสตจักร (ecclesiastical province) ซึ่งเป็นหน่วยการปกครองที่รวมหลายเขต มิสซังไว้ด้วยกัน โดยเขตมิสซังหลักจะเป็นเขตมิสซังชั้นอัครมุขมณฑล (archdiocese) มุขนายกมหานคร จึงเป็นอัครมุขนายกด้วยเพราะเป็นประมุขเขตมิสซังชั้นอัครมุขมณฑล

(2) มุขนายกปริมุขมณฑลหรือปริมุขนายก (suffragan bishop) หรือ ซัฟฟรากันบิชอป คือมุขนายกที่ปกครองเขตมิสซังที่เป็นบริวารของอัครมุขมณฑล

2) มุขนายกเกียรตินาม (Titular bishop) หรือทิทูลาร์บิชอป คือมุขนายก ที่ไม่มีเขตมิสซังในปกครอง แต่ได้รับแต่งตั้งเป็นมุขนายกเพื่อเป็นเกียรติในการท างานให้คริสตจักร มุขนายกประเภทนี้ได้แก่

(1) มุขนายกผู้ช่วย (auxiliary bishop) หรืออ็อกซิเลียร์บิชอป คือมุขนายกที่พระสันตะปาปาแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยของมุขนายกเขตมิสซังในการปกครองเขตมิสซังหนึ่ง ๆ และจะได้รับแต่งตั้งจากมุขนายกเขตมิสซังให้เป็นอุปมุขนายก (vicar general) หรืออย่างน้อยก็เป็นผู้ช่วยมุขนายก (episcopal vicar) ในเขตมิสซังของตน

(2) มุขนายกรอง (coadjutor bishop) หรือโคแอดจูเตอร์บิชอป คือมุขนายกผู้ช่วยที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายเกือบเท่ามุขนายกเขตมิสซัง และยังมีสิทธิ์สืบตำแหน่งเป็นมุขนายกเขตมิสซังองค์ต่อไป

(3) มุขนายกิตติคุณ (bishop emeritus) หรือบิชอปอีเมริทัส คือมุขนายกเขตมิสซังที่ได้รับอนุมัติให้ลาออกจากตำแหน่งแล้ว (คือเกษียณตนเอง)

นอกจากนี้เหล่าประมุขมิสซังและเอกอัครสมณทูตก็ได้รับตำแหน่งเป็นมุขนายกเกียรตินามด้วย เพื่อให้มีเกียรติเสมือนมุขนายกเขตมิสซัง ตัวอย่างเช่น มุขนายก ฌ็อง-บาติสต์ ปาลกัว ประมุขมิสซังสยาม ได้เป็นมุขนายกเกียรตินามแห่ง

พิธีกรรม

เครื่องหมายสำคัญของการประกอบพิธีกรรม ก็คือการปกมือของพระสังฆราชเหนือ ผู้รับศีลบวชตลอดจนการเจิมน้ำมันคริสมา เพื่อเป็นเครื่องหมายถึงการประทานองค์พระจิตเจ้า เป็นการอภิเษก และมอบ

อำนาจของการเป็นสงฆ์แห่งศาสนบริการ เพื่อทำงานขององค์พระคริสต์เจ้า และการถูกส่งไปเพื่อรับใช้เป็นผู้ประกาศข่าวดีแห่งความรอด ศีลวาท มีลำดับ 3 ชั้น คือ พระสังฆราช พระสงฆ์ และสังฆานุกร

7. พิธีศีลสมรส (Matrimony)

เป็นพิธีกรรมที่จะกระทำการผูกพันระหว่างหนุ่มสาวที่จะใช้ชีวิตร่วมกันต้องประกอบพิธี ผูกพันกันไว้ โดยให้คำมั่นต่อพระเจ้า ซึ่งพิธีกรรมศีลสมรสนี้การประกอบพิธีจะต้องกระทำโดยบาทหลวง จึงจะมีความศักดิ์สิทธิ์และถูกต้อง

ความเป็นมา

พิธีศีลสมรสนั้น ก็คือพิธีศักดิ์สิทธิ์ อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "พิธีรับศีลกล่าว" เป็นศีลที่ใช้ในการประกาศความรักที่ชายและหญิงมีต่อกัน ต่อหน้าพระพักตร์ของพระเจ้าและพร้อมที่จะกล่าวประกาศว่าเขาทั้งสองรักกัน ด้วยความสมัครใจ มีอิสระอย่างเต็มที่ โดยไม่ได้ถูกบังคับ และพร้อมที่จะร่วมชีวิตคู่ เพื่อเป็นของกันและกัน เป็นหนึ่งเดียวในความรักที่ยั่งยืนไม่ได้ ที่จะซื่อสัตย์ต่อกันจนตลอดชีวิต เพื่อเป็นเครื่องหมาย เป็นพยานถึงความรักของพระและพร้อมที่จะมอบครอบครัวใหม่ให้เป็น ธรรมเนียมของพระและอนาคตของลูกหลานซึ่งพระเจ้าให้มา และเด็กที่เกิดมาเหล่านี้จะต้องถูกนำมา ประกาศความเป็น สัตบุรุษ โดยการรับศีลล้างบาป

ความสำคัญ

ศีลสมรส เป็นการแสดงตนต่อพระเจ้าและคริสตจักรว่าทั้งสองจะใช้ชีวิตร่วมกัน เป็นสามีภรรยาอย่างซื่อสัตย์ เป็นสามีภรรยากันโดยถูกต้องตามกฎหมายของศาสนา ดังนั้นการกระทำพิธีศีลสมรสจึงเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา พิธีกรรมมีเครื่องหมายสำคัญคือคำกล่าวของคู่บ่าวสาวต่อหน้าพระสงฆ์ผู้แทนของพระศาสนจักร รวมทั้งบรรดาสักขีพยานว่าเขาทั้งสองจะรักกันตลอดไปจนชีวิตจะหาไม่ ดังนั้นศีลสมรสเป็นพิธีกรรมที่จะทำการผูกพันหญิงชายไว้ด้วยกัน พิธีแต่งงานศีลสมรสนั้นจึงเป็น เครื่องหมายแสดงว่าพระเจ้าเป็นผู้กระชับความสัมพันธ์ของชายหญิงคู่นั้น พวกเขาจะไม่แยกจากกัน จนกว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะสิ้นชีวิต นั่นคือความสำคัญของพิธีกรรม

พิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมจะกระทำโดยบาทหลวง บาทหลวงซึ่งเป็นประธานและ พยานทางศาสนาเป็นผู้ประกอบพิธีให้ ซึ่งพิธีกรรมจะประกอบกันในโบสถ์ พิธีกรรมการแต่งงานจะทำระหว่างพิธีมิสซา บาทหลวงจะไปอยู่หน้าคู่บ่าวสาวและจะมีพยานเป็นชายหญิงอีกคู่หนึ่ง เมื่อบาทหลวงประกาศความเป็นคู่แต่งงานไปแล้ว จะมีการแลกแหวนที่มีการเสกแล้วให้ระหว่างกัน ความศักดิ์สิทธิ์ของการสมรสอยู่ที่คู่บ่าวสาวให้คำมั่นสัญญาด้วยตนเองว่าเขาทั้งสองจะเป็นเลือดเนื้อเดียวกัน ยกย่องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งในยามทุกข์ ยามสุข เวลาเจ็บไข้หรือเวลาสบายดี จนตลอดชีวิตการ สมรสจึงต้องมีใจเป็นอิสระ

วันสำคัญทางศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่มีพัฒนาการตลอดเรื่อยมา มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลง จึงทำให้ศาสนา มีศาสนิกชนครองอันดับ 1 ของโลกมายาวนาน แม้ว่าในประเทศไทยอาจจะมีไม่มากก็ตาม แต่ก็ถือว่าไม่น้อย และยังไปกว่านั้น นับว่ามีบทบาทสำคัญมากต่อชาวไทย เราจะเห็นประเทศไทยได้ให้ความสำคัญ ต่อวันสำคัญของศาสนาคริสต์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าศาสนาอื่นๆ และวันสำคัญดังกล่าวนั้น อาจแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือวันสำคัญทั่วไป และวันสำคัญที่จะมีบางนิกายให้ความสำคัญเป็นพิเศษเฉพาะนิกาย (สารบัญญ บุนยเกียรติ.2560) ซึ่งจะนำมากล่าวในรายละเอียดต่อไป

1. วันสำคัญของนิกายทั่วไป

วันที่ 1 มกราคม สมโภชพระนางมารีย์พระชนนีพระเจ้า

พระนางมารีย์ได้รับเกียรติเป็นพระมารดาของพระเยซูเจ้าซึ่งเป็นทั้งพระเจ้าแท้และ มนุษย์แท้คาทอลิกจึงนับถือและให้เกียรติสูงส่งแก่พระนางมารีย์

วันที่ 3 มกราคม สมโภชพระคริสตเจ้าแสดงองค์

พระเยซูคริสตเจ้าแสดงองค์แก่หมู่บัพติศต ซึ่งเป็นชาวต่างชาติต่างภาษา และต่างศาสนา พระองค์มิได้จำกัดการแสดงองค์ต่อคริสตชนแต่เพียงกลุ่มเดียว

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พุทธรับเถ้า

การคลุกตนกับเถ้า เป็นประเพณีการแสดงออกของชาวฮิวถึงความสำนึกผิด กลับใจ และใช้โทษความผิดของตน คาทอลิกนำพิธีดังกล่าวมาปรับและลดรูปแบบเป็นการโรยเถ้าบนศีรษะซึ่ง เป็นการแสดงออกถึงการเตรียมตัวเข้าสู่เทศกาลมหาพรต(การพลีกายใช้โทษบาป) พร้อมกับเพื่อน คาทอลิกทั่วโลกเป็นเวลา 40 วัน ก่อนสมโภชปัสกา

วันที่ 19 มีนาคม สมโภชนักบุญยอแซฟ ภัสดาของพระนางพรหมจารีมารีย์

นักบุญยอแซฟได้รับเกียรติเป็นสามีตามกฎหมายของพระนางมารีย์และเป็นบิดา (เลี้ยง) ของพระเยซูเจ้า ท่านจึงได้รับการเทิดเกียรติจากคาทอลิกเป็นอย่างมาก

วันที่ 28 มีนาคม อาทิตยมหาทรมาน (แห่ใบลาน)

เวลา 1 สัปดาห์ก่อนวันปัสกา คาทอลิกนำชีวิตช่วงสุดท้ายของพระเยซูเจ้าที่เกิดขึ้นจริง มาทำการไต่ตรองและประยุกต์กับชีวิต โดยเริ่มด้วยขบวนแห่ต้อนรับพระเยซูเจ้าด้วยใบปาล์ม

วันที่ 1 เมษายน พุทธศักราชดีศีลระลึกถึงพระเยซูเจ้าทรงตั้งศีลมหาสนิท

เป็นวันระลึกถึงการรับประทานอาหารมื้อค่ำครั้งสุดท้ายของพระเยซูเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ ทรงบันดาลให้ปังและเหล้าองุ่น (อาหารและเครื่องดื่มหลักในสมัยนั้น) กลายเป็นพระกายและพระโลหิต ของพระองค์ซึ่งเป็นอนุสรณ์ของการบูชาชีวิต (พระกายและพระโลหิต) เป็นการไถ่กู้มวลมนุษย์

วันที่ 2 เมษายน ศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ระลึกถึงพระเยซูเจ้าทรงรับทรมานและสิ้นพระชนม์ บนไม้กางเขน

เป็นวันระลึกถึงพระเยซูเจ้าผู้ได้ทรงสละชีวิตด้วยการสิ้นพระชนม์ สิ้นพระชนม์บนไม้ กางเขน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความรักสุดยอดที่พระเจ้าทรงมีต่อมวลมนุษย์มีต่อมวลมนุษย์

วันที่ 3 เมษายน เสาร์ศักดิ์สิทธิ์ระลึกถึงชัยชนะที่ทำให้มนุษย์มีความหวังที่จะชนะ อำนาจบาป ความมืด และความชั่วทั้งหลาย

คาทอลิกเชื่อว่า พระเยซูเจ้ามิได้เป็นผู้แพ้แต่ทรงพักผ่อนอยู่ในคูหาเวลาทีกลับคืนชีพพระองค์เป็นผู้ชนะ ทำให้มนุษย์มีความหวังที่จะชนะอำนาจบาปความมืด และความชั่วทั้งหลาย

วันที่ 4 เมษายน สมโภชพระเยซูเจ้าทรงกลับคืนพระชนมชีพ (วันปัสกา)

พระเยซูคริสตเจ้าเป็นผู้ชนะอย่างแท้จริง อัลเลลูยา และมนุษย์ทุกคนก็มีส่วนในชัยชนะ กับพระองค์เหนือการทรมานและความตาย อีกทั้งมั่นใจว่าชีวิตนิรันดร์กับพระคริสตเจ้าคือคำตอบของชีวิต

วันที่ 16 พฤษภาคม สมโภชพระเยซูเจ้าเสด็จขึ้นสวรรค์

เป็นวันไตร่ตรองและฉลองความหวังว่า คำตอบสุดท้ายที่มนุษย์พึงปรารถนา คือ การได้มีชีวิตอยู่กับพระบิดาเจ้าพร้อมกับพระคริสตเจ้า ซึ่งเป็นผู้นำเราเข้าสู่พระราชาสวรรค์อันเป็นบ้านแท่นถาวร

วันที่ 23 พฤษภาคม สมโภชพระจิตเจ้า

พระบิดาและพระเยซูเจ้าทรงส่งพระจิตเจ้ามาสู่สานุศิษย์และมวลมนุษย์ทุกคน เพื่อดลใจให้เข้าถึงคำสอนของพระคริสตเจ้าและนำมวลมนุษย์ให้ต่อสู้อำนาจของจิตชั่วที่ยังทำงานอยู่ในโลกนี้

วันที่ 30 พฤษภาคม สมโภชพระตรีเอกภาพ

คาทอลิกเชื่อว่า พระเจ้าประกอบด้วยสามพระบุคคลที่ทรงรักเป็นหนึ่งเดียว และมอบความเป็นพระบุคคลของพระองค์แก่กันสามพระบุคคลทรงสนิทสัมพันธ์เปี่ยมล้น จนกระทั่งได้ทรงแบ่งปันชีวิตของพระองค์ด้วยการสร้างให้มนุษย์มีภาพลักษณ์ของพระองค์ในตัวมนุษย์

วันที่ 6 มิถุนายน สมโภชพระวรกายและพระโลหิตของพระคริสตเจ้า

พระวรกายและพระโลหิตของพระคริสตเจ้า ภายใต้อุปการของปังและเหล้าองุ่นที่ได้รับการเสกในพิธีมิสซาบูชา เป็นอนุสรณ์แห่งพระทรมานและการกลับคืนชีพของพระเยซูเจ้า

วันที่ 27 มิถุนายน สมโภชนักบุญเปโตรและนักบุญเปาโล อัครสาวก

นักบุญเปโตรและนักบุญเปาโลเป็นอัครสาวกเสาหลักของคาทอลิก ท่านทั้งสองเป็นผู้ก่อตั้งพระศาสนจักรที่กรุงโรม ชีวิตการอุทิศตนขึ้นวีรกรรมของท่านทำทลายให้คาทอลิกเลียนแบบอย่างท่าน

วันที่ 15 สิงหาคม สมโภชพระนางมารีย์รับเกียรติขึ้นสวรรค์

พระนางมารีย์เป็นมนุษย์บุคคลแรกที่เพียบพร้อมด้วยความดีงามจนกระทั่งได้มีส่วน ร่วมในชัยชนะของพระเยซูเจ้าในระดับสูงสุดเหนือความตาย

วันที่ 7 พฤศจิกายน สมโภชนักบุญทั้งหลาย

นักบุญหรือผู้ศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากที่ไม่ได้รับการประกาศเป็นทางการ แต่ท่านเหล่านั้นได้พยายามตอบสนองความรักที่พระเจ้าประทานแก่ท่าน ด้วยวิธีการต่าง ๆ จนกระทั่งท่านได้บรรลุลึงพระเจ้า กลายเป็นนักบุญ ซึ่งคาทอลิกฉลองให้เกียรติท่านพร้อมกันในวันนี้

วันที่ 21 พฤศจิกายน สมโภชพระเยซูเจ้ากษัตริย์แห่งสากลจักรวาล

พระเยซูคริสตเจ้าเสด็จลงมาบนโลกนี้เพื่อนำสันติมาสู่มนุษยชาติพระองค์ทรงรวบรวม มนุษย์และสิ่งสร้างทั้งหลายเพื่อนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแด่องค์พระบิดาเจ้า

วันที่ 8 ธันวาคม สมโภชพระนางมารีย์ผู้ปฏิสนธินิรมล

พระนางมารีย์ได้รับการทะนุถนอมจากพระฤทธานุภาพของพระเจ้า ให้ปราศจากบาปทุกชนิด แม้กระทั่งบาปกำเนิด

วันที่ 25 ธันวาคม สมโภชพระคริสตสมภพ

พระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่และดูเหมือนอยู่ห่างไกล ได้เสด็จมารับเอาเนื้อหนังกลับกลายเป็น มนุษย์ศักดิ์สิทธิ์ของมนุษย์ยิ่งใหญ่และสำคัญ จนกระทั่งพระเจ้าเสด็จมาเป็นหนึ่งเดียวและเป็นเพื่อนร่วม เดินทางบนโลกนี้กับมนุษย์

2. วันสำคัญของนิกายโปรเตสแตนต์

วันอาทิตย์ทางตาล

พระเยซูทรงรับสั่งให้สาวกไปเอาลามาและประทับนั่งหลังลาเสด็จเข้าสู่กรุงเยรูซาเล็ม ประชาชนพากันเอาใบตาลมาปูตามทางที่พระองค์เสด็จผ่าน ให้สัญลักษณ์ว่าความรอดของ พระเจ้าไม่ใช่อาณาจักรแห่งโลกนี้ที่ใช้อาวุธประหัตประหารกัน พระองค์ประทับนั่งบนหลังลา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งสันติภาพ เพื่อให้ประชากรได้ระลึกถึงคำทำนายของผู้เผยพระวจนะ

การเสด็จเข้าสู่กรุงเยรูซาเล็มของพระเยซูคริสต์เป็นการแสดงตัวให้ชนชาติ อิสราเอลได้ทราบถึงการเสด็จมาของพระผู้ช่วยให้รอดตามคำทำนายของผู้เผยพระวจนะ และพระกรณียกิจของพระเยซูคริสต์ตลอดสัปดาห์ พระองค์ได้แสดงถึงน้ำพระทัยของพระเจ้าที่มีพระประสงค์ต่อเรา การกำหนดวัน วันอาทิตย์ 1 สัปดาห์ ต้นวันคืนพระชนม์กำหนดให้เป็นวันอาทิตย์ทางตาล

วันศุกร์ประเสริฐ

ตอนบ่ายของวันศุกร์พระเยซูคริสต์ทรงถูกตรึงที่บนกางเขนด้วยความทุกข์ทรมาน แลสิ้นพระชนม์ชีพของพระองค์เพื่อทรงไถ่เราทั้งหลายให้พ้นจากความผิดบาปทั้งมวลพระเยซูคริสต์ทรง เป็นพระบุตรของพระเจ้าที่เสด็จเข้ามาในโลก ทรงสภาพเป็นมนุษย์เช่นเราทั้งหลาย และถูกทรมานจนถึง ความตาย พระองค์ยอมสละชีวิตของพระองค์เพื่อมนุษย์ที่มีความผิดบาปพระองค์ทรงยอมให้ชีวิตที่บริสุทธิ์ของพระองค์เป็นค่าไถ่เราทั้งหลายการกำหนดวัน คือ วันศุกร์ก่อนวันคืนพระชนม์กำหนดให้เป็น วันศุกร์ประเสริฐ

วันพระเยซูคริสต์ทรงคืนพระชนม์

วันอาทิตย์ตอนรุ่งอรุณพระเยซูคริสต์ได้ฟื้นคืนพระชนม์การฟื้นคืนชีพของพระเยซูคริสต์แสดงถึงพระลักษณะของพระเจ้าในพระองค์คริสตชนเชื่อในพระเยซูคริสต์ทรงฟื้นจากความตาย พระองค์เป็นพระเจ้าแห่งองค์นิรันดร์ ที่เป็ความหวังของมนุษยชาติ “ค่าจ้างของความบาปคือ ความตาย” พระเยซูทรงฟื้นคืนชีพ ทรงมีชัยชนะเหนือความตาย วันนี้จึงเป็นวันที่สำคัญอย่างยิ่งของ เหล่าคริสตศาสนิกชนการกำหนดวัน ให้นับจากวันที่ 21 มีนาคมของทุกปีเป็นหลัก และวันอาทิตย์แรกหลังวันเพ็ญ จะเป็นวันคืนพระชนม์(คำนวณจากปฏิทินตามจันทรคติ)

วันพระวิญญานบริสุทธิ์

วันพระวิญญานบริสุทธิ์หรือวันเพนเทคอส คือ วันที่ 50 นับตั้งแต่วันที่พระเยซู คริสต์ทรงฟื้นคืนพระชนม์เป็นวันที่อัครสาวกและบรรดาผู้ติดตามพระองค์หลายชนชาติมาชุมนุมพร้อม กันประมาณสามพันคน ทุกคนสามารถพูดและสื่อสารกับคนอื่น ๆ ด้วยภาษาพูดของตนเอง และสามารถ ร่วมสามัคคีธรรมซึ่งกันและกัน ดังนั้น วันพระวิญญานบริสุทธิ์จึงเป็นวันที่คริสตจักรได้รับฤทธิ์เดชแห่ง องค์พระวิญญานบริสุทธิ์เป็นวันที่แสดงถึงว่าพระเจ้าได้ทรงทำงานโดยทางพระวิญญานบริสุทธิ์กับ คริสตจักรของพระองค์ทั่วโลกการกำหนดวัน ให้ถือเอาวันอาทิตย์ที่ 50 โดยนับจากวันคืนพระชนม์ เป็นวันแห่งพระวิญญานบริสุทธิ์

วันมหาสนิทสากล

พิธีมหาสนิทเป็นพิธีสำคัญของคริสตจักร โดยพระเยซูคริสต์ทรงตั้งพิธีศักดิ์สิทธิ์นี้ โดยการรับประทานอาหารมื้อสุดท้ายร่วมกับอัครสาวกทั้ง 12 คน ในคืนวันพฤหัสบดีก่อนที่พระองค์จะถูกตรึง พระเยซูทรงใช้ขนมปังและน้ำองุ่นเป็นสัญลักษณ์ของพระวรกายและพระโลหิตของพระองค์ที่ ทรงหักออกและหลั่งบนไม้กางเขนเพื่อชำระเราทั้งหลายให้ปราศจากความผิดบาปการกำหนดวัน ปัจจุบันคริสตจักรทั่วโลกจะประกอบพิธีมหาสนิทพร้อมกันในวันมหาสนิทสากลให้ถือเอาวันพฤหัสบดี ของสัปดาห์แรกของเดือนตุลาคมเป็นวันมหาสนิทสากล

วันเริ่มเทศกาลรับเสด็จ

คริสตจักรต่าง ๆ ทั่วโลกจะร่วมกันเตรียมจิตใจของสมาชิกของตนให้พร้อม สำหรับวันที่พระเจ้าทรงส่งพระบุตรที่รักยิ่งของพระองค์เข้ามาในโลก ทรงบังเกิดเป็นมนุษย์เช่นเราทั้งหลาย ดังนั้น เป็นโอกาสที่คริสตชนจะเตรียมใจรับการเสด็จมาขององค์พระเยซูคริสต์นอกจากความ ปิติยินดีความสนุกสนานแล้ว คริสตจักรจะเตรียมจิตใจของสมาชิกของตนให้พร้อมที่จะรับองค์พระผู้ เป็นเจ้าเข้ามาในจิตใจ ให้การเสด็จมาของพระองค์มีความหมายต่อชีวิตของแต่ละคนการกำหนดวัน วันอาทิตย์สัปดาห์ที่สี่ก่อนถึงวันคริสตสมภพ (บางครั้งตรงกับปลายเดือนพฤศจิกายนหรือต้นเดือนธันวาคม ทั้งนี้ให้วันอาทิตย์เป็นหลัก)

วันคริสตสมภพ

พระเจ้าทรงส่งพระบุตรอันเป็นที่รักยิ่งของพระองค์มาบังเกิดเป็นมนุษย์เพื่อช่วย มนุษย์ให้รอดพ้นจากความพิชิตบาป นำมนุษย์ให้กลับไปมีสัมพันธภาพที่สมบูรณ์กับองค์พระผู้เป็นเจ้าอีก ครั้งหนึ่งวันบังเกิดของพระเยซูคริสต์จึงเป็นวันที่คนทั่วโลกมาร่วมกันแสดงความปิติยินดี การกำหนดวัน วันที่ 25 ธันวาคม จะไม่ตรงกับวันอาทิตย์ทุกปีคริสตชนทั่วโลกจึงนิยมฉลองคริสตสมภพในวันอาทิตย์ แรกถัดจากวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี

สรุปท้ายบท

การไปโบสถ์ในวันพระ โดยชาวคริสต์ในสมัยแรก ๆ จะถือวันเสาร์เป็นวันพระ และวันเริ่มต้น ของสัปดาห์เหมือนอย่างศาสนายิว เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นวันอาทิตย์ในสมัยของเซนต์ปอล และถือกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อถึงวันอาทิตย์ ชาวคริสต์จะไปโบสถ์เพื่อปฏิบัติศาสนกิจเป็นการพัฒนาจิตใจ การเฉลิมฉลองวันคริสต์มาส ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองรื่นเริงเป็นการใหญ่เพราะถือว่าเป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเยซู กล่าวคือนิกายโรมันคาทอลิกและนิกายโปรเตสแตนต์ถือว่าวันที่ 25 ธันวาคมของทุกปี เป็นวันคล้ายวันเกิดของพระเยซู แต่นิกาย ออร์ทอดอกซ์ตะวันออกถือว่า วันเกิดของพระเยซูตกอยู่ใน เดือนมกราคม เทศกาลแอดเวนต์ (Advent) ก่อนถึงวันคริสต์มาส 4 สัปดาห์ ชาวคริสต์จะพากันอ่านคัมภีร์พันธสัญญาเดิม เพื่อเตรียมตัวต้อนรับวันคริสต์มาส การเฉลิมฉลองวันอีพิฟานี (Epiphany) หลังจากวันคริสต์มาสผ่านไป 12 วัน ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลองเพื่อระลึกถึงวันที่มีนักปราชญ์ ตะวันออกมาเยือนพระเยซูตอนเกิดใหม่ การเฉลิมฉลองเทศกาลอีสเตอร์ ชาวคริสต์จะเฉลิมฉลอง เพราะมีความเชื่อว่าเป็นวันกลับฟื้นคืนชีพของพระเยซู กล่าวคือ ชาวคริสต์เชื่อว่าพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนสิ้นชีพในเย็นวันศุกร์ ครั้นรุ่งเช้าวันอาทิตย์ พระเยซูก็ฟื้นคืนชีพสู่สวรรค์

คำถามทบทวนประจำบท

คำชี้แจง : จงตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. จงอธิบายประวัติความเป็นมาของเทศกาลและพิธีกรรมในศาสนาคริสต์
2. เทศกาลในศาสนาคริสต์ที่เป็นที่รู้จักกันดีคือเทศกาลอะไร และจงอธิบายเทศกาลนั้นมา พอเข้าใจ
3. เทศกาลตลอดปีของนิกายโรมันคาทอลิกในศาสนาคริสต์มีอะไรบ้าง จงบอกมาให้ครบ
4. พิธีศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาคริสต์หมายถึงอะไร จงอธิบาย
5. พิธีกรรมสำคัญของศาสนาคริสต์มีอะไรบ้าง จงบอกมาให้ครบ
6. มิสซาคืออะไร มีองค์ประกอบของพิธีอย่างไร
7. จงอธิบายบทบาทและความสำคัญของพิธีกรรมในศาสนาคริสต์มาพอสังเขป
8. วันสำคัญทางศาสนาคริสต์มีอะไรบ้าง จงแสดง
9. วันสำคัญทางศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์แตกต่างจากนิกายอื่นอย่างไร
10. เทศกาลและพิธีกรรมในศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร จงอธิบาย

เอกสารอ้างอิง

สุริยา รัตนกุล.(2552). พิธีกรรมในศาสนา(เล่ม2) . สำนักพิมพ์ : มหาวิทยาลัยมหิดล

สาธัญญ์ บุญเกียรติ.(2560). คริสต์ศาสนศาสตร์ใกล้ตัวมุมมองใหม่. กรุงเทพฯ: กนกบรรณสาร.

คริสต์ศาสนธรรมอัครสังฆมณฑลกรุงเทพมหานคร.(2550).คำสอนพระศาสนจักรคาทอลิก ภาค 1- 4.

กรุงเทพฯ : บริษัททุนพัลลิซซิ่ง จำกัด.

ธีรพล กอบวิทยากุล.(ม.ป.ป.). คริสต์ศาสนาในประเทศไทย.(เอกสารประกอบการสอน)

กรุงเทพฯ : วิทยาลัยแสงธรรม.

สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย.(2543).เอกสารสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย.ม.ป.พ.

อาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธินิรมล จันทบุรี.(2548).รายงานสภาพปัจจุบันของอาสนวิหาร

พระนางมารีอาปฏิสนธินิรมล จันทบุรี ปี ค.ศ. 2000-2005. ม.ป.พ.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 8
เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม

เนื้อหาประจำบท

- เทศกาลสำคัญทางศาสนาอิสลาม
- พิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลาม
- หลักปฏิบัติพิธีกรรมสำคัญ
- ข้อห้ามในศาสนาอิสลาม
- การแต่งงานแบบอิสลามหรือพิธีนิกะห์
- หลักศรัทธาของมุสลิม
- วันสำคัญทางศาสนาอิสลาม

สาระสำคัญ

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาเอกเทวนิยมที่อยู่ในธรรมเนียมศาสนาอับราฮัม พวกเขาถือว่าคัมภีร์อัลกุรอาน คัมภีร์ในศาสนาอิสลาม เป็นพระดำรัสจากพระเจ้าของอับราฮัม (หรืออัลลอฮ์) ที่ประทานแก่มุฮัมมัด ศาสดาในศาสนาอิสลาม มุสลิมส่วนใหญ่ยังดำเนินตามคำสอนและการปฏิบัติของมุฮัมมัด (ซุนนะฮ์) ตามที่มีการจดบันทึกในรายงานต่าง ๆ พิธีกรรมสำคัญในศาสนาอิสลาม เช่น พิธีสัจฮัต พิธีการปฏิญาณตนเป็นมุสลิม พิธีละหมาด พิธีการถือศีลอด พิธีการจ่ายซะกาต พิธีฮัจญ์ เป็นต้น

ผู้ที่เป็นมุสลิมต้องปฏิบัติตาม 5 หลักการอิสลาม: การประกาศความศรัทธา (ชะฮาดะฮ์), ละหมาดประจำวัน (ละหมาด), การบริจาคทาน (ซะกาต), ถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน (ศีลอด) และแสวงบุญที่มักกะฮ์ (ฮัจญ์) อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต

ผู้ที่เป็นมุสลิมมีหลักความเชื่อหลัก 6 ประการ นั่นคือ เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (อัลลอฮ์), เชื่อในบรรดามลาอิกะฮ์, เชื่อในคัมภีร์ที่ถูกประทานมาจากพระเจ้า, เชื่อในบรรดาศาสนทูตต่าง ๆ , เชื่อในวันสิ้นโลก (วันกิยามะฮ์), และเชื่อในกฎแห่งความดีความชั่ว (กอดดอและกอดร์)

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. สามารถอธิบายพิธีกรรมของศาสนาอิสลามได้ (K)
2. วิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม ที่มีผลต่อวัฒนธรรมไทยได้ (P)
3. เห็นคุณค่าและความสำคัญของพิธีกรรมศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจและดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอน (30 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/6MyXq2srdcF7BdJ36>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/F9fCb2twu5ZEdLvq7>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

ขั้นนำ (30 นาที)

ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิดและร่วมกันอภิปรายถึงวัฒนธรรมของอินเดียในประเทศไทย เช่น

“หากนึกถึงวัฒนธรรมในประเทศอินเดียนักศึกษานึกถึงอะไรบ้าง , หากนึกถึงศาสนาในประเทศอินเดียนักศึกษานึกถึงอะไร , และมีพิธีกรรม ความเชื่ออะไรบ้างที่นักศึกษารับทราบจากประสบการณ์การมานำมาเล่าให้เพื่อนในชั้นเรียนได้รับฟัง” เป็นต้น

***ผู้สอนพยายามตั้งคำถามกระตุ้นการคิดอยู่เรื่อย ๆ และพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน
ขั้นสอน (90 นาที)

1. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “งานระลึกวันอาชูรอ พิธีแห่เจ้าเซ่น” พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

2. ผู้สอนให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มเพื่อศึกษาค้นคว้า กลุ่มละ 4-5 คน โดยสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมสำคัญในศาสนาอิสลาม ดังนี้

2.1 พิธีสุหนัต

2.2 พิธีการปฏิญาณตนเป็นมุสลิม

2.3 พิธีละหมาด

2.4 พิธีการถือศีลอด

2.5 พิธีการจ่ายซะกาต

2.6 พิธีฮัจญ์

3. จากนั้นนำข้อมูลมานำเสนอ โดยนำเสนอกลุ่มละไม่เกิน 10 นาที ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันสรุปผลการอภิปรายกลุ่ม และร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

4. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาเพิ่มเติม โดยใช้สื่อ Power point เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมของศาสนาอิสลาม พร้อมซักถามนักเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

5. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “ทางนำชีวิตอิสลาม : ฮัจญ์สักครั้งในชีวิต”

6. ผู้สอนให้นักศึกษาทำ "Timeline" เกี่ยวกับช่วงเวลาการละหมาด

7. ในขณะปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นสรุป (30 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย ซึ่งสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)

2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/iTHHiq3NJJMKNbSm7>

3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/3BhBJAqnYT8m9rKG6>

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ผู้สอนนำนักศึกษาไปมัสยิดในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้นักศึกษาได้เข้าร่วมศาสนพิธี เรียนรู้พิธีสุหนัต พิธีการปฏิญาณตนเป็นมุสลิม พิธีละหมาด พิธีการถือศีลอด พิธีการจ่ายซะกาต ในสถานการณ์จริง

2. ผู้สอนสนับสนุนให้นักศึกษาจัดทำโครงการฯ ผลิตและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนพิธีของอิสลามในรูปแบบ Poster , Photoshop , คลิปวิดีโอ , เกม หรือแบบทดสอบ ในช่องทางออนไลน์ เป็นต้น

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล

2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom

3. สื่อ PowerPoint เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม

4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม
5. คำถามท้ายบท เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม
6. สื่อ วิทัศน์เรื่อง “งานระลึกวันอาชูรอ พิธีแห่เจ้าเซ็น”
7. สื่อ วิทัศน์เรื่อง “ทางนำชีวิตอิสลาม : ฮัจญ์สักครั้งในชีวิต”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/F9fCb2twu5ZEdLvq7>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/iTHHiq3NJJMKNbSm7>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/3BhBJAqnYT8m9rKG6>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/oidRtdvKwz2F7Ayj7>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 8
ที่ลิงก์ <https://forms.gle/1ij8pSfwtgmSRN699> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท
นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน
ที่ลิงก์ <https://forms.gle/oidRtdvKwz2F7Ayj7> หรือที่ QR Code

วิทัศน์เรื่อง “งานระลึกวันอาชูรอ พิธีแห่เจ้าเซ็น”
ที่ลิงก์ <https://youtu.be/MiNes6qr0zo>

วิทัศน์เรื่อง “ทางนำชีวิตอิสลาม : ฮัจญ์สักครั้งในชีวิต”
ที่ลิงก์ <https://youtu.be/TvPfvMk3Z4E>

บทที่ 8

เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม

ผู้นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศต่าง ๆ แถบตะวันออกกลาง และในทวีปแอฟริกาส่วน ทวีปเอเชียก็มีมากในประเทศปากีสถาน บังคลาเทศ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีความเคร่งครัดต่อการประกอบพิธีกรรมอย่างมาก หลังจากท่านนบีมุฮัมมัดสิ้นชีวิตแล้ว เกิดความขัดแย้งในเรื่องการเป็นคอลีฟะห์ จึงทำให้ศาสนาอิสลามถูกแยกออกตามความเชื่อของตนเป็นนิกายต่าง ๆ ซึ่งมีนิกายที่สำคัญ ๆ 2 นิกาย ได้แก่ นิกายซุนนี หรือซุนนะห์ นิกายนี้เคร่งครัดมากถือปฏิบัติตามพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และอัลฮะดีษเท่านั้น และอีกนิกายคือ นิกายชีอะห์ คำว่า ชีอะห์ แปลว่าพรรคพวก คือ พรรคพวกท่านอาลี ถือว่าท่านอาลีบุตรเขยของท่านนบีมุฮัมมัดคนเดียวเท่านั้นเป็นผู้ที่ถูกต้อง สำหรับประเทศไทยมีทั้ง 2 นิกาย แต่ส่วนใหญ่นับถือนิกายซุนนี ศาสนาอิสลามนั้นเป็นศาสนาที่ไม่มีนักบวชเพื่อทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม ถือว่ามุสลิมทุกคนมีหน้าที่ในการเผยแผ่และสืบทอดศาสนา โดยวิธีการปฏิบัติตนตามหลักของศาสนา ศึกษา เรียนรู้หลักคำสอนของศาสนาให้รู้แจ้งเห็นจริงและทำหน้าที่เผยแผ่ตามกำลังความรู้ของตน

เทศกาลสำคัญทางศาสนาอิสลาม

เป็นที่รู้กันดีในหมู่มุสลิมทั้งหลายว่า เมื่อเดือนรอมฎอนเวียนมาถึง พวกเขาจะต้องประพฤติตนตามหน้าที่ของชาวมุสลิม ดังหลักศาสนาได้บัญญัติเอาไว้ แต่สำหรับหลาย ๆ คนอาจจะสงสัยกันว่า เดือนรอมฎอนมีความสำคัญต่อชาวมุสลิมอย่างไร เหตุใดชาวมุสลิมทำไมถึงต้องถือศีลอดในเดือนนี้

คำว่า รอมฎอน หรือ รอมะฎอน หรือ เราะมะฎอน ก็คือเดือนที่ 9 ของปฏิทินฮิจญ์เราะฮ์ หรือปฏิทินอิสลาม เป็นเดือนที่ชาวมุสลิมถือศีลอดทั้งเดือน

โดยเดือนรอมฎอน นับได้ว่าเป็นเดือนที่ยิ่งใหญ่เดือนหนึ่งของอิสลาม ซึ่งอัลกุรอานได้กล่าวถึง ความยิ่งใหญ่ของเดือนรอมฎอนไว้ว่า เดือนรอมฎอนเป็นเดือนที่อัลกุรอานถูกประทานลงมาในเดือนนี้ แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นอยู่ที่เป้าหมายของการประทานต่างหาก ซึ่งเป้าหมายสูงสุดของการ ประทานอัลกุรอานนี้ ก็เพื่อให้ใช้คัมภีร์นี้เป็นเครื่องนำทาง และเป็นข้อจำแนกแยกแยะสิ่งถูกสิ่งผิดแก่ มนุษยชาติ ให้มนุษย์มุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ และหากมนุษย์เดินตามหนทางเช่นนี้ ก็จะได้รับ ความผาสุกทั้งโลกนี้และปรโลก (เสาวนีย์ จิตหมวด, 2535)

ดังนั้น เดือนรอมฎอน จึงถือเป็นเดือนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และจงใจให้ผู้ศรัทธาทำความดีมาก ยิ่งขึ้นกว่าเดือนอื่น ๆ และการถือศีลอดนี้เองก็เป็นหนทางหนึ่ง ที่จะให้ชาวมุสลิมสามารถมุ่งไปสู่ จุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์ได้แท้จริง

1. เทศกาลเมกกะ

คำว่า เมกกะ เป็นชื่อที่ชาวตะวันตกใช้เรียกนครแห่งนี้ ซึ่งสำหรับชาวมุสลิมทั่วไป จะเรียกว่า มัคกะห์ (Makkah) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า มัคกะห์ อัล มุคัรรามะห์ (Makkah al-Mukarramah) แปลว่า เมกกะ เมืองอันทรงเกียรติ (Mecca the Honored) นอกจากนี้ หากย้อนไปในยุคก่อน

การเกิดขึ้นของศาสนาอิสลาม นครแห่งนี้ก็มีชื่อเรียกว่า บักกะห์ (Bakkah) ซึ่งยังสามารถพบได้ในบางบทของ คัมภีร์อัลกุรอาน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

ตามความเชื่อของศาสนาอิสลามนั้น จุดแรกของนครเมกกะคือ วิหารกะบะห์(Ka'bah) สร้างขึ้นโดย ท่านนบิอะดัม (Adam) และพระนางเฮววาร์(Hawwah) ซึ่งเป็นมนุษย์ชายหญิงคู่คนแรกของโลก ตามเทวบัญชาขององค์อัลเลาะห์ เพื่อเป็นสถานที่แสดงความเคารพสักการะพระองค์ และต่อมา ก็ได้รับการบูรณะโดย ท่านนบิอิบรอฮีม (Ibrahim) และท่านนบิอิสมาอีล (Isma'il) โดยหลังจากที่ ท่านนบิทั้งสองได้บูรณะวิหารดังกล่าวเสร็จสิ้นแล้ว เทวทูตได้ปรากฏกายขึ้น และนำหินดำอันศักดิ์สิทธิ์ที่ ประทานจากองค์อัลเลาะห์มาให้ ท่านทั้งสอง ณ เนินเขาญะบัล กูบิส (Jabal Qubais) ท่านนบิฮัมหมัดกล่าวว่า “เมื่อครั้งอยู่ในสรวงสวรรค์ หินดังกล่าวเคยมีสีขาวบริสุทธิ์ยิ่งกว่านํ้านม แต่ต้องกลายเป็นสีดำในช่วงที่ตกลงมาสู่ภูมิของมนุษย์ เนื่องจากมลทินที่มนุษย์ได้กระทำไว้”

การประกอบพิธีทำฮัจญ์ หรือ การทำฮัจญ์ คือการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่นครเมกกะห์ ในเดือน ชุลฮิจญะฮ์ ตามวันเวลา และสถานที่ต่าง ๆ ที่ทางศาสนาอิสลามกำหนดไว้ ซึ่งศาสนกิจข้อนี้เป็น หน้าที่สำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง ทุกคนที่มีความสามารถในด้านร่างกาย ทรัพย์สิน และการเดินทาง ที่จะต้องปฏิบัติ ในช่วงฮัจญ์ ชาวมุสลิมทั่วโลกจะเดินทางเข้าสู่อารเบีย โดยก่อนอื่นจะมีการทำอิหมรอน นั่นคือการตั้งใจว่าจะทำพิธีฮัจญ์ ก่อนการเข้าไปในแผ่นดินฮะรอม (แผ่นดินต้องห้าม) โดยจะปฏิบัติตาม กฎของฮัจญ์ อาทิเช่น การไม่สวมเสื้อ การไม่ล่าสัตว์ในแผ่นดินฮะรอม การไม่ตัดเล็บหรือผม การไม่เสริมสวยหรือใช้น้ำหอม ผู้ชายจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย มาสวมผ้าเพียงสองผืน แล้วต่างก็จะมาชุมนุม กันที่ทุ่งอะร็อฟะฮ์ ในตอนเช้าตรู่ของวันที่เก้าของเดือน ชุลฮิจญะฮ์ แล้วพอตกคำ ซึ่งตามปฏิทินฮิจญ์เราะห์ จะเป็นคืนที่สิบ เหล่านักแสวงบุญจะเดินทางผ่านทุ่งมุขะดะรีฟะห์ พักชั่วคราวหนึ่งก่อนที่จะมุ่งหน้าสู่ ทุ่งมีนา ก่อนเที่ยงของวันต่อไป

ส่วนชาวมุสลิมทั่วโลกที่ไม่ได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์ก็จะเฉลิมฉลองทำบุญเลี้ยงอาหารที่บ้าน เรียกวันนี้ว่า วันอิฎลุลอฎฮา ที่เรียกว่าอฎฮาเพราะมีการเชือดสัตว์พลีให้ผู้คนรับประทานในยามดุฮา คือยามสายหลังตะวันขึ้น แต่ก่อนเที่ยง หรือชาวไทยเชื้อสายมลายูใน 5 จังหวัดภาคใต้ เรียกว่าวันรายอ (รายาฮาญี) ซึ่งแปลเป็นไทยตามตรงก็คือ วันใหญ่ นั่นเอง

นักแสวงบุญจะพักอยู่ที่ ทุ่งมีนา เป็นเวลา 3 วัน เพื่อขอพรและบำเพ็ญตนตามพิธีฮัจญ์ หลังจากนั้น จึงเดินทางเข้ากรุงเมกกะห์ เพื่อภูวาฟเวียนรอบ กะอ์บะฮ์ หรือที่เรียกว่า บัยตุลลอหฺ อันเป็นเสมือนเสาหลักของชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ใน มัสญิด ฮะรอม (มัสญิดต้องห้าม) หลังจากนั้น ผู้แสวงบุญก็จะเดินจากเนินเขาศอฟา สู่เนินเขามัรวะฮ์ ซึ่งมีระยะทาง 450 เมตร ไปมาจนครบเจ็ดเที่ยว ระหว่างที่เดินก็จะกล่าวคำขอพรและคำวิงวอนต่อพระผู้เป็นเจ้า เมื่อเสร็จพิธีนี้แล้วก็จะขริบผมหรือโกนหัว และผู้แสวงบุญก็จะหลุดพ้นจากภาวะฮะรอม

การทำฮัจญ์เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่เก่าแก่ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยศาสดาอิบรอฮีม การทำฮัจญ์เริ่มต้นขึ้นเมื่ออัลลอฮ์ ได้บัญชาให้ศาสดาอิบรอฮีม และศาสดาอิสมาอีล ผู้เป็นลูกชายร่วมกัน สร้าง บัยตุลลอหฺ ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับการเคารพบูชาอัลลอฮ์ เมื่อสร้างเสร็จแล้ว พระองค์ก็ทรงบัญชาให้ศาสดาอิบรอฮีมเรียกร้องไห้มนุษย์ชาติมาร่วมกันแสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ เมื่อกาลเวลาผ่านไป ชนรุ่นหลังได้อุทริรูปแบบการทำฮัจญ์ จนมันได้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบเดิมที่อัลลอหฺ ได้ทรงกำหนดไว้ เช่น มีการนำ เทวรูปต่าง ๆ มาตั้งรอบ ๆ กะอ์บะฮ์ เพื่อบูชาในระหว่างการทำฮัจญ์และ มีการเปลือยกายในยามทำพิธีภูวาฟ พร้อมกับกุร้อและปรบมือจนกระทั่ง มาถึงสมัยของศาสดามุฮัมมัด สิ่งแรกที่ท่านปฏิบัติก็คือการทุบทำลาย เทวรูปและเจ็ดรอบข้างกะอ์บะฮ์ จนหมดสิ้น และท่านก็ได้แสดงแบบอย่างของการทำฮัจญ์ที่ถูกต้องให้บรรดาผู้ศรัทธาได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงวันนี้ (มุหัมมัดรอฟลีแหวมะมะ, 2550)

2. เทศกาล “วันอีต-ฮารีรายอ”

เทศกาลวันอีต-ฮารีรายอ วันเฉลิมฉลองในศาสนาอิสลาม 1 ปี มี 2 ครั้ง เป็นวันที่ชาวมุสลิมรอคอยเพราะครอบครัวจะได้พบหน้ากัน “วันตรุษอีตหรือวันอีต” เป็นวันเฉลิมฉลองในศาสนา อิสลาม ภาษามลายูปัตตานีเรียกวันนี้ว่า “ฮารีรายอ หรือ ฮารีรายา” (Hari Raya) ภาษามลายูกลาง แปลว่า “วันใหญ่ หรือวันอีต” ในอินโดนีเซียเรียกว่า “ฮารีเลอบาราน”

2.1 วันฮารีรายอ

โดยในรอบ 1 ปี จะมีวันฮารีรายอ 2 ครั้ง คือ

1) อีดุลฟิฏริ หรือ อีดิลฟิตรีตรงกับวันขึ้น 1 ค่ำ เดือนเชาวาล ซึ่งเป็นเดือน 10 ตามปฏิทินอิสลาม เป็นวันออกบวช

2) อีดุลอัฎฮา หรือ อีดิลอัฎฮา ตรงกับวันที่ 10 เดือน ชุลฮิจญะ หรือตรงกับเดือน 12 ของปฏิทินอิสลาม ซึ่งเป็นการฉลอง วันออกฮัจญ์วันฮารีรายอ เป็นวันรื่นเริงประจำปี ชาวมุสลิมจะเดินทางไปเยี่ยมเยียนพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่ออภัยต่อกันในสิ่งที่ผ่านมา เป็นวันที่ทุกคนมีความสุขมาก มุสลิมจะมีการประกอบพิธีกรรมไทยพร้อมเพรียงกันทั่วโลก ในวันอีดิลฟิตรี (วันที่ 1) มุสลิมทุกคนจะต้องจ่ายซะกาตฟิตรีหาระห์ บริจาคทานแก่คนยากจนอนาถา ส่วนในวันอีดิลอัฎฮา (วันที่ 2) จะมีการเชือดสัตว์พลี แล้วจะทำกุรบัน แจกจ่ายเนื้อเพื่อเป็นทานแก่ญาติมิตร สัตว์ที่ใช้ในการเชือด พลีได้แก่ อูฐ วัว แพะ เป็นการขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้เป็นผู้บริจาคเป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์

2.1 การประกอบพิธีกรรมในวันฮารีรายอ

การประกอบศาสนกิจมีหลักการว่าพระราชพิธีตรุษอีต จะประกอบในประเทศ มาเลเซีย บรูไน ซาอุดีอาระเบีย กาตาร์ โอมาน และประเทศอื่น ๆ ที่มีประชากรมุสลิมจำนวนมาก โดยมีพระมหากษัตริย์ในประเทศนั้นจะเสด็จเป็นองค์ประธานด้วยพระองค์เอง สำหรับอินโดนีเซีย ก็มีการเฉลิมฉลองเช่นเดียวกัน การประกอบพิธีกรรมในวันฮารีรายอนั้น (สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย, 2547) มีดังนี้

1) ในตอนเช้าของวันฮารีรายอ ชาวมุสลิมต้องตื่นนอนแต่เช้าตรู่ ผู้หญิงจะเป็นผู้ตกแต่งบ้านเรือนให้สะอาดสวยงามเป็นพิเศษ จัดเตรียมอาหารขนมต่าง ๆ ไว้ต้อนรับเพื่อน ญาติพี่น้อง และแขกที่มาเยี่ยมเยียน ทุกคนต้องปฏิบัติบริจาคซะกาตฟิตรีหาระห์ก่อนที่จะละหมาดในวันอีดิลฟิตรี สิ่งของที่ใช้ในการบริจาค โดยใช้สิ่งของที่บริโภคเป็นอาหารหลัก

2) การอาบน้ำในวันฮารีรายอ เมื่อปฏิบัติภารกิจเสร็จ จะอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด เรียกว่า อาบน้ำสุนัต กำหนดเวลาอาบน้ำตั้งแต่เที่ยงคืนเริ่มต้นวันฮารีรายอ จนถึงพระอาทิตย์ตก แต่เวลาที่ดีที่สุดและเป็นที่ยอมรับว่าสุนัต คือเมื่อแสงอรุณขึ้นขอบฟ้าในวันฮารีรายอ ในขณะที่อาบน้ำสุนัตทุกคนจะต้องกล่าวดุอาารับเป็นการขอพร

3) การประกอบพิธีกรรม ชาวมุสลิมจะเดินทางไปประกอบพิธีกรรมที่มัสยิดวันอีดิล ฟิตรีจะไปมัสยิดเวลา 08.30 น. วันอีดิลอัฎฮา จะไปมัสยิด เวลา 07.30 น. การปฏิบัติตนเมื่อ เดินทางถึงมัสยิด ทุกคนจะอาบน้ำละหมาด จากนั้นจึงเข้าไปในมัสยิด ทำการละหมาด ตะฮัจญะตุล มัสยิด 2 รอกาอัต มีการแบ่งแยกหญิงชาย โดยใช้ม่านกั้นกลาง เสร็จแล้วจัดแถวนั่งรอฟังโตะอิหม่าม ซึ่งเป็นผู้นำในการทำพิธีละหมาด

4) การละหมาด จะมีโตะอิหม่าม เป็นผู้นำละหมาดจำนวน 2 รอกาอัต ตามประเพณีโบราณ ซึ่งมีขั้นตอนที่ศักดิ์สิทธิ์ งดงาม และพร้อมเพรียงกัน

5) การปฏิบัติตนเมื่อละหมาดเสร็จ หลังจากละหมาดเสร็จแล้ว มุสลิมทุกคนจะ นั่งฟังอิหม่ามกล่าว คุฏบะ (คำอบรม) เพื่อแนะแนวทางชีวิตด้านความศรัทธาที่กระตุ้นเตือนให้ปฏิบัติแต่ ความดีละเว้นความชั่ว และปฏิบัติตามแนวทางของอิสลาม เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข จากนั้นอิหม่ามจะขอพรจากพระองค์ อัลลอฮ์เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และบรรดามุสลิมที่มาพร้อม ประกอบพิธีกรรม

บรรยากาศในเทศกาลฮารีรายอ อบอวลไปด้วยความอบอุ่นมีความสุขที่สุดบรรดา ลูก จะขออภัยต่อพ่อแม่ มีการแสดงออกด้วยการสวมกอด การจูบมือ การหอมแก้มทั้งสองของพ่อแม่ เป็นการ แสดงความรัก ลูกหลานที่อยู่ต่างภูมิลำเนาต่างกลับบ้าน เมื่อมาขออภัยและอำนวยพรให้พ่อแม่ ทุกครัวเรือนจะมีความอบอุ่น ไปด้วยบรรดา ลูก ๆ หลาน ๆ กลับบ้านโดยพร้อมเพรียงกัน

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่ไม่เน้นกบวชหรือนักพรตในการประกอบพิธีกรรม แต่มุสลิมทุกคน เป็นทั้ง หมรวาสและนักบวชอยู่ในตัวคนเดียวกัน และถือหลักการของศาสนาเป็นธรรมนูญสูงสุดในการ ดำรงชีวิต หลัก ปฏิบัติทางศาสนกิจที่สำคัญ ได้แก่ หลักปฏิบัติ 5 ประการ มีดังนี้

1. การปฏิญาณตน ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องยืนยันด้วยวาจาว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใด นอกจากอัลเลาะห์ และท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์”

2. นมาซ (การละหมาด) เป็นการเคารพกราบไหว้ต่อพระเจ้าด้วยอิริยาบถต่าง ๆ ซึ่งจะต้อง ปฏิบัติ ทุกวัน วันละ 5 เวลา คือ ก่อนฟ้าสาง บ่าย เย็น หัวค่ำ และกลางคืน การละหมาดวันละ 5 เวลา คือ ก่อนฟ้า สาง บ่าย เย็น หัวค่ำ และกลางคืน การละหมาดวันละ 5 เวลา จะช่วยสกัดกั้น ความคิดและการกระทำที่ไม่ดี งามต่าง ๆ อย่างเป็นระบบต่อเนื่องในรอบวัน

3. การถือศีลอด เป็นการละเว้นจากการกิน การดื่ม การเสพ การร่วมเพศ การนินทา ตลอดจนการ ประพฤติที่ผิดบาปทุกอย่าง จะกระทำในเดือนรอมฎอนเป็นเวลา 1 เดือน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการชำระจิตใจให้ บริสุทธิ์ ฝึกความอดทนต่อการยั่วยวนของกิเลส

4. การจ่ายซะกาต หมายถึง การบริจาคทานให้แก่คนที่เหมาะสมตามศาสนบัญญัติ

5. ประกอบพิธีฮัจญ์ หมายถึง การไปประกอบศาสนกิจ เมืองเมกกะ ประเทศซูดานอาระเบีย โดยผู้ที่ จะไปประกอบพิธีฮัจญ์จะต้องอยู่ในสภาพที่พร้อม กล่าวคือ บรรลุนิติภาวะ มีสุขภาพดี มีทุน ทรัพย์เพียงพอ และมีความรู้ความเข้าใจในการทำฮัจญ์

หลักปฏิบัติพิธีกรรมสำคัญ

ศาสนาอิสลาม ถือหลักการของศาสนาเป็นธรรมนูญสูงสุดในการดำรงชีวิต มีหลักปฏิบัติทางศาสนกิจ ที่สำคัญ 5 ประการ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2545) มีดังนี้

1. การปฏิญาณตน

คำกล่าวที่ว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์เท่านั้น และมุฮัมมัดเป็นบ่าวและศาสนาทูต ของอัลลอฮ์” นั้นแหละคือการปฏิญาณตน ในการปฏิญาณนี้คือ การยอมรับ ยอมจำนนทุกอย่างที่ เกี่ยวกับ อิสลาม ทุกอย่างที่ได้มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษ คือสุนนะฮ์ที่มาจากท่านนะบี ส่วนสำคัญของการ ดำเนินชีวิต ศาสนาอิสลามมีพระเจ้าเพียงองค์เดียว ห้ามสักการะในสิ่งที่มนุษย์สร้าง ขึ้นมาและห้ามก้มกราบ มนุษย์ด้วยกันเอง เพราะมนุษย์นั้นมีฐานะเท่าเทียมกันถึงแม้จะต่างกันใน สถานภาพ ฐานะ ตำแหน่ง และหน้าที่

เราสามารถให้ความเคารพได้แต่เป็นในแนวทางอื่น เพราะมนุษย์เกิดมาจากดินเหมือนกัน มิได้มีการวิวัฒนาการมาจากลิง ลิงเป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา

การปฏิญาณตนจึงเป็นความศรัทธาในข้อแรกที่สำคัญมาก เปรียบเสมือนกระโจมที่ต้องมีเสาเอกอยู่ตรงกลาง ส่วนอีก 4 เสา นั้นเป็นหลักยึดเหนี่ยว ตามหลักปฏิบัติทั้ง 5 ประการ บางคนก็ปฏิบัติได้ครบถ้วน บางคนก็หย่อนยาน แต่ถ้าผู้ใดละทิ้งหลักเอกเมื่อใดก็เป็นอันหมดสิ้นกัน เสมือนว่า กระโจมนั้นต้องยุบลงมาทันที ฉะนั้น

2. นมาซ หรือ ละหมาด

คำว่า นมาซ เป็นภาษาเปอร์เซีย ในภาษาอาหรับเรียกว่า อัศ-เศาะลาฮ์ ชาวไทยมุสลิม เรียกว่า ละหมาด เป็นการแสดงความเคารพต่อพระเจ้า เป็นการปฏิบัติเพื่อแสดงความภักดีต่อพระเจ้า เป็นหลักการที่สร้างความมีระเบียบวินัย ขจัดกิเลสและสร้างความเป็นอันหนึ่งเดียวกันในประชาคม มุสลิม การนมาซในวันหนึ่งมี 5 เวลา คือ เวลารุ่งเช้าก่อนตะวันทอแสง เวลากลางวัน เวลาคล้อยบ่าย เวลาพลบค่ำเมื่อพระอาทิตย์ตกลับดวงไปแล้ว และเวลากลางคืนซึ่งเป็นเวลาที่มนุษย์กำลังอยู่ใน ความสุขสบายจากการนอนหลับ ในเวลาที่กำลังสละสลวยกับธุรกิจ กับการรื่นเริงหรรษาและกับการ พักผ่อนนี้เองที่ศาสนาอิสลามกำหนดให้มุสลิมผูกคิและเสียสละเวลาเพียงเล็กน้อยเข้าเฝ้าพระอัลลอฮ์ ด้วยการนมาซเพื่อการทำจิตให้เป็นสมาธิการเข้าแถวในการนมาซนั้นแสดงถึงความมีระเบียบวินัย การ ก้มเป็น การคารวะ ละการกราบเป็นการนอบน้อมอย่างสูงสุดที่มนุษย์จะพึงกระทำได้อิริยาบถต่าง ๆ ใน การนมาซจึงเป็นการแสดงออกถึงการเคลื่อนไหวที่นอบน้อมที่สุดอันมนุษย์พึงมีต่อพระเจ้า ดังนั้น จึงห้ามการนมาซเพื่ออวดอ้าง หรือห้ามการนมาซแบบไม่ตั้งใจ กระทำพอเป็นพิธีอย่างเสียไม่ได้

นมาซ ความหมายทางศาสนา หมายถึง การกล่าวและการกระทำ ซึ่งเริ่มต้นด้วยตักบิร และ จบลงด้วยสละม การละหมาดเป็นการสร้างเอกภาพอย่างหนึ่งของมุสลิม เมื่อละหมาดมุสลิมทั่ว โลก หันหน้าไปทาง กิบละฮ์ เพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ การละหมาด ฝึกฝนให้เป็นคนตรงต่อเวลา มีความอดทนและขัดเกลาจิตใจ ให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่ประพฤตสิ่งหนึ่งสิ่งใดในทางชั่วร้าย ดังอัลกุรอาน ระบุไว้ ความว่า " จงละหมาดแท้จริงการละหมาดจะยับยั้งความลามกอนาจารและสิ่งต้องห้าม " (มุหัมมัดรอฟลีแฉะมะ, 2550)

2.1 เวลาของการนมาซ

ชาวมุสลิมนั้น ต้องละหมาดทุกวัน การละหมาดฟิรดูอัลลอฮ์ทรงกำหนดให้มุสลิมทำการละหมาดวันละ 5 เวลา ดังนี้

- 1) **ละหมาดศุบหฺ** มี 2 ร็อกอะฮ์ เวลา เริ่มตั้งแต่ฟ้าสางจนถึงก่อนดวงอาทิตย์ขึ้น
- 2) **ละหมาด ซุฮฺริ** มี 4 ร็อกอะฮ์ เวลา เริ่มตั้งแต่ดวงตะวันคล้อยจนเงาของสิ่งหนึ่ง สิ่งใดทอดยาวออกไปเท่าตัว
- 3) **ละหมาดอัศรฺ** มี 4 ร็อกอะฮ์ เวลา เริ่มตั้งแต่เมื่อเงาของสิ่งหนึ่งสิ่งใด ยาวกว่าเท่าตัวของมันเอง จนถึงดวงอาทิตย์ตกดิน
- 4) **ละหมาดมักริบ** มี 3 ร็อกอะฮ์ เวลา เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกดิน จนถึงแสงอาทิตย์ คือ เวลาพลบค่ำ
- 5) **ละหมาดอิชาอฺ** มี 4 ร็อกอะฮ์ เวลา เริ่มตั้งแต่เวลาค่ำจนถึงก่อนฟ้าสาง

2.2 คุณสมบัติของผู้ที่ต้องละหมาด

การนมาซนั้น ต้องมีความพร้อมมิใช่ว่าอยู่ในสภาพใดก็นมาซได้ คุณสมบัติของผู้ที่จะทำอิ้นมาซ ดังนี้

- 1) เป็นมุสลิม

- 2) บรรลุศาสนภาวะ
- 3) มีสติสัมปชัญญะ
- 4) ปราศจากหัยญ นิฟาส หรือ วิลาดะฮฺ

2.3 ความสำคัญ

ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามทุกคนต้องปฏิบัติศาสนกิจอย่างเคร่งครัดเพราะการ ละหมาดเป็นศาสนกิจเพื่อเข้าเฝ้าต่อเบื้องพระพักตร์ของพระผู้เป็นเจ้าอัลลอฮ์ (ซุบฮานา) ด้วยความสงบ สำรวม จึงเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำวัน วันละ 5 เวลาตลอดไป

2.4 พิธีกรรม

การละหมาดนั้นจะเริ่มปฏิบัติตั้งแต่อายุ 7 ขวบ การละหมาดฟรฎู ทั้ง 5 เวลา คือ ซุบฮิ ดุฮรี อัสนี มักริบ และอีชา ซึ่งมีจำนวนรอกาอัตที่แตกต่างกันคือ 2, 4, 4, 3 และ 4 รอกาอัต ในรอกาอัตหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยท่ายืน ท่าก้มโค้ง (รุกอู) ท่าก้มกราบ (สุญูด) และท่านั่ง ด้วยความสงบ สำรวม การก้มกราบ (สุญูด) มุสลิมจะก้มกราบได้เฉพาะกับพระเจ้ายัลลอฮ์ (ซุบฮานา) องค์เดียว เท่านั้น เวลาละหมาดให้หันหน้าไปทางกิบละฮ์ ซึ่งกิบลัตของไทยอยู่ทางทิศตะวันตก สำหรับการ ละหมาดญุมอะฮ์ หรือชาวไทยมุสลิมเรียกว่า "ละหมาดวันศุกร์" เป็นละหมาดฟรฎูจำเป็นหรือบังคับ สำหรับผู้ชายที่จะต้องไปละหมาดรวมกันโดยมีอิหม่ามเป็นผู้นำละหมาด ซึ่งมีจำนวน 2 รอกาอัต หลังจากการกล่าวคุญบะฮ์ (คำอบรมของอิหม่าม) สถานที่ควรเป็นมัสยิด หากบริเวณนั้นไม่มีมัสยิดก็ให้ รวมกันเพื่อการละหมาดในสถานที่ที่สะอาด โดยให้มีผู้ทำหน้าที่ มุอ์ซซิน กล่าวคุญบะฮ์และนำละหมาด

2.5 เงื่อนไขของการละหมาด

นอกจากมีกฎเกณฑ์ดังกล่าวแล้ว ผู้ละหมาดยังต้องคำนึงถึงเงื่อนไขของการละหมาด อีก 8 ประการคือ

- 1) ต้องปราศจากหะดัซใหญ่และหะดัซเล็ก คือ ต้องไม่มีญะนาบะฮ์ หัยญ นิฟาส หรือ วิลาดะฮ์ และต้องมีน้ำละหมาด
- 2) ร่างกาย เครื่องนุ่งห่ม และสถานที่ละหมาด ต้องสะอาด
- 3) ต้องปกปิดเอาเราะฮ์ กล่าวคือ ผู้ชายต้องปิดตั้งแต่สะดือถึงหัวหัวเข่า ผู้หญิงจะต้อง ปกปิดตัวร่างกาย ยกเว้นมือและใบหน้า
- 4) ต้องหันหน้าไปทางกิบละฮ์
- 5) ต้องรู้ว่าได้เวลาละหมาดแล้ว
- 6) ต้องรับว่ามุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติการละหมาด
- 7) ต้องไม่ตั้งใจเปลี่ยนการละหมาดเป็นอย่างอื่น
- 8) ต้องห่างไกลจากสิ่งที่ทำให้เสียละหมาด

2.6 ช่วงเวลา

การละหมาดเป็นการประกอบศาสนกิจที่สำคัญยิ่งสำหรับมุสลิมทุกคนที่จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้อง และตามเวลาในแต่ละวัน โดยแบ่งประเภทของการละหมาดออกเป็น 2 ประเภท คือ การ ละหมาดฟรฎู และการละหมาดสุนัต การละหมาดฟรฎู เป็นการละหมาดที่บังคับหรือจำเป็นต้องปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติจะต้องได้รับการลงโทษ โดยแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ ฟรฎูอิน เป็นละหมาดที่บังคับต้องปฏิบัติ โดยไม่มีเงื่อนไขหรือข้อยกเว้นเฉพาะตน วันละ 5 เวลา สำหรับผู้ชายจะต้องละหมาดญุมอะฮ์หรือ ละหมาดวันศุกร์ อีกส่วนหนึ่งคือ ฟรฎูกิฟา

ยะฮ์ เป็นละหมาดที่บังคับต้องปฏิบัติแต่มีเงื่อนไขในการปฏิบัติตามสถานการณ์ คือหากมีผู้ปฏิบัติอยู่บ้างแล้วจะไม่เป็นบาปแก่คนทั้งหมด เช่น ละหมาดวันอีด (คือการ ละหมาดในวันอีดิลฟิตรี และอีดิลอฎฮา) ละหมาดญะนาซะห์ (ละหมาดคนตาย) ส่วนการละหมาดสุหนัต เป็นการละหมาดเนื่องในเวลาและโอกาสต่าง ๆ นอกเหนือจากการละหมาดฟัรดู

3. การถือศีลอด

การถือศีลอด เรียกในภาษาอาหรับว่า อัศ-เศอัมหรือ อัศ-ศิยาม หมายถึง การเว้นจาก การกิน ดื่ม การร่วมประเวณี ตั้งแต่วินาทีจนถึงพลบค่ำ ในทางปฏิบัติยังหมายถึง การห้ามพูดเท็จ นินทา คดโกง ดูสิ่งลามก ให้อดกลั้นความโกรธ ให้ความมอดทน และพูดดี ทำดี มีจิตใจผ่องแผ้ว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การถือศีลอดตามหลักการของศาสนาอิสลามไม่ใช่เพื่ออดอาหารอย่างเดียว แต่ต้องงด เว้นอีกหลายข้อพร้อมทั้งฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มุสลิมชายหญิงทุกคนที่บรรลุนิติภาวะ คือ มีน้ำอสุจิหรือมี ประจำเดือนแล้วต้องถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน ตามปฏิทินทางจันทรคติอันเป็นเดือนที่ 9 ของ ฮิจญ์เราะฮ์ศักราช บางปีก็มี 29 วัน บางปีก็มี 30 วัน นอกจากเดือนเราะมะฎอนแล้ว มุสลิมจะถือศีล อดในวาระอื่นๆ ตามสมควรใจก็ได้

3.1 หลักการปฏิบัติตนถือศีลอด

การถือศีลอดมีหลักปฏิบัติในศาสนบัญญัติ 1 ใน 5 ประการ คือ การนบิถือพระเจ้า (อัลลอฮ) องค์เดียว และนบิมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตคนสุดท้าย การดำรงละหมาด การบริจาคทาน การถือศีลอด และการบำเพ็ญฮัจญ์ที่นครเมกกะ ขณะปฏิบัติชาวมุสลิมจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัด ดังต่อไปนี้

1) งดอาหาร น้ำ เพื่อจะได้รับรู้ความยากลำบากคนที่ยากไร้ โดยจะเริ่มตั้งแต่แสง พระอาทิตย์ขึ้น แสงพระอาทิตย์เริ่มตกดิน จากการคำนวณดูเวลาแสงพระอาทิตย์ ขึ้น-ตก ตามการ คำนวณของหลักดาราศาสตร์อิสลาม วัดตามพิกัดองศาแต่ละพื้นที่ และเมื่อถึงเวลาละศีลอด มักจะ รับประทานอินทผลัม โดยได้แบบอย่างมาจากท่านนบิมุฮัมมัด ทั้งนี้ ผลอินทผลัมนั้น ประกอบด้วย น้ำตาลฟรุกโตส กลูโคส น้ำ วิตามิน และแร่ธาตุ โดยเฉพาะน้ำตาลฟรุกโตส จัดเป็นสารอาหารที่ให้ พลังงานแก่ร่างกายเป็นอย่างมาก และเข้าสู่ร่างกายได้อย่างรวดเร็ว

2) งด ละ เลิก จากสิ่งที่ไม่ดีทั้งหมด ได้แก่ มือ (ทำร้ายหรือขโมย), เท้า(เดินไปสู่ สถานที่ต้องห้าม), ตา (ดูสิ่งลามก), หู (การฟังสิ่งไร้สาระ ,ฟังเรื่องชาวบ้านนินทา), ปาก (การนินทาว่าร้ายคนอื่น โกหกโป๊ปด)

3) ทำความดี บริจาคทานแก่คนยากจน

4) อ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เนื่องจากในเดือนนี้เป็นเดือนศักดิ์สิทธิ์ที่พระเจ้าประทาน คัมภีร์อัลกุรอานมาให้แก่นมนุษย์ ดังนั้น ชาวมุสลิมจึงต้องอ่านอัลกุรอาน เพื่อศึกษาถึงสิ่งที่พระเจ้า ต้องการให้มนุษย์รู้ว่าการเป็นอยู่ในโลกนี้และโลกหน้าจะเป็นอย่างไร และจะต้องทำตัวอย่างไรบ้าง

3.2 ผู้ที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องถือศีลอด

แม้ว่าศาสนาอิสลามจะเคร่งครัดเพียงใด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าไม่มีข้อยกเว้นเลยใน การปฏิบัติศาสนพิธีกรรม การถือศีลอดก็มีข้อยกเว้นสำหรับผู้ที่มีความไม่พร้อม ดังนี้

- 1) คนเจ็บป่วย
- 2) หญิงที่มีประจำเดือน
- 3) หญิงที่ให้นมบุตร แต่หากมีความสามารถ ก็จะสามารถถือได้
- 4) หญิงที่ตั้งครรภ์
- 5) คนแก่ชรา ที่ไม่มีความสามารถเพียงพอ

อย่างไรก็ตาม บุคคลเหล่านี้ต้องจ่ายทานเป็นข้าวสารวันละ 1 มุต (1 มุต ประมาณ 6 ชีด) และสำหรับคนเจ็บป่วย และสตรีที่มีประจำเดือนนั้นให้ถือศีลอดในภายหลังให้ครบก่อนรอมฎอน ในปีถัดไป เราจะเห็นว่าการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน ไม่ใช่แค่เรื่องของการงดอาหาร หรือเป็นเพียง แค่การปฏิบัติตามหน้าที่ทางศาสนาของชาวมุสลิมเท่านั้น แต่เพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจของตนเอง เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของการเดินทางสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสูงส่งทางด้านจิต วิญญานตามวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ของพระองค์ที่ได้ประทานอัลกุรอานมาให้แก่มุสยีนนั่นเอง

ผู้ที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องถือศีลอด คือ กรรมกรผู้ทำงานหนัก เช่น นักประดาน้ำ กรรมกรในเหมือง ถ่านหิน ทหารที่ออกสนามรบ คนแก่ที่ไม่สามารถถือศีลอดได้ คนป่วย สตรีที่มีรอบเดือน หญิงพักฟื้นหลังจากการคลอดบุตร เป็นต้น ผู้ที่ขาดการถือศีลอดทั้ง ๆ ที่ตนสามารถถือได้นั้น ต้องถือชดใช้ในเดือนอื่นของรอบ 11 เดือนนั้น ส่วนคนแก่ก็ให้ไถ่ภาระของตนโดยการให้อาหารแก่คน ชัดสนยากจนคนละ 1 มื้อในแต่ละวันที่ขาดการถือศีลอด ระหว่างการถือศีลอดตั้งแต่เข้าจนพลบค่ำ จะดื่มน้ำไม่ได้ แต่ให้กลืนน้ำลายตนเองได้ พูดเท็จไม่ได้ เพราะทำให้จิตใจมัวหมอง ลักขโมย ห้ามดูสิ่ง ลามกหรือพูดจาลามก ลวนลามทางชู้สาวด้วย เมื่อถือศีลอดครบเดือนเราะมะฎอนแล้วให้บริจาคทาน เป็นข้าวหรือเงินแทน สมาชิกทุกคนในครอบครัวแก่คนยากจนชัดสนก่อนจะนมาซอีดซึ่งถือว่าเป็น วันตรุษและให้กระทำได้ 3 วันล่วงหน้า ถ้าบริจาคหลังจากนมาซอีดแล้ว ถือว่าเป็นทานอาสา (การบริจาคทานทั่ว ๆ ไป) ไม่ใช่ทานตามบทบัญญัติ

เดือนเราะมะฎอน มุสลิมทั่วโลกจะอยู่ในภาวะเดียวกันแห่งการถือศีลอด กล่าวคือ การเว้นความชั่ว ส่งเสริมการทำความดีและเสริมสร้างพลังจิตของตนให้ชนะอำนาจฝ่ายต่ำ

4. การจ่ายชะกาฮ์

ชะกาฮ์ แปลว่า ทำให้งอกเงยขึ้น การขัดเกลาจิตใจทำให้จิตใจผ่องใส เป็นการจ่ายทาน ตามข้อบัญญัติของศาสนาอิสลาม นอกเหนือจากการบริจาคทานทั่ว ๆ ไปซึ่งเรียกว่า ทานอาสาข้อบัญญัติ ชะกาฮ์นั้น ต้องจ่ายจากเงินทรัพย์สินธัญญาหารที่มีเกินพิกัดและอยู่ในครอบครองครบหนึ่งปีหรือตามฤดูกาลของธัญพืช

4.1 บุคคลที่มีสิทธิรับชะกาฮ์

เมื่อมีชะกาฮ์ ก็จะได้มีคนรับชะกาฮ์ แล้วใครละเป็นคนรับชะกาฮ์ ผู้ที่จะมีสิทธิ รับชะกาฮ์นั้นจะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) คนยากจน ได้แก่ ไม่มีอาชีพ และไม่มีรายได้
- 2) คนชัดสน ได้แก่ ผู้มีอาชีพ มีรายได้ แต่ไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายจริง
- 3) เจ้าหน้าที่ในการเก็บจัดการและจ่ายชะกาฮ์ซึ่งไม่มีอาชีพอื่นและยากจน เช่นกัน
- 4) ผู้ที่โน้มนำรับนับถืออิสลาม แต่ยากจนหรือถูกญาติตัดขาด
- 5) ทาสที่ต้องการทรัพย์สินไปไถ่ตัวเองให้เป็นอิสระ มีสิทธิรับชะกาฮ์เพียงเท่าที่ จะนาไปไถ่ตัวเอง
- 6) ผู้เป็นหนี้จากการประกอบอาชีพที่สุจริต มีสิทธิรับชะกาฮ์เพียงเท่าที่เป็นหนี้
- 7) ในแนวทางพระเจ้า หมายถึง เพื่อส่วนรวมหรือแม้แต่ในการสงคราม รับ ชะกาฮ์เพียง

ค่าใช้จ่ายระหว่างดำเนินการ และ

8) ผู้เดินทางซึ่งตกค้างในต่างแดนและหมดความสามารถจะเดินทางต่อไป ได้มีสิทธิรับชะกาฮ์ได้เพียงค่าใช้จ่ายที่จำเป็น

การจ่ายชะกาฮ์ให้จ่ายเมื่อถึงเวลาที่วาญิบต้องจ่าย และจ่ายด้วยความพึงพอใจ โดยจ่ายสิ่งที่ดีและมีคุณภาพมากที่สุดจากทรัพย์สินที่ต้องจ่าย เป็นสิ่งที่เขารักที่สุด ที่มีความเป็นหะลาลมากที่สุด ทำให้ผู้รับพึงพอใจให้ผู้จ่ายมองว่าสิ่งที่ให้ไปเป็นสิ่งที่เล็กน้อยเพื่อให้พ้นจากความลำพองใจ และ พยายามปิดบังเพื่อให้พ้นจากการ

โ้อวุด แต่เปิดเผยบ้างเป็นบางครั้ง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เห็นสิ่งที่ เป็นวาญิบนี้ (ชะกาฮ์) และเป็นการกระตุ้นให้คนร่ำรวยได้ปฏิบัติตาม และต้องไม่ทำลาย (ผลบุญ) มัน ด้วยการล้าเลิกและการก่อความเดือดร้อนแก่ผู้รับ

4.2 ผู้รับชะกาฮ์ที่ดีที่สุด

การจ่ายชะกาฮ์ที่ดีที่สุดก็คือให้ผู้จ่ายชะกาฮ์เลือกจ่ายแก่คนที่มีความยำเกรง ต่ออัลลอฮ์มากที่สุด คนที่เป็นญาติใกล้ชิดที่สุด มีความจำเป็นมากที่สุด และเลือกให้ทานของเขาแก่คนที่ จะทำให้ทานนั้นเจริญงอกงามจากบรรดาญาติที่ใกล้ชิด มีความยำเกรง เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ คนยากจน ที่ไม่ยอมขอ ครอบครัวยาวใหญ่ที่มีความขัดสนเป็นต้น โดยที่เขาควรที่จะจ่ายชะกาฮ์หรือให้ทานก่อนที่จะมีสิ่งกีดขวางมา(ทำให้ไม่สามารถจ่ายหรือให้ได้) และเมื่อใดที่มีคุณสมบัติที่ควรจะได้รับชะกาฮ์มากขึ้นในบุคคลหนึ่ง ๆ ก็จะต้องทำให้เขาคู่ควรในการรับชะกาฮ์มากกว่า เช่นยากจนและเป็นญาติ ยากจนและเป็นผู้ กำลังศึกษา เป็นต้น

บุคคลผู้มีรายได้ครบหนึ่งปีเมื่อมีเงินเหลือเกินจากการใช้จ่ายตามอัตภาพแล้ว ต้องจ่าย ร้อยละสองครึ่งจากยอดเงินต้นแก่องค์การที่มีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบ เก็บและจ่ายชะกาฮ์ (บัยตุลมาล) เช่น นาย ก มีเงินเดือน 15,000 บาท นาย ก มีครอบครัวใช้จ่ายเดือนละ 10,000 บาท นาย ก ต้องจ่าย ชะกาฮ์จากเงินต้น 180,000 บาท เป็นเงินปีละ 4,500 บาทแก่บัยตุลมาล เป็นต้น

ผู้ใดไม่จ่ายชะกาฮ์ เมื่อมีรายได้ซึ่งจะต้องจ่าย ศาสนาอิสลามถือว่าทรัพย์สินที่ ผู้นั้นหามาได้ยังไม่สะอาด อย่างไรก็ตาม รายได้นั้นจะต้องได้มาโดยชอบธรรม ไม่ใช่จากการขโมยปล้นหรือคดโกง ไม่ใช่จากการพนันหรือการค้าขายที่ต้องห้าม เช่น ค้าของมีนเมา ค้าประเวณี เป็นต้น

ความประสงค์หลักของการเก็บและจ่ายชะกาฮ์นั้นก็เพื่อเอาทรัพย์สินจากคนมั่งมีในจำนวนน้อยที่สมควรไปแจกจ่ายแก่คนยากจนขัดสนซึ่งรวมอยู่ใน 8 ประเภท ดังกล่าวแล้วข้างต้น

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقْتُ وَأَكُن مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٦﴾

“และจงบริจาคสิ่งที่เราได้ให้ปัจจัยยังชีพและพวกท่านก่อนที่ความตาย จะมาเยือนคนใดคนหนึ่งในหมู่พวกท่าน แล้วเขาก็จะกล่าวว่า โอ้ พระผู้อภิบาลแห่งข้า หากพระองค์ทรงยืดเวลาให้กับข้าอีกสักกระยะเวลาหนึ่งอันใกล้ แล้วข้าก็จะจ่ายทานและข้าจะเป็นหนึ่งในหมู่ผู้มีคุณธรรม”

รูปภาพ 3 หินดำศูนย์ร่วมแห่งการประกอบพิธีฮัจญ์

ที่มา : <http://pantip.com/topic/30439046>

5. การประกอบพิธีฮัจญ์

การบำเพ็ญฮัจญ์คือ การเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่นครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ในเทศกาลฮัจญ์ เริ่มตั้งแต่วันที่ 8 ถึงวันที่ 12 เดือนที่ 12 ของฮิจญ์เราะฮ์ศักราช โดยมาก หลังจากนั้นผู้ไปบำเพ็ญฮัจญ์จะเดินทางไปที่นครอัล-มดีนะฮ์ เพื่อเยี่ยมชมและนมัสการที่มัสยิด นบะวีย์ด้วย การบำเพ็ญฮัจญ์ในสถานที่และช่วงเวลาที่กำหนดไว้นั้นเป็นมหาสมาคมแห่งมนุษยชาติ ผู้มีความสามารถจะเดินทางไปถึงได้ คือ มีร่างกายแข็งแรง มีทรัพย์สินสำหรับการเดินทางไปกลับ ถ้าไม่ได้อยู่ ตามเงื่อนไขนี้ก็ไม่ต้องไปบำเพ็ญฮัจญ์ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535)

ผู้ชายนุ่งเพียงผ้าถุงและสวมผ้าพันกายที่ไม่มีรอยเย็บรวมเพียงสองผืนที่เป็นสีขาวเท่านั้น เรียกว่าชุดอิหฺรอม ห้ามใช้ผ้าย้อมสีใด ๆ ส่วนผู้หญิงให้นุ่งผ้าถุงสวมเสื้อคลุมกาย คลุมศีรษะ เปิดได้เฉพาะใบหน้า ฝ่ามือ และข้อเท้า ใช้ได้เฉพาะผ้าสีขาวหรือสีดำเท่านั้น ทั้งชายและหญิงจะใช้ผ้าไหมแพรพรรณไม่ได้ ต่างเวียนรอบหินอัล-กะอ์บะฮ์ จากซ้ายไปขวา 7 รอบ แล้วไปเดินบ้าง วิ่งเหยาะ ๆ บ้าง ระหว่างเนินเขาอัศ-สะฟาและอัล-มัรวะฮ์ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กันอีก 7 รอบ ให้นมัสการที่ลานของอัล-กะอ์บะฮ์ แล้วกลับที่พัก ห้ามสวมหมวกหรือคลุมศีรษะ แต่ให้ गरมกันร้อนได้ ห้ามสวมรองเท้าหุ้มส้น แต่สวม รองเท้าแตะได้ ห้ามเกี่ยวพาราสักัน ด่าทอ ขโมย ทะเลาะเบาะแว้งหรือทำร้ายร่างกายกัน คนแก่ที่วิ่ง ไม่ได้จะนั่งแคร่หรือรถเข็นก็ได้

ดังนั้น การบำเพ็ญฮัจญ์ จึงเป็นหลักสูตรสำหรับเสริมสร้างให้เป็นคนดีอย่างแท้จริง ที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวมุสลิม 1,000 ล้านคน

วันที่สำคัญที่สุดของการบำเพ็ญฮัจญ์ คือ การชุมนุมกันที่ทุ่งอะเราะพะฮ์ ในเวลากลางวันของ วันที่ 9 เดือน 12 ผู้ใดก็ตามที่ได้ปฏิบัติข้อบัญญัติต่าง ๆ ของการบำเพ็ญฮัจญ์ แต่ไม่ได้ไปชุมนุมในวัน ดังกล่าว ณ ทุ่งอะเราะพะฮ์ ถือว่าผู้นั้นไม่ได้บำเพ็ญฮัจญ์ใกล้ ๆ กับหินอัล-กะอ์บะฮ์ มีบ่อน้ำซิมซับบสำหรับ ดับกระหายซึ่งมีน้ำไหลตลอดมาหลายพันปีแล้ว ผู้ที่ได้บำเพ็ญฮัจญ์ครั้งแรกนั้นถือว่าได้กระทำตาม ศาสนาบัญญัติ ส่วนจะไปบำเพ็ญอีกก็ครั้งจากนั้นนั้นถือว่าเป็นการอาสา

หลักการทั้ง 2 นี้ เป็นพื้นฐานอันจำเป็นสำหรับผู้นับถือศาสนาอิสลามทุกคนทั้งที่สืบทอดจาก บิดามารดามาแต่เดิม หรือเพิ่งเข้ารับใหม่ก็ตาม จะต้องศึกษาให้เข้าใจโดยถ่องแท้และประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

5.1 รูปแบบการประกอบพิธีฮัจญ์

การประกอบพิธีฮัจญ์ คือการเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจที่นครมักกะฮ์ ในเดือนซุลฮิจญะฮ์ ตามวันเวลาและสถานที่ต่าง ๆ ที่ทางศาสนาอิสลามกำหนดไว้ ซึ่งศาสนกิจข้อนี้ เป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิงทุกคนที่มีความสามารถในด้านร่างกาย ทรัพย์สิน และการเดินทาง ที่จะต้องปฏิบัติ และในการประกอบพิธีฮัจญ์นั้น มีอยู่ 3 รูปแบบ (ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดช, 2539) ดังนี้

- 1) ตะมัตตุวะฮ์ คือผู้ครองอิหฺรอมตั้งเจตนาทำอุมเราะฮ์ก่อนการทำฮัจญ์ ขณะที่เข้าสู่เทศกาลฮัจญ์แล้ว
- 2) อิฟร้อด คือ ผู้ครองอิหฺรอมหลังจากการทำการตอวาฟกุดุมแล้วเขาจะต้องสวม ชุดอิหฺรอมจนกระทั่งถึงวันที่ 10 ซุลฮิจญะฮ์หลังจากนั้นจึงทำอุมเราะฮ์
- 3) กิรอน คือผู้ครองอิหฺรอมตั้งเจตนาทำอุมเราะฮ์และการทำฮัจญ์พร้อมกัน หลังจากการทำอุมเราะฮ์คือตอวาฟและสะอ์แล้ว ไม่ต้องโกนศีรษะหรือตัดผม แต่ให้เขาครองอิหฺรอม กระทั่งถึงวันที่ 10 ซุลฮิจญะฮ์ สถานที่สำคัญที่ใช้ในการประกอบพิธีฮัจญ์คือ

ทุ่งอารอฟะฮ์, ตำบลมุซตะลิมะฮ์, ตำบลมินา, และอัล-กะบะฮ์ (การตอวาฟรอบกะบะฮ์นี้ไม่ได้กระทำพร้อมกันในเวลาเดียวกัน)

5.2 ตารางเวลาและเส้นทางการทำฮัจญ์

การประกอบพิธีฮัจญ์นั้น หากจะปฏิบัติให้ถูกต้องและได้ผลในทางปฏิบัติมากจะต้อง ปฏิบัติตามเวลา และเส้นทางที่กำหนด ดังนี้

1. ผู้ทำฮัจญ์แบบตะมัดตัวะอฺครองอิหฺรอมเพื่อเจตนาทำฮัจญ์ ที่บ้านพักในมักกะฮฺเช้า วันที่ 8
2. ออกเดินทางจากมักกะฮฺมุ่งสู่มีนา และพักค้างแรมที่นั่น (วันตรียะฮฺ วันที่ 8)
3. ออกเดินทางจากมีนามุ่งสู่อะระละฮฺเพื่อทำการรุกุฟ (ออกจากมีนา เช้าวันที่ 9)
4. หยุดอยู่ที่อะระละฮฺเพื่อทำการรุกุฟ ตั้งแต่เวลาบ่ายจนถึงเวลามัฆริบ (วันอะระละฮฺที่ 9)
5. ออกจากอะระละฮฺตั้งแต่เวลามัฆริบมุ่งสู่มุซดะลิฟะฮฺ และพักค้างแรมที่นั่น (คืนวัน ที่ 10)
6. ออกจากมุซดะลิฟะฮฺ มุ่งสู่มีนา เพื่อขว้างเสาหินหน้าเตียตน์ที่ 3 ญัมเราะตุลอะ กอบะฮฺ (เช้าวันที่ 10 วันอี๊ด)
7. ตัดผมหรือโกนศีรษะ เปลื้องชุดอิหฺรอม (อยู่ในชุดอิหฺรอมเป็นเวลา 3 วันคือวัน ที่ 8-10)
8. พักแรมที่มีนา และขว้างเสาหินทั้ง 3 ต้นโดยขว้างเรียงกันไป 1-3 เป็นเวลา 3 วัน (วันดัชริก วันที่ 11 - 12 - 13)
9. ออกเดินทางจากมีนา มุ่งสู่เมืองมักกะฮฺ (ก่อนดวงอาทิตย์ตก)
10. การฏอวาฟบัยตุลลอฮฺ 7 รอบ
11. การเดินสะแอระหว่างภูเขาซอฟาและมัรวะฮฺ 7 เที้ยว
12. การฏอวาฟวิดอาอ (ฏอวาฟอำลา คือการเวียนรอบกะบะฮฺเป็นครั้งสุดท้ายก่อน ออกจากดินแดน เมืองมักกะฮฺเพื่อจะเดินทางกลับ)

5.3 พิธีฮัจญ์ตามรูกันและวาญิบ

การปฏิบัติตามพิธีฮัจญ์ตามรูกันและวาญิบนั้น มีหลักการปฏิบัติ ดังนี้

- การครองอิหฺรอม คือการตั้งเจตนาเข้าสู่พิธีฮัจญ์ (รูกัน)
- การรุกุฟที่ทุ่งอะระละฮฺ เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์คล้อยของวันที่ 9 ชุลฮิจญะฮฺ จนกระทั่งดวงอาทิตย์ตก (รูกัน)
- การโกนศีรษะหรือการตัดผม (รูกัน)
- การฏอวาฟบัยตุลลอฮฺ 7 รอบ (รูกัน)
- การเดินสะแอระหว่างภูเขาซอฟาและมัรวะฮฺ 7 เที้ยว (รูกัน)
- การค้างแรมที่มุซดะลิฟะฮฺ เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกของคืนวันที่ 10 ชุลฮิจญะฮฺ จนกระทั่งเวลาเชุบฮฺ (วาญิบ)
- การขว้างเสาหิน 7 ก่อนที่ญัมรอตูลอะเกะบะฮฺ ที่มีนา เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้น ของวันที่ 10 ชุลฮิจญะฮฺ จนกระทั่งดวงอาทิตย์ตก (วาญิบ)
- การค้างแรมที่มีนา ในค่ำคืนของวันดัชริก (วาญิบ)
- การขว้างเสาหินทั้ง 3 ต้น ในวันที่ 11 12 13 ชุลฮิจญะฮฺ ต้นละ 7 ก่อน (วาญิบ)
- การฏอวาฟวิดอาอ (ฏอวาฟอำลา คือการเวียนรอบกะบะฮฺเป็นครั้งสุดท้ายก่อนออก จากดินแดนเมือง มักกะฮฺเพื่อจะเดินทางกลับ) (วาญิบ)

ข้อห้ามในศาสนาอิสลาม

เมื่อมีข้อที่อนุญาตให้ปฏิบัติขณะเดียวกันก็ต้องมีข้อห้ามมิให้ปฏิบัติเช่นเดียวกัน สำหรับศาสนาอิสลามนั้นมีข้อห้ามที่เป็นหลักใหญ่ๆ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535) ดังต่อไปนี้

1. ห้ามตั้งภาคีหรือนำสิ่งอื่นขึ้นเทียบเคียงพระเจ้า เช่น การยึดมั่นถือนั่นต่อเงินตรา ชื่อเสียง วงศ์ตระกูล เกียรติยศ ประเพณี เหนือการยึดมั่นต่อพระเจ้า
2. ห้ามกราบไหว้บูชา รูปปั้น วัตถุ ต้นไม้ ก้อนอิฐ ก้อนหิน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ภูเขา ผีसाทเทวดา เพราะในศาสนาอิสลามไม่มีเจ้าที่เจ้าทาง ดังนั้น จึงห้าม เช่น ไหว้สิ่งใด ๆ
3. ห้ามเชือดวง ห้ามผู้ดวง ห้ามดูหมิ่น ห้ามเชื่อโหร ห้ามการเสี่ยงทาย ห้ามถือโชคกลางและใช้เครื่องรางของขลัง
4. ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด ห้ามเสี่ยงทาย เสี่ยงโชค ห้ามแทงม้า แทงหวย เป็นต้น
5. ห้ามกินสัตว์ที่ตายเอง สัตว์ที่มีโรค เลือดสัตว์ทุกชนิด สุกร สุนัข ห้ามกินสัตว์ที่ถูกนำไปเช่น ไหว้สัตว์ที่ถูกรัดคอตายโดยที่ไม่เชือดให้เลือดไหล สัตว์ที่เชือดโดยมิได้กล่าวนามของอัลลอฮ์ ห้ามกินสัตว์ ที่มีลักษณะอันน่ารังเกียจ สัตว์ที่มีเขี้ยวหรือที่ดุร้าย เช่น เสือ จระเข้ สัตว์ที่ตะบปสัตว์อื่นกินเป็นอาหาร เช่น เหี้ย ยว กา
6. ห้ามเสพสิ่งมีเมาทุกชนิด เช่น เหล้า เบียร์ กระแช่ กล้วยา ยาฝิ่น อะไรก็ตามที่เสพเข้าไป แล้วมันทำอันตรายต่อร่างกาย เป็นสิ่งต้องห้ามทั้งสิ้น นักปราชญ์มุสลิมบางกลุ่มมีความเห็นว่า แม้กระทั่งบุหรี่ก็เป็นสิ่งต้องห้ามเหมือนกัน
7. ห้ามผิดประเวณีไม่ว่าจะด้วยความยินยอมหรือสมัครใจทั้งสองฝ่ายก็ตาม ข้อห้ามในเรื่องการ ผิดประเวณีนี้อิสลามไม่ได้ห้ามการผิดประเวณีอย่างเดียวน แต่ยังห้ามการติดต่อสัมพันธ์ที่จะชักนำไปสู่การ ผิดประเวณีด้วย เช่น การคบหากันระหว่างเพศนั้นจะต้องมีขอบเขตจำกัด ห้ามสูงส่งเกินขอบเขตแม้ว่า จะเป็นเครือญาติก็ตาม
8. ห้ามฆ่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิด โดยไม่มีเหตุผลตามที่ศาสนากำหนดไว้
9. ห้ามประกอบอาชีพที่ไม่ถูกต้องด้วยศีลธรรมหรืออาชีพนั้นจะนำคนไปสู่หายนะ เช่น ตั้ง ซ่องโสเภณี ตั้งโรงเหล้า บาร์ อาบอบนวด ปลอมเงินกู้โดยวิธีเก็บดอกเบี้ย รับซื้อของโจรและเปิดสถาน เริงรมย์ทุกชนิด
10. ห้ามบริโภคอาหารที่หามาได้โดยไม่ชอบธรรม
11. ห้ามกักตุนสินค้า จนราคาสินค้าขึ้นสูงแล้วนำสินค้าออกมาขาย
12. ห้ามใส่ร้ายป้ายสี นินทาหรือกระทำการใด ๆ ที่จะสร้างความเดือดร้อนต่อตนเอง เพื่อน บ้าน สังคม และประเทศชาติ

ทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นข้อห้ามหลักใหญ่ ๆ ในอิสลาม นอกจากนี้แล้วยังมีข้อห้ามอื่นๆ ที่ไม่สามารถบรรยายละเอียดทั้งหมดมากล่าวได้

การแต่งงานแบบอิสลามหรือพิธีนิกะห์

พิธีแต่งงานแบบอิสลาม จะเรียกว่า **นิกะห์** จะเกิดขึ้นได้เมื่อฝ่ายชายและฝ่ายหญิงตกลงปลงใจที่จะแต่งงานกัน โดยมีเงื่อนไขว่า ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ทั้งคู่ต้องเป็นอิสลามทั้งคู่ ซึ่งถ้าหากฝ่ายใด ไม่ได้เป็นอิสลาม ต้องทำพิธีเข้ารับอิสลามก่อน ถึงจะทำพิธีนิกะห์ได้ ถ้าไม่ใช่อิสลามทั้งคู่หรือทำพิธีเข้า รับอิสลาม พิธีนิกะห์จะถือว่าเป็นโมฆะ

1. พิธีเข้ารับอิสลาม

การเข้ารับอิสลามนั้น จะต้องมีพยานรู้เห็นในการรับอิสลามอย่างน้อย 2 คน และปฏิญาณ ตนโดยพูดว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่ถูกรับการกราบไหว้โดยเที่ยงแท้ นอกจากพระเจ้าอัลเลาะห์ องค์เดียวเท่านั้น และมีนบีมุหัมมัดเป็นพระศาสนทูตของพระองค์" แค่พูดปฏิญาณเพียงเท่านี้ โดยที่มี พยานรับรู้ก็ถือว่าคุณเข้ารับอิสลามเรียบร้อยแล้ว และหลังจากนั้นคุณต้องศึกษาถึงข้อห้าม ข้อใช้ต่าง ๆ ด้วย ซึ่งอาจจะไปศึกษากับสถาบันที่เปิดสอน เช่น มุลนิฮิสันติชน รามคำแหง 53 หรือ สถาบันศูนย์ศึกษาศาสนาอิสลาม บางกอกใหญ่ เป็นต้น โดยที่นั่นจะมีอาจารย์เป็นผู้สอนข้อห้าม และข้อใช้ต่าง ๆ หลังจากเข้ารับอิสลามเรียบร้อยแล้ว เราก็สามารถเข้าพิธีแต่งงานอิสลามหรือพิธีนิกะห์ได้แล้ว

2. พิธีนิกะห์

การทำพิธีนิกะห์ ไม่จำเป็นต้องมีฤกษ์ คือถือฤกษ์สะดวก ซึ่งแตกต่างกับพิธีไทยที่มักจะต้องมี ฤกษ์ยาม เพื่อเป็นสิริมงคล แต่พิธีนิกะห์ ให้ความสำคัญกับพยานและตัวพิธีกรรม พิธีแต่งงานอิสลามจะ เริ่มตั้งแต่ 1 วัน ก่อนวันพิธีหรือเรียกว่าวันสุกดิบ โดยจะมีการจัดเลี้ยงที่บ้านฝ่ายหญิง การจัดพิธีนิกะห์ มักนิยมจัดบ้านฝ่ายหญิง หรือถ้าไม่สะดวก ในกรุงเทพฯ ก็จะมีศูนย์กลางอิสลาม ซึ่งมีพื้นที่ให้เข้าทำพิธีและห้องจัดเลี้ยง

การเตรียมพิธีนิกะห์นั้น พิธีก็จะเริ่มจากการแห่ขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าวตามปกติ โดยพิธี ต่างๆ แยกต่างศาสนาสามารถเข้าร่วมเป็นพยานในพิธีได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นคนศาสนาอิสลามเท่านั้นจึง จะเข้าร่วมได้ พอขบวนขันหมากมาถึงบ้านเจ้าบ่าวก็ต้องเข้ามาในที่ประชุม โดยที่ประชุมจะต้อง ประกอบด้วย ดังนี้

- 1) ตัวแทนทำพิธี จะเป็นอิหม่ามหรืออาจารย์ที่เป็นตัวแทนก็ได้
- 2) เจ้าบ่าว
- 3) เจ้าสาว
- 4) พ่อเจ้าสาว หรือตัวแทนของพ่อเจ้าสาว โดยต้องมีการชักซ้อมบทสนทนา ในพิธีร่วมกับเจ้าบ่าว
- 5) มีพยานรับรู้ ซึ่งต้องเป็นคนอิสลาม เป็นชายตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป และเป็นหญิง ตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป
- 6) นักอ่านกร้ออ่านหรืออิสลามที่สามารถอ่านกล่ออ่านได้

3. ขั้นตอนในพิธีนิกะห์

พิธีนิกะห์นั้นได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับขั้นตอนการปฏิบัติเป็นอย่างมาก และขั้นตอนการ ปฏิบัติในพิธีนิกะห์นั้น มีดังนี้

- 1) องค์ประชุมครบก็สามารถเริ่มอ่านกร้ออ่านได้
- 2) ฟังคุตบะห์ หรือโอวาทสอนคู่บ่าวสาวจากผู้รู้ อาจจะเป็นคนเดียวกับคนอ่านกร้ออ่าน หรือเป็นผู้ใหญ่ที่นับถือก็ได้
- 3) เจ้าบ่าวและพ่อเจ้าสาวหรือตัวแทน (ที่ได้รับการแต่งตั้งจากอนุญาโตตุลาการมา แทนพ่อเพื่อมาเป็นผู้ปกครอง หรือ อิหม่าม/ผู้นำศาสนา) จะต้องทำนิกะห์ โดยจะมีบทสนทนาโต้ตอบกันซึ่งเปรียบเสมือนพิธีมอบลูกสาวให้ฝ่ายชาย ตรงนี้ต้องมีการเตรียมตัวก่อนวันงานสามารถทำเป็น ภาษาอาหรับก็ได้
- 4) หลังจากนั้นจะมีการชี้แจงสินสอดที่เรียกว่า มะฮัร ให้ที่ประชุม ที่เป็นพยานรับทราบ
- 5) จบแล้วก็จะมีการขอดูอา คือการขอพรจากพระผู้เป็นเจ้าจากผู้รู้
- 6) เจ้าบ่าวก็ไปรับตัวหรือเชิญเจ้าสาวออกมาได้ ก็จะมีบทสนทนาบ่าวสาวอีกนิดหน่อย เป็นอันจบพิธี

หลักศรัทธาของมุสลิม

มุสลิมทุกคนต้องศรัทธาห้าม

อิสลามได้บัญญัติหลักคำสอนไว้สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ทั้งนี้ เพื่อให้การปฏิบัติตน เป็นไป ด้วยความสะดวกและเรียบง่าย โดยเริ่มต้นจากการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ผู้สร้าง จนกระทั่งการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อ การขัดเกลาจิตใจให้สะอาด มีศีลธรรมและสามารถครองตนอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอัน หลากหลายได้อย่าง สันติ

“อิสลาม” แปลว่า การยอมจำนน การปฏิบัติตาม และการมอบน้อมต่ออัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้า พร้อม กันนี้พระองค์ได้แต่งตั้งมุฮัมมัด บุตรอับดุลลอฮ์เป็นศาสนานำพามนุษย์สู่การให้ความเป็นเอกะแด่ พระองค์ใน การเป็นพระผู้อภิบาลและการเป็นพระเจ้า พร้อมทั้งยอมจำนนต่อพระประสงค์ของพระองค์ ให้ถือปฏิบัติตาม คำบัญชาใช้ของพระองค์และออกห่างจากคำสั่งห้ามของพระองค์และพิพากษาความผิด ตามที่พระองค์ได้ทรง กำหนดโทษไว้ พร้อมทั้งยึดมั่นในจริยธรรมอันสูงส่งแห่งอิสลาม โดยการปฏิบัติ ศาสนกิจตามหลักการอิสลาม 5 ประการ และหลักศรัทธาอีก 6 ประการ เพื่อให้เกิด คุณธรรมใน จิตสำนึกอันจะนำมาซึ่งการเกื้อกูลกันในสังคม (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2535)

“มุสลิมหรือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม” หมายถึง ผู้ที่น้อมน้อมยอมปฏิบัติตามพระบัญชา แห่งอัลลอฮ์ โดยสิ้นเชิง คำสอนอิสลามที่อัลลอฮ์ได้กำหนดแก่มวลมนุษยชาติในโลกนี้มีใช่เป็นคำสอนที่ ถูกกำหนดเฉพาะ กลุ่มชนชาวอาหรับเท่านั้น เพียงแต่ว่าท่านศาสดามุฮัมมัด เป็นชาวอาหรับจึงเริ่ม เผยแพร่อิสลามจากถิ่นที่อยู่ ของท่านและได้ขยายออกสู่ดินแดนต่าง ๆ ของโลกศาสนาอิสลามมี จุดเริ่มต้นการเผยแพร่ในคาบสมุทรอาหรับ และได้ขยายเข้าสู่ดินแดนต่าง ๆ ของโลก รวมทั้งเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้จากคาบสมุทรอาหรับผ่านเข้าสู่ เปอร์เซีย และโดยพ่อค้าจากคาบสมุทรอาหรับและ เปอร์เซียที่นำสินค้าเข้ามาขายยังแหลมมลายู ได้แก่ อินโดนีเซีย และมาเลเซียรวมถึงตอนใต้ของ ประเทศไทย ด้วยอหฺยาศัยไมตรีที่เป็นมิตร และมีความเคร่งครัดใน บัญญัติแห่งอิสลามของบรรดาพ่อค้า เหล่านั้น จึงเป็นเหตุให้ผู้คนที่คบค้าด้วยเกิดความประทับใจและพอใจที่จะ เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อิสลามได้ขยายเข้าสู่ภาคกลางและภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยโดยการอพยพและย้ายถิ่นฐานของมุสลิม นอกจากนี้ยังมีมุสลิมชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาตั้งถิ่น ฐานอยู่ในดินแดน ของไทยด้วย เช่น ชาวเปอร์เซีย เป็นต้น

หลักศรัทธา 6 ประการ

ศาสนาอิสลามนั้น นับได้ว่าเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับศรัทธา แต่ต้องศรัทธาต่อพระอัลเลาะห์ เท่านั้น ดังนั้น มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติตามหลักศรัทธา 6 ประการ ดังนี้

1. ต้องศรัทธาว่าอัลลอฮ์คือพระเจ้า โดยกล่าวยืนยันด้วยลิ้น เชื่อมั่นด้วยหัวใจและแสดงออก ถึงการ ศรัทธาด้วยการปฏิบัติความดีและละเว้นความชั่วตามคำสั่งของอัลลอฮ์และโอวาทท่านศาสดามุฮัมมัด

2. ต้องศรัทธาต่อบรรดามะลาอิกะห์ (เทวทูต) บ่าวของอัลลอฮ์ที่พระองค์ทรงสร้างพวกเขาจาก รัศมี พวกเขาไม่กิน ไม่ดื่ม ไม่หลับไม่นอน ไม่มีบุตร และจะปฏิบัติตามที่อัลลอฮ์ได้ทรงบัญชาใช้

3. ต้องศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ ที่ถูกกล่าวไว้ในกูรอัน อาติเตาริออต อินญิล (ไบเบิล) และอัลกุรอัน เป็นต้น อัลลอฮ์เป็นผู้ประทานคัมภีร์เหล่านั้นมายังศาสนทูตของพระองค์เพื่อนำไปสั่งสอนแก่ ประชาชาติของ เขาและอัลกุรอันเป็นคัมภีร์เล่มสุดท้ายที่พระองค์ทรงประทานแก่ท่านศาสดามุฮัมมัด เพื่อเป็นธรรมนูญชีวิตแก่ มวลมนุษยชาติ

4. ต้องศรัทธาต่อบรรดานบีและร่อซูล อัลลอฮ์ได้ส่งร่อซูล (ศาสนทูต) มาเพื่อเผยแพร่ศาสนา ของ พระองค์บรรดาร่อซูลทั้งหลายจะทำหน้าที่ตามที่ได้รับบัญชาโดยครบถ้วนไม่มีการปิดบังใด ๆ ทั้งสิ้น

5. **ต้องศรัทธาต่อวันกียามะห์** มนุษย์ทุกคนจะต้องฟื้นคืนชีพใหม่อีกครั้งหลังจากที่เขาได้ตายไปแล้ว เพื่ออัลลอฮ์จะทรงสอบสวน และพิพากษาการทำงานที่เขาได้ปฏิบัติในโลกนี้พระองค์จะทรงสอบสวน และตัดสินพวกเขาด้วยความยุติธรรม ผู้ใดประกอบความดีเขาก็จะได้รับการตอบแทนด้วยความดีโดยให้ ความผาสุกในสรวงสวรรค์และผู้ใดที่กระทำความชั่ว เขาก็จะถูกลงโทษในนรก

6. **ต้องศรัทธาต่อกอฎอ์และกอฎูร์** (กำหนดสภาวะทั้งดีและร้าย) เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นอยู่ในความรอบรู้และเป็นไปตามพระประสงค์แห่งอัลลอฮ์หากว่าพระองค์ไม่ทรงประสงค์เหตุการณ์ นั้นก็จะไม่เกิดขึ้น แม้ว่ามนุษย์จะพยายามให้มันเกิดขึ้นอิสลามได้บังคับใช้ให้มุสลิมปฏิบัติศาสนกิจอันจะ ทำให้บุคคลสร้างเสริม และเพิ่มพูนความศรัทธาภายในจิตใจ หลักการปฏิบัติศาสนกิจได้แก่หลักอิสลาม มีทั้งหมด 5 ประการ คือ

6.1 **ต้องกล่าวคำปฏิญาณว่า “ลาอิลาฮะ อิลลัลลอฮ์มุฮัมมัดร่อซูลุลลอฮ์” ไม่มีพระเจ้า อื่นใด นอกจากอัลลอฮ์มุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์**

ผู้ใดกล่าวคำปฏิญาณและยืนยันว่าอัลลอฮ์เป็นพระเจ้า มุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ ถือว่าเขาได้เป็นมุสลิมแล้ว และเขามีหน้าที่ต้องปฏิบัติในสิ่งที่อัลลอฮ์และร่อซูลใช้ และละเว้นในสิ่งที่อัลลอฮ์และร่อซูลห้าม

6.2 **ต้องดำรงการละหมาดฟัรฎู** (บังคับใช้ให้ปฏิบัติ) ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง 5 เวลา การละหมาดคือโครงสร้างหลักของศาสนาอิสลาม ได้แก่

- 1) **ละหมาดดุฮรี** เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์คล้อยไปทางทิศตะวันตกจนกระทั่งเงาเท้าตัวเอง
- 2) **ละหมาดอัศรี** เริ่มตั้งแต่เงาเท้าตัวเองจนกระทั่งดวงอาทิตย์ตก
- 3) **ละหมาดมัฆริบ** เริ่มตั้งแต่ดวงอาทิตย์ตกจนกระทั่งหมดแสงแดง
- 4) **ละหมาดอิชา** เริ่มตั้งแต่หมดแสงแดงที่ขอบฟ้าจนกระทั่งแสงอรุณแท้จรัสปรากฏขึ้น
- 5) **ละหมาดซุฮรี** เริ่มตั้งแต่แสงอรุณขึ้น จนกระทั่งดวงอาทิตย์ขึ้น

วันสำคัญทางศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม มีวันสำคัญมากมายเช่นเดียวกัน และแต่ละวันสำคัญก็จะมีพิธีกรรมที่ ชาวมุสลิมจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด วันสำคัญและแนวปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมใน วันสำคัญของศาสนาอิสลามนั้น ดังนี้

1. วันอีดีลอัฎฮา

เมื่อถึงวันอีดีลอัฎฮา ชาวมุสลิมจะต้องให้ความสำคัญและปฏิบัติดังต่อไปนี้

- 1) อาบน้ำ พรมน้ำหอม และใส่เสื้อผ้าที่ดีและสวยที่สุด
- 2) รับประทานอาหารเล็กน้อย ก่อนออกไปละหมาดอีดีลฟิตรี
- 3) ให้กล่าวสรรเสริญความเกรียงไกรแห่งอัลลอฮ์
- 4) ให้ออกไปยังสถานที่ละหมาดทางหนึ่ง และเดินกลับอีกทางหนึ่ง
- 5) ให้ละหมาดอีดทั้งสองกลางแจ้ง
- 6) ให้อวยพรและขอโทษซึ่งกันและกัน โดยกล่าวว่า “ตะก๊อบบะลัลลอฮุ มินนาวะ มินกุม”
- 7) ให้มีการกิน การดื่ม และรื่นเริงได้ในกรอบของศาสนา

2. **วันดัซริกหรือดัซเรค** คือวันที่ 11, 12 และ 13 ของเดือนซุลฮิจยะห์เป็นช่วงวันที่ 2, 3 และ 4 ของอีดีลอัฎฮา

3. **วันขึ้นศักราชใหม่อิสลาม** การกำหนดปีฮิจเราะห์ศักราชท่านศาสดามุฮัมมัดได้อพยพไปถึง นครมะดีนะห์ในวันจันทร์ที่ 12 เดือนร่อบือลเอาวัล ตรงกับวันที่ 22 กันยายน ค.ศ. 622 ขณะเดียวกันก็ได้มีการคัดเลือกให้เดือนมุฮัรรอหมเป็นเดือนแรกของศักราช โดยเหตุนี้จึงทำให้ปีฮิจเราะห์มี มาก่อนการอพยพของท่านศาสดามุฮัมมัดที่แท้จริงเป็นเวลา 1 เดือน 12 วัน

4. **วันอาซรอห์** คือวันที่ 10 ของเดือนมุฮัรรอหม เป็นวันที่ท่านศาสดามุฮัมมัดได้ถือศีลอดและ ส่งเสริมให้มุสลิมปฏิบัติตาม และให้ถือศีลอดในวันที่ 9 มุฮัรรอหมอีกหนึ่งวัน

5. **วันเมาลิดนบี** (วันคล้ายวันเกิดของท่านศาสดามุฮัมมัด) คือวันจันทร์ที่ 12 เดือนร่อบียุล เอาวัล ตรงกับวันที่ 20 เมษายน ค.ศ. 571 (พ.ศ. 1114) และท่านได้เสียชีวิตในวันจันทร์ที่ 12 เดือน ร่อบียุลเอาวัล ฮ.ศ. 11 ตรงกับวันที่ 11 มิถุนายน ค.ศ. 623 (พ.ศ. 1176) รวมอายุได้ 63 ปี

6. **วันเม็ยะร่าจ** คือวันที่ 27 ของเดือนร่อญับ เป็นวันที่ท่านศาสดามุฮัมมัดได้เดินทางจากนคร มักกะห์ ไปยังมัสยิดอัลอักซอ กรุงเยรูซาเล็ม ประเทศปาเลสไตน์หลังจากนั้นได้ขึ้นยังฟ้าชั้นที่เจ็ด เพื่อรับ โองการการละหมาด 5 เวลา จากอัลลอฮ์ซุบฮานะฮูวะตะอาลา

7. **วันอีดีลฟิตรี** ท่านศาสดามุฮัมมัดได้ส่งเสริมให้ล่าช้าในการละหมาดอีดีลฟิตรี (อีดีเล็ก) เพื่อจะได้มีเวลาแจกจ่ายชะกาตฟิตรีแก่ก่อนละหมาด (จ่ายข่าวสารหรืออาหารพื้นเมืองแก่คน ยากจนตามที่ศาสนา กำหนด) ให้คนยากจน และให้ปฏิบัติตนเหมือนเช่นการปฏิบัติตนให้อีดีลอัฎฮาทุก ประการ

8. **วันจันทร์และวันพฤหัสบดี** ท่านศาสดามุฮัมมัด กล่าวว่า “การงานจะถูกนำเสนอ ณ อัลลอฮ์ในทุกวันจันทร์และวันพฤหัสบดี ดังนั้น ฉันจึงชอบที่จะให้การงานของฉันถูกนำเสนอ โดยที่ฉัน ถือศีลอด”

9. **วันศุกร์** ท่านศาสดามุฮัมมัด กล่าวว่า “ผู้ใดที่อาบน้ำละหมาด โดยเขาอาบน้ำละหมาดอย่าง ดีแล้ว ไปละหมาดญะมาอะฮ์ (วันศุกร์) และฟังคุฏบะห์ (ธรรมกาลา) โดยสงบนิ่ง เขาจะได้รับการอภัย โทษระหว่างวันศุกร์นั้นและวันศุกร์ต่อไป และเพิ่มอีก 3 วัน และผู้ใดที่ถูบลำเม็ดหิน (ไม่สนใจฟัง คุฏบะห์) แท้จริง เขาทำให้ผลบุญในการละหมาดวันศุกร์เป็นโมฆะ” เดือนในปฏิทินอิสลามทั้ง 12 เดือน ได้แก่ 1) มุฮัรรอหม 2) ซอฟ์ร 3) ร่อบียุลเอาวัล 4) ร่อบียุลอาคิร 5) ญะมาดีลเอาวัล 6) ญะมาดีลอาคิร 7) ร่อญับ 8) ซะฮ์บ่าน 9) รอหมฏอน 10) เซาวาล 11) ซุลเกาะะดะห์ 12) ซุลฮิจยะห์

สรุปท้ายบท

พิธีกรรมของศาสนาอิสลามเป็นการปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นการแสดงความ เคารพ ความภักดีและการยืนยันความศรัทธาของมุสลิมที่มีต่อพระเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ พิธีกรรมที่สำคัญของอิสลาม ได้แก่ หลักปฏิบัติในศาสนา ได้แก่

พิธีฮัจญ์ ชาวมุสลิมผู้มีฐานะดีมีสุขภาพดีบรรลุนิติภาวะแล้ว กล่าวคือ ชายมีอายุ 15 ปีหญิงมี อายุ 19 ปี แล้วทุกคนควรหาโอกาสเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ บัยตุลลอฮ์ นครมักกะฮ์ ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย อย่างน้อย 1 ครั้งในชีวิต จะเห็นได้ว่าในปีหนึ่งๆ มุสลิมทั่วโลก จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์พร้อมกัน 1 ครั้ง เริ่มตั้งแต่วันที่ 8 ถึงวันที่ 12 เดือนที่ 12 ของฮิจญ์เราะฮ์ศักราช ดังราย รายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วในหลักคำสอนสำคัญ

พิธีถือศีลอด พิธีถือศีลอดเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งที่ชาวมุสลิมปฏิบัติในเดือนเราะมะฎอน (เดือนที่ 9) ของฮิจญ์เราะฮ์ศักราช ตลอดทั้งเดือน โดยการอดอาหารการดื่มกินและเว้นการร่วมประเวณีและการทำชั่วต่างๆ อย่างเคร่งครัดเป็นพิเศษ ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วในหลักคำสอนสำคัญ

พิธีนมาซหรือละหมาด พิธีนมาซเป็นพิธีที่ชาวมุสลิมแสดงความเคารพต่อพระเจ้า เป็นกิจวัตรที่สำคัญที่สุด ต้องประกอบพิธีนี้วันละ 5 ครั้ง ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้วในหลักคำสอนสำคัญ

พิธีบริจาคซะกาต พิธีบริจาคซะกาตเป็นพิธีที่ชาวมุสลิมถือเป็นหน้าที่ในการที่จะต้องสละทรัพย์สินของตนแบ่งปันให้แก่ผู้อื่น โดยบริจาคแก่ผู้คนอนาถา เด็กกำพร้า คนขัดสน ผู้มีหนี้สิน ผู้เผยแพร่ ศาสนา ผู้เดินทางที่ขัดสน มีรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้ว พิธีกรรมทั้ง 4 ประการนี้ มุสลิมทุกคนต้องถือ ปฏิบัติโดยเคร่งครัด

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : จงตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. จงอธิบายลักษณะทั่วไปของศาสนาอิสลามมาพอสังเขป
2. พิธีกรรมของศาสนาอิสลาม ได้แก่ อะไรบ้าง
3. เทศกาลที่สำคัญของศาสนาอิสลามคือเทศกาลอะไร มีวิธีการปฏิบัติอย่างไร จงอธิบาย
4. จงอธิบาย ขั้นตอน กระบวนการประกอบพิธีกรรม ในเทศกาลฮารีราย มาพอเข้าใจ
5. พิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลามมีอะไรบ้าง จงบอกมาให้ครบ
6. หลักปฏิบัติพิธีกรรมสำคัญของศาสนาอิสลามมีอะไรบ้าง จงแสดง
7. จงอธิบายขั้นตอนการประกอบพิธีฮัจญ์ มาโดยสังเขป
8. หลักศรัทธาของมุสลิมมีกี่ประการ อะไรบ้าง จงบอกมาให้ครบ
9. วันสำคัญทางศาสนาอิสลามมีอะไรบ้าง จงบอกมา
10. เทศกาลและพิธีกรรมในศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร จงอธิบาย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไข

เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545. กรุงเทพฯ : ศรุสภา.

ประยูรศักดิ์ ชลายนเดชะ. (2539). มุสลิมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :

โครงการหอสมุดกลางอิสลาม สายสกุลสุลต่านสุลัยมาน.

มูหัมมัดรอฟลีแหวะมะ. (2550). ประวัติศาสตร์อิสลาม: ราชวงศ์มุสลิม.ปัตตานี:

วิทยาลัยอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี.

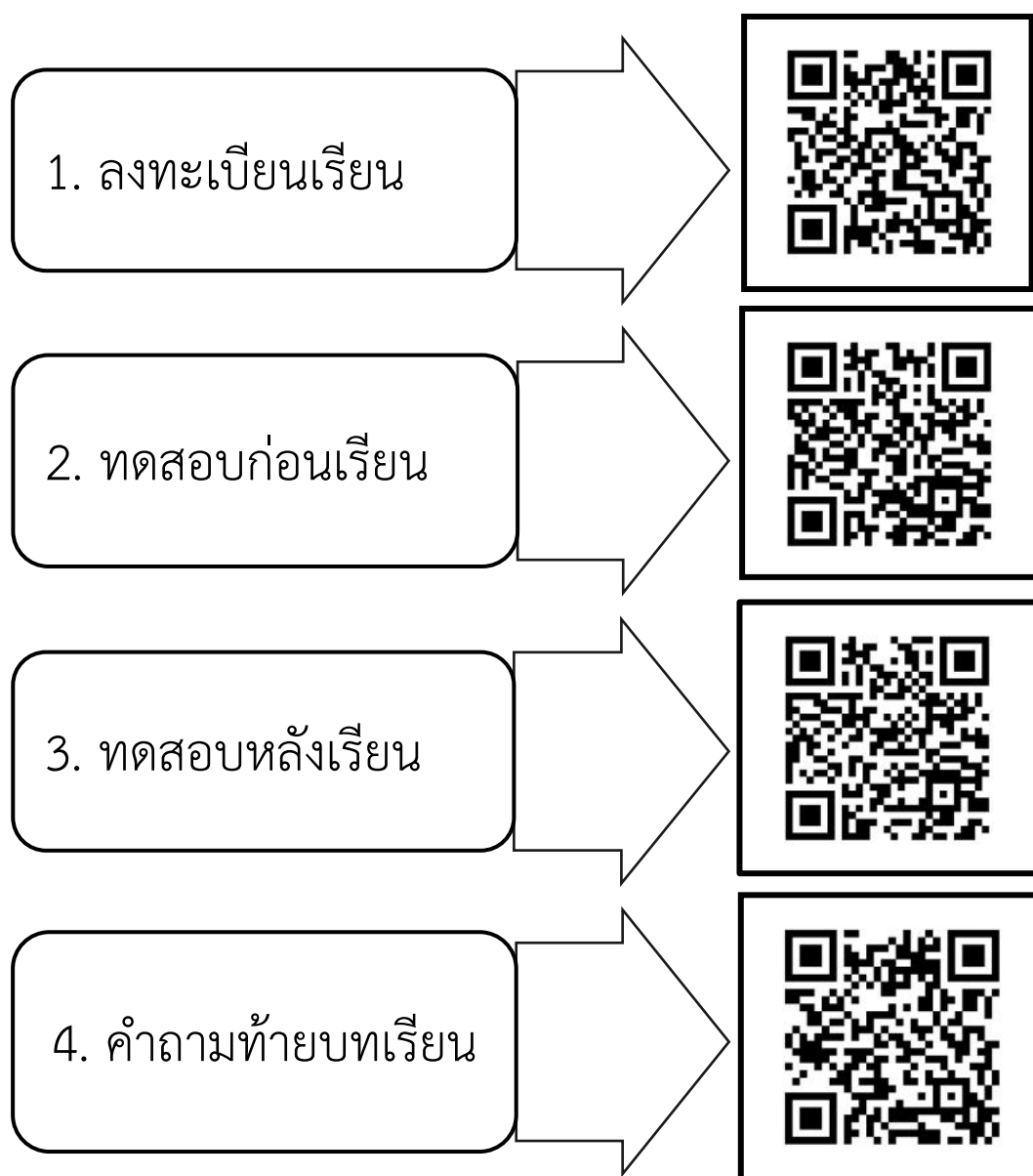
สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย.(2547).ศาสนาอิสลาม.สงขลา: สำนักพิมพ์อาลีฟาณิซย์

เสาวนีย์ จิตหมวด. (2535). วัฒนธรรมอิสลาม. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2545). การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมใน

กรุงเทพฯ . สถาบันราชภัฏธนบุรี:ม.ป.ท.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 9
เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ

เนื้อหาประจำบท

1. พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ
2. พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา
 - 2.1 พิธีกรรมวันมาฆบูชา
 - 2.2 พิธีกรรมวันวิสาขบูชา
 - 2.3 พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา
 - 2.4 พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา
 - 2.5 พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรมสวนะ
 - 2.6 พิธีกรรมวันเข้าพรรษา
 - 2.7 พิธีกรรมวันออกพรรษา

สาระสำคัญ

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะเป็นวันที่มีเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าวันดังกล่าวจึงมีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ในวันสำคัญเหล่านี้พุทธศาสนิกชนจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย โดยกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนนิยมกระทำกัน ได้แก่ ทำบุญตักบาตร รักษาศีล ให้นาน

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. สามารถอธิบายพิธีกรรมทางศาสนาพุทธได้ (K)
2. อธิบายประวัติความเป็นมาของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้ (K)
3. วิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพิธีกรรมทางศาสนาพุทธที่มีผลต่อวัฒนธรรมไทยได้ (P)
4. วิเคราะห์ความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้ (P)
5. ปฏิบัติตนในพิธีกรรมของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง (P)
6. เห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนพิธีทางศาสนาพุทธที่มีต่อสังคมไทยได้ (A)
7. ตระหนักถึงการปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาพระพุทธศาสนา (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอน (30 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/9wtjmDdQwNsesgws9>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/YE5hQxpBk1Vt5gpCA>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

ขั้นนำ (30 นาที)

1. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิดและร่วมกันอภิปรายถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ดังนี้
 - นักศึกษาเคยไปเข้าร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในวันใดบ้าง - พิธีกรรมสำคัญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นักศึกษาไปร่วมพิธีนั้น มีขั้นตอนสำคัญอย่างไร - นักศึกษารู้สึกอย่างไรที่มีโอกาสไปร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น
2. ผู้สอนนำภาพการเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้นักศึกษาดู จากนั้นให้นักศึกษา

ร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพและประสบการณ์ในการเข้าร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

***ผู้สอนพยายามตั้งคำถามกระตุ้นการคิดอยู่เรื่อย ๆ และพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน
ขั้นสอน (90 นาที)

1. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “วันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา” ผู้สอนซักถามนักศึกษาเป็นระยะ ๆ

2. ผู้สอนแบ่งนักศึกษาเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 7 คน โดยให้สมาชิกแต่ละคนนับเลข 1 – 7 ใครนับเลขใดให้กำหนดตามหมายเลขประจำตัว เป็นหมายเลข 1-7 ตามลำดับ

3. สมาชิกแต่ละหมายเลขแยกย้ายกันไปเข้ากลุ่มที่มีหมายเลขเดียวกันเพื่อศึกษาความรู้เรื่อง วันสำคัญพระพุทธศาสนา จากหนังสือเรียน ห้องสมุด และแหล่งข้อมูลสารสนเทศ ตามหัวข้อที่กำหนดให้ ดังนี้

- กลุ่มหมายเลข 1 ศึกษาความรู้เรื่อง วันมาฆบูชา
- กลุ่มหมายเลข 2 ศึกษาความรู้เรื่อง วันวิสาขบูชา
- กลุ่มหมายเลข 3 ศึกษาความรู้เรื่อง วันอัฐมีบูชา
- กลุ่มหมายเลข 4 ศึกษาความรู้เรื่อง วันอาสาฬหบูชา
- กลุ่มหมายเลข 5 ศึกษาความรู้เรื่อง วันเข้าพรรษา
- กลุ่มหมายเลข 6 ศึกษาความรู้เรื่อง วันออกพรรษา และวันตักบาตรเทโวโรหณะ
- กลุ่มหมายเลข 7 ศึกษาความรู้เรื่อง วันธรรมสวนะ

4. สมาชิกกลุ่มร่วมกันศึกษาและทำความเข้าใจความรู้ใหม่ และเชื่อมโยงกับความรู้เดิมที่มีอยู่ ในขั้นนี้นักศึกษาจะใช้กระบวนการต่าง ๆ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เช่น กระบวนการคิด กระบวนการกลุ่ม ในการอภิปราย และสรุปความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลนั้น ๆ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับความรู้เดิม

5. จากนั้นนำข้อมูลมานำเสนอ โดยนำเสนอกลุ่มละไม่เกิน 10 นาที ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันสรุปผลการอภิปรายกลุ่ม และพิธีกรรมที่นักเรียนประทับใจในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

6. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาเพิ่มเติม โดยใช้สื่อ Power point เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา พร้อมซักถามนักศึกษาเป็นระยะ ๆ เพื่อทบทวนความรู้และเพิ่มเติมความรู้

7. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “วิธีการปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา” ผู้สอนซักถามนักศึกษาเป็นระยะ ๆ

8. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นสรุป (30 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย ซึ่งสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)

2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/W9Fjyfs3Sp3ocdkb8>

3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/z2CshgTkbNWbKXSi6>

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ผู้สอนนำนักศึกษาไปวัดในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้นักศึกษาได้ไปปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนพิธีในเรื่อง การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร การถวายสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน และการทอดผ้าป่า ในสถานการณ์จริง
2. ผู้สอนสนับสนุนให้นักศึกษาจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการประกอบศาสนพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น โครงการแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นต้น

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ
5. คำถามท้ายบท เรื่อง เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ
6. สื่อ วิดีทัศน์เรื่อง “วิธีการปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา”
7. สื่อ วิดีทัศน์เรื่อง “วันสำคัญต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/YE5hQxpBk1Vt5gpCA>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/W9Fjyfs3Sp3ocdkb8>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/z2CshgTkbNWbKXSi6>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/b5efaQxSRceWtkWd6>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 9

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/9WHqUwATU9tcgMEVA> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/b5efaQxSRceWTKWd6> หรือที่ QR Code

วีดิทัศน์เรื่อง “วิธีการปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/bB4wg6fEw0>

วีดิทัศน์เรื่อง “วันสำคัญต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/m0ct7sLL-PU>

บทที่ 9

เทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ

พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ เป็นพิธีกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือปะปนกันอยู่กับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ บางพิธีกรรมแทบจะเป็นเนื้อเดียวกันแยกไม่ออกว่าเป็นพราหมณ์หรือพุทธ ที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะว่าทั้ง 2 ศาสนามีแหล่งกำเนิดที่เดียวกัน ศาสนาพราหมณ์เกิดก่อน ศาสนาพุทธเกิดทีหลัง ขณะที่คนทีนับถือศาสนาทั้ง 2 เป็นคนกลุ่มเดียวกัน เริ่มแรกก็นับถือศาสนาพราหมณ์ ต่อมาเมื่อพุทธเกิดขึ้น ขอบใจในคำสอนก็หันมานับถือพุทธ การหันมานับถือพุทธก็ไม่ได้หมายความว่าละทิ้งความเคยชินที่เคยเชื่อ เคยปฏิบัติมาตั้งแต่เป็นพราหมณ์ออกไปทั้งหมด เพราะสิ่งเหล่านั้นเมื่อปฏิบัติแล้วยังสร้างความสุขใจ ความสบายใจให้กับผู้ปฏิบัติอยู่ แต่ต้องตั้งอยู่ในหลักการของพุทธคือพิธีกรรมนั้นต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ถึงอย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ศาสนาก็มีพิธีกรรมเฉพาะที่ไม่เกี่ยวข้องกันเลยกับอีกศาสนาหนึ่ง หากจะแยกว่าพิธีกรรมใดเป็นของศาสนาใดก็ให้หันกลับไปดูหลักการอันเป็นแก่นของแต่ละศาสนาว่าเป็นอย่างไร ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม (Atheism) ปฏิเสธพระเจ้า เชื่อในกฎธรรมชาติดังศาสนาพราหมณ์โดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นศาสนาประเภทพหุเทวนิยม (Polytheism) นับถือพระเจ้าหลายองค์ ดังนั้น การที่จะรู้ว่าพิธีกรรมใดเป็นของศาสนาพุทธจริงๆ พิธีกรรมนั้นต้องไม่เกี่ยวข้องกับเทพเจ้าเลย เช่น พิธีกรรมการบรรพชาอุปสมบท พิธีเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น (กรมการศาสนา.2551)

เนื่องจากการปฏิบัติพิธีกรรมของศาสนาพุทธนั้นมีแบบแผนที่ชัดเจน เรียกแบบแผนการปฏิบัตินี้ว่า “ศาสนพิธี” แม้การปฏิบัติศาสนพิธีของแต่ละชุมชนท้องถิ่นจะมีรายละเอียดปลีกย่อยเชิงประยุกต์เพื่อให้เข้ากับ ความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ไปบ้างก็ตาม แต่หลัก ๆ แล้วจะเหมือนกันหมด

พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ

การปฏิบัติพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554) การกระทำบุญกุศลในทางพระพุทธศาสนาของเรานั้นมีมากมายหลายอย่างต่างกันไปตามแต่ละวิธีการที่จะเกิดขึ้นนั้น ๆ และแต่ละอย่างล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญ แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของประเพณีและวัฒนธรรมประจำชาติ – ศาสนา – องค์พระมหากษัตริย์ และประจักษ์ใจของพุทธศาสนิกชนคนไทยของเรามาเป็นเวลานานนับพัน ๆ ร้อย ๆ ปีผ่านมา และจะมีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปตลอดกาลนาน

1. มูลเหตุแห่งพิธีกรรมทำบุญทางศาสนาพุทธ

มูลเหตุแห่งพิธีกรรมทำบุญทางศาสนาพุทธ มี 3 ประการด้วยกัน คือ

1.1 พิธีกรรมทำบุญวันสำคัญของชาติ ศาสนา องค์พระมหากษัตริย์

1.2 พิธีกรรมทำบุญประจำปีประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ เช่น ตรุษสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

1.3 พิธีกรรมทำบุญที่มีความเกี่ยวข้องเฉพาะตัวบุคคล

บุญตามข้อ 1 – 2 นั้น เป็นหน้าที่ของคนไทยชาวพุทธทั้งหลายจะพึงกระทำบำเพ็ญเป็นสามัคคีธรรมร่วมกันตามแต่ละสถานที่ และท้องถิ่นนั้น ๆ ส่วนบุญตามข้อ 3 นั้น เป็นหน้าที่ของผู้เป็นเจ้าของภาพ และญาติมิตรจะพึงกระทำกันเป็นการเฉพาะ และยังแบ่งบุญนี้ออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน ดังนี้ คือ

1) บุญในพิธีกรรมมงคลต่าง ๆ เช่น ทำบุญอายุ บวชนาค โกนจุก แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น หรือที่เรียกว่าบุญที่ปรารถนาเหตุที่เป็นมงคล นั้นเอง

2) บุญอวมงคล ในพิธีทักษิณานุประทาน อุทิศส่วนกุศลให้ท่านผู้ล่วงลับดับขันธไปแล้ว นับตั้งแต่ทำบุญอุทิศหน้าศพ 7 วัน 50 วัน 100 วัน และครบรอบปี เป็นต้น

งานบุญทั้งหมดนี้ ล้วนมีศาสนพิธี คือการกระทำตามหลักเกณฑ์ของศาสนาที่วางไว้นั้นเหมือนกันหมด ซึ่งนอกเหนือไปจากผู้เป็นเจ้าภาพ จะดำเนินการกำหนดวัน – เวลา ทำบุญนิมนต์พระ เชิญญาติมิตร หรือแขกหรือ จัดสถานที่ และการเตรียมสิ่งของ และเครื่องใช้ต่าง ๆ ไว้ก่อนงานอย่างพร้อมเพรียงแล้ว ศาสนพิธี ได้แก่ การกล่าวคำบูชาพระและอาราธนาศีล เป็นต้น จนกว่าพิธีการจะเสร็จเรียบร้อยนั้น นับเป็นพิธีการระดับหัวใจของงานทีเดียวที่จะต้องทำให้ถูกต้อง เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ต่าง ๆ คือ ทำให้ได้บุญกุศลอย่างถูกต้อง ครบถ้วนตามพิธีการที่ต้องการเจ้าภาพ และเป็นเกียรติคุณแก่ผู้เป็นเจ้าภาพและผู้ร่วมกุศลทั้งหลายให้เกิดเพิ่มพูนกุศล จิตศรัทธามากขึ้น

2. เหตุกำเนิดพุทธศาสนาพิธี

ระเบียบวิธีการปฏิบัติของชาวพุทธเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยเรียกว่า ศาสนพิธี ซึ่งหมายถึง แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ เป็นสื่อในการทำความดีในพระพุทธศาสนา กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การทำกิจกรรมเพื่อเข้าถึงพระรัตนตรัยนั่นเอง

ดังนั้น ศาสนพิธี จึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าส่วนอื่น ๆ เลย เหตุกำเนิดศาสนาพิธี จัดว่าเป็นสื่อกลางที่นำคนเข้าถึงสภาวะ หรือแก่นพระศาสนาโดยการเข้าถึงสภาวะแก่นแท้ของพระพุทธศาสนานั้นสามารถเข้าถึงทั้งด้วยการทำบุญให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาลำดับ และที่สำคัญคือ การปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อันเรียกว่า “โอวาทปาติโมกข์” พระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนาในโอวาทปาติโมกข์นั้นมีหลักการสำคัญที่ทรงวางไว้เป็นหลักทั่ว ๆ ไป 3 ประการ คือ

- 1). สอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง (ละเว้นชั่ว)
- 2). สอนให้อบรมกุศลให้ถึงพร้อม (ประกอบความดี)
- 3). สอนให้ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส (ทำจิตผ่องใส)

3. คุณลักษณะของการประกอบพุทธศาสนาพิธี

3.1 มีวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อย ในสังคมผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศล

3.2 มีเป้าหมาย เพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป

3.3 มีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้

4. ประเภทของพิธีกรรม

พิธีกรรมของศาสนาพุทธ จำแนกตามรูปแบบแห่งการปฏิบัติ เป็น 2 ประเภท

4.1 พิธีกรรมบริสุทธฺ์ คือ พิธีกรรมที่เป็นพุทธบัญญัติ เป็นพิธีการเกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้อย่างไร จะต้องปฏิบัติพิธีกรรมนั้น ๆ ให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ

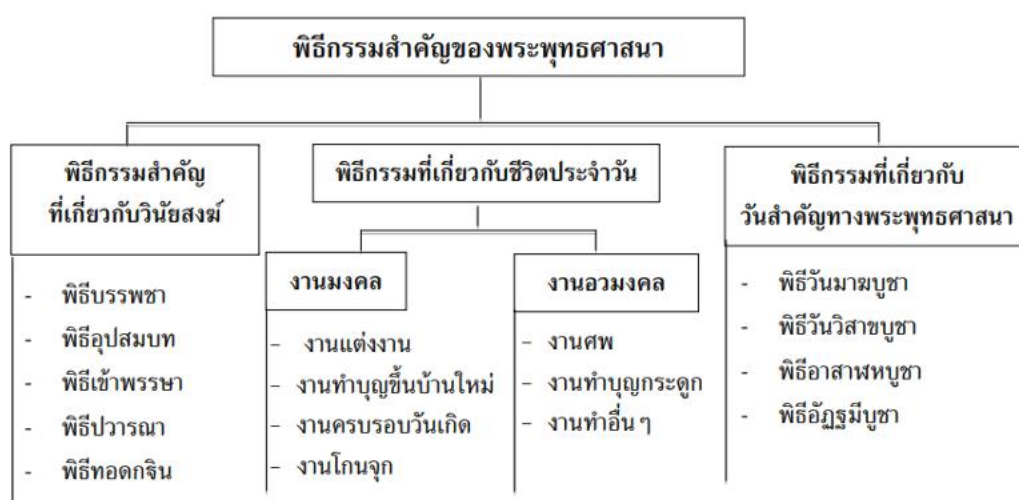
4.2 พิธีกรรมประยุกต์ คือ พิธีกรรมที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น คือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นต่าง ๆ กำหนดขึ้น โดยมีการผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับกิจกรรมทางพุทธศาสนา และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี โดยคำนึงถึงหลักการปฏิบัติ 4 ประการ คือ

- พุทธบัญญัติดั้งเดิม
- ความเหมาะสมของพิธีกรรม
- ภาวะทางเศรษฐกิจ
- ประโยชน์ที่จะได้รับ

5. พิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา

พิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา ตามลักษณะที่เข้าไปเกี่ยวข้อง สามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ (กรมการศาสนา.2551).

- 5.1 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระสงฆ์
- 5.2 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน
- 5.3 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แผนภูมิภาพที่ 9-1 แสดงพิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา

6. หลักปฏิบัติทั่วไปเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาในพระพุทธศาสนานั้นเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลสูงสุดได้รับแต่สิ่งดี ไม่เกิดความทุกข์ในภายหลัง ต้องคำนึงถึงหลัก 4 ประการ ดังนี้

- 6.1 ความถูกต้อง ตามพุทธบัญญัติ
- 6.2 คำนึงถึงความเหมาะสม
- 6.3 คำนึงถึงความประหยัด และภาวะทางเศรษฐกิจ
- 6.4 คำนึงประโยชน์ที่จะได้รับต้องคุ้มค่า

7. พิธีกรรมตามประเพณี

พิธีกรรมตามประเพณีที่ถือปฏิบัติในสังคม เมื่อพิจารณาแนวทางการปฏิบัติแล้วจะพบว่าสามารถแบ่งแยกออกเป็น 2 แนวทาง คือ

- 1). พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องของบุคคลโดยเฉพาะ เช่น การเกิด การเข้าสู่วัยรุ่น การเข้าสู่วัยผู้ใหญ่การเข้าสู่วัยครองเรือน และการตาย
- 2). พิธีกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นเรื่องของสังคมโดยรวม เช่น จารีตประเพณี ขนบประเพณีธรรมเนียมประเพณีรัฐพิธีและพระราชพิธี

8. พิธีกรรมตามประเพณีโบราณ

การเกิด พิธีกรรมตามประเพณีโบราณจะเริ่มตั้งแต่ ตั้งครรภ์ คลอด จัดการกับเด็กคลอด การอยู่ไฟ การฝังรก แม่ซื้อ ทำขวัญ 3 วัน ทำขวัญเดือน โขนผมไฟ พิธีลงอุ ตังชื่อเด็ก เบิกนม

การตาย พิธีกรรมตามประเพณีโบราณที่เกี่ยวข้องกับการตาย เริ่มต้นจากพิธีการทำศพ พิธีสวดศพ พิธีนำศพไปวัดหรือการเคลื่อนย้ายศพ พิธีการเผาศพ

ซึ่งพิธีกรรมทั้งสองพิธีข้างต้นนี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่พิธีการเกิดต่อเนื่องไปจนกระทั่งการตาย โดยที่พิธีกรรมตามประเพณีโบราณส่วนมากแล้ว มักจะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ของมนุษย์พอสรุปได้ดังนี้

1). การสร้างบ้านปลูกเรือน โดยแยกออกเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับเครื่องเรือนและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับปลูกเรือน

2). การแต่งงาน ซึ่งจะแยกออกเป็นลักษณะวิธีแต่งงานและลำดับพิธีการแต่งงาน

3). การบรรพชา/อุปสมบท

4). การทำบุญวันเกิด

5). การทำบุญอายุ

6). การทำบุญขึ้นบ้านใหม่

7). การทำบุญบ้าน

ฯลฯ

นอกจากพิธีกรรมตามประเพณีดังกล่าวข้างต้นแล้ว การที่ประชาชนชาวไทยนั้นประกอบด้วยหลากหลายชาติพันธุ์ พิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีก็ย่อมมีหลากหลายตามไปด้วยสามารถจัดแบ่งออกไปตามลักษณะของพื้นที่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ในที่นี้จะขอนำมาเป็นตัวอย่างของพิธีกรรมตามความเชื่อ ตามลักษณะภูมิภาค ดังนี้

พิธีกรรมตามความเชื่อแต่ละภูมิภาค

ในแต่ละพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ จะมีหลากหลาย โดยแบ่งออกได้ดังนี้

ภาคเหนือ มีพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก พิธีบวงสรวงต้นไม้ของจังหวัดเชียงราย พิธีดำหัวของเชียงใหม่ พิธีถวายสลากภัตของสุโขทัย พิธีโกนจุกของตาก พิธีกินสลากภัตของน่าน พิธีถอนดินเสาเฮือนของแพร่ พิธีเลี้ยงผีของลำพูน พิธีบูชาขันตั้งของลำปาง พิธีแฮนโก่ง่าของแม่ฮ่องสอน พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของเพชรบูรณ์ พิธีสงฆ์น้ำพระสงฆ์/ห่มผ้าเจดีย์พระบรมธาตุ/พิธีกวักกระยาสารของกำแพงเพชร ฯลฯ

ภาคกลาง ก็จะมีพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีรำเจ้า “ไหว้เจ้าพ่อหนุม” นนทบุรี พิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อหลักเมืองกาญจนบุรี พิธีกองข้าวบวงสรวงชลบุรี พิธีลูกโกศเพชรบุรี พิธีไหว่นางสงกรานต์ราชบุรี พิธีบวงสรวงพันท้ายนรสิงห์สมุทรสาคร พิธีไหว้พระใหญ่ชาวกะเหรี่ยงอุทัยธานี พิธีไหว้พระแชสุพรรณบุรี พิธีเช่นผีแต่งงานตราด พิธีทำบุญกลางบ้านปทุมธานี พิธีบวงสรวงของชาวมอญสมุทรสงคราม พิธีบายศรีพระของนครนายก พิธีไหว้แม่ย่านาง ระยอง ฯลฯ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นครราชสีมาพิธีขอขมาวัวควาย/พิธีเรียกขวัญข้าว เลย์พิธีสมโภชนมัสการพระธาตุศรีสองรัก ขอนแก่นพิธีล่ำฟ้า หนองคายพิธีเลี้ยงผีปู่ตา สกลนครพิธีเชิญวิญญาณผู้ตายคืนเรือนชาวโชน่ง นครพนมพิธีแสดเต็นสาก สุรินทร์พิธีเช่นสรวงเทวดาด้วยปะติวัล อุตรธานีพิธีทำบุญเลี้ยงผีบ้านมหาสารคามพิธีเซียงซ้อง หนองบัวลำภูพิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กาฬสินธุ์พิธีบายศรีสู่ขวัญ ฯลฯ

ภาคใต้ นราธิวาสพิธีสละหั่วบะตัน ปัตตานีพิธีลาซัง-โต๊ะชุมพุก พังงาพิธีโกยหาน ภูเก็ตพิธีลอยเรือชาวเล ตรังพิธีทำเคราะห์บ้าน ยะลาพิธีสวดอุบาทว์ฟ้า ระนองพิธีสวดกลางบ้าน สงขลาพิธีสมโภชและสงน้ำเจ้าแม่หยู่หัวหรือพิธิตายาย่าน ชุมพรพิธีสวดมาลัย (ยักมาลัย) นครศรีธรรมราชพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุ/พิธีกว่นข้าวยาคุ/พิธีทำขวัญเด็ก

7. คุณประโยชน์ของพิธีกรรม

การปฏิบัติพิธีกรรม หากปฏิบัติได้ถูกต้องดีแล้ว การปฏิบัตินั้นย่อมจะนำมาสู่ความสุข ความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแก่การปฏิบัติอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- 7.1 มีคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์
- 7.2 ส่งเสริมความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม
- 7.3 ส่งเสริมและรักษาเอกลักษณ์ที่ดีงาม เป็นการสร้างสมวัฒนธรรมคงอยู่ต่อไป

พิธีกรรมและประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

1. พิธีกรรมวันมาฆบูชา

ความเป็นมา

วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญเดือนมาหะ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3) เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ในวันนั้นนอกจากเป็นวันเพ็ญเดือนมาหะแล้ว ยังเป็นวันที่พระสงฆ์จำนวน 1,250 รูป มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายพระสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุ คือ ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าและล้วนเป็นพระอรหันต์ผู้เป็นอภิญญา 6 การประจวบกันของเหตุการณ์ทั้ง 4 ประการนี้เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต คือ การประชุมซึ่งประกอบด้วยองค์ 4 ในโอกาสพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ วัดเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ก่อนเข้าพรรษาที่ 2 (หลังจากตรัสรู้ 9 เดือน)

ในประเทศไทยพิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาเริ่มมีเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงปรารภถึงความสำคัญของวันมาฆบูชาว่า มีเหตุการณ์สำคัญ 4 ประการ ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต เกิดขึ้นในวันเดียวกันสมควรที่พุทธศาสนิกชนจะได้ทำการบูชาเพื่อระลึกถึงความสำคัญของวันดังกล่าวและพระคุณของพระพุทธเจ้า พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีบูชา เนื่องในวันมาฆบูชาขึ้นในพระราชวัง โดยโปรดให้มีการประกอบพระราชกุศลในเวลาเช้าด้วยการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในเวลาค่ำ พระองค์จะเสด็จออกฟังพระสงฆ์ทำวัตรเย็น สวดโอวาทปาติโมกข์แล้วทรงจุดเทียนเรียงตามรอบ พระอุโบสถ จำนวน 1,250 เล่ม พระภิกษุเทศนาโอวาทปาติโมกข์พระสงฆ์จำนวน 30 รูป สวดมนต์รับเทศนา เป็นเสร็จพิธี

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์พระองค์ทรงนำพิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปประกอบในสถานที่อื่น ๆ นอกพระบรมมหาราชวังในคราวเสด็จประพาสต้น เช่น บางปะอิน พระพุทธบาทพระพุทธฉาย พระปฐมเจดีย์ พระแท่นดงรัง เป็นต้น ประชาชนได้นำเอาวิธีบูชาเนื่องในวันมาฆบูชาไปปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางและสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

ปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อวันมาฆบูชา โดยกำหนดให้เป็นวันหยุดราชการ 1 วัน

แนวทางที่พึงปฏิบัติ

วันมาฆบูชา ถือเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่ง ในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธพึงปฏิบัติเช่นเดียวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันอื่น ๆ และควรปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ พุทธศาสนิกชนผู้มุ่งที่จะพัฒนาตนเองตามหลักธรรมแห่งวันมาฆบูชา พึงปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นที่น่าสุกมาให้อีก ดังนี้

การปฏิบัติพิธีกรรมสำหรับพุทธศาสนิกชน

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล บริจาคทรัพย์ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ยากไร้และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

รักษาศีล สำรวมระวังกายและวาจาด้วยการรักษาศีล 5 หรือศีล 8 พร้อมทั้งบำเพ็ญเบญจธรรม

เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยสวตมณต์และปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน

เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ในการนี้ควรแต่งกายให้สุภาพเพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย

2. พิธีกรรมวันวิสาขบูชา

ความหมาย

วิสาขบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ในปีปรกติ(ประมาณเดือนพฤษภาคม) หรือวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 7 ในปีที่มีอธิกมาส (เดือน 8 มี 2 เดือน) ซึ่งถือกันว่าเป็นการบูชาพิเศษ เพราะเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ตรงกับวันประสูติตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ความสำคัญ

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันประสูติตรัสรู้และเสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเหตุการณ์สำคัญนอัสจรรยทั้ง 3 ประการ ได้เวียนมาบรรจบในวันเดียวกัน คือ วันวิสาขบูชา ดังนี้

2.1. วันประสูติ

พระพุทธเจ้าทรงเป็นกษัตริย์โดยพระชาติและโดยพระวงศ์เป็นโคตมวงศ์โดยชาติภูมิเป็นชาวศกยะ ประสูติก่อนพุทธศักราช 80 ปีในมัธยมประเทศ เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ เจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ (ปัจจุบันอยู่ในเมืองลุมพินี ประเทศเนปาล) และพระนางสิริมหามายา ทรงมีพระนามว่า “เจ้าชายสิทธัตถะ” ในวันประสูตินั้น ตามพุทธประวัติกล่าวไว้ว่า พระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์บริบูรณ์แล้ว ทรงประสงค์จะเสด็จไปเมืองเทวทหะนครอันเป็นชาติภูมิแห่งพระองค์เมื่อทรงได้รับอนุญาตจากพระเจ้าสุทโธทนะแล้ว ครั้นรุ่งเช้าในวันวิสาขบูรณมีดิถีเพ็ญเดือน 6 พระนางสิริมหามายาเสด็จออกจากพระนครไปถึงป่าไม้รัง มีชื่อว่า ลุมพินีวัน อยู่ระหว่างพระนครทั้งสองแต่ไกลเมืองเทวทหะนครพระนางจึงโปรดให้เสด็จชม ครั้นเสด็จไปถึงใต้ต้นสาละพฤกษ์ (ไม้รัง) ก็ทรงประสูติพระครรภ์ ประสูติพระมหาบุรุษจากพระครรภ์ ณ สถานที่นั้น

2.2. วันตรัสรู้

เจ้าชายสิทธัตถะทรงได้รับการทำนุบำรุงอบรมมาเป็นอันดีตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อทรงพระเจริญวัยได้ทรงอภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา (พิมพา) กาลต่อมาได้ทรงมีพระโอรสพระนามว่า “ราहुล” ด้วยพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วในอดีตกาล และด้วยพระปัญญาอันเต็มบริบูรณ์ด้วยโยนิโสมนสิการ ทำให้ทรงมีพระอัธยาศัยเบื่อหน่ายในความเป็นอยู่อันเปลี่ยวเปลี่ยวด้วยกามคุณ เกิดแล้วก็แก่ ก็เจ็บ และตายไป โดยไม่เกิดประโยชน์อันใด เมื่อทรงพิจารณาอย่างรอบคอบถึงความเป็นอยู่ของชีวิตก็ทรงยิ่งเบื่อหน่ายในโลกวิสัย และทรงมีพระกรุณาอันยิ่งใหญ่แก่มหาชน ทรงดำริจะหาประโยชน์เพื่อให้มหาชนพ้นทุกข์และปฏิบัติคุณงามความดีโดย

ถูกต้อง ดังนั้น ทรงเห็นว่าการออกบวชเป็นวิถีทางในการที่จะทำประโยชน์ได้อย่างยิ่ง จึงทำให้พระองค์ทรงตัดสินใจเสด็จออกทรงผนวช ถือเพศเป็นนักบวชและทรงศึกษาวิธีการจากพรหมณ์คณาจารย์ เจ้าลัทธิต่าง ๆ ในสมัยนั้น เมื่อทรงศึกษาจนสำเร็จในลัทธิต่าง ๆ เหล่านั้น แล้วเห็นว่าไม่ใช่ทางในการทำให้ตรัสรู้ธรรมพิเศษได้ก็ทรงลาพรหมณ์คณาจารย์เหล่านั้น เพื่อไปแสวงหาวิธีการและแก้ไขทดลองโดยลำพังพระองค์เอง จนได้รับความพอพระทัยว่า ได้ตรัสรู้แล้ว ในวันวิสาขบูชาวันมีดิถีเพ็ญเดือน 6 ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ใต้ร่มโพธิ์น้ำเนรัญชา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ ก่อนพุทธศักราช 45 ปี (ปัจจุบันอยู่ในเขตเมืองพุทธคยา แคว้นพิหาร ประเทศอินเดีย)

2.3. วันเสด็จดับขันธปรินิพพาน

ครั้งนี้ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงบำเพ็ญพุทธกิจโปรดบรรพชิต คือ ปัญจวัคคีย์ 5 รูป มีพระโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า และทรงส่งไปเผยแผ่พระศาสนาในนิคมชนบทราชธานีต่าง ๆ จนพระศาสนาเจริญแพร่หลายพร้อมทั้งทรงแสดงธรรม บัญญัติวินัย เพื่อผลอันไพบุลย์มั่นคงแก่พระศาสนาและความพ้นทุกข์ของมหาชน เมื่อพระชนมายุได้ 80 พรรษา ณ สวนป่าร้าง ฟากแม่น้ำหิรัญยวตอันเป็นที่แหว่งพักของมัลลกะษัตริย์ ใกล้เมืองกุสินารา พระองค์ทรงประทับบรมณเฑียรในระหว่างไม้รังทั้งคู่ หันพระเศียรไปทางทิศเหนือ บรมณเฑียรโดยเบื้องขวาเป็นอนุฐานไสยาสน์ และทรงโปรดประทานพระโอวาทเป็นปัจฉิมโอวาท “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด” ต่อจากนั้นทรงเข้าปฐมฌานไปจนถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ เรียกว่า อนุลอม แล้วย้อนกลับลงมาตามลำดับจนถึงปฐมฌาน เรียกว่า ปฏิโลม แล้วย้อนขึ้นไปอีกโดยลำดับ ๆ จนถึงจุตตฌาน และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในวันวิสาขบูชาวันมีดิถีเพ็ญเดือน 6 ณ ใต้ต้นสาละ เมืองกุสินาราแคว้นมัลลกะ เมื่อพระชนมายุได้ 80 พรรษา ก่อนพุทธศักราช 1 ปี (ปัจจุบันอยู่เขตเมืองกุสินครแคว้นอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย)

ประวัติความเป็นมาของวันวิสาขบูชาในประเทศไทย

วันวิสาขบูชา ปรากฏหลักฐานว่า มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีซึ่งสันนิษฐานว่าคงได้แบบอย่างมาจากลังกา กล่าวคือ เมื่อประมาณ พ.ศ. 420 พระเจ้าภาติการาชกษัตริย์แห่งกรุงลังกา ได้ประกอบพิธีวิสาขบูชาอย่างมโหฬาร เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและกษัตริย์แห่งกรุงลังกาในรัชกาลต่อ ๆ มา ก็ทรงเจริญรอยตาม แม้ปัจจุบันก็ยังถือปฏิบัติอยู่

สมัยกรุงสุโขทัย ประเทศไทยกับประเทศลังกามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากในด้านพระพุทธศาสนา เพราะพระสงฆ์ชาวลังกาได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยและเชื่อว่าได้นำการประกอบพิธีวิสาขบูชามาปฏิบัติในประเทศไทยด้วย

ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ มีความตอนหนึ่งว่า “...ก็การที่ถือว่าพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์วิสาขะเป็นนักขัตฤกษ์ที่ควรประกอบการบูชาในพระรัตนตรัย ซึ่งถือกันอยู่ในเมืองที่นับถือพระพุทธศาสนามาแต่โบราณนั้น จะให้ได้ความชัดว่า ตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในแผ่นดินสยามแล้ว คนทั้งปวงได้ทำการบูชานั้นมาแต่เดิมหรือไม่ได้ทำก็ไม่มีปรากฏชัดในที่แห่งใด จนถึงกรุงสุโขทัย จึงได้ความตามหนังสือที่นางนพมาศแต่นั้นว่า ครั้นถึงวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชบริรักษฝ่ายหน้าฝ่ายใน ทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั่วทุกนิคมคามชนบท ก็ประทับพระนครและพระราชวังข้างหน้าข้างในจวนตำแหน่งท้าวพระยา พระหลวงเศรษฐีชีพรามณ์ บ้านเรือน โรงร้าน พ่วงแพ ชนประชา ชายหญิง ล้วนแต่แขวนโคมประทีปชวาลาสว่างไสวห้อยย้อยพวงบุปผชาติประพรมเครื่องสุคนธรส อุทิศบูชาพระรัตนตรัย สิ้นสามทิวาราตรีมหาชนชวนกันรักษาพระอุโบสถศีล สดับฟังพระ

สัทธิธรรมเทศนาบูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตตอาหารสังฆทาน ข้าวบิณฑ บ้างก็ยกขึ้นซึ่งธงผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนกแจกทานแก่ยากจกทลทกคนกำพร้าอนาถาชาวพิการ บ้างก็ซื้อไฉ่ชีวิตสัตว์จตุบาท ทวิบาทชาติมัจฉต่าง ๆ ปลดปล่อยให้ความสุขสบาย อันว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชกุล ก็ทรงศีลบำเพ็ญ การพระราชกุศลต่าง ๆ ในวันวิสาขบูชา พุทธศาสนา เวลาตะวันฉายแสงก็เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยราชสุริยวงศ์และนางใน ออกวัดหน้าพระธาตุราชอารามหลวงวันหนึ่งออกวัดราษฎร์บูรณพระวิหารหลวงวันหนึ่งออก วัดโลกสุทธราชาวาสวันหนึ่ง ต่างนมัสการพระรัตนัตตยาธิคุณ ไพรยปรายผกาเกสรสุคนธรสสักการบูชา ถวาย ประทีปธูปเทียน เวียนแวนรอบรัตนบัลลังก์ ประโคมดุริยางคดนตรีตีตีตีเป่าสมโภชพระชินศรีพระชินราช พระโลกนาถ พระอัฐฐารส โดยมีกมลโสมนัสศรีทาททุกถ้วนคน” แล้วมีคำสรรเสริญว่า “อันพระนครสุโขทัยราชธานี ถึงวันวิสาขนักขัตฤกษ์ครั้งใด ก็สว่างไปด้วยแสงประทีปเทียนดอกไม้เพลิง แลสล้างสลอนด้วยธงชาย ธงประ ตาก ไสวไปด้วยพุ่มพวงดอกไม้กรองร้อยห้อยแขวน หอมตลบไปด้วยกลิ่นสุคนธสรวยริน เสนาะสำเนียงพิณ พาทย์ฆ้องกลองทั้งทิวาราตรีมหาชนชาย หญิงพากันกระทำกองการกุศล เสมือนจะเผยซึ่งทวารพิมานฟ้าทุกซ่อ ขึ้น” กล่าวไว้เป็นการสนุกสนานยิ่งใหญ่ เหมือนอย่างในหนังสือโบราณก่อน ๆ ขึ้นไป ที่ได้กล่าวถึง วันวิสาขบูชา ดังนี้...”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดถึงสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏว่าได้ มีการประกอบพิธีวิสาขบูชา เพราะสถานการณ์บ้านเมืองไม่เอื้ออำนวยให้ประกอบเป็นพระราชพิธี คงมีแต่พิธีที่ พระสงฆ์และประชาชนจัดขึ้นตามวัดวาอารามเท่านั้น ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ หล้านภาลัยได้ตรัสถามพระเถรานุเถระ เกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศลในทางพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ พระสงฆ์ได้ ถวายพระพรว่า การกระทำวิสาขบูชาเป็นการบำเพ็ญกุศลพิเศษยิ่งกว่าบำเพ็ญในโอกาสตรุษสงกรานต์ พระองค์ จึงทรงรับสั่งให้ประกอบพิธีวิสาขบูชาเป็นพระราชพิธี

ในรัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในการประกอบพิธีวิสาขบูชา ให้ความสำคัญมีพระราช โองการสั่งว่า แต่นี้สืบไปถึง ณ วันเดือน 6 ขึ้น 14 ค่ำ แรมค่ำ 1 เป็นวันพิธีวิสาขบูชา นักขัตฤกษ์ใหญ่ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะรักษาพระอุโบสถศีล ประณินบัติ 3 วัน ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เสพ สุราเมรัยใน 3 วัน ถวายประทีป ตั้งโคมแขวนเครื่องสักการบูชาดอกไม้เพลิง 3 วัน ให้เกณฑ์ประโคมเวียนเทียน พระพุทธเจ้า 3 วัน ให้มีพระธรรมเทศนาในพระอารามหลวงถวายนาน 3 วัน

ส่วนพระบรมราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ไพร่ฟ้า อาณาประชาราษฎร์ลูกค้ำวาณิช สมณชีพรามณ์ทั้งปวงจึงมีศรัทธาปลงใจลงในกองการกุศล อุตสาหะกระทำวิสาขบูชาให้เป็นประเพณียั่งยืนใน ทุกปี อย่าให้ขาด ฝ่ายฆราวาสนั้นจงรักษาอุโบสถศีล ถวายบิณฑบาตทานปล่อยสัตว์ตามศรัทธา 3 วัน จตุวัน ตรุษสงกรานต์ เพลาเพลแล้วมีพระธรรมเทศนาในอาราม ครั้นเพลabay ให้ตกแต่งเครื่องสักการบูชา พวงดอกไม้มาลากระทำวิจิตรต่าง ๆ ธูปเทียนขวลา ทั้งธงผ้า ธงกระดาชออกไปยังพระอารามบูชาพระ รัตนตรัย ตั้งพนมดอกไม้แขวนพวงดอกไม้ ธูปเทียน ธงใหญ่ ธงน้อย ในพระอุโบสถ พระวิหาร ที่ลานพระเจดีย์ และพระศรีมหาโพธิ์จะมีเครื่องดุริยางคดนตรีมโหรีพิณพาทย์เครื่องเล่นสมโภชตามแต่ศรัทธา

ครั้นเพลาค่ำ ให้ฆราวาสบูชาพระรัตนตรัยด้วยเครื่องบูชาประทีป โคมตั้ง โคมแขวน หน้าบ้าน ร้าน โรงเรือนและเรือแพ ทุกแห่งทุกตำบล ครบ 3 วัน ณ วันเดือน 6 ขึ้น 14 ค่ำ นั้นเป็นวันบูรณมิให้ข้าทูลละอองธุลี พระบาทในพระราชวังหลวงในกรมพระราชวังบวรสถานมงคลประชุมกันถวายสลากภัตแก่พระสงฆ์ ให้ มรรคนายกชักชวนสัปบุรุษทายกบรรดาที่อยู่ใกล้เคียงอารามใด ๆ ให้ทำสลากภัตถวายพระสงฆ์ในอารามนั้น ๆ

เพลาย่ำ ให้เอาหม้อใหม่ใส่น้ำลอยดอกกุหลาบหลวง วงสายสิญจน์สำหรับเป็นปริตร ไปตั้งที่พระอุโบสถ พระสงฆ์ลงพระอุโบสถแล้วจะได้สวดพระพุทธมนต์ จำเริญพระปริตรธรรม ครั้นจบแล้ว หม้อน้ำของใญ่ใดก็ให้ไปกินไปอาบ ประพรมเหย้าเรือนเคหา บำบัดโรคอุปัทวภัยต่าง ๆ ฝ่ายพระสงฆ์สมณะ นั้น ให้พระราชอาณานิคมประกาศให้ลงพระอุโบสถ แต่เพลาลงแล้วให้พร้อมกัน ครั้นเสร็จอุโบสถกรรมแล้วเจริญพระปริตรธรรม แล้วพระพุทธรูปไปเฝ้าพระราชอาณานิคมเขตรังษีอุปัทวภัยทั้งปวง

ครั้นเพลาค่ำ เป็นวันโอกาสแห่งพระสงฆ์สามเณรกระทำสักการบูชา พระศรีรัตนตรัย ที่พระอุโบสถ และพระวิหารด้วยรูปเทียน โคมตั้ง โคมแขวน ดอกไม้และประทีป เป็นต้น พระภิกษุที่เป็นธรรมเถิก จงมีจิตปราศจากโลภโลกามิส ให้ตั้งเมตตาศรัทธาเป็นบุรุษจาริก จงสำแดงธรรมเทศนาให้พระสงฆ์สามเณรแลสัพบุรุษฟัง โดยอันควรแก่ราตรีนั้นทุกอารามให้กระทำตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมานี้เสมอไปทุกปีอย่าให้ขาด

ถ้าฆราวาสแลพระสงฆ์สามเณรรูปใด เป็นพาลทุจริตจิตคนองหยาบช้า หามีศรัทธาไม่กระทำความอันมิชอบให้เป็นอันตรรายแก่ผู้กระทำวิสาขบูชาในวันนักขัตฤกษ์นั้นก็ให้ร้องแขวงนายบ้านนายอำเภอ กำชับตรวจตราสอดแนมจับกุมเอาตัวผู้กระทำผิดให้จงได้ถ้าจับได้ในกรงฯ ให้ส่งกรมพระนครบาล นอกกรงฯ ให้ส่งเจ้าอธิการให้ไล่เลียงไล่ถามได้ความสัตย์ให้ลงโทษลงทัณฑ์กรรมตามอาญา ฝ่ายพระพุทธรูปและพระราชาณาจักรจะให้หลาบจำ อย่าให้ทำต่อไป แลให้ประกาศป่าวร้องอาณานิคมประชาราษฎร์ ลูกค้ำวาณิช สมณชีพรามณให้รู้จักทั่วให้กระทำความดีตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมานี้จึงทุกประการ ถ้าผู้ใดมีฟังจะเอาตัวผู้กระทำผิดเป็นโทษโดยโทษานุโทษ

พระราชพิธีวิสาขบูชานี้ได้กระทำขึ้นในประเทศไทยเป็นเวลานาน อาจมีเหตุการณ์บางอย่างไม่เอื้ออำนวยจึงทำให้พิธีวิสาขบูชาขาดประเพณีไปเป็นเวลานาน เพิ่งมาฟื้นขึ้นในรัชกาลที่ 2 โดยสมเด็จพระสังฆราช (มีวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) ได้ถวายพระพรวิสาขนาให้เกิดพระราชศรัทธาจึงทรงประกาศพระราชกำหนดให้จัดพิธีวิสาขบูชาขึ้น และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บัดนั้นจนถึงปัจจุบันนี้

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเทศนาพุทธประวัติปฐมสมโพธิขึ้นตามวัดในวันวิสาขบูชาเป็นกรณีพิเศษเพิ่มขึ้นจากกิจกรรมที่ปฏิบัติตามแบบอย่างในรัชกาลก่อน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานวันวิสาขบูชาให้พิเศษไปกว่าที่เคยจัดในรัชกาลก่อน คือ ให้ตั้งโต๊ะเครื่องบูชาพระพุทธธรรม ณ เณียงพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และให้ทำโคมแขวนไว้ตามศาลารายอีกด้วย

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการฝ่ายในเดินเทียนและสวดมนต์รอบ ๆ พระพุทธรัตนสถาน วิธีปฏิบัตินี้เป็นแบบอย่างของการเวียนเทียนในรัชกาลต่อ ๆ มาจนถึงสมัยปัจจุบัน

การประกอบพิธีวิสาขบูชาเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่กว่าทุกยุคทุกสมัย ได้แก่ การจัดงานเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา พ.ศ. 2500 ซึ่งทางราชการเรียกว่างาน “ฉลอง 25 พุทธศตวรรษ” ตั้งแต่วันที่ 12 ถึง 18 พฤษภาคม รวม 7 วัน ได้จัดงานส่วนใหญ่ขึ้นที่ท้องสนามหลวง สถานที่ราชการและวัดอารามต่าง ๆ ประดับธงทิวและโคมไฟทั่วพระราชอาณานิคม ประชาชนถือศีล 5 หรือศีล 8 ตามศรัทธาตลอดเวลา 7 วัน มีการอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์รวม 2,500 รูป ประชาชนงดการฆ่าสัตว์และงดการดื่มสุราตั้งแต่วันที่ 12-14 พฤษภาคม รวม 3 วัน มีการก่อสร้างพุทธมณฑลจัดภัตตาหารเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์วันละ 2,500 รูป ตั้งโรงทานเลี้ยงอาหารประชาชนวันละ 200,000 คน เป็นเวลา 3 วัน ออกกฎหมายสงวนสัตว์ป่าในบริเวณนั้น รวมถึงการฆ่าสัตว์และจับสัตว์ในบริเวณวัดและหน้าวัดด้วย และได้มีการปฏิบัติธรรมอย่างพร้อมเพรียงกันเป็นกรณีพิเศษในวันวิสาขบูชาปีนั้นด้วย

พิธีกรรมการเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.2540) มีการปฏิบัติดังนี้

1. ถึงกำหนดวันวิสาขบูชา ทางวัดประกาศให้พุทธบริษัททราบทั่วกัน (ทั้งชาววัดและชาวบ้าน) บอกกำหนดเวลาประกอบพิธีด้วยว่าจะประกอบเวลาไหน จะเป็นตอนบ่ายหรือค่ำก็ได้
2. เมื่อถึงเวลากำหนด ทางวัดตีระฆังสัญญาณให้พุทธบริษัท ภิกษุสามเณร อุบาสก และอุบาสิกา ประชุมพร้อมกันที่หน้าพระอุโบสถหรือลานพระเจดีย์ อันเป็นหลักของวัดนั้น ๆ ภิกษุอยู่แถวหน้าถัดไปสามเณร ท้ายสุด อุบาสกอุบาสิกาจะจัดให้ชายอยู่กลุ่มชาย หญิงอยู่กลุ่มหญิง หรือปล่อยให้คล่องตามอัธยาศัยก็ได้แต่จะกำหนด ทุกคนถือดอกไม้ธูปเทียนตามแต่จะหาได้ และศรัทธาของตน ขนาดของเทียนควรจุดเทียนให้เดินจนครบ ๓ รอบสถานที่ที่เดิน ไม่ดับระหว่างเดิน
3. เมื่อพร้อมกันแล้ว ประธานสงฆ์จุดเทียนและธูป ทุกคนจุดของตนตามเสร็จแล้ว ถือดอกไม้ธูปเทียนที่จุดแล้วประนมมือ หันหน้าเข้าหาปูชนียสถานที่เวียนนั้น แล้วกล่าวคำบูชาตามแบบที่กำหนดไว้ตามประธานสงฆ์จนจบ
4. ประธานสงฆ์ประนมมือถือดอกไม้ธูปเทียนเดินนำหน้าแถวไปทางขวามือของสถานที่ที่เวียนเทียน คือ เดินเวียนไปทางที่มือขวาของตนหันเข้าหาสถานที่ที่เวียนนั้นจนครบ 3 รอบ การเดินเวียนขวา เพื่อเป็นการแสดงความเคารพอย่างสูงตามธรรมเนียมอินเดียในสมัยพุทธกาลในแต่ละรอบให้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ
5. เมื่อครบ 3 รอบแล้ว นำดอกไม้ธูปเทียนไปปักบูชาตามที่เตรียมไว้ ต่อจากนั้น จึงเข้าไปประชุมพร้อมกันในพระอุโบสถ หรือวิหาร หรือศาลาการเปรียญ แล้วแต่ที่ทางวัดกำหนด เริ่มทำวัตรเย็นและสวดมนต์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์อย่างพิธีกรรมวันธรรมสวนะธรรมดา เสร็จแล้วมีเทศน์พิเศษ แสดงเรื่องพระพุทธประวัติและเรื่องเกี่ยวกับวันวิสาขบูชา 1 กัณฑ์เป็นอันเสร็จพิธี

3. พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา

วันอัฐมีบูชา คือวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ 8 วัน ถือเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนาวันหนึ่ง ตรงกับวันแรม 8 ค่ำ เดือนวิสาขะ (เดือน 6 ของไทย)

ประวัติ

เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว 8 วัน มัลลกะษัตริย์แห่งเมืองกุสินารา พร้อมด้วยประชาชนและพระสงฆ์ มีพระมหากัสสปะเถระเป็นประธานพร้อมกันกระทำการถวายพระเพลิงพุทธสรีระ ณ มกุฏพันธเจดีย์แห่งเมืองกุสินารา เมื่อวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 ซึ่งนิยมเรียกกันว่า วันอัฐมีเมื่อเวียนมาบรรจบแต่ละปีพุทธศาสนิกชนประกอบพิธีบูชาขึ้นเป็นการเฉพาะเช่นที่ปฏิบัติกันอยู่ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นต้น แต่จะถวายกันมาแต่เมื่อใด ไม่พบหลักฐาน ปัจจุบันนี้ก็ยังถือปฏิบัติกันอยู่

หลังจากที่พระเพลิงซึ่งเผาไหม้พระพุทธสรีระดับมอดลงแล้ว บรรดาภิกษุทั้งหลายจึงได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุทั้งหมดใส่ลงในหีบทองแล้วนำไปรักษาไว้ภายในนครกุสินาราสวนเครื่องบริขารต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ได้มีการอัญเชิญไปประดิษฐานตามที่ต่าง ๆ อาทิผ้าไตรจีวรอัญเชิญไปประดิษฐานที่แคว้นธาระ บาทรอัญเชิญไปประดิษฐานที่เมืองปาทลิปุตร์ เป็นต้น

การประกอบพิธีกรรมอัฐมีบูชา

การประกอบพิธีอัฐมีบูชาในประเทศไทยนั้นนิยมทำกันในตอนค่ำและปฏิบัติเช่นเดียวกันกับการประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น

การปฏิบัติพิธีกรรม

การให้ทาน ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสามเณรในช่วงเช้าหรือเพล รักษาศีล สำรวมระวังกายและวาจาด้วยการรักษาศีล 5 หรือศีล 8 เจริญภาวนา บำเพ็ญภาวนาด้วยการไหว้พระสวดมนต์และปฏิบัติสมาธิ และวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน

เวียนเทียน การเวียนเทียนเป็นการบูชาพระรัตนตรัยด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

4. พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา

ความหมายของวันอาสาฬหบูชา

“อาสาฬหบูชา” (อา-सान-หะ-บุ-ชา/อา-सान-ละ-หะ-บุ-ชา) ประกอบด้วยคำ 2 คำ คืออาสาฬห (เดือน 8 ทางจันทรคติ) กับบูชา (การบูชา) เมื่อรวมกันจึงแปลว่า การบูชาในเดือน 8 หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในเดือน 8 หรือเรียกเต็มว่า อาสาฬหปุรณมีบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือราวเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นวันพระจันทร์เสวยอาสาฬหฤกษ์แต่หากตรงกับปีอธิกมาส คือ มีเดือน 8 สองหน วันอาสาฬหบูชาจะเลื่อนไปเป็นวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หลัง ตกในราวเดือนกรกฎาคม ปลาย ๆ เดือน

โดยสรุป วันอาสาฬหบูชา แปลว่า การบูชาในวันเพ็ญเดือน 8 หรือการบูชาเพื่อระลึกถึงปรากฏการณ์สำคัญ ๆ ในวันเพ็ญเดือน 8 คือ

1. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา
2. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเริ่มประกาศพระศาสนา
3. เป็นวันที่เกิดอริยสงฆ์ครั้งแรก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะรู้แจ้งเห็นธรรม เป็นพระโสดาบันจัดเป็นอริยบุคคลท่านแรกในอริยสงฆ์
4. เป็นวันที่เกิดพระภิกษุรูปแรกในพุทธศาสนา คือ การที่ท่านโกณฑัญญะขอบรรพชาและได้บวชเป็นพระภิกษุหลังจากฟังปฐมเทศนาและบรรลุตระคุณแล้ว
5. เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงได้ปฐมสาวก คือ การที่ท่านโกณฑัญญะนั้น ได้บรรลุตระคุณและบวชเป็นพระภิกษุจึงเป็นสาวกูปแรกของพระพุทธเจ้า

เมื่อเปรียบกับวันสำคัญอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา บางที่เรียกวันอาสาฬหบูชาว่า วันพระสงฆ์(คือวันที่เริ่มเกิดมีพระสงฆ์)

ดังนั้น ในวันนี้จึงเป็นวันแรกที่มีพระรัตนตรัยครบองค์สาม คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เนื่องจากพระพุทธองค์ทรงเทศนาเป็นกัณฑ์แรก จึงเรียกเทศนากัณฑ์นี้ว่า “ปฐมเทศนา” หรืออีกนัยหนึ่งอาจจะกล่าวได้นับเป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธศาสนา

ประวัติความเป็นมา

นับแต่วันที่สมเด็จพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ คือ ในวันเพ็ญเดือน 6 พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขในบริเวณโพธิมณฑลนั้นตลอด 7 สัปดาห์คือ (พระธรรมวโรดม,2546).

สัปดาห์ที่ 1 คงประทับอยู่ที่ควงไม้สัตถะอันเป็นไม้มหาโพธิ์ เพราะเป็นที่ตรัสรู้ทรงใช้เวลาพิจารณาปฏิบัติจนสมุปาทธรรมทบทวนอยู่ตลอด 7 วัน

สัปดาห์ที่ 2 เสด็จไปทางทิศอีสานของต้นโพธิ์ประทับยืนกลางแจ้งเพงดูไม้มหาโพธิ์ โดยไม่กะพริบพระเนตรอยู่ในที่แห่งเดียวจนตลอด 7 วัน ที่ประทับยืนนั้นปรากฏเรียกในภายหลังว่า “อนิมิสสเจตีย์”

สัปดาห์ที่ 3 เสด็จไปประทับอยู่ในที่กึ่งกลางระหว่างอนิมิสสเจตีย์กับต้นมหาโพธิ์แล้วทรงจงบรมอยู่ ณ ที่ตรงนั้นตลอด 7 วัน ซึ่งต่อมาเรียกตรงนั้นว่า “จงบรมเจตีย์”

สัปดาห์ที่ 4 เสด็จไปทางทิศพายัพของต้นมหาโพธิ์ ประทับนั่งขัดบัลลังก์พิจารณาพระอภิธรรมอยู่ตลอด 7 วัน ที่ประทับขัดสมาธิเพชรนั้น ต่อมาเรียกว่า “รัตนฆรเจตีย์”

สัปดาห์ที่ 5 เสด็จไปทางทิศบูรพาของต้นโพธิ์ ประทับที่ควงไม้ไทรชื้อชบาลนิโครธอยู่ตลอด 7 วัน ในระหว่างนั้นทรงตรัสแก้ปัญหของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ซึ่งทูลถามในเรื่องความเป็นพราหมณ์

สัปดาห์ที่ 6 เสด็จไปทางทิศอาคเนย์ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้จิกเสวยวิมุตติสุขอยู่ตลอด 7 วัน ฝนตกพรำตลอดเวลา พญานาคมาวงขดล้อมพระองค์ และแม่พังกาบังฝนให้พระองค์ทรงเปล่งพระอุทานสรรเสริญความสงัด และความไม่เบียดเบียนกันว่า เป็นสุขในโลก

สัปดาห์ที่ 7 เสด็จย้ายสถานที่ไปทางทิศใต้ของต้นมหาโพธิ์ ประทับที่ควงไม้เกตเสวยวิมุตติสุขตลอด 7 วัน มีพาณิ 2 คน ชื่อตปัสสะกับภัลลิกะเดินทางจากอุกกกลชนบทมาถึงที่นั่น ได้เห็นพระพุทธรูปประทับอยู่ จึงนำข้าวสัตตพวง ข้าวสัตตดอก ซึ่งเป็เสปียงกรังของตนเข้าไปถวายพระองค์ทรงรับเสวยเสร็จแล้ว สองพาณิกก็ประกาศตนเป็นอุบาสก นับเป็นอุบาสกคู่แรกในประวัติกาล ทรงพิจารณาสัตวโลกเมื่อล่วงสัปดาห์ที่ 7 แล้วพระองค์เสด็จกลับมาประทับที่ควงไม้ไทรชื้อชบาลนิโครธอีก ทรงคำนึงว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ ลึกซึ้งมากยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม จึงท้อพระทัยที่จะสอนสัตวโลกแต่อาศัยพระกรุณาเป็นที่ตั้ง ทรงเล็งเห็นว่าโลกนี้ผู้ที่พอจะรู้ตามได้ก็จะมีเปรียบกับดอกบัว 4 ประเภท คือ

1. อุคตติตัญญู ได้แก่ ผู้ที่มีอุปนิสัยสามารถรู้ธรรมพิเศษได้ทันทีทันใดในขณะที่มีผู้สั่งสอนหรือพวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฐิเมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้และเข้าใจในเวลาอันรวดเร็วเปรียบเหมือนดอกบัวที่โผล่ขึ้นพ้นน้ำแล้ว พร้อมทั้งจะบานในเมื่อได้รับแสงพระอาทิตย์ในวันนั้น

2. วิปจิตัญญู ได้แก่ ผู้ที่สามารถจะรู้ธรรมพิเศษได้ ต่อเมื่อท่านขยายความย่อให้พิสดารออกไปหรือพวกที่มีสติปัญญปานกลาง เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มเติม จะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลาอันไม่ช้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอรระดับน้ำจักบานในวันรุ่งขึ้น

3. เนยยะ ได้แก่ ผู้ที่พากเพียรพยายามฟัง คิด ถาม ท่องอยู่เสมอไม่ทอดทิ้ง จึงได้รู้ธรรมพิเศษหรือพวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฐิเมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วยศรัทธาปสาทะ ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังไม่โผล่ขึ้นจากน้ำ ได้รับการหล่อเลี้ยงจากน้ำ แต่จะโผล่แล้วบานขึ้นในวันต่อไป

4. ปทปรมะ ได้แก่ ผู้ที่แม้ฟัง คิด ถาม ท่อง แล้วก็ไม่สามารถรู้ธรรมพิเศษได้หรือพวกที่ไร้สติปัญญา และยังมีมิฉชาติภูมิแม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยังขาดศรัทธาปสาทะ ไร้ซึ่งความเพียร เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำติดกับเปลือกตม รังแต่จะเป็นรักษาหารแห่งปลาและเต่า

การประกอบพิธีในวันอาสาฬหบูชา เพื่อระลึกถึงความสำคัญทั้ง 3 ประการ ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล และน้อมนำคำสั่งสอนมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การประกอบพิธีในวันสำคัญนี้แบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ

1. พิธีหลวง
2. พิธีราษฎร์

3. พิธีสงฆ์

สำหรับพิธีหลวงและพิธีราษฎร์นั้น มีการปฏิบัติเช่นเดียวกับวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชาคือ การถือศีล ปฏิบัติธรรม เวียนเทียน และฟังธรรมเทศนา เป็นต้น ในส่วนของพิธีสงฆ์ เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 จะมีการสวดมนต์ทำวัตรเย็นหรือตอนค่ำแล้วสวดธรรมจกักปวัตน์สูตรหรือพิธีการอื่น ๆ ซึ่งแล้วแต่ทางวัดจะเป็นผู้กำหนด และมีพิธีเวียนเทียนเช่นเดียวกับวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชา

5. พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะ (อ่านว่า วัน-ท่า-มะ-สะ-วะ-นะ) คือ วันกำหนดประชุมฟังธรรมของพุทธบริษัท ที่เรียกเป็นคำสามัญโดยทั่วไปว่า “วันพระ” เป็นประเพณีนิยมของพุทธบริษัทที่ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแล้วแต่ครั้งพุทธกาล โดยถือว่าการฟังธรรมตามกาลที่กำหนดเป็นประจำไว้อย่างสม่ำเสมอให้เกิดสติปัญญาและสิริมงคลแก่ผู้ฟังอย่างน้อยได้รับธรรมสวนานิสงส์อยู่เสมอ วันกำหนดฟังธรรมนี้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในเดือนหนึ่ง ๆ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรมรวม 4 วัน ได้แก่

1. วันขึ้น 8 ค่ำ
2. วันขึ้น 15 ค่ำ
3. วันแรม 8 ค่ำ
4. วันแรม 14 หรือ 15 ค่ำ (หากตรงกับเดือนขาด เป็นแรม 14 ค่ำ) ของทุกเดือน

วันทั้ง 4 นี้ถือกันว่าเป็นวันกำหนดประชุมฟังธรรมโดยปกติและนิยมเป็นวันรักษาปกติอุโบสถสำหรับฆราวาสผู้ต้องการอบรมกุศลอีกด้วย วันธรรมสวนะนี้ พุทธบริษัทได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของวันธรรมสวนะ

ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และกราบทูลว่า “นักบวชศาสนาอื่น เขามีวันประชุมสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาของเขา แต่ในศาสนาพุทธยังไม่มี” พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ประชุมสนทนาและแสดงพระธรรมเทศนาแก่ประชาชนในวัน 8 ค่ำ 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ พุทธศาสนิกชนจึงถือวันดังกล่าวเป็นวันธรรมสวนะ เพื่อกำหนดให้มีการประชุมพร้อมเพรียงกันฟังธรรม

ในสมัยพุทธกาล (พุทธกาล = สมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่) นั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประชุมพระสงฆ์สาวกเพื่อทรงสั่งสอนธรรม การประชุมสงฆ์ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธองค์นั้น ก็ได้นัดหมายไปประชุมกัน และจะมีพระสงฆ์รูปหนึ่งเป็นผู้สวดพระปาฏิโมกข์ พระภิกษุทุกรูปก็จะนั่งฟังด้วยอาการอันสำรวมและตั้งใจจนกระทั่งจบ

คำว่า “สวนะ” แปลว่า การฟัง, และคำว่า “ธรรมสวนะ” แปลว่า การฟังธรรม นั่นคือ วันธรรมสวนะก็แปลว่า กำหนดประชุมฟังธรรมหรือพูดตามภาษาชาวบ้านทั่วไปว่า วันไปฟังเทศน์กันนั่นเอง อนึ่ง วันพระในทางศาสนาก็ยังได้เรียกว่า วันอุโบสถ ซึ่งแปลว่าวันจำศีลของอุบาสกอุบาสิกาผู้ต้องการบุญกุศลเป็นกรณีพิเศษ

พิธีของชาวบ้าน โดยพุทธศาสนิกชนก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ถวายอาหารหวานคาวแด่พระสงฆ์สมათานศีล (รับศีล) และฟังพระธรรมเทศนาที่วัด

ในวันธรรมสวนะ ชาวบ้านจะละเว้นการประพฤติกิจที่เป็นบาปต่าง ๆ การสมათานศีลในวันนี้ เช่น รับศีล 5 หรือศีล 8 ซึ่งเรียกว่า อุโบสถศีล พระสงฆ์จะแสดงพระธรรมเทศนา หรือธรรมสากัจฉา หรือสนทนาธรรมกัน การประชุมฟังธรรมในวันธรรมสวนะจึงมีพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติเกิดขึ้น

6. พิธีกรรมวันเข้าพรรษา

ความหมายของวันเข้าพรรษา

“พรรษา” แปลว่า “ฤดูฝน” ปีหนึ่งก็ผ่านฤดูฝนหนึ่งครั้ง คนที่อยู่มาเท่านั้นเท่านั้นฝนก็คืออยู่มาเท่านั้นปีในที่ทั่ว ๆ ไป จึงแปลพรรษากันว่า ปี “เข้าพรรษา” ก็คือ “เข้าฤดูฝน” คือ ถึงเวลาที่จะต้องหยุดการเดินทางในฤดูฝน พักอยู่ในที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำ โดยไม่แรมคืนที่อื่น เพราะเหตุนี้จึงมีคำเกิดขึ้นอีกคำหนึ่ง คือคำว่า “จำพรรษา”

“จำพรรษา” ก็คือ อยู่ประจำวัดในฤดูฝน หมายความว่า พระสงฆ์จะต้องอยู่ในวัดที่ตนอธิษฐานพรรษา ตลอด 3 เดือนในฤดูฝน จะไปแรมคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากมีเหตุจำเป็น “วันเข้าพรรษา” ก็คือ วันที่พระสงฆ์ทำพิธีอธิษฐานพรรษา ซึ่งเป็นวันแรกของการจำพรรษา “อธิษฐาน” แปลว่า ตั้งใจกำหนดแน่อนลงไป “อธิษฐานพรรษา” ก็คือ ตั้งใจกำหนดแน่อนลงไปว่าจะอยู่ประจำ ณ ที่นั้นตลอด 3 เดือนในฤดูฝน

ประวัติความเป็นมา

มูลเหตุที่พระสงฆ์ต้องจำพรรษา กล่าวความตามบาลี วัสสูปนายิกขันธกะ คัมภีร์มหาวรรคพระวินัยปิฎก เล่มที่ 1 ว่าในมัชฌิมประเทศสมัยโบราณ คืออินเดียตอนเหนือ เมื่อถึงฤดูฝน พื้นที่ย่อมเป็นโคลนเลนทั่วไป ไม่สะดวกแก่การเดินทางคราวหนึ่งมีพระผู้เรียกว่า ฌฬพัคคีย์ คือ เป็นกลุ่ม 6 รูปด้วยกันไม่รู้จักกาลเที่ยวไปทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลย แม้ในฤดูฝนก็ยังเดินทางเที่ยวเหยียบย่ำข้าวกล้า หลักระบัด และสัตว์เล็ก ๆ ตายคนทั้งหลายพากันติเตียนว่า ในฤดูฝนแม้พวกเดียรฉัตรแลบริพาชกเขาก็กินหยุด ที่สุดจนนกก็ยังรู้จักทำรังบนยอดไม้เพื่อหลบฝน แต่พระสมณศากยบุตรทำไมจึงยังเที่ยวอยู่ทั้ง 3 ฤดู เหยียบย่ำข้าวกล้าและต้นไม้ที่เป็นของเป็นอยู่และทำให้สัตว์ตายเป็นอันมาก

เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่อง ขณะนั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์แคว้นมคธ จึงรับสั่งให้พระสงฆ์ประชุมพร้อมกันตรัสถามจนได้ความเป็นจริงแล้ว จึงได้วางระเบียบให้พระภิกษุเข้าอยู่ประจำที่แห่งเดียว ในฤดูฝนตลอดระยะเวลา 3 เดือน เรียกว่า จำพรรษา ด้วยเหตุนี้ ภิกษุสงฆ์ที่อธิษฐานเข้าพรรษาแล้วจะไปค้างแรมที่อื่นนอกเหนือจากอาวาสหรือที่อยู่ของตนไม่ได้แม้แต่คืนเดียว หากไปแล้วไม่สามารถกลับมาในเวลาที่กำหนด คือก่อนรุ่งสางถือว่าพระภิกษุรูปนั้นขาดพรรษา

วันเข้าพรรษาในประเทศไทย

ตามประวัติศาสตร์ พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้เริ่มบำเพ็ญกุศลเนื่องในเทศกาลเข้าพรรษานี้ตั้งแต่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานีดังที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกว่า “พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ทั้งท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชาย ฟุ้งท่วย มีศรัทธาในพุทธศาสน์มักทรงศีล เมื่อพรรษาทุกคน” และมีหลักฐานปรากฏอยู่ในหนังสือ เรื่อง “นางนพมาศหรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์” พอสรรูปสาระสำคัญได้ดังนี้

เมื่อถึงวันกลางเดือน 8 ซึ่งเป็นวันเข้าพรรษาจะมีการสักการบูชาเป็นพระราชพิธีใหญ่พระภิกษุสงฆ์จะอยู่จำพรรษาลงเวลา 3 เดือนทั่วไปทุกวัด ฝ่ายพวกราชอาณาจักจะบำเพ็ญพรตสมาทานศีลบูชาไฟตามลัทธิของตน

ส่วนพุทธศาสนิกชนชาวสุโขทัย นับแต่พระมหากษัตริย์ลงมาถึงประชาชน ชาวบ้านทั่วไปต่างประกอบบุญการกุศลทั่วหน้ากัน เป็นต้นว่า มีการถวายสังฆทาน ถวายผ้าจำนำพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายสลากภัต ถวายเทียนพรรษาสมาทานอุโบสถศีล ละเว้นอบายมุขและพึงธรรมเทศนาทุกวันพระมิได้ขาด

ประชาชนก็ประกอบอาชีพการงานของตนสมกับฐานะสติปัญญาด้วยการอาศัยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประชาชนจึงอยู่ดีมีสุขโดยทั่วหน้าการปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษา

ในวันนี้หรือก่อนวันนี้หนึ่งวัน พุทธศาสนิกชนมักจะจัดเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องใช้ เช่น สบู่ยาสีฟัน เป็นต้น มาถวายพระภิกษุสามเณรที่ตนเคารพนับถือที่สำคัญคือ มีประเพณีหล่อเทียนขนาดใหญ่เพื่อให้จุดบูชาพระประธานในโบสถ์อยู่ได้ตลอด 3 เดือน มีการประกวดเทียนพรรษา โดยจัดเป็นขบวนแห่ทั้งทางบกและทางน้ำ

แม้การเข้าพรรษาจะเป็นเรื่องของภิกษุ แต่พุทธศาสนิกชนก็ถือเป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญรักษาศีลและชำระจิตใจให้ผ่องใส ก่อนวันเข้าพรรษาวรรณิกชนจะไปช่วยพระทำความสะอาดเสนาสนะ ซ่อมแซมกุฏิวิหาร และอื่น ๆ พอถึงวันเข้าพรรษาก็จะไปร่วมทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีลกันที่วัด บางคนอาจตั้งใจงดเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นกรณีพิเศษ เช่น งดเสพสุรา งดฆ่าสัตว์ เป็นต้น ตลอด 3 เดือน

อนึ่ง บิดามารดามักจะจัดพิธีอุปสมบทให้บุตรหลานของตน โดยถือกันว่าการเข้าบวชเรียนและอยู่จำพรรษาในระหว่างนี้จะได้รับอานิสงส์อย่างสูง สำหรับการปฏิบัติอื่น ๆ ก็จะมีการถวายผ้าอาบน้ำฝน การอธิษฐานตนว่าจะประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบของศีลห้า ศีลแปด ฟังเทศน์ ฟังธรรมตามระยะเวลาที่กำหนด โดยเคร่งครัดตามกำลังศรัทธา และขีดความสามารถของตน

7. พิธีกรรมวันออกพรรษา

วันออกพรรษา เป็นวันที่พุทธบริษัททั้งชาววัดและชาวบ้าน ได้พร้อมใจกันกระทำบุญกุศลต่าง ๆ ตามคติประเพณีที่เคยประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาแต่โบราณกาล เช่น มีการตักบาตรเทโว หรือเรียกตักบาตรดาวดึงส์ เป็นต้น "วันออกพรรษา" มีสาเหตุเนื่องมาจาก "วันเข้าพรรษา" ที่มีมาแล้วเมื่อวันแรม 1 ค่ำเดือน 8 อันเป็นวันที่พระภิกษุทั้งหลายอธิษฐานใจเข้าอยู่พรรษาครบไตรมาส คือ 3 เดือน ตามพระพุทธานุญาต โดยไม่ไปค้างแรมค้างคืนนอกสถานที่ที่ท่านตั้งใจอยู่ไว้ เมื่อมีวันเข้าพรรษาก็จำเป็นต้องมีวันออกพรรษา ซึ่งวันออกพรรษา ซึ่งวันออกพรรษาดตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 (เพ็ญเดือน 11) ของทุกปี วันออกพรรษา เป็นวันสุดท้ายแห่งการจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ หมายถึงพระภิกษุสงฆ์ได้จำพรรษาครบกำหนดไตรมาส ตามพระพุทธานุญาตแล้ว ท่านมีสิทธิที่จะจาริกไปพักค้างคืนที่อื่นได้ ไม่ผิดพระพุทธานุญาตและยังได้รับอานิสงส์ (ผลดี) คือ (สุเมธ เมธาวิทยกุล.2532)

1. ไปไหนไม่ต้องบอกลา
2. ไม่ต้องถือผ้าไตรครบชุด
3. ลากที่เกิดขึ้นแก่ท่านมีสิทธิรับได้
4. มีโอกาสได้อนุโมทนาบุญและได้รับอานิสงส์คือได้รับการขยายเวลาของอานิสงส์นั้นออกไปอีก 4

เดือน

อนึ่ง มีชื่อเรียกวันออกพรรษาอีกอย่างหนึ่งว่า "วันปวารณา หรือ วันมหาปวารณา" มีความหมายว่า พระภิกษุทั้งหลายทั้งพระผู้ใหญ่และพระผู้น้อยต่างเปิดโอกาสอนุญาติแก่กันและกัน ให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้มีคำกล่าวปวารณาเป็นภาษาบาลี ว่า "สังฆัมภันเต ปะวาเรมิ ทิฏฐะนะ วา สุเตนะ วาปะริสังกายะ วา ะหันทุ มัง आयัสมันโต อะนุกัปปัง อุปาทายะ ปัสสันโต ปฏิกะริสสามิ"

แปลว่า ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ กระผมขอปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นหรือได้ฟังก็ตาม ขอท่านทั้งหลายโปรดอนุเคราะห์ ว่ากล่าวตักเตือนกระผมด้วย เมื่อกระผมมองเห็นแล้ว จักประพฤติตัวเสียเลยใหม่ให้ดีขึ้น

การที่พระท่านกล่าวปวารณา (ยอมให้ว่ากล่าวตักเตือน) กันไว้ ในเมื่อต่างองค์ต่างต้องจากกันไปป้องกัน ละครทิศละทางท่านเกรงว่าอาจมีข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น โดยตัวท่านเองรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือมองไม่เห็นเหมือนผองเจ้าตาตัวเอง แม้ผลจะอยู่ชิดติดกับลูกนัยน์ตา เราก็ไม่สามารถมองเห็นผลนั้นได้ จำเป็นต้องให้ว่านขอร้องผู้อื่นให้มาช่วยดูหรือต้องใช้กระจกส่องดู เพราะฉะนั้น พระท่านจึงใช้วิธีการกล่าวปวารณาตัดไว้เพื่อท่านรูปอื่นได้เห็นหรือแม้แต่ได้ยินได้ฟัง เรื่องดีไม่ดีไม่งามอะไรก็ตามให้กล่าวแนะนำตักเตือนได้โดยไม่ต้องเกรงใจกันทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อยด้วยเจตนาดีต่อกัน คือ พระผู้ใหญ่ก็กล่าวตักเตือนพระผู้น้อยได้และพระผู้มีอาวุโสหน่อยก็สามารถกล่าวชี้แนะถึงข้อไม่ดีของพระผู้ใหญ่ได้เช่นกัน โดยที่พระผู้ใหญ่คือผู้มีอาวุโสท่านก็มีได้สำคัญตนผิดคิดว่าท่านทำอะไรแล้วถูกไปหมดทุกอย่าง

การกล่าวปวารณา เท่ากับเป็นการช่วยระมัดระวังข้อประพฤติปฏิบัติที่ไม่ดีของพระรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดน้อยๆ นี่ที่จะลุกลามก่อความเสียหายไปถึงพระหมุ่มมาก และลุกลามไปถึงพระพุทธศาสนาอันเป็นจุดศูนย์ที่ใหญ่ได้ ท่านจึงใช้วิธีป้องกันไว้ก่อน ดีกว่าการแก้ไขในภายหลัง

ตัวอย่าง วันออกพรรษาหรือวันมหาปวารณาที่พระภิกษุทั้งหลายกระทำเช่นนี้ เป็นเครื่องมือชี้ให้เห็นวิธีการคอยสังวร คือ ตามระวัง ไม่ประมาท ไม่ยอมให้ความเลวร้ายเกิดขึ้นได้ เหมือนล่อมรั้วไว้ก่อนที่รั้วจะหายไม่ว่าจะอยู่ในเทศกาลเข้าพรรษาหรือออกพรรษา พระท่านจะประพฤติดี ปฏิบัติชอบตามระบอบของพระธรรมวินัยอยู่ตลอดเวลา

ส่วนพิธีของฆราวาสนั้นควรจะนำเอาพิธีปวารณาของพระท่านมาใช้ดูบ้าง ซึ่งจะมีผลดีที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มชนที่อยู่รวมกัน ไม่ว่าครอบครัวและสังคมต่าง ๆ และมีพิธีกรรมของฆราวาสที่เกี่ยวข้องกันในวันออกพรรษานี้ ก็ได้แก่การบำเพ็ญบุญกุศลต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังธรรม ณ วัดที่อยู่ใกล้เคียง มีการทำบุญอันเป็นประเพณีที่นิยมกระทำกันมานานแล้วในวันออกพรรษา ซึ่งเรียกว่า " ตักบาตรเทโว " หรือเรียกชื่อเต็มตามคำพระว่า " เทโวโรหนะ " แปลว่าการหยั่งลงจากเทวโลก หรือการตักบาตรนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า " ตักบาตรดาวดึงส์ " และการตักบาตรเทโวนี้ จะกระทำในวันขึ้น 15 เดือน 11 หรือวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ก็ได้สุดแท้แต่จะเห็นพร้อมกัน

การทำบุญตักบาตรเทโวนี้ ท่านจัดเป็นกาลนาน คือ หนึ่งปีมีหนึ่งครั้ง และการกระบุญเช่นนี้ โดยยึดถือว่าเป็นวันคล้ายกับวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก ตามตำนานกล่าวว่า

เมื่อก่อนพุทธศักราช 80 ปี พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปจำพรรษา ณ บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงเทศนา " พระสัตตปรณาภิธรรม " คือพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ โปรดพระพุทธมารดา (ซึ่งทรงบังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต) ครั้นครบกำหนดการทรงจำพรรษาครบ 3 เดือนพระพุทธเจ้าทรงปวารณาพระวัสสาแล้วเสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลกมาสู่มนุษยโลก ในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 โดย เสด็จลงทางบันไดแก้วทิพย์ ซึ่งตั้งระหว่างกลางของบันไดทองทิพย์อยู่เบื้องขวากับบันไดเงินทิพย์อยู่เบื้องซ้ายและห้วงบันไดทิพย์ที่เทวดาเนรมิตขึ้นทั้ง 4 พาด บนยอดเขาพระสิเนรุราช อันเป็นที่ตั้งแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ส่วนเชิงบันไดตั้งอยู่บนแผ่นศิลาใหญ่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนครและสถานที่นั้นประชาชนถือว่าเป็นศุภนิมิตสร้างพระเจดีย์ขึ้นเป็น " พุทธบูชาอนุสาวรีย์ " เรียกว่า " อจลเจติย " (ประคอง นิมมานเหมินท์.2554).

อนึ่งในวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาสู่มนุษยโลกนั้นประชาชนพร้อมกันไปทำบุญตักบาตรเป็นจำนวนมากที่สุดจะประมาณ พิธีที่กระทำกันในการตักบาตรเทโว ซึ่งถือตามประวัตินี้ก็เท่ากับทำบุญตักบาตร รับเสด็จพระพุทธเจ้าในคราวเสด็จลงมาจากเทวโลกนั่นเอง บางวัดจึงเตรียมการในคฤหัสถ์แต่งตัวเป็นเทวดาบ้าง เป็นพรหมบ้างแล้วอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานบนบุษบกที่มีล้อเคลื่อนและมีบาตรตั้งอยู่ข้างหน้าพระพุทธรูปใช้คนลากนำหน้าพระสงฆ์ พวกราชเทวทูตทั้งหลายตั้งแถวเรียงรายคอยใส่บาตรเป็นการกระทำที่ใกล้เคียงกับความจริง

เพื่อเป็นการระลึกถึงพระพุทธเจ้า ส่วนอาหารที่นำมาทำบุญตักบาตรในวันนั้น มีข้าว กับข้าวต้มมัดได้ ข้าวต้มลูกโยนที่ห่อด้วยใบมะพร้าวหรือใบลำเจียกไว้หางยาวและข้าวต้มลูกโยนนี้ ประวัติมาตั้งแต่ครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะตั้งใจอธิษฐานแล้วโยนไปให้ลงบาตรของพระพุทธเจ้า เนื่องจากมีคนมากเข้าไปใส่บาตรไม่ได้

ความมุ่งหมายของการปวารณากรรม

ปวารณากรรม มีความมุ่งหมายชัดเจนปรากฏอยู่ในคำที่สงฆ์ใช้ปวารณาซึ่งกันและกัน ดังนี้

- เป็นกรรมวิธีลดหย่อนผ่อนคลายข้อข้องกลางแกลงที่เกิดจากความระแวงสงสัยให้หมดไปในที่สุด
- เป็นทางประสานรอยร้าว ที่เกิดจากผลกระทบกระทั้งในการอยู่ร่วมกันให้มีโอกาสกลับคืนดีด้วยการ

ให้โอกาสได้ปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน

- เป็นทางสร้างเสริมความสามัคคีในหมู่ให้กลมเกลียวอยู่ร่วมกันอย่างสนิทใจ
- เป็นแนวปฏิบัติให้เกิดความเสมอภาคกันในการแสดงความคิดเห็นว่ากล่าวตักเตือนได้โดยไม่จำกัดด้วย

ยศ ชั้น พรรษา วัย

- ก่อให้เกิด "ภราดรภาพ" รู้สึกเป็นมิตรชิดเชื้อปรารถนาดี เอื้อเฟื้ออาทรเป็นพื้นฐานนำไปสู่พฤติกรรมอันพึงประสงค์ที่ทำงานคล้าย ๆ กัน เรียกว่า ศีลสามัญญตา

พิธีตักบาตรเทโว(วันพระเจ้าเปิดโลก)

มีปรากฏในอรรถกถาธรรมบทว่า ในขณะนั้นพระพุทธเจ้าจำพรรษาอยู่ในนครสาวัตถีพรรษาที่ ๒๕ ผู้คนในชมพูทวีปหันมาเลื่อมในพระพุทธศาสนาทำให้ภิกษุของศาสนาอื่นจำใจเพราะเขาเหล่านั้นเดือดร้อนในการขาดผู้ค้าจุนดูแลและขาดลาภสักการะจึงทำการกลั่นแกล้ง พระพุทธศาสนาโดยประการต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องฤทธิ์พระองค์และเหล่าสาวกของพระองค์เองศาสนาอื่นปลุกปั่นจนพระองค์ทรงห้ามเหล่าสาวกทั้งหลายแสดงฤทธิ์ พระองค์ก็งดแสดงฤทธิ์เช่นกัน จึงทำให้ศาสนามิจุติจะทำให้ศาสนาอื่น เช่น อาจารย์ทั้ง 6 และศาสนาอื่น ทำการโฆษณาชวนเชื่อว่าพระพุทธศาสนานั้นมีพระพุทธเจ้าและสาวกลิ้นฤทธิ์หมดแล้วอย่าไปนับถือเลยผู้พวกตนไม่ได้ยังมีฤทธิ์เหนือกว่าควรจะมานับถือพวกตนดีกว่าพระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ถือนับปล่อยไว้เฉยต่อไปโดยไม่ตอบโต้บ้าง อาจเป็นผลเสียต่อพระพุทธศาสนา ดังนั้นวันเพ็ญอาสาฬหะ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ คือแสดงฤทธิ์เป็นคู่ ๆ ซึ่งก็มีปรากฏเพียงครั้งเดียวในครั้งนั้นทำให้ผู้ที่เคลือบแคลงสงสัยหันมานับถือศาสนาอย่างมั่นคงอีกครั้ง ในวันรุ่งขึ้นแรม 1 ค่ำ เดือนอาสาฬหะ เป็นวันอธิษฐานเข้าพรรษา พระพุทธเจ้าทรงประกาศจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตามธรรมเนียมที่พระพุทธเจ้าทำกันมาเมื่อลาพระพุทธเจ้าทรงลาบริษัทแล้วก็เสด็จไป ณ ดาวดึงส์เทวโลกเพื่อโปรดพุทธมารดาด้วยพระอิทธิฤทธิ์ 7 พงศาวดาร 3 เดือนของการโปรดพระพุทธมารดาด้วยพระอิทธิฤทธิ์ทั้ง 7 ในวันเพ็ญเดือน 11 ก็เสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ ณ ที่ประตูเมือง สังกัสสนนคร ท้าวสักกเทวราชพร้อมด้วยบริวารตามลงมาเสด็จทางบันไดสวรรค์จนถึงชั้นพิภพ พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิฤทธิ์บรรดาให้โลกทั้ง 3 มี เทวโลก , มนุษย์โลก , สัตว์นรก มองเห็นกันทั้งหมด จึงเรียกวันนั้นว่า วันพระเจ้าเปิดโลกพอวันรุ่งขึ้นเป็นวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ผู้คนในชมพูทวีปพากันมาใส่บาตรพระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข การตักบาตรในครั้งนั้นไม่ได้นัดหมายกันมาก่อนเลยต่างคนก็ต่างมาด้วยศรัทธาจึงทำให้คนมามากมาย เมื่อมีมามากทำให้ไม่ถึงบาตรพระภิกษุสงฆ์ จึงเอาข้าวของตนห่อหรือปั้นเป็นก้อน โยนใส่บาตรพระด้วยเหตุนี้ต่อมาภายหลังจึงนิยมทำข้าวต้มลูกโยนใส่บาตรพระในวันเทโวผณณะ (สมปราชญ์ อัมมะพันธ์.2536).

พิธีตักบาตรเทโวโรหนะในสมัยปัจจุบัน

ตอนรุ่งอรุณของวันตักบาตรเทโว พระภิกษุสามเณรลงทำวัตรในพระอุโบสถ พอพระอาทิตย์ขึ้นก็สมมติว่า พระลงมาจากบันไดสวรรค์ บางที่ก็มีดนตรีบรรเลงเพลงไทยเดิม สมมติว่าเป็นพวกเทวดาบรรเลง ชักกล่อมตามส่งพระพุทธเจ้า ยังมีพวกแพนตาสีอีก แต่งเป็นพวกยักษ์ เทวดา พระอินทร์ พรหม นางเทพธิดา นำหน้าขบวนพระภิกษุสามเณร ชาวบ้านก็จะใส่บาตรด้วยอาหารหวาน อาหารคาว ข้าวต้มลูกโยน ข้าวต้มมัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพิธีนี้ (พระมหาตุ้ย ขุนดิธมโม.2560)

ภาคกลาง

จังหวัดนครปฐม ที่พระปฐมเจดีย์ พระภิกษุสามเณรจะมารวมกันที่องค์พระปฐมเจดีย์ แล้วก็เดินลงมาจากบันไดนาคนำวิหารพระร่วง สมมติว่าพระเดินลงมาจากบันไดสวรรค์ชาวบ้านก็คอยใส่บาตรจังหวัดอุทัยธานีซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาสูง ณ วัดสะแกกรัง พระภิกษุจะเดินลงมาจากเขารับบิณฑบาตรจากชาวบ้าน อนึ่ง ขบวนพระภิกษุสงฆ์ที่ลงมาจากบันไดนั้นนิยมให้มีพระพุทธรูป นำหน้าสมมติว่าเป็นพระพุทธเจ้าจะใช้พระปางอุ้มบาตร ห้ามมาร ห้ามสมุทร รำพึง ถวายเนตรหรือปางลีลา โดยตั้งบนรถ หรือตั้งบนคานหาม มีที่ตั้งบาตรสำหรับอาหารบิณฑบาตร สำหรับบางที่ไม่นิยมตักบาตรเทโว แต่นิยมตักบาตรตอนเช้าถวายอาหารพระภิกษุแล้ว ฟังเทศน์รักษา อุโบสถศีล สำหรับที่นิยมตักบาตรเทโว จะทำบุญเป็น 2 วันคือวันออกพรรษากับตักบาตรเทโว ในวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ในวันออกพรรษานั้น ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ก็มีการฟังเทศน์ตอนสาย และรักษาอุโบสถศีล

พิธีรับพระภาคกลาง

พิธีรับพระเป็นพิธีบูชาพระพุทธเจ้า ในโอกาสที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากการจำพรรษา ณ ดาวดึงส์เทวโลก พิธีนี้มักจะปรากฏในภาคกลางที่อยู่ติดกับแม่น้ำ ลำคลอง ที่เป็นคมนาคมทางน้ำ เช่น อำเภอบางบ่อ บางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทางวัดจะอัญเชิญพระพุทธรูปยืนลงบุษบกในตัวเรือแล้วแห่ไปตามลำคลอง ชาวบ้านก็จะโยนดอกบัวจากฝั่งให้ตกในเรือหน้าพระ-พุทธรูป แล้วโยนข้าวต้ม ยังมีการแข่งขันเรือชิงรางวัลอีกด้วย

ประเพณีตักบาตรพระร้อย

"ประเพณีตักบาตรพระร้อย" หรือ ใส่บาตรพระร้อยรูป เป็นบุญประเพณีของชาวประเพณีโดยเฉพาะส่วนมากจัดพิธีขึ้นทางน้ำเนื่องด้วยแต่เดิมบ้านอยู่ติดริมน้ำลำคลอง จึงใช้เรือสัญจร พระส่วนมากจึงใช้เรือบิณฑบาต เนื่องมาแต่ความเชื่อเดิมว่าหลังวันเสด็จลงจากเทวโลก คือวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 หรือวันตักบาตรเทโว พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงนำพระภิกษุสงฆ์จำนวนเป็นร้อยออกบิณฑบาต ชาวประชาจึงหลงใหลมาถวายสักการะต้อนรับด้วยดอกไม้และบิณฑบาตทาน จึงมีพิธีตักบาตรเทโวขึ้น แต่ชาวปทุมธานีนियมกำหนดเอาพระบิณฑบาตจำนวนร้อยรูป จึงเรียกว่า ตักบาตรพระร้อย สืบมา

ภาคใต้

ประเพณีชักพระ (พระพุทธรูป) ทางภาคใต้เรียกว่า พิธีลากพระมีสองกรณี คือ ชักพระทางบก และชักพระทางน้ำถึงแม้ภาคนี้จะมีแตกต่างไปจากภาคอื่น ภาคใต้ ก็มีจุดประสงค์ปรารถนาเหตุ การเสด็จลงมาของพระพุทธเจ้าจากเทวโลกมาถึงพื้นโลก ในวันปวารณาออกพรรษาเช่นเดียวกัน ก็จัดให้มีประเพณีแห่พระพุทธรูปในวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 จึงนำมากล่าวในที่นี้ด้วยประเพณีชักพระ มี 2 ประเภท คือ ชักพระทางบก กับชักพระทางน้ำ

พิธีชักพระทางบก

จังหวัดนครศรีธรรมราช ก่อนวันชักพระ 2 วันจะมีพิธีใส่บาตรหน้าล้อ นอกจากอาหารคาวหวาน ยังมีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของงาน " ปัด " คือข้าวต้มผัด น้ำกะทิห่อด้วยใบมะพร้าว บางที่ห่อด้วยใบกะพ้อ (ปาล์มชนิดหนึ่ง) ในภาคกลางเขาเรียกว่า ข้าวต้มลูกโยน ก่อนจะถึงวันออกพรรษา 1 - 2 สัปดาห์ทางวัดจะทำเรือบก คือเอาท่อนไม้ขนาดใหญ่ 2 ท่อนมาทำเป็นพญานาค 2 ตัว เป็นแม่เรือที่ถูกยึดไว้อย่างแข็งแรง แล้วปูกระดาน วางบุษบก (ร้านม้า)บนบุษบกจะนำพระพุทธรูปยืนรอบบุษบกก็วางเครื่องดนตรี ไว้บรรเลงเวลาเคลื่อนพระไปสู่บริเวณงานพอเช้าวัน 1 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านจะช่วยกันชักพระ โดยถือเชือกขนาดใหญ่ 2 เส้นที่ผูกไว้กับพญานาคทั้ง 2 ตัวเมื่อถึงบริเวณงานจะมีการสมโภช และมีการเล่นกีฬาพื้นเมืองต่าง ๆ กลางคืนมีงานฉลองอย่างมโหฬาร การชักพระที่ปัตตานี มีอิสลามร่วมด้วย

พิธีชักพระทางน้ำ

ก่อนถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ทางวัดที่อยู่ริมน้ำ ก็จะเตรียมการต่าง ๆ ก็จะนำเรือมา 2 - 3 ลำ มาปูด้วยไม้กระดานเพื่อตั้งบุษบก หรือพนมพระประดับประดาด้วยธงทิว ในบุษบกก็ตั้งพระพุทธรูปในเรือบางที่ก็มีเครื่องดนตรีประโคมตลอดทางที่เรือเคลื่อนที่ไปสู่จุดกำหนด คือบริเวณงานทำน้ำที่เป็นบริเวณงานจะมีเรือพระหลาย ๆ วัดมาร่วมงาน ปัจจุบันจะนิยมใช้เรือยนต์จูง แทนการพาย เมื่อชักพระถึงบริเวณงานทั้งหมดทุกวัดที่มาร่วม จะมีการฉลองสมโภชพระ มีการเล่น ต่าง ๆ อย่างสนุกสนาน เช่นแข่งเรือปาโคลน ชักข้าวต้ม เป็นต้น เมื่อฉลองเสร็จ ก็จะชักพระกลับวัด บางทีก็จะแข่งเรือกัน ฝ่ายใดชนะก็ยึดเรือ ฝ่ายใดแพ้ต้องเสียค่าไถ่ให้ฝ่ายชนะ จึงจะได้เรือคืน

ประโยชน์ของพิธีออกพรรษา

1. เมื่อวันออกพรรษามาถึงเป็นการเตือนใจชาวพุทธว่า เวลาที่ผ่านมา ชีวิตก็ใกล้ตายเข้าไปทุกขณะแล้ว ควรเร่งทำกุศล และยังได้ถึงความปิติ ที่ได้บำเพ็ญกิจมาตลอดพรรษาและเป็นการเตือนสติอย่าให้จิตของตนละเลิกการทำกุศลไม่ให้ตกไปสู่ทางอบายมากเกินไป

2. ประโยชน์ที่โดดเด่น คือประโยชน์ของการปวารณาที่สงฆ์การกระทำกันในวันออกพรรษาเพื่อให้สงฆ์ดำรงความเป็นปึกแผ่นแน่นเหนียวยากแก่การทำลาย ถ้าคนในชาติเราทุกฝ่ายหันมา ปวารณากัน คือเปิดใจกัน เปิดเผยซึ่งกันและกัน หันหน้ามารวมพลังกันพัฒนาประเทศความทุกข์ก็จะบรรเทาเบาบางลง จากพิธีออกพรรษา

2.1 เตือนสติว่าเวลาที่ผ่านพ้นไปอีกพรรษาหนึ่งแล้วได้คร่ำชีวิตมนุษย์ ให้ผู้คนนั้นดำรงค้อยู่ในความไม่ประมาทและหันมาสร้างกุศล

2.2 การทำบุญออกพรรษาเปิดโอกาสให้ผู้อื่นชำระความผิดของตนได้ คือหลักปวารณา ปกติคนเราคบกันนาน ๆ ก็จะเผย "สันดาน" ที่แท้ออกมาอาจจะไม่ตึงแต่ตนเองไม่รู้ตัวแล้วมองไม่เห็น แต่ผู้อยู่ข้าง ๆ มองเห็นแต่ไม่กล้าเตือน ดังนั้นตนเองต้องปวารณาตัวให้ผู้อื่นชี้แนะได้ ความสัมพันธ์ก็จะดีขึ้นและยั่งยืน

2.3 ได้ข้อคิดที่ว่า คนเราส่วนใหญ่มักจะลำเอียงเข้าข้างตนเองเป็นฝ่ายถูกความผิดของคนอื่นเห็นง่ายส่วนตนเองนั้นความผิดนั้นเห็นยาก นี่แหละสัญชาตญาณของคนเรา

2.4 เป็นการให้รู้ถึงการมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีในการเปิดใจซึ่งกันและกันโดยไม่มีเล่ห์เหลี่ยมลบลมคมในใจ ๆ ต่อในการคบหาหรืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สรุปท้ายบท

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะเป็นวันที่มีเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระภิกษุผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าวันดังกล่าวจึงมีความสำคัญสำหรับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก ในวันสำคัญเหล่านี้พุทธศาสนิกชนจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย โดยกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนนิยมกระทำกัน ได้แก่ ทำบุญตักบาตร รักษาศีล ให้นาน

ผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องศาสนพิธีดีแล้วย่อมเป็นผู้ฉลาดในการจัดทำพิธีกรรมต่างๆ ในทางศาสนาเป็นผู้สามารถในการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ได้ถูกต้องตามแบบแผนที่นิยมกันทั่วไป เป็นเหตุให้ผู้ได้พบเห็นเกิดศรัทธาในผู้นั้นว่าเป็นผู้ชำนาญได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว ไม่มีความเคอะเขินในการจัดทำเป็นการเพิ่มเสน่ห์และบุคลิกภาพให้แก่ตัวเองอย่างหนึ่ง และนอกจากนั้นยังได้ชื่อว่าช่วยสืบต่ออายุพระศาสนาโดยปริยายด้วย เพราะแบบอย่างหรือธรรมเนียมที่ดีงามมีเหตุมีผลเป็นพิธีกรรมนั้น ๆ เมื่อยังรักษากันไว้ได้เพียงใด ศาสนาก็ยังชื่อว่าได้รับการรักษาอยู่เพียงนั้น เหมือนเปลือกกระพี้ของต้นไม้ยังคงสดอยู่ตราบใดต้นไม้ก็จะยังมีชีวิตอยู่ตราบนั่น

คำถามทบทวนประจำบท

คำชี้แจง : จงตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับชีวิตของนักศึกษาอย่างไร
2. จงอธิบายความหมายของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษาและวันธรรมสวนะ มาพอเข้าใจ
3. วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษาและวันธรรมสวนะ มีความสำคัญอย่างไร จงอธิบาย
4. จงอธิบายความเป็นมาของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันเข้าพรรษา และวันออกพรรษา มาพอเข้าใจ
5. จงออกแบบวิธีการจัดกิจกรรมในการทำป้ายนิเทศในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษาและวันธรรมสวนะ ตามลำดับเนื้อหาที่ได้เรียนมาแล้ว และที่ได้ศึกษาเพิ่มเติมโดยสังเขป
6. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าต่อสังคมไทยอย่างไรจงอธิบายมาพอเข้าใจ
7. จงบอกหลักธรรมที่สำคัญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา 1 หลักธรรม พร้อมทั้งอธิบายโดยย่อมาพอเข้าใจ
8. จงบอกวิธีการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มาพอเข้าใจ
9. พิธีกรรมและศาสนพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามีประโยชน์อย่างไร อธิบาย
10. จงบอกแนวทางการอนุรักษ์และการส่งเสริมพิธีกรรมและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา อธิบาย

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม.(2551). คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธี.กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

ประคอง นิมนานเหมินทร์.(2554). ออกพรรษาวัน. ในมูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (ฉบับเพิ่มเติม) (เล่ม 3, น. 1227).กรุงเทพฯ:

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน ป.ธ.9). (2546).ระเบียบปฏิบัติชาวพุทธ. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์การศาสนา.

พระมหาตุ้ย ขนติธมฺโม (คำหน่อ).(2560). การจัดการเรียนรู้บทบาทสมมติ เรื่อง ประเพณีตัก

บาตรเทโวจังหวัดอุทัยธานีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนชุมชนเทศบาลวัดมณีสถิต
กปิฐาราม. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์.(2536).ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดี. กรุงเทพฯ ฯ : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง เฮ้า.

สุเมธ เมธาวิทยกุล.(2532). สังกัปปพิธีกรรม. กรุงเทพฯ ฯ : พรินต์ติ้ง เฮ้า.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.(2540). วันสำคัญโครงการป้อนรงค์วัฒนธรรมไทย

และแนวทางในการจัดกิจกรรม (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 10
เรื่อง ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา

เนื้อหาประจำบท

1. ความหมายศาสนพิธี
2. ประเภทของศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา
3. องค์ประกอบของพิธี
4. ประโยชน์ของศาสนพิธี
5. การเตรียมการของศาสนพิธี
6. การปฏิบัติงานศาสนพิธี
7. ศาสนพิธี : จัดทานพิธี
8. มารยาทไทยในศาสนพิธี

สาระสำคัญ

ศาสนาอื่น ๆ ที่คนไทยนับถือมีหลายศาสนาแต่ที่สำคัญ ได้แก่ คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเหล่านี้มีศาสนพิธีและพิธีกรรมแตกต่างกัน การศึกษาเรียนรู้ศาสนพิธีของศาสนาเหล่านี้จะทำให้เราปฏิบัติตนได้ถูกต้อง เกิดการยอมรับ และมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ ดังนั้น การกระทำศาสนพิธีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ควรที่จะต้องมีการแนะนำและให้ผู้ร่วมพิธีได้ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีต่าง ๆ ให้ถ่องแท้ตามหลักการทางพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามจุดมุ่งหมายในศาสนพิธีนั้น ๆ เนื่องจากศาสนพิธีจัดเป็นวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของชาติที่มีการสืบสานกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งการปฏิบัติศาสนพิธีจะต้องทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการดำเนินกิจกรรมด้านพิธีกรรมของศาสนพิธีซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของพุทธศาสนิกชน เพราะการดำเนินกิจกรรมของพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นก้าวแรกที่มีความเป็นรูปธรรมของการก้าวเข้าสู่หลักการของพระพุทธศาสนา ที่เป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ รวมทั้งการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติและพระพุทธศาสนา ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานศาสนพิธีจะต้องมีความรู้ความสามารถและความเข้าใจอย่างถูกต้อง เนื่องจากศาสนพิธีเป็นการสร้างระเบียบแบบแผนแบบอย่างที่ดีปฏิบัติในศาสนานั้น ๆ ตามหลักการความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ เมื่อนำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาย่อมหมายถึง ระเบียบ แบบแผน และแบบอย่างที่ดีปฏิบัติในพระพุทธศาสนาซึ่งบางท่านเรียกว่า “พุทธศาสนพิธี”

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. สามารถอธิบายความหมายของศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนาได้ (K)
2. บอกประเภทศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาได้ (K)
3. สามารถอธิบายองค์ประกอบของศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาได้ (K)
4. สามารถเตรียมการปฏิบัติงานในศาสนพิธีได้ (P)
5. สามารถปฏิบัติงานในศาสนพิธีได้ (P)
6. เห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอน (30 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/37zc1Y9hdrfK591z9>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/RdoQQzhcj559mDhv7>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

ขั้นนำ (30 นาที)

1. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิดและร่วมกันอภิปรายถึงศาสนพิธีของศาสนา และศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่น

- ศาสนาแต่ละศาสนามีศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางศาสนาเหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร
- คำว่า ศาสนพิธี กับ พิธีกรรม มีความเหมือนหรือความแตกต่างกันอย่างไร
- ทำไมต้องมี ศาสนพิธี และศาสนพิธีมีจุดประสงค์เพื่ออะไร
- ศาสนพิธีนั้นทำกันในโอกาสใด ศาสนพิธีนั้นมีกิจกรรมและขั้นตอนที่สำคัญอะไรบ้าง นักศึกษาเคยเข้าร่วมศาสนพิธีนั้นหรือไม่เล่าประสบการณ์ในการเข้าร่วมศาสนพิธีมีความรู้สึกละเอียด

2. ผู้สอนนำภาพศาสนพิธีหรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาให้นักศึกษาได้ทายตอบคำถามว่า

เป็นศาสนพิธีเกี่ยวกับอะไร จากนั้นผู้สอนพยายามตั้งคำถามกระตุ้นการคิดอยู่เรื่อย ๆ และพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน

ขั้นสอน (90 นาที)

1. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “ศาสนพิธี” จากนั้นผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิดและร่วมกันอภิปราย เช่น - การบูชาในพระพุทธศาสนาคืออะไร ทำได้อย่างไร - ทำไมเราต้องมีศาสนพิธีและศาสนพิธีมีจุดประสงค์อะไร

2. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาเพิ่มเติม โดยใช้สื่อ Power point เรื่อง ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา ผู้สอนพยายามตั้งคำถามกระตุ้นการคิดอยู่เรื่อย ๆ เช่น ศาสนพิธีคืออะไร , ศาสนพิธี กับ พิธีกรรม มีความหมายอย่างไร , นักศึกษารู้จักศาสนพิธีและพิธีกรรมอะไรบ้าง เป็นต้น

3. ผู้สอนให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มเพื่อศึกษาค้นคว้า กลุ่มละ 4-5 คน โดยสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นความเชื่อ,จุดประสงค์,พิธีการ,ประโยชน์ของศาสนพิธี ดังนี้

- 2.1 พิธีทอดกฐิน
- 2.2 พิธีถวายสังฆทาน
- 2.3 พิธีเวียนเทียน
- 2.4 พิธีจัดงานศพ
- 2.5 พิธีผ้าป่าและการถวายผ้าอาบน้าฝน
- 2.6 พิธีบรรพชาและอุปสมบท
- 2.7 การปฏิบัติตนในศาสนพิธี

4. จากนั้นนำข้อมูลมานำเสนอ โดยนำเสนอกลุ่มละไม่เกิน 10 นาที ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกันสรุปผลการอภิปรายกลุ่ม

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

5. นักศึกษารับชมคลิป VDO วิดีทัศน์เรื่อง “การปฏิบัติตนในศาสนพิธี” จากนั้นผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิดและร่วมกันอภิปราย เช่น – นักศึกษามีหลักพื้นฐานในการปฏิบัติในการเข้าร่วมศาสนพิธีอย่างไร – หากนักศึกษาเข้าร่วมงานศพจะต้องปฏิบัติตนอย่างไร เป็นต้น

6. ผู้สอนให้นักศึกษา แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม โดยวิธีนับหมายเลข (1-4) เลือกเฉพาะเจาะจง หรือจับสลากแล้วแต่ความเหมาะสม ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมาจับสลากเลือกศึกษา สืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับศาสนพิธี ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ศึกษา สืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการทำบุญตักบาตร

กลุ่มที่ 2 ศึกษา สืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการถวายภัตตาหาร

กลุ่มที่ 3 ศึกษา สืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการถวายสังฆทาน

กลุ่มที่ 4 ศึกษา สืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการถวายผ้าอาบน้ำฝน

7. ผู้สอนให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มบันทึกสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับศาสนพิธีที่ตนจับสลากได้จากนั้นช่วยกันวางแผนเขียนบทบาทสมมติในศาสนพิธีเลือกผู้แสดงและมอบหมายผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับศาสนพิธีและให้แต่ละกลุ่มซักซ้อมบทบาทก่อนการแสดงจริง

8. ผู้สอนให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มแสดงบทบาทสมมติและกำหนดให้กลุ่มที่ไม่ได้แสดงเป็นผู้สังเกตการณ์และวิพากษ์วิจารณ์ผลงานเชิงสร้างสรรค์โดยมอบหมาย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 แสดง กลุ่มที่ 2 สังเกตการณ์และวิพากษ์วิจารณ์

กลุ่มที่ 2 แสดง กลุ่มที่ 3 สังเกตการณ์และวิพากษ์วิจารณ์

กลุ่มที่ 3 แสดง กลุ่มที่ 4 สังเกตการณ์และวิพากษ์วิจารณ์

กลุ่มที่ 4 แสดง กลุ่มที่ 1 สังเกตการณ์และวิพากษ์วิจารณ์

9. ผู้สอนและนักศึกษาช่วยกันสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับระเบียบพิธีและขั้นตอนการปฏิบัติของศาสนพิธีต่าง ๆ ทั้งนี้ผู้สอนอาจให้นักศึกษาร่วมแสดงบทบาทสมมติเพิ่มเติมประเด็นศาสนพิธีอีก เช่น

- การศึกษาสืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการจัดเครื่องไทยธรรม
- การศึกษาสืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการกรวดน้ำ
- การศึกษาสืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการทอดกฐิน
- การศึกษาสืบค้นข้อมูลและแสดงบทบาทสมมติเกี่ยวกับการทอดผ้าป่า

10. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

ขั้นสรุป (30 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามทบทวนความรู้ให้นักศึกษาตอบว่าเป็น ศาสนพิธีเกี่ยวกับอะไร เช่น

1) ทายซิว่าเป็นพิธีอะไร โดยมีลักษณะดังนี้

- พิธีที่จัดในวันพระพุทธรูปศาสนา 4 วัน
- ภิกษุสามเณรเดินนำ พุทธศาสนิกชนเดินตาม
- หลังเสร็จจ่อมมีเทศก์พิเศษ 1 กัณฑ์

คำตอบ คือ พิธีเวียนเทียน

2) ทายซิว่าเป็นพิธีอะไร โดยมีลักษณะดังนี้

- เป็นการทำความดีที่ได้บุญมาก
- การถวายสิ่งของแด่พระสงฆ์โดยไม่เจาะจง

- คำกล่าว “อิมานิ มะยังภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ.....”

คำตอบ คือ พิธีถวายสังฆทาน

3) ทายชีวาเป็นพิธีอะไร โดยมีลักษณะดังนี้

- ผ้าวัสสิกสาฎก
- นางวิสาขาเป็นผู้ถวายครั้งแรก
- คำกล่าว “อิมานิ มะยัง ภันเต วัสสิกะสาฎิกานิ.....”

คำตอบ คือ พิธีถวายผ้าอาบน้ำฝน

4) ทายชีวาเป็นพิธีอะไร โดยมีลักษณะดังนี้

- จัดช่วง วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวัน 15 ค่ำ เดือน 12
- กรอบไม้หรือสะดึง ซึ่งเป็นแม่แบบสำหรับเย็บผ้าจีวร
- แบ่งออกเป็นพิธีหลวง พิธีราษฎร์

คำตอบ คือ พิธีทอดกฐิน

2. ผู้สอนตั้งคำถามสนทนาแลกเปลี่ยนกับนักศึกษา เช่น “เข้าร่วมศาสนพิธีแล้วได้อะไร”
3. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย ซึ่งสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
5. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/q9kYLZ7C1t9zHasU9>
6. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/ZqYXKR8MqunPq1vt7>

กิจกรรมเสนอแนะ

1. ผู้สอนนำนักศึกษาไปวัดในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้ นักศึกษาได้ไปปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนพิธีในเรื่อง การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร การถวายสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม การกรวดน้ำ การทอดกฐิน และการทอดผ้าป่า ในสถานการณ์จริง
2. ผู้สอนสนับสนุนให้นักศึกษาจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการประกอบศาสนพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น โครงการแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นต้น

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา
5. คำถามท้ายบท เรื่อง ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา
6. สื่อ วิดีทัศน์เรื่อง “ศาสนาพิธี”
7. สื่อ วิดีทัศน์เรื่อง “การปฏิบัติตนในศาสนาพิธี”

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/RdoQQzhcj559mDhv7>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/q9kYLZ7C1t9zHasU9>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/ZqYXKR8MqunPq1vt7>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/wRhNhUp8svwd6GpD6>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนกรอกแบบบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 10

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/3qjzkPGz4EPLURVY7> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/wRhNhUp8svwd6GpD6> หรือที่ QR Code

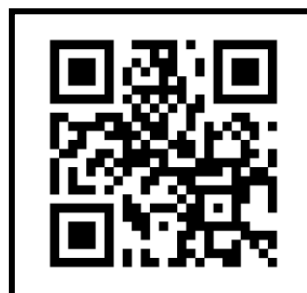
วีดิทัศน์เรื่อง “ศาสนพิธี”

ที่ลิงก์ https://youtu.be/vB02l7z_SNY

วีดิทัศน์เรื่อง “การปฏิบัติตนในศาสนพิธี”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/UCNBZ8JBKGA>

บทที่ 10

ศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนา

สังคมไทยถือว่าศาสนามีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณี ที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดความเชื่อความศรัทธาของประชาชนพลเมืองของสังคม ดังนั้น ศาสนาจึงถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนพลเมืองได้ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ มาเป็นเครื่องมือในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจของตนเอง ครอบครัว สังคม ชุมชน และประเทศชาติให้มีความมั่นคงและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเกิดความสมานฉันท์ แต่การที่ประชาชนพลเมืองจะเข้าถึงหลักธรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนาโดยตรงจริง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก เนื่องจากผลของหลักธรรมมีลักษณะเป็นนามธรรมเช่นเดียวกับผลของการศึกษา ที่จะให้ผู้เข้ารับการศึกษารู้ได้ เกิดปัญญาจริง ๆ ย่อมเห็นผลช้า ไม่เหมือนการสร้างวัตถุต่าง ๆ ที่สามารถเห็นผลได้รวดเร็วทันใจ ดังนั้น ศาสนาทุกศาสนาจึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการให้ศาสนิกชนของตน ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรมร่วมกันปราชญ์ทั้งหลายจึงได้ให้ความสำคัญของศาสนพิธีไว้ว่า “เป็นดังเปลือกของต้นไม้ซึ่งทำหน้าที่ห่อหุ้มแก่นของต้นไม้คือ เนื้อแท้อันเป็นสาระสำคัญของศาสนาไว้” ซึ่งเมื่อกกล่าวให้ถูกต้องก็สามารถกล่าวได้ว่า ศาสนพิธีและศาสนธรรมของศาสนาทั้งสองส่วนนี้ย่อมมีความสำคัญเสมอกันต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เพราะหากไม่มีศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนา ศาสนพิธีก็คงจะอยู่ได้ไม่นาน หรือหากมีเฉพาะศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนา แต่ไม่มีศาสนพิธีแก่นแท้ของศาสนา ก็ย่อมอยู่ได้ไม่นานเช่นกัน เพราะศาสนิกชนขาดแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน ไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นศูนย์กลางหรือเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการที่จะปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน

ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ ดังนั้น การกระทำศาสนพิธีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ควรที่จะต้องมีการแนะนำและให้ผู้ร่วมพิธีได้ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีต่าง ๆ ให้ถ่องแท้ตามหลักการทางพิธีกรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อผู้ปฏิบัติจะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามจุดมุ่งหมายในศาสนพิธีนั้น ๆ เนื่องจากศาสนพิธีจัดเป็นวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของชาติที่มีการสืบสานกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งการปฏิบัติศาสนพิธีจะต้องทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม เป็นไปในแนวทางเดียวกัน เพื่อก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการดำเนินกิจกรรมด้านพิธีกรรมของศาสนพิธีซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญของพุทธศาสนิกชน เพราะการดำเนินกิจกรรมของพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นก้าวแรกที่มีความเป็นรูปธรรมของการก้าวเข้าสู่หลักการของพระพุทธศาสนา ที่เป็นการเสริมสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจ รวมทั้งการธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติและพระพุทธศาสนา ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการปฏิบัติงานศาสนพิธีจะต้องมีความรู้ความสามารถและความเข้าใจอย่างถูกต้อง เนื่องจากศาสนพิธีเป็นการสร้างระเบียบแบบแผนแบบอย่างที่ดีปฏิบัติในศาสนานั้น ๆ ตามหลักการความเชื่อในศาสนาที่ตนนับถือ เมื่อนำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาย่อมหมายถึง ระเบียบ แบบแผน และแบบอย่างที่ดีปฏิบัติในพระพุทธศาสนาซึ่งบางท่านเรียกว่า “พุทธศาสนพิธี” เอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ก็ได้ถือปฏิบัติเพื่อไม่เกิดความผิดพลาดโดยได้ยึดเอาคู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้นของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหลักในการเขียนบทนี้

ความเป็นมาการสืบทอดพิธีกรรมและประเพณี

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น พิธีกรรมทางศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์อย่างแยกแยะไม่ได้ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชนที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง ปัจจุบันวัฒนธรรมและประเพณีแบบโบราณกำลังเลือนหายไป ซึ่งคนสมัยใหม่มักจะละเลย แม้จะมีการนำมาปฏิบัติอยู่บ้าง แต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในเรื่องพิธีกรรมต่าง ๆ จึงทำให้มีการปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้อง ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หากหน่วยงานหรือส่วนราชการที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบไม่เผยแพร่ความรู้ที่ถูกต้อง อาจทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดังามมีความเสื่อมถอยไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดจะเลือนหายไปตามกาลเวลา

วัฒนธรรมประเพณีที่ดังามซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องรวบรวมให้เป็นหนึ่งเดียว เพราะพิธีกรรมเป็นเรื่องหลักที่ต้องเรียนรู้และเข้าใจโดยถ่องแท้

พิธีกรรมตามพจนานุกรมฯ ให้ความหมายไว้ว่า “พิธีกรรม” หมายถึง การบูชา แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา

พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

ประเพณีตามพจนานุกรมภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณี ไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ออกได้เป็นชนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่างธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา และเมื่อนำมารวมกันแล้วก็มีความหมายว่าความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผนและได้ทำการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป หรืออีกนัยหนึ่ง ประเพณีหมายถึง ระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ถ้าคนใดในสังคมนั้น ๆ ผิดแผกมักถูกตำหนิจากสังคม ลักษณะประเพณีในสังคมระดับประเทศชาติมีทั้งประสมกลมกลืนเป็นอย่างเดียวกัน และมีผิดแผกกันไปบ้างตามความนิยมเฉพาะท้องถิ่น ประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคม รับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิต ประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่าง ๆ ในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย และชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล ได้แก่

1. จารีตประเพณีหมายถึง สิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว จะต้องถูกตำหนิหรือได้รับการลงโทษจากคนในสังคมนั้น เช่น ลูกหลานต้องเลี้ยงดูพ่อแม่เมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าใครไม่เลี้ยงดูถือว่าเป็นคนเนรคุณหรือลูกอกตัญญู

2. ขนบประเพณีหมายถึง ระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบทอดกันมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร ทางอ้อม ได้แก่ ประเพณีที่รู้จักโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้อย่างแน่นอน แต่ปฏิบัติไป

ตามคำบอกเล่า เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด การตาย การแต่งงาน ซึ่งเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตหรือประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ตรุษ สารท การขึ้นบ้านใหม่

3. ธรรมเนียมประเพณีหมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรทำไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบประเพณีหรือความผิดถูกเหมือนจารีตประเพณีเป็นแนวทางที่ทุกคนปฏิบัติกันทั่วไปจนเกิดความเคยชินและไม่รู้สึกเป็นภาระหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่มีความคุ้นเคยและใช้กันอย่างแพร่หลาย ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่ทุกคนควรทำ ผู้ฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญแต่อาจถูกตำหนิว่าเป็นคนไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีมารยาท ไม่รู้จักกาลเทศะ

สรุป พิธีกรรมและประเพณี จัดเป็นจารีตประเพณี คือ แนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมา นับว่าเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติให้รู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างชัดเจน โดยเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและองค์กรภาครัฐทุกส่วนให้สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ หมายความว่าทำให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เกิดความชำนาญ และแนะนำผู้อื่นได้ ที่สำคัญคือการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชน ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ในการทำพิธีอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยมีจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามโครงการดังกล่าวที่กรมการศาสนาจัดขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาติให้ดำรงอยู่สืบไป ที่นอกเหนือภารกิจหลักสำคัญยิ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธีงานพระราชกุศลและงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติงานด้านศาสนพิธีตามที่กระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ ขอความร่วมมือ ซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพันธกิจกระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติสนองงานของสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้มีการสืบทอดและพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความหมายพิธีกรรม

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาของตนในแต่ละศาสนาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมากลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธีซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มักจะอ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาน่าจะมีมาแต่โบราณ สมัยก่อนพุทธกาลตั้งแต่ยุคของศาสนาพราหมณ์ โดยที่ศาสนาพราหมณ์นั้นจะยึดถือและปฏิบัติตามคัมภีร์พระเวทย์ ซึ่งพระเวทย์หรือมนตราใช้สำหรับการสวดภาวนาในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ พระเวทย์แบ่งออกเป็น 3 ประการ เรียกว่า “ไตรเภท” เป็นที่มาของ “คัมภีร์ไตรเภท” ซึ่งถือว่าได้รับมาจากโอษฐ์ของพระผู้เป็นเจ้า เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียกร้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณทั้งหลาย ในการบูชาพระผู้เป็นเจ้า การบูชาด้วยเครื่องสักการะประเภทนี้เรียกว่า “การบวงสรวงเทวดา” เพื่อต้องการเน้นให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์การดลบันดาลให้บังเกิดสิ่งที่ต้องการตั้งจิตอธิษฐานขอให้สัมฤทธิ์ผลตามปรารถนา ต่อมาได้กลายเป็นพิธีกรรมยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้พิธีกรรมต่าง ๆ สามารถแยกประเภทออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. พิธีที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีขอขมา พิธีบายศรีพิธีศพ พิธีเลี้ยงผี ฯลฯ
2. พิธีเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ การทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน ฯลฯ

นอกจากพิธีกรรมที่จัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ เหล่านี้แล้ว ยังสามารถแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ อีก 10 ประเภท คือ

1. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นประจำวัน อาทิสวตมณต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญ กราบไหว้ครูอาจารย์หรือเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสำนักหรือโบสถ์ ฯลฯ
2. พิธีกรรมที่ปฏิบัติเป็นครั้งคราว เป็นการกระทำในกรณีที่สถานการณ์ยังไม่อำนวย หรือพิธีกรรมที่กระทำเป็นปฐมฤกษ์ เช่น พิธีการวางศิลาฤกษ์ พิธีการบวงสรวงพระภูมิเจ้าที่ พิธีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสถิตชั่วคราวแล้วเชิญกลับ ฯลฯ
3. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการชำระล้างบาป เป็นพิธีกรรมที่มีเกิดขึ้นในประเทศจีน และอินเดีย วันกระทำพิธีจะเป็นวันก่อนวันเพ็ญและเดือนแรมในแต่ละเดือน และในช่วงก่อนกระทำพิธีกรรมที่สำคัญ
4. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยง ราชบัณฑิต พราหมณ์ หรือนักปราชญ์ ในวาระสำคัญของผู้ประสงค์เป็นเจ้าภาพ
5. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว
6. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเบิกปฐมฤกษ์ ด้วยการกระทำในฤกษ์งามยามดีสำหรับสถานที่การทำงาน หรือของนั้นอันเป็นการแสดงถึงการเริ่มต้น
7. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีเป็นพิธีที่หน่วยงานราชการ หรือประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้กำหนดวัน โดยประชุมกัน เช่น วันพืชมงคล ประเพณีทำขวัญข้าว ฯลฯ
8. พิธีกรรมเฉพาะบุคคล จะเป็นการกระทำในโอกาสอันพึงเกิดความปิติเช่น การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ โถงจุก แต่งงาน ฯลฯ โดยมากมักถือเอาวันฤกษ์ดีซึ่งถูกโฉลกกับผู้เป็นเจ้าของงานพิธีนั้น ๆ เพื่อเสริมขวัญและกำลังใจ
9. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอ้อนวอนพระเจ้า เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลและสมหวังเช่น พิธีการบนบานศาลกล่าว พิธีกรรมบูชาเพื่อขอบุตร ฯลฯ
10. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการพลีสุกรรม หรือการบูชาครู หรืองานพิธีประจำปีจะกระทำกันเพียงปีละหนึ่งครั้ง เช่น พิธีตรียัมปวาย พิธีพลีสุกรรมของพรหมสถาน ฯลฯ โดยพิธีตรียัมปวาย เป็นวันที่มหาเทพเสด็จสู่โลกมนุษย์และวันพลีสุกรรมเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยโบราณ

ความหมายศาสนพิธี

ศาสนพิธีของแต่ละศาสนาก็จะมีลักษณะเฉพาะปลีกย่อยหรือพิเศษแตกต่างกันออกไปสำหรับศาสนาพุทธนั้น แต่ละพิธีกรรมก็จะมีขั้นตอน ระเบียบแบบแผนที่ได้วางไว้แล้วอย่างชัดเจน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2551) ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

คำว่า “ศาสนพิธี” หมายถึง ระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่ถือปฏิบัติในศาสนา เมื่อนำมาใช้ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่ยึดปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ศาสนพิธีต่างๆ ช่วยทำให้ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนิกชนมีความแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นสิ่งตอกย้ำใจให้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยได้อย่างดีเยี่ยม จึงเป็นระเบียบแบบแผนอันดีงามที่ควรรักษาไว้คู่กับพระพุทธศาสนาตลอดไป ศาสนพิธีเป็นพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งถือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง เป็นธรรมเนียมสืบต่อกันมา เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามเป็นแบบเดียวกัน เหตุให้เกิดศาสนพิธีนี้คือความนิยมทำบุญของพุทธศาสนิกชนซึ่งไม่ว่าจะปรารถนาเหตุอะไรทำกันก็มักจะให้ตรงและครบตามหลักวิธีทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้ 3 หลัก คือ

- 1) ทาน การบริจาควัตถุสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
- 2) ศีล การรักษากายวาจาให้สงบเรียบร้อย

3) ภาวนา การยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นด้วยการอบรมให้สงบนิ่งและให้เกิดปัญญา

ประเภทของศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม,2551 ได้แบ่งประเภทของศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. กุศลพิธี คือ พิธีกรรมที่เนื่องด้วยการอบรมความดีงามทางพระพุทธศาสนาเฉพาะตัวบุคคล เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การรักษาศีลต่าง ๆ

2. บุญพิธีคือ พิธีทำบุญ เป็นประเพณีในครอบครัว ในสังคม เกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิต เช่น พิธีทำบุญงานมงคล พิธีทำบุญงานอวมงคล

3. ทานพิธี คือ พิธีถวายทานต่าง ๆ เช่น การถวายปาฏิบุคลิกทาน การถวายสังฆทานหรือ การถวายผ้ากฐิน ผ้าป่า ผ้าอาบน้ำฝน และอื่น ๆ

4. ปกิณกพิธี คือ พิธีเบ็ดเตล็ดเป็นมารยาทและวิธีปฏิบัติศาสนพิธี เช่น วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชา วิธีวงด้ายสายสิญจน์ วิธีจุดธูปเทียน วิธีแสดงความเคารพพระสงฆ์ วิธีประเคนของพระสงฆ์ วิธีทอดผ้าบังสุกุล วิธีทำหนังสืออาราธนาและใบปวารณา วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ ฯลฯ

ประเภทของงานศาสนพิธี

งานพระราชพิธี

เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดขึ้นเป็นประจำปี เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีฉัตรมงคลหรืองานที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ เช่น พระราชพิธีอภิเษกสมรสพระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่

งานพระราชกุศล

เป็นงานที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ซึ่งงานพระราชกุศลบางงานต่อเนื่องกับงานพระราชพิธีเช่น งานพระราชกุศลมาฆบูชา งานพระราชกุศลวิสาขบูชา งานพระราชกุศลอุปสมบทนาคหลวง งานพระราชกุศลวันปิยมหาราชงานพระราชกุศลทักษิณานุปทานพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชูปถัมภ์งานพระราชกุศลทรงบาตร

งานรัฐพิธี

เป็นงานพิธีที่รัฐบาลหรือทางราชการจัดขึ้นเป็นประจำปีโดยกราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ ฯ ทรงเป็นประธานประกอบพิธีเช่น รัฐพิธีที่ระลึกวันจักรีรัฐพิธีฉลองวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ซึ่งปัจจุบันทรงรับเข้าเป็นงานพระราชพิธี

งานราษฎร์พิธี

เป็นงานทำบุญตามประเพณีนิยมที่ราษฎรจัดขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและชุมชน หรือเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศผลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งเป็นการจัดตามความศรัทธาและความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตามท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น ๆ

องค์ประกอบของพิธี

1. พิธีกรรม คือ การกระทำที่เป็นวิธีการเพื่อให้ได้รับผลสำเร็จและนำไปสู่ผลที่ต้องการอันเป็นเครื่องน้อมนำศรัทธาที่จะพาเข้าสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของผู้ที่จัดกิจกรรมนั้น ๆ และสามารถน้อมนำให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงธรรมที่สูงขึ้น

2. พิธีการ คือ ขั้นตอนของพิธีที่กำหนดไว้ตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นพิธีจนจบพิธีเพื่อให้การจัดกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ เป็นไปด้วยความถูกต้อง เรียบร้อยและสวยงาม อันนำมาซึ่งความศรัทธาและความเชื่อในการจัดกิจกรรมร่วมกัน ทั้งในส่วนผู้ที่เข้าร่วมพิธีและผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. พิธีกร คือ ผู้ดำเนินรายการประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ ให้เป็นไปตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้โดยทำหน้าที่รับผิดชอบในด้านพิธีการ ประสาน ควบคุม และกำกับพิธีการต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยตามกำหนดการ ในกรณีที่เป็นพิธีทางศาสนา จะเรียกว่า “ศาสนพิธีกร” ซึ่งหมายถึง ผู้ทำหน้าที่ควบคุมและปฏิบัติศาสนพิธีให้ถูกต้องตามพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนประสานงาน เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย (ไอสตี ราชศรีเรือง.2554)

คุณสมบัติของศาสนพิธีกร

- 1) มีความรู้ความสามารถ ในการปฏิบัติศาสนพิธี
- 2) มีไหวพริบ ปฏิภาณ ตัดสินใจ และแก้ไขข้อขัดข้องได้รวดเร็วและเรียบร้อย
- 3) มีความแม่นยำ ละเอียด รอบคอบ ในศาสนพิธี
- 4) แต่งกายและปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามกาลเทศะ มีมารยาทเรียบร้อย
- 5) สามารถประสานงาน ควบคุม กำกับพิธีการได้ดี

ประโยชน์ของศาสนพิธี

1. เป็นวิธีการดึงคนเข้าสู่หลักธรรมทางพระศาสนา
2. เป็นรูปแบบวิธีการที่มีแบบแผน งดงาม สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย
3. เป็นกระบวนการที่ทำให้คนในสังคมมีความรักสามัคคีปรารถนาดีต่อกัน
4. ผู้ที่ศึกษาศาสนพิธีดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ฉลาดในพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติในการบำเพ็ญกุศล
5. สามารถจรรโลงให้พระพุทธศาสนามีความเจริญยั่งยืนสืบไป

สรุป ประโยชน์ของศาสนพิธี ศาสนพิธีที่ถูกต้องทำให้พิธีมีความเรียบร้อย งดงาม ย่อมเพิ่มพูนความศรัทธาปสาทะของผู้ที่ได้พบเห็น เป็นเครื่องแสดงเกียรติยศของเจ้าภาพและผู้เข้าร่วมพิธีทั้งยังเป็นการรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติไว้

การเตรียมการของศาสนพิธี

เมื่อมีการปรึกษาหารือและมีข้อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ในการจัดพิธีเนื่องในโอกาสต่าง ๆ นั้น ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมจะต้องมีการเตรียมการ (กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม.2551) ดังนี้

- 1) การจัดเตรียมสถานที่
- 2) การจัดเตรียมอุปกรณ์
- 3) การจัดเตรียมบุคลากร

4) การจัดเตรียมกำหนดการ

1) การจัดเตรียมสถานที่

กิจกรรมแรกที่คุณดำเนินการจะต้องคำนึงถึง คือ การจัดเตรียมสถานที่ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานที่ เช่น งานที่จะจัดเป็นงานพิธีใด งานมงคล หรืองานอวมงคล สถานที่นั้นมีความเหมาะสมกับการจัดพิธีหรือไม่เพียงใดซึ่งจะได้มีการวางแผนในการจัดกิจกรรม และปฏิบัติได้เหมาะสมกับสถานที่ โดยมีหลักการพิจารณา ดังนี้

- 1) เหมาะสมกับการที่จะใช้เป็นสถานที่จัดพิธีนั้นหรือไม่
- 2) กว้างขวาง เพียงพอกับการรองรับผู้ร่วมพิธี
- 3) สะอาด สะดวก ปลอดภัย
- 4) ไม่มีเสียงรบกวน

2) การเตรียมอุปกรณ์

การเตรียมอุปกรณ์เป็นสิ่งจำเป็นของการจัดพิธีต่าง ๆ ซึ่งผู้ทำหน้าที่จัดพิธีจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพิธีการหรือพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น วัตถุประสงค์ของการจัดศาสนพิธีเป็นงานมงคล งานอวมงคล หรืองานมงคลพร้อมกับงานอวมงคล และงานมงคลนั้นเป็นงานมงคลที่จะต้องใช้อุปกรณ์ในพิธีเป็นการเฉพาะอย่างไร เช่น งานมงคลสมรส งานวางศิลาฤกษ์ เป็นต้น

อุปกรณ์หลักที่ใช้ในงานศาสนพิธี ประกอบด้วย 1) โต๊ะหมู่บูชา, พระพุทธรูป, แท่นกราบ 2) แจกันดอกไม้หรือ พานพุ่ม 3) กระจกธูป, เชิงเทียน 4) ธูป เทียน บูชาพระ 5) เทียนชนวน 6) ที่กรวดน้ำ 7) สำลี เชื้อชนวน (น้ำมันเบนซิน + เทียนขี้ผึ้ง) ธูป เทียน 8) ใบปวารณา และจุดปัจจัยไทยธรรม 9) เครื่องขยายเสียง พร้อมอุปกรณ์ 10) เครื่องรับรองพระสงฆ์ เช่น น้ำร้อน น้ำเย็น อาสนะหรือพรมนั่ง เสื่อ หมอนอิง กระดาษ เช็ดมือ กระโถน

อุปกรณ์เฉพาะพิธี (เพิ่มจากอุปกรณ์หลัก)

งานพิธีมงคล

1) ภาชนะ น้ำพระพุทธรูป เช่น ครอบน้ำมนต์/บาตร/ขัน/ที่ประพรมน้ำพระพุทธรูป (มัดหญ้าคา, ใบมะยม, ดอกไม้เงินทอง) 2) สายสิญจน์ 3) เทียนน้ำมนต์/เทียนขี้ผึ้งแท้ นิยมขนาดหน้าหนัก 1 บาท 4) พานรองสายสิญจน์ จำนวน 2 พาน

พิธีมงคลสมรส

1) มงคลแฝด 2) โถปริก แป้งกระแจะสำหรับเจิม 3) สังข์ 4) หมอนกราบ ๒ ใบ

พิธีวางศิลาฤกษ์

1) แผ่นศิลาฤกษ์ 2) ไม้มงคล 9 ชนิด คือ ไม้ชัยพฤกษ์ ไม้ราชพฤกษ์ ไม้สักทอง ไม้ไผ่สีสุก ไม้พะยูง ไม้ทองหลาง ไม้กันเกรา ไม้ทรงบาดาล และไม้ขนุน 3) ค้อนตอกไม้มงคล 4) แผ่นอิฐ ทอง - นาก - เงิน อย่างละ 3 แผ่น (รวม 9 แผ่น) 5) โถปริก กระแจะเจิม 6) ทองคำเปลวปิดศิลาฤกษ์ ๓ แผ่น พร้อมขี้ผึ้งหรือสิ่งที่ทาแผ่นศิลาฤกษ์เพื่อปิดแผ่นทอง 7) ปูนซีเมนต์ผสมเสร็จ พร้อมเกรียงปาดปูน 8) ตลับนพรัตน์ 9) พวงมาลัย 10) ข้าวตอกดอกไม้เหรียญเงิน และเหรียญทอง 11) กระดาษ/ผ้าเช็ดมือของประธาน

พิธีเปิดป้ายอาคาร

1) โถปริก กระแจะเจิม 2) ทองคำเปลว 3) แผ่น พร้อมขี้ผึ้งหรือสิ่งที่ทาสำหรับปิดแผ่นทอง 3) ผ้าคลุมป้าย พร้อมสายชักผ้าคลุมป้าย 4) กระดาษ/ผ้าเช็ดมือของประธาน

งานพิธีอวมงคล

พิธีสวดพระอภิธรรม

- 1) ภูเขาโยง ถ้าศพมีฐานันดรศักดิ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป ต้องเตรียมผ้าขาวกว้าง 10 หรือ 12 นิ้ว ยาวเสมอกับแถวพระสงฆ์จำนวน 1 ผืน เรียกว่า “ผ้านรองโยง” ถ้าไม่มีให้ใช้แถบทองหรือสายโยงแทนก็ได้
- 2) เครื่องทองน้อย 1 – 2 ที่ตั้งหน้าหีบศพ
- 3) ตู้พระอภิธรรม พร้อมโต๊ะตั้งตู้พระอภิธรรม
- 4) ผ้าไตร หรือผ้าสำหรับทอดบังสุกุล
- 5) เครื่องกะบะบูชาพระอภิธรรม ในกรณีไม่มีเครื่องกะบะบูชา ให้ใช้เชิงเทียน 1 คู่ แจกันดอกไม้ 1 คู่ และกระถางธูป 1 กระถาง ตั้งหน้าตู้พระอภิธรรมแทนเพื่อจุดบูชา

พิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือฌาปนกิจศพ (อุปกรณ์เพิ่มจากการสวดพระอภิธรรม)

- 1) ธรรมาสันเทศน์คัมภีร์เทศน์ พัดรอง ตะลุ่ม พาน 2) เครื่องทองน้อย จำนวน 1 ชุด (สำหรับประธานจุดบูชาพระธรรม) 3) เทียนส่องธรรม 4) ผ้าไตร หรือผ้าสำหรับทอดบังสุกุล 5) เครื่องไทยธรรมบูชา ถิ่นเทศน์

พิธีทำบุญครบรอบวันตาย

- 1) อัฐิ/ รูปผู้ตาย / ป้ายชื่อของบรรพบุรุษ 2) ภูเขาโยง แถบทอง 3) โต๊ะหมู่อีก 1 ชุด ใช้เป็นที่บูชาอัฐิ 4) ผ้าสำหรับทอดบังสุกุล 5) เครื่องทองน้อย

3) การเตรียมบุคลากร

การเตรียมบุคลากร เป็นการแสดงถึงความพร้อมของผู้จัดงานพิธีต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงาน เป็นการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละส่วน สามารถตรวจสอบได้ว่านิมนต์พระสงฆ์หรือยัง นิมนต์จำนวนเท่าใด ใครเป็นประธาน ใครรับภารกิจส่วนใด ใครเป็นพิธีกรหรือใครทำหน้าที่ศาสนพิธีกร เป็นต้น รวมทั้งสามารถตรวจสอบจุดบกพร่องของงานได้ด้วย

พระสงฆ์ การนิมนต์พระสงฆ์ ควรเขียนเป็นหนังสือ หรือภาษาทางราชการ เรียกว่า “การวางฎีกา นิมนต์พระสงฆ์” เพื่อถวายพระสงฆ์ถือไว้เป็นหลักฐาน ซึ่งประกอบด้วยข้อความสำคัญเพื่อให้พระสงฆ์ทราบว่า นิมนต์งานพิธีใด วัน เวลา และสถานที่ในการประกอบพิธีควรแจ้งให้ชัดเจน ส่วนจำนวนพระสงฆ์ที่นิยมในแต่ละพิธีนั้น ไม่ได้กำหนดจำนวนข้างมาก แต่มีกำหนดจำนวนข้างน้อยไว้คือ ไม่ต่ำกว่า 5 รูป 7 รูป 9 รูป และ 10 รูป เพื่อจะได้ครบองค์คณะสงฆ์ ส่วนงานพระราชพิธีหรือพิธีของทางราชการนิมนต์พระสงฆ์ 10 รูป ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แต่ถ้าหากเป็นพิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมศพประจำคืนนั้น จะนิมนต์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม จำนวน 4 รูป

ประธานพิธี คือ บุคคลที่เจ้าภาพเชิญมาเป็นเกียรติแก่งานพิธีเพื่อทำหน้าที่เป็นประธานในพิธี ซึ่งมีทั้งแบบเป็นทางการคือ มีการเชิญโดยแจ้งให้ผู้ที่เป็นประธานทราบล่วงหน้าอย่างเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ คือ การเชิญผู้ที่มีส่วนร่วมงานทำหน้าที่เป็นประธาน โดยไม่มีการแจ้งให้ทราบล่วงหน้า ซึ่งถ้าไม่เป็นทางการก็ไม่สู้กระไรนัก แต่หากเป็นทางการควรมีการจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับฐานะของผู้ที่เชิญมาเป็นประธานในพิธีเช่น การจัดที่นั่ง การต้อนรับ การจัดเตรียมเครื่องรับรอง เป็นต้น อันเป็นการแสดงออกถึงการให้เกียรติแก่ผู้รับเชิญมาทำหน้าที่เป็นประธานในพิธีนั้น ๆ ด้วย และควรแจ้งกำหนดการของพิธีให้ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานได้ทราบ

ศาสนพิธีกร คือ ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการพิธีทางศาสนา ซึ่งมีความรอบรู้ในด้านพิธีการต่าง ๆ ทำหน้าที่ควบคุม ปฏิบัติการ จัดการ และประสานงานระหว่างผู้ร่วมปฏิบัติงานพิธีตลอดจนถึงการให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาในการดำเนินกิจกรรมพิธีทางพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนและถูกต้องตามโบราณประเพณีที่ได้มีการสืบทอดกันมา

ผู้ร่วมงาน คือ ผู้ที่เจ้าภาพเชิญมาร่วมเป็นเกียรติแก่พิธีดำเนินกิจกรรมในพิธีร่วมกัน เช่น ร่วมฟังพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา เจริญพระพุทธมนต์ เจ้าภาพควรประมาณจำนวนผู้ที่รับเชิญมาร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมกับสถานที่ ควรกำหนดผู้ที่คอยต้อนรับผู้มาร่วมงาน กำหนดสถานที่นั่งสำหรับผู้เป็นประธาน ของที่ระลึก เป็นต้น ถ้าบุคคลที่เชิญเป็นผู้ใหญ่ เจ้าภาพควรกำหนดให้ชัดเจนว่า ใครนั่งตรงไหน อย่างไร เนื่องจากเมื่อผู้รับเชิญนั่งเรียบร้อยแล้ว ถ้ามีการเคลื่อนย้ายที่นั่งในภายหลัง ผู้รับเชิญจะเสียความรู้สึกที่ดีในการเข้าร่วมกิจกรรม

4) การเตรียมกำหนดการ

กำหนดการ คือ เอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อบอกลักษณะของงาน เป็นต้นว่า งานอะไรใครเป็นประธาน สถานที่ วัน เวลา ในการจัดงาน ลำดับขั้นตอนของงาน การแต่งกาย เพื่อให้ผู้ที่ร่วมในพิธีมีความเข้าใจตรงกัน และทราบขั้นตอนพิธี

กำหนดการมี 4 ประเภท คือ

- 1) หมายกำหนดการ
- 2) หมายรับสั่ง
- 3) พระราชกิจ
- 4) กำหนดการ

หมายกำหนดการ เป็นเอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานพระราชพิธี โดยเฉพาะลักษณะของเอกสารจะต้องอ้างพระบรมราชโองการ คือ ขึ้นต้นด้วยข้อความว่า **“นายกรัฐมนตรี หรือเลขาธิการพระราชวัง รับพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า...”** เสมอไป และในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่จะต้องส่งต้นหมายกำหนดการดังกล่าวนี้ เสนอนายกรัฐมนตรีหรือเลขาธิการพระราชวังลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

กำหนดการ คือ เอกสารแจ้งกำหนดขั้นตอนของงานโดยทั่วไป เป็นของส่วนราชการหรือส่วนเอกชนจัดทำขึ้น แม้ว่าจะงานนั้นจะเป็นงานที่เกี่ยวข้องถึงเบื้องพระยุคลบาท เช่น งานเสด็จพระราชดำเนิน แต่งงานนั้นมิได้เป็นงานพระราชพิธีซึ่งกำหนดขึ้นโดยพระบรมราชโองการแล้วเรียกว่า กำหนดการทั้งสิ้น เช่น ขั้นตอนของงานสวนสนามสำแดงความสามัคคีของทหารรักษา พระองค์ก็ใช้คำว่ากำหนดการ เพราะงานนี้มีใช้พระราชพิธีที่มีพระบรมราชโองการให้จัดขึ้น หากแต่เป็นทางราชการทหารจัดขึ้น เพื่อสำแดงความสามัคคีต่อเบื้องพระยุคลบาท

หลักการเขียนหรือการทำกำหนดการ กำหนดเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนต้น ส่วนกลางและส่วนท้าย

ส่วนต้น เป็นส่วนที่บอกชื่องาน สถานที่ วัน เวลา ที่จะจัดงาน

ส่วนกลาง เขียนลำดับขั้นตอนของกิจกรรมในงานพิธีนั้น ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงลำดับ ขั้นตอนสุดท้ายของงานพิธี

ส่วนท้าย ด้านซ้ายของกำหนดการจะเขียนบอกในเรื่องการแต่งกาย หรือหมายเหตุอื่น ๆ ส่วนด้านขวาเขียนบอก ชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อประสานงานได้ของหน่วยงานหรือผู้จัดทำกำหนดการ เนื่องจากเมื่อมีปัญหาในกำหนดการสามารถประสานงานกันได้ทันเวลาก่อนถึงพิธีการ

การประสานกำหนดการ เมื่อดำเนินการจัดทำกำหนดการเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้ดำเนินการจะต้องแจ้งกำหนดการให้ผู้เกี่ยวข้องทราบกำหนดการก่อนถึงงานพิธีเช่น การนิมนต์พระสงฆ์ประธานพิธีผู้รับผิดชอบในการประชาสัมพันธ์งาน ศาสนพิธีกร และผู้ร่วมปฏิบัติงาน เพื่อจะได้ทราบลักษณะขั้นตอนและแนวการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติตามกำหนดการ เมื่อมีกำหนดการแล้ว ผู้ร่วมกิจกรรมในพิธีนั้น ๆ ต้องยึดกำหนดการเป็นหลัก เมื่อมีการตัดทอนเพิ่มเติม หรือสลับขั้นตอนในการปฏิบัติงาน หรือหากมีกรณีฉุกเฉินและปรับเปลี่ยนกำหนดการจะต้องมีการติดต่อประสานงาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานร่วมกันได้รับรู้ หากเกิดปัญหาในการปฏิบัติงานศาสนพิธีจะต้องตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และแจ้งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับทราบทันที

สรุป เมื่อถึงกำหนดวันพิธีผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเป็นผู้ดำเนินการพิธีควรมีการจัดเตรียมและแบ่งงานให้ผู้ร่วมปฏิบัติงานในพิธีต่าง ๆ ให้ชัดเจน ใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ควรมีการตรวจสอบความพร้อมของอุปกรณ์เครื่องใช้ให้พร้อมตลอดเวลา เช่น เครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยพระพุทธรูป เทียนชนวน การอาราธนาศีล อาราธนาธรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ผู้ทำหน้าที่เป็นศาสนพิธีกร และพิธีกรผู้ช่วยจะต้องช่วยกันดูแลการเตรียมงานและการปฏิบัติให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

การปฏิบัติงานศาสนพิธี

1. การปูลาดสถานที่

การจัดปูลาดพื้นที่ด้วยเครื่องปูลาด เช่น พรมหรือเสื่อ สำหรับจัดเป็นอาสนสงฆ์และที่สำหรับแขกที่มาร่วมงาน การปูลาดสถานที่ควรคำนึงถึงความเหมาะสมและความสวยงามด้วยถ้าเครื่องปูลาดมีมาก สามารถปูให้เต็มสถานที่ที่ประกอบพิธีได้ควรเลือกคัดดูสีฐาน ลวดลายและขนาดให้เหมาะสม การปูให้ปูลำดับลดหลั่นกันไป คือ การปูลาดตรงบริเวณรอยต่อระหว่างพรมหรือเสื่อ ต้องให้ด้านสูงทับด้านต่ำ อย่าให้ด้านต่ำทับด้านสูง ให้กำหนดทางด้านพระพุทธรูปและพระสงฆ์ประดิษฐานอยู่เป็นด้านสูงเพราะตามคตินิยมโดยทั่วไป เป็นการแสดงถึงความเคารพกันของสังคมไทย ผู้ใหญ่นั่งสูงกว่าผู้น้อย ผู้น้อยไม่นั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ พระภิกษุที่นั่งตามลำดับอาวุโส คือ พรรษาหรือสมณศักดิ์แล้วแต่กรณีของงานพิธีนั้น ๆ

2. การตั้งโต๊ะหมู่บูชาในงานศาสนพิธี

การตั้งโต๊ะหมู่บูชา ตั้งเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป พร้อมทั้งเครื่องบูชาตามคตินิยมของชาวพุทธ ซึ่งปรากฏในพุทธประวัติว่า เมื่อพุทธบริษัทมีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลอย่างหนึ่งอย่างใด มักจะนิมนต์พระสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าเสด็จมาเป็นประธานสงฆ์ในการบำเพ็ญกุศลนั้น ๆ

ดังนั้น เพื่อให้มีความสมบูรณ์ในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนจึงนิยมอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานเป็นนิมิตรแทนพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพิธีนั้น ๆ ซึ่งต่อมาถือว่าโต๊ะหมู่บูชาเป็นที่ประดิษฐานของสิ่งที่เคารพบูชาของสังคมไทย และเป็นองค์ประกอบของเครื่องมนัสการบูชาปัจจุบันจึงได้มีการจัดตั้งโต๊ะหมู่บูชาเพื่อวัตถุประสงค์อื่น แต่ทั้งนี้ก็เป็นไปด้วยความเคารพสักการบูชาในสิ่งที่นำมาประดิษฐานบนโต๊ะหมู่บูชาทั้งสิ้น ผู้ที่ทำหน้าที่ศาสนพิธีกรจึงควรมีความรู้และความเข้าใจในการจัดโต๊ะหมู่บูชา เช่น พิธีใดควรจัดอย่างไร ใช้โต๊ะหมู่ชุดใด หมู่ 5 หมู่ 7 หรือ หมู่ 9 เครื่องประกอบบนโต๊ะหมู่มีอะไรบ้าง ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ต้องดูความเหมาะสมของสถานที่และพิธีที่จะจัดกิจกรรม

2.1 การตั้งโต๊ะหมู่บูชา นิยมตั้งไว้ด้านขวามือของพระสงฆ์แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยก็อนุโลมให้ตั้งไว้ทางด้านซ้ายมือของพระสงฆ์ได้ควรพิจารณาให้เหมาะสมกับสถานที่ ไม่ควรวางไว้ในตำแหน่งที่ต้องใช้เป็นทางเดินผ่านไปมา ซึ่งการบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนามีการจัดตั้งโต๊ะหมู่บูชา เช่น งานกุศลพิธีและงานบุญพิธี (กรมการศาสนา,2552)

งานกุศลพิธีคือ พิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องด้วยการอบรมเพื่อให้เกิดความดีงามทางพระพุทธศาสนา เฉพาะตัวบุคคล รวมทั้งการปฏิบัติศาสนพิธีของพระสงฆ์

งานบุญพิธีคือ พิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนปรารถนาทำความดีเนื่องด้วยประเพณีในครอบครัว หรือประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนทั่วไป ทั้งที่เป็นงานมงคล หรืองานอวมงคลซึ่งมีการตั้งโต๊ะหมู่บูชาแบบประยุกต์ไม่เต็มรูปแบบ

การจัดโต๊ะหมู่บูชา ให้ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ที่โต๊ะหมู่ตัวสูงสุด และไม่ควรตั้งเครื่องบูชาใด ๆ ไว้บนโต๊ะหมู่ตัวเดียวกับที่ประดิษฐานพระพุทธรูป สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธรรมสารถ) (อ้างใน กรมการศาสนา,2552) ได้กล่าวไว้ว่า “เนื่องจากพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสิ่งที่ควรกระทำความยำเกรงให้เกิดแก่ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนให้หนัก เพราะมีค่ามาก เพราะเห็นได้ยาก เป็นสิ่งที่สะสมได้เฉพาะคนดีถ้าพุทธศาสนิกชนทำมักง่ายกับพระรัตนตรัยก็จะเป็นพระรัตนตรัย” สำหรับในงานพิธีทั่วไปนิยมใช้พระพุทธรูปปางสมาธิเป็นพระบูชา ไม่นิยมปางประทับยืนหรือปางไสยาสน์แต่ถ้าเป็นงานพิธีทำบุญวันเกิดหรือทำบุญอายุนิยมใช้พระพุทธรูปปางประจำวันเกิดของเจ้าของงาน

การจัดเครื่องบูชาตามที่นิยมใช้กันมีหลากหลายแตกต่างกันตามความเหมาะสม เช่น โต๊ะหมู่ชุด โต๊ะเดี่ยว เป็นต้น การจัดเครื่องสักการบูชาเล็กน้อยให้จัดตามความเหมาะสมกับสถานที่และฐานะของเจ้าภาพ พิธีใหญ่หรือพิธีเล็กแต่สิ่งที่ถือเป็นเครื่องสักการบูชาหลัก มีอยู่ 3 ประการคือ

(1) รูป ใช้ 3 ดอก ปักเรียงกันเป็นหน้ากระดานในลักษณะตั้งตรงไว้ในกระถางรูปเนื่องจากเป็นความเชื่อของบรรพบุรุษมาแต่โบราณว่า ควันเป็นสิ่งที่บาลยตัวสู่อากาศเบื้องบนแล้วจางหายไป ควันที่จางหายไปนี้อาจจะเป็นสื่อนำไปสู่สิ่งที่ตนเคารพนับถือบูชาได้ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใด

(2) เทียน ใช้ 2 เล่ม ตั้งไว้ที่โต๊ะหมู่บูชาตัวเดียวกับกระถางรูป ด้านซ้ายและด้านขวาของกระถางรูปอย่างละ 1 เล่ม ซึ่งหมายถึง การให้ความสว่างในทางธรรมแก่มนุษย์ หรือเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งที่เคารพนับถือ

(3) ดอกไม้นิยมจัดเป็นแจกันหรือพานพุ่ม ไม่น้อยกว่า 2 แจกัน หรือ 2 พาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความหอม และมีสีอันสวยงาม อันหมายถึง ทุกคนไม่มีใครรังเกียจคนที่มีความดีความดีย่อมมีแต่คนสรรเสริญยกย่องนับถือ

3. การตั้งพัสตยสมณศักดิ์และพัตรอง

การจัดที่ตั้งพัสตยสมณศักดิ์และพัตรอง ให้ตั้งไว้ถัดลงมาจากโต๊ะหมู่บูชา ก่อนพระสงฆ์เนื่องจากพัสตยสมณศักดิ์เป็นการแสดงถึงฐานันดรของพระสงฆ์รูปนั้น ๆ ซึ่งการจัดพัตรองหรือตาลปัตรก็พึงตั้งในลักษณะเดียวกับการตั้งพัสตยสมณศักดิ์ เพื่อความเข้าใจง่ายขึ้นให้พึงจำว่าพัสตยสมณศักดิ์หรือพัตรองให้ตั้งถัดจากโต๊ะหมู่บูชา (นิรุตต์ ฐิตสวโร,2550).

4. การวางสายสิญจน์

การวางสายสิญจน์ให้เวียนขวาตามเข็มนาฬิกา ลงด้านหลังพระพุทธรูปแล้ว ให้วงที่ฐานพระพุทธรูปหรือขอบโต๊ะหมู่ตัวที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโดยเวียนขวา 3 รอบ ให้เหลือกลุ่มสายสิญจน์สำหรับพระสงฆ์ถือใส่พานวางไว้ด้านหน้าประธานสงฆ์ ควรวางพานรองสายสิญจน์ไว้ท้ายอาสน์สงฆ์ด้วย สำหรับในงานพระราชพิธี

พระราชกุศล หรืองานเสด็จพระราชดำเนินในวังที่ขอบโตะหมู่ตัวที่ประดิษฐานพระพุทธรูปแล้วผูกยึดที่หลักพัดยศสมณศักดิ์หรือพัดรองเหลืองกลุ่มสายสิญจน์สำหรับพระสงฆ์ถือใส่พานวางไว้ด้านขวาหรือด้านซ้ายมือประธานสงฆ์

5. การเดินสายโยงหรือแถบทอง

การเดินสายโยงหรือแถบทองหรือสายโยง เป็นสิ่งที่โยงมาจากศพ อัฐิภาพถ่าย ป้ายอุทิศให้เดินชิดฝาผนัง ถ้าเดินผ่านโตะหมู่บูชา ให้ผ่านด้านหลังโตะหมู่บูชา และให้เดินต่ำกว่าพระพุทธรูปควรระวังไม่ให้สายโยงหรือแถบทองนั้นเกาะหรือเกี่ยวกับโตะหมู่บูชา ควรเดินให้ชิดไปทางประธานสงฆ์แล้วเชื่อมต่อที่พานภาษาโยงซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างประธานสงฆ์ ภาษาโยงนั้น ศาสนพิธีกรควรวัดความยาว เมื่อลาดตั้งแต่ต้นอาสน์สงฆ์ถึงพระสงฆ์รูปสุดท้ายให้พอดีทำเครื่องหมายไว้ว่าจะยกภาษาโยงลงมาจากพานเพื่อตั้งไว้ ณ เบื้องหน้าประธานสงฆ์ให้พอดีกับการทอดผ้าบังสุกุล

6. การตั้งครอบหรือภาชนะทำน้ำพระพุทธรมนต์

ภาชนะใส่น้ำสำหรับทำน้ำพระพุทธรมนต์ ปัจจุบันนิยมใช้ครอบสำริดทองแดง หรือทองเหลือง หากไม่สามารถใช้บาตรหรือขันแทนได้ ภายในใส่น้ำสะอาด และติดเทียนบริเวณฝาครอบสำหรับประธานจุดเพื่อถวายประธานสงฆ์ทำน้ำพระพุทธรมนต์ไว้ให้เรียบร้อย เมื่อประธานสงฆ์เข้านั่งประจำอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว จึงนำครอบน้ำมนต์หรือภาชนะใส่น้ำวางไว้เบื้องหน้าประธานสงฆ์ สำหรับเทียนทำน้ำพระพุทธรมนต์ควรใช้เทียนขี้ผึ้งแท้นิยมใช้เทียนขนาดน้ำหนัก 1 บาท หรือจะหย่อนหรือเก็นบ้างตามความเหมาะสม

7. การจัดเครื่องรับรองพระสงฆ์

ตามประเพณีนิยมจะต้องมีการจัดเครื่องรับรองพระสงฆ์และแขกผู้มาร่วมงาน แต่ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะในส่วนที่ต้องเตรียมเครื่องรับรองสำหรับพระสงฆ์ ซึ่งประกอบด้วยเครื่องรับรองหลัก ดังนี้ น้ำร้อน น้ำเย็น ภาชนะใส่น้ำดื่มไว้ถวายพระสงฆ์สิ่งที่ขาดไม่ได้อีกอย่างหนึ่งคือ กระโถน ซึ่งถือเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากพระสงฆ์เมื่อนั่งในพิธีกรรม ไม่สามารถลุกเพื่อจะนำสิ่งที่ไม่ใช่แล้วไปทิ้งที่อื่นได้สำหรับการจัดตั้งเครื่องรับรองพระสงฆ์นั้น ให้ตั้งกระโถน น้ำร้อน น้ำเย็น โดยตั้งกระโถนเป็นหลักไว้ด้านใน ระวังอย่าให้ล้ำไปด้านหลังหรือออกมาด้านนอกมากนักให้พระสงฆ์หยิบใช้ได้สะดวกและควรตั้งให้เป็นแนวตรงกันทั้งด้านขวางด้านยาว เมื่อพระสงฆ์เข้านั่งที่ประจำยังอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว ให้ประเคนน้ำร้อน น้ำเย็นให้เรียบร้อย

8. เครื่องไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์

เมื่อพระสงฆ์ได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเรียบร้อยแล้ว เจ้าภาพมักจะมีการถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์ ดังนั้น ควรมีการจัดเตรียมเครื่องไทยธรรมไว้ด้านท้ายอาสน์สงฆ์เมื่อพระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้วให้นำเครื่องไทยธรรมมาวางไว้เบื้องหน้าพระสงฆ์ในพิธีทุกรูป แล้วเชิญประธานหรือเจ้าภาพประเคนพระสงฆ์

9. ภาชนะสำหรับกรวดน้ำ

การกรวดน้ำเป็นการอุทิศแผ่ส่วนบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญ ส่งไปให้แก่บุรพชนตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งปวง เป็นการอธิษฐานจิตในสิ่งที่ประสงค์ให้สำเร็จตามความปรารถนา ผู้เป็นศาสนพิธีกรจะต้องตรวจสอบภาชนะสำหรับใส่น้ำกรวดให้เรียบร้อย แล้วจัดตั้งไว้ท้ายอาสน์สงฆ์เช่นเดียวกับเครื่องไทยธรรม

10. เชิงเทียนและเทียนขนวน

เป็นอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เป็นประธานในพิธีหรือเจ้าภาพ ในการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ผู้เป็นศาสนพิธีกรจะต้องจัดเตรียมให้เรียบร้อย ดูการติดเทียนเข้ากับเชิงเทียนให้แน่น เพราะอาจหลุด

จากเชิงเทียนได้จัดเตรียมไว้ท้ายอาสน์สงฆ์ เมื่อถึงเวลางานพิธีจะได้จุดแล้วนำไปมอบให้ประธานหรือเจ้าภาพ จดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย

11. การจัดเตรียมเวลาในพิธีการ

งานที่เป็นทางการ ควรมีการกำหนดรูปแบบที่ชัดเจน เพื่อให้มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องมีการ กำหนดเวลาในแต่ละขั้นตอนของงานที่แน่นอน ดังนั้น เรื่อง เวลา ถือเป็นสิ่งสำคัญ ศาสนพิธีกรจะต้องจัดลำดับ เวลาของพิธีการนั้น ๆ ให้เหมาะสม ไม่เกิดการสะดุดหรือรอคอยเวลาอันเป็นการแสดงให้เห็นความบกพร่อง ของผู้ดำเนินการ เพราะบางพิธีเป็นเวลาบังคับ เช่น เวลาฤกษ์เวลาพระสงฆ์ฉันภัตตาหาร เป็นต้น ซึ่ง ผู้ดำเนินการหรือศาสนพิธีกรควรคำนึงถึงเวลาแต่ละขั้นตอนว่าต้องใช้เวลาเท่าไร ดังนั้น จึงควรจัดสรรเวลาให้ เหมาะสม เพื่อความสะดวกในการกำหนดเวลาเริ่มต้นและเวลาสิ้นสุดของพิธี ดังนี้ (กองอนุศาสนาจารย์, กรม ยุทธศึกษาทหารบก.2551)

- (1) เวลาเริ่มต้นพิธีตั้งแต่ผู้ร่วมพิธีพร้อมกัน
- (2) เวลาที่ประธานจะเดินทางมาถึง จดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และเริ่มเข้าสู่พิธีการ
- (3) เวลาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์สวดพระพุทธมนต์หรือแสดงพระธรรมเทศนา
- (4) เวลาของพิธีที่มีฤกษ์เริ่มต้น และสิ้นสุดแห่งฤกษ์เช่น พิธีวางศิลาฤกษ์เปิดอาคาร
- (5) เวลาที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร
- (6) เวลาสิ้นสุดของงาน

การเตรียมเวลานี้ เมื่อคำนวณและกำหนดเวลาแล้ว ให้ระบุไว้ในกำหนดการ และผู้ดำเนินการควรมี ความรู้ในเรื่องพิธีแต่ละขั้นตอนด้วย เพื่อนำมาปรับให้ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติพิธี เป็นไปอย่างต่อเนื่อง เรียบร้อย และสวยงาม

การเริ่มปฏิบัติศาสนพิธี

เมื่อถึงเวลาจะเริ่มปฏิบัติพิธี ศาสนพิธีกร ควรแบ่งหน้าที่ปฏิบัติงานของแต่ละคน ให้เรียบร้อยใครมี หน้าที่ทำอะไร ผู้ที่ได้รับมอบหน้าที่จะต้องรับผิดชอบหน้าที่ให้เรียบร้อยจนกว่าจะเสร็จพิธีถ้าหากมีปัญหาหรือมี เหตุที่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบได้จะต้องแจ้งให้ผู้ร่วมปฏิบัติทราบหรือมอบให้ผู้อื่นปฏิบัติแทน เช่น การเชิญเทียนชนวน การเชิญพัดรองถวาย การจุดรูปเทียนบูชาการอาราธนาศีล การอาราธนาพระปริตร และ การอาราธนาธรรม เป็นต้น (กองอนุศาสนาจารย์, กรมยุทธศึกษาทหารบก.2551)

1. การเชิญเทียนชนวน

เทียนชนวน คือ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกสำหรับประธานพิธีใช้ในการจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย หรือจุดในกรณีอื่น ๆ ซึ่งทำให้การจุดนั้น ๆ ง่ายขึ้น ศาสนพิธีกรผู้ปฏิบัติหน้าที่เชิญเทียนชนวนควรปฏิบัติ ดังนี้

1) ถือเชิงเทียนชนวนด้วยมือขวา ใช้ฝ่ามือรองรับใต้ฐานเชิงเทียนชนวน ใช้นิ้วหัวแม่มือจับด้านบนฐาน เชิงเทียนชนวน มือซ้ายถือไฟแช็กพร้อมจุด ยืนรออยู่ท้ายอาสน์สงฆ์

2) เริ่มพิธีศาสนพิธีกรจุดเทียนชนวนที่บริเวณท้ายสงฆ์แล้วเชิญเดินเข้าไปประมาณกลางอาสน์สงฆ์

3) เมื่อประธานพิธีนั่งอยู่ ให้เดินเข้าไปที่ประธานสามารถมองเห็น (ประมาณบริเวณกลางอาสน์สงฆ์) ให้แสดงความเคารพประธานพิธี (คำนับ วิธีการปฏิบัติให้ยืนตัวตรง สันเท้าชิดกันปลายเท้าห่างกันเล็กน้อย มือ ข้างขวาถือเทียนชนวน ในลักษณะแขนตั้งฉากกับพื้น เอียงปลายเทียนชนวนออกเล็กน้อย มือซ้ายถือไฟแช็ก ค้อมช่วงไหล่และศีรษะลงเล็กน้อย แล้วเงยหน้าขึ้นในท่าตรง)เมื่อประธานพิธีลุกเดินไปที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา หรือที่ ซึ่งต้องจุดรูปเทียน ศาสนพิธีกรพึงเดินไปถึงที่ประธานจะจุด นั่งคุกเข่า ส่งเทียนชนวนทางด้านขวามือของ ประธานพิธี (ถ้าสถานที่บังคับก็สามารถส่งทางด้านซ้ายมือของประธานพิธีได้ไม่จำเป็นต้องแทรกตัวของศาสน

พิธีกร เพื่อต้องการเข้าไปส่งทางด้านขวามือของประธานพิธี) ให้ปลายเทียนหันออกนอกตัวประธาน เพื่อป้องกันน้ำตาเทียนหยดใส่ประธาน แล้ววางมือให้เรียบร้อย ไม่ต้องประนมมือ แต่ให้เตรียมพร้อมที่จะรับเทียนชนวนคืนหลังจากประธานพิธีจุดเรียบร้อยแล้ว

ในกรณีที่พระสงฆ์เป็นประธานในพิธีเมื่อประธานในพิธีรับเทียนชนวนจากเจ้าหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่พนมมือไหว้ประธาน และวางมือให้เรียบร้อย เมื่อประธานส่งเทียนชนวนคืน ให้พนมมือไหว้และใช้มือขวารับเทียนชนวนคืน แล้วเดินเข้าถอยหลัง 2 ก้าว ลูกขึ้น ยืนตรง (ไม่ต้องคำนับ) และเดินออกไปดับเทียนชนวนด้านซ้ายอาสน์สงฆ์

ในกรณีที่ประธานพิธีเข้ามายังบริเวณพิธีและเดินเข้าไปยังโต๊ะหมู่บูชาหรือสถานที่จุดบูชาสักการะ ศาสนพิธีกรจึงจุดเทียนชนวน เดินตามประธานเยื้องไปทางขวามือประธาน เมื่อถึงสถานที่จุดให้ศาสนพิธีกรนั่งคุกเข่าส่งเทียนชนวนให้ประธานพิธีทางด้านขวามือของประธาน

4) เมื่อประธานจุดธูปเทียนเสร็จเรียบร้อยแล้วส่งเทียนชนวนคืน ศาสนพิธีกรจึงรับเทียนชนวนคืนด้วยมือขวา โดยการหงายฝ่ามือขวารองรับได้ฐานเทียนชนวน แล้วใช้หัวแม่มือจับด้านบนถอยออกมาได้ระยะพอสมควรลุกขึ้นยืนคำนับประธาน แล้วเดินถอยออกไปทางซ้ายอาสน์สงฆ์ทันที

5) เมื่อถึงบริเวณท้ายอาสน์สงฆ์จึงดับเทียนชนวน ไม่ควรใช้เป่าหรือใช้มือโบกหรือสะบัดเพื่อดับเทียน แต่ให้ใช้วิธีหาวสด เช่น ใบไม้หรือวัสดุอื่น โดยวิธีจับหรือรูดใส่เทียนให้ดับบ่อหนึ่ง สำหรับการส่งเทียนชนวนให้ประธานจุดเทียนน้ำมันตักก็พึงกระทำในลักษณะเดียวกันต่างกันแต่เพียงว่า เมื่อประธานพิธีจุดเทียนทำน้ำพระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อยแล้ว ศาสนพิธีกรจึงเรียนให้ประธานพิธีประเคนภาชนะทำน้ำพระพุทธรูปด้วย และเมื่อถอยออกมาแล้วต้องรอดูจนกว่าพระสงฆ์จะทำน้ำพระพุทธรูปเสร็จ แต่ถ้าหากเทียนทำน้ำพระพุทธรูปดับก่อนที่พระสงฆ์จะทำน้ำพระพุทธรูปเสร็จ ศาสนพิธีกรจึงจุดเทียนชนวนเข้าไปจุดเทียนน้ำพระพุทธรูปเองโดยไม่ต้องเชิญประธานพิธีเข้าไปจุดอีก

2. การอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร และอาราธนาธรรม

การอาราธนาคือการนิมนต์ให้พระสงฆ์ประกอบพิธีต่าง ๆ ในพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ให้ศีลเจริญพระพุทธมนต์หรือสวดพระพุทธมนต์หรือแสดงพระธรรมเทศนา ในการอาราธนา แต่ละพิธีกรรม ศาสนพิธีกรผู้ทำหน้าที่อาราธนาจะต้องศึกษาและมีความรู้ในแต่ละพิธีว่า ลำดับหรือ ขั้นตอนไหน อาราธนาให้พระสงฆ์ทำอะไร ตามวัตถุประสงค์ของการบำเพ็ญกุศลของพิธีนั้น ๆ (กองอนุศาสนาจารย์, กรมยุทธศึกษาทหารบก.2549)

1) งานพิธีที่ไม่มีการเจริญพระพุทธมนต์ หรือสวดพระพุทธมนต์ มีแต่เพียงการเจริญชัยมงคลคาถาหรือการถวายทานต่าง ๆ เช่น การถวายสังฆทาน เมื่อประธานพิธีจุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัยและกลับไปนั่งที่นั่งเรียบร้อยแล้ว พึงเดินเข้าไปประมาณพระสงฆ์รูป ที่ 4 หรือ 6 จากท้ายสงฆ์ยืนตรงหันหน้าไปทางประธานทำความเคารพ (ถ้าประธานเป็นพระสงฆ์พึงประนมมือไหว้ ประธานเป็นฆราวาส พึงคำนับ) แล้วหันหน้าไปทางประธานสงฆ์ในพิธีโดยยืนอยู่ที่เดิมโน้มไหว้ (การโน้มไหว้พระ วิธีการปฏิบัติให้ประนมมือ แล้วยกขึ้นพร้อมกัน ค้อมศีรษะลง หัวแม่มือจรด หว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้แนบส่วนบนของหน้าผาก) แล้วยืนตัวตรง ประนมมือระหว่างอก กล่าวคำอาราธนาศีล ไม่ควรเสียงดังหรือเบาเกินไป เมื่อกล่าวคำอาราธนาจบแล้ว ให้ยืน รอรับศีล เมื่อประธานสงฆ์ในพิธีให้ศีล พึงรับศีลโดยว่าตามไปทีละข้อ ๆ จนถึงข้อสุดท้าย จากนั้น ประนมมือฟังประธานสงฆ์ในพิธีสรุปท้ายศีลเรียบร้อยแล้ว พึงโน้มไหว้จากนั้นหันไปทำความเคารพ ประธานพิธีแล้วถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์สำหรับงานพิธีหลวงหรืองานพิธีที่เสด็จพระราชดำเนินในสถานที่ต่าง ๆ เมื่ออาราธนาแล้วไม่ต้อง

เปล่งเสียงรับศีลตามประธานสงฆ์ ฟังยืนสงบโดยรับศีลในใจ จนประธานสงฆ์ถวายศีลจบจึงหันไปถวายความเคารพองค์ประธานพิธี(การถวายความเคารพ ทำในลักษณะเดียวกับการคำนับแต่ค้อมตัวต่ำพอสมควร) แล้วถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์ เพื่อเตรียมพร้อมในการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

2) งานพิธีที่มีการเจริญหรือสวดพระพุทธรูปอย่างเดียวนั้น ศาสนพิธีกรจะต้องอาราธนาศีล และอาราธนาพระปริตร การอาราธนาศีลและอาราธนาพระปริตรพึงปฏิบัติเหมือนข้อ 1 คือ เมื่อทำความเคารพประธานพิธีแล้ว หันไปประนมมือน้อมไหว้ประธานสงฆ์ในพิธีกล่าวคำอาราธนาศีลประธานสงฆ์กล่าวสรุปศีลจบ ศาสนพิธีกรน้อมไหว้แล้ว กล่าวคำอาราธนาพระปริตร เมื่อกล่าวคำอาราธนาพระปริตรจบ น้อมไหว้ไปทางประธานสงฆ์ในพิธีหันไปทำความเคารพประธานพิธีแล้วถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์และคอยปฏิบัติงานในขั้นตอนต่อไป

3) งานพิธีที่มีการเจริญพระพุทธรูปหรือสวดพระพุทธรูปที่มีการแสดงพระธรรมเทศนารวมอยู่ในพิธีนั้นและต่อเนื่องกัน ศาสนพิธีกรพึงปฏิบัติโดยอาราธนาพระปริตรให้พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปหรือเจริญพระพุทธรูปก่อน เมื่อพระสงฆ์สวดพระพุทธรูปหรือเจริญพระพุทธรูปจบแล้ว ก่อนเริ่มพิธีแสดงพระธรรมเทศนา ประธานจุดเทียนส่องธรรม และเครื่องทองน้อยบูชาธรรมศาสนพิธีกรพึงนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นนั่งยังธรรมาสน์เทศน์แล้ว ศาสนพิธีกรจึงอาราธนาศีลและอาราธนาธรรม ตามลำดับ

เมื่อพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนาจบ ศาสนพิธีกรพึงเข้าไปรับพัทธองและคัมภีร์เทศน์ออกมาทางท้ายอาสน์สงฆ์และควรจัดผู้ช่วยศาสนพิธีกรเข้าไปดูแลพระสงฆ์ลงจากธรรมมาสด้วย

อนึ่งถ้าพิธีแสดงพระธรรมเทศนาจัดก่อนพิธีเจริญพระพุทธรูปหรือสวดพระพุทธรูปศาสนพิธีกรพึงอาราธนาศีล รับศีล จบแล้ว จึงอาราธนาธรรม ตามลำดับ และต้องเผด็จพระสงฆ์องค์แสดงพระธรรมเทศนาให้ทราบว่า ในกรณีนี้ให้อนุโมทนา (ยถา วาริวหา....) บนธรรมาสน์ดังนั้นศาสนพิธีกรจึงต้องเชิญที่กรวดน้ำไปให้ประธานในช่วงนี้ และเมื่อถึงเวลาพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปหรือสวดพระพุทธรูปจึงอาราธนาพระปริตรต่อไป โดยไม่ต้องอาราธนาศีลอีก

4) งานพิธีที่มีการแสดงพระธรรมเทศนาอย่างเดียว หรืองานมีหลายพิธีแต่จัดคนละเวลา พึงถือว่าเป็นคนละงาน คนละตอน การอาราธนาหรือการจุดธูปเทียนบูชา พึงกระทำโดยแยกปฏิบัติเป็นคนละตอนการอาราธนาในพิธีแสดงพระธรรมเทศนา มีข้อปลีกย่อยอีกคืองานใดที่ประธานพิธีก็ตีศกก็ตีอัฐก็ตีหรือผู้ล่วงลับ ที่เป็นพระสงฆ์ เมื่อ ศาสนพิธีกร อาราธนาศีล และรับศีลจบแล้วรอให้ประธานและ/หรือเจ้าภาพจุดเครื่องทองน้อยบูชาธรรม และประธานหรือเจ้าภาพจุดเครื่องทองน้อยหน้าศพ หรืออัฐิเพื่อบูชาธรรมแทนอัฐิหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ก่อนจึงอาราธนาธรรมต่อไป

3. การจัดเตรียมอาหารและจัดปัจจัยเครื่องไทยธรรม

ในงานพิธีที่นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธรูปหรือสวดพระพุทธรูปและมีการถวายอาหาร ศาสนพิธีกรควรประสานเตรียมการเรื่องอาหารถวายพระสงฆ์ให้เรียบร้อยก่อนพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธรูปหรือสวดพระพุทธรูปจบ เมื่อพระสงฆ์สวดบทถวายพรพระ(พาหุงฯ) ศาสนพิธีกร พึงจัดผู้ช่วยหรือเจ้าหน้าที่ยกอาหารมาตั้งไว้เบื้องหน้าพระสงฆ์พร้อมทั้งน้ำดื่ม และจัดโต๊ะสำหรับตั้งอาหารบูชาพระพุทธรูปให้เรียบร้อย เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธรูปหรือสวดพระพุทธรูปจบแล้ว ศาสนพิธีกรพึงทำความเคารพ และเชิญประธานพิธีและผู้มีเกียรติประเคนภัตตาหารแด่พระสงฆ์หากประธานในพิธีเป็นพระสงฆ์ศาสนพิธีกรยกอาหารเพื่อให้ประธานประเคนถวายพระสงฆ์ด้วย

การจัดเตรียมและยกอาหารนี้ หากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารรวมกันเป็นวงหรือเป็นโต๊ะควรรอให้พระสงฆ์เจริญหรือสวดพระพุทธรูปจนจบแล้ว และนั่งเป็นวงหรือนั่งประจำที่โต๊ะก่อนแล้วจึงยกอาหารมาให้ประธานหรือเจ้าภาพประเคนพระสงฆ์

เมื่อ ศาสนพิธีกร สังเกตเห็นว่า พระสงฆ์ฉันภัตตาหารควาเรียบร้อยครบทุกรูปแล้วพึงยกภัตตาหารควาออกพร้อม ๆ กัน และยกภัตตาหารหวานเข้าไปตั้งครบทุกรูปแล้ว เชิญประธานและผู้มีเกียรติมาประเคนภัตตาหารหวานพร้อมกันอีกครั้งหนึ่งแต่ในบางกรณีประธานและผู้มีเกียรติต้องทำกิจอย่างอื่น ไม่สามารถมาถวายภัตตาหารหวานได้ ศาสนพิธีกร พึงถวายเอง เพื่อพระสงฆ์จะได้ไม่ต้องรอ ในระหว่างที่พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร ศาสนพิธีกร พึงทำหน้าที่ปฏิบัติพระสงฆ์ด้วยควรสำรวจดูว่า พระสงฆ์ต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพิ่มเติมหรือไม่ เช่น อาหาร น้ำดื่ม กระจกเช็ดมือ เป็นต้น จะได้จัดหามาถวายเพิ่มเติม มารยาทอย่างหนึ่งที่ ศาสนพิธีกร ต้องพึงระวัง คือ ก่อนจะยกภัตตาหารควาหรือหวานเข้า - ออก ต้องรอให้พระสงฆ์ฉันเสร็จครบทุกรูปก่อน (ซึ่งตามธรรมเนียมหรือประเพณีปฏิบัติของศาสนพิธีกรที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาให้ใช้วิธีสังเกตประธานสงฆ์ในพิธีเป็นหลักเนื่องจากธรรมเนียมของพระสงฆ์ให้พระสงฆ์ผู้อาวุโสน้อยสังเกตพระสงฆ์ผู้อาวุโสมากกว่าและให้พระสงฆ์ผู้อาวุโสมากกว่าเอื้อเฟื้อแก่พระสงฆ์ผู้อาวุโสน้อยกว่า ด้วยการฉันภัตตาหารคอยพระสงฆ์รูปอื่น ๆ เมื่อประธานสงฆ์เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ฉันภัตตาหารเสร็จแล้วจะแสดงอาการให้ศาสนพิธีกรหรือผู้ทำหน้าที่ปฏิบัติพระสงฆ์ได้ทราบ ด้วยอาการรวบซ้อนหรือปิดฝาสำหรับภัตตาหารให้ผู้ปฏิบัติเห็น) เนื่องจากหากยกภัตตาหารเข้า - ออกในขณะที่พระสงฆ์บางรูปยังฉันไม่เสร็จจะเป็นเสมือนการเร่งพระสงฆ์ซึ่งถือเป็นการเสียมารยาทของศาสนพิธีกร (โอสสี ราชร์เรื่อง.2554).

จุดปัจจัยเครื่องไทยธรรม จะต้องจัดเตรียมวางไว้ที่โต๊ะด้านท้ายอาสน์สงฆ์ก่อนเริ่มพิธีเสมอเมื่อยกสำหรับภัตตาหารออกหมดแล้ว ศาสนพิธีกรพึงทำความสะอาดอาสน์สงฆ์ซึ่งอาจเปื้อนหรือเปียกน้ำ เสร็จแล้วยกเครื่องไทยธรรมมาวางเรียงไว้ให้สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อยเบื้องหน้าพระสงฆ์หากมีแจกันดอกไม้กำดอกไม้วางมาลัย ให้วางเป็นอันดับแรกแล้วจึงวางสิ่งอื่น ๆ ต่อไป (การวางให้วางหันดอกไม้เข้าหาพระสงฆ์เนื่องจากการถวายเครื่องไทยธรรมด้วยความเคารพ ถ้าประธานพิธีเป็นพระสงฆ์ผู้ใหญ่ให้หันดอกไม้มาทางประธานพิธี) เมื่อวางจุดปัจจัยไทยธรรมเสร็จเรียบร้อยแล้วเชิญประธานพิธีและผู้มีเกียรติมาประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมโดยการประเคนดอกไม้ก่อนแล้วประเคนสิ่งอื่นเป็นลำดับไป

อนึ่ง เป็นธรรมเนียมที่เจ้าภาพจะถวายปัจจัยในการบำเพ็ญกุศลด้วย ศาสนพิธีกรพึงเตรียมใบปวารณาเขียนจำนวนเงินและชื่อเจ้าภาพ ใส่ซองให้เรียบร้อย และรวมถวายในเวลาถวายเครื่องไทยธรรมนี้ด้วย ส่วนปัจจัยหรือเงินที่จะถวาย พึงมอบให้ไวยวัจกรรับไป โดยให้เซ็นชื่อรับในบัญชีพระสงฆ์เพื่อป้องกันปัญหาซึ่งอาจจะเกิดขึ้นแก่ศาสนพิธีกรได้

4. การประเคน

การประเคนพระสงฆ์ จะเป็นชายหรือหญิงไม่มีห้าม แต่ต้องทำให้ถูกลักษณะของการประเคน คือ

- (1) สิ่งของที่ประเคนนั้น ต้องไม่ใหญ่หรือหนักเกินไป เป็นสิ่งของที่คนปกติคนเดียวยกไหว โดยต้องยกสิ่งของนั้นให้ขึ้นพ้นจากพื้นที่ยกสิ่งของนั้นตั้งอยู่
- (2) ผู้ประเคนต้องเข้ามาในหัตถบาส คือ อยู่ห่างจากพระภิกษุผู้รับประเคนไม่เกิน 1 ศอก หรือพืงนำของประเคนเข้าไปให้ใกล้พระผู้รับประเคนประมาณ 1 ศอก จะนั่งหรือยืนแล้วแต่สถานที่ที่พระภิกษุนั้นอำนวย
- (3) ผู้ประเคนน้อมสิ่งของนั้นเข้ามาถวายด้วยกิริยาอาการแสดงความเคารพ
- (4) กิริยาอาการที่น้อมสิ่งของเข้ามาถาวยนั้น จะส่งถวายด้วยมือก็ได้หรือจะตักส่งถวายด้วยของเนื่องด้วยกาย เช่น ใช้ทัพพีตักถวายก็ได้

(5) พระภิกษุผู้รับประเคน จะรับด้วยมือก็ได้ผ้าทอดรับก็ได้หรือภาชนะรับ เช่น บาตรหรือจานรับ สิ่งของที่เขาคัดถวายก็ได้ผู้ประเคน ต้องเข้าไปอยู่ในที่ใกล้ระยะดังกล่าวแล้วยกสิ่งของให้พ้นขึ้นจากพื้น แล้วน้อมถวายสิ่งของที่ต้องประเคน คือ สิ่งที่จะพึงบริโภค เช่น อาหาร น้ำร้อน น้ำเย็น เป็นต้น เมื่อประเคนแล้วอย่าไปจับต้องหรือเลื่อนหากจะมีการเลื่อนสิ่งหนึ่งสิ่งใดพระสงฆ์จะเป็นผู้เลื่อนเอง เนื่องจากเมื่อจับต้องแล้วจะต้องประเคนใหม่ถ้าสิ่งของนั้นไม่ใช่สิ่งของที่บริโภคก็ไม่ต้องประเคน

5. การเชิญที่กรวดน้ำ

เป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของผู้ทำบุญหรือบำเพ็ญกุศล เมื่อพิธีการต่าง ๆ ดำเนินการไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย จะมีการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติสนิทมิตรสหายและสรรพสัตว์ศาสนพิธีกรต้องเตรียมที่กรวดน้ำ โดยทำความสะอาดและใส่น้ำพร้อมตั้งไว้ที่โต๊ะเครื่องไทยธรรม ด้านท้ายอาสน์สงฆ์ เมื่อประธานพิธีถวายจตุปัจจัยไทยธรรมเสร็จและกลับไปนั่งเรียบร้อยแล้ว ศาสนพิธีกรพึงเชิญที่กรวดน้ำด้วยมือซ้าย ประคองด้วยมือขวาให้มั่นคง เดินเข้าไปใกล้จะถึงประธานพิธีทำความเคารพ (คำนับ) นั่งคุกเข่าเดินเข้า (การเดินเข้าวิธีการปฏิบัติให้นั่งตัวตรงปลายเท้าตั้ง และใช้เข่าเดินไปข้างหน้า ห้ามลากปลายเท้าโดยเด็ดขาด หากในมือถือสิ่งของให้ถือลักษณะข้อศอกตั้งฉากกับพื้น หากไม่มีสิ่งของในมือ ให้ปล่อยมือไว้ข้างลำตัว ปลายนิ้วแตะตะเข็บกางเกงด้านข้าง) เข้าไปทางด้านหน้า โดยให้เอียงไปทางเข่าซ้ายของประธานพิธีเล็กน้อยไม่ชิดหรือห่างเกินไป พอให้ประธานพิธีจับที่กรวดน้ำได้สะดวก ถือที่รองรับน้ำไว้ด้วยมือทั้งสองยื่นให้ประธาน ไม่สูงหรือต่ำเกินไป พอให้ประธานพิธีเทน้ำกรวดได้โดยไม่ต้องก้มลงหรือยกแขนสูงกว่าปกติเมื่อพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา “ยถา วาริวหา.....” ประธานพิธีเริ่มเทน้ำลงยังที่รองรับน้ำที่ศาสนพิธีกรถืออยู่ เมื่อสังเกตเห็นว่า ประธานพิธีเทน้ำกรวดจนหมดแล้ว ศาสนพิธีกรพึงปล่อยมือขวาวอกจากที่รองรับน้ำให้ใช้มือซ้ายถือไว้มือเดียว ยกมือขวาชูขึ้นรับแต่น้ำกรวดที่ประธานพิธีเทหมดแล้ว นำแต่น้ำกรวดมาชิดกับที่รองรับน้ำ เดินเข้าถอยหลังออกมาจากประธานพิธีพอสมควรลุกขึ้นยืนทำความเคารพประธานพิธีแล้วถอยออกไปทางท้ายอาสน์สงฆ์ นำน้ำกรวดไปเทใต้ต้นไม้ที่เหมาะสมตามประเพณีโบราณ และต้องเทด้วยอาการสำรวมและสุภาพ ไม่เทในที่ที่ไม่สะอาดไม่สะอาดหรือคว่ำภาชนะที่ใส่น้ำ หากมีพิธีอื่น ๆ ต่อจากพิธีนั้นอีกศาสนพิธีกรต้องใส่น้ำในแต่น้ำกรวดไว้ทันทีเพื่อพร้อมที่จะใช้ในพิธีต่อไป การกรวดน้ำในพิธีต่าง ๆ หากเป็นพิธีใหญ่ๆ หรืองานพิธีที่เป็นทางการนิยมใช้ที่กรวดน้ำสำหรับประธานพิธีที่เดียวเท่านั้น ส่วนในงานพิธีของชาวบ้านหรืองานทำบุญตามวัดวาอารามจะใช้ที่กรวดน้ำหลายที่ก็ได้มิได้มีข้อห้ามอันใด

อนึ่ง ในพิธีที่เป็นทางการไม่นิยมนำที่กรวดน้ำไปตั้งไว้ให้ประธานพิธีก่อน เช่น ที่โต๊ะเคียงด้านหน้า เพราะอาจทำให้เกิดข้อผิดพลาดแก่ประธานได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานอวมงคล ซึ่งเคยมีเรื่องเล่าว่า ในงานอวมงคลงานหนึ่ง ศาสนพิธีกรได้นำที่กรวดน้ำไปตั้งไว้ที่โต๊ะเคียงของประธานพิธีเมื่อประธานพิธีทอดผ้าบังสุกุลและกลับมานั่งที่เรียบร้อยแล้ว เมื่อพระสงฆ์ตั้งพิจารณาผ้าบังสุกุลประธานพิธีก็หยิบที่กรวดน้ำมากกรวดน้ำก่อนที่พระสงฆ์จะอนุโมทนา เป็นต้น ซึ่งบางท้องถิ่นก็มีการกรวดน้ำเมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลเช่นเดียวกัน

6. การประพรมน้ำพระพุทธมนต์

เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาจบแล้ว ถ้าเป็นงานพิธีมงคลจะนิมนต์พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล ส่วนมากนิยมพระสงฆ์รูปที่เป็นประธานสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ให้ควรเชิญประธานพิธีหรือเจ้าภาพเข้ารับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์จากพระสงฆ์ก่อน ถ้าเป็นงานพิธีมงคลสมรสให้เชิญคู่บ่าวสาวเข้ารับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ก่อนบุคคลอื่น เสร็จแล้วจะนิมนต์พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์

ในที่อื่น ๆ หรือการประพรมรวมกันเป็นหมู่ ๆ ศาสนพิธีกรต้องเชิญภาชนะน้ำพระพุทธรูปเดินตามโดยเยื้องไปทางด้านซ้ายของพระสงฆ์รูปที่ประพรมน้ำพระพุทธรูปสิ้นสุดพิธี เมื่อสิ้นสุดกิจกรรมในศาสนพิธีแล้ว สิ่งที่ศาสนพิธีกรจะต้องดำเนินการต่อไปเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ศาสนพิธีกรเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสมบูรณ์ในช่วงสุดท้ายของศาสนพิธี คือ

- 1) รับพระสงฆ์ลงจากอาสน์สงฆ์
- 2) ประสานงานการส่งพระสงฆ์กลับวัด
- 3) ดับธูปเทียนที่โต๊ะหมู่บูชาให้เรียบร้อย
- 4) ส่งคืนอุปกรณ์ที่ยืมมาใช้ในงานพิธี

การประกอบศาสนพิธี ประเภททานพิธี

การถวายทาน เป็นการทำบุญหรือทำความดีประการหนึ่ง ตามหลักการทำบุญของพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน ศีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

การถวายทาน มี 2 ประเภท คือ การให้หรือการถวายเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะเจาะจง เรียกว่า ปาฏิบุคลิกทาน ประการหนึ่ง และการให้หรือการถวายโดยให้หรือถวายโดยผู้ให้หรือผู้ถวาย มีความตั้งใจถวายหรือให้เป็นสาธารณะโดยไม่เห็นแก่ผู้ใดผู้หนึ่งไม่ว่าผู้รับจะเป็นพระภิกษุหรือสามเณรเป็นพระสงฆ์เถระ หรืออันดับ หรือแล้วแต่สงฆ์จะให้ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นการถวายอุทิศให้แก่พระสงฆ์จริง ๆ เรียกว่า สังฆทาน อีกประการหนึ่ง (พระธรรมวโรดม(บุญมา คุณสมปโน ป.ธ.9).2546).

หลักการเกี่ยวกับการถวายทานแด่พระสงฆ์

- 1) หลักสำคัญของการถวายทานแด่พระภิกษุสามเณร ต้องตั้งใจถวายจริง ๆ
- 2) จัดเตรียมทานวัตถุที่จะถวายให้เสร็จเรียบร้อย ตามศรัทธาและทันถวาย ถ้าเป็นภัตตาหาร จีวร และคิลานเภสัช ซึ่งเป็นวัตถุยกประเคนได้ต้องประเคน เว้นแต่ถ้าไม่อยู่ในกาลที่จะประเคน ก็เพียงแต่นำไปตั้งไว้ ณ เบื้องหน้าพระสงฆ์ตั้งนั้น ถ้าเป็นการถวายทานที่ถูกต้อง ต้องจัดถวายทานให้ถูกต้องตามกาลนั้น ๆ แต่ถ้าเป็นเครื่องเสนาสนะ หรือเครื่องเสาสนะ ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างกับที่และเป็นของใหญ่ใช้ติดต่อก็คือต้องเตรียมการตามสมควรและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติ

3) แจ้งความประสงค์ที่จะถวายทานให้พระภิกษุสงฆ์ทราบ และนัดหมายวัน เวลาและสถานที่ พร้อมทั้งแจ้งความประสงค์ในการที่จะนิมนต์พระสงฆ์รับการถวายทานจำนวนเท่าใด

4) ถ้ามีความประสงค์จะถวายทานร่วมกับพิธีการอื่น ๆ ก็ต้องเป็นเรื่องของงานพิธีแต่ละอย่างไป เมื่อถึงเวลาจะถวายทานก็ดำเนินการในส่วนของพิธีถวายทาน

5) สิ่งที่เหมาะสมควรถวายเป็นทานตามพระวินัย

- 5.1 เครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ ไตรจีวร สบง อังสะ หรือผ้าเช็ดตัว
- 5.2 บิณฑบาต ได้แก่ ภัตตาหาร น้ำดื่ม น้ำปานะ
- 5.3 เสนาสนะ ได้แก่ กุฏิศาลาบำเพ็ญกุศล
- 5.4 คิลานเภสัช หรือยารักษาโรค

6) สิ่งของที่ควรถวายเป็นทานตามที่ปรากฏในพระสูตร

- 6.1 อन्नัง ให้อาหาร
- 6.2 ปานัง ให้น้ำร้อน - น้ำเย็น น้ำอัฐฐบาน

6.3 วัดถ้ำ	ให้ผ้านุ่งห่ม
6.4 ยานั่ง	ให้ยานพาหนะ
6.5 มาลัย	ให้ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอม
6.6 คันฉิ่ง	ให้ของหอมต่าง ๆ
6.7 วิเลปะนัง	ให้เครื่องทาต่าง ๆ
6.8 เสยยัง	ให้ที่นอนหมอนมุ้ง
6.9 อาวสะถัง	ให้ที่อยู่อาศัย
6.10 ปทีเปยยัง	ให้ประทับ หรือให้แสงสว่าง

1. การถวายสังฆทาน

การถวายสังฆทาน คือ การถวายทานที่อุทิศแก่สงฆ์ซึ่งต้องเป็นการตั้งใจถวายแก่พระสงฆ์จริง ๆ ไม่เห็นแก่หน้าพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นภิกษุหรือสามเณร เป็นพระสงฆ์เถระหรือพระสงฆ์อันดับ ถ้าเจาจะถวายพระภิกษุรูปใดแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้มีจิตใจไขว่เขวเกิดความยินดียินร้ายไปตามบุคคลที่รับสังฆทานนั้น จะเป็นภิกษุหรือสามเณร จะเป็นรูปเดียวหรือหลายรูป ก็ถือว่าเป็นการถวายสังฆทานทั้งสิ้น และถือว่าเป็นผลสำเร็จในการถวายสังฆทานแล้วเนื่องจากผู้รับสังฆทานที่ถวายถือเป็นการรับในนามสงฆ์ซึ่งสงฆ์จัดมา หรือเป็นผู้มาถึงเฉพาะหน้าในขณะที่ตั้งใจถวายสงฆ์แล้วซึ่งการถวายทานที่อุทิศให้เป็นของสงฆ์จริง ๆ นี้ในครั้งพุทธกาล มีแบบแผนในการถวายสังฆทาน 7 ประการ คือ

- 1) ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณีมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- 2) ถวายแก่หมู่ภิกษุ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- 3) ถวายแก่หมู่ภิกษุณีมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- 4) ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณีไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- 5) ถวายแก่หมู่ภิกษุไม่มีมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- 6) ถวายแก่หมู่ภิกษุณีไม่มีมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
- 7) ร้องขอต่อสงฆ์ให้ส่งใคร ๆ ไปรับแล้วถวายแก่ผู้นั้น

การเตรียมการ

1) จัดเตรียมทานวัตถุที่ต้องการถวายให้เสร็จเรียบร้อย ตามศรัทธาและทันเวลาถวาย เช่น อาหารคาว อาหารหวาน น้ำดื่ม เครื่องกระป๋อง อาหารแห้ง ของใช้ต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ใช้ได้ไม่ผิดพระวินัย (ถ้าอยู่ในกาลคือเช้า ถึงก่อนเวลาเที่ยงวัน ให้ประเคนได้แต่ถ้าอยู่นอกกาลไม่ต้องประเคนเพียงแต่ตั้งไว้ ณ เบื้องหน้าพระภิกษุ และให้ประเคนได้เฉพาะวัตถุที่ประเคนนอกกาลได้เท่านั้น)

- 2) จัดเตรียมดอกไม้ธูปเทียนจตุบูชาพระรัตนตรัย
- 3) แจ้งความประสงค์ที่จะถวายทานนั้น ๆ ให้พระสงฆ์ทราบ
- 4) เตรียมนิมนต์พระสงฆ์ที่จะรับสังฆทาน
- 5) จัดเตรียมสถานที่ หรือนัดหมายสถานที่ที่จะถวายสังฆทานให้พระสงฆ์ทราบ

แนวทางปฏิบัติ

1) พระสงฆ์มาถึงยังสถานที่ที่จะทำพิธีถวายสังฆทาน (ที่บ้านหรือที่วัด) ตามที่กำหนดและนิมนต์พระสงฆ์ไว้

2) นิมนต์พระสงฆ์นั่งยังอาสนสงฆ์ที่จัดเตรียมไว้ตามจำนวนที่จะถวายสังฆทาน

3) นำเครื่องสังฆทานมาตั้งเรียงไว้ ณ เบื้องหน้าพระสงฆ์

4) จตุรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กราบ 3 ครั้ง

5) อาราธนาศีล ดังนี้

“มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิยาจามะ.

หุตติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิยาจามะ.

หุตติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระระณนะ สะหะ ปัญจะ สีลานิยาจามะ.”

6) พระสงฆ์ให้ศีล

7) กล่าวนโม ๓ จบ ดังนี้

“นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ.

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ.

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ.” จบ

8) กล่าวคำถวายสังฆทาน (ในกรณีถวายสังฆทานเพื่อความสุขความเจริญของตนเอง) ดังนี้

“อิมานิ มะยัง ภันเต, ภัตตานิ สะปะริวารานิ, ภิกขุสังฆัสสะ, โอนะชะยามะ, สาธุ โน ภันเต, ภิกขุสังฆ, อิมานิ, ภัตตานิ, สะปะริวารานิ, ปะฏิคคัณหาตุ, อัมหากัง, ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ.”

คำแปล “ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวาย, ภัตตาทารกับทั้งบริวารเหล่านี้, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, เพื่อประโยชน์และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ”

9) คำกล่าวถวายสังฆทาน (ในกรณีเพื่ออุทิศให้ผู้ตาย) ดังนี้

“อิมานิ มะยัง ภันเต, มะตะกะภัตตานิ, สะปะริวารานิ, ภิกขุสังฆัสสะ, โอนะชะยามะ สาธุ โน ภันเต, ภิกขุสังฆ, อิมานิ มะตะกะภัตตานิ, สะปะริวารานิ, ปฏิกคัณหาตุ, อัมหากัญเจะ, มาตาปิตุ, อาทีนัญเจะ, ญาคานัง กาละกะตานัง, ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ.”

คำแปล “ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายภัตตาทารเพื่อผู้ล่วงลับไปแล้ว, พร้อมกับของบริวารทั้งหลายเหล่านี้, แก่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์, จงรับภัตตาทารเพื่อผู้ล่วงลับไปแล้ว, พร้อมกับทั้งของบริวารทั้งหลายเหล่านี้, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, เพื่อประโยชน์, เพื่อความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย, แก่ญาติทั้งหลายผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย, มีบิดามารดาเป็นต้นด้วย, ตลอดกาลนาน เทอญ.”

10) พระสงฆ์รับ “สาธุ”

11) ประเคนวัตถุที่จะถวายสังฆทาน (ถ้านอกกาลคือหลังเที่ยงวันให้ประเคนเฉพาะผ้าไตรหรือเครื่องสังฆทานที่ไม่ใช่อาหาร)

12) พระสงฆ์อนุโมทนา

13) ผู้ถวายสังฆทาน กรวดน้ำ - รับพร

14) เสร็จพิธีถวายสังฆทาน

2. การถวายผ้ากฐิน หรือการทอดกฐิน

การถวายผ้ากฐินหรือการทอดกฐิน ถือเป็นการถวายทานที่มีกาลเวลา คือ เป็นการถวายทานภายหลังวันออกพรรษา คือ ในระหว่างวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันเพ็ญ เดือน 12 (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12) และเพื่อให้ได้ทราบถึงสาเหตุที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับกฐินและต่อมาพุทธศาสนิกชนได้ถือเป็นการบำเพ็ญบุญสืบต่อกันมาตราบเท่าทุกวันนี้ดังนี้

ครั้งหนึ่ง ภิกษุชาวเมืองปาฐา ประมาณ 30 รูป มีความประสงค์จะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ เมืองสาวัตถี จึงพากันเดินทางจากเมืองปาฐา ไปเมืองสาวัตถีแต่พอไปถึงเมืองสาเกต ซึ่งอยู่ในระยะทางห่างจากเมืองสาวัตถี ประมาณ 6 ประโยชน์จึงจะถึงเมืองสาวัตถีก็เป็นวันซึ่งพระภิกษุต้องเข้าพรรษา ภิกษุเหล่านั้นจะเดินทางต่อไป ไม่ได้จึงจำพรรษาอยู่ ณ เมืองสาเกต ในระหว่างพรรษามีความร้อนรอนยากจะเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พอลอกพรรษาก็เดินทางไปเมืองสาวัตถีโดยเร็วในเวลานั้น ฝนยังตกมากอยู่ การเดินทางจึงถูกโคลนตมทำให้เปอะเปื้อน เมื่อถึงเมืองสาวัตถีภิกษุเหล่านั้นได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบความลำบากของภิกษุเหล่านั้น จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุทำพิธีกรานกฐินในระยะเวลาภายหลังออกพรรษาไปแล้ว 1 เดือน ภิกษุที่ได้รับกฐินและกรานกฐินแล้ว ย่อมได้อานิสงส์ 5 ประการ ตามพระวินัย คือ

- 1) เข้าบ้านโดยไม่ต้องบอกลาภิกษุด้วยกัน
- 2) เดินทางโดยไม่ต้องเอาผ้าไตรจีวรไปครบสำหรับ (ผ้าไตร ประกอบด้วย สบง 1 ผืน จีวร 1 ผืน และสังฆาฏิ 1 ผืน)

- 3) ฉันทาอาหารโดยล้อมวงกันได้
- 4) เก็บจีวรที่ยังไม่ต้องการใช้ไว้ได้
- 5) ลากที่เกิดขึ้น ให้ตกเป็นของภิกษุที่จำพรรษาในวัดนั้น ซึ่งได้กรานกฐินแล้ว

การทอดกฐินนั้น เมื่อผู้มีศรัทธาประสงค์จะนำผ้ากฐินไปทอด ณ วัดใดวัดหนึ่งก็ตามผู้มีศรัทธานั้น จะต้องไปจองไว้กับเจ้าอาวาส หรือบอกกล่าวให้พระสงฆ์วัดนั้น ๆ ทราบล่วงหน้าก่อนว่าในปีนี้จะนำกฐินมาทอด ณ วัดนี้เพื่อทางวัดจะได้ประกาศให้ทายกทายิกาหรือผู้มีศรัทธารายอื่น ๆ ได้ทราบว่า ในพรรษากาลนี้มีผู้จองกฐินมาทอด ณ วัดนี้แล้ว บางกรณีผู้ศรัทธาไม่ได้แจ้งให้พระสงฆ์ได้ทราบไว้ก่อนล่วงหน้า แต่ได้นำกฐินไปทอดในทันทีที่ไปถึงวัดนั้น จะเรียกว่า “กฐินจร”

การเตรียมการ

- 1) จัดเตรียมผ้าไตรกฐิน จำนวน 1 ไตร (ถ้าเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ต้องเตรียมผ้าขาว 1 พับ ยาวประมาณ 8-10 เมตร วางบนผ้าไตรกฐินด้วย และจัดเตรียมสีย้อมผ้า (สีกลัก) หรือสีตามจีวรที่วัดนั้น ๆ ใช้)
- 2) ไตรจีวร สำหรับถวายคู่สวด 2 ไตร
- 3) ของอื่น ๆ ที่พระสงฆ์ใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งถือเป็นบริวารกฐิน
- 4) จตุปัจจัยไทยธรรมสำหรับถวายพระสงฆ์อันดับ ตามจำนวนพระสงฆ์สามเณรในวัดนั้น
- 5) ปัจจัยสำหรับไว้ใช้จ่ายในการก่อสร้างหรือบำรุงถาวรวัตถุในอาราม
- 6) เทียนปาติโมกษ์จำนวน 1 ชุด (เทียนขาว จำนวน 24 เล่ม)
- 7) พานแว่นฟ้า สำหรับวางผ้าไตรกฐิน และพานวางเทียนปาติโมกษ์
- 8) ดอกไม้รูป เทียน สำหรับถวายพระภิกษุสามเณร

แนวทางการปฏิบัติงาน (ก่อนเข้าสู่พิธีการ)

- 1) ถ้าเจ้าภาพมีความประสงค์จะให้มีการฉลององค์กฐิน จัดพิธีเช่นเดียวกับงานมงคลต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องการดำเนินงานพิธีมงคล
- 2) จัดโต๊ะหมู่หรือโต๊ะผ้าไตรกฐิน และบริวารกฐินเพิ่มขึ้นอีก 1 ที่จากการตั้งโต๊ะหมู่บูชาพระรัตนตรัย
- 3) เมื่อถึงวันที่จะนำกฐินไปทอดยังวัดที่ได้จองไว้จะให้มีการแห่แหนไปยังวัดนั้น
- 4) เมื่อถึงวัดจะให้มีการนำองค์กฐินไปเวียนประทักษิณรอบอุโบสถก่อน 3 รอบ ก็ได้หรือจะนำองค์กฐินเข้าไปยังอุโบสถโดยไม่ต้องเวียนประทักษิณ ก็ได้

5) เมื่อเข้าสู่สถานที่ที่ถวายผ้ากฐินและบริวารกฐิน (โบสถ์, วิหาร, ศาลาการเปรียญหรือ สถานที่ที่ทางวัดเห็นว่าเหมาะสม) แล้ว ให้จัดวางผ้ากฐินและบริวารกฐินให้เรียบร้อยสวยงาม

แนวทางการปฏิบัติงาน

- 1) เมื่อถึงเวลาพระสงฆ์ลงสู่อุโบสถหรือศาลาการเปรียญ และนั่งยังอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว
- 2) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย (กราบ 3 ครั้ง)
- 3) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพประเคนพัดรองหรือตาลปัตรที่ระลึกแก่ประธานสงฆ์
- 4) เจ้าหน้าที่พิธีอาราธนาศีล
- 5) ประธานสงฆ์ให้ศีล
- 6) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพ และผู้ร่วมอนุโมทนาการทอดกฐินรับศีลพร้อมกัน
- 7) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพหยิบผ้าห่มพระประธานมอบให้ไวยาวัจกรหรือเจ้าหน้าที่
- 8) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพหยิบผ้าไตรกฐินที่พานแว่นฟ้าขึ้นอุ้มประคองประนมมือ

หันหน้าไปทางพระประธาน กล่าว “นะโม 3 จบ”

“นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ.

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ.

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ.”

- 10) หันหน้าไปทางพระสงฆ์กล่าวคำถวายผ้ากฐิน ดังนี้

แบบที่ 1

“อิมัง ภันเต, สะปะริวารัง, กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ, โธณะชยามะ, สาธุ โน ภันเต, สังโฆ, อิมัง สะปะริวารัง, กะฐินะทุสสัง, ปะฏิคคัณหาตุ, ปะฏิคคะเหตวา จะ, อิมินา ทุสเสนะ, กะฐินัง อัตถะระตุ, อัมหากัง ทีฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ.”

“ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้, แต่พระสงฆ์, ขอพระสงฆ์จงรับ, ผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้, ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, ครั้นรับแล้ว, จงกรานกฐินด้วยผ้าผืนนี้, เพื่อประโยชน์, และความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ตลอดกาลนานเทอญ.”

แบบที่ 2

“อิมัง, สะปะริวารัง, กะฐินะจีวะระทุสสัง, สังฆัสสะ, โธณะชยามะ.

ทุติยัมปิ, อิมัง, สะปะริวารัง, กะฐินะจีวะระทุสสัง, สังฆัสสะ, โธณะชยามะ.

ตะติยัมปิ, อิมัง, สะปะริวารัง, กะฐินะจีวะระทุสสัง, สังฆัสสะ, โธณะชยามะ.”

“ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน, พร้อมกับของบริวารนี้, แต่พระสงฆ์.

แม้ครั้งที่ 2 ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน, พร้อมกับของบริวารนี้, แต่พระสงฆ์.

แม้ครั้งที่ 3 ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวายผ้าจีวรกฐิน, พร้อมกับของบริวารนี้, แต่พระสงฆ์.”

- 11) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพวางผ้าไตรบนพานแว่นฟ้า ณ เบื้องหน้าพระสงฆ์แล้วยกประเคนพระสงฆ์รูปที่ 2 (ต้องประเสนกับพระสงฆ์เนื่องจากวัดบางวัดให้วางไว้ ณ เบื้องหน้าพระสงฆ์ และพระสงฆ์จะประกอบพิธีอุปโลกน์กฐิน โดยประธานพิธีหรือเจ้าภาพไม่ต้องประเคนผ้าไตรกฐิน)

- 12) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพยกเทียนปาติโมกข์ประเคนพระสงฆ์รูปที่ 2

- 13) พระสงฆ์ประกอบพิธีอุปโลกน์กฐิน

- 14) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพประเคนบริวารกฐิน และเครื่องไทยธรรม

- 15) เจ้าหน้าที่ประกาศยอดเงินของกฐิน

- 16) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพถวายยอดปัจจัยบำรุงวัดแต่ประธานสงฆ์
- 17) พระสงฆ์อนุโมทนา
- 18) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพกรวดน้ำ - รับพร
- 19) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพกราบพระประธาน (กราบ 3 ครั้ง)
- 20) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพกราบลานพระสงฆ์
- 21) เสร็จพิธี

3. การถวายผ้าป่า (สามัคคี)

การถวายผ้าป่า ไม่ใช่เป็นการถวายทานตามกาลเช่นการทอดกฐิน แล้วแต่ใครมีศรัทธาจะทำเมื่อไร ก็รวบรวมนิตหมายญาติมิตรพรรคพวกทอดถวายเมื่อนั้น ผ้าป่า ครั่งพุทธกาล เรียกว่าผ้าบังสุกุลจีวรคือผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของวางแหงนทิ้งอยู่ตามป่าบ้าง ป่าช้าบ้างตามถนนหนทางบ้างแขวนห้อยอยู่ตามกิ่งไม้บ้าง ซึ่งครั้งพุทธกาลทรงอนุญาตให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสุกุล คือ ผ้าเปื้อนฝุ่นที่ไม่มีเจ้าของเขาทิ้งแล้ว หรือผ้าที่เขาห่อซากศพทิ้งไว้ตามป่าช้า และเศษผ้าที่ทิ้งอยู่ตามถนนหนทางนำมาซักฟอกตัดเย็บเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งที่ต้องการแล้วใช้นุ่งห่ม พุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมากในสมัยนั้นเห็นความลำบากของภิกษุในเรื่องนี้มีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลซึ่งไม่ขัดต่อพระพุทธานุญาตในขณะนั้น จึงได้จัดหาผ้าที่สมควรแก่สมณะบริโภคนำไปทอดทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ โดยมากเป็นป่าช้าที่รู้ว่าภิกษุผู้แสวงหาเดินไป

การเตรียมการ

- 1) จัดโต๊ะหมู่บูชาพร้อมเครื่องนมัสการ
- 2) ตันผ้าป่าหรือกองผ้าป่าซึ่งมีผ้าไตร หรือจีวร หรือสบง หรือผ้าเช็ดตัวสีเหลือง พาดไว้ที่กิ่งไม้ปักไว้ในกระถาง หรือกระป๋อง ซึ่งบรรจุข้าวสารและอาหารแห้งตามศรัทธา
- 3) ปัจจัยบำรุงวัดตามศรัทธา
- 4) เตรียมการนิมนต์พระสงฆ์
- 5) อุปกรณ์เครื่องใช้ในงานพิธี

แนวทางการปฏิบัติงาน

- 1) เมื่อพระสงฆ์ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์
- 2) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพ จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย (กราบ ๓ ครั้ง)
- 3) เจ้าหน้าที่อาราธนาศีล
- 4) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพและผู้ร่วมพิธีรับศีลพร้อมกัน
- 5) กล่าวรายงาน (กรณีมีการจัดถวายผ้าป่าที่มีวัตถุประสงค์ดำเนินกิจกรรม สาธารณประโยชน์และมีการกล่าวรายงานเพื่อต้องการให้ผู้ที่มาร่วมพิธีได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของการจัดพิธีถวายผ้าป่า)
- 6) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพประคองผ้าไตร
- 7) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพ กล่าว “นะโม 3 จบ”
- 8) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพ กล่าวคำถวายผ้าป่า ดังนี้

“อิมาณิมะยัง ภันเต, ปังสะกุละจีวรานิ, สะปะริวารานิ, ภิกขุสังฆัสสะ,

โอโณชะยามะ, สาธุโน ภันเต, ภิกขุสังโฆ, อิมานิ, ปังสะกุละจีวรานิ, สะปะริวารานิ,
ปะฏิคคัณหาตุ, อัมहाกัง, ทิฆะรัตตัง, หิตายะ, สุขายะ.”

“ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ, ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ขอน้อมถวาย, ผ้าบังสุกุลจีวร, กับทั้งสิ่งของ

บริวารเหล่านี้, แต่พระภิกษุสงฆ์, ขอพระภิกษุสงฆ์, จงรับผ้าบังสุกุลจีวร, กับทั้งสิ่งของบริวารเหล่านี้, เพื่อประโยชน์, เพื่อความสุข, แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย, ตลอดกาลนานเทอญ.”

- 9) เมื่อกล่าวคำถวายจบ นำผ้าไตรจีวรไปวางไว้ที่กิ่งไม้หรือพาดยั้งที่จัดเตรียมไว้
- 10) นิมนต์พระสงฆ์ลงมาพิจารณาผ้าป่า(เจ้าหน้าที่เตรียมพักรองหรือตาลปัตรให้พระสงฆ์)
- 11) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์
- 12) พระสงฆ์อนุโมทนา
- 13) ประธานพิธีหรือเจ้าภาพกรวดน้ำ – รับพร
- 14) เสร็จพิธี

4. การถวายทานต่าง ๆ

การถวายทาน เป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการทำบุญในพระพุทธศาสนา อันเป็นการทำนุบำรุงผู้ทำหน้าที่ศาสนทายาทในส่วนของพระภิกษุสามเณร เนื่องจากการถวายทานเป็นส่วนหนึ่งซึ่งนับเข้าในบุญกิริยาวัตถุ โดยถวายเป็นสังฆทานบ้างปาฏิบุคลิกทานบ้าง ตามเจตนารมณ์ศรัทธาของผู้ที่จะถวายทานนั้น ๆ

การเตรียมการ

วินัย 1) จัดเตรียมทานวัตถุที่ต้องการถวายตามที่ตนเองมีความประสงค์จะถวาย ที่พระสงฆ์ใช้ได้ไม่ผิดพระวินัย

- 2) ดอกไม้ธูปเทียน เพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัย และถวายพระสงฆ์
- 3) แจ้งความประสงค์ที่จะถวายทานนั้น ๆ ให้พระสงฆ์ทราบ
- 4) นิมนต์พระสงฆ์ที่จะรับทาน
- 5) สถานที่ หรือนัดหมายสถานที่ที่จะถวายทานให้พระสงฆ์ทราบ

แนวทางการปฏิบัติ

- 1) พระสงฆ์มาถึงยังสถานที่ที่จะทำพิธีถวายทาน (บ้านหรือวัด) ตามที่กำหนดและนิมนต์พระสงฆ์ไว้
- 2) นิมนต์พระสงฆ์นั่งยังอาสน์สงฆ์ที่จัดเตรียมไว้ตามจำนวนที่จะถวายทาน
- 3) นำวัตถุทานมาตั้งวางเรียงไว้ ณ เบื้องหน้าพระสงฆ์
- 4) จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย กราบ 3 ครั้ง
- 5) อาราธนาศีล ดังนี้

“มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปญจะ สีลานิยาจามะ.
 ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปญจะ สีลานิยาจามะ.
 ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขะณัตถายะ ติสระเณนะ สะหะ ปญจะ สีลานิยาจามะ.”

- 6) พระสงฆ์ให้ศีล
- 7) กล่าวนะโม ๓ จบ
- 8) กล่าวคำถวายทาน
- 9) พระสงฆ์รับ “สาธุ”

10) ผู้ถวายทานประเคนวัตถุทานนั้น ๆ (ถ้าเป็นสิ่งที่ใหญ่หรือเป็นอสังหาริมทรัพย์ให้ใช้การ ประเคนกลุ่มด้ายสายสิญจน์ที่เนื่องมาจากวัตถุนั้น ๆ หรือใช้วิธีหลั่งน้ำเพื่อเป็นการแสดงว่าได้ถวายสิ่งนี้หรือสิ่งที่จะถวายเป็นของสงฆ์แล้ว)

- 11) พระสงฆ์อนุโมทนา
- 12) ผู้ถวายทาน กรวดน้ำ - รับพร
- 13) เสร็จพิธีถวายทาน

มารยาทไทยในศาสนพิธี

ความหมายของ คำว่า “มารยาทไทย”

“มารยาท” หมายถึง กิริยา วาจาที่สุภาพเรียบร้อย ที่บุคคลพึงปฏิบัติในสังคม โดยมีระเบียบแบบแผนอันเหมาะสมตามกาลเทศะ

“มารยาทไทยในศาสนพิธี” หมายถึง กิริยาท่าทาง วาจาที่สุภาพเรียบร้อย ในการร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ที่ถูกต้องตามระเบียบแบบแผนและเหมาะสมตามกาลเทศะซึ่งครอบคลุมถึง การแสดงความเคารพ โดยการไหว้การกราบ การคำนับ การรับของและส่งสิ่งของ เป็นต้น

1. การแสดงความเคารพ

การแสดงความเคารพ ถือเป็นมารยาทไทยอย่างหนึ่งที่แสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนของเด็กที่มีต่อผู้ใหญ่ หรือผู้ที่มีความอาวุโสกว่า ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน เช่น การประนมมือการไหว้การกราบ การคำนับ ซึ่งเมื่อนำมาใช้ในการเข้าร่วมศาสนพิธีต่าง ๆ สามารถปฏิบัติได้ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม.2559)

1.1 การไหว้ ประกอบด้วยกิริยา 2 ส่วนด้วยกัน คือ การประนมมือ และการไหว้ การประนมมือ หรือที่เรียกว่า “อัญชลี” เป็นการแสดงความเคารพ โดยการประนมมือเล็กน้อยให้ปลายนิ้วมือทั้งสองข้างชิดกัน ฝ่ามือ ทั้งสองประกบเสมอกันแนบระหว่างอก ปลายนิ้วเฉียงขึ้นพอประมาณ แขนแนบลำตัวไม่กางศอก ทั้งชายและหญิงปฏิบัติเหมือนกันการไหว้(วันทา) เป็นการแสดงความเคารพโดยการประนมมือ แล้วยกมือทั้งสองขึ้นจรดใบหน้า แสดงถึงความเคารพ ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ตามระดับของบุคคล

ระดับที่ 1 การไหว้พระได้แก่การไหว้พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์รวมทั้งปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ใช้ในกรณีที่ไม่สามารถกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ได้ให้ประนมมือ และยกขึ้นพร้อมกับค้อมศีรษะลง ให้หัวแม่มือจรดหว่างคิ้ว ปลายนิ้วชี้แนบส่วนบนของหน้าผาก

ระดับที่ 2 การไหว้ผู้มีพระคุณและผู้ที่มีอายุมากได้แก่ปู่ย่าตายาย พ่อแม่ครูอาจารย์และผู้ที่เราเคารพนับถือ ให้ประนมมือแล้วยกขึ้น พร้อมกับค้อมศีรษะลงให้หัวแม่มือจรดปลายจมูกปลายนิ้วชี้แนบหว่างคิ้ว

ระดับที่ 3 การไหว้บุคคลทั่ว ๆ ไป ที่เคารพนับถือหรือผู้ที่มีอายุมากกว่าเล็กน้อยให้ประนมมือแล้วยกขึ้นพร้อมกับค้อมศีรษะลง ให้หัวแม่มือจรดปลายคาง ปลายนิ้วชี้แนบปลายจมูกหากจะใช้แสดงความเคารพผู้ที่มีอายุเท่ากันหรือเพื่อนกัน ให้ยืนตรงไหว้และไม่ต้องค้อมศีรษะ

1.2 การกราบ (อภิวาท) เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูง มี 2 แบบ

1.2.1 การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์เป็นการใช้อวัยวะทั้ง 5 คือ หน้าผากมือและข้อศอก ทั้ง 2 เข้าทั้ง 2 สัมผัสกับพื้น การกราบมี 3 ลักษณะ คือ

ท่าเตรียม

ชาย นั่งคุกเข่าตัวตรงปลายเท้าตั้ง ปลายเท้าและส้นเท้าชิดกัน นั่งบนส้นเท้าเข้าทั้งสองข้างพอประมาณ มือทั้งสองวางคว่ำเหนือเข้าทั้งสองข้าง นิ้วชิดกัน (ท่าเทพบุตร)

หญิง นั่งคุกเข่าตัวตรงปลายเท้าราบ เข่าถึงปลายเท้าชิดกัน นั่งบนส้นเท้ามือทั้งสองวางคว่ำเหนือเข่าทั้งสองข้าง นิ้วชิดกัน (ท่าเทพธิดา)

ท่ากราบ

จังหวะที่ 1 (อัญชลี) ยกมือขึ้นในท่าประนมมือ

จังหวะที่ 2 (วันทา) ยกมือขึ้นไหว้ตามระดับที่ 1 การไหว้พระ

จังหวะที่ 3 (อภิวาท) ทอดมือทั้งสองลงพร้อม ๆ กัน ให้มือและแขนทั้งสองข้างราบกับพื้น คว้ามือห่างกันเล็กน้อย พอให้หน้าผากจรดพื้นระหว่างมือทั้งสอง (ชาย ศอกทั้งสองข้างต่อจากเข่าราบไปกับพื้น หลังไม่โก่ง หญิงศอกทั้งสองข้างคร่อมเข่าเล็กน้อยราบไปกับพื้น หลังไม่โก่ง)

1.2.2 การกราบผู้ใหญ่ เป็นการกราบผู้มีพระคุณและผู้ที่มีอายุมากกว่า ได้แก่ ปู่ ย่าตา ยาย พ่อ แม่ ครูอาจารย์และผู้ที่เราเคารพ ลักษณะการปฏิบัติของชายและหญิงเหมือนกัน คือ นั่งพับเพียบทอดมือทั้งสองข้างลงพร้อมกัน ให้แขนทั้งสองคร่อมเข่าที่อยู่ด้านล่างเพียงเข่าเดียวมือประนมตั้งกับพื้นไม่แบมือ ค้อมตัวลงให้หน้าผากแตะส่วนบนของมือที่ประนม ในขณะที่กราบไม่ต้องกระดกนิ้วมือขึ้นมารับหน้าผาก และกราบเพียงครั้งเดียว

1.3 การคำนับ เป็นการแสดงความเคารพแบบสากล ในกรณีที่ไม่ว่าง หรือกราบให้ยืนตัวตรง ส้นเท้าชิดกัน ผู้ชายปลายเท้าห่างกันเล็กน้อย ผู้หญิงส้นเท้าและปลายเท้าชิดกันมือทั้งสองข้างแนบลำตัว ปลายนิ้วกลางแตะตะเข็บกางเกงหรือกระโปรง นิ้วชิดกันไม่กางนิ้วออกค้อมช่วงไหล่และศีรษะลงเล็กน้อย แล้วเงยหน้าขึ้นในท่าตรง

1.4 การถวายความเคารพพระมหากษัตริย์

1) การถวายบังคม การถวายบังคมถือเป็นการถวายความเคารพรูปแบบหนึ่งตามโบราณราชประเพณีซึ่งผู้ที่ถวายบังคมทั้งชายและหญิง ต้องนั่งคุกเข่า ปลายเท้าตั้ง หลังตรงมือทั้งสองข้างวางคว่ำเหนือเข่าทั้งสอง การถวายบังคมจะแบ่งจังหวะออกเป็น 3 จังหวะ ดังนี้

จังหวะที่ 1 ยกมือขึ้นประนมมือระหว่างอก ปลายนิ้วตั้งตรงไม่งอ แขนแนบลำตัวไม่กางศอก

จังหวะที่ 2 ทอดมือที่ประนมลง พร้อมค้อมตัวลงเล็กน้อย สายตามองไปที่หัวแม่มือ แล้ววาดมือขึ้นพร้อมเอนตัวไปข้างหลัง ให้ปลายนิ้วโป้งและนิ้วชี้จรดหน้าผาก เงยหน้าเล็กน้อย

จังหวะที่ 3 วาดมือที่ประนมลง พร้อมค้อมตัวและใบหน้ากลับลงมาอยู่ในจังหวะที่ 1 ทำจนจบ 3 ครั้ง และจงลดมือลง

2) การหมอบกราบ เป็นการถวายความเคารพ ตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ขึ้นไปจนถึงพระมหากษัตริย์ซึ่งจะใช้ในโอกาสที่มีการเข้าเฝ้า หรือการถวายงานซึ่งอยู่ในระยะใกล้ชิดวิธีปฏิบัติคือ นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้าแล้วจึงหมอบลง ให้ศอกทั้งสองข้างคร่อมเข่าข้างใดข้างหนึ่ง(ข้อความระวัง ไม่ควรหันปลายเท้าไปหาผู้ใหญ่) ประสานมือ เมื่อจะกราบให้ประนมมือก้มศีรษะลง หน้าผากแตะส่วนบนของมือ เมื่อกราบแล้วให้นั่งในท่าหมอบเฝ้าอีกครั้งหนึ่ง และจึงนั่งในท่าพับเพียบตามเดิม

3) การถวายคำนับ ใช้กับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์กรณีกับผู้ชายและผู้หญิงอยู่ในชุดข้าราชการ วิธีปฏิบัติคือ ให้ยืนตัวตรงส้นเท้าชิดกัน ผู้ชายปลายเท้าห่างกันเล็กน้อยผู้หญิงส้นเท้าและปลายเท้าชิดกัน มือทั้งสองข้างแนบลำตัว ปลายนิ้วกลางแตะตะเข็บกางเกงหรือกระโปรง นิ้วชิดกันไม่กางนิ้วออก ค้อมช่วงไหล่และศีรษะลงต่ำพอสมควร แล้วเงยหน้าขึ้นในท่าตรง กรณีที่ผู้หญิงอยู่ในชุดผ้าไทย หรือสากลนิยม วิธีปฏิบัติให้ยืนตรง หันหน้าไปทางที่ประทับ วาดเท้าข้างใดข้างหนึ่งไปข้างหลังเล็กน้อยตามถนัด พร้อม

ยอตว์ลงขณะทีว้วดเท้ห้ยักมื่อท้งสองข้างขึ้นวางประสานกันบนหน้าขา ค้อมตัวเล็กน้อย ทอดสายตาลง เสร้งแล้วยืนตรง

1.5 การแสดงความเคารพทั่วไป

การแสดงความเคารพศพ เมื่อไปถึงบริเวณพิธีผู้เข้าร่วมพิธีต้องกราบพระพุทธรูปก่อนเสมอ แล้วจึงทำความเคารพศพ สำหรับผู้ที่ได้รับเกียรติให้เป็นประธานในพิธีนั้น เมื่อเริ่มพิธีการให้ทำการจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อน และจึงจุดธูปเทียนบูชาศพ

กรณีที่เป็นศพพระ เมื่อจุดธูปเทียน (เครื่องทองน้อย หรือ จุดธูป 3 ดอก) ให้กราบเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้ง

กรณีที่เป็นศพบุคคลทั่วไป เมื่อจุดธูปเทียน (เครื่องทองน้อย หรือ จุดธูป 1 ดอก) ให้กราบ 1 ครั้ง ไม่แบ่มือ หากผู้เสียชีวิตมีอายุใกล้เคียงกับผู้เป็นประธานในพิธีให้ไหว้ในระดับที่ 3 เสร้งแล้วยังกลับไปนั่งในที่ที่ได้จัดเตรียมไว้

2. การประเคนและรับสิ่งของจากพระสงฆ์

2.1. การประเคนสิ่งของแด่พระสงฆ์ หมายถึง การถวายสิ่งของ โดยส่งให้ตามวิธีการทางวินัย ถ้าเป็นสิ่งของที่ยกได้ให้ใช้มือทั้งสองข้างยกแล้วประเคน ในระยะหัตถบาส หรือประมาณบ่วงมือถ้าเป็นสิ่งของขนาดใหญ่เช่น เรือรถให้กล่าวคำถวายหรือถวายเป็นเอกสารประกอบสิ่งของนั้น

วิธีการประเคนสิ่งของ ชายและหญิงปฏิบัติดังนี้

กรณีที่พระสงฆ์นั่งกับพื้น ให้ถือสิ่งของเดินเข้าเข้าไประยะหัตถบาส แล้วยกสิ่งของขึ้นประเคน ชายจะประเคนสิ่งของแด่พระสงฆ์ให้ลักษณะมือต่อมือได้เลย ส่วนหญิงจะต้องวางบนฝ่ารับประเคน ไหว้หรือกราบแล้วแต่กาลเทศะ เดินเข้าถอยหลัง เมื่อห่างพอประมาณ จึงลุกขึ้นหันหลังกลับ

2.2 การรับสิ่งของจากพระสงฆ์ วิธีการปฏิบัติผู้ชาย ให้ยืนสองมือรับทั้งสิ่งของเบาและหนัก แล้วถอยกลับ ผู้หญิง พระสงฆ์จะวางสิ่งของไว้ตรงหน้า อาจจะวางไว้บนพานให้เอื้อมมือขวาไปหยิบ หากเป็นของหนักให้ใช้สองมื้อมีของออกจากพาน แล้วถอยออก จึงกราบหรือไหว้ตามความเหมาะสม

2.3 การส่งสิ่งของให้ผู้ใหญ่และการรับสิ่งของจากผู้ใหญ่

1) การส่งสิ่งของ ขณะผู้ใหญ่นั่ง

ชาย ให้ถือสิ่งของเดินเข้าไป ยืนตรง ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้าพร้อมกับค้อมตัวเล็กน้อยส่งสิ่งของแล้วถอยเท้าขวากลับ แสดงความเคารพ โดยการไหว้ 1 ครั้งแล้วถอยพอประมาณจึงหันหลังกลับ หากเป็นการส่งสิ่งของในพิธีการ เช่น การมอบรางวัล ผู้ทำหน้าที่เป็นศาสนพิธีกรหรือผู้เชิญรางวัลเพื่อให้ประธานในพิธีเป็นผู้มอบให้กับผู้ได้รับรางวัล วิธีปฏิบัติคือ ศาสนพิธีกรหรือผู้เชิญรางวัล ใช้ 2 มือ ถือพาน เดินเข้าไปพอประมาณ คำนับ 1 ครั้ง ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้าค้อมตัวเล็กน้อย แล้วส่งสิ่งของให้ผู้เป็นประธาน ถอยเท้าขวากลับ (หากเป็นการมอบหลายรางวัลให้รับของและส่งให้ประธานจนถึงรางวัลสุดท้ายคำนับ 1 ครั้ง) แล้วถอยพอประมาณ จึงหันหลังกลับ

หญิง ทำในลักษณะเดียวกัน แต่เปลี่ยนจากการคำนับ ให้ค้อมศีรษะเพียงเล็กน้อย

2) การส่งสิ่งของ ขณะผู้ใหญ่นั่งเก้าอี้

ชาย ให้ถือสิ่งของเดินเข้าไปห่างพอประมาณ ยืนตรง ก้าวเท้าขวาลงเข้าซ้ายส่งสิ่งของ เสร้งแล้วให้ยืนตรง ไหว้ 1 ครั้ง ถอยหลังพอประมาณ จึงหันหลังกลับ กรณีที่มีการส่งแบบใช้พานส่งสิ่งของ ให้เดิน

ถือพานสองมือ เข้าไปห่างพอประมาณ ยืนตรง คำนับ 1 ครั้งก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า ลงเข่าซ้ายส่งสิ่งของ เสร็จแล้วยืนตรง คำนับ 1 ครั้ง ถอยพอประมาณจึงหันหลังกลับ

หญิง ทำในลักษณะเดียวกัน แต่เปลี่ยนจากการคำนับ ให้ค้อมศีรษะเพียงเล็กน้อย

3) การส่งสิ่งของของพระผู้ใหญ่นั่งกับพื้น ชายและหญิงจะปฏิบัติเหมือนกัน คือ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ที่มีพระคุณ หรือมีอายุมากกว่า ให้ผู้ที่เข้าไปส่งสิ่งของ เดินเข้าถือสิ่งของห่างพอประมาณ นั่งพับเพียบขาขวาทับขาซ้าย วางสิ่งของเยื้องเข่าขวาเล็กน้อย กราบผู้ใหญ่ 1 ครั้ง ส่งสิ่งของให้ผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่สนทนาคำด้วยให้นั่งในลักษณะส้ารวม เมื่อจะลากลับ ให้กราบ 1 ครั้ง ถอยโดยวิธีการเดินเข้า เมื่อห่างพอประมาณให้ลุกขึ้นยืน จึงหันหลังกลับ (กรณีที่ผู้ใหญ่อายุไม่มากนักให้เปลี่ยนจากการกราบ เป็นการไหว้ตามระดับ)

4) การรับสิ่งของ ของผู้ใหญ่ยืน

ชาย เดินเข้าไปห่างจากผู้ใหญ่พอประมาณ ยืนตรง ไหว้ 1 ครั้ง ตามระดับก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า เปิดส้นเท้าซ้าย รับสิ่งของ ถอยเท้าขวากลับ ยืนตรง ถอยหลังพอประมาณ จึงหันหลังกลับ

หญิง เดินเข้าไปห่างจากผู้ใหญ่พอประมาณ ไหว้ตามระดับ ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้าย่อตัวรับสิ่งของ แล้วถอยหลังกลับ ยืนตรง ถอยพอประมาณ จึงหันหลังกลับ

5) การรับสิ่งของ ของผู้ใหญ่นั่งเก้าอี้

ชาย เดินเข้าไปห่างจากผู้ใหญ่พอประมาณ ยืนตรง ค้อมตัวไหว้ตามระดับก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า ลงเข่าซ้าย รับสิ่งของด้วยมือขวา มือซ้ายแนบลำตัว ถอยเท้าขวากลับยืนตรง ถอยพอประมาณ จึงหันหลังกลับ

หญิง เดินเข้าไปห่างจากผู้ใหญ่พอประมาณ ยืนตรง ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้าลงเข่าซ้าย เปิดส้นเท้าขวาเล็กน้อยพร้อมกับไหว้ตามระดับ รับสิ่งของด้วยมือขวา มือซ้ายแนบลำตัวถอยเท้าขวากลับ ยืนตรง ถอยพอประมาณ จึงหันหลังกลับ

6) การรับสิ่งของ ของผู้ใหญ่นั่งกับพื้น

ชายและหญิง ปฏิบัติเหมือนกัน คือ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ที่มีพระคุณหรืออายุมากกว่าให้เดินเข้าเข้าไปพอประมาณ นั่งพับเพียบขาขวาทับขาซ้าย กราบผู้ใหญ่ 1 ครั้ง ไม่แบบมือแล้วรับสิ่งของ วางสิ่งของเยื้องเข่าขวาเล็กน้อย (ถ้าผู้ใหญ่สนทนาคำด้วยให้นั่งในลักษณะส้ารวม) ก่อนจะลาให้กราบ 1 ครั้ง ถือสิ่งของเดินเข้าถอยพอประมาณ แล้วจึงลุกขึ้น ถอยพอประมาณหันหลังกลับ

3. การยืนในโอกาสต่าง ๆ

3.1 การยืนรับคำสั่งของผู้บังคับบัญชา วิธีปฏิบัติให้ยืนหลังตรง หน้าตรง ปล่อยมือไว้ข้างลำตัว และตั้งใจรับฟังคำสั่ง

3.2 การยืนให้เกียรติผู้ใหญ่ เมื่อผู้ใหญ่เดินผ่านมาให้ยืนตรงแสดงความเคารพหากผู้ใหญ่เข้ามาสนทนาคำด้วย ให้ประสานมืออยู่ต่ำกว่าระดับเอว และค้อมตัวเล็กน้อย

3.3 การยืนคุยกับเพื่อน การยืนพักผ่อน และการยืนดูมหรสพ ให้อยู่ในอาการสุภาพไม่ก่อความรำคาญให้กับผู้อื่น และไม่ควรวินพุดข้ามศีรษะของผู้อื่น

3.4 การยืนตามลำดับ เช่น การต่อคิวขึ้นรถโดยสารการขึ้นเผาศพ การรดน้ำอวยพรคู่บ่าวสาว ให้ยืนเรียงคิวเป็นระเบียบ ตามลำดับมาก่อนหลัง

3.5 การยืนปฏิบัติหน้าที่ ในยืนสุภาพ ไม่ยืนเอามืออวดดอก ล้วงกระเป๋า และเอามือไขว้หลัง

4. การเดินในพิธีทางศาสนา

4.1 การเดินเวียนเทียน หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้เดินเวียนขวา (ประทักษิณ) 3 รอบ เดินประนมมือโดยมีดอกไม้ธูปเทียน และควรระวังอย่าให้ธูปเทียนที่จุดไฟไปถูกผู้อื่น ในขณะที่เดินควรตั้งใจให้เป็นสมาธิระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย

4.2 การเดินตามศพนเวียนเมรุ ให้เดินเวียนซ้าย 3 รอบ เดินในลักษณะส้ารวมไม่พูดคุยกัน

4.3 การเดินขึ้นและลงเมรุในพิธีฌาปนกิจศพ ให้เดินตามลำดับอย่างสุภาพและเป็นระเบียบ อยู่ในลักษณะอาการส้ารวม

4.4 การเดินเข้าและออกระหว่างการประชุม ผู้ที่มีความจำเป็นต้องเดินเข้าออกในระหว่างที่มีการประชุม ให้แสดงความเคารพโดยการคำนับประธานในที่ประชุมทุกครั้ง เมื่อออกจากที่นั่ง และกลับมานั่งที่เดิม

4.5 การเดินผ่านผู้ใหญ่

1) ขณะผู้ใหญ่นั่ง ให้เดินผ่านระยะห่างพอสมควร ให้ลักษณะส้ารวม ไม่เดินแกว่งแขน ปล่อยมือไว้ข้างลำตัว แล้วค้อมตัวลงเล็กน้อย เมื่อใกล้ถึงผู้ใหญ่

2) ขณะผู้ใหญ่นั่งเก้าอี้ ให้เดินผ่านระยะห่างพอสมควร ในลักษณะส้ารวมไม่เดินแกว่งแขน ปล่อยมือไว้ข้างลำตัว แล้วค้อมพร้อมทั้งย่อเข่าตัวลงเล็กน้อย เมื่อใกล้ถึงผู้ใหญ่

3) ขณะผู้ใหญ่นั่งหรือนอนกับพื้น ให้เดินผ่านระยะห่างพอสมควร ในลักษณะส้ารวม เมื่อใกล้ถึงผู้ใหญ่ ให้เดินเข้า ค้อมตัวเล็กน้อย มือแนบข้างลำตัว เมื่อผ่านไปแล้วยิงลุกขึ้นยืน

4.6 การเดินนำหรือเดินตามผู้ใหญ่

1) การเดินนำ เช่น การเดินนำการบรรยาย ให้เดินระยะห่างพอสมควรในลักษณะส้ารวม ผู้เดินนำจะอยู่ทางซ้ายมือของผู้ใหญ่

2) การเดินตาม ให้เดินระยะห่างพอสมควรในลักษณะส้ารวม ให้เดินเยื้องไปทางซ้ายมือของผู้ใหญ่

4.7 การเดินเชิญผ้าบังสุกุล

1) ผู้เชิญผ้าบังสุกุล ให้นำผ้าบังสุกุลวางบนพาน ไพร่ที่เชิงบันไดหน้าเมรุ เมื่อผู้ทอดผ้าบังสุกุลมาถึง ให้คำนับ แล้วจึงเดินตามทางซ้ายมือของผู้ทอดผ้าบังสุกุล ขึ้นไปที่ตั้งศพทำความเคารพ ส่งผ้าบังสุกุลให้กับผู้ทอดผ้า ทำความเคารพ แล้วถอยหลังยืนรอเมื่อพระสงฆ์พิจารณาเสร็จแล้ว ผู้เชิญผ้าบังสุกุลถือพานเดินตามผู้ทอดผ้าบังสุกุล ถึงเชิงบันไดทำความเคารพผู้ทอดผ้าอีก 1 ครั้ง

2) ผู้ทอดผ้าบังสุกุล เมื่อศาสนพิธีกรประกาศเชิญผู้ทอดผ้าบังสุกุล เดินขึ้นเมรุไปยังที่ตั้งศพทำความเคารพ 1 ครั้ง (หากเป็นศพพระสงฆ์ให้ทำความเคารพโดยการไหว้ระดับที่ 1) รับผ้าบังสุกุลจากผู้เชิญผ้าบังสุกุล วางบนผ้าโยงหรือสายโยงแล้วถอยหลังเยื้องทางซ้าย เพื่อรอพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล ขณะยืนรอให้ประนมมือ เมื่อพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จเดินลงจากเมรุกลับไปนั่งที่เดิม

สรุปท้ายบท

พิธีกรรมและศาสนพิธีก่อให้เกิดความสงบสุข เกิดความเรียบร้อย ในสังคม ผู้ปฏิบัติเกิดความสุข เกิดกุศล และเพื่อให้เกิดความสามัคคีในสังคม เกิดความร่วมมือร่วมใจในการที่จะให้พุทธศาสนาคงอยู่และสืบทอดต่อไป พิธีกรรมต้องมีกระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ฟุ่มเฟือยยุ่งยากทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติได้ พร้อมกันนั้นก็เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีสืบไป เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดความรักความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะที่ร่วมทำพิธีกัน เป็นสิ่งชักนำให้พุทธศาสนิกชนเว้นจากการทำชั่ว ทำความดีมีจิตใจผ่องใส แสดงถึงความร่วมมือ ความเจริญทางจิตใจของคนในสังคม เกิดความสุขใจ อิ่มเอมใจและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัติ เปรียบกับพิธีกรรมเป็นส่วนเบื้องต้นของวินัย โดยเป็นส่วนที่สื่อกับหมู่ชนส่วนใหญ่เขาเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นเครื่องนำเขาเข้าสู่วินัยที่จะนำไปให้เข้าถึงเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะสูงขึ้นต่อไป และอีกด้านหนึ่งในทางกลับกันวินัยก็เป็นที่ยปรากฏตัวของธรรมะในโลกแห่งสมมติของมนุษย์ด้วย

ดังนั้นถ้าจะให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ด้วยดีจะต้องทำให้พิธีกรรมเป็นเครื่องนำเข้าสู่วินัยที่สูงขึ้นไป เพื่อเข้าถึงธรรมในที่สุด และถ้าเมื่อใดพิธีกรรมเป็นที่ปรากฏแสดงตัวของบุคคลผู้เข้าถึงธรรมแล้ว ที่จะมาสื่อสารกับมหาชนได้สะดวก เมื่อนั้นก็เป็นความสมบูรณ์แห่งความหมาย และเป็นความสำเร็จแห่งความมุ่งหมายของพิธีกรรมการทำเรื่องใด ๆ ก็ตาม หากเรื่องนั้น ๆ มีระเบียบ แบบแผน ขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างชัดเจน ทั้งตัวผู้ทำและผู้เข้าร่วมก็ทราบระเบียบ แบบแผน หรือขั้นตอนการปฏิบัติเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นถึงเจริญของพิธีในศาสนานั้น ๆ เพราะขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติมีความสำคัญยิ่งต่อพิธีกรรมนั้น ๆ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็ง ความน่าเชื่อถือ อันจะนำไปสู่การสร้างศรัทธาร่วมของผู้พบเห็น บางพิธีกรรมความน่าทึ่งและน่าตื่นตะลึงไม่ได้อยู่ที่จุดหมายว่าจะเสร็จพิธีแล้ว หากแต่อยู่ที่ระหว่างประกอบพิธี สร้างความรู้สึกที่ยังลงสู่จิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีให้เกิดความประทับใจ รู้สึกได้ทำในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และสูงส่ง

คำถามทบทวนประจำบท

คำชี้แจง : จงตอบคำถามดังต่อไปนี้

1. คำว่า“พิธีกรรมกับศาสนพิธี” มีความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไร จงอธิบาย?
2. มูลเหตุแห่งพิธีกรรมทำบุญทางศาสนาพุทธ มีความเป็นมาอย่างไร?
3. พิธีกรรมมีกี่ประเภท อะไรบ้าง ?
4. จงอธิบายคุณลักษณะของการประกอบพุทธศาสนพิธีมาพอสังเขป ?
5. พิธีกรรมสำคัญของพระพุทธศาสนามีอะไรบ้าง จงแสดงมาให้เห็นชัด ?
6. พุทธศาสนพิธีมีกี่หมวด อะไรบ้าง ?
7. จงบอกประเภทของงานศาสนพิธีว่ามีอะไรบ้าง ?
8. พิธีมีองค์ประกอบอะไรบ้าง แต่ละองค์ประกอบมีลักษณะอย่างไร?
9. อุปกรณ์หลักที่ใช้ในงานศาสนพิธีมีอะไรบ้าง ?
10. ศาสนพิธีมีประโยชน์อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม.(2551). คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธี. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม.(2552). การจัดโต๊ะหมู่บูชา. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กองอนุศาสนาจารย์, กรมยุทธศึกษาทหารบก.(2549).คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีในพิธีการทางทหาร.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.

กองอนุศาสนาจารย์, กรมยุทธศึกษาทหารบก.(2551). คู่มือปฏิบัติพิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร :

พิมพ์ที่ระลึกการผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดดอนเมือง.

นิรุฒ ฐิตสำโร, พระมหา.(2550). คู่มือสมณศักดิ์พัตยศ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ธรรม.

พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน ป.ธ.9). (2546).ระเบียบปฏิบัติชาวพุทธ. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม.(2559).มารยาทไทย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.

โอสธี ราชร์เรือง. (2554). ศาสนพิธีกร : การสร้างและพัฒนาคู่มือการประกอบพิธีกรรมงานศพตาม

หลักพระพุทธศาสนากรุงเทพมหานคร. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 11

เรื่อง หลักพุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตในบริบทพุทธวัฒนธรรม

เนื้อหาประจำบท

1. หลักการพุทธธรรม
2. ลักษณะพิเศษของพุทธธรรม
3. หลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนา
4. หลักพุทธธรรมสำหรับฆราวาสธรรม
5. หลักพุทธธรรมสำหรับครองตน
6. หลักพุทธธรรมสำหรับการครองคน
7. หลักพุทธธรรมสำหรับครองงาน
8. หลักพุทธธรรมสำหรับการร่วมกันในสังคม

สาระสำคัญ

พุทธธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะแห่งชีวิตและสันติสุข รวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้งขจัดความเห็นแก่ตัว มีขันติธรรมทนต่อกันได้ รู้จักการให้อภัย สร้างคนในสังคมให้สามัคคีมีเมตตา หลักธรรมดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันขับเคลื่อนให้เกิดสังคมสันติสุขได้ สามารถสร้างภาวะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน ป้องกันไม่ให้ เหตุการณ์ความรุนแรงจากความขัดแย้งทางสังคมและการเมืองเกิดขึ้นซ้ำอีก นำพามนุษย์ในสังคมให้มี ความปรองดองไม่แตกแยก มีความปรารถนาดีต่อกัน เข้าอกเข้าใจกัน ทำให้สังคมเกิดความเป็นปึกแผ่น ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สร้างสังคมให้มีเสถียรภาพ ถักทอให้คนในสังคมมีส่วนร่วม ยอมรับและ ปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่กำหนดโดยสังคม หลักพุทธธรรมจึงเป็นพลังอันสำคัญที่ขับเคลื่อนผลักดันหรือ เสริมสร้างสังคมให้ไปสู่เส้นทางแห่งสังคมสันติสุขได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. อธิบายหลักการและลักษณะพิเศษของพุทธธรรมที่เอื้อต่อการประยุกต์ใช้ในสังคมพหุวัฒนธรรมได้ (K)
2. สามารถอธิบายหลักพุทธธรรมพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาได้ (K)
3. วิเคราะห์ หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาและความเชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายได้ (P)
4. ประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรมสำหรับการครองตน ครองคน ครองงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ (P)
5. สังเคราะห์ แนวทางการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการประกอบวิชาชีพครูในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม (P)
6. เห็นคุณค่าและความสำคัญของหลักพุทธธรรมและนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 11 / (15 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/pB5HuMeUMcowdyNj9>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/YEeS2wsPGuE4ZbbX9>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry Method : 5E)

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engage) / (30 นาที)

1. ผู้สอนนำข่าวหรือภาพข่าวบุคคลที่ร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงว่าเป็นการคบคนดี มาให้นักเรียนอ่าน เช่น

- ชมรมพ่อค้าไทยร่วมมือกันหาตลาดส่งสินค้าออกไปขายต่างประเทศ
- เด็กและเยาวชนถวายเครื่องไทยธรรมแด่พระสงฆ์
- เกษตรกรดีเด่นให้คำแนะนำเพื่อนบ้านในเรื่อง การพัฒนาวิธีการปลูกพืช

2. ผู้สอนให้นักศึกษาช่วยกันวิเคราะห์ผลการกระทำจากข่าวหรือภาพข่าวในข้อ 1 โดยการตอบคำถามต่อไปนี้

- การกระทำของบุคคลในข่าวมีผลดีต่อใครบ้าง อธิบายเหตุผล
- การกระทำดังกล่าว แสดงถึงการคบคนประเภทใด

3. ครูอธิบายเชื่อมโยงความคิดให้นักเรียนเข้าใจว่า การกระทำของบุคคลดังกล่าวสอดคล้องกับมงคล 38 ในหัวข้อ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาผู้ควรบูชา เป็นต้น

4. ผู้สอนชวนนักศึกษาทำกิจกรรม “ฉันคือใคร” โดยมีวิธีการกิจกรรม ดังนี้ ให้นักศึกษาเลือกคุณลักษณะต่าง ๆ ที่คุณเป็นใคร โดยไม่ต้องเขียนชื่อลงไปแล้วให้คละกับเพื่อน ๆ แล้วให้เพื่อนทายว่าสิ่งที่เขียนมาเป็นบุคลิกลักษณะของใครตรงกับคนใด แล้วให้เพื่อนดังกล่าวออกมากล่าวเปิดใจและแสดงความเป็นบุคลิกลักษณะที่ตรงกับตนเอง ในกิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้นักศึกษาได้เปิดเผยตัวตน ลักษณะเฉพาะของตนเอง ทั้งส่วนที่เป็นจุดเด่น และจุดด้อยเพื่อการปรับตัวที่จะเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

5. จากนั้นผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า “ตามความคิดของนักศึกษาหลักปฏิบัติของคนดี หรือนุญต์ที่สมบูรณ์ ควรเป็นเช่นไร นักศึกษาทำข้อใดได้บ้าง เป็นต้น” นักศึกษาร่วมกันตอบคำถาม โดยมีครูร่วมคอยกระตุ้นเพื่อสร้างเสริมทักษะการคิด

***ผู้สอนพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียนในวันนี้

ขั้นที่ 2 สำรวจและค้นหา (Explore) / (60 นาที)

1. ผู้สอนให้นักศึกษาช่วยกันยกตัวอย่างบุคคลที่นักศึกษาคิดว่า เป็นคนดีและเป็นคนเก่ง แล้วให้นักศึกษาร่วมกันวิเคราะห์การกระทำของบุคคลดังกล่าวว่า มีผลต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมอย่างไรบ้าง

2. ผู้สอนให้นักศึกษาสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมที่สำคัญของศาสนาพุทธของนิกายเถรวาท และนิกายมหายาน ว่าแต่ละนิกายมีหลักคำสอนที่สำคัญอย่างไร โดยสืบค้นจากหนังสือเรียน หรือแหล่งข้อมูลสารสนเทศ จากนั้นผู้สอนสุ่มตัวแทนออกมานำเสนอในชั้นเรียน แล้วให้เพื่อนในชั้นเรียนได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในส่วนที่แตกต่างกันออกไป

ขั้นที่ 3 อธิบายความรู้ (Explain) / (30 นาที)

1. ผู้สอนบรรยายเนื้อหาโดยใช้สื่อ PowerPoint เรื่อง หลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนา ไปตามลำดับเนื้อหาบทที่ 11

2. ผู้สอนตั้งคำถามปลายเปิดแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่ว่า “ตามหลักการในพระพุทธศาสนา การพึ่งตนเองได้ ควรมีหลักปฏิบัติอย่างไร นักศึกษาทำข้อใดได้บ้าง”

3. ผู้สอนให้นักศึกษาฟังเพลง “ครูล่าถวน” จากนั้นให้นักศึกษาร่วมกันสะท้อนหลังจากฟังเพลง ดังนี้ เพลงนี้สื่อสะท้อนถึงอะไร มีหลักพุทธธรรมใดที่ปรากฏอยู่ในเพลงนี้ นักศึกษาสามารถนำหลักธรรมนั้นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างไร

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 4 ขยายความเข้าใจ (Expand) / (15 นาที)

1. ผู้สอนให้นักศึกษาชมคลิป VDO เกี่ยวกับ “ความกตัญญู” มีค่าเท่ากับอะไร? และชมคลิป VDO เกี่ยวกับ เชิดชูพระคุณครู

2. จากนั้นให้นักศึกษาร่วมกันตอบคำถามในประเด็นดังนี้

- นักศึกษาชมคลิป VDO แล้ว รู้สึกอย่างไร ?
- ข้อคิดหรือหลักพุทธธรรมที่ได้ในการชมคลิป VDO ?
- นักศึกษาจะนำหลักพุทธธรรมใดจากชมคลิป VDO มาปรับปรุงตนเองในการดำเนินชีวิต

*โดยให้นักศึกษาเขียนเป็นประเด็น/ข้อ ๆ ไม่ต้องบรรยาย

**ผู้สอนสามารถหาคลิป VDO ที่สื่อความหมายและเท่าทันสถานการณ์จริงในปัจจุบัน ให้นักศึกษาร่วมกันสะท้อนได้

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบผล (Evaluate) / (15 นาที)

1. ผู้สอนตั้งคำถามหากในอนาคตนักศึกษาจะเป็นครูอย่างมืออาชีพ นักศึกษาต้องมีหลักธรรมประจำใจในการใช้ชีวิต คิดว่ามีหลักธรรมอะไรบ้าง โดยแยกเป็นหลักธรรมสำหรับการครองตน , หลักธรรมสำหรับครองคน , หลักธรรมสำหรับครองงาน , และหลักธรรมสำหรับการร่วมอยู่กันในสังคม ให้นักศึกษาระบุหลักธรรมเป็นข้อ ๆ พร้อมให้เหตุผลประกอบว่าหลักธรรมที่นำมายึดเหนี่ยวจิตใจนั้นสำคัญอย่างไร

2. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามชวนคิด แลกเปลี่ยนพูดคุย เกี่ยวกับ จากที่นักศึกษาได้เรียนรู้และได้ทำกิจกรรมนักศึกษามีความรู้อะไรบ้าง มีกระบวนการเรียนรู้อย่างไร สิ่งใดบ้างที่ต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม และจะศึกษาเรียนรู้จากแหล่งใด

3. ในขณะที่ปฏิบัติกิจกรรมของนักศึกษา ให้ครูสังเกตพฤติกรรมในการทำงานและการนำเสนอผลงานของนักศึกษาตามแบบประเมินพฤติกรรมในการทำงานเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

กิจกรรมเสริมการเรียนรู้

1. การวิเคราะห์กรณีศึกษา ให้นักศึกษาวิเคราะห์กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในสังคมพหุวัฒนธรรม พร้อมเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง
2. การอภิปรายกลุ่ม ตั้งประเด็นอภิปรายเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธธรรมกับหลักคำสอนของศาสนาอื่นในประเด็นความดั่งามสากล
3. การทำโครงการประยุกต์ ให้นักศึกษาออกแบบโครงการที่นำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการพัฒนาตนเอง ชุมชน หรือสถานศึกษา
4. การจัดเสวนาพหุวัฒนธรรม เชิญตัวแทนจากศาสนาต่างๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

การสรุปการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 11 / (15 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย ซึ่งสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/EY58aY2owohFKvZw7>
3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/ZKHBj2fYPfr9WcENA>

สื่อการเรียนรู้การสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์และ Web-site , Google Drive , Google Classroom
3. สื่อ PowerPoint เรื่อง หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต
4. แบบทดสอบก่อนเรียน/หลังเรียน เรื่อง หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต
5. คำถามท้ายบท เรื่อง หลักพุทธธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต
6. คลิป VDO

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/YEeS2wsPGuE4ZbbX9>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/EY58aY2owohFKvZw7>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/ZKHBj2fYPfr9WcENA>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/GCqC4J3ba4EXZqP6A>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 11

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/TTwuhjbc4BDraoLc8> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/GCqC4J3ba4EXZqP6A> หรือที่ QR Code

VDO เรื่อง ความกตัญญู มีค่าเท่ากับอะไร?

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/ZTZaQTbpNiM>

VDO เรื่อง “เชิดชูพระคุณครู”

ที่ลิงก์ <https://youtu.be/kktv5MWRmpY>

บทที่ 11

หลักพุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตในบริบทพหุวัฒนธรรม

ในยุคสมัยที่โลกไร้พรมแดน การติดต่อสื่อสารและการเคลื่อนย้ายของผู้คนเป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ส่งผลให้สังคมทุกแห่งบนโลกใบนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนามากขึ้น เป็นลำดับ สังคมไทยในปัจจุบันก็ได้เป็นข้อยกเว้น หากแต่กลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างชัดเจน มีการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีภูมิหลังทางศาสนาที่แตกต่างกัน อาทิ พุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์-ฮินดู ซิกข์ และขงจื้อ อาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้บริบททางสังคมเดียวกัน ความท้าทายสำคัญของยุคสมัยจึงมิใช่เพียงการเรียนรู้ที่จะเข้าใจความแตกต่าง หากแต่เป็นการแสวงหาแนวทางดำเนินชีวิตที่สามารถเชื่อมร้อยความหลากหลายเหล่านั้นเข้าไว้ด้วยกัน ภายใต้หลักการของการเคารพซึ่งกันและกันและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาที่มีผู้นับถือจำนวนมากที่สุดในประเทศไทยและเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย ได้มีหลักธรรมคำสอนมากมายที่ได้จำกัดอยู่เพียงการพัฒนาตนเองให้ดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขในระดับบุคคลเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงการอยู่ร่วมกันในสังคม การรู้จักปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม และการสร้างสังคมที่เอื้ออาทรต่อกัน หลักธรรมเหล่านี้แม้จะมีต้นกำเนิดจากพระพุทธศาสนา แต่โดยเนื้อแท้แล้วเป็นหลักสากลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกคน โดยไม่จำกัดว่าเขาจะนับถือศาสนาใด เพราะหัวใจของพุทธธรรมคือการลดละความเห็นแก่ตัว การพัฒนาจิตใจให้ไม่เมตตา และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างรู้จักประมาณ อย่างไรก็ตาม การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งและรอบคอบมากยิ่งขึ้น เนื่องจากบริบททางสังคมที่ซับซ้อนและมีความหลากหลายทางความเชื่อนั้น ต้องการการตีความและการปฏิบัติที่เคารพความแตกต่าง ไม่ยึดเยียดหรือตัดสินผู้อื่นโดยใช้ความเชื่อของตนเป็นมาตรวัด ดังนั้น การเรียนรู้หลักพุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตในบริบทพหุวัฒนธรรม จึงมิใช่เพียงการเรียนรู้เพื่อนำไปปฏิบัติในชีวิตส่วนตัวเท่านั้น หากแต่รวมถึงการเรียนรู้ที่จะนำหลักธรรมเหล่านั้นไปใช้ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเข้าใจและเคารพในความแตกต่าง

บทนี้จึงมุ่งเน้นในการนำเสนอหลักพุทธธรรมที่สำคัญซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจหลักการและลักษณะพิเศษของพุทธธรรมที่เปิดกว้างและมีเหตุผล จากนั้นจึงขยายไปสู่หลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตทั้งในระดับบุคคล ระดับความสัมพันธ์กับผู้อื่น ระดับการทำงาน และระดับสังคม ซึ่งครอบคลุมทั้งหลักธรรมสำหรับการครองตน ครองคน ครองงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ผ่านการเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงและกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย เพื่อให้ นักศึกษาสามารถนำหลักธรรมเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบวิชาชีพครูในสังคมที่มีความหลากหลายทางความเชื่อได้อย่างเหมาะสม

ท้ายที่สุด การเรียนรู้หลักพุทธธรรมในบทนี้มีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อ่านทุกคนต้องเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา หากแต่เพื่อให้เห็นว่าหลักธรรมแห่งความดีงาม ความเมตตา และความเข้าใจซึ่งกันและกันนั้น เป็นสิ่งที่ทุกศาสนาล้วนมีอยู่ร่วมกัน การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจึงไม่ใช่การละทิ้งความเชื่อเดิมของตน แต่เป็นการเปิดใจเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่นักศึกษาครูสังคมศึกษาควรมีเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีและสามารถถ่ายทอดให้แก่เยาวชนรุ่นต่อไปได้ในอนาคต

หลักการพุทธธรรม

หลักการพุทธธรรมที่ว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันเป็นกลาง ๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้ สารของความจริงนี้ก็คือ ความเป็นไปตามหลักธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้าง ๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้งทางจิต คือจิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และด้านปัญญา คือ หลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดา แล้วมองเห็นตัวความจริงล้วน ๆ ที่บริสุทธิ์ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ผ่านใคร ๆ หรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

ลักษณะพิเศษของพุทธธรรม

หลักพุทธธรรมหรือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น มีการสอนหลักการที่พิเศษดีเด่นและทันสมัยอยู่เสมอมากมาย แต่เมื่อก้าวโดยสรุปหลักคำสอนทั้งหมดนั้นมีลักษณะร่วมกัน ดังต่อไปนี้

1. หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนที่มีเหตุผล มีความลึกซึ้ง สามารถพิสูจน์ทดสอบความเป็นจริงของคำสอนได้โดยการให้ลงมือปฏิบัติ เช่น หลักอริยสัจ 4 หลักปัจจุสมุปบาท หลักไตรลักษณ์ เป็นต้น
2. เป็นคำสอนที่ยกย่องศักยภาพของมนุษย์ คือ มนุษย์สามารถปฏิบัติตนจนกระทั่งประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิตหรือแม้กระทั่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจเทพเจ้าใด ๆ โดยการบูชาบวงสรวงหรืออ้อนวอนใด ๆ ทุกคนมีความเป็นมนุษย์เท่ากันไม่มีชนชั้นวรรณะใด ๆ ทั้งสิ้น
3. เป็นคำสอนที่สอนเฉพาะความจริงแท้ เช่น กฎแห่งกรรม ไตรลักษณ์ อริยสัจ เป็นต้น
4. เป็นคำสอนที่สอนครอบคลุมทุกมิติของชีวิตมนุษย์ คือ สอนทั้งทางโลกและทางธรรมสำหรับผู้ที่ต้องการครองชีวิตอยู่ในโลกนี้ เช่น เศรษฐกิจ อบรม สุขของผู้ครองเรือน เป็นต้น
5. เป็นคำสอนให้ถือธรรมะหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ เช่น การกระทำของคนเราโดยทั่วไปแล้ว แสดงออกมาโดยถือตนเองเป็นใหญ่ (อัตตาธิปไตย) ถือสังคมหรือคนอื่นเป็นใหญ่ เขาทำอย่างไรก็ทำตามกลัวเขา นิินทา (โลกาธิปไตย) และถือความถูกต้องเป็นใหญ่ ใครจะว่าอย่างไรก็ช่างถ้าเห็นว่าสิ่งใดถูกต้องก็ทำตามถูกต้อง เห็นว่าผิดก็ว่าไปตามผิด เช่นนี้เรียก ธรรมาธิปไตย เป็นต้น
6. เน้นปัญญา พระพุทธศาสนาสนับสนุนให้ถือเหตุผลความถูกต้องเป็นสำคัญ การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันนั้น ต้องแก้ด้วยเหตุผลที่เรียกว่า ปัญญา เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา คำสอนส่วนใหญ่จะมีปัญญากำกับอยู่เสมอ เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นต้น
8. ทรงสอนเรื่องกฎแห่งกรรม กฎแห่งกรรมเป็นหลักคำสอนใหม่ในพระพุทธศาสนา เพราะในยุคเดียวกันไม่มีหลักคำสอนของลัทธิใดสอนเรื่องกรรม แม้ในปัจจุบันหลักคำสอนนี้ก็ไม่สามารถมี กฎแห่งกรรมมี “เมื่อมีกรรม (การกระทำ) ย่อมมีผลเกิดตามมาเสมอ” โดยกฎแห่งกรรมนี้แหละที่ทำให้โลกเจริญก้าวหน้าอยู่อย่างปัจจุบัน และในทางตรงกันข้ามก็กรรมนี้อีกนั้นแหละที่ทำให้โลกประสบกับความวุ่นวาย หายนะล่มจมอยู่อย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน คนเราเกิดมาจากรกเกิดมาเพื่อทำกรรม และจะตายไปเพราะกรรมอีกเหมือนกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับกรรมนั้นแยกกันไม่ออก ถ้าจะพูดว่าคนคือกรรม หรือกรรมนั้นคือคนนั่นเอง คือ ตั้งแต่ตื่นนอนจนถึงเวลาเข้านอนเราจะกระทำตลอดเวลาไม่ทางกายก็พูดหรือคิดซึ่งสิ่งเหล่านี้คือกรรมทั้งนั้น

ตั้งแต่เกิดกระทั่งตายเราก็จะทำตลอดเช่นกัน กรรมจึงเป็นส่วนประกอบของชีวิต และจะมีการให้ผลอยู่ตลอดเวลา

9. เป็นหลักคำสอนที่สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ ความจริงความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ที่ถือว่าเป็นระบบอันถูกต้องนั้นเพิ่งมีมาประมาณ 500 ปีเศษมานี้เอง ความต่างมีเพียงว่าวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องวัตถุ ส่วนพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องจิตใจเท่านั้น ส่วนความคล้ายคลึงกันระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ คือ

- 1) สอนไม่ให้เชื่อมมายอย่างไม่มีเหตุผล
- 2) สอนไม่ให้เชื่อโศคลงต่างๆ
- 3) สอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเหตุผลของกันและกัน
- 4) เรื่องอริยสัจ กับ วิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องเหตุเรื่องผลเช่นเดียวกัน

หลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนา

ลักษณะหลักพุทธธรรมคำสอนที่เป็นเอกลักษณ์ของพุทธศาสนา ก็คือ ความมีเหตุมีผลของคำสอน คำสอนของพระพุทธศาสนาทุกคำสอนจึงเป็นเรื่องของความจริงแท้ในธรรมชาติซึ่งประกอบด้วยกระบวนการของเหตุและผลทั้งสิ้น แต่เนื่องจากพระพุทธศาสนามีนิายที่สำคัญ 2 นิกาย คือ พุทธศาสนานิกายเถรวาทและพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังนั้น ในส่วนของหลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนา ผู้เขียนจะนำเสนอในรายละเอียดตามหลักคำสอนของนิกายทั้ง 2 นั้น ดังต่อไปนี้

หลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท

1) หลักคำสอนที่สำคัญ

คำสอนหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือโอวาท 3 ประการ เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ประกอบด้วย

- 1.1 เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ เป็นหลักการไม่ทำบาปทั้งปวง
- 1.2 ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ เป็นหลักการทำแต่ความดี
- 1.3 ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น เป็นหลักการทำจิตใจของตนเองให้ผ่องใส เป็นเหตุให้ คิดไกล มองไกล ใฝ่สูง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2551).

2) หลักการศึกษา

หลักปฏิบัติทั้งหมดของพระพุทธศาสนารวมอยู่ในไตรสิกขา อันได้แก่การศึกษาพัฒนาตนในการที่จะทำกรรมที่ดีได้ยิ่งขึ้นไป มี 3 ประการ คือ

- 2.1 ขั้นศีล คือ การฝึกกาย วาจา สัมมาอาชีวะ รวมทั้งการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยอินทรีย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
- 2.2 ขั้นสมาธิ คือ ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ที่เรียกว่าจิตภาวนาทั้งหมด
- 2.3 ขั้นปัญญา คือ ความรู้คิดเข้าใจถูกต้อง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและสามารถใช้ความรู้นั้นแก้ไขปรับปรุงกรรม ตลอดจนแก้ปัญหาดับทุกข์ให้หมดไปไม่มีทุกข์ใหม่ได้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559)

4) หลักความเชื่อ

ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาสอนว่า การที่จะเชื่ออะไรไม่ควรเชื่ออย่างมมาย ควรเชื่ออย่างมีเหตุมีผล คือเชื่อด้วยปัญญาการหยั่งรู้ด้วยตนเอง ไม่บังคับให้เชื่อหรือการหลอกลวงให้เชื่อในสิ่งทั้งหลาย ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่มุ่งเน้นพระรัตนตรัยและหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2552) คือ

1) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ ใครทำกรรมใดไว้ ผลกรรมนั้นจะตามสนอง ซึ่งมีความเชื่อว่า ทำดี ย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้

2) ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ สัตว์โลกทั้งหลายย่อมเวียนว่ายตายเกิดวัฏสงสาร ตามผลแห่งกรรมของตน เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

3) ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าหัวใจของพระพุทธศาสนา ปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ล้วนเป็นผลผลิตของสิ่งที่เกิดเป็นเหตุ เป็นความเคลื่อนไหวไปไม่มีหยุด เพราะอำนาจธรรมชาติที่มีลักษณะไม่หยุดปรุ่งสิ่งต่าง ๆ จึงปรุ่งแต่งกันไม่หยุด ไม่มีใครจะไปหยุดธรรมชาติได้

4) ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เป็นความเชื่อตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง ย่อมขึ้นสวรรค์เหมือนภูวนาถไปวางไว้ ประกอบด้วย

- 1) ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์
- 2) ผู้เว้นจากการลักทรัพย์
- 3) ผู้เว้นจากการประพฤติดินาม
- 4) ผู้เว้นจากการพูดปด
- 5) ผู้เว้นจากการตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย บุคคลผู้ประกอบด้วย

ธรรม 5 อย่างนี้ ย่อมได้ขึ้นสวรรค์เหมือนภูวนาถไปวางไว้

5) หลักแห่งไตรลักษณ์

คำสอนเรื่องไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ เป็นหลักคำสอนที่สำคัญเรื่องหนึ่งของ พระพุทธศาสนา เพราะแสดงถึงกฎธรรมชาติหรือสภาวะของสิ่งทั้งปวง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและ นามธรรมต้องเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์นี้

ไตรลักษณ์เป็นกฎธรรมชาติที่เป็นธรรมดา คือ ภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมฐิติ คือ ภาวะที่ตั้งอยู่หรือยืนตัวเป็นหลักแน่นอนอยู่โดยธรรมดา เป็นธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติ หรือกำหนดแห่งธรรมดา ไม่เกี่ยวกับผู้สร้างผู้บันดาล หรือการเกิดขึ้นของศาสนา หรือศาสดาใด ๆ กฎธรรมชาตินี้แสดงฐานะของพระพุทธเจ้าในความหมายของพุทธธรรมในฐานะเป็นผู้ค้นพบกฎเหล่านี้แล้วนำมาเปิดเผยชี้แจงแก่ชาวโลก ดังพระพุทธพจน์ที่แสดงไว้ว่า

“ตถาคต (พระพุทธเจ้า)ทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้นก็ยังคงมี อยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยามว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์ ธรรม ทั้งปวง เป็นอนัตตา ตถาคตตรัสรู้ เข้าถึงหลักนั้นแล้ว จึงบอก แสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผยแจจแจง ทำให้เข้าใจง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา...”

ตามพุทธพจน์นี้ เราสามารถเข้าใจในความหมายได้ 2 ลักษณะคือ

1. สังขารไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ หมายถึงสังขตธรรม คือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งและ เป็นไปตามเหตุปัจจัยทุกอย่างทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ ทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่เป็น โลภะและโลภุตระ ทั้งที่ดีและชั่ว และที่เป็นกลางทั้งหมด ยกเว้นพระนิพพาน

2. ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา นั้นหมายถึงอสังขตธรรมคือสภาวะที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง คือพระนิพพานเท่านั้น ดังนั้น ประโยคที่ว่าธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตานี้มีความหมายครอบคลุม ทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม จึงสรุปได้ว่าสังขารทั้งปวงที่ปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ส่วนนิพพาน เป็นอนัตตาอย่างเดียว

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). ได้แสดงความหมายของหลักไตรลักษณ์ ไว้ว่า

(1) อนิจจตา ได้แก่ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป

(2) ทุกขตา ได้แก่ ความเป็นทุกข์ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วย การเกิดขึ้นและสลายตัว ภาวะที่กดดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไปจะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ภาวะที่ไม่สมบูรณ์ มีความบกพร่องอยู่ในตัว ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วย ตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน

(3) อนัตตตา ได้แก่ ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมัน

สิ่งทั้งหลายหากจะกล่าวว่ามีก็ต้องมีอยู่ในรูปของกระแสที่ประกอบด้วยปัจจัยที่ ประกอบด้วยปัจจัยต่าง ๆ อันสัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน ที่ประกอบด้วยปัจจัย เกิดดับสืบต่อกันไป อยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย จึงเป็น ภาวะที่ไม่เที่ยง เมื่อต้องเกิดดับลงไม่คงที่ และเป็นไปด้วยเหตุ ปัจจัยที่อาศัย ก็ย่อมมีความบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง และแสดงถึงความบกพร่องไม่สมบูรณ์อยู่ใน ตัว และเมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาขึ้นต่อเหตุปัจจัยเช่นนี้ ก็ย่อมไม่ เป็นตัวของตัว มีตัวตนแท้จริงไม่ได้

ดังนั้น เมื่อบุคคลเข้าใจความเป็นเหตุเป็นผลกันของสรรพสิ่ง ย่อมมองเห็นว่า ทุกสิ่งล้วนเป็นไตรลักษณ์ ทั้งสิ้น กล่าวคือ มีลักษณะธรรมดาสามัญ 3 ประการ อันได้แก่ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน (อนิจจัง) ไม่คงสภาพ ไม่คงทนต่อการถูกบีบคั้น (ทุกข์) และไม่มีตัวตน ให้ยึดถือได้ (อนัตตา) ในสิ่งมีลักษณะเช่นนี้ เราก็ย่อมหมดความอยาก หมดความต้องการ ครอบครองหรือยึดมั่นถือมั่นต่อไป จิตใจย่อมเป็นอิสระ เข้าถึงความจริง และบรรลุ ความพ้นทุกข์ได้

6) กฎแห่งกรรม

กฎแห่งกรรมนับเป็นคำสอนที่เป็นสัจธรรมอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะหากไม่มีคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม หลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมหรือหลักปฏิบัติต่าง ๆ จะไม่มีคุณค่าอะไรเลย เพราะกฎแห่งกรรมเป็นเรื่องของการทำดี การทำชั่ว และผลของการกระทำทั้งสองนั้น ผู้เขียนจะนำเสนอในประเด็นดังต่อไปนี้

ความหมายของกรรม

ความหมายของกรรม มีพระพุทธพจน์รับรองไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรา (พระพุทธเจ้า) กล่าวว่า เจตนา นั้นแหละเป็นกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมทำกรรมโดย ทางกาย ทางวาจา และทางใจ”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2551). ได้ให้ความหมายไว้ในลักษณะเดียวกันว่า กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่ทำด้วยความจงใจ ล้วนเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม

สรุปได้ว่า สิ่งที่บ่งบอกความเป็น กรรม ก็คือ เจตนา ซึ่งได้แก่ ความจงใจที่จะกระทำความ เจตนาจึงเป็นตัวนำบ่งชี้และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์

ประเภทของกรรม

ประเภทของกรรมมีคำอธิบายไว้ทั้งในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถาซึ่งเป็น อรรถาธิบายของพระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้

1. ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้แบ่งกรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายลักษณะ คือจำแนกกรรมตามสาเหตุที่ทำให้เกิด จำแนกกรรมตามพฤติกรรมที่แสดงออก จำแนกกรรม ตามความสัมพันธ์กับการให้ผล มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2. ประเภทของกรรมตามสาเหตุที่ทำให้เกิด

กรรมที่จำแนกตามสาเหตุที่ทำให้เกิดกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

(1) อกุศลกรรม ได้แก่ กรรมที่เป็นอกุศล หรือ การกระทำที่ไม่ดี เป็นกรรมชั่ว เกิดจากสาเหตุฝ่ายชั่วหรือเรียกว่า อกุศลมูล ได้แก่ ความอยากได้ (โลภะ) ความไม่พอใจ (โทสะ) และความหลงไม่รู้อย่างแท้จริง (โมหะ)

(2) กุศลกรรม ได้แก่ กรรมที่เป็นกุศล หรือ การกระทำที่ดี เกิดจากสาเหตุ ฝ่ายดีหรือเรียกว่า กุศลมูล ได้แก่ ความไม่อยากได้ (อโลภะ) ความไม่ประทุษร้าย (อโทสะ) และความรู้ความเข้าใจ (อโมหะ)

3. ประเภทของกรรมตามพฤติกรรมที่แสดงออก

กรรมที่แบ่งตามพฤติกรรมที่แสดงออก มี 3 ประเภท คือ การทำกรรมด้วย กาย (กายกรรม) การทำกรรมด้วยวาจา (วจีกรรม) และการทำกรรม (มโนกรรม)

(1) กายกรรม ได้แก่ การกระทำที่แสดงออกทางกาย

(2) วจีกรรม ได้แก่ การกระทำที่แสดงออกทางวาจา

(3) มโนกรรม ได้แก่ การกระทำด้วยความคิดหรือด้วยใจ

พุทธศาสนาสอนว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เพราะใจเป็นเครื่องกำหนดคำพูด และการกระทำ คนเราเมื่อพูดดี ทำดี ก็เพราะคิดดี เมื่อพูดชั่ว ทำชั่ว ก็เพราะคิดชั่ว ความคิด และจิตใจจึงเป็นต้นเค้า หรือมูลเหตุของกรรมในวิธีอื่น ๆ ดังพุทธพจน์รับรองว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นเจ้านาย สำเร็จด้วยใจถ้าบุคคลมีใจประทุษร้ายเสียแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความชั่วย่อมติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนตามโคที่ลากเกวียน ถ้าคนมีจิตใจผ่องใสแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความดีย่อมติดตามมา เหมือนดังเงาที่ติดตามตัว”

4. ประเภทของกรรมแบ่งตามความสัมพันธ์กับการให้ผล

กรรมที่แบ่งตามความสัมพันธ์กับการให้ผล มี 4 ประการ คือ

(1) กรรมดำ มีวิบากดำ หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และทางใจ เช่นการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดีกในกาม การพูดเท็จและการดื่มสุราและเมรัย เป็นต้น มีวิบากดำ หมายถึง ส่งผลให้ไปเกิดในอบายภูมิ

(2) กรรมขาว มีวิบากขาว หมายถึง การกระทำทางกาย วาจา และทางใจ เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดีกในกาม การไม่พูดเท็จและการไม่ดื่มสุราเมรัย เป็นต้น มีวิบากขาว หมายถึง ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

(3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เช่น การฆ่าสัตว์ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การเว้นจากการลักทรัพย์ เป็นต้น กรรมที่ดีและไม่ดีนี้ จะมีผลทั้งดี และไม่ดีปะปนกันไป

(4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจ ที่ไม่ก่อให้เกิดบุญและบาป เป็นกรรมที่อยู่เหนือการให้ผลเช่นเดียวกับ กรรมทั้ง 3 ข้อแรกนั้น หรือกรรมที่เป็นเพียงกิริยาเท่านั้น ปราศจากเจตนา เช่น การกระทำ ของพระอรหันต์ เป็นการกระทำที่ไม่ส่งผล ดังนั้นวิบากที่ได้จึงเรียกว่าไม่ขาว ไม่ดำ ซึ่งก็หมายถึง ภาวะที่ดับกิเลสไม่เหลือ หรือหมดจดจากกิเลสนั่นเอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่า กรรมสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการแบ่ง แต่อย่างไรก็ตาม เจตนาถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะเจตนาเป็นตัวบ่งชี้และกำหนดพฤติกรรมหรือการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ เป็นตัวการในการริเริ่ม ประชุมแต่ง สร้างสรรค์การกระทำทุกอย่าง จึงเป็นแก่นแท้ของกรรม เมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมทำกรรมทั้งดีและชั่วทั้งทางกาย วาจา และใจ

7) อริยสัจ 4

อริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่ครอบคลุมคำสอนทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักธรรมจำเป็นทั้งสำหรับบรรพชิตและคฤหัสถ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงย้าให้ภิกษุ สอนให้ชาวบ้านรู้และเข้าใจอริยสัจ 4 เพราะเป็นความจริงที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นความจริงที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตได้ อริยสัจ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และนำมาสั่งสอนเพื่อให้คนทั่วไปพ้นจาก ความทุกข์ มี 4 ประการ คือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2552)

1) ทุกข์ คือ สภาพที่ทนได้ยาก ได้แก่ ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์หาก พิจารณาในเชิงลึก ก็หมายถึง สภาพที่สรรพสิ่งตกอยู่ภายใต้กฎธรรมดาแห่งความไม่เที่ยงแท้ ไม่ทนอยู่ในสภาพเดิม และไม่มีตัวตนนั่นเอง ซึ่งบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง กล่าวตามพุทธพจน์ก็คือ ความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก ปราศจากสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น เป็นทุกข์โดยย่อ อุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์

2) สมุทัย คือ สาเหตุแห่งทุกข์สาเหตุทำให้เกิดความทุกข์ได้แก่ ตัณหา (ความทะยานอยาก) มี 3 ประเภทคือ กามตัณหา (ความอยากในสิ่งที่น่าเพลิดเพลินหรือ น่าพอใจทางประสาทสัมผัส) ภวตัณหา (ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ อยากเป็นสิ่งที่ใดก็ตาม ตลอดไป) และวิภวตัณหา (ความไม่อย่างมี ไม่อยากเป็นสิ่งที่ใดก็ตาม) กามตัณหานี้จะ ครอบคลุมทั้งกิเลสกามและวัตถุกาม ดังพุทธพจน์บทหนึ่งกล่าวว่า วัตถุข้างนอกอันงดงาม ไม่ใช่กามมันก็อยู่ตามธรรมชาติของมันแต่ความนึกคิดรุ่มร้อนภายในจิตเป็นตัวการสำคัญทำให้คน เกิดทุกข์ และเมื่อใดก็ตามที่เราไม่นึกถึงกาม เราก็ไม่เกิดความพอใจในกาม กิเลสกามก็ไม่สามารถทำร้ายเราได้ ดังตอน พระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงทักมหารว่า ดูก่อนกาม เราได้เห็น รากฐานของท่านแล้วว่าท่านย่อมเกิดเพราะความดำริ เราจักไม่ดำริถึงท่านอีก เมื่อเป็นเช่นนี้ท่าน จักไม่มี

3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ภาวะที่ตัณหาดับไม่เหลือด้วยมรรคคือ วิราคะ สละ สละคืน ปล่อยไป ไม่พัวพัน เมื่อกำจัดอวิชชาความไม่รู้ กำจัดตัณหาได้หมดสิ้นแล้ว ไม่ถูกตัณหาย้อมใจหรือฉุดลากไป ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความรู้สึกกระวนกระวาย ความเบื่อหน่ายหรือความคับข้องติดขัดอย่างใด ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ ประสบความสุขที่บริสุทธิ์ ที่เรียกว่า นิพพานนั่นเอง

4) มรรค คือ ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึง ความดับทุกข์ เป็นวิธีการดับทุกข์ เป็นข้อปฏิบัติที่นำบุคคลไปสู่ความพ้นทุกข์หรือพระนิพพาน วิธีการดังกล่าวนี้ต้องปฏิบัติ ไม่ตรงเกินไปไม่หย่อนเกินไป กล่าวคือ ไม่เป็นการทรมานตนให้เป็นการลำบาก และไม่ปล่อยตนตามอำนาจกิเลส เป็นวิธีการที่มีความเหมาะสมดี เป็นทางสายกลาง จึงเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ผู้ที่มีความเพียรพยายามและตั้งใจจริง สามารถปฏิบัติ ได้ตามทุกคน มรรคนั้นมีชื่อเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมีองค์แปดประการอันประเสริฐ องค์ประกอบ 8 ประการของมรรคนั้นมีดังนี้ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (2548)

(1) สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นถูกต้องหรือความเห็นชอบมีหลายลักษณะ ประการแรกได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์และ วิธีการดับทุกข์ ประการที่สองได้แก่ ความรู้ความเข้าใจว่า ปราภฏการณ์ทั้งหลายเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา ไม่มีความแน่นอน และยึดถือจริงจึงไม่ได้

ประการที่สาม รู้จักผิดชอบชั่วดีเพื่อ ละชั่วทำได้ ประการที่สี่ รู้จักเหตุรู้จักผล รู้ว่า ทุกสิ่งมีสาเหตุ เมื่อแก้ไขเหตุได้ก็ย่อมกำหนด ผลได้ เป็นต้น

(2) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ดำริชอบ มีความนึกคิดที่จะออกจากความเพลิดเพลนทางประสาทสัมผัส ไม่หมกมุ่นพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยากต่าง ๆ (เนกขัมมสังกัปปิ) ไม่มีความคิดเด็ดแค้น พยาบาท หรือเพ่งมองในแง่ร้าย มีความเมตตา กรุณาและมีความปรารถนาดีต่อสิ่งมีชีวิตทั่วไป (อพยาบาทสังกัปปิ) มีความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข และไม่มีความคิดที่จะเบียดเบียน คิดทำร้าย หรือทำลายผู้อื่น (อวิหิงสาสังกัปปิ) มีความคิดที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์

สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะจัดเป็นคุณธรรมฝ่ายปัญญา ส่งเสริมให้เกิดการมองโลก ชีวิตและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามความเป็นจริง

(3) สัมมาวาจา หมายถึง เจรจาชอบ ได้แก่ การงดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดวาจาหยาบคาย และการพูดเพ้อเจ้อ

(4) สัมมากัมมันตะ หมายถึง กระทำชอบ ได้แก่ การงดเว้นจากการทำลายชีวิต การลักขโมย และการประพฤติดีกในกามทั้งหลาย

(5) สัมมาอาชีวะ หมายถึง เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ การประกอบอาชีพที่ ถูกต้องเหมาะสม ประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน พุทธศาสนาจึงสอนให้ หลีกเลี้ยงการประกอบอาชีพบางอย่าง คือ การค้าขายมนุษย์ เช่น ค้าทาส ค้าโสเภณี เป็นต้น การค้าขายอาวุธและเครื่องประหาร การค้าขายสัตว์ให้เขามา การค้าขายสุราและสิ่งเสพติด และ การค้าขายยาพิษ สารพิษ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมถึงความขยันหมั่นเพียรในการประกอบ อาชีพสุจริต

สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เป็นคุณธรรมในด้านศีล ผู้ที่ถึงพร้อมย่อมเป็นผู้ทรงศีล

(6) สัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรพยายามชอบ ได้แก่ ความ พยายามระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นกับตน พยายามกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้ว พยายามสร้าง ความดีให้เกิดขึ้นกับตน และพยายามรักษาความดีให้มั่นคง

(7) สัมมาสติ หมายถึง ระลึกชอบ ได้แก่ การระมัดระวังจิตใจให้รู้เท่าทัน ความชั่ว และให้ตื่นตัวในการทำ ความดี โดยการตั้งสติ 4 ประการ (สติปัฏฐาน) คือ พิจารณาให้เห็นสภาพร่างกายตามความเป็นจริง ว่าไม่ยั่งยืน ต้องเปลี่ยนแปลง พิจารณาความรู้สึกของ ตนตามที่เป็นจริง ว่ากำลังรู้สึกอย่างไร พิจารณาจิตของตนตามความเป็นจริง ว่าในขณะนั้นมี สภาพเป็นอย่างไร และพิจารณาปรากฏการณ์ทั้งหลายตามความเป็นจริงว่าเกิดขึ้น ดำเนินอยู่ และเสื่อมไปอย่างไร

(8) สัมมาสมาธิ หมายถึง ตั้งใจชอบ ได้แก่ การสำรวมจิตใจให้แน่วแน่ จิตเป็นภาวะตั้งมั่น แน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด ไม่พริ้งชานหรือกระสับกระส่าย สงบเยือกเย็น ไม่วิตกกังวล จิตที่มีสมาธิย่อมมีประโยชน์ต่อบุคคลมากมาย ทำการงานได้มีประสิทธิภาพ

สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เป็นคุณธรรมด้านสมาธิ

มรรค 8 จึงประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ตามหลักไตรสิกขาอันเป็นแนวปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์หรือนิพพาน

อริยสัจเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ เป็นกระบวนการของเหตุและผล มีความสำคัญดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังต่อไปนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), (2552)

“ครั้งหนึ่งพระสารีบุตรกล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เหยียบไปบนแผ่นดิน รอยเท้าข้างเป็นรอยเท้าที่ใหญ่ที่สุด กุศลธรรมทั้งหมด ย่อมสงเคราะห์เข้าในอริยสัจ 4”

“ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่เห็นอริยสัจ 4 ตามเป็นจริง เราและพวกเธอจึงได้ ท่องเที่ยวไปในชาตินั้นๆ สิ้นกาลนาน เราเห็นอริยสัจ 4 เหล่านั้นแล้ว เราถอนตัณหาอันจะ นำไปสู่ภพเสียได้แล้ว มูลเหตุแห่งทุกข์เราตัดได้ขาดแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มี”

หลักอริยสัจ 4 นี้ นอกจากจะเป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมด ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติแล้ว ยังมีคุณค่าอีกหลายประการ สามารถสรุปได้ดังนี้

1) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหามาตรับแบบแห่งเหตุผล เป็นระบบ วิธีแบบอย่างซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาใด ๆ ก็ตามที่จะมีคุณค่าและสมเหตุสมผลจะต้อง ดำเนินไปตามแนวเดียวกันเช่นนี้

2) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เองโดยการ นำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์โดยไม่ต้องอ้างอำนาจดลบันดาลของ ตัวการพิเศษเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

3) เป็นความจริงที่เกี่ยวกับชีวิตของทุกคน แม้ว่าชีวิตของเขาจะเกี่ยวข้องกับสิ่ง ภายนอกมากมาย เพียงใดก็ตาม เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ ตลอดไป

4) เป็นหลักความจริงกลาง ๆ ที่ติดเนื่องอยู่ลับชีวิตไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปะ วิทยาการใด ๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเพียงใดก็ตาม หลักความจริง ที่เรียกว่าอริยสัจ ก็จะคงยืนยงและใช้ประโยชน์โดยตลอดทุกกาล

8) นิพพาน

ตามทัศนะของพุทธศาสนาพุทธเถรวาท เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนา ได้แก่ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน เป็นเรื่องที่มีมนุษย์จะปฏิบัติตามมรรค และตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อปฏิบัติแล้วจะบรรลุความรู้แจ้ง และหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ความหลุดพ้นของนิกายเถรวาทเป็นประสบการณ์ส่วนตัวมีเป้าหมายคือความเป็นพระอรหันต์ โดยเหตุที่พุทธศาสนานิกายเถรวาทเน้นความหลุดพ้นส่วนตัวก่อนการเข้าช่วยเหลือผู้อื่นให้บรรลุความหลุดพ้นนั้น จึงเน้นการปฏิบัติเพื่อความบริสุทธิ์ของตนเอง 3 ประการ คือ ละความชั่วทั้งปวง ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส

นอกจากนั้นชาวพุทธเถรวาทโดยทั่วไปมักเข้าใจว่าความหลุดพ้นหรือนิพพานนั้น แตกต่างจากสังสารวัฏ โดยสิ้นเชิง ในระดับโลกียะมีการจำแนกความดีและความชั่วออกจากกันอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมละความชั่วและทำความดีจนกว่าจะบรรลุนิพพาน ดังนั้น นิพพาน ในทัศนะของเถรวาท คือความดับทุกข์โดยดับกิเลสตัณหาและมลทินต่าง ๆ ทางจิตใจได้อย่างสิ้นเชิง เป็นสภาพที่อยู่เหนือความสุขและความทุกข์อันไม่อาจบรรยายได้ด้วยแน่ชัดด้วยภาษา ผู้ที่ต้องการที่จะบรรลุนิพพานต้องลงมือปฏิบัติให้ประสบด้วยตนเอง

นิพพานมี 2 ลักษณะคือ สอุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง นิพพานที่ยังมีขันธ 5 เหลืออยู่ ผู้ที่บรรลุนิพพานในลักษณะนี้เป็นผู้ดับกิเลสได้แล้วและหลุดพ้นจากทุกข์แล้วแต่ยังมีขันธ 5 อยู่คือยังมีชีวิตอยู่ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ต่อไปในโลก แต่ไม่กระทบกระเทือนต่อความผันผวนของโลก ไม่ทุกข์ใจและไม่หวั่นไหวจากความทุกข์ทางกาย และ อนุปาทิเสสนิพพาน หมายถึง นิพพานที่ไม่มีขันธ 5 เหลืออยู่ เป็นการบรรลุนิพพานและสิ้นชีวิต ทั้งร่างกายและจิตดับสนิท ไม่เวียนว่ายตายเกิดในความทุกข์ในภพชาติอีกต่อไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2552)

หลักคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาเถรวาท

พุทธศาสนาเถรวาทยังคงมีคำสอนที่เป็นแก่นเช่นเดียวกับพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวคือ การยอมรับพระนิพพานว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของศาสนา อริยสัจยังคงเป็นทฤษฎี คำสอนที่สำคัญ แต่ในวิธีการที่จะเข้าถึงอุดมการณ์สูงสุดนั้น แตกต่างจากนิกายเถรวาท คำสอนสำคัญที่เป็นจุดเด่นของพุทธศาสนานิกายมหายาน มีดังต่อไปนี้

1) หลักคำสอนเรื่องพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ หมายถึง ความปรารถนาที่จะบรรลุพุทธภูมิ เป็นพระพุทธรูปมหายานมีความเข้าใจว่าชาวพุทธมหายานควรถือเป็นแบบอย่างของวิถีทางดำเนินชีวิตที่ตนเอง จะดำเนินชีวิตเป็นโพธิสัตว์เช่นเดียวกันกับพระพุทธรูปในอดีตเพื่อให้บรรลุถึงพุทธภูมิในที่สุด

พระโพธิสัตว์มีความหมาย 3 ประการ คือบุคคลผู้กำลังจะตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปในอนาคต หรือบุคคลผู้มุ่งมั่นที่จะเป็นพระพุทธรูปในอนาคต และในความหมายสุดท้ายคือ บุคคลผู้มีแก่นแท้ของการตรัสรู้หรือโพธิ แต่ความหมายที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบัน พระโพธิสัตว์ คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เพื่อที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปในอนาคต

ประเภทของพระโพธิสัตว์นั้นมีหลายแนวความคิดตามแต่ละยุคสมัย โดยในยุคต้น ๆ ก็แบ่งออกตามระยะเวลาในการบำเพ็ญบารมีซึ่งแยกเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีอำนาจมาก เพราะบำเพ็ญบารมีมานานและพระโพธิสัตว์ที่กำลังเริ่มต้นบำเพ็ญบารมี ต่อมาก็แบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามสถานภาพของชาวบ้านและนักบวชจึงแยกเป็นพระโพธิสัตว์ที่เป็นชาวบ้านหรือ บุคคลที่ไม่ได้ออกบวชเรียกว่า คฤหัสถ์โพธิสัตว์ และพระโพธิสัตว์ที่ออกบวชหรือบรรพชิต โพธิสัตว์ นอกจากนี้ยังแบ่งออกเป็นพระโพธิสัตว์ในฐานะบุคลาธิษฐานของคุณธรรมต่าง ๆ ทำให้พระโพธิสัตว์มีฐานะเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญต่าง ๆ ที่คอยช่วยเหลือมวลมนุษย์ เป็น พระโพธิสัตว์ที่ติดต่อกับโลกมนุษย์ทำให้มีพระโพธิสัตว์ประเภทนี้จำนวนมากมาย เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ เป็นต้น

การเกิดขึ้นของโพธิจิตหรือการมุ่งที่จะเป็นพระพุทธรูป การตั้งปณิธาน และการ ได้รับพยากรณ์ เป็นองค์ประกอบสำคัญขั้นแรกของการเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะองค์ประกอบทั้ง 3 นั้น จะดำเนินไปตลอดช่วงที่บุคคลนั้นยังเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ดังนั้นการตั้งจิตหรือ ความมุ่งหมายที่จะบรรลุโพธิญาณ การตั้งปณิธาน การประกาศความปรารถนาหรือความตั้งใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น และการได้รับพยากรณ์หรือคำรับรองจากพระพุทธรูปในขณะบำเพ็ญบารมี จึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่เกิดขึ้นกับพระโพธิสัตว์ทุก ๆ ชาติ

2) แนวคิดเรื่องตรีกาย

แนวคิดเรื่องตรีกายถือว่าเป็นหลักคำสอนร่วมกันของทุก ๆ นิกายที่สังกัดอยู่ใน พุทธศาสนาเถรวาท พระสูตรของนิกายต่าง ๆ ในสังกัดนิกายมหายานมักแสดงไว้เสมอว่า พระพุทธรูปมี 3 กาย ดังต่อไปนี้ คือ

1) ธรรมกาย หมายถึง สภาวะอันเป็นอมตะ ไม่มีรูปร่าง ไม่อาจรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ไม่มีเบื้องต้นและที่สุด ทั้งไม่มีจุดกำเนิดและผู้สร้าง ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง แม้จักรวาลจะว่างเปล่าปราศจากทุกสิ่ง แต่ธรรมกายจะยังคงดำรงอยู่โดยไม่มีที่สิ้นสุด พุทธศาสนาฝ่ายมหายานมีความเชื่อว่า พระธรรมกายนี้เอง ที่แสดงตนออกมาในรูปของสัมโพธิกายบนภาคพื้นสวรรค์และจากสัมโพธิกายนี้ก็จะแสดงตนออกมาในรูปนิรมานกายทำหน้าที่สั่งสอน สรรพสัตว์ในโลกมนุษย์

2) สัมโพธิกาย หมายถึง กายที่แท้จริงหรือกายทิพย์ของพระพุทธรูป กายนี้จะไม่มีการแตกดับ อยู่ในสภาวะอันเป็นทิพย์อยู่ชั่วนิรันดร์ เป็นกายที่พระพุทธรูปใช้เสวยสุขอยู่ใน สวรรค์ที่เรียกว่าสุขาดีพุทธเกษตร

พุทธศาสนายานมีทัศนะว่า สัมโมคกายสามารถที่จะแสดงตนให้ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ได้ สามารถที่จะรับทราบคำสวดสรรเสริญและอ้อนวอนจากผู้ที่เกี่ยวข้องได้ สัมโมคกายนี้เองที่เนรมิตตนลงมาเป็นนิรมาณกาย คือ พระพุทธเจ้าในโลกมนุษย์ เพื่อสั่งสอน สัตว์โลก เพราะฉะนั้น แม้ในบัดนี้พระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เคยอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ก็ยังสถิตอยู่ในสภาวะแห่งสัมโมคกายนี้มิได้แตกดับสูญสิ้นไปเลย และพระโพธิสัตว์ทั้งหลายก็ยังสามารถ เห็นและรับคำสอนจากพระพุทธเจ้าเหล่านี้ได้

3) นิรมาณกาย หมายถึง กายของพระพุทธเจ้าที่ยังตกอยู่ในสภาวะของการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เหมือนมนุษย์ธรรมดาทั่วไป พุทธศาสนิกายมหายานมีความเชื่อว่า นิรมาณกายนี้แท้จริงแล้วเป็นการเนรมิตมาจากสัมโมคกาย เพื่อเป็นอุบายในการสั่งสอน สัตว์โลก เพื่อสรรพสัตว์ทั้งหลายจะได้ไม่ตกอยู่ในความประมาท และเร่งปฏิบัติธรรมเพื่อบำงอกสู่ ความพ้นทุกข์โดยเร็ว

กายทั้ง 3 นี้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสิ้น แตกต่างกันเพียงสภาวะแห่งการ แสดงออกเท่านั้น กล่าวคือ นิรมาณกายเป็นกายที่เนรมิตมาจากสัมโมคกาย ส่วนสัมโมคกายก็เป็นกายที่เนรมิตมาจากธรรมกาย ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุด แต่ไม่มีรูปร่าง อยู่เหนือการอธิบายใด ๆ มีฐานะเป็นบ่อเกิดของกายทั้ง 2 ข้างต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ตามคำสอนของพุทธศาสนายานเชื่อว่า พระพุทธเจ้ายังคงมีอยู่อย่างเป็นนิรันดร์ แม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้วก็ตาม แต่พระองค์ ทรงมีอยู่ในฐานะสัมโมคกายซึ่งก็เป็นภาคที่เป็นเทพของธรรมกายนั่นเอง ดังนั้น สิ่งที่มีอยู่จริง ๆ ในฐานะสิ่งสูงสุดในทัศนะของพุทธศาสนายานก็คือ ธรรมกาย

3) แนวคิดเรื่องตรียาน

หลักการพื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของพุทธศาสนายาน คือ หลักตรียาน ซึ่งเป็นหลักที่แสดงถึงวิธีการบรรลุถึงความหลุดพ้นหรือนิพพานตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ว่ามีระดับแตกต่างกัน

คำว่า ยาน หมายถึง พาหนะที่นำไปสู่ที่หมาย ในที่นี้หมายถึง หนทาง หรือวิธีการที่ นำไปสู่ความหลุดพ้นหรือนิพพาน ตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ยานหรือ วิธีการที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นมี 3 ประการ เรียกว่า ตรียาน ดังต่อไปนี้

(1) สวากยาน หมายถึง วิธีการหรือหนทางของพระสาวกที่หวังเพียงบรรลุเป็น พระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลส เพื่อข้ามพ้นการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารเท่านั้น ไม่ได้หวังเป็นพระพุทธเจ้า นิกายมหายานมีทัศนะว่า สวากยานเป็นการหลุดพ้นเฉพาะตน เท่านั้น สามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ยังตกอยู่ในความทุกข์ได้น้อย และต้องอาศัยคำสั่งสอน จากพระพุทธเจ้าจึงจะหลุดพ้นได้ไม่สามารถหลุดพ้นได้ด้วยความสามารถของตนเอง จึงไม่ใช่ หนทางหรือวิธีการที่ยิ่งใหญ่

(2) ปัจเจกยาน หมายถึง วิธีการหรือหนทางของพระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้สามารถบรรลุความหลุดพ้นได้ด้วยตนเอง แต่เมื่อหลุดพ้นแล้ว ก็ไม่ยินดีที่จะสั่งสอนผู้อื่น ในบางคัมภีร์กล่าวว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าไม่อาจแสดงธรรมสั่งสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งเห็นจริงตามตนเองได้ เพราะมิได้สั่งสมความปรารถนาที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์อื่น ๆ ผู้เขียนเห็นว่าข้อนี้ อาจเป็นไปได้เพราะบุคคลบางคนมีความเฉลียวฉลาดในวิชาการความรู้ แต่ไม่สามารถอธิบายหรือสอนผู้อื่นให้รู้อย่างที่ตนเองรู้ได้

(3) โพธิสัตว์ยาน หมายถึง วิธีการหรือหนทางของพระโพธิสัตว์ผู้มีจิตไปประกอบด้วยมหายานที่ ยิ่งใหญ่ในการที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ มุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อ ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นภาวะที่สูงส่งกว่าการเป็นพระอรหันต์ ไม่ปรารถนาความเป็นพระอรหันต์และพระปัจเจกพุทธเจ้า ดังนั้น โพธิสัตว์ยานจึงเป็นการสร้างบารมี เพื่อที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตโดยการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์

พุทธศาสนมหายานมีทัศนะว่า วิธีการปฏิบัติของฝ่ายเถรวาทนั้นยังเป็นเรื่องเฉพาะตน ไม่ยิ่งใหญ่ เพราะมุ่งการหลุดพ้นจากกิเลสเฉพาะกลุ่มตนเองเท่านั้น หรือเป็นวิธีการที่เรียกว่า สาวกยาน ซึ่งผู้หลุดพ้นจะเป็นพระอรหันต์ที่มีปัญญาและประกอบความเพียรมาแล้วอย่างเคร่งครัดเท่านั้น ไม่เหมือนฝ่ายมหายานที่มุ่งช่วยมหาชนให้หลุดพ้น เป็นเหมือนพาหนะใหญ่ที่สามารถรับคนทุกคน ไม่แบ่งแยก ไม่ปฏิเสธผู้ใด ดังนั้น เป็นยานสูงสุดเพราะสามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้มากที่สุตนั้นเอง

4) แนวคิดเรื่องหลักจตุรมาปนิธาน

มหาปนิธาน หมายถึง ความมุ่งมั่น หรือเป้าหมายที่ยิ่งใหญ่ ในขณะที่พุทธศาสนา เถรวาทมีจุดมุ่งหมายเพื่อการสิ้นกิเลสทั้งมวลเป็นการเฉพาะของแต่ละบุคคล แต่พุทธศาสนา มหายานเน้นการประกาศปนิธานหรือเป้าหมายสูงสุดของบุคคลผู้นับถือพุทธศาสนมหายานไว้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

(1) จักช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เพราะ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมุ่งให้พิจารณาพระกรุณาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ทรงมีต่อ สรรพสัตว์ การบำเพ็ญพุทธกิจตลอดพระชนม์ชีพ แสดงให้ประจักษ์ชัดถึงโพธิจิตที่ยิ่งใหญ่(จิตที่ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้า) เพื่อทำบำเพ็ญประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง และความกรุณาที่ ทรงมีต่อสรรพสัตว์ ทำให้พระโพธิสัตว์ทั้งหลายแสวงหาและค้นพบพระธรรม

(2) จักตัดมวลกิเลสทั้งหลายให้ถึงที่สุด การจะช่วยเหลือโดยการทำประโยชน์แก่ สรรพสัตว์ได้นั้น พระโพธิสัตว์จะต้องบำเพ็ญและพากเพียรในการดับกิเลส เนื่องจากแม้มีเพียงโพธิจิต แต่หากไม่ขัดเกลาและทำลายรากเหง้าของกิเลสทั้งหลายแล้ว ก็ยากที่ความกรุณาของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์จะแผ่ไปสู่สัตว์โลกทั้งหลายได้ กล่าวคือ ไม่สามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ได้ครบเท่าที่ตนเองยังไม่สิ้นกิเลส

(3) จักศึกษาพุทธธรรมให้จบสิ้น หมายถึง ศึกษาเล่าเรียนจนรู้แจ้งเห็นจริง ทั้งหมดเพราะพระธรรมเป็นวิธีการหรืออุบายในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ของพระพุทธเจ้าและ พระโพธิสัตว์ เนื่องจากสรรพสัตว์ประกอบด้วยกิเลส การกำจัดกิเลสต้องอาศัยเครื่องมือที่จะขจัดให้หมดสิ้นไป พระพุทธธรรมเท่านั้นที่เป็นเหมือนอาวุธชั้นยอดซึ่งสามารถตัดกิเลสทั้งปวง ให้หมดสิ้นไปได้

(4) จักบรรลุพุทธภาวะอันประเสริฐยิ่ง เพราะพุทธภาวะ กล่าวคือความเป็น พระพุทธเจ้า คือเป้าหมายสูงสุดของการเข้าสู่พุทธภูมิอันสมบูรณ์ เป็นความประเสริฐสูงสุดที่ มนุษย์พึงพยายามพากเพียรบากบั่นให้ถึงพร้อมด้วยพุทธภาวะ เป็นอิสระจากความไม่รู้ (อวิชชา) ที่ครอบงำให้มีत्मน ดังนั้น การประพฤติปฏิบัติเริ่มตั้งแต่การตั้งโพธิจิตจนถึงการเข้าสู่ พุทธภาวนานั้น เป็นการดำเนินไปตามวิธีที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ดำเนินมาแล้วตั้งแต่ในอดีต และจักยังดำเนินต่อไปในอนาคต

5) แนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้า

พุทธศาสนมหายานได้กำหนดจำนวนพระพุทธเจ้าไว้มากมาย โดยรวมเรียกพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอย่างเดียวกันว่า ตถาคต ประทับอยู่ ณ ดินแดนแห่งเดียวกัน คือ พุทธเกษตร อันเป็นสถานที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีแต่ความสุขทุกอย่าง โดยแบ่ง พระพุทธเจ้าออกเป็น 3 ประเภท คือ

(1) พระอาทิพุทธเจ้า

พระอาทิพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้าที่อุบัติขึ้นมาพร้อมกับโลกองค์แรกและประจำ อยู่ชั่ววันรันดร เป็นพระพุทธเจ้าที่เกิดขึ้นมาเองก่อนสิ่งใดทั้งหมด ซึ่งไม่สามารถระบุเบื้องต้นและ เบื้องปลายได้ เป็นผู้ให้กำเนิดพระมานุชิพุทธเจ้าและธยานิพุทธเจ้า รวมทั้งพระโพธิสัตว์ ทั้งหลาย และให้กำเนิดสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งมวลที่มีอยู่ในสกลจักรวาลนี้ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนี้ ล้วนถือกำเนิดมาจากองค์พระอาทิพุทธเจ้านี้ทั้งสิ้น พระอรรถกถาจารย์ได้สร้างพระอาทิพุทธเจ้านี้ขึ้นมาเพื่อให้แบ่งภาคลงมาปรากฏเป็น

พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์เพื่อเป็นแนวคิดที่ต่อสู้กับพระพรหมของศาสนาพราหมณ์ แนวคิดนี้เริ่มปรากฏ การนับถือเป็นครั้งแรกในประเทศเนปาล คือ นิกายที่เรียกว่า ไอสวารี นิกาย นอกจากนี้ก็ยังไม่แพร่หลายนัก แต่ในนิกายตันตระหรือลัทธิลามา เรียกว่าพระอาทิพุทธเจ้า นีว่า พระธรรมกายสมันตภัทร โดยมีพระธรรมที่ทรง แสดงคู่เคียงกันเรียกว่า อาทิธรรม หรือ อธิปรัชญา

(2) พระธยานิพุทธเจ้า

พระธยานิพุทธเจ้านี้เป็นอวตารของพระอาทิพุทธเจ้า หรือเกิดขึ้นมาจากอำนาจแห่งฌานของพระอาทิ พุทธะเพื่อปกครองดินแดนที่มีอยู่มากมายเหมือนทรายในแม่น้ำที่เรียกว่า พุทธเกษตร ในแต่ละพุทธเกษตรจะมี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าคอยทำหน้าที่โปรดเวไนยสัตว์อยู่ หนึ่งพระองค์และสภาวะของแต่ละพุทธเกษตรอาจจะมี ความแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม ของการโปรดสัตว์ในพุทธเกษตรนั้น ๆ

ตามทัศนะของพุทธศาสนาหายน พระธยานิพุทธเจ้ามีจำนวน 5 พระองค์ คือ พระไวโรจนพุทธเจ้า พระอัมภิกขุพุทธเจ้า พระรัตนสมาพุทธเจ้า พระอมิตาพุทธเจ้า และ พระอมิตสิทธิ

พระธยานิพุทธเจ้าก็มีอำนาจเช่นเดียวกับพระอาทิพุทธเจ้า สามารถทำให้เกิด พระธยานิโพธิสัตว์ ได้ 5 องค์ เช่นเดียวกัน ได้แก่ พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ พระวัชรปาณี โพธิสัตว์ พระรัตนปาณีโพธิสัตว์ พระอว โลกิตศวรโพธิสัตว์ และพระวิศวปาณีโพธิสัตว์

(3) พระมานุชิพุทธเจ้า

พระมานุชิพุทธเจ้า เป็นผู้ถือกำเนิดมาจากพระอาทิพุทธเจ้า โดยแสดงตนออกมา ในรูปของมนุษย์ ธรรมดาและอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์ ทั้งนี้เพื่อเป็นอุบายแห่งการสอน สรรพสัตว์ทั้งหลาย เพื่อให้เร่งปฏิบัติ ธรรมด้วยความไม่ประมาท พระมานุชิพุทธเจ้ามี จำนวน 5 พระองค์ คือพระทีปังกรพุทธเจ้า พระกัสสปพุทธ เจ้า พระโคตมพุทธเจ้า พระเมตไตรยพุทธเจ้า และพระโกสัลคุรุพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าพระองค์นี้ได้รับการนับ ถือมาก ในประเทศจีนและญี่ปุ่น โดยมีความเชื่อว่า พระพุทธเจ้าองค์นี้เป็นนายแพทย์ที่รักษาโรคและประทาน ยาแก้สรรพสัตว์เพื่อให้หายจากโรค สรรพสัตว์ที่ศรัทธาในพระองค์เพียงแค่สัมผัส พระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า องค์นี้เท่านั้นก็สามารถหายจากโรคต่าง ๆ ได้

6) แนวคิดเรื่องพุทธเกษตร

พุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่าในจักรวาลหนึ่ง ๆ จะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น มากกว่าหนึ่งพระองค์ ในเวลาเดียวกันไม่ได้ แต่มหายานเชื่อต่างไปจากนี้ว่า ในจักรวาลอันกว้างนี้สามารถแบ่งเนื้อที่ออกเป็น ส่วนย่อยลงไปอีกนับจำนวนไม่ถ้วน อาณาเขตย่อย ๆ ของ จักรวาลแต่ละอาณาเขตเรียกว่าพุทธเกษตร (Pure Land) ในหนึ่งพุทธเกษตรจะมีพระสัมมา สัมพุทธเจ้าประทับอยู่หนึ่งพระองค์ ดังนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าใน ความเชื่อของมหายาน จึงสามารถอุบัติขึ้นเพื่อทำหน้าที่โปรดเวไนยสัตว์ในแต่ละจักรวาลทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต อย่างมากมายมหาศาลนับประมาณมิได้จุลเจิมลิตทรายในแม่น้ำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ในแต่ละพุทธเกษตร ไม่ว่าจะอยู่ในภาค สัมโภคกาย หรือนิรมาณ กาย ทั้งหมดล้วนบังเกิดขึ้นออกมาจากธรรมกายอันเดียวกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในแต่ละพุทธเกษตรอาจมี ลักษณะและคุณสมบัติที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมในการโปรดสัตว์ในพุทธเกษตรนั้น ๆ แต่เป็นเพียงความ แตกต่างภายนอก เท่านั้น โดยเนื้อแท้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าล้วนมาจากธรรมกายเดียวกัน เปรียบเหมือนน้ำแม่ จะอยู่คนละสถานที่ก็ล้วนเป็นน้ำ ที่มีเนื้อแท้เป็นชนิดเดียวกัน

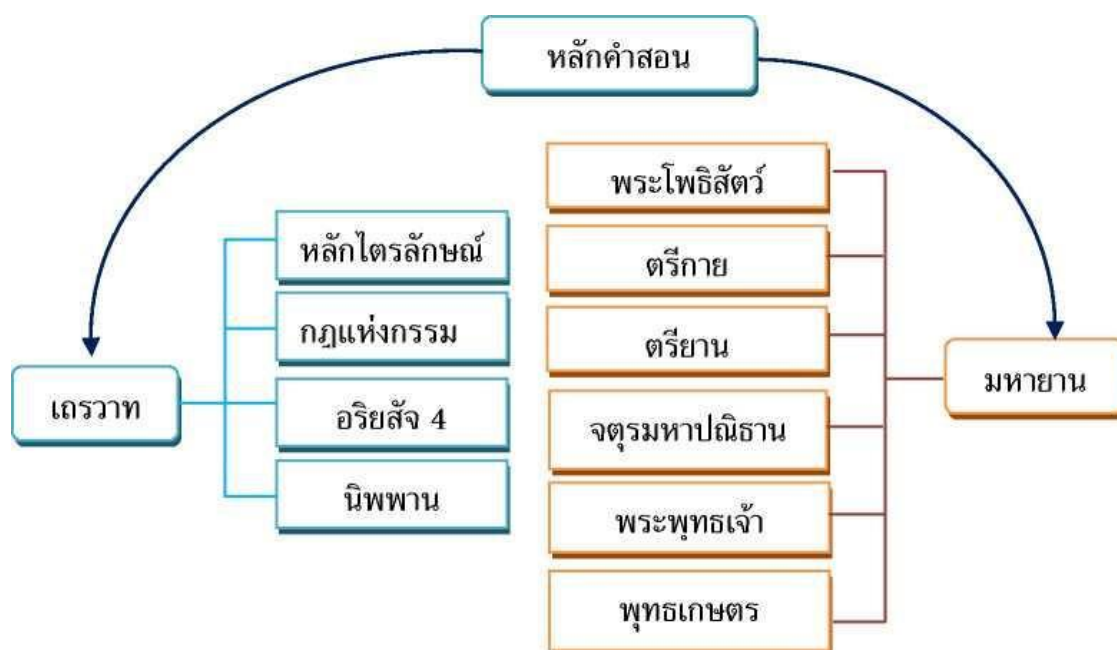
พุทธเกษตรแต่ละแห่ง จะแตกต่างกันออกไปตามบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประจำพุทธเกษตร นั้น ๆ ในสมัยที่เป็นพระโพธิสัตว์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ใดได้บำเพ็ญ บารมีไว้มาก อำนาจพระบารมีนั้น

จะส่งผลให้พุทธเกษตรของพระองค์รุ่งเรืองมากกว่า พุทธเกษตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บำเพ็ญบารมีมาน้อยกว่า พุทธเกษตรที่เชื่อกันว่าเป็น พุทธเกษตรที่รุ่งเรืองที่สุด และเป็นที่ยอมรับมากที่สุดในบรรดาพุทธเกษตรทั้งหมด ก็คือสุขาวดี พุทธเกษตรอันเป็นที่อยู่ของพระอมิตาภพุทธเจ้า

ตามทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท สุขาวดีพุทธเกษตรยังไม่ใช่นิพพาน แตกต่าง จากพุทธเกษตรที่เราอาศัยอยู่นี้ เพราะเป็นสถานที่น่ารื่นรมย์อย่างยิ่ง ไม่มีแม้แต่อบายภูมิ จึงสมบูรณ์ด้วยสิ่งอำนวยความสุขนานาประการ อายุของผู้ที่เกิดในดินแดนสุขาวดีพุทธเกษตรนี้ ก็ยาวนานมาก ฉะนั้นจึงคล้ายกับว่าเป็นสถานที่อยู่อันถาวรไป

แนวคิดเรื่องพุทธเกษตรนี้ เชื่อว่ามาจากทัศนะของฝ่ายมหายานที่มองว่า นิพพาน มิใช่สิ่งที่คนเราจะบรรลุได้ง่าย ๆ เป็นสิ่งที่อยู่ไกลเกินกว่าคนธรรมดาทั่วไปจะเอื้อมถึง ซึ่งการที่จะบรรลุนิพพานได้นั้นจะต้องปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเคร่งครัดและต้องใช้เวลาใน การปฏิบัตินานนาน จึงได้ถูกปรับให้กลายมาเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงได้ด้วยการทำบุญ ความ ศรัทธาเชื่อมั่นในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของพุทธเกษตรนั้น ๆ อันจะส่งผลให้ไปเกิดในดินแดน แห่งหนึ่ง เรียกว่าพุทธเกษตร ซึ่งมีเงื่อนไขเอื้ออำนวยแก่การเข้าถึงนิพพานต่อไปโดยไม่ยากนัก โดยเฉพาะผู้ที่ไปเกิดในสุขาวดีพุทธเกษตร ก็ย่อมจะมีโอกาสเข้าถึงนิพพานได้ง่ายกว่าผู้ที่เกิดใน พุทธเกษตรอื่น ซึ่งยังไม่แน่ใจว่าจะเข้าถึงนิพพานได้ภายในชาตินั้น ส่วนผู้ที่เกิดในสุขาวดี พุทธเกษตรแล้ว ทุกคนย่อมเป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน คือจะต้องเข้าถึงนิพพานภายในชาตินั้นทุกคน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปเป็นแผนภูมิ เพื่อความเข้าใจง่ายดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 11-1 หลักคำสอนที่สำคัญของพุทธศาสนา

หลักพุทธธรรมสำหรับฆราวาสธรรม

ความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นมีสองทางในทางพระพุทธศาสนา คือ ทางแห่งนักบวช และทางแห่งคฤหัสถ์ เส้นทางสองอย่างนี้แตกต่างกันในความเป็นอยู่ของชีวิต มนุษย์จะเลือกเดินทางไหน พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ปฏิบัติศีลและธรรม เพื่อพ้นทุกข์เข้าสู่พระนิพพานเป็นความสุขที่แท้จริง อีกทางหนึ่งเป็นของคฤหัสถ์ที่เป็นทางแห่งความทุกข์ คือมีความสุขน้อยแต่ทุกข์ แต่มนุษย์ก็มีจำนวนมากที่ไม่สามารถปฏิบัติธรรมแสวงหาความสุขคือพระนิพพานได้ เพราะยังมีความต้องการความสุขของความเป็นมนุษย์ คือ กิน กาม เกียรติ แต่พระพุทธเจ้าใช้ว่าพระองค์จะทรงสอนทางปฏิบัติบรรลุธรรมอย่างเดียวไม่ พระพุทธเจ้าก็ยังทรงอนุเคราะห์ในการตรัสสอนให้มนุษย์ดำรงชีวิตให้มีความสุขแบบคฤหัสถ์ที่ยังมีกิเลสอยู่ การสอนให้มีศีลและธรรมะในการปฏิบัติตามหลักมนุษย์ทั่วไป หลักธรรมที่เป็นแนวปฏิบัตินั้นก็คือ ฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับคฤหัสถ์ ธรรมสำหรับชาวบ้าน ที่มีใช้ทั้งนักบวช ชาวบ้านที่มีศีลมีธรรมก็สามารถพบกับความสุขได้ตามแบบฉบับความสุขของการครองเรือน การครองเรือนที่ดำเนินชีวิตครอบครัว โดยความตกลงใจอยู่ร่วมกันกันฉันสามีภรรยา ไม่จะโดยพฤตินัย หรือ โดยนิตินัย รวมทั้งการมีและการปกครองดูแลบุตรและบริวารในครอบครัวอีกด้วย

ความหมายของฆราวาสธรรม

ฆราวาสธรรมที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องของอาฬวกยักษ์ เขตเมืองอาฬวี ที่ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ประทับได้กล่าวถามปัญหาหลาย ๆ ข้อ หนึ่งในนั้นปัญหานั้น อาฬวกยักษ์ ถามว่า

“บุคคลละโลกนี้แล้วไปสู่โลกหน้าทำอย่างไรเล่าจึงจะไม่เศร้าโศก” พระพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลอยู่ครองเรือนประกอบด้วย ศรัทธา มีธรรม 4 ประการนี้ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก เชิญท่านถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากเหล่าอื่นดูว่าใน โลกนี้มีอะไรยิ่งใหญ่กว่า สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ เล่า”

ความหมายของพระพุทธองค์ตรัส คือ การละโลกนี้ไปแล้วไม่เศร้าโศก ฆราวาสต้องมีธรรม 4 ประการนี้จึงจะไม่เศร้าโศกเมื่อละโลกไปแล้ว แต่ความหมายที่นักปราชญ์ผู้รู้ให้ความหมายดังนี้

พระธรรมกิตติวงศ์ (2548) ฆราวาสธรรม คือ หลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่เป็นคฤหัสถ์ ผู้ที่อยู่ครองคู่สามีภรรยากัน

พระธรรมปิฎก (2547) ฆราวาสธรรม คือ คุณธรรมสำหรับรักษาความสัมพันธ์อันดีไว้เป็นหลักในใจสำหรับผู้ครองเรือน ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับการครองชีวิตคฤหัสถ์ เรียกอีกประการว่า กำกับชีวิตด้วยธรรมสี่ฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตคฤหัสถ์

ท่านพุทธทาส (2534) กล่าวถึงฆราวาสว่า ฆราวาสมี ๒ ประเภท คือ ฆราวาสที่จมปลัก กับ ฆราวาสที่ไม่จมปลัก ฆราวาสที่ไม่จมปลักนั้น จะต้องมีธรรมเป็นเครื่องมือ ในการดำเนินชีวิต โดยมีหลักธรรมทั้ง 4 คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ

ฆราวาสธรรม ประกอบด้วย 2 คำ "ฆราวาส" แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตในทางโลก, ผู้ครองเรือน และ "ธรรม" แปลว่า ความถูกต้อง , ความดีงาม, นิสัยที่ดีงาม, คุณสมบัติ, ข้อปฏิบัติ ฆราวาสธรรม แปลว่า คุณสมบัติของผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตทางโลกที่เป็น หลักธรรมสำหรับชีวิตผู้ครองเรือนที่ควรปฏิบัติเพื่อความเจริญและความสุขของครอบครัว

แนวคิดของฆราวาสธรรม

ฆราวาสธรรม คือ ธรรมสำหรับฆราวาส, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตคฤหัสถ์มี 4 ประการนี้ คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ

ฆราวาสธรรม มี 4 ประการ คือ

1. สัจจะ คือ ความจริง ความซื่อสัตย์ ความแท้ ความเที่ยงตรง ความมีสัจจะ ความจริงในตัวบุคคลอันเป็นอาการแห่งอริยาศยและความประพฤติ จริ่งใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไมตรีจิตสนิทต่อกัน

อานิสงส์ของการมีสัจจะ

1. ปลุกนิสยความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัว
2. เป็นคนหนักแน่นมั่นคง
3. มีความเจริญก้าวหน้าในการประกอบหน้าที่การงาน
4. ได้รับการเคารพยกย่อง
5. มีคนเชื่อถือ และยำเกรง
6. ครอบครัวมีความมั่นคง
7. ได้รับเกียรติยศชื่อเสียง

โทษของการขาดสัจจะ

1. ปลุกนิสยขาดความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัว
2. เป็นคนเหลวไหล พบแต่ความตกต่ำมีแต่คนดูถูก
3. ไม่มีคนเชื่อถือ ไม่สามารถรองรับความเจริญต่าง ๆ ได้
4. ไร้เกียรติยศชื่อเสียง

2. ทมะ คือ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ การรู้จักข่มใจ ยั้งใจ ฝึกฝนตนได้ ปรับปรุงตนแก้ไข ข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอริยาศยให้เข้ากับผู้อื่นได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตนเป็นใหญ่ ไม่ทำอะไรตามความต้องการหรือตามอารมณ์ของตน ผู้มีทมะ จะทำอะไรต้องใคร่ครวญไตร่ตรองให้รอบคอบก่อน โดยคิดเสมอว่ามีโทษมากกว่าคุณ ให้ทุกข์มากกว่าสุข ชั่วมากกว่าดี จะคิด จะพูด จะทำ ต้องมีสติและสัมปชัญญะกำกับเสมอ

อานิสงส์ของการมีทมะ

1. ปลุกฝงนิสยรักการฝึกฝนตนให้เกิดขึ้นในตัว
2. ทำให้เป็นคนมีความสามารถในการทำงาน
3. ไม่มีเวรกับใครยับยั้งตนเองไม่ให้หลงไปทำผิดได้
4. สามารถตั้งตัวได้
5. มีปัญญาเป็นเลิศ

โทษของการขาดทมะ

1. ขาดนิสยรักการฝึกฝนตนเอง
2. ทำให้ขาดความสามารถในการทำงาน
3. สามารถหลงผิดไปทำความชั่วได้ง่าย
4. จะเกิดการทะเลาะวิวาทได้ง่าย

5. จะจมอยู่กับอบายมุข เกิดความแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรม กลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีในครอบครัวเกิดความเดือดร้อน สังคมเกิดการทะเลาะ

6. ไม่สามารถตั้งตัวได้ เป็นคนโง่เขลา

3. ขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ร่วมกัน นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรมความเป็นอยู่ ความต้องการบางอย่าง ซึ่งต้องปรับปรุงเข้าหากัน บางครั้งอาจมีเหตุล่งเกินรุนแรงจากการแสดงอาการกิริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นถ้อยคำหรือร่างกาย ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ เมื่อมีเหตุอีกฝ่ายหนึ่งต้องรู้จักอดกลั้นระงับใจ ไม่ก่อเหตุให้เกิดเรื่องใหญ่โต คุยกัณถึงเหตุผล เพื่อปรับความเข้าใจต่อกัน ความอดทนนั้นมี 4 ประการคือ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความทุกข์เวทนา อดทนต่อความเจ็บใจ ความอดทนต่ออำนาจกิเลส ดังนั้น มรสุมแห่งชีวิตมีมากมายการใช้สติและปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ ใช้ความอดทน ประคับประคองพากันให้รอดพ้นจากสิ่งต่าง ๆ ยอมเป็นทางให้ชีวิตของคู่ครองผ่านไปด้วยดี

อานิสงส์ของการมีขันติ

1. ปลุกฝังนิสัยการอดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ
2. ทำงานได้ผลดี สามารถเป็นหลักในครอบครัวได้
3. สามารถเป็นหลักให้กับบริวารได้
4. ไม่มีเรื่องวิวาทกับคนอื่น ไม่หลงผิดไปทำความชั่วได้
5. ทำให้ได้ทรัพย์มาเป็นคนขยันทำงาน

โทษของการขาดขันติ

1. ไม่สามารถอดทนต่อปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้
2. เป็นคนจู้จืด ทำงานคั่งค้าง
3. ไม่สามารถเป็นหลักให้ครอบครัวได้ หลงผิดไปทำความชั่วได้ง่าย
4. ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น เต็มไปด้วยศัตรู
5. ขาดความเจริญก้าวหน้า ทำให้เสื่อมจากทรัพย์

4. จาคะ คือ การเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปัน การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตคนเรานั้นมิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว การให้ในที่นี้มีมิใช่ให้สิ่งของหรือวัตถุเท่านั้น แต่เป็นการให้น้ำใจแก่กัน การแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน เช่น ในคราวคู่ครองประสบความไม่สบายกายเจ็บไข้ หรือมีธุระ เป็นต้น ควรที่จะเสียสละความสุขตนเพื่อดูแลครอบครัวหรือเสียสละเวลาเพื่อช่วยเหลือทำงาน เอาใจใส่ดูแล จนหายอาการป่วยหรืองานธุระนั้น ๆ อาจสรุปได้ว่า การเสียสละมี 2 ประการ คือ เสียสละวัตถุ และเสียสละอารมณ์(การรู้จักปล่อยอารมณ์วางอารมณ์ที่ทำให้เกิดทุกข์ได้) การให้อภัยแก่กันและกันเป็นการสร้างให้ครอบครัวรักกัน

อานิสงส์ของการมีจาคะ

1. ปลุกฝังการมีอารมณ์ผ่องใสและนิสัยเสียสละให้เกิดขึ้นในตัว
2. เป็นการสร้างความปลอดภัยแก่ตนเอง
3. เป็นที่นับหน้าถือตาของคนทั่วไป
4. ครอบครัวและสังคมเป็นสุข มีกัลยาณมิตรรอบตัว
5. ทำความสงบสุขแก่ครอบครัว และใจมีความสุข

โทษของการขาดจาคะ

1. ปลุกฝังความตระหนี่ให้เกิดขึ้นในใจ
2. ได้รับคำครหาติเตียน เป็นทุกข์ใจ
3. ไม่มีใครอยากเข้าใกล้
4. ชีวิตครอบครัวเกิดเห็นแก่ได้และเห็นประโยชน์ส่วนตนมาก

5. ครอบครัวไม่อบอุ่น อาจแตกแยกได้ และอย่าร้างกัน เพราะความไม่มีจาคะต่อกัน

สรุป โทษของการขาดสมาธิธรรมโดยรวมก็คือ เมื่อขาดสัจจะย่อมเกิดปัญหาถูกหวาดระแวงเมื่อขาดทมะ ย่อมเกิดปัญหาความโง่เขลา เมื่อขาดขันติย่อมเกิดปัญหาความยากจน และเมื่อขาดจาคะ ย่อมเกิดปัญหาความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นในสังคม

หลักพุทธธรรมสำหรับการครองตน

การที่จะปฏิบัติงานใด ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ จะเป็นงานตนเอง งานสังคม งานครอบครัว จะต้องบริหารปัจจัย 3 ประการ คือ การบริหารตนเอง การบริหารงาน และการบริหารครอบครัว ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ การครองตนหรือการบริหารตนเอง การบริหารตนเอง จะต้องปฏิบัติตนเองเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าต่อสังคม และเป็นแบบอย่างที่ดี สามารถนำผู้อื่น และสังคมไปสู่ความสันติสุข ต้องครองตนไว้ในที่สูง น่าเคารพนับถือเช่น ศิล เป็นต้น ดังจะอธิบายดังต่อไปนี้

ศิลปิน เป็นเบื้องต้นแห่งชีวิตที่พัฒนาให้เป็นคนดีได้ ศิล ในความหมายในพุทธทศนิกายมหานิเทศ ได้กล่าวไว้ว่า “ศิลปินและวัตรเป็นโณ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศิลป์ สำรวมด้วย ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาชาระ และโคจรอยู่ (มีมารยาททางการแสดงออก การเคลื่อนไหวไปมาล้วนมีความถูกต้องไม่ละเมิดศีล) เป็นผู้เห็นภัยในทางทั้งหลายแม้มีประมาณ เล็กน้อยสมาทานอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวัง ความไม่ก้าวล่วงในสิกขาทั้งหลายนั้น นี่เป็นศิลปิน” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2559)

ศิลปิน คือ ความประพฤติดีทางกาย วาจา การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย หรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย และวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษากฎตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ

ศิลปิน คือ สิ่งดีงามที่ควรปฏิบัติเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข และเป็นหนทางให้ เกิดประโยชน์ผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นปกติสุข ถูกต้องทางกาย วาจา ใจ ให้ เรียบร้อย ไม่เป็นไปในความเดือนร้อนแห่งกาย วาจา และใจ ศิลมีหลายชั้นหลายระดับ จัดแบ่งได้ 5 ประเภท ดังนี้

1. ศิล 5 หรือเบญจศิลปิน เป็นศิลปินขั้นพื้นฐานของศิลปินทั้งปวง กล่าวคือ ศิลทุกประเภทไม่ว่าจะเป็น ศิลของอุบาสก อุบาสิกา สามเณร หรือพระภิกษุ ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งศิล 5 ข้อนี้ กำหนด เป็นศิลสำหรับผู้ครองเรือนทั่วไปควรรักษา เป็นศิลที่ควรรักษาให้เป็นปกติ

2. ศิล 8 (อัฐศิลปิน) เป็นศิลที่มีพื้นฐานมาจากศิล 5 เน้นการไม่เสพงาม การรับประทาน อาหารจำกัดเวลา การหัดลดละการหาความสุขจากสิ่งบันเทิงหรือเครื่องประนเปรอความสุขทางประสาทสัมผัสและการดใช้เครื่องนุ่งนอนฟูกหุหุรา

3. ศิล 10 (ทศศิลปิน) เป็นศิลสำหรับเด็กและเยาวชนที่บวชเป็นสามเณรสมาทานรักษาคำเป็น ประจำ คำว่าสามเณร แปลว่า เหล่าก่อนของสมณะ หมายถึง เด็กและเยาวชนผู้ศึกษาอบรมตามหลัก ไตรสิกขา เพื่อเตรียมเป็นพระภิกษุเมื่อมีอายุครบอุปสมบทตามพระวินัยกำหนด

4. ศิล 227 หรือสิกขาบท 227 เรียกว่า ศิลของพระภิกษุ เป็นพระวินัยพุทธบัญญัติในส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ข้อห้ามสำหรับบุรุษผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ต้องรักษา โดยเคร่งครัด เพื่อดำรงความเป็นพระภิกษุ

5. ศิล 311 หรือสิกขาบท 311 เรียกว่า ศิลของพระภิกษุณี เป็นพระพุทธรูปบัญญัติในส่วนที่เป็นข้อห้ามสำหรับสตรีผู้อุปสมบทเป็นพระภิกษุณีที่ต้องรักษาโดยเคร่งครัด เพื่อดำรงความเป็นพระภิกษุณี

ดังนั้นการจัดระดับของผู้ถือศิลอาจสรุปเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ศิลสำหรับคฤหัสถ์ ได้แก่วรรณชั้นพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ที่ต้องมี ซึ่งเป็น ข้อแนะนำและสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขของตนและสังคมในหมู่คณะ

2. ศิลสำหรับบรรพชิต (ในพระพุทธศาสนา) ได้แก่วรรณจากพื้นฐานชีวิตเพื่อพัฒนาของการปฏิบัติ กาย วาจา และใจให้สูงขึ้น เป็นระเบียบวินัย เพื่อกำกับให้บรรพชิตสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์และเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้ มีข้อกำหนดที่บัญญัติขึ้นไว้เพื่อกำหนดความประพฤติสำหรับนักบวช ถ้าล่วงละเมิด มีข้อกำหนดโทษตาม ความผิดนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความถูกต้อง ความสงบสุข และเข้าในหมู่คณะของนักบวชได้

ผู้เขียนขอกล่าวถึงศีลของบุคคลทั่วไป คือ ศีล 5 ซึ่งเป็นศีลขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ให้มีความสุข และการใช้ชีวิตครองเรือนก็จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีศีล 5 เป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต ดังนั้น ชีวิตมีความสุขเพราะศีล อันประกอบด้วย

1. เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย
2. เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลักขโมยเบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน
3. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจารา ละเว้นการประพฤติดีกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของ หวงแหวน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขาให้สับสน

4. เว้นจากมุสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวง ไม่ประทุษร้ายเขาหรือประโยชน์สุข ของเขา ด้วยวาจา

5. เว้นจากสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความ ประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อยก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม

ศีลนั้นแยกออกเป็นกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล เป็นหนทางของคฤหัสถ์ที่จะควร ประพฤติปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม 10 ประการ คือ (พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธมมเสฏฐโณ ป.ธ. ๙), (2552).

กุศลกรรมทางกาย

1. ละเว้นการฆ่าการสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียนมีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูล สงเคราะห์กัน
2. ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารัดเอาเปรียบ เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน
3. ละเว้นการประพฤติดีกาล่วงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายเกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

กุศลกรรมทางวาจา

4. ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวงกล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริง เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

5. ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมสามัคคี

6. ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง

7. ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

กุศลกรรมทางใจ

8. ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้ผ่องแผ้วว่างขวาง

9. ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย ตั้งความปรารถนาดี แผ่เมตตา มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

10. มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว รู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ธรรม 10 ข้อนี้ เรียกว่า กุศลกรรมบถ (ทางทำกรรมดี) จะเห็นข้อละเอียดสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดี ประพฤติชอบ 3 ประการ คือ

1. ข้อ 1 - 3 กายสุจริต ความสุจริตกาย ทำสิ่งที่ต้องทำถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
2. ข้อ 4 - 7 วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ต้องพูดถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา
3. ข้อ 8 - 10 มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ต้องคิดถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ

ดังนั้นเมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติตามศีล 5 ก็จะได้กุศลกรรมบถ 10 ไปด้วย จึงเป็นให้เกิดความสุขในตนเองและครอบครัว

หลักพุทธธรรมสำหรับการครองคน

หลักพรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม 4 เป็นธรรมสำหรับนักบริหาร ได้กล่าวว่า การบริหารที่จะปกครองคนได้ต้องอาศัยธรรมที่เรียกว่า ธรรมของผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำใจให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดชพระคุณควบคุมการบริหาร เป็นหลักธรรมที่นักบริหารทุกคนพึงมี เพราะจะเป็นนักปกครองหรือนักบริหารได้จะต้องมีคุณธรรมที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ ซึ่งประกอบด้วย (พระมหาสุทธิชัย ฐิตชโย (ถาวรศีล), 2546)

1. เมตตา คือ ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข นักบริหารต้องมีความรักและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดี หรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเขานักบริหารต้องมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนที่ดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับลักษณะที่ดีของเขา

2. กรุณา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารที่มีจิตใจที่เกื้อกูลต่อผู้ร่วมงาน บุคลากรในองค์กร นักบริหารช่วยเหลือผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อถึงคราวให้ช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ไม่ทอดทิ้งไม่ว่างเฉย เป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ร่วมงานที่สำคัญ กระตุ้นส่งเสริมหลักการทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะผู้บริหารคอยช่วยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

3. มุทิตา คือ การชื่นชมยินดี เป็นหลักวิธีการของผู้บริหาร เมื่อผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน หรือประสบผลสำเร็จในชีวิต หน้าที่ของผู้บริหาร คือ ร่วมแสดงความยินดี ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถให้มากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้น เป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดีสำหรับผู้บริหารที่จะสร้างแรงใจ ตั้งความสามารถของบุคลากร ผู้ร่วมงาน ให้ออกมาอย่างเต็มความสามารถ

4. อุเบกขา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารทุกคน จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จะต้องตั้งตนเป็นกลาง แล้วใช้ปัญญาพิจารณาอันสมควรแก่เหตุ ในกรณีที่เกิดความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นของผู้ร่วมงาน หรือบุคลากรในองค์กร ตัดสินอย่างเที่ยงธรรม ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ร่วมงานทุกคน ให้เกิดความเคารพนับถือ

หลักสังคหวัตถุธรรม

ในยุคที่มีการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมไปอย่างรวดเร็ว สังคมการทำงานในปัจจุบันจึงประกอบด้วยปัจจัยหลายด้านที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมงานในองค์กรซึ่งปัจจัยประการหนึ่งที่สำคัญต่อการตัดสินใจเข้าร่วมงานในองค์กรของบุคคลคือผู้บริหารที่มีความสามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ นอกจากความสามารถ ความเชี่ยวชาญในกิจการงานต่าง ๆ แล้ว ผู้บริหารยังต้องมีความเสมอภาค การให้ความ

มั่นคงในงานแก่บุคลากร ความยุติธรรมที่เป็นหลักปฏิบัติในการบริหารงานบุคคล และการเสริมสร้างจริยธรรม และคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเรื่องของหลักการสงเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน หลักการยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นนั้น คือ สังคหัตถุธรรม ซึ่งได้ให้ความหมายและองค์ประกอบของ

สังคหัตถุธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ 4 ประการ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2549) ได้แก่

1. ทาน คือ การให้ปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ แบ่งปัน ช่วยสงเคราะห์ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยาเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

2. ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำสุภาพ ที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผล ชักจูงในทางที่ดีงาม แสดงความเห็นอกเห็นใจ เป็นกำลังใจรู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจ อันดีสมานสามัคคีเกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ

3. อัตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิดหรือการประพัตติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ความช่วยเหลือด้วยแรงกายและขวนขวายกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สمانัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอดันเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่น ไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม และไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย

หลักพุทธธรรมสำหรับการครองงาน

การทำงานสิ่งใดไม่ว่าเป็นไปทางโลกหรือทางธรรม ต้องมีหลักธรรมที่ดำเนินให้ถึงจุดมุ่งหมายปลายทางที่ตั้งใจไว้จะเล็กหรือจะใหญ่โตเพียงไร ถ้าบุคคลนั้นมีหลักในการดำเนินและปฏิบัติให้ได้อย่างถึงหลักชัยชนะคือ ความสำเร็จในการงาน ผู้ที่ต้องการดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา หรืออาชีพการงาน ควรปฏิบัติตาม หลักธรรมดังนี้

หลักอิทธิบาท

การทำงานที่จะให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย แต่สิ่งที่สำคัญและขาดไม่ได้คือคุณธรรม สำหรับผู้บริหารในการบริหารงานต้องมีการส่งเสริมผู้ปฏิบัติงานให้ได้ใช้ศักยภาพที่มีในการทำงานอย่างเต็มที่ บุคคลจำนวนมากที่ทำงานแล้วไม่ประสบความสำเร็จและทำงานแล้วไม่มีประสิทธิภาพ เพราะสิ่งที่ขาดไปนั้น คือการนำหลักธรรมมาใช้สนับสนุนในการทำงาน ซึ่งหลักธรรมที่เกี่ยวกับการทำงานในพระพุทธศาสนา เรียกว่า อิทธิบาท 4 หลักแห่งความสำเร็จ หลักธรรมนี้เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ในขณะเดียวกัน การทำงานให้ประสบความสำเร็จตามแนวพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 อิทธิบาท แปลว่า หลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จ หรือทางสู่ความสำเร็จ มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2542)

1. ฉันทะ คือ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน

2. วิริยะ คือ พากเพียรทำ รักแล้วต้องขยัน ความขยันคือ ภาวปฏิบัติการของความรักความรักในงาน จะทำให้เรารู้ว่าควรทำงานอะไร ส่วนความขยันจะทำให้งานนั้นก้าวไปสู่ความสำเร็จการทำงานถ้าขาดความขยัน ความชำนาญก็จะไม่เกิด

3. จิตตะ คือ จดจำจ่อจิต หมายความว่า ทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไป ปักใจลงไปในสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้ง อย่างมุ่งมั่น อย่างจริงจัง และอย่างทุ่มเท ใครก็ตามที่ทำงานด้วยการเอาใจจดจ่ออยู่กับงานนั้น คนนั้นจะประสบความสำเร็จ

4. วิมังสา คือ วินิจจาย ได้แก่การวิเคราะห์สังเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนานั่นเองเมื่อเราทำงานอะไรก็ตามให้พินิจพิเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนาพระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของนักวิจัยชั้นยอดของโลกพระองค์ทรงสามารถสร้างปัญญาขึ้นมาใหม่

จากเหตุการณ์ที่คนทั้งหลายมองไม่เห็นว่าเป็นทางมาของปัญญาได้อย่างไร หากเราจำพุทธประวัติได้ก็จะพบว่า สาเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าแต่เมื่อยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช ก็เป็นเพราะว่าพระองค์ทรงรู้จักใช้ปัญญาในเชิงสร้างสรรค์อันได้แก่การรู้จักคิดเชิงวิเคราะห์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2542)

หลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม เป็นข้อปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักร และเป็นหลักธรรมของผู้บริหารทุกระดับ ที่จะพึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตน ให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยรวม เป็นคุณธรรมที่โบราณบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งพระมหากษัตริย์ในอดีตได้ทรงถือปฏิบัติมาเป็นพระราชจริยาวัตร แม้บุคคลผู้มีใช้พระเจ้าแผ่นดินก็ควรเจริญรอยตาม โดยนำเอาหลักธรรม 10 ประการนี้มาปฏิบัติในการบริหารการปกครอง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเกิดความสวัสดิ์ในสังคม ตามอุดมการณ์แห่งการปกครองยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันว่าคุณสมบัติของนักบริหารหรือนักปกครอง หรือ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์ ตลอดจนนักบริหารหรือนักปกครองทั่วไป ผู้บริหารยังสามารถใช้หลักธรรม 10 ประการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของบุคลากรทุกระดับชั้น เพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด และสำเร็จตามเป้าหมาย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2542)

หลักทศพิธราชธรรม 10 ประการ คือ

1. ทาน คือ การให้ การที่ผู้บริหารให้ทรัพย์สินวัตถุสิ่งของ หรือองค์ประกอบที่ได้มาซึ่งวัตถุ อันหมายถึงเงิน เวลา กายของตน และผู้อื่นที่ต้องการ (วัตถุทาน) การให้ความรู้ การชี้แนะที่เป็นประโยชน์ในการทำงาน (วิทยาทาน) และการใช้ชีวิต (ธรรมทาน) และการให้อภัยแก่ผู้ที่ทำผิดพลาด ที่พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุง หรือการไม่ถือโทษในเรื่องทั้งปวง (อภัยทาน)

2. ศีล คือ วิธีการอยู่ในศีลธรรมอันดีทั้งกาย วาจา และทางใจ อันเป็นหลักการสากลคุ้มครองสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการประพฤติตนตามระเบียบวินัยของหน่วยงาน ตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม

3. ปริจจาคะ คือ การเสียสละสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงาน ในด้านการเสียสละ เพื่อส่วนรวม เพื่อประโยชน์ของบุคลากร และองค์กร การไม่เห็นแก่ตัวของผู้บริหาร จะสามารถทำให้บุคลากรทำงานอย่างเป็นมีความสุข

4. อาชวะ คือ ความเป็นผู้ซื่อตรงสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงาน ในด้านของความซื่อสัตย์สุจริตต่อองค์การ ต่อบุคลากร เป็นผู้ตรงต่อหน้าที่รับผิดชอบต่อภาระงานให้ประสบความสำเร็จ

5. มัทวะ คือ ความสุภาพอ่อนโยน ความสุภาพอ่อนโยนที่ผู้บริหาร แสดงออกถึงกิจกรรมายาทที่สุภาพ เรียบร้อยปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างให้เกียรติ และการพูดจา สุภาพไพเราะ นุ่มนวล กับบุคคลในทุกระดับ

6. ตปะ คือ ความเพียรพยายามสำหรับผู้บริหาร เป็นวิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงานในด้านความพยายาม ความบากบั่นความก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่ รู้จักระงับยับยั้งซึ่งใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ มุ่งมั่นในหน้าที่การงานให้ครบถ้วนสมบูรณ์

7. อักโกธะ คือ ความไม่โกรธสำหรับผู้บริหาร เป็นวิธีการของผู้บริหารที่แสดงถึงความมีเหตุผล ไม่โกรธผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างไร้เหตุผล มีเมตตาธรรมประจักษ์ รู้จักระงับความขุ่นเคืองแห่งจิต และมีวินัยที่มีเหตุผล

8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารที่ไม่แสดงการกดขี่ข่มเหงผู้ใต้บังคับบัญชา โดยใช้อำนาจที่เหนือกว่าเบียดเบียนผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือ สร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในองค์กร

9. ขันติ คือ ความอดทน การที่ผู้บริหารอดทนต่อความยากลำบากไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการดำรงชีวิตมีมานะอดทนในการงาน มีความอดทนต่ออารมณ์ยั่วยุดต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ คือการควบคุมอารมณ์เมื่อผิดหวัง หรือการอดกลั้นต่อความโลภและความอยากได้

10. อวิโรธนะ คือ ความยุติธรรมสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารที่ยึดมั่นในหลักของความยุติธรรม ความเที่ยงตรง ไม่เอนเอียงหรือหวั่นไหว ไม่มีอคติโดยมิชอบ ใช้ความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่โดยยึดหลักความถูกต้องสามารถทำให้บุคลากรในองค์กรเกิดความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวต่อภาระงาน

สรุปได้ว่า หลักพุทธธรรมสำหรับการครองงาน หมายถึง หลักธรรม หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านักบริหารคงไม่สามารถจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ถ้ายึดอัตตาหรือเอาตนเองเป็นที่ตั้งการบริหารที่จะได้ทั้งคนและงานหรือคำโบราณกล่าวไว้ว่า “จะทำอะไรก็ตาม ควรทำในลักษณะ “บัวไม่ให้จ้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น” หรือซึ่งคำพังเพยก็มีไว้คือ “น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย” การบริหาร คือการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนในหน่วยงานนั้น ๆ ช่วยกันทำ นอกจากนี้แล้ว คงจะต้องอาศัยคนที่เกี่ยวข้องด้วย ได้ช่วยกันทำนี่คือจุดสำคัญ เป็นคำสำคัญที่นักบริหารจะต้องท่องให้ขึ้นใจ นักบริหาร หรือผู้บริหาร ไม่สามารถทำงานสำเร็จได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือร่วมใจจากคนเหล่านั้นฉะนั้น ผู้บริหารจำต้องอาศัยศิลปะในการบริหารหรือใช้ภาวะผู้นำ จึงจะสามารถบริหารงานได้อย่างราบรื่นและประสบผลสำเร็จได้การบริหารที่จะได้ทั้งคนและงาน ต้องใช้ทั้ง “ศาสตร์และศิลป์” เป็นเรื่องสำคัญ และควรเพิ่มเข้ามาอีก คือต้องใช้ทั้ง “ศาสน์และศีล” คือต้องนำหลักคุณธรรมทางศาสนาใช้ในการบริหารด้วย จึงจะทำให้เป็นเกราะคุ้มครองตนเองให้พ้นภัยทั้งหลายทั้งปวง

หลักพุทธธรรมสำหรับการร่วมกันในสังคม

มนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยปราศจากหลักธรรมหรือคุณธรรมย่อมไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องกินและต้องบริโภค การทำมาหากินของมนุษย์นั้นเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ประกอบกับธาตุแท้ของมนุษย์นั้นมักง่ายเห็นแก่ตัว ชอบเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นหากมนุษย์ขาดหลักธรรมหรือคุณธรรมประจักษ์แล้ว การดำรงชีวิตจะต้องมีการกระทบกระทั่ง ทะเลาะวิวาทหมาดหมาดถึงกับรบราฆ่าฟันทำศึกสงครามกันได้ แต่อย่างไรก็ตามเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ได้รับการฝึกอบรมสั่งสอนในด้านคุณธรรม ศีลธรรมกันมาเป็นเวลาช้านานแล้วจึงทำให้บุคคลมีความสำนึกในศีลธรรมจริยธรรมอยู่ในใจ เหตุการณ์รุนแรงต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ยาก

การนำเอาหลักธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตมีหลายวิธี คือ อาจจะเริ่มต้นด้วยหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง แล้วยึดถือปฏิบัติ ซึ่งอาจนำหลักการปฏิบัติตามหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาตามหลักมงคล 38

มงคล คือ เหตุแห่งความสุข ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้พึงปฏิบัติ นำมาจากบทมงคลสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาเทวดาที่ถามว่า คุณธรรมอันใดที่ทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จหรือมี “มงคลชีวิต” ซึ่งมี 38 ประการ ได้แก่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2542).

1. การไม่คบคนพาล ท่านว่าลักษณะของคนพาลมี 3 ประการ คือ 1) คิดชั่ว คือ การมีจิตคิดอยากได้ในทางทุจริต มีความพยาบาท และมีฉันทิภูติ คือ เห็นผิดเป็นชอบ 2) พูดชั่ว คือ คำพูดที่ประกอบไปด้วย วจีทุจริต เช่น พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ 3) ทำชั่ว คือ ทำอะไรที่ประกอบด้วยกายทุจริต เช่น การฆ่าสัตว์ ลักขโมย ฉ้อโกงฉุดคร่าอนาจาร ประพฤติผิดในกาม

2. การคบบัณฑิต บัณฑิต หมายถึง ผู้ทรงความรู้ มีปัญญา มีจิตใจที่งาม และมีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง รู้ดีรู้ชั่ว มีลักษณะดังนี้คือ 1) เป็นคนคิดดี คือ การไม่คิดละโมภ ไม่พยาบาทปองร้ายใคร รู้จักให้อภัยเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ความกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น 2) เป็นคนพูดดี คือ วจีสุจริต พูดจริง ทำจริงไม่โกหกไม่พูดหยาบ ถากถาง นินทาว่าร้าย 3) เป็นคนทำดี คือ ทำอาชีพสุจริต มีเมตตา ทำทานเป็นปกตินิสัย อยู่ในศีลธรรม ทำสมาธิภาวนา

3. การบูชาบุคคลที่ควรบูชา การบูชา คือ การแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถ้อยยกย่อง เลื่อมใสในบุคคลนั้น ซึ่งการบูชาแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ 1) อามิสบูชา คือ การบูชาด้วยสิ่งของ เช่น การนำเงินให้พ่อแม่ ใ้ใช้จ่าย หรือมอบทรัพย์สินให้พ่อแม่ หรือการนำดอกไม้ ธูปเทียนไปบูชาพระก็ถือเป็นอามิสบูชา เป็นต้น 2) ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการเจริญสมาธิภาวนา การฝึกจิตให้ไม่ฟุ้งซ่าน เห็นความจริงในความเป็นไปของโลก เป็นต้น

4. การอยู่ในถิ่นอันสมควร ถิ่นอันสมควรควรประกอบด้วยสิ่งแวดล้อม 4 อย่าง ได้แก่ 1) อาวาสเป็นที่สบาย หมายถึง อยู่แล้วสบาย เช่น สะอาด เดินทางไปมาสะดวก อากาศดี เป็นแหล่งชุมชน ไม่มีแหล่งอบายมุข เป็นต้น 2) อาหารเป็นที่สบาย หมายถึง อาหารการกินอุดมสมบูรณ์เช่น มีแหล่งอาหารที่สามารถจัดซื้อหาได้ง่าย เป็นต้น 3) บุคคลเป็นที่สบาย หมายถึง ที่ที่มีคนดี จิตใจโอบอ้อมอารี ถ้อยทีถ้อยอาศัยมีศีลธรรม ไม่มีโจร นักเลง หรือใกล้แหล่งอิทธิพล เป็นต้น 4) ธรรมะเป็นที่สบาย หมายถึง มีที่พึ่งด้านธรรมะมีที่พึ่งธรรม เช่น มีวัด อยู่ในละแวกนั้น มีโรงเรียนหรือแหล่งศึกษาหาความรู้ เป็นต้น

5. เคยทำบุญมาก่อน บุญ มีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ 1) ทำให้กาย วาจา และใจ สะอาดได้ 2) นำมาซึ่งความสุข 3) ติดตามไปได้ หมายถึง บุญจะติดตัวเราไปได้ตลอดจนถึงชาติหน้า 4) เป็นของเฉพาะตน หมายถึง ขอยืม หรือแบ่งกันไม่ได้ ทำเองได้เอง 5) เป็นที่มาของโภคทรัพย์ทั้งหลาย คือ ว่าผลของบุญจะบันดาลให้เกิดขึ้นได้เองโดยไม่ได้หวังผล 6) ให้มนุษย์สมบัติ ทิพย์สมบัติ และนิพพานสมบัติแก่เราได้ หมายถึง ความสมบูรณ์ตั้งแต่ทางโลกจนถึงนิพพานได้เลย 7) เป็นปัจจัยให้ถึงซึ่งนิพพาน ก็คือเป็นปัจจัยในการส่งเสริมให้บรรลุถึงนิพพานได้เร็วขึ้นเมื่อปฏิบัติ 8) เป็นเกราะป้องกันในวัฏสงสาร หมายถึง ในวงจรการเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือที่เรียกว่าเวียนว่ายตายเกิดนั้นบุญจะคุ้มครองให้ผู้นั้นเกิดในที่ดี อยู่อย่างมีความสุข หรือตายอย่างไม่ทรมาน

6. การตั้งตนชอบ หมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย ด้วยความถูกต้องและสุจริต อยู่ในสัมมาอาชีวะ มีแผนการที่จะไปถึงจุดหมายนั้นด้วยความไม่ประมาท มีการเตรียมพร้อม และมีความอดทนไม่ละทิ้งกลางคัน

7. ความเป็นพหุสูตร คือ เป็นผู้ฟังมาก เล่าเรียนมาก เป็นผู้รอบรู้ โดยมีลักษณะดังนี้คือ 1) รู้ลึก คือ การรู้ในสิ่งนั้นๆ เรื่องนั้น ๆ อย่างหมดจดทุกแง่ทุกมุม อย่างมีเหตุมีผล รู้ถึงสาเหตุจนเรียกว่าความชำนาญ 2) รู้รอบ คือ การรู้จักข้างสังเกตในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น เหตุการณ์แวดล้อม เป็นต้น 3) รู้กว้าง คือ การรู้ในสิ่งใกล้เคียงกับเรื่องนั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน สัมพันธ์กัน เป็นต้น 4) รู้ไกล คือ การศึกษาถึงความเป็นไปได้ผลในอนาคต เป็นต้น

8. การรอบรู้ในศิลปะ ศิลปะ คือ สิ่งที่แสดงออกถึงความงดงาม และมีความสุนทรีย์ คนมีศิลปะควรต้องฝึกให้มีคุณสมบัติเหล่านี้ไว้ในตัว คือ 1) มีศรัทธาในความงามของสิ่งต่าง ๆ 2) หมั่นสังเกตและพิจารณา 3) มีความประณีต อารมณ์ละเอียดอ่อน 4) เป็นคนสุขุม มีความคิดสร้างสรรค์

9. มินิยที่ติวินัย คือ ข้อกำหนด ข้อบังคับ กฎเกณฑ์เพื่อควบคุมให้มีความเป็นระเบียบ มีทั้งวินัยของสงฆ์และของฆราวาส วินัยของสงฆ์มีทั้งหมด 7 อย่างหรือเรียกว่า อนุาจารย์วินัย วินัยของบุคคลทั่วไปก็มี 10 อย่าง คือ การละเว้นจากอกุศลกรรม 10 ประการ

10. กล่าววาจาอันเป็นสุภาสิต วาจาอันเป็นสุภาสิต หมายถึง คำพูดที่ดี มีประโยชน์ต่อผู้ฟังซึ่งประกอบด้วยลักษณะดังนี้ 1) ต้องเป็นคำจริง คือ ข้อมูลที่ถูกต้อง มีหลักฐานอ้างอิงได้ ไม่ได้ปั้นแต่งขึ้นมาพูด 2) ต้องเป็นคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ มีความไพเราะในถ้อยคำ ไม่มีคำหยาบโลน หรือคำด่า 3) พูดแล้วมีประโยชน์ คือ มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ 4) พูดด้วยจิตที่เมตตา คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง 5) พูดได้ถูกกาลเทศะ คือ พูดในสถานที่เหมาะสม และในเวลาที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากขึ้นอยู่กับเรื่องที่พูด

11. การบำรุงบิดามารดา การทดแทนพระคุณบิดามารดา สามารถทำได้ดังนี้ระหว่างเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ก็เลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทน ช่วยเหลือเป็นธุระเรื่องการทำงานให้ท่านดำรงวงศ์ตระกูลให้สืบ ไปไม่ทำเรื่องเสื่อมเสีย รวมทั้งประพฤติตนให้ควรแก่การเป็นสืบทอดมรดกจากท่าน ครั้นเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศกุศลให้ท่าน

12. การสงเคราะห์บุตร คำว่า “บุตร” นั้น มีอยู่ 3 ประเภทได้แก่ 1) อภิชาติบุตร คือ บุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเหนือกว่าบิดามารดา 2) อนุชาตบุตร คือ บุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถเสมอบิดามารดา 3) อวชาตบุตร คือ บุตรที่มีความดี คุณธรรม และความสามารถต่ำกว่าบิดามารดา การที่เราเป็นพ่อเป็นแม่ของบุตรนั้นมีหน้าที่ที่ต้องให้กับลูกของเราคือ 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2) ปลูกฝังสนับสนุนให้ทำความดี 3) ให้การศึกษาหาความรู้ 4) ให้ได้คู่ครองที่ดี 5) มอบทรัพย์ไว้ในโอกาสอันควร

13. การสงเคราะห์ภรรยา ลักษณะของภรรยาแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ 1) วรภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยเพชรชาติ เป็นพวกที่มีจิตใจดีไม่ตี ชอบทำร้าย ชอบด่าทอสาปแช่ง คิดฆ่าสามี หรือมีชู้กับชายอื่น 2) โจรภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยโจร เป็นคนล้างผลาญ สร้างหนี้สิน หาได้เท่าไรก็ไม่พอหรือเอาเรื่องในบ้านไปโพทนาให้คนข้างนอกรับรู้ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง 3) อัยยาภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยนาย เป็นคนชอบข่มสามีให้อยู่ในอำนาจ ไม่ให้เกียรติสามี เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้อื่น ชอบสั่งการหรือเอาแต่ใจตัวเอง เห็นสามีเป็นคนไร้ความสามารถ แต่ตัวเองเป็นผู้นำ 4) มาตาภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยแม่ คือ ผู้ที่มีความรักต่อสามีอย่างสุดซึ้ง ไม่เคยทอดทิ้งแม้ยามทุกข์ยาก ป่วยไข้ ไม่ทำให้มีเรื่องสะเทือนใจ 5) ภคินีภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือ ผู้ที่มีความเคารพต่อสามีในฐานะพ่อบ้าน แต่ขัดใจกันบ้างตามประสาคนใกล้ชิดกันแล้วก็ให้อภัยกัน โดยไม่คิดพยาบาท เดินตามแนวทางของสามี ต้องฟังพาสามี 6) สขีภรรยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ต่างคนต่างก็มีอะไรที่เหมือนกัน ความสามารถพอกัน ไม่จำเป็นต้องฟังพากัน ไม่ค่อยยอมกัน เป็นตัวของตัวเอง แต่ก็รักกันและช่วยเหลือกันโดยต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง 7) ทาสีภรรยาหมายถึง

ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ คือ ภรรยาที่อยู่ภายใต้คำสั่งสามีโดยไม่มีข้อโต้แย้ง สามีเป็นผู้เลี้ยงดู สิ่งอะไรก็ตามอย่างนั้นแม้จะไม่เห็นด้วยก็ไม่ออกความเห็น อดทนทำงานตามหน้าที่ตามแต่สามีจะสั่งการ แม้ถูกดูด่าเย้ยตักก็ยังทนอยู่ได้โดยไม่โต้ตอบ

14. การทำงานไม่ให้คั่งค้าง หลักการทำงานให้เสร็จจุลวงมีดังนี้ 1) ฉันทะ คือ มีความพอใจในงานที่ทำ 2) วิริยะ คือ มีความตั้งใจ พากเพียรในงานที่ทำ 3) จิตตะ คือ มีความเอาใจใส่ในงานที่ทำ 4) วิมังสา คือ มีการคิดพิจารณาทบทวนงานนั้น ๆ

15. การให้ทาน การให้ทาน คือ การให้ที่ไม่หวังผลตอบแทนโดยหมายให้ผู้ได้รับพ้นจากทุกข์ แบ่งออกเป็น 3 อย่างได้แก่ 1) อามิสทาน คือ การให้วัตถุ สิ่งของ หรือเงินเป็นทาน 2) ธรรมทาน คือ การสอนให้ธรรมะเป็นความรู้เป็นทาน 3) อภัยทาน คือ การให้อภัยในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ดีกับเรา ไม่จองเวรหรือพยาบาทกัน

16. การประพฤติธรรม การประพฤติธรรม คือ การปฏิบัติให้เป็นไปด้วยความถูกต้องและความดีคือสุจริต 3 ได้แก่ 1) กายสุจริต 3 คือ (1) การไม่ฆ่าสัตว์ หมายถึงรวมหมดตั้งแต่สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ และมนุษย์ (2) การไม่ลักทรัพย์ หมายถึงรวมถึงการคอร์รัปชัน ไปหลอกลวง ปล้นจี้ชาวบ้านด้วย (3) การไม่ประพฤติผิดในกาม หมายถึงรวมถึงการคบชู้ นอกใจภรรยา และการข่มขืนด้วย 2) วาจาสุจริต 4 คือ (1) การไม่พูดเท็จ คือ การพูดแต่ความจริง ไม่หลอกลวง (2) การไม่พูดคำหยาบ คือ คำที่ฟังแล้วไม่รื่นหู เกิดความรู้สึกไม่สบายใจรวมหมด (3) การไม่พูดจาส่อเสียด การนินทาว่าร้าย (4) การไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล คือ การพูดที่ไม่เป็นสาระ หาประโยชน์อันใดมิได้ 3) มโนสุจริต 3 คือ (1) การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น คือ การนึกรออยากได้ของเขามาเป็นของเรา (2) การไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น คือ การนึกรออยากให้คนอื่นประสบเคราะห์กรรม คิดจะทำร้ายผู้อื่น (3) การเห็นชอบ คือ มีความเชื่อความเข้าใจในความเป็นจริง ความถูกต้องตามหลักคำสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

17. การสงเคราะห์ญาติ ลักษณะของญาติที่ควรให้การสงเคราะห์ เมื่ออยู่ในฐานะดังนี้ คือ 1) เมื่อยากจนหาที่พึ่งมิได้ 2) เมื่อขาดทุนทรัพย์ในการค้าขาย 3) เมื่อขาดยานพาหนะ 4) เมื่อขาดอุปกรณ์ทำมาหากิน 5) เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย 6) เมื่อคราวมีธุระการงาน 7) เมื่อคราวถูกใส่ความหรือมีคดี

18. ทำงานที่ไม่มีโทษ งานที่ไม่มีโทษ ประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ไม่ผิดกฎหมาย คือ ทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของบ้านเมือง 2) ไม่ผิดประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิม ควรดำเนินการตาม 3) ไม่ผิดศีล คือ ข้อห้ามที่บัญญัติไว้ในศีล 5 4) ไม่ผิดธรรม คือ หลักธรรมทั้งหลายอาทิเช่น การพนันการหลอกลวง

19. ละเว้นจากบาป บาป คือ สิ่งที่ไม่ดี เสีย ความชั่วที่ติดตัว ซึ่งไม่ควรทำ ท่านว่าสิ่งที่ทำแล้วถือว่าเป็นบาป ได้แก่ อกุศลกรรมบถ 10 คือ 1) ฆ่าสัตว์ 2) ลักทรัพย์ 3) ประพฤติผิดในกาม 4) พูดเท็จ 5) พูดส่อเสียด 6) พูดคำหยาบ 7) พูดเพ้อเจ้อ 8) โลภอยากได้ของเขา 9) คิดพยาบาทปองร้ายคนอื่น 10) เห็นผิดเป็นชอบ

20. สรรวมจากการตีม้น้ำเมา น้ำเมานั้น อาจทำมาจากแป้ง ข้าวสุก การปรุงโดยผสมเชื้อ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ที่ดื่มแล้วทำให้มึนเมา เช่น เบียร์ ไวน์ เหล้า

21. ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ธรรมในที่นี้ก็คือหลักปฏิบัติที่ทำแล้วมีผลในทางดีและเป็นจริงที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงโปรดแนะทางไว้ สิ่งที่ไม่ควรประมาท ได้แก่ 1) การประมาทในเวลา คือ การปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปโดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์ หรือผลดีวันประกันพรุ่ง เป็นต้น 2) การประมาทในวัย คือ คิดว่าอายุน้อย ไม่ต้องทำความเพียรก็ได้เพราะยังต้องมีชีวิตอยู่อีกนาน เป็นต้น 3) การประมาทในความไม่มีโรค คือ คิดว่าตัวเองแข็งแรงไม่ตายง่าย ๆ ก็ปล่อยปละละเลย เป็นต้น 4) การประมาทในชีวิต คือ การไม่กำหนดวางแผนถึงอนาคต คิดอยู่แต่ว่ายังมีชีวิตอยู่อีกนาน เป็นต้น 5) การประมาทในการงาน คือ ไม่ขยันตั้งใจทำให้อำนาจสำเร็จ ปล่อยตามเรื่องตามราว หรือปล่อยให้ดินพอกหางหมู เป็นต้น 6) การประมาทในการศึกษา คือ การไม่

คิดศึกษาเล่าเรียนในวัยที่ควรเรียน หรือขาดความเอาใจใส่ที่เพียงพอ 7) การประมาทในการปฏิบัติธรรม คือ การไม่ปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือศึกษาหลักธรรมให้ถ่องแท้เพราะคิดว่าเป็นเรื่องไกลตัว เป็นต้น

22. มีความเคารพ สิ่งที่ควรเคารพมีอยู่ดังนี้ 1) พระพุทธเจ้า 2) พระธรรม 3) พระสงฆ์ 4) การศึกษา 5) ความไม่ประมาท คือ การดำเนินตามหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ด้วยความเคารพ 6) การสนทนาปราศรัย คือ การต้อนรับแขกผู้มาเยือนด้วยความเคารพ

23. มีความถ่อมตน ความอ่อนน้อมถ่อมตน คือ การไม่แสดงออกถึงความสามารถที่ตัวเองมีอยู่ให้ผู้อื่นทราบเพื่อข่มผู้อื่น หรือเพื่อโอ้อวด การไม่โอวดดี เย่อหยิ่งจองหอง แต่แสดงตนอย่างสงบเสถียร ลักษณะของคนถ่อมตนนั้นมีดังนี้ 1) มีกิริยาที่อ่อนน้อม 2) มีวาจาที่อ่อนหวาน 3) มีจิตใจที่อ่อนโยน

24. มีความสันโดษ คำว่าสันโดษ หมายถึง การพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ในของของตัวลักษณะของความสันโดษ เป็นดังนี้ คือ 1) ยถาลาภสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามมีตามเกิด คือ มีแค่ไหนก็พอใจเท่านั้นเป็นอยู่อย่างใดก็ควรพอใจ ไม่คติน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ 2) ยถาพลสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามกำลัง เรามีกำลังแค่ไหนก็พอใจเท่านั้น ตั้งแต่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังบารมี หรือกำลังความสามารถ เป็นต้น 3) ยถาสารูปสันโดษ หมายถึง ความยินดีตามควร ซึ่งโยงไปถึงความพอเหมาะพอควรในหลาย ๆ เรื่อง เช่น รูปลักษณะของตนเอง และรวมทั้งฐานะที่เราเป็นอยู่

25. มีความกตัญญูหมายถึง การรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพยั้งสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้น มีดังนี้ 1) กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญูก็คือใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น 2) กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็คควรเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น 3) กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่าง ๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

26. การพึงธรรมตามกาล เมื่อมีโอกาส เวลา หรือวันสำคัญต่าง ๆ ก็ควรต้องไปพึงธรรมบ้างเพื่อสดับตรับฟังสิ่งที่ประโยชน์ในหลักธรรมนั้น ๆ และนำมาใช้กับชีวิตเราเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น

27. มีความอดทน ลักษณะของความอดทนนั้นสามารถจำแนกออกเป็นดังต่อไปนี้คือ 1) ความอดทนต่อความลำบาก คือ ความลำบากที่ต้องประสบตามธรรมชาติ ซึ่งอาจมาจากสภาพแวดล้อม เป็นต้น 2) ความอดทนต่อทุกข์เวทนา คือ ทุกข์ที่เกิดจากสังขารของเราเอง เช่น ความไม่สบายกาย เป็นต้น 3) ความอดทนต่อความเจ็บใจ คือ การที่คนอื่นทำให้เราผิดหวัง หรือพูดจาให้เจ็บช้ำใจ ไม่เป็นอย่างที่เราหวัง เป็นต้น 4) ความอดทนต่ออำนาจกิเลส คือ สิ่งยั่วยวนทั้งหลายถือเป็นกิเลสทั้งทางใจและทางกาย อาทิเช่น ความนึกโลภอยากได้ของเขา หรือการฟ่ายแพ้ต่ออำนาจเงิน เป็นต้น

28. เป็นผู้ว่าง่าย การทำให้เป็นคนว่าง่ายนั้นทำได้ดังนี้ 1) ลดมานะของตัว คือ การไม่ถือตัว ความไม่สำคัญตัวเองว่าเป็นอย่างโน้นเป็นอย่างนี้ อาทิเช่น ถือตัวว่าการศึกษาดีกว่า เป็นต้น 2) ละอุปทาน คือ การไม่ยึดถือในสิ่งที่เรามี เราเป็น หรือถือนั่นในอำนาจกิเลสต่าง ๆ 3) มีสัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาที่เห็นชอบ การเห็นถูกเห็นควรตามหลักอริยสัจ 4 เชื่อเรื่องความไม่เที่ยง เชื่อในเรื่องบุญเรื่องบาป เป็นต้น

29. การได้เห็นสมณะ คำว่าสมณะแปลตรงตัวได้ว่า ผู้สงบ (หมายถึงผู้อยู่ในสมณเพศ) คุณสมบัติของสมณะต้องประกอบไปด้วย 3 อย่างคือ 1) ต้องสงบกาย คือ มีความสำรวมในการกระทำทุกอย่าง รวมถึงกิริยามรรยาท ตามหลักศีลธรรม 2) ต้องสงบวาจา คือ การพูดจาให้อยู่ในกรอบของความพอดี มีความสุภาพสงบเสถียรในคำพูดและภาษาที่ใช้ เป็นไปตามข้อปฏิบัติ ประเพณี 3) ต้องสงบใจ คือ การทำใจให้สงบปราศจากกิเลสครอบงำ ไม่ว่าจะเป็น โลภ โกรธ หลง หรือความพยาบาทใดๆ ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิภาวนา

30. การสนทนารวมตามกาล การได้สนทนากันเรื่องธรรม ทำให้ขยายขอบเขตการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความรู้ และได้รับรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ที่เราอาจนึกไม่ถึง หรือเป็นการเผื่อแผ่ความรู้ที่เรามีให้แก่ผู้อื่นได้ทราบด้วย

31. การบำเพ็ญตบะ ตบะ โดยความหมายแปลว่า ทำให้ร้อน ไม่ว่าด้วยวิธีใด การบำเพ็ญตบะ หมายความว่า การทำให้กิเลสความร้อนต่าง ๆ หดไป หรือเบาบางลง ลักษณะการบำเพ็ญตบะมีดังนี้ 1) การมีใจสำรวมในอินทรีย์ทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลงติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำใจเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ทั้ง 6 2) การประพฤติรักษาพรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจทั้งปวง 3) การปฏิบัติธรรม คือ การรู้และเข้าใจในหลักธรรมเช่นอริยสัจ เป็นต้น ปฏิบัติตนให้อยู่ในศีล และถึงพร้อมด้วยสมาธิ และปัญญา โดยมีจุดหมายสูงสุดที่พระนิพพาน กำจัดกิเลสละวางทุกสิ่งได้หมดสิ้นด้วยปัญญา

32. การประพฤติพรหมจรรย์คำว่า พรหมจรรย์ หมายความว่า การบวชซึ่งละเว้นเมถุน การครองชีวิตที่ปราศจากเมถุน การประพฤติธรรมอันประเสริฐ ลักษณะของธรรมที่ถือว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์นั้น มีอยู่ดังนี้คือ 1) รักษาศีล 5 คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ทำผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่ดื่มน้ำเมา 2) มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขากับคนที่เราต้องพบปะด้วยทุกคน 3) งดเว้นจากการเสพกาม 4) ยินดีในคู่ของตน คือ การมีสามีหรือภรรยาคนเดียว 5) เพียรพยายามที่จะละความชั่ว ไม่ทอดทิ้งในความบากบั่น 6) ใช้ปัญญาเห็นแจ้งใน ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค 7) ศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ให้รู้แจ้งเห็นจริง

33. การเห็นอริยสัจ อริยสัจ หมายความว่า ความจริงอันประเสริฐ หลักแห่งอริยสัจมีอยู่ 4 ประการดังนี้ 1) ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ 2) สมุทัย คือ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ 3) นิโรธ คือ ความดับทุกข์ภาวะที่ต้นเหตุดับสิ้นไป 4) มรรค คือ ข้อปฏิบัติ หรือหนทางที่นำไปสู่การดับทุกข์

34. การทำให้แจ้งในพระนิพพาน นิพพาน คือ ภาวะของจิตที่ดับกิเลสได้หมดสิ้น หลุดจากอำนาจกรรม และไม่ต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏอีก

35. มีจิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม คำว่า “โลกธรรม” มีความหมายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำบนโลกนี้ ซึ่งเราไม่ควรมีจิตหวั่นไหวต่อสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ลักษณะของโลกธรรมมี 4 ประการคือ 1) การได้ลาภ เมื่อมีลาภผลก็ย่อมมีความเสื่อมเป็นธรรมดา มีแล้วก็ย่อมหมดไปได้ เป็นแค่ความสุขชั่วคราวเท่านั้น 2) การได้ยศ ยศลาภบรรดาศักดิ์ ล้วนเป็นสิ่งสมมุติขึ้นมาทั้งนั้น เป็นสิ่งที่คนยอมรับกันว่าเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ พอหมดยศก็หมดบารมี 3) การได้รับการสรรเสริญ ที่ได้มีคนนิยมชมชอบ ที่นั่นก็ย่อมต้องมีคนเกลียดชังเป็นเรื่องราวธรรมดา การถูกนิินทาจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติ 4) การได้รับความสุข ที่ได้มีสุขที่นั่นก็ย่อมมีทุกข์ด้วยมีความสุขแล้วก็อย่าหลงระเริงไปจนลืมนึกถึงความทุกข์ที่แฝงมาด้วย

36. มีจิตไม่โสกเศร้า การทำให้จิตใจไม่โสกเศร้านั้น มีข้อแนะนำดังนี้ 1) ใช้ปัญญาพิจารณาอยู่เนือง ๆ ถึงความไม่เที่ยงในสิ่งของทั้งหลายและร่างกายของเรา 2) ไม่ยึดมั่นในตัวตน หรือความจริงยั่งยืนในคนหรือสิ่งของว่าเป็นของเรา 3) ทุกอย่างในโลกล้วนเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ แม้ร่างกายเราก็ใช้เป็นที่ยึดชั่วคราวเท่านั้น 4) คิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่เที่ยงด้วยกันทั้งนั้น

37. มีจิตปราศจากกิเลส กิเลส คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง ซึ่งได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง

38. มีจิตเกษม เกشم หมายความว่า ความสุข สบาย หรือสภาพที่มีจิตใจที่เป็นสุข มีจิตเกษมก็คือว่า มีจิตที่เป็นสุขในที่นี้หมายถึงการละแล้วซึ่งกิเลส

สรุปได้ว่า มงคลชีวิต 38 ประการ เป็นหมวดธรรมะที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ และการนำไปปฏิบัติ เพราะเป็นหมวดธรรมะ ที่เป็นขั้นเป็นตอนเกี่ยวเนื่องกัน และสามารถนำไปใช้กับชีวิตประจำวัน ได้อย่าง

เหมาะสม ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติมีความสมบูรณ์พร้อม คือฝึกให้เป็นคนดีสร้างความพร้อมในการฝึกตนเอง ฝึกตน ให้เป็นคนมีประโยชน์ บำเพ็ญประโยชน์ ต่อครอบครัวและสังคม ธรรมะเบื้องต้นสูงใส่ตัวให้เต็มที่ การฝึก ภาควิปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป ผลจากการปฏิบัติจนหมดกิเลส และยังประโยชน์สูงสุด ของการปฏิบัติให้ เกิดขึ้น คือ ผู้ปฏิบัติจะมีจิตใจที่สะอาด บริสุทธิ์ บริบูรณ์ หมดกิเลส สามารถทำพระนิพพานให้แจ้ง

สรุปท้ายบท

หลักธรรมนั้นมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องคุณธรรมความดีความงาม และความสุข เป็นการกำหนดคุณค่า ของแนวทางมาตรฐานความประพฤติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อกันด้วยการปลูกฝังลักษณะนิสัย ในตนเองไปจนถึงการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่า สังคมเป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ทุกคนมี โอกาสอันเท่าเทียมกันที่จะพัฒนาตนเอง และเข้าถึงประโยชน์สุขได้มากที่สุด เพราะฉะนั้น การดำเนินชีวิตที่ จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนตน บุคคลรอบข้าง ญาติมิตร เพื่อนร่วมงาน จึงจำเป็นต้องมีธรรมะเป็นเครื่อง กำกับ เพื่อก่อหนุนจุดหมายที่ตั้งไว้ และเพื่อบรรลุประโยชน์สุขของชีวิตไปตามลำดับขั้นอันเหมาะสม ตัวอย่าง หลักพุทธธรรมนำมาหยาบยอก เช่น ศีล , อิทธิบาท , สังคหวัตถุ , ฆราวาสธรรม , มงคลชีวิต 38 ประการ เป็นต้นและยังมีหลักพุทธธรรมอื่น ๆ อีกมากมาย

พุทธธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะแห่ง ชีวิตและสันติสุข รวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ลดความขัดแย้งขจัดความเห็นแก่ตัว มีขันติธรรมทนต่อกันได้ รู้จักการให้อภัย สร้างคนในสังคมให้สามัคคีมีเมตตา หลักธรรมดังกล่าวจะเป็นพลังสำคัญที่ผลักดันขับเคลื่อนให้ เกิดสังคมสันติสุขได้ สามารถสร้างภาวะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน ป้องกันไม่ให้ เหตุการณ์ความรุนแรงจากความ ขัดแย้งทางสังคมและการเมืองเกิดขึ้นซ้ำอีก นำพามนุษย์ในสังคมให้มี ความปรองดองไม่แตกแยก มีความ ปรารถนาดีต่อกัน เข้าอกเข้าใจกัน ทำให้สังคมเกิดความเย็นเป็นปึกแผ่น ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม สร้างสังคม ให้มีเสถียรภาพ ถักทอให้คนในสังคมมีสำนึกร่วม ยอมรับและ ปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่กำหนดโดยสังคม หลัก พุทธธรรมจึงเป็นพลังอันสำคัญที่ขับเคลื่อนผลักดันหรือ เสริมสร้างสังคมให้ไปสู่เส้นทางแห่งสังคมสันติสุขได้ อย่างแท้จริง

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. ให้นักศึกษาอธิบายหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มหายานมา 1 เรื่อง มาพอเข้าใจ
2. นิพพาน ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา มีความหมายว่าอย่างไร จงอธิบาย
3. ให้นักศึกษาอธิบายการยกตัวอย่างการนำมงคลชีวิต 38 ประการ มาปรับใช้ในชีวิต
4. จงอธิบาย เรื่องไตรลักษณ์ ของพุทธศาสนาเถรวาท มาพอเข้าใจ
5. นักศึกษาจงอธิบายลักษณะพิเศษของพุทธธรรม มาพอเข้าใจ
6. นักศึกษาจะประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไรบ้าง อธิบาย
7. จุดหมายของการสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คืออะไร อธิบาย
8. การรักษาศีล 5 มีผลดีและผลเสียอย่างไร อธิบาย
9. การศึกษา 3 ประการ หรือ ไตรสิกขา ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนคืออะไร อธิบาย
10. กฎแห่งกรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร อธิบาย

เอกสารอ้างอิง

- พุทธทาสภิกขุ.(2534). ธรรมะของผู้ครองเรือน , กรุงเทพฯ : ภาพการพิมพ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551).พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552), ธรรมานุญชีวิต.กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). ทฤษฎีหรือแนวคิดทางด้านการบริหารและการจัดการองค์กร. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (2548).พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัด. กรุงเทพฯ : เลียงเชียง.
- พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธรรมเสฏฺฐ ป.ธ.9), (2552). ธรรมวิภาคบรรยาย, กรุงเทพฯ : หจก.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- พระมหาสุทธีชัย ฐิตโชโย (ถาวรศีล). (2546). ศึกษาเชิงวิเคราะห์พระมหาวีร 4 ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ (ศน.ม), สาขาพุทธศาสนศึกษา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีบริหาร.กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 38). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 12
เรื่อง ศาสนากับการบูรณาการสู่วิชาชีพครู

เนื้อหาประจำบท

1. การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียน
2. การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา
3. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา
4. ศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง

สาระสำคัญ

การบูรณาการความรู้ด้านศาสนาสู่การปฏิบัติงานวิชาชีพครูเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนา นักศึกษาครูสังคมศึกษาให้มีสมรรถนะในการจัดการเรียนการสอนศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ สาระสำคัญของบทนี้ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียน เป็นการนำเสนอแนวคิดและหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญ การออกแบบหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรม การ เลือกใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้ แบบร่วมมือ และการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม รวมถึงการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education) ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา ครอบคลุมการออกแบบและพัฒนาสื่อการ เรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยี รวมถึงนวัตกรรมการเรียนรู้รูปแบบ ใหม่ เช่น เกมการศึกษา แอปพลิเคชัน และสื่อเชิงประสบการณ์ เพื่อตอบสนองความต้องการและวิถีชีวิตของ ผู้เรียนในยุคดิจิทัล พร้อมทั้งการประยุกต์ใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและแหล่งเรียนรู้ออนไลน์

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา มุ่งเน้นการเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการวัดประเมินผลที่ ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และเจตคติ (Attitude) ตามธรรมชาติของเนื้อหาด้าน ศาสนา โดยใช้การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) การประเมินจากแฟ้มสะสมงาน (Portfolio) การประเมินจากการสะท้อนคิด (Reflective Assessment) รวมถึงการประเมินโดยเพื่อนและการ ประเมินตนเอง

ศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง ครอบคลุมการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความ ขัดแย้งทางศาสนา สาเหตุและปัจจัยที่นำไปสู่ความขัดแย้ง บทบาทของศาสนาในการสร้างสันติภาพ หลักธรรม ทางศาสนาที่ส่งเสริมสันติภาพ รวมถึงกลยุทธ์การจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษาและการสร้างวัฒนธรรม สันติภาพผ่านกิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมประจำบท

1. บอกความหมาย ความสำคัญและหลักการพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียนได้ (K)
2. ออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ สื่อ นวัตกรรม และโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาที่บูรณาการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบได้ (K)
3. เลือกใช้วิธีการสอน สื่อ นวัตกรรม และเครื่องมือวัดประเมินผลที่เหมาะสมกับเนื้อหาและบริบทของผู้เรียนได้ (P)
4. ปฏิบัติตามขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อ และการวัดประเมินผลตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบได้ (P)
5. พัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเครื่องมือวัดประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนาอย่างสร้างสรรค์และมีคุณภาพ (P)
6. ปรับประยุกต์ใช้วิธีการสอน สื่อ นวัตกรรม และเครื่องมือวัดประเมินผลให้เหมาะสมกับบริบทและความแตกต่างของผู้เรียนได้ (P)
7. ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาที่ส่งเสริมความเข้าใจและเคารพความแตกต่างทางความเชื่อ (A)

กิจกรรมการเรียนรู้ (จำนวน 3 ชั่วโมง)

การเตรียมความพร้อมการเรียนรู้ประจำบทที่ 12 / (15 นาที)

- นักศึกษาสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัยและทำสมาธิก่อนเรียนทุกชั่วโมง กรณีคนต่างศาสนาไม่ต้องสวดมนต์ให้นั่งหลับตาฝึกสมาธิ ระลึกถึงศาสดาของตนเอง

1. ให้นักศึกษาลงทะเบียนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/xvvvUv2iPW1J2SDo7>
2. ให้นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/47PQt84VQUt29ogn9>
3. ผู้สอนบอกวัตถุประสงค์และชี้แจงรายละเอียดกรอบเนื้อหาประจำบทเรียนให้นักศึกษาทราบ

วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry Method : 5E)

ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ (Engage) / (30 นาที)

กิจกรรมที่ 1.1 : เปิดคลิปวิดีโอ “ครูในฝัน” (10 นาที)

- 1) ผู้สอนเปิดคลิปวิดีโอ จำนวน 2 คลิป ดังนี้
 - คลิปที่ 1: ภาพบรรยากาศการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางศาสนา เช่น การพานักเรียนไปศึกษาดูงานที่วัด โบสถ์ มัสยิด
 - คลิปที่ 2: ข่าวหรือสารคดีสั้นเกี่ยวกับครูที่ใช้สื่อและนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนาอย่างสร้างสรรค์ เช่น การใช้เกมการศึกษา การจัดกิจกรรมเสวนาศาสนสัมพันธ์
- 2) ผู้สอนตั้งคำถามให้นักศึกษาร่วมกันวิเคราะห์ หลังจากชมคลิป
 - นักศึกษารู้สึกอย่างไรหลังจากชมคลิป
 - ครูในคลิปมีวิธีการจัดการเรียนรู้ที่น่าสนใจอย่างไรบ้าง
 - หากนักศึกษาเป็นครู จะมีแนวคิดหรือวิธีการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนาอย่างไรให้ผู้เรียนสนใจ

กิจกรรมที่ 1.2 : กิจกรรม “หนึ่งนาที หนึ่งความคิด” (10 นาที)

- 1) ผู้สอนแจกกระดาษโน้ตให้นักศึกษาคนละ 1 แผ่น และตั้งคำถามว่า
 - “ในการเป็นครูสังคมศึกษา ท่านคิดว่าควรมีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะใดบ้างในการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนา”
- 2) ให้นักศึกษาเขียนคำตอบลงในกระดาษโน้ต (เขียนเพียง 1 ข้อ ใช้เวลา 1 นาที)
- 3) ผู้สอนสุ่มนักศึกษาออกมาแปะกระดาษโน้ตบนกระดาน และอ่านคำตอบให้เพื่อนฟัง พร้อมเปิดโอกาสให้เพื่อนแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ 1.3: กิจกรรม “ปริศนาคำทาย” (10 นาที)

- 1) ผู้สอนแบ่งนักศึกษาเป็น 4 กลุ่ม (กลุ่มละ 6-8 คน) และแจกซองปริศนาให้กลุ่มละ 1 ซอง โดยแต่ละซองบรรจุข้อความปริศนาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาทั้ง 4 เรื่อง ดังนี้

กลุ่มที่	หัวข้อ	ข้อความปริศนา
กลุ่มที่ 1	การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษา	“กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาให้แก่ผู้เรียน โดยใช้วิธีการและกิจกรรมที่หลากหลาย เหมาะสมกับวัยและบริบท”
กลุ่มที่ 2	การพัฒนาสื่อและนวัตกรรม	“เครื่องมือหรือวิธีการใหม่ๆ ที่ช่วยให้การเรียนรู้ด้านศาสนามีประสิทธิภาพมากขึ้น ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัล”
กลุ่มที่ 3	การวัดและประเมินผล	“กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อตัดสินคุณค่าของผลการเรียนรู้ด้านศาสนา ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติ”
กลุ่มที่ 4	ศาสนากับการสร้างสันติภาพ	“บทบาทของศาสนาในการลดความขัดแย้ง สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข”

- 2) ให้นักศึกษาในกลุ่มช่วยกันอภิปราย ว่าข้อความปริศนาที่ได้รับตรงกับหัวข้อใด พร้อมยกตัวอย่างประกอบ

- 3) ผู้สอนสุ่มตัวแทนแต่ละกลุ่มนำเสนอคำตอบ และสรุปเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาที่จะเรียนในวันนี้

ผู้สอนพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียน: การเป็นครูสังคมศึกษาในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการออกแบบการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาสื่อและนวัตกรรม การวัดและประเมินผลที่เหมาะสม รวมถึงการทำความเข้าใจบทบาทของศาสนาในการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในโรงเรียนและชุมชนต่อไป

***ผู้สอนพูดสนทนาเชื่อมโยงเข้าสู่เนื้อหาบทเรียนในวันนี้

ขั้นที่ 2 สำรวจและค้นหา (Explore) / (60 นาที)

กิจกรรมที่ 2.1: การสืบค้นความรู้ (20 นาที)

- 1) ผู้สอนแบ่งนักศึกษาออกเป็น 4 กลุ่ม ตามหัวข้อที่ได้รับในขั้น Engage (กลุ่มละ 6-8 คน) โดยให้แต่ละกลุ่มรับผิดชอบศึกษา 1 หัวข้อ ดังนี้

- กลุ่มที่ 1: การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียน
- กลุ่มที่ 2: การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา
- กลุ่มที่ 3: การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา
- กลุ่มที่ 4: ศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง

2) ผู้สอนแจกใบกิจกรรม Explore ให้แต่ละกลุ่ม พร้อมกำหนดประเด็นที่ต้องค้นหา ดังนี้

ใบกิจกรรม Explore กลุ่มที่ 1: การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียน

- ความหมายและความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษา
- วิธีการสอนที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษา (ยกตัวอย่างอย่างน้อย 3 วิธี)
- ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education)
- ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษา

ใบกิจกรรม Explore กลุ่มที่ 2: การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา

- ความหมายและความสำคัญของสื่อและนวัตกรรม
- ประเภทของสื่อและนวัตกรรมที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ด้านศาสนา (ยกตัวอย่างอย่างน้อย 3 ประเภท)
- ตัวอย่างสื่อและนวัตกรรมที่น่าสนใจ (หามาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ)
- หลักการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพ

ใบกิจกรรม Explore กลุ่มที่ 3: การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

- ความหมายและความสำคัญของการวัดและประเมินผล
- ความท้าทายในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา
- เครื่องมือวัดและประเมินผลที่เหมาะสม (ยกตัวอย่างอย่างน้อย 3 เครื่องมือ พร้อมวิธีใช้)
- หลักการวัดและประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ

ใบกิจกรรม Explore กลุ่มที่ 4: ศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง

- ความหมายของสันติภาพและความขัดแย้งทางศาสนา
- สาเหตุของความขัดแย้งทางศาสนาในสังคมไทย
- บทบาทของศาสนาในการสร้างสันติภาพ
- แนวทางการจัดการความขัดแย้งทางศาสนาในสถานศึกษา

3) ให้นักศึกษาสืบค้นข้อมูล จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น เอกสารประกอบการสอน หนังสือเรียน อินเทอร์เน็ต หรือแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ ใช้เวลา 20 นาที

กิจกรรมที่ 2.2: การวิเคราะห์กรณีศึกษา (20 นาที)

1) ผู้สอนแจกกรณีศึกษาให้แต่ละกลุ่ม ตามหัวข้อที่รับผิดชอบ

- กรณีศึกษากลุ่มที่ 1 (การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษา)

โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดที่มีความหลากหลายทางศาสนา มีนักเรียนที่นับถือพุทธ คริสต์ และ อิสลาม ครูสังคมศึกษาต้องการจัดการเรียนรู้เรื่อง “ศาสนพิธี” แต่กังวลว่านักเรียนอาจเกิดความขัดแย้งหรือไม่ เข้าใจกัน

- กรณีศึกษากลุ่มที่ 2 (การพัฒนาสื่อและนวัตกรรม)

ครูสังคมศึกษาต้องการสอนเรื่อง “หลักธรรมทางศาสนา” ให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่พบว่านักเรียนขาดความสนใจ เนื่องจากเนื้อหาเป็นนามธรรมและยากต่อการทำความเข้าใจ

- กรณีศึกษากลุ่มที่ 3 (การวัดและประเมินผล)

ครูสังคมศึกษาต้องการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนในด้านเจตคติต่อความหลากหลายทางศาสนา แต่ไม่แน่ใจว่าจะใช้เครื่องมืออะไรในการวัด และจะวัดอย่างไรให้ได้ผลลัพธ์ที่แท้จริง

- กรณีศึกษาที่ 4 (ศาสนากับการสร้างสันติภาพ)
โรงเรียนแห่งหนึ่งเกิดเหตุการณ์นักเรียนทะเลาะวิวาทกัน โดยมีสาเหตุมาจากการล้อเลียนเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา ส่งผลให้บรรยากาศในโรงเรียนไม่สงบสุข และนักเรียนเริ่มแบ่งฝักแบ่งฝ่าย

2) ให้นักศึกษาในกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์กรณีศึกษา โดยตอบคำถามต่อไปนี้

- ปัญหาสำคัญในกรณีศึกษาคืออะไร
- ควรมีแนวทางหรือวิธีการแก้ไขปัญหายังไง
- องค์ความรู้ที่สืบค้นมาเกี่ยวข้องกับกรณีศึกษานี้อย่างไร
- ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ 2.3: การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (20 นาที)

- 1) ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอผลการสืบค้นและการวิเคราะห์ กลุ่มละ 3-5 นาที
- 2) ผู้สอนและนักศึกษาในกลุ่มอื่นร่วมกันซักถาม และแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม
- 3) ผู้สอนบันทึกประเด็นสำคัญ ที่ได้จากการนำเสนอของแต่ละกลุ่มบนกระดาน เพื่อเชื่อมโยงสู่ขั้น

Explain

ขั้นที่ 3 อธิบายความรู้ (Explain) / (30 นาที)

กิจกรรมที่ 3.1: การบรรยายสรุปและขยายความ (15 นาที)

1) ผู้สอนบรรยายสรุปและขยายความ โดยใช้สื่อ PowerPoint ครอบคลุมเนื้อหาทั้ง 4 หัวข้อ ดังนี้
หัวข้อที่ 1: การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียน

- แนวคิดและหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
- วิธีการสอนที่เหมาะสม: การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา (Case Study), การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL), การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning), การเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม (Service Learning)
- การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education)

หัวข้อที่ 2: การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา

- ประเภทสื่อและนวัตกรรม: สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อดิจิทัล เกมการศึกษา แอปพลิเคชัน
- หลักการพัฒนาสื่อ: การวิเคราะห์ผู้เรียน การออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การทดลองใช้และการประเมินผล
- ตัวอย่างสื่อและนวัตกรรมที่น่าสนใจ

หัวข้อที่ 3: การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

- หลักการวัดและประเมินผลที่ครอบคลุม K (ความรู้) P (ทักษะ) A (เจตคติ)
- เครื่องมือวัดและประเมินผล: แบบทดสอบ แบบประเมิน Rubric แบบวัดเจตคติ แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) การประเมินจากการสะท้อนคิด (Reflective Assessment)
- การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment)

หัวข้อที่ 4: ศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง

- สาเหตุและปัจจัยของความขัดแย้งทางศาสนา
- บทบาทของศาสนาในการสร้างสันติภาพ

- กลยุทธ์การจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษา
- การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพผ่านกิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา

กิจกรรมที่ 3.2: การซักถามและเสริมความรู้ (10 นาที)

- 1) ผู้สอนเปิดโอกาสให้นักศึกษาซักถาม เกี่ยวกับเนื้อหาที่ไม่เข้าใจหรือต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติม
- 2) ผู้สอนเสริมความรู้เพิ่มเติม ในประเด็นที่นักศึกษายังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนหรือต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

กิจกรรมที่ 3.3: การเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติ (5 นาที)

- 1) ผู้สอนตั้งคำถามเชื่อมโยง: “จากความรู้ที่ได้รับในวันนี้ หากนักศึกษาต้องไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางศาสนา นักศึกษาจะเตรียมความพร้อมและวางแผนการจัดการเรียนรู้อย่างไร”

- 2) ให้นักศึกษา 2-3 คน แบ่งปันความคิดเห็น

***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 4 ขยายความเข้าใจ (Expand) / (15 นาที)

กิจกรรมที่ 4.1: กิจกรรม “ออกแบบ...เพื่อพัฒนาการเรียนรู้” (20 นาที)

- 1) ผู้สอนให้นักศึกษาอยู่ในกลุ่มเดิม (4 กลุ่ม) และมอบหมายภารกิจ ดังนี้

กลุ่มที่	ภารกิจ	รายละเอียด
กลุ่มที่ 1	ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้	ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ศาสนาที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา จำนวน 1 กิจกรรม (ใช้เวลา 1 คาบ) โดยระบุวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินกิจกรรม สื่อที่ใช้ และการวัดประเมินผล
กลุ่มที่ 2	พัฒนาสื่อหรือนวัตกรรม	ออกแบบสื่อหรือนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา อย่างน้อย 1 ชิ้น โดยเขียนแนวคิด รูปแบบสื่อ วิธีการใช้ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ
กลุ่มที่ 3	พัฒนาเครื่องมือวัดประเมินผล	พัฒนาเครื่องมือวัดประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา อย่างน้อย 1 เครื่องมือ (เช่น Rubric, แบบวัดเจตคติ, แบบประเมินแฟ้มสะสมงาน) พร้อมเกณฑ์การประเมิน
กลุ่มที่ 4	ออกแบบโครงการสร้างสันติภาพ	ออกแบบโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาในสถานศึกษา 1 โครงการ โดยระบุชื่อโครงการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย กิจกรรม แผนดำเนินงาน และการประเมินผล

- 2) ให้นักศึกษาในกลุ่มร่วมกันออกแบบ ใช้เวลา 20 นาที โดยผู้สอนเดินให้คำแนะนำและกระตุ้นความคิด

กิจกรรมที่ 4.2: การนำเสนอผลงาน (10 นาที)

- 1) ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอผลงาน กลุ่มละ 2-3 นาที
 - 2) ผู้สอนและนักศึกษากลุ่มอื่นร่วมกันให้ข้อเสนอแนะ เพื่อพัฒนาต่อยอด
- ***นักศึกษาร่วมกันแสดงทัศนะโดยมีผู้สอนคอยให้คำชี้แนะและเติมเต็มข้อมูล

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบผล (Evaluate) / (15 นาที)

กิจกรรมที่ 5.1: การประเมินตนเองและเพื่อน (10 นาที)

- 1) ผู้สอนแจกแบบประเมินตนเองและเพื่อน ให้นักศึกษาแต่ละคนประเมิน
 - การประเมินตนเอง: ความเข้าใจในเนื้อหา การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบ
 - การประเมินเพื่อนในกลุ่ม: ความร่วมมือ การมีส่วนร่วม และการให้ข้อเสนอแนะ
- 2) ให้นักศึกษากรอกแบบประเมิน และส่งคืนผู้สอน

กิจกรรมที่ 5.2: กิจกรรม “ทางเลือกของครู” (10 นาที)

- 1) ผู้สอนตั้งสถานการณ์จำลอง ดังนี้
 “ท่านได้รับบรรจุเป็นครูสังคมศึกษาในโรงเรียนแห่งหนึ่ง ซึ่งมีนักเรียนที่มีความหลากหลายทางศาสนา (พุทธ คริสต์ อิสลาม) ท่านต้องการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาในโรงเรียน ท่านจะดำเนินการอย่างไร โดยใช้ความรู้ที่ได้เรียนรู้ในวันนี้”
- 2) ให้นักศึกษาเขียนตอบเป็นข้อๆ ลงในกระดาษคำตอบ โดยไม่ต้องบรรยายยาว ใช้เวลา 5 นาที
- 3) ผู้สอนสุ่มนักศึกษา 3-4 คน อ่านคำตอบให้เพื่อนฟัง และให้ข้อเสนอแนะ

กิจกรรมที่ 5.3: การสะท้อนคิด (10 นาที)

- 1) ผู้สอนตั้งประเด็นคำถามเพื่อการสะท้อนคิด ดังนี้
 - จากที่ได้เรียนรู้ในวันนี้ นักศึกษาได้รับความรู้หรือแนวคิดอะไรบ้าง
 - กิจกรรมใดที่ให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหามากที่สุด เพราะอะไร
 - นักศึกษาจะนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูหรือการทำงานในอนาคตอย่างไร
 - สิ่งใดที่ยังต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม
- 2) ให้นักศึกษาสะท้อนความคิด โดยการเขียนหรือการพูด ตามความเหมาะสม
- 3) ผู้สอนสรุปบทเรียน โดยเน้นย้ำว่าการบูรณาการสู่วิชาชีพครูเป็นกระบวนการสำคัญที่นักศึกษาครูสังคมศึกษาต้องพัฒนาให้เกิดความชำนาญ เพื่อให้สามารถจัดการเรียนรู้ด้านศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา และสร้างสันติภาพในสถานศึกษาและสังคม

กิจกรรมที่ 5.4: การสังเกตพฤติกรรม (ตลอดกิจกรรม)

ผู้สอนสังเกตพฤติกรรมของนักศึกษา ระหว่างการทำกิจกรรมทุกขั้นตอน โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรม ดังนี้

พฤติกรรมที่สังเกต	ดีมาก (4)	ดี (3)	พอใช้ (2)	ปรับปรุง (1)
การมีส่วนร่วมในการอภิปรายและกิจกรรม				
การทำงานร่วมกับผู้อื่นในกลุ่ม				
การแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์				
การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น				
ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย				
การประยุกต์ใช้ความรู้ในการออกแบบงาน				

การสรุปการเรียนรู้การสอนประจำบทที่ 12 / (15 นาที)

1. นักศึกษาช่วยกันสรุปความรู้ที่ได้รับมาทั้งหมด ทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อช่วยให้นักศึกษาจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย ซึ่งสามารถสรุปในรูปแบบแผนผังความคิด (Mind Map)
2. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/fG3GeiM1PT77ZmVe6>
3. ตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/QrvtAEr8p6ZJVrrL8>

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา SOSED1201 ศาสนาสากล
2. PowerPoint ประกอบการบรรยาย
3. คลิปวิดีโอเกี่ยวกับครูและการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนา
4. คลิปวิดีโอเกี่ยวกับชุมชนพหุวัฒนธรรม
5. ตัวอย่างสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา
6. ตัวอย่างเครื่องมือวัดและประเมินผล

การวัดผลและการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมของนักศึกษาขณะเรียนและทำกิจกรรม
2. การตอบคำถามของผู้สอนขณะบรรยายและซักถาม (รายบุคคล)
3. นักศึกษาทำแบบทดสอบก่อนเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/yo9G3FTcNMB4SDwA6>
4. นักศึกษาทำแบบทดสอบหลังเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/qJtqj47wvDp7Hin69>
5. การตอบคำถามท้ายบทเรียน ลิงก์ <https://forms.gle/QrvtAEr8p6ZJVrrL8>
6. ประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน ลิงก์ <https://forms.gle/R6iUr4D9JVCmHDDJ9>

บันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้

ผู้สอนบันทึกผลหลังการจัดการเรียนรู้ประจำบทที่ 12

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/QPeFHf3mt4oeDbB7> หรือที่ QR Code

การประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนประจำบท

นักศึกษากรอกแบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอน

ที่ลิงก์ <https://forms.gle/R6iUr4D9JVCmHDDJ9> หรือที่ QR Code

บทที่ 12

ศาสนากับการบูรณาการสู่วิชาชีพครู

การเป็นครูสังคมศึกษาในยุคปัจจุบันมิใช่เพียงการถ่ายทอดเนื้อหาสาระตามตำราเรียนหรือการวัดผลประเมินผลตามที่กำหนดในหลักสูตรเท่านั้น หากแต่ต้องทำหน้าที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความเข้าใจในสังคมที่ซับซ้อน มีวิจรรณญาณ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทยที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งมีความหลากหลายทางศาสนา ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติ การจัดการเรียนรู้ด้านศาสนาจึงเป็นภารกิจสำคัญที่ครูสังคมศึกษาต้องให้ความใส่ใจเป็นพิเศษ เนื่องจากการเรียนรู้เรื่องศาสนามีได้จำกัดอยู่เพียงการทำความเข้าใจหลักคำสอนหรือพิธีกรรมเท่านั้น หากแต่เกี่ยวข้องกับ การปลูกฝังเจตคติที่ดีต่อความแตกต่าง การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรม และการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคลต่างความเชื่อ ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียนจึงต้องก้าวข้ามรูปแบบการสอนแบบบรรยายที่เน้นการท่องจำ ไปสู่กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สืบค้น วิเคราะห์ อภิปราย และสะท้อนคิด ผ่านวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา (Case Study Method) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) และการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม (Service Learning) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้

นอกเหนือจากการจัดการเรียนรู้แล้ว ครูสังคมศึกษายังจำเป็นต้องมีความสามารถในการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนาให้ทันสมัยและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนในยุคดิจิทัล สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้เนื้อหาที่เป็นนามธรรมสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น ดึงดูดความสนใจ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น ตั้งแต่สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ ไปจนถึงสื่อดิจิทัล เกมการศึกษา และแอปพลิเคชัน ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญที่ครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ในส่วนของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา ครูสังคมศึกษาต้องเผชิญกับความท้าทายที่แตกต่างจากการวัดผลในวิชาอื่น เนื่องจากการเรียนรู้ด้านศาสนามีมิติที่ครอบคลุมทั้งความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และเจตคติ (Attitude) โดยเฉพาะเจตคติต่อความหลากหลายทางศาสนาเป็นสิ่งที่วัดได้ยากและต้องใช้เครื่องมือที่เหมาะสม การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) การใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) การประเมินจากการสะท้อนคิด (Reflective Assessment) ตลอดจนการประเมินโดยเพื่อนและการประเมินตนเอง จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถประเมินผลผู้เรียนได้อย่างรอบด้านและเป็นธรรม นอกจากนี้ ครูสังคมศึกษายังต้องมีความเข้าใจในบทบาทของศาสนาต่อการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้งในสังคม ความขัดแย้งทางศาสนาที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของโลก รวมถึงในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นว่าความเข้าใจผิด อคติ และการขาดการยอมรับความแตกต่างสามารถนำไปสู่ความรุนแรงและการแตกแยกได้ การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education) การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพ ในสถานศึกษา และการมีทักษะในการจัดการความขัดแย้ง จึงเป็นสิ่งที่ครูสังคมศึกษาต้องเรียนรู้และนำไปปฏิบัติเพื่อให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

บทที่ 12 นี้ จึงมุ่งเน้นในการนำเสนอแนวทางการบูรณาการองค์ความรู้ด้านศาสนาสู่การปฏิบัติงาน วิชาชีพครูอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ ครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาใน โรงเรียน การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา และศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง โดยเนื้อหาในบทนี้จะช่วยให้นักศึกษาครูสังคม ศึกษาได้เตรียมความพร้อมทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นแบบอย่างที่ดีในการส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพระหว่างผู้เรียนต่างศาสนา อัน จะนำไปสู่การสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืนต่อไป

(1) การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียน

1. ความหมายและความสำคัญของศาสนาศึกษา

ศาสนาศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา ทั้ง ในมิติของประวัติความเป็นมา หลักคำสอน ศาสดา คัมภีร์ พิธีกรรม ศาสนสถาน รวมถึงบทบาทและอิทธิพล ของศาสนาที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรมและการปลูกฝัง เจตคติที่ดีต่อความหลากหลายทางความเชื่อ

ความสำคัญของศาสนาศึกษาในโรงเรียนสามารถจำแนกได้ดังนี้

1.1 เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองและสังคม การเรียนรู้ศาสนาช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรม และค่านิยมของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ รวมถึงเข้าใจที่มาและความหมายของประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดกันมา

1.2 เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรม การศึกษาเรื่องศาสนาเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึก คิดพิจารณาประเด็นทางจริยธรรมที่ซับซ้อน วิเคราะห์คุณค่าและเหตุผลเบื้องหลังหลักคำสอนต่างๆ ซึ่งช่วย พัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1.3 เพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา ในสังคมพหุวัฒนธรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาอื่นช่วยลดอคติและความเข้าใจผิด สร้างทัศนคติที่เคารพและยอมรับความแตกต่าง นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

1.4 เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน หลักคำสอนทางศาสนาส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้ เป็นผู้มีคุณธรรม รู้จักผิดชอบชั่วดี มีความเมตตา และรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็น พลเมืองที่ดี

2. หลักการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษา

การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียนควรยึดหลักการสำคัญ ดังนี้

2.1 หลักความเป็นสากลและพหุวัฒนธรรม การจัดการเรียนรู้ควรเปิดกว้างและครอบคลุมศาสนา ต่างๆ อย่างเท่าเทียม ไม่ยึดติดกับศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะในโรงเรียนที่มีความ หลากหลายทางความเชื่อ ครูควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเคารพศาสนาของตนเองและ ศาสนาอื่น

2.2 หลักความเป็นกลางและไม่ชี้นำ ครูควรนำเสนอเนื้อหาอย่างเป็นกลาง โดยไม่ชี้นำให้ผู้เรียนเปลี่ยน ความเชื่อหรือตัดสินว่าศาสนาใดดีกว่ากัน การจัดการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์ และสรุป ด้วยตนเองมากกว่าการบอกให้เชื่อตาม

2.3 หลักการเชื่อมโยงกับชีวิตจริง การเรียนรู้ศาสนาควรเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน ไม่ใช่เพียงการท่องจำตำราหรือพิธีกรรมที่ห่างไกลตัว ครูควรออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักคำสอนกับวิถีปฏิบัติในสังคม รวมถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต

2.4 หลักการพัฒนาทักษะกระบวนการ การเรียนรู้ศาสนาไม่ควรเน้นเพียงเนื้อหา แต่ควรมุ่งพัฒนาทักษะกระบวนการ เช่น การสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การอภิปราย และการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21

3. วิธีการสอนที่เหมาะสมกับศาสนศึกษา

การเลือกใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมจะช่วยให้การจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้น วิธีการสอนที่แนะนำมีดังนี้

3.1 การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา (Case Study Method)

กรณีศึกษาเป็นวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์สถานการณ์หรือเหตุการณ์จริงที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เพื่อฝึกการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ และการแก้ปัญหา ครูสามารถนำกรณีศึกษามาใช้ในประเด็นต่าง ๆ เช่น

- กรณีศึกษาความขัดแย้งทางศาสนาในชุมชน
- กรณีศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาชีวิต
- กรณีศึกษาการดำเนินชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรม

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา

1. ครูนำเสนอกรณีศึกษาให้ผู้เรียนอ่านหรือชม
2. ผู้เรียนวิเคราะห์สถานการณ์ ระบุปัญหาและสาเหตุ
3. ผู้เรียนอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่ม
4. ผู้เรียนนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาและให้เหตุผล
5. ครูสรุปและเชื่อมโยงกับหลักการหรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.2 การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning: PBL)

PBL เป็นวิธีการสอนที่ใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความต้องการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยปัญหาที่ใช้ควรเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคมหรือเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ตัวอย่างปัญหาที่ใช้ในการเรียนรู้ศาสนศึกษา เช่น

- “ทำไมสังคมไทยจึงมีความหลากหลายทางศาสนา”
- “จะแก้ปัญหาคความขัดแย้งทางศาสนาในโรงเรียนได้อย่างไร”
- “หลักธรรมทางศาสนาช่วยแก้ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้หรือไม่”

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ PBL:

1. ครูนำเสนอปัญหาให้ผู้เรียน
2. ผู้เรียนระดมสมองเพื่อทำความเข้าใจปัญหา
3. ผู้เรียนกำหนดประเด็นที่ต้องศึกษาเพิ่มเติม
4. ผู้เรียนสืบค้นและรวบรวมข้อมูล
5. ผู้เรียนสังเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอแนวทางแก้ปัญหา
6. ครูประเมินผลและให้ข้อเสนอแนะ

3.3 การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการสอนที่ให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยสมาชิกในกลุ่มมีความรับผิดชอบทั้งของตนเองและของกลุ่ม กิจกรรมที่เหมาะสม เช่น

- การศึกษาและนำเสนอศาสนาต่างๆ โดยแบ่งกลุ่มตามศาสนา
- การทำโครงการเกี่ยวกับเทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนา
- การจัดนิทรรศการ “หนึ่งโลก หลายศรัทธา”

องค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

1. การพึ่งพาอาศัยกันในทางบวก (Positive Interdependence)
2. การมีปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Interaction)
3. ความรับผิดชอบส่วนบุคคล (Individual Accountability)
4. ทักษะระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills)
5. กระบวนการกลุ่ม (Group Processing)

3.4 การเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม (Service Learning)

การเรียนรู้ผ่านการบริการสังคมเป็นวิธีการสอนที่บูรณาการการเรียนรู้ในห้องเรียนกับการบริการชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะ ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคมในศาสนศึกษา เช่น

1. การร่วมกิจกรรมจิตอาสาทางศาสนาในชุมชน
2. การจัดกิจกรรมพัฒนาวัด/โบสถ์/มัสยิดในท้องถิ่น
3. การจัดค่ายคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเยาวชน

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม

1. วิเคราะห์ชุมชนเพื่อระบุความต้องการ
2. ออกแบบโครงการบริการที่สอดคล้องกับเนื้อหา
3. ดำเนินโครงการบริการตามแผน
4. สะท้อนคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับ
5. ประเมินผลและนำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้

3.5 การเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนาในบริบทของชุมชนของตน เช่น

1. การพานักเรียนไปศึกษาดูงานวัด/โบสถ์/มัสยิดในชุมชน
2. การเชิญพระสงฆ์/บาทหลวง/อิหม่าม มาให้ความรู้
3. การศึกษาเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับศาสนา

4. การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education)

การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมพหุวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีหลักการและแนวทางปฏิบัติดังนี้

4.1 หลักการของ Interfaith Education

- ความเคารพ (Respect) เคารพในความเชื่อและวิถีปฏิบัติทางศาสนาของทุกคน โดยไม่ตัดสินหรือดูถูก

- ความเข้าใจ (Understanding) เรียนรู้และทำความเข้าใจศาสนาอื่นอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงผิวเผิน
- การมีส่วนร่วม (Participation) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนจากต่างศาสนาได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน
- การสร้างสะพานเชื่อม (Bridge Building) สร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกลุ่มคนต่างศาสนา

4.2 กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาในโรงเรียน

- กิจกรรมเสวนาศาสนาสัมพันธ์ จัดเวทีให้นักเรียนจากต่างศาสนาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อและวิถีปฏิบัติของตน
- กิจกรรมศึกษาดูงานข้ามศาสนาพานักเรียนไปเยี่ยมชมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่างๆ เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด
- กิจกรรมร่วมพิธีกรรมทางศาสนา เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาของศาสนาอื่น (ในฐานะผู้สังเกตการณ์หรือผู้ร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม)
- กิจกรรมวันสำคัญข้ามศาสนา จัดกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจความหมายและคุณค่าของวันสำคัญนั้น
- โครงการจิตอาสาข้ามศาสนา จัดกิจกรรมจิตอาสาที่นักเรียนต่างศาสนาร่วมกันทำเพื่อสังคม

4.3 บทบาทของครูในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา

ครูมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา ดังนี้

- เป็นแบบอย่างที่ดี ครูควรแสดงออกถึงความเคารพและเข้าใจในความเชื่อที่แตกต่างของนักเรียนทุกคน
- จัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้ศาสนาต่างๆ อย่างเท่าเทียม
- จัดการกบอคติและความขัดแย้ง เมื่อเกิดปัญหาหรือความขัดแย้งทางศาสนา ครูควรจัดการอย่างเป็นกลางและสร้างสรรค์
- สร้างเครือข่ายความร่วมมือ ประสานงานกับผู้นำทางศาสนาและชุมชนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกัน

5. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษา

การจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษาในโรงเรียนอาจพบปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

5.1 ด้านหลักสูตรและเนื้อหา

- หลักสูตรกำหนดเนื้อหาด้านศาสนาไว้อย่างจำกัด ทำให้ขาดเวลาในการเรียนรู้เชิงลึก
- การนำเสนอเนื้อหาหมกหมุ่นศาสนาหลักเพียงศาสนาเดียว ขาดการนำเสนอศาสนาอื่นอย่างเท่าเทียม
- ขาดความยืดหยุ่นในการปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน

5.2 ด้านครูผู้สอน

- ครูบางท่านขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอื่นที่ไม่ใช่ศาสนาของตน
- ครูอาจมีอคติหรือทัศนคติที่ไม่เหมาะสมต่อศาสนาบางศาสนา
- ครูขาดทักษะในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา
- ครูขาดความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้เรื่องศาสนาเนื่องจากเกรงใจหรือกลัวผิด

5.3 ด้านผู้เรียน

- ผู้เรียนอาจมีความรู้พื้นฐานทางศาสนาที่แตกต่างกันมาก
- ผู้เรียนบางคนอาจมีอคติต่อศาสนาอื่นที่เกิดจากการปลูกฝังจากครอบครัวหรือสิ่งแวดล้อม
- ผู้เรียนอาจรู้สึกอึดอัดหรือไม่สบายใจเมื่อต้องเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาอื่น

5.4 ด้านบริบทและสภาพแวดล้อม

- ชุมชนบางแห่งอาจมีความขัดแย้งทางศาสนาหรือมีความอ่อนไหวสูง
- การขาดความร่วมมือจากผู้นำทางศาสนาหรือผู้ปกครอง
- ขาดแคลนสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายเกี่ยวกับศาสนาต่างๆ

6. แนวทางการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการจัดการเรียนรู้

6.1 การพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหา

- ปรับปรุงหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นและเปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทของตน
- พัฒนาเนื้อหาที่ครอบคลุมศาสนาต่างๆ อย่างเท่าเทียม โดยเน้นการนำเสนอเชิงเปรียบเทียบและเชื่อมโยง
- จัดทำคู่มือและแนวทางการจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษาสำหรับครู

6.2 การพัฒนาครูผู้สอน

- จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะของครูในการจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษา
- สร้างเครือข่ายครูผู้สอนสังคมศึกษาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และแนวปฏิบัติที่ดี
- สนับสนุนให้ครูศึกษาดูงานการจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษาในโรงเรียนหรือประเทศที่มีความหลากหลายทางศาสนา

6.3 การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และสื่อการสอน

- พัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อดิจิทัล และสื่อออนไลน์
- สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัด โบสถ์ มัสยิด และองค์กรทางศาสนาเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้
- พัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา

6.4 การมีส่วนร่วมของชุมชน

- สร้างความเข้าใจกับผู้ปกครองและชุมชนเกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษา
- เชิญผู้นำทางศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้
- จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน

การจัดการเรียนรู้ศาสนศึกษาในโรงเรียนเป็นภารกิจสำคัญของครูสังคมศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนา มีทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงจริยธรรม และมีเจตคติที่ดีต่อความหลากหลายทางความเชื่อ การเลือกใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้แบบร่วมมือ และการเรียนรู้ผ่านการบริการสังคม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education) ยังเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

แม้จะพบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในหลายมิติ แต่การพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาครูผู้สอน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้และสื่อการสอน ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชน จะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่เข้าใจและเคารพความแตกต่างอย่างยั่งยืน

(2) การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา

1. ความหมายและความสำคัญของสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา

สื่อการเรียนรู้ หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ หรือวิธีการต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระความรู้ ความคิด และประสบการณ์จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทของการเรียนรู้ด้านศาสนา สื่อการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่เป็นนามธรรม เช่น หลักธรรม คำสอน และพิธีกรรมทางศาสนา ให้เป็นรูปธรรมและเข้าถึงได้ง่ายขึ้น

นวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง การนำความคิด วิธีการ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยนวัตกรรมอาจเป็นได้ทั้งกระบวนการ เทคนิค วิธีการ หรือสื่อรูปแบบใหม่ที่ยังไม่เคยมีการใช้มาก่อน

ความสำคัญของสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 ทำให้เนื้อหาธรรมเป็นรูปธรรม หลักธรรมและคำสอนทางศาสนาส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาที่เป็นนามธรรม การใช้สื่อที่เหมาะสม เช่น ภาพเคลื่อนไหว การตูนแอนิเมชัน หรือวีดิทัศน์ จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น ดังจะเห็นได้จากช่อง “ธรรมศึกษาอะนิเมชัน” ที่นำเสนอเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบแอนิเมชัน สร้างความเข้าใจและความสนใจให้แก่ผู้เรียน

1.2 ดึงดูดความสนใจและสร้างแรงจูงใจ สื่อและนวัตกรรมที่มีความน่าสนใจ ทันสมัย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนในยุคดิจิทัล จะช่วยดึงดูดความสนใจและสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้มากขึ้น

1.3 รองรับการเรียนรู้ที่หลากหลาย ผู้เรียนแต่ละคนมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน บางคนเรียนรู้ได้ดีจากการอ่าน บางคนเรียนรู้ได้ดีจากการฟังหรือการดูภาพ การมีสื่อที่หลากหลายจะช่วยตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกรูปแบบ

1.4 ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สื่อและนวัตกรรมที่ดีจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง นอกเหนือจากการเรียนรู้ในห้องเรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทบทวนและศึกษาเพิ่มเติมตามความสนใจและความพร้อมของตนเอง

1.5 เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครู สื่อและนวัตกรรมช่วยให้ครูจัดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น ลดเวลาในการบรรยาย และทำให้ครูสามารถดูแลผู้เรียนได้อย่างทั่วถึงมากขึ้น

2. ประเภทของสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา

2.1 สื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อพื้นฐานที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในประเทศไทย มีความสะดวกในการผลิตและใช้งาน ตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับการเรียนรู้ด้านศาสนา ได้แก่

- หนังสือเรียนและเอกสารประกอบการสอน เป็นสื่อหลักที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรมีการออกแบบให้น่าสนใจ มีภาพประกอบ และภาษาที่เข้าใจง่าย
- ใบกิจกรรมและแบบฝึกหัด ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้เรียนรู้

- หนังสือการ์ตูนธรรมะ การนำเสนอหลักธรรมในรูปแบบการ์ตูนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะผู้เรียนระดับประถมศึกษา
- อินโฟกราฟิก การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบภาพและข้อความที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย เหมาะสำหรับสรุปเนื้อหาที่ซับซ้อน

2.2 สื่อโสตทัศน

สื่อโสตทัศนเป็นสื่อที่ใช้ประสาทสัมผัสทางการได้ยินและการมองเห็น ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ดี

ยิ่งขึ้น

- วิดีทัศน์และสารคดี การนำเสนอเนื้อหาทางศาสนาในรูปแบบวีดิทัศน์หรือสารคดี ช่วยให้ผู้เรียนเห็นภาพจริงของพิธีกรรม สถานที่ และวิถีปฏิบัติทางศาสนา
- แอนิเมชัน การนำเสนอเนื้อหาทางศาสนาในรูปแบบภาพเคลื่อนไหว ช่วยให้เนื้อหาที่เป็นนามธรรมเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะกับผู้เรียนระดับเยาวชน
- เพลงและบทสวด สื่อเสียงช่วยให้ผู้เรียนจดจำเนื้อหาได้ง่ายขึ้น และสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้

2.3 สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยี

ในยุคดิจิทัล สื่อรูปแบบใหม่มีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะกับผู้เรียนที่เป็น “ดิจิทัลเนทีฟ”

- เว็บไซต์และสื่อออนไลน์ แหล่งรวมองค์ความรู้ด้านศาสนาที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา
- แอปพลิเคชันมือถือ แอปพลิเคชันที่นำเสนอเนื้อหาทางศาสนาในรูปแบบที่น่าสนใจ เช่น แอปสวดมนต์ แอปธรรมะประจำวัน
- สื่อสังคมออนไลน์ การใช้เฟซบุ๊ก ยูทูบ หรือติ๊กต็อกในการเผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาให้เข้าถึงกลุ่มผู้เรียน
- ชุดสื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาอิเล็กทรอนิกส์ เช่น สื่อที่วัดพระธรรมกายจัดทำขึ้นเพื่อให้ครูนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้

2.4 นวัตกรรมการเรียนรู้รูปแบบใหม่

นวัตกรรมเป็นสื่อที่พัฒนาขึ้นใหม่เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

- ชุดการเรียนรู้ (Learning Package) เป็นนวัตกรรมที่รวมองค์ประกอบการเรียนรู้ครบวงจร ทั้งเนื้อหา กิจกรรม สื่อ และการวัดผลไว้ในชุดเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ชุดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้
- เกมการศึกษา (Educational Game) เกมที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาผ่านการเล่น ทำให้การเรียนรู้เป็นเรื่องสนุก
- สื่อเสมือนจริง (Virtual Reality/Augmented Reality) สื่อที่ใช้เทคโนโลยีเสมือนจริงในการจำลองสถานการณ์หรือสถานที่ทางศาสนาให้ผู้เรียนได้สัมผัสประสบการณ์เสมือนจริง
- ห้องเรียนออนไลน์ การจัดการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา

3. หลักการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา

การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพควรยึดหลักการสำคัญ ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบท

ก่อนการพัฒนาสื่อ ควรวิเคราะห์ผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น

- ระดับชั้นและวัย สื่อสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษาควรมีภาพประกอบมาก ใช้ภาษาง่าย ส่วนสื่อสำหรับระดับมัธยมศึกษาควรมีเนื้อหาเชิงลึกมากขึ้น
- ความสนใจและวิถีชีวิต สื่อควรสอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียน เช่น การใช้สื่อดิจิทัลกับผู้เรียนยุคใหม่
- พื้นฐานความรู้ สื่อควรเหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน ไม่ยากหรือง่ายเกินไป
- บริบทของโรงเรียนและชุมชน สื่อควรสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน เช่น การใช้สื่อที่เคารพความเชื่อทางศาสนาของชุมชน

3.2 การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้

สื่อและนวัตกรรมทุกชิ้นควรพัฒนาขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน ว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ หรือเจตคติใด เพื่อให้การพัฒนาสื่อเป็นไปอย่างมีทิศทางและสามารถวัดประสิทธิภาพได้

3.3 การออกแบบให้สอดคล้องกับเนื้อหา

รูปแบบของสื่อควรสอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหา

- เนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง เหมาะกับสื่อสิ่งพิมพ์หรืออินโฟกราฟิก
- เนื้อหาที่เป็นกระบวนการ เหมาะกับสื่อวีดิทัศน์หรือการสาธิต
- เนื้อหาที่เป็นนามธรรม เหมาะกับสื่อแอนิเมชันหรือการเปรียบเทียบ
- เนื้อหาที่ต้องฝึกปฏิบัติ เหมาะกับสื่อแบบฝึกหัดหรือชุดกิจกรรม

3.4 การใช้หลักจิตวิทยาการเรียนรู้

สื่อที่มีประสิทธิภาพควรคำนึงถึงหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น

- หลักความสนใจ สื่อควรมีจุดเด่นที่ดึงดูดความสนใจของผู้เรียน
- หลักการมีส่วนร่วม สื่อควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์
- หลักการตอบสนอง สื่อควรให้ผลย้อนกลับแก่ผู้เรียน
- หลักการฝึกฝน สื่อควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะซ้ำ

3.5 การทดลองใช้และประเมินผล

ก่อนนำสื่อไปใช้จริง ควรมีการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อประเมินประสิทธิภาพ แล้วนำผลการประเมินมาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น

4. ขั้นตอนการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา

การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพควรดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ (Analysis)

- วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ
- วิเคราะห์ผู้เรียน
- วิเคราะห์เนื้อหาและวัตถุประสงค์
- วิเคราะห์บริบทและข้อจำกัด

ขั้นที่ 2 การออกแบบ (Design)

- กำหนดรูปแบบของสื่อ
- ออกแบบโครงสร้างและองค์ประกอบ
- ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้

- ออกแบบการวัดและประเมินผล

ขั้นที่ 3 การพัฒนา (Development)

- ดำเนินการผลิตสื่อตามแบบที่ออกแบบ
- จัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น
- ทดสอบคุณภาพระหว่างการพัฒนา

ขั้นที่ 4 การทดลองใช้ (Implementation)

- นำสื่อไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย
- สังเกตและเก็บข้อมูลระหว่างการใช้
- บันทึกปัญหาและข้อเสนอแนะ

ขั้นที่ 5 การประเมินผล (Evaluation)

- ประเมินประสิทธิภาพของสื่อ
- ประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้
- วิเคราะห์ผลการประเมิน
- ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

5. การใช้แหล่งเรียนรู้ในการพัฒนาสื่อและนวัตกรรม

แหล่งเรียนรู้เป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนา แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่

5.1 แหล่งเรียนรู้ในชุมชน

- วัด เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ มีพระสงฆ์เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีสถานที่และกิจกรรมทางศาสนาให้ศึกษา
- โบสถ์และมัสยิด เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม
- ศาลเจ้า เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาศาสนาจีนและความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีน
- พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มีการจัดแสดงข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อในชุมชน

5.2 แหล่งเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาและศาสนา

- ห้องสมุด มีหนังสือและเอกสารทางศาสนาให้ค้นคว้า
- ศูนย์การศึกษาพิเศษทางศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยสงฆ์ มหาวิทยาลัยธรรมะ
- องค์กรทางศาสนา เช่น มูลนิธิทางศาสนาที่ผลิตสื่อและจัดกิจกรรม

5.3 แหล่งเรียนรู้ออนไลน์และฐานข้อมูลวิชาการ

- YouTube Channel เช่น ธรรมศึกษาอะนิเมชัน ที่นำเสนอเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบแอนิเมชัน
- เว็บไซต์ของวัดและองค์กรทางศาสนา เช่น เว็บไซต์ของวัดพระธรรมกายที่มีสื่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนาให้ดาวน์โหลด
- ฐานข้อมูลงานวิจัย เช่น ThaiJO (Thai Journal Online) สำหรับค้นคว้างานวิจัยด้านศาสนศึกษา

6. การประเมินประสิทธิภาพของสื่อและนวัตกรรม

การประเมินประสิทธิภาพของสื่อและนวัตกรรมมีความสำคัญเพื่อให้มั่นใจว่าสื่อที่พัฒนาขึ้นสามารถบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ได้จริง โดยใช้เกณฑ์การประเมิน ดังนี้

6.1 ด้านเนื้อหา

- ความถูกต้องและความครบถ้วนของเนื้อหา
- ความทันสมัยและความน่าเชื่อถือของข้อมูล
- ความเหมาะสมกับระดับผู้เรียน

6.2 ด้านรูปแบบและการนำเสนอ

- ความน่าสนใจและความดึงดูดใจ
- ความชัดเจนของภาพและเสียง
- ความเหมาะสมของการใช้ภาษา

6.3 ด้านประสิทธิภาพการเรียนรู้

- ความสามารถในการทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์
- ความสามารถในการดึงดูดความสนใจและสร้างแรงจูงใจ
- ความสามารถในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

6.4 ด้านการใช้งาน

- ความสะดวกในการใช้งาน
- ความทนทานและคุณภาพของวัสดุ
- ความคุ้มค่าต่อการผลิต

การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ด้านศาสนาเป็นภารกิจสำคัญของครูสังกัดศึกษาในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหา วัตถุประสงค์ และผู้เรียน จะช่วยให้เนื้อหาที่เป็นนามธรรมเข้าใจได้ง่ายขึ้น ดึงดูดความสนใจ และสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ สื่อและนวัตกรรมที่หลากหลายตั้งแต่สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่อดิจิทัล ไปจนถึงนวัตกรรมรูปแบบใหม่ เช่น ชุดการเรียนรู้ เกมการศึกษา และสื่อเสมือนจริง ล้วนเป็นเครื่องมือที่ครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนรู้ นอกจากนี้ การพัฒนาสื่อและนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบ ตั้งแต่การวิเคราะห์ผู้เรียนและบริบท การออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การพัฒนา การทดลองใช้ ไปจนถึงการประเมินผล เพื่อให้มั่นใจว่าสื่อที่พัฒนาขึ้นสามารถบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ได้จริง และส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านศาสนาอย่างมีความหมายและยั่งยืน

(3) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

3.1 ความหมายและความสำคัญของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

การวัดผล (Measurement) หมายถึง กระบวนการที่ใช้เครื่องมือหรือวิธีการต่างๆ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยผลที่ได้จะอยู่ในรูปของปริมาณหรือตัวเลข เช่น คะแนนจากการสอบ

การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง กระบวนการตีความหรือตัดสินคุณค่าของข้อมูลที่ได้จากการวัดผล โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนด เพื่อสรุปว่าผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้หรือไม่

ความสำคัญของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของผู้เรียน การวัดและประเมินผลช่วยให้ครูทราบว่าผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ และทักษะด้านศาสนาไม่น้อยเพียงใด รวมถึงเจตคติที่มีต่อศาสนาและความหลากหลายทางความเชื่อเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด

1.2 เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ผลการประเมินเป็นข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้ครูทราบจุดแข็งและจุดอ่อนของกระบวนการจัดการเรียนรู้ นำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

1.3 เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน การประเมินที่ออกแบบอย่างเหมาะสมจะช่วยให้ผู้เรียนได้สะท้อนคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของตนเอง รู้จุดที่ควรพัฒนา และมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

1.4 เพื่อสร้างความรับผิดชอบทางการศึกษา การประเมินผลช่วยให้สถาบันการศึกษาและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถตรวจสอบคุณภาพของการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนาว่าเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนดหรือไม่

3.2 ความท้าทายในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนามีความท้าทายที่แตกต่างจากการวัดผลในวิชาอื่น ดังนี้

3.2.1 ความเป็นอัตวิสัยของเนื้อหา เนื้อหาด้านศาสนาส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อและคุณค่า ซึ่งเป็นเรื่องของความรู้สึกนึกคิดส่วนบุคคล การวัดผลจึงทำได้ยากกว่าการวัดข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์

3.2.2 การวัดด้านเจตคติ เจตคติต่อศาสนาและความหลากหลายทางความเชื่อเป็นสิ่งที่วัดได้ยาก เนื่องจากผู้เรียนอาจตอบตามที่สังคมคาดหวัง (Social Desirability Bias) มากกว่าความรู้สึกที่แท้จริง

3.2.3 ความหลากหลายทางศาสนาของผู้เรียน ในห้องเรียนที่มีผู้เรียนหลากหลายศาสนา การวัดและประเมินผลต้องคำนึงถึงความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมและความเชื่อ เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อผู้เรียน

3.2.4 การประเมินที่ครอบคลุมมิติต่างๆ การเรียนรู้ด้านศาสนามีองค์ประกอบที่หลากหลาย ทั้งความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และเจตคติ (Attitude) ซึ่งต้องใช้เครื่องมือและวิธีการประเมินที่แตกต่างกัน

3.2.5 การนำผลประเมินไปใช้ ผลการประเมินด้านศาสนาอาจถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม เช่น การนำไปเปรียบเทียบหรือตัดสินคุณค่าของความเชื่อ ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาได้

3.3 หลักการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

เพื่อให้การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนามีประสิทธิภาพ ควรยึดหลักการสำคัญ ดังนี้

3.3.1 หลักความเป็นกลาง การวัดและประเมินผลควรปราศจากอคติ ไม่ลำเอียง ไม่ตัดสินคุณค่าความเชื่อ และไม่ชี้นำให้ผู้เรียนเปลี่ยนความเชื่อ

3.3.2 หลักความครอบคลุม การประเมินควรครอบคลุมทั้ง 3 มิติ ได้แก่ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และเจตคติ (Attitude) ตามธรรมชาติของเนื้อหาด้านศาสนา

3.3.3 หลักความสอดคล้อง เครื่องมือและวิธีการประเมินควรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้และธรรมชาติของเนื้อหาที่ประเมิน

3.3.4 หลักความหลากหลาย ควรใช้เครื่องมือและวิธีการประเมินที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลดข้อจำกัดของเครื่องมือแต่ละประเภท

3.3.5 หลักการมีส่วนร่วม ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน ทั้งการประเมินตนเองและการประเมินเพื่อน เพื่อพัฒนาทักษะการสะท้อนคิด

3.3.6 หลักความต่อเนื่อง การประเมินควรทำอย่างต่อเนื่องตลอดภาคการศึกษา (Formative Assessment) ไม่ใช่เพียงการประเมินสรุปเมื่อสิ้นสุดภาคการศึกษา (Summative Assessment)

3.4 เครื่องมือและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

3.4.1 การประเมินด้านความรู้ (Knowledge Assessment)

แบบทดสอบวัดความรู้ เป็นเครื่องมือที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในการวัดความรู้ความเข้าใจของผู้เรียน

- แบบทดสอบปรนัย (Multiple Choice) เหมาะสำหรับวัดความรู้ความจำและความเข้าใจพื้นฐาน ควรออกแบบตัวเลือกให้มีคุณภาพ ตัวลงมีความเป็นไปได้ ไม่กำกวม
- แบบทดสอบอัตนัย (Essay Test) เหมาะสำหรับวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ควรกำหนดคำถามให้ชัดเจน และใช้ Rubric ในการให้คะแนน
- แบบทดสอบสถานการณ์จำลอง (Situational Test) ใช้สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นบริบทให้ผู้เรียนวิเคราะห์และตอบคำถาม

การประเมินจากชิ้นงาน (Work-based Assessment)

- รายงานการค้นคว้า ประเมินความสามารถในการสืบค้น รวบรวม และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนา
- แผนที่ความคิด (Mind Map) ประเมินความเข้าใจในโครงสร้างและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางศาสนา
- การนำเสนอผลงาน ประเมินความสามารถในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้

3.4.2 การประเมินด้านทักษะ (Skill Assessment)

แบบประเมินการปฏิบัติ (Performance Assessment)

- Rubric เป็นเครื่องมือที่กำหนดเกณฑ์การประเมินอย่างชัดเจนเป็นระดับต่างๆ ช่วยให้การประเมินทักษะมีความเที่ยงตรงและยุติธรรม
- แบบประเมินการสาธิต ใช้ประเมินทักษะการปฏิบัติตามศาสนพิธีหรือพิธีกรรม
- แบบประเมินการอภิปราย ใช้ประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment)

- แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) รวบรวมผลงานของผู้เรียนที่สะท้อนพัฒนาการเรียนรู้ตามช่วงเวลา
- การประเมินจากการลงมือปฏิบัติจริง เช่น การจัดกิจกรรมจิตอาสา การศึกษาดูงาน การทำโครงการงาน

3.4.3 การประเมินด้านเจตคติ (Attitude Assessment)

แบบวัดเจตคติ (Attitude Scale)

- มาตรวัดลิเคิร์ต (Likert Scale) ใช้ข้อความแสดงความคิดเห็นให้ผู้เรียนเลือกตอบตามระดับความเห็นด้วย 5 ระดับ เช่น เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
- มาตรวัดความแตกต่างเชิงความหมาย (Semantic Differential Scale) ใช้คู่คำตรงข้ามให้ผู้เรียนประเมินความรู้สึกต่อสิ่งเร้า

การสังเกตพฤติกรรม (Behavioral Observation)

- แบบสังเกตพฤติกรรม บันทึกพฤติกรรมที่แสดงออกถึงเจตคติ เช่น การเคารพความแตกต่าง การมีส่วนร่วม การแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์
- การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ครูสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนในระหว่างการทำกิจกรรมกลุ่ม การอภิปราย หรือการทำกิจกรรมนอกห้องเรียน

การสะท้อนคิด (Reflective Assessment)

- บันทึกการเรียนรู้ (Learning Log) ให้ผู้เรียนบันทึกความรู้สึกรู้สึก ความคิด และข้อสงสัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้านศาสนา
- การเขียนสะท้อนคิด (Reflective Writing) ให้ผู้เรียนเขียนสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความหลากหลายทางความเชื่อ

การประเมินโดยเพื่อนและการประเมินตนเอง (Peer and Self Assessment)

- การประเมินโดยเพื่อน ให้ผู้เรียนประเมินผลงานหรือพฤติกรรมของเพื่อนในกลุ่ม ช่วยพัฒนาทักษะการให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์
- การประเมินตนเอง ให้ผู้เรียนประเมินการเรียนรู้ของตนเอง ช่วยพัฒนาทักษะการสะท้อนคิดและความรับผิดชอบ

3.5 การออกแบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา

3.5.1 การกำหนดวัตถุประสงค์และเกณฑ์การประเมิน

- กำหนดว่าต้องการประเมินด้านใด (ความรู้ ทักษะ หรือเจตคติ)
- กำหนดเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน วัดได้ และเป็นที่ยอมรับ
- ออกแบบเครื่องมือให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และเกณฑ์

3.5.2 การเลือกเครื่องมือให้สอดคล้องกับผลลัพธ์การเรียนรู้

ผลลัพธ์การเรียนรู้	เครื่องมือที่เหมาะสม
ผู้เรียนอธิบายพัฒนาการของศาสนาได้	แบบทดสอบปรนัย, แบบทดสอบอัตนัย
ผู้เรียนวิเคราะห์หลักธรรมเพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตได้	แบบทดสอบสถานการณ์จำลอง, รายงานวิเคราะห์กรณีศึกษา
ผู้เรียนปฏิบัติตามศาสนพิธีได้	Rubric การปฏิบัติ, แบบประเมินการสาธิต
ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของศาสนา	แบบวัดเจตคติ, บันทึกสะท้อนคิด, การสังเกตพฤติกรรม

3.5.3 การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ

- ความเที่ยงตรง (Validity) เครื่องมือวัดได้ตรงตามสิ่งที่ต้องการวัดหรือไม่
- ความเชื่อมั่น (Reliability) เครื่องมือให้ผลคงที่สม่ำเสมอหรือไม่

- ความยากง่าย (Difficulty) เหมาะสมกับระดับผู้เรียนหรือไม่
- อำนาจจำแนก (Discrimination) เครื่องมือสามารถจำแนกผู้เรียนที่มีความสามารถต่างกันได้หรือไม่

3.5.4 การแปลผลและการนำผลไปใช้

- แปลผลการประเมินตามเกณฑ์ที่กำหนด
- ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนอย่างสร้างสรรค์
- นำผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้

3.6 การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment)

การประเมินตามสภาพจริงเป็นแนวทางการประเมินที่เน้นการประเมินผู้เรียนในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง ผ่านการปฏิบัติงานหรือการแสดงออกที่มีความหมาย

ลักษณะสำคัญของการประเมินตามสภาพจริง

- เน้นการปฏิบัติมากกว่าการจดจำ
- ใช้สถานการณ์หรือบริบทที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง
- เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความสามารถหลากหลายด้าน
- ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเอง

ตัวอย่างการประเมินตามสภาพจริงในศานศึกษา

กิจกรรม	การประเมิน
การจัดนิทรรศการ “หนึ่งโลก หลายศรัทธา”	ประเมินกระบวนการทำงาน เนื้อหา การนำเสนอ และการมีส่วนร่วม
การทำโครงงานจิตอาสาทาง ศาสนา	ประเมินการวางแผน การดำเนินงาน การสะท้อนคิด และผลที่เกิดกับชุมชน
การจัดกิจกรรมเสวนาศาสนา สัมพันธ์	ประเมินทักษะการสื่อสาร การรับฟัง และการแสดงความคิดเห็นอย่างเคารพ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนาเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ครูทราบพัฒนาการของผู้เรียนและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ เนื่องจากลักษณะเฉพาะของเนื้อหาด้านศาสนาที่มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อน ครูจึงต้องเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสม ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ โดยยึดหลักความเป็นกลาง ความหลากหลาย และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน

การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ที่เน้นการประเมินจากการปฏิบัติงานจริงในสถานการณ์ใกล้เคียงกับความเป็นจริง ร่วมกับการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น แบบทดสอบ แบบประเมิน Rubric แบบวัดเจตคติ แฟ้มสะสมงาน และการสะท้อนคิด จะช่วยให้การประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนา มีประสิทธิภาพและเป็นธรรมต่อผู้เรียนทุกคน

(4) ศาสนากับการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง

4.1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับความขัดแย้งทางศาสนา

ความขัดแย้งทางศาสนา หมายถึง สถานการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความเชื่อทางศาสนาต่างกัน มีการกระทำหรือความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เนื่องจากความแตกต่างในเรื่องความเชื่อ ค่านิยม พิธีกรรม หรือการอ้างสิทธิทางศาสนา

สาเหตุและปัจจัยที่นำไปสู่ความขัดแย้งทางศาสนา

4.1.1 ปัจจัยด้านความเชื่อและอุดมการณ์

- การอ้างความถูกต้องเพียงหนึ่งเดียวของศาสนาตน (Exclusivism)
- การตีความคัมภีร์หรือหลักคำสอนที่แตกต่างกัน
- การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอื่น

4.1.2 ปัจจัยด้านสังคมและการเมือง

- การถูกกีดกันหรือเลือกปฏิบัติทางศาสนา
- การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาอำนาจ
- ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคมที่ซ้อนทับกับความแตกต่างทางศาสนา

4.1.3 ปัจจัยด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

- ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งที่สืบทอดกันมา
- การถูกเหยียดหยามทางวัฒนธรรมและความเชื่อ
- การขาดการยอมรับและเคารพความแตกต่าง

รูปแบบของความขัดแย้งทางศาสนาในสังคมไทยและสังคมโลก

- ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความขัดแย้งที่มีมิติทางศาสนา การเมือง และอัตลักษณ์ร่วมกัน
- ความขัดแย้งระหว่างศาสนาพุทธและคริสต์ในบางพื้นที่ จากการเผยแพร่ศาสนาและการใช้พื้นที่
- ความขัดแย้งระหว่างศาสนาอิสลามและยูดาห์ในตะวันออกกลาง ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อและซับซ้อน
- ความขัดแย้งทางศาสนากับรัฐ เช่น การออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือศาสนา

ผลกระทบของความขัดแย้งทางศาสนาต่อสังคมและการศึกษา

- การแตกแยกของชุมชนและสังคม
- ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน
- การสร้างอคติและความเกลียดชังที่สืบทอดไปสู่รุ่นถัดไป
- การหยุดชะงักของการจัดการศึกษาในพื้นที่ขัดแย้ง

4.2 ศาสนากับการสร้างสันติภาพ

สันติภาพ ในบริบททางศาสนา หมายถึง ภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง ความรุนแรง และความแตกแยก พร้อมทั้งมีการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพซึ่งกันและกัน

หลักธรรมทางศาสนาที่ส่งเสริมสันติภาพ ประกอบด้วย

4.2.1 หลักธรรมในพระพุทธศาสนา

- เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข
- กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

- มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข
- อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง
- สังคหวัตถุ 4 ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา

4.2.2 หลักธรรมในศาสนาคริสต์

- ความรัก (Love) “จงรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง”
- การให้อภัย (Forgiveness) การให้อภัยผู้อื่นที่ทำผิด
- ความเป็นหนึ่งเดียวกัน (Unity) “เราทั้งหลายเป็นหนึ่งเดียวกันในพระคริสต์”

4.2.3 หลักธรรมในศาสนาอิสลาม

- อัล-ซะลาม (Al-Salam) ความสงบสุขเป็นหนึ่งในพระนามของอัลลอฮ์
- ความเมตตา (Rahmah) “ผู้ใดไม่มีความเมตตาต่อมนุษย์ ผู้นั้นย่อมไม่ได้รับความเมตตาจากอัลลอฮ์”
- ความยุติธรรม (Adl) การปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเท่าเทียม

4.2.4 หลักธรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

- อหิงสา (Ahimsa) การไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- สัตยา (Satya) ความจริง
- ธรรมะ (Dharma) หน้าที่และความถูกต้อง

บทบาทของผู้นำทางศาสนาในการสร้างสันติภาพ

ผู้นำทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพ ดังนี้

- เป็นแบบอย่างในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
- สื่อสารและเผยแผ่หลักธรรมที่ส่งเสริมสันติภาพ
- เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง
- ร่วมมือกับผู้นำศาสนาอื่นในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน

กระบวนการสร้างสันติภาพโดยใช้ศาสนาเป็นฐาน (Religion-based Peacebuilding)

1. การสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Understanding) จัดกิจกรรมให้ผู้นำและผู้ศรัทธาจากต่างศาสนาได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน
2. การเจรจาเชิงศาสนา (Faith-based Dialogue) เปิดพื้นที่ให้พูดคุยเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งโดยใช้หลักธรรมเป็นกรอบ
3. การร่วมมือกันทำกิจกรรมเพื่อสังคม รวมพลังกันทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อสร้างความไว้วางใจ
4. การส่งเสริมการศึกษาที่เข้าใจความหลากหลาย จัดการเรียนรู้ที่ปลูกฝังความเคารพในความแตกต่าง

4.3 การจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษา

สถานศึกษาเป็นพื้นที่ที่อาจเกิดความขัดแย้งทางศาสนาได้ เนื่องจากการรวมตัวกันของนักเรียนจากภูมิหลังทางศาสนาที่แตกต่างกัน

การป้องกันความขัดแย้งทางศาสนาในโรงเรียน

- การจัดทำนโยบายที่เคารพความหลากหลาย โรงเรียนควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการปฏิบัติต่อนักเรียนทุกศาสนาอย่างเท่าเทียม
- การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา บุคลากรเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจและเคารพในความแตกต่าง
- การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนต่างศาสนาได้ทำงานร่วมกัน
- การพัฒนาครูให้มีความรู้และทักษะ ครูควรได้รับการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับศาสนาต่างๆ และทักษะการจัดการความขัดแย้ง

กลยุทธ์การจัดการความขัดแย้งเมื่อเกิดเหตุการณ์

1. การรับรู้และทำความเข้าใจสถานการณ์ รับฟังข้อมูลจากทุกฝ่ายอย่างเป็นกลาง
2. การแยกผู้เกี่ยวข้องออกจากสถานการณ์ แยกคู่กรณีเพื่อลดความรุนแรง
3. การพูดคุยไกล่เกลี่ย เปิดพื้นที่ให้คู่กรณีได้พูดคุยกันโดยมีคนกลางที่เป็นกลาง
4. การหาข้อสรุปและแนวทางป้องกัน ร่วมกันหาข้อสรุปที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ และกำหนดแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดซ้ำ
5. การติดตามผล ติดตามสถานการณ์เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นซ้ำ

การสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในสถานศึกษา

- การบูรณาการหลักสันติภาพในกิจกรรมทุกระดับ สอดแทรกหลักสันติภาพในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกวิชา
- การจัดตั้งชมรมหรือกลุ่มสันติภาพ สนับสนุนให้นักเรียนรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมเพื่อสันติภาพ
- การสร้างแบบอย่างของบุคลากร ครูและบุคลากรควรเป็นแบบอย่างในการเคารพความแตกต่าง
- การมีส่วนร่วมของชุมชน เชิญชวนผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพ

4.4 การส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาในโรงเรียน

กิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาในโรงเรียน

กิจกรรม	รายละเอียด
การศึกษาดูงานข้ามศาสนา	พานักเรียนเยี่ยมชมวัด โบสถ์ มัสยิด และศาลเจ้า
การจัดกิจกรรมวันสำคัญร่วมกัน	จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ โดยเชิญตัวแทนมาอธิบายความหมาย
การจัดค่ายพหุวัฒนธรรม	จัดค่ายที่นักเรียนจากต่างศาสนาอยู่ร่วมกัน เรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน
การจัดนิทรรศการศาสนาต่างๆ	นักเรียนช่วยกันจัดนิทรรศการนำเสนอศาสนาที่ตนศึกษา
การเชิญผู้นำทางศาสนามาพูดคุย	เชิญผู้นำทางศาสนาต่างๆ มาพูดคุยกับนักเรียน

การกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติที่เคารพความหลากหลาย

- กำหนดให้มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เหมาะสมสำหรับนักเรียนทุกศาสนา
- จัดการเรียนการสอนที่เคารพวันหยุดทางศาสนาของนักเรียนทุกศาสนา
- กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการแต่งกายและข้อปฏิบัติทางศาสนาที่ชัดเจน

- จัดให้มีอาหารที่สอดคล้องกับข้อห้ามทางศาสนาสำหรับนักเรียนทุกศาสนา

การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรทางศาสนา

- สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัด โบสถ์ มัสยิด ในชุมชน
- เชิญผู้นำทางศาสนาเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน
- ขอคำแนะนำจากผู้นำทางศาสนาเกี่ยวกับแนวปฏิบัติที่เหมาะสม
- ร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา

4.5 กรณีศึกษา: การจัดการความขัดแย้งทางศาสนาและการสร้างสันติภาพ

กรณีศึกษาที่ 1: ชุมชนพหุวัฒนธรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีพุทธ คริสต์ และอิสลามอาศัยอยู่ร่วมกันมาหลายชั่วอายุคน ปัจจัยแห่งความสำเร็จ ได้แก่

- การเคารพและยอมรับในความแตกต่าง
- การมีผู้นำชุมชนที่เปิดกว้างและเป็นกลาง
- การมีกิจกรรมร่วมกันในระดับชุมชน เช่น งานประเพณี งานกุศล
- การถ่ายทอดค่านิยมการอยู่ร่วมกันจากรุ่นสู่รุ่น

กรณีศึกษาที่ 2: การจัดการความขัดแย้งในโรงเรียนจังหวัดชายแดนภาคใต้

โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักเรียนที่มีภูมิหลังทางศาสนาและวัฒนธรรมต่างกัน แนวทางการจัดการ

- จัดกิจกรรม “เยาวชนสร้างสันติภาพ” ที่นักเรียนต่างศาสนาร่วมกันทำกิจกรรมจิตอาสา
- จัดให้มี “ห้องเรียนสันติภาพ” ที่นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับความหลากหลาย
- สร้างเครือข่ายผู้ปกครองเพื่อร่วมกันดูแลและป้องกันปัญหาความขัดแย้ง

บทเรียนและข้อเสนอแนะ

1. การสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนาต้องใช้เวลาและความต่อเนื่อง
2. การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ
3. ผู้นำทางศาสนาและผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการไกล่เกลี่ย
4. การศึกษาที่ส่งเสริมความเข้าใจเป็นรากฐานสำคัญของสันติภาพ

ศาสนามีศักยภาพทั้งในการสร้างความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ ขึ้นอยู่กับการตีความและการนำหลักคำสอนไปปฏิบัติ การจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดอคติ สร้างความเข้าใจ และป้องกันความขัดแย้งทางศาสนาตั้งแต่ระดับรากฐาน

ในฐานะครูสังคมศึกษา การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุและรูปแบบของความขัดแย้งทางศาสนา การรู้จักใช้หลักธรรมที่ส่งเสริมสันติภาพในการจัดการเรียนรู้ การมีทักษะในการจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษา และการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพผ่านกิจกรรมต่างๆ จะช่วยให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ผู้เรียนทุกศาสนาสามารถเรียนรู้และเติบโตไปด้วยกันอย่างมีความสุข และเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมสันติภาพที่ยั่งยืนต่อไป

คำถามทบทวน

คำชี้แจง : จงตอบคำถามต่อไปนี้

1. จงอธิบายหลักการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษาในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม พร้อมยกตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา (Interfaith Education) อย่างน้อย 2 กิจกรรม และอธิบายว่ากิจกรรมดังกล่าวช่วยพัฒนาผู้เรียนอย่างไร
2. วิธีการสอนที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษามีอะไรบ้าง จงเลือกวิธีการสอนมา 2 วิธี และอธิบายขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แต่ละวิธี พร้อมยกตัวอย่างหัวข้อเนื้อหาที่สามารถนำวิธีดังกล่าวไปใช้ได้จริง
3. หากท่านเป็นครูสังคมศึกษาที่ต้องสอนเรื่อง “หลักธรรมทางศาสนากับการดำเนินชีวิต” แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ท่านจะพัฒนาสื่อหรือนวัตกรรมอะไรเพื่อให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จงอธิบายแนวคิด รูปแบบของสื่อ ขั้นตอนการพัฒนา และเหตุผลที่เลือกสื่อดังกล่าว
4. จงวิเคราะห์สื่อการเรียนรู้ด้านศาสนาที่ท่านเคยพบเห็นหรือเคยใช้ (ระบุชื่อสื่อ) โดยประเมินตามเกณฑ์ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านรูปแบบและการนำเสนอ ด้านประสิทธิภาพการเรียนรู้ และด้านการใช้งาน พร้อมเสนอแนวทางการปรับปรุงสื่อดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
5. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ด้านศาสนาในมิติเจตคติมีความท้าทายอย่างไร จงอธิบายพร้อมยกตัวอย่างเครื่องมือวัดเจตคติที่เหมาะสมอย่างน้อย 2 เครื่องมือ และอธิบายวิธีการนำไปใช้และการแปลผล
6. จงออกแบบการประเมินตามสภาพจริงสำหรับกิจกรรม “การจัดนิทรรศการหนึ่งโลก หลายศรัทธา” โดยระบุวัตถุประสงค์ของการประเมิน เกณฑ์การประเมิน (Rubric) อย่างน้อย 4 เกณฑ์ พร้อมระดับคุณภาพ และอธิบายวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
7. จากกรณีศึกษา “โรงเรียนแห่งหนึ่งเกิดเหตุการณ์นักเรียนทะเลาะวิวาทกัน โดยมีสาเหตุมาจากการล้อเลียนเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา ส่งผลให้บรรยากาศในโรงเรียนไม่สงบสุข และนักเรียนเริ่มแบ่งฝักแบ่งฝ่าย” จงวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมเสนอแนวทางการจัดการความขัดแย้งในสถานศึกษา ตั้งแต่การป้องกัน การแก้ไขเมื่อเกิดเหตุการณ์ และการสร้างวัฒนธรรมสันติภาพในระยะยาว
8. จงอธิบายบทบาทของครูสังคมศึกษาในการสร้างสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้งทางศาสนาในสถานศึกษา พร้อมยกตัวอย่างพฤติกรรมหรือการปฏิบัติที่ครูควรแสดงออกในฐานะแบบอย่างที่ดี และกิจกรรมที่ครูสามารถจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา
9. หากท่านได้รับมอบหมายให้พัฒนาโครงการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาในโรงเรียนที่ท่านจะไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู จงเขียนเค้าโครงโครงการอย่างย่อ โดยประกอบด้วย ชื่อโครงการ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย กิจกรรมหลัก แผนการดำเนินงานโดยสังเขป และวิธีการประเมินผล พร้อมอธิบายว่าองค์ความรู้จากบทที่ 12 ข้อใดบ้างที่ท่านนำมาใช้ในการออกแบบโครงการนี้
10. จากเนื้อหาทั้งหมดในบทที่ 12 ที่ครอบคลุม 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ศาสนาศึกษา การพัฒนาสื่อและนวัตกรรม การวัดและประเมินผล และศาสนากับการสร้างสันติภาพ จงเลือกประเด็นที่ท่านคิดว่าสำคัญที่สุดสำหรับการเป็นครูสังคมศึกษาในสังคมไทยปัจจุบัน พร้อมอธิบายเหตุผล และนำเสนอแนวทางการพัฒนาตนเองของท่านในประเด็นดังกล่าวเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ทิตินา แคมมณี. (2562). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2562). *พุทธธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 35). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2563). *การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตินา แคมมณี. (2562). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- Jackson, R. (2014). *Signposts: Policy and practice for teaching about religions and non-religious world views in intercultural education*. Strasbourg: Council of Education.

บรรณานุกรม

- กะมารูล ชุกริ. (2540). กรูบานกับอะกิเกาะฮ์. กรุงเทพฯ : ส. วงศ์เสงี่ยม.
- การิม อับดุลเลาะห์. (ม.ป.ป.). คู่มือมุสลิมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือมาณพวงศ์เสงี่ยม.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา.
- กองอนุศาสนาจารย์, กรมยุทธศึกษาทหารบก.(2549). คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีในพิธีการทางทหาร. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์.
- กองอนุศาสนาจารย์, กรมยุทธศึกษาทหารบก.(2551). คู่มือปฏิบัติพิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ระลึกการผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดดอนเมือง.
- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.(2550). ศาสนศึกษา. ม.ป.ท. : มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.
- กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม.(2560). ศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม.(2558). พิธีกรรมและประเพณี. นครปฐม : มหามกุฏราชวิทยาลัย กรมการศาสนา.(2554). ความรู้ศาสนาเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- กรมการศาสนา,กระทรวงวัฒนธรรม.(2551). คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมการศาสนา, กระทรวงวัฒนธรรม.(2552). การจัดโต๊ะหมู่บูชา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- คริสต์ศาสนธรรมอัครสังฆมณฑลกรุงเทพมหานคร.(2550).คำสอนพระศาสนจักรคาทอลิก ภาค 1-4. กรุงเทพฯ : บริษัททุนพัลลขิง จำกัด.
- คุณ โทชนธ์. (2537). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ชาญเสน. (2554). พระพุทธศาสนาแบบธิเบต. กรุงเทพฯ : ส่องสยาม.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒนและทวี ผลสมภพ. (2550). หลักพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เดือน คำดี. (2541). ศาสนศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา.
- ธีรพล กอบวิทยากุล. (ม.ป.ป.). คริสต์ศาสนาในประเทศไทย.(เอกสารประกอบการสอน) กรุงเทพฯ : วิทยาลัยแสงธรรม.
- นิรุตต์ ฐิตสัโร, พระมหา.(2550). คู่มือสมณศักดิ์พัตยศ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรม.
- นงเยาว์ ชาญนรงค์. (2553). วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประพจน์ อัครวิรุฬหาร. (2546). โพธิสัตว์จรยา : มรรคาเพื่อมหาชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. (2539). มุสลิมในประเทศไทย.กรุงเทพฯ: โครงการหอสมุดกลางอิสลาม สายสกุลสุต่านสุลัยมาน.

- ประคอง นิมนานเหมินท์. (2554). ออกพรรษาวัน. ในมูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (ฉบับเพิ่มเติม) (เล่ม 3, น. 1227).
กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ภัทรพร สิริกาญจนและคณะ. (2546). ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. กรุงเทพฯ : ธรรมศาสตร์.
- มูหัมมัดรอฟลีแหวะมะ. (2550). ประวัติศาสตร์อิสลาม: ราชวงศ์มุสลิม.ปัตตานี:
วิทยาลัยอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี.
- มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). ศาสนศึกษา. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยธรรมกายแคลิฟอร์เนีย.
- พุทธทาสภิกขุ.(2534). ธรรมะของผู้ครองเรือน , กรุงเทพฯ : ภาพการพิมพ์, หน้า 5.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), (2548).พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัด.
กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, หน้า 140.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). พุทธวิธีบริหาร.กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธมฺมเสฏฺฐ ป.ธ.9), (2552). ธรรมวิภาคบรรยาย,
กรุงเทพฯ : หจก.ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์.กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.
พิมพ์ครั้งที่ 9.กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 8.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน ป.ธ.9). (2546).ระเบียบปฏิบัติชาวพุทธ. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2555). กาลานุกรมพระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก.
กรุงเทพฯ : ผลิตีมี.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2558). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.
กรุงเทพฯ : ผลิตีมี.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 17.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2552), ธรรมานุชีวิต.กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทยจำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2552). ทฤษฎีหรือแนวคิดทางด้านการบริหารและการจัดการองค์กร.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ.(2561). สังคายนาในพระพุทธศาสนา. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- พระมหาตุ้ย ขนติธมฺโม (คำหน่อ).(2560). การจัดการเรียนรู้บทบาทสมมติ เรื่อง ประเพณีตักบาตรเทโว
จังหวัดอุทัยธานีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนชุมชนเทศบาลวัดมณีสถิตกปิฏฐาราม.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสุทธีชัย ฐิตชโย(ถาวรศีล). (2546). ศึกษาเชิงวิเคราะห์พระมหาวีร 4 ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา.

วิทยานิพนธ์ (ศน.ม), สาขาพุทธศาสนศึกษา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พื่น ดอกบัว.(2549). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2556). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. กรุงเทพฯ :

บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้น จำกัด (มหาชน).

วัชรระ งามจิตรเจริญ.(2552). พุทธศาสนาเถรวาท.พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิโรจน์ นาคชาตรี.(2558). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิทยา ศักยาภินันท์.(2549). ศาสนาฮินดู. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วรากรณ์ พูลสวัสดิ์. (2560). จริยธรรมและทักษะชีวิต. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

วรากรณ์ พูลสวัสดิ์.(2560). ศาสนศึกษา. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ศรีคำ บัวโรย. (2544). ศาสนายิว/ศาสนาคริสต์. ม.ป.ท. : ช่อเสลา.

ศูนย์พระคัมภีร์นานาชาติ. (2561). พระคริสตธรรมคัมภีร์ ฉบับอ่านเข้าใจง่าย. ม.ป.ท. :

ศูนย์พระคัมภีร์นานาชาติ (ไบเบิลลีคานานาชาติ).

สภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย. (2543).เอกสารสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย.ม.ป.พ.

สมัคร บุราวาส.(2554). ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ศยาม.

สมาคมยุวมุสลิมแห่งประเทศไทย.(2547).ศาสตร์ในอิสลาม.สงขลา: สำนักพิมพ์อาลีฟานิชย์

สาธัญญ์ บุญเกียรติ.(2560). คริสต์ศาสนศาสตร์ใกล้ตัวมุมมองใหม่. กรุงเทพฯ: กนกบรรณสาร.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม.(2559). มารยาทไทย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.(2540). วันสำคัญโครงการปรีณรงค์วัฒนธรรมไทย

และแนวทางในการจัดกิจกรรม (พิมพ์ครั้งที่ 3).กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

เสาวนีย์ จิตหมวด.(2535).วัฒนธรรมอิสลาม. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : พิมพ์ลักษณ์.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2545). การถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามของครอบครัวชาวไทยมุสลิมใน

กรุงเทพมหานคร. สถาบันราชภัฏธนบุรี,ม.ป.ท.

สุเมธ เมธาวิตถกุล.(2532). สังคัปพิธีกรรม. กรุงเทพฯ : พริ้นติ้ง เฮ้า.

สุริยา รัตนกุล.(2552). พิธีกรรมในศาสนา(เล่ม2) . สำนักพิมพ์ : มหาวิทยาลัยมหิดล

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์.(2545). ความเข้าใจในเรื่องมหายาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ส่องสยาม.

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์.(2547). พุทธศาสนาและประชาธิปไตยไทยจากมุมมองของ ส.ศิวลักษณ์.กรุงเทพฯ :

สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2532). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2539). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ 16.

กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2560). พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน.

สุชีพ ปุญญานุภาพ.(2541). ประวัติศาสตร์ศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.

สุมาลี มหณรงค์ชัย.(2546). พุทธศาสนามหายาน. กรุงเทพฯ : ศยาม.

สุมาลี มหณรงค์ชัย.(2546). อินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่างกัน. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์.(2536).ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดี. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้า.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถร).(2548).สากลศาสนา. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 38).

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช.(2550). หลักพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 9

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.(2551). 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า.

กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธเถร).(2548). ศาสนา. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก.(2543). หลักพระพุทธศาสนาพิมพ์ครั้งที่ 7.

กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

เสฐียร พันธรั้ง.(2546). ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

เสถียร โพธิ์นันทะ.(2544). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.

หลวงวิจิตรวาทการ.(2546). ศาสนาสาละ เล่ม 2. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊คส์.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์.(2539). พุทธศาสนมหายาน. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย

อาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธิ์นิรมล จันทบุรี. (2548).รายงานสภาพปัจจุบันของอาสนวิหาร

พระนางมารีอาปฏิสนธิ์นิรมล จันทบุรี ปี ค.ศ. 2000-2005. ม.ป.พ.

ไอส์ซี่ ราชร์เรือง.(2554). ศาสนพิธีกร : การสร้างและพัฒนาคู่มือการประกอบพิธีกรรมงานศพตาม

หลักพระพุทธศาสนากรุงเทพมหานคร. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

องค์การศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู. (2525). ประวัติศาสตร์และหลักธรรมของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู.

กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์การศาสนา.

อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ.(2548). ข้อกำหนดของอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์อัสสัมชัญ

Busse, H.(1998). Islam, Judaism, and Christianity: Theological and Historical

Affiliations. N.p. : Markus Wiener.

Boner, A.(1990). Principles of Composition in Hindu Sculpture : Cave Temple Period.N.p.: n.p.

Durkheim, E. (1912). The Elementary Form of the Religious Life. New York: The Free Press.

Kramrisch, S.(1946). The Hindu Temple. Motilal Banarsidass.

Robert E. Van Voorst.(2003). Anthology of World Scriptures.Canada :

Wadsworth Thomson Learning.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
เลขที่ ๘๐ หมู่ ๑ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
รหัสไปรษณีย์ ๕๗๑๐๐